

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

HIFZI TOPUZ'UN ROMANLARINDA YAPI, TEMA VE ANLATIM

Hasan SARIKAYA

Danışman
Doç. Dr. Hasan YÜREK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ocak, 2016

T.C.
MERSİN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “HIFZI TOPUZ’UN ROMANLARINDA YAPI, TEMA VE ANLATIM” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel etik kurallara ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini onurumla doğrularım.

Tarih
22 / 01/ 2016

Hasan SARIKAYA

(İmza)
Hasan Sarıkaya

Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Hasan SARIKAYA tarafından hazırlanan “Hıfzı Topuz’un Romanlarında Yapı, Tema ve Anlatım” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından oybirliği ile Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başarılı

Başarısız

Üye

Doç. Dr. Hasan YÜREK
(Danışman)

Üye

Doç. Dr. Fatih SAKALLI

Üye

Yrd. Doç. Dr. Nesrin MENGİ

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

Prof.Dr. Süleyman DEĞİRMEN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

1998 yılında, 75 yaşındayken roman yazmaya başlayan ve 2014'e kadar on altı roman yazan, inceleme, araştırma, anı, biyografi gibi bilimsel yazıların yanı sıra tarihi ve biyografik roman türlerinde de eser veren Hıfzı Topuz'un romanlarının hitap ettiği belli bir okuyucu kitlesi bulunmaktadır.

Tüm romanları üzerinde toplu bir çalışma yapılmamış olan Topuz'un romanlarını yapı, tema, dil ve anlatım yönlerinden ele alan bu çalışmada, yazarın romancı kimliği ortaya konmaktadır.

Çalışmada, iki bölüm bulunmaktadır. Birinci bölümde, Hıfzı Topuz'un yaşamı ve romancılığı; ikinci bölümde, bütün romanlarının yapı, tema, dil ve anlatım yönlerinden incelemesi yer almaktadır.

Bu çalışmada bana yol gösterici olan, değerli katkılarını esirgemeyen tez danışmanım Doç. Dr. Hasan Yürek'e, çalışmayı okuyup düzeltmeler konusunda yardımcı olan TDE Öğretmeni Rahşan Doğan'a, İngilizce çeviride yardımcı olan arkadaşım Kemal Akgül'e, bana karşı sabır ve desteklerini hiç esirgemeyen eşim Sebahat, oğlum Mert ve kızım Esin'e teşekkür ediyorum.

Hasan SARIKAYA

ÖZET

1923'te doğan Hıfzı Topuz, 1959'da girdiği UNESCO'da çalışırken başladığı bilimsel yazılar yazma sürecini, 1983 yılında emekliye ayrılıp yurda döndükten sonra da sürdürür. 1998 yılından itibaren roman yazmaya başlayan Topuz, kendi yaşamından ve çevresinden esinlenerek 2015 yılına kadar 16 roman yazmıştır.

Çalışmada iki bölüm, sonuç, kaynakça ve ekler mevcuttur. Birinci bölümde Hıfzı Topuz'un hayatı ve yazar kimliği ele alınmıştır. İkinci bölümde yazarın kaleme aldığı on altı romanı tek tek incelenmiştir. Bu inceleme tanıtım, hakkındaki değerlendirmeler, özet, yapı, tema, anlatım ve genel değerlendirme başlıkları altında yapılmıştır. Yapı kısmında olay örgüsü, kişiler, mekân ve zaman alt başlıkları yer almaktadır.

Sonuç kısmında yapılan incelemeden hareketle Hıfzı Topuz'un nasıl bir romancı olduğu irdelenmiş, romancılığındaki özelliklere yer verilmiştir.

Kaynakçada, çalışmada doğrudan ya da dolaylı olarak yararlanılan kitap, makale, söyleşi ve benzeri eserler künyeleriyle verilmiştir.

Ekler kısmında ise tarafımızca yazarla yapılan mülakatın bütününe ve bu görüşmeden bir fotoğrafa yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Roman, Türk Romanı, Hıfzı Topuz, Tarihi Roman, Biyografik Roman.

ABSTRACT

Hıfzı Topuz, who was born in 1923, joined UNESCO in 1959. He started his process of writing about scientific articles after he retired in 1983 and carried on writing after coming back home. He started writing novels in 1998. He was inspired by his own life and his surroundings and kept on writing novels up to 2015.

In this study, there are two sections, result, bibliography and additions. In the first section his life and his writing identity were taken into consideration. In the second section his sixteen novels were examined individually. This examination was done under the titles of presentation evaluation, summary, origin, theme and the general evaluation. In the origin there are network events, people, place and time under the lower titles.

In conclusion, Hıfzı Topuz was considered about how good novelist he is and peculiarities in his being a novelist.

In the bibliography the book, the article, the conversation and the other work of arts which were taken advantage of were given directly or indirectly with their records.

In the section of supplements a place was given for the whole interview which we had with the author and a photo from the interview.

Key Words: Novel, Turkish Novel, Hıfzı Topuz, Historical Novel, Biographic Novel.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: HIFZI TOPUZ’UN YAŞAMI VE YAZAR KİMLİĞİ	2
2. BÖLÜM: ROMAN İNCELEMELERİ.....	10
2.1. Meyyale	10
2.1.1. Tanıtım.....	10
2.1.2. Hakkındaki Değerlendirmeler.....	10
2.1.3. Özet.....	12
2.1.4. Yapı.....	16
2.1.5. Tema	34
2.1.6. Anlatım	35
2.1.7. Genel Değerlendirme	39
2.2. Taif’te Ölüm	40
2.2.1. Tanıtım.....	40
2.2.2. Hakkındaki Değerlendirmeler.....	41
2.2.3. Özet.....	42
2.2.4. Yapı.....	50
2.2.5. Tema	61
2.2.6. Anlatım	61
2.2.7. Genel Değerlendirme	64
2.3. Paris’te Son Osmanlılar - Mediha Sultan Ve Damat Ferit	65
2.3.1. Tanıtım.....	65
2.3.2. Hakkındaki Değerlendirmeler.....	66
2.3.3. Özet.....	68
2.3.4. Yapı.....	72
2.3.5. Tema	83
2.3.6. Anlatım	83
2.3.7. Genel Değerlendirme	85

2.4. Hatice Sultan	86
2.4.1. Tanıtım.....	86
2.4.2. Hakkındaki Değerlendirmeler.....	87
2.4.3. Özet.....	87
2.4.4. Yapı.....	91
2.4.5. Tema	105
2.4.6. Anlatım	105
2.4.7. Genel Değerlendirme	107
2.5. Gazi Ve Fikriye	109
2.5.1. Tanıtım.....	109
2.5.2. Hakkındaki Değerlendirmeler.....	109
2.5.3. Özet.....	111
2.5.4. Yapı.....	122
2.5.5. Tema	135
2.5.6. Anlatım	136
2.5.7. Genel Değerlendirme	139
2.6. Çamlıca'nın Üç Gülü.....	140
2.6.1. Tanıtım.....	140
2.6.2. Hakkındaki Değerlendirmeler.....	141
2.6.3. Özet.....	142
2.6.4. Yapı.....	147
2.6.5. Tema	156
2.6.6. Anlatım	157
2.6.7. Genel Değerlendirme	160
2.7. Devrim Yılları	161
2.7.1. Tanıtım.....	161
2.7.2. Hakkındaki Değerlendirmeler.....	161
2.7.3. Özet.....	163
2.7.4. Yapı.....	168
2.7.5. Tema	179
2.7.6. Anlatım	180
2.7.7. Genel Değerlendirme	183
2.8. Tavcan	184
2.8.1. Tanıtım.....	184

2.8.2. Hakkındaki Değerlendirmeler.....	185
2.8.3. Özet.....	186
2.8.4. Yapı.....	191
2.8.5. Tema	200
2.8.6. Anlatım	203
2.8.7. Genel Değerlendirme	206
2.9. Başın Öne Eğilmesin	207
2.9.1. Tanıtım.....	207
2.9.2. Hakkındaki Değerlendirmeler.....	208
2.9.3. Özet.....	210
2.9.4. Yapı.....	218
2.9.5. Tema	230
2.9.6. Anlatım	230
2.9.7. Genel Değerlendirme	233
2.10. Özgürlüğe Kurşun	234
2.10.1. Tanıtım.....	234
2.10.2. Hakkındaki Değerlendirmeler.....	235
2.10.3. Özet.....	236
2.10.4. Yapı.....	243
2.10.5. Tema	258
2.10.6. Anlatım	259
2.10.7. Genel Değerlendirme	261
2.11. Kara Çılgılık -Afrika’da Başkaldırı ve Aşk.....	262
2.11.1. Tanıtım.....	262
2.11.2. Hakkındaki Değerlendirmeler.....	263
2.11.3. Özet.....	264
2.11.4. Yapı.....	271
2.11.5. Tema	283
2.11.6. Anlatım	284
2.11.7. Genel Değerlendirme	286
2.12. Abdülmecit- İmparatorluk Çökerken Sarayda 22 Yıl.....	287
2.12.1. Tanıtım.....	287
2.12.2. Hakkındaki Değerlendirmeler.....	288
2.11.3. Özet.....	288

2.12.4. Yapı.....	295
2.12.5. Tema	302
2.12.6. Anlatım	303
2.12.7. Genel Değerlendirme	305
2.13. Hava Kurşun Gibi Ağır.....	307
2.13.1. Tanıtım.....	307
2.13.2. Hakkındaki Değerlendirmeler.....	308
2.13.3. Özet.....	309
2.13.4. Yapı.....	319
2.13.5. Tema	332
2.13.6. Anlatım	332
2.13.7. Genel Değerlendirme	334
2.14. Elbet Sabah Olacaktır	335
2.14.1. Tanıtım.....	335
2.14.2. Hakkındaki Değerlendirmeler.....	337
2.14.3. Özet.....	338
2.14.4. Yapı.....	343
2.14.5. Tema	356
2.14.6. Anlatım	357
2.14.7. Genel Değerlendirme	359
2.15. Vatani Sattık Bir Pula	360
2.15.1. Tanıtım.....	360
2.15.2. Hakkındaki Değerlendirmeler.....	362
2.15.3. Özet.....	363
2.15.4. Yapı.....	371
2.15.5. Tema	379
2.15.6. Anlatım	380
2.15.7. Genel Değerlendirme	382
2.16. Çılgın Ve Özgür	383
2.16.1. Tanıtım.....	383
2.16.2. Hakkındaki Değerlendirmeler.....	384
2.16.3. Özet.....	385
2.16.4. Yapı.....	391
2.16.5. Tema	401

2.16.6. Anlatım	402
2.16.7. Genel Değerlendirme	403
SONUÇ	4055
KAYNAKÇA.....	414
EKLER: HIFZI TOPUZ'LA GÖRÜŞME METNİ, FOTOĞRAF	

KISALTMALAR

AFP	:	Fransız Basın Ajansı
Age	:	Adı geçen eser
ANSA	:	İtalyan Ulusal Devlet Ajansı
b	:	Baskı
CHP	:	Cumhuriyet Halk Partisi
DP	:	Demokrat Parti
KUTV	:	Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
NATO	:	Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı
S	:	Sayı
s	:	Sayfa
TKP	:	Türkiye Komünist Partisi
TRT	:	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
UNESCO:		Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu

GİRİŞ

Türk edebiyatında örnekleri Tanzimat Dönemi'nden beri örnekleri verilen tarihi ve biyografik romanlar ilgi gören bir roman türü olmuştur. Son dönem Türk edebiyatında da birçok yazarın bu türlerde eser verdiği görülmektedir. Hıfzı Topuz da tarihi ve biyografik romanlarıyla ilgi çeken günümüz yazarlarından birisidir.

4 Mart 2000 tarihli Aksiyon dergisindeki röportajında Cemal A. Kalyoncu'ya, "*Benim edebi roman yazacağım diye bir endişem yoktu.*"¹ diyen Hıfzı Topuz'un, tarihi dönemleri ya da tarihe mal olmuş önemli kişileri ele aldığı eserlerde romancılık anlayışını tespit etmek bu çalışmanın amacıdır.

Hıfzı Topuz'un kimi romanları üzerine az sayıda bilimsel çalışma bulunmakla birlikte bütün eserlerini içine alan bir bilimsel çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma ile böyle bir eksiklik giderilmeye çalışılmaktadır.

Bu çalışmada yazarın 1998'den 2015'e kadar yayımladığı 16 roman, yayımlanma sırasına göre ele alınmış, her biri yapı, tema ve anlatım yönleriyle incelenmiş, böylece Hıfzı Topuz'un Türk romancılığındaki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma sırasında, yazar ve eserleri hakkında yazılı ve görsel kaynaklara başvurma yanısıra yazarla da kitapları hakkında bir söyleşi yapılmıştır. Bu söyleşi çalışmanın sonuna eklenmiştir.

Çalışmada iki bölüm bulunmaktadır. Birinci bölümde yazarın yaşamı ve yazar kimliği, ikinci bölümde ise çalışmanın asıl önemli kısmı olan roman incelemeleri yer almaktadır. Romanlar tek tek ele alınarak değerlendirildikten sonra sonuç bölümünde yazarın tüm eserleriyle ilgili genel değerlendirmeler yapılmıştır.

¹ <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-5927-37-seyh-edebalinin-torunu.html>

1. BÖLÜM: HIFZI TOPUZ’UN YAŞAMI VE YAZAR KİMLİĞİ

İletişim ve gazetecilik alanında başarılı çalışmaları ile tanınan Hıfzı Topuz, yazarlığıyla da kültür yaşamımıza önemli katkılar sağlamaktadır. Cumhuriyet’le yaşıt olan yazar, araştırmacı kişiliğiyle birçok projeye imza atmıştır.

Hıfzı Topuz, Nişantaşı’ndaki Hasan Hilmi Paşa (annesinin dedesi) konağında 1923’te doğar. Babası Şebinkarahisarlı (Giresun) Topuzoğulları ailesinden Ahmet Rami Bey’dir. Annesi Şeyh Edebalı soyundan Ethem Edip Bey’le Rebia Hanım’ın kızı Melahat Hanım’dır. Annesinin anneannesi Meyyale Hanım’dır. Çocukluğunda annesi ve babasından çok anneannesi Rebia Hanım, okul dahil her şeyiyle ilgilenir. Onları çocukluklarında hiç yalnız bırakmaz. Bir de evde onların işleriyle uğraşan Etiyopyalı, Habeş asıllı Fetanet Bacı vardır. Anneannesi Rebia ve dedesi Ethem Edip Bey’e Hicaz Valisi Hasan Hilmi Paşa’nın düğün hediyesi yani “çeyiz halayığı” olan bu Fetanet, Hıfzı Topuz’un Afrikalıları sevmesinde büyük rol oynar.² Topuz, babasının ikinci karısının beş çocuğundan dördüncüsüdür. Muzaffer, Gazanfer ve Zahir adında üç ağabeyi, bir de Gülen adında kız kardeşi vardır. Ayrıca babasının boşandığı karısından Yekta adında bir ağabeyi vardır. İlkokula Galatasaray’ın ilk bölümü olan Saint Jean-Baptistede başlar. Babasının işleri nedeniyle üç ve dördüncü sınıfı Ankara’da İnkılap İlkokulunda okur. Beşinci sınıftan itibaren (1934) Galatasaray Lisesinin ilkokul bölümüne yatılı verilir. Babası iflas ettiği için anneannesi onu üç aylıklarıyla okutur. Kendisinden iki yaş büyük ağabeyi Zahir’in 1940 yılında bir arkadaşıyla çıktığı kuş avında yanlışlıkla vurularak ölmesi Hıfzı Topuz’un yaşamındaki ilk büyük sarsıntı olur. Çünkü Zahir aynı zamanda onun en yakın arkadaşıdır.

Ortaokul ve liseyi Galatasarayda (1942) bitirir. Esat Mahmut Karakurt, Halit Fahri Ozansoy, İsmail Habip Sevük gibi ünlü isimler Türkçe ve edebiyat dersine girer. Lisedeki

² Topuz, *Elveda Afrika Hoşça Kal Paris*, Remzi Kitabevi, 2.b, İstanbul, 2005, s.43.

arkadaşlarıyla ideolojik ya da etnik çatışmalar yaşamaz. Okuldaki arkadaşlarıyla, Türk, Kürt, Alevi, Ermeni, Yahudi, Rum ayrımı olmadan, birbirlerini yadırgamadan, huzur içinde yaşarlar. Özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarında yokluk içindedirler ama geleceğe umutla bakarlar. Dokuzuncu sınıftayken Atatürk'ün ölümü bütün Türkiye gibi onları da derinden yaralar. Okuldaki yabancı öğretmenler bile bu acıya ortak olur.³

Yedinci sınıftan itibaren beş yıl okul parası yatırılmadığı için gündüzlü okumak zorunda kalır.⁴ Liseyi bitirdikten sonra bir yıl Güzel Sanatlar Akademisine gider. Daha sonra, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini (1948) bitirir. İlk iş deneyimine, 1947'de daha öğrenciyken Akşam gazetesinde muhabir olarak başlar. Bu işinde 1947-1958 yılları arasında muhabirlikten sonra istihbarat şefi, daha sonra da yazı işleri müdürü olarak çalışır. Bir süre iş aradıktan sonra Akşam gazetesinde çalışmaya devam eder. Galatasaray'dan bir öğretmenin aracılığıyla burslu olarak Strasbourg Üniversitesinde devletler hukuku ve gazetecilik alanlarında yüksek lisans (1957-59) ve yine Strasbourg Hukuk Fakültesinde gazetecilik alanında doktorasını yapar (1960). Bu sırada ücretsiz izinle ayrıldığı Akşam gazetesi başta olmak üzere çeşitli gazete ve dergilere Paris'ten röportajlar göndererek hem gazeteciliğini sürdürür hem de para kazanır.⁵

Hıfzı Topuz, Galatasaraydaki öğrencilik yıllarından, Dame de Siondan tanıdığı ve bir dönem aynı mahallede oturdukları Nezihe (İnkaya) Hanım'la 1949 yılında evlenir, 1955 yılında, Kerem adında bir çocukları olur. Nezihe Hanım İngiliz Filolojisini bitirir ve Anadolu Ajansında çalışır.⁶

10 Temmuz 1952'de kurulan İstanbul Gazeteciler Sendikasının kurucuları arasında yer alır. Babasını 1954 yılında (55 yaşında), annesini 1979 yılında (83 yaşında) yitirir.

³ Age, s. 57-63.

⁴ Topuz, *Nişantaşı Anıları*, Heyamola Yayınları, 2.b, İstanbul, 2010, s. 34.

⁵ Topuz, *Elveda Afrika Hoşça Kal Paris*, s. 79-80.

⁶ Age, s. 124-125.

Üzerinde anne ve babasından daha çok emeği olduğunu düşündüğü anneannesi Rebia Hanım'ın 1962'de (83 yaşında) ölümü Hıfzı Topuz'u oldukça sarsar.⁷

Akşam başta olmak üzere Vatan, Milliyet ve Cumhuriyet gazeteleriyle çeşitli dergilerde diziler ve inceleme yazıları yazar. 1958'de Akşam'dan ayrıldıktan sonra, Paris'te UNESCO Genel Merkezi'nde Özgür Haber Dolaşımı Şefi olarak çalışmaya başlar (1959-1983). UNESCO'da çalıştığı yıllarda, uluslararası gazetecilik örgütleri arasında mesleki işbirliği, basın ahlâkı, gazetecilik eğitimi ve gazetecilerin korunması projelerini yönetir. Afrika ülkelerinde, Hindistan'da, Filipinler'de gazetecilik eğitimi seminerleri düzenler. Afrika'da kırsal basın projesini oluşturur. Topuz, Türkiye'deki meslek yaşantısının yanı sıra Paris'te UNESCO Genel Merkezi'ndeki çalışmaları süresince eserlerine konu olan pek çok kişi, olay ve mekânı tanıma fırsatı bulur. 1962 yılında Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesinin, o zamanki adıyla Basın-Yayın Yüksek Okulunun kuruluşu için, Paris'te UNESCO'nun merkezinde ilk projeleri hazırlar. İzinli olarak geldiği Türkiye'de, TRT Genel Müdürü İsmail Cem'in önerisi ve isteğiyle 1974-75 yılları arasında bir yıl süreyle TRT'de radyolardan sorumlu genel müdür yardımcılığı yapar. Ertesi yıl izinli olarak ayrıldığı UNESCO'ya geri döner.

1983 yılında, UNESCO'daki görevinden emekliye ayrılarak Türkiye'ye döner. Arkadaşı Ercan Arıklı ile büyük bir dergi projeleri vardır. Ancak Ercan Arıklı'nın dergiyi zamansız bulması üzerine büyük bir düş kırıklığına uğrar ve başka iş arayışlarına girer.

Aynı yıl (1983), rektör Yılmaz Büyükerşen'in önerisiyle Anadolu Üniversitesi İletişim Fakültesinde, bir yıl sonra da Niyazi Öktem'in önerisiyle İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesinde basın, radyo-televizyon tarihi, uluslararası iletişim ve siyasal iletişim dersleri verir.⁸

⁷ Age, s. 37.

⁸ *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, Cilt II, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2001, s. 998.

1986'da yakın dostlarıyla birlikte İletişim Araştırmaları Derneğini (İLAD) kurar ve uzun süre bu kurumun başkanlığını yürütür.

Hıfzı Topuz, Öner Ciravoğlu'nun hazırladığı *Ardından Yıllar Geçti* adlı kitapta kendi gözünden yaşamını şöyle özetler:

Ben doksan yıla sanırım üç yaşam sığdırdım. Birincisi, çocukluğumdan 36 yaşına kadar uzanan gençlik ve gazetecilik dönemi. İkincisi, 36 yaşından 60. yaşına kadar uzanan UNESCO dönemi. Üçüncüsü de öğretim üyeliği ve tarihsel-biyografik roman yazarlığı dönemi.

Birinci dönemde sol düşüncelerle tanıştım. Hiçbir örgüte girmediğim halde başıma türlü belalar geldi. Gazeteciliğe o dönemde başladım. Babıâli'nin eski günlerini yaşadım. Muhabirlik, yazı işleri, dış politika yazarlığı, sendikacılık, iktidarın baskılarına karşı direniş, ses getiren röportajlar, dış geziler ve sonunda Akşam gazetesinden burukluk içinde ayrılış ve bir yıllık işsizlik...

İkinci dönem, UNESCO'da yirmi beş yıllık uluslararası bir uzmanlık ve yöneticilik dönemidir. Bu çok mutlu bir dönemdi. Bu dönemin içinde bir yıllık bir de TRT serüvenim vardır.

Üçüncü dönem, 60 yaşında UNESCO'dan emekliye ayrıldıktan sonra başladı. Sudan çıkmış balığa dönmüştüm. Bir yığın düş kırıklığı içinde kendime yeni çalışma alanları aradım: üniversite öğretim üyeliği, araştırmacılık, roman yazarlığı ve kültür işleri gibi.⁹

Hıfzı Topuz, sol düşüncede bir aydın olarak görür kendini. Bağımsız, özgürlükçü, çoğulcu demokrasiye, parlamenter rejime, laikliğe inanan bir sosyalist olduğunu söyler. Kendisini, üstünlük taslamayan, doğru bildiği yoldan ayrılmayan, kimseye boyun eğmeyen, herkese saygılı, geleceğe iz bırakmaya çalışan bir aydın olarak görür.¹⁰ Hurafelere, mantık dışı güçlere değil, aklın ve bilimin egemenliğine inanır.¹¹

Hıfzı Topuz'un yazı hayatına girişi, 1961 yılında Fransa'da yayımladığı *Information Internationale dans la Presse Turque (Türk Basınında Uluslararası Bilgi)* adlı Türk basını üzerine yazdığı inceleme kitabı ile olur.

Romanla ilgilenmeye altmış yaşından sonra başlar. Dünyanın birçok yerini gezip

⁹ Ciravoğlu, *Ardından Yıllar Geçti*, Remzi Kitabevi, 2. b., İstanbul, 2013, s. 12-13.

¹⁰ Age, s.302-306.

¹¹ www.blogger.com/profile, Özlem Özdemir: *Hıfzı Topuz ve Öner Ciravoğlu ile söyleşi*, 2 Mart 2013.

görerek tanıdığı insanlar ve olaylar, hukukçu ve gazeteci kimliğiyle yaptığı gözlemler, uzun ve yoğun yaşamındaki deneyimleri onda yazma ihtiyacı doğurur. 2000’li yıllara doğru yazarlık tutkusu giderek yoğunlaşır. Biyografik-tarihsel romanlar yazmaya başlar. Biyografik-tarihsel roman yazmasında hem aile geçmişiyle ilgili derlediği belge ve bilgilerden yararlanması hem de kendi yakın arkadaşlarının yaşamını yazma kolaylığı etkili olur. Yazar, yaptığımız görüşmede hem kişiler hem de anlatmaya çalıştığı dönemler konusunda seçici davrandığını, kendi dünya görüşüne yakın kişileri yani ilerici, devrimci, aydınlanmacı kişileri, yaşadıkları dönem ve çevreleriyle birlikte tanıtmaya çalıştığını belirtmektedir.¹²

Bu konuda yazar, *Ardından Yıllar Geçti* adlı eserde şöyle demektedir:

1998’de ilk romanım Meyyale’yi yazdım. Meyyale Hanım, anneannemin annesiydi. Kendisini tanımamıştım ama onun anılarıyla büyüdüm. Yıllar sonra onu romanlaştırmayı aklıma koydum. Konu yalnız onun yaşamı değil, o dönemdeki baskılar, kadınların ezilmesi, Kafkasya’dan getirilen Çerkez kızlarının mutsuzluğu, adaletsizlikler ve haksızlıklardı.¹³

Yazar, romanlarında neden tarihsel konulara yöneldiğini *Toplumsal Tarih* dergisindeki bir yazısında şöyle açıklamaktadır:

Geçmişte yaşanmış bir olayın aydınlatılması; o olayın günümüzde yaşanan olaylarla karşılaştırılmasıyla bundan bazı derslerin çıkartılması; gölgede kalmış bir olayın tarihçilere, politikacılara ve dünyaya duyurulması; özlemi çekilen bir dönemde yaşanmış olan kötülüklerin ve gerçeklerin gösterilmesi; tarihte önemli roller oynamış bazı kişilerin nasıl abartıldığının anlatılması ya da gerçek kişilerin nasıl bir özveriyle çalıştıklarının, tüm insancıl yönleriyle, günlük yaşamları ve içten duygularıyla tanıtılması konularını bu temellere oturtuyorum. Bu gerçekleri yazmak benim için bir görev oluyor. Bunları saptadıktan sonra kurguyu oluşturuyorum. İkincil kişiler yaratıyorum. O ikincil kişilerin yaşamı günün koşullarına uygun kurgulara dayanıyor.¹⁴

Topuz’un romanlarında başkişinin hayatının yanı sıra tarihi gerçeklerin de gün yüzüne çıkartılmasının amaçlandığı görülmektedir.

¹² Sarıkaya, *Hıfzı Topuz’la Görüşme*, İstanbul, 26 Ocak 2015.

¹³ Ciravoğlu, Age, s. 153.

¹⁴ Topuz, *Hıfzı Topuz’un Romanlarında Tarih*, Toplumsal Tarih, Aralık 2002, S. 108, s. 66-69.

Yazarın kaleme aldığı eserler şunlardır:

İnceleme – Araştırma: *Information Internationale dans la Presse Turque* (196), *Basın Sözlüğü* (1968), *Kara Afrika* (1970), *İletişimde Karikatür ve Toplum* (1985), *Uluslararası İletişim* (1985), *Lumumba* (1987), *Siyasal Reklamcılık* (1991), *Türk Basın Tarihi* (1996), *Başlangıcından Bugüne Kadar Dünya Karikatürü* (1997), *Dünyada ve Türkiye'de Kültür Politikaları* (1998),

Anı: *Paris'li Yıllar* (1994), *Eski Dostlar* (2000), *Elveda Afrika Hoşça Kal Paris* (2005), *Fikret Mualla* (2005), *Paris '68: Bir Devrim Denemesi*(2008), *Nişantaşı Anıları* (2009), *Bana Atatürk'ü Anlattılar* (2010), *Gülümseyen Anılar* (2011)

Roman: *Meyyale* (1998), *Taif'te Ölüm* (1999), *Paris'te Son Osmanlılar* (1999), *Hatice Sultan* (2000), *Gazi ve Fikriye* (2000), *Çamlıca'nın Üç Gülü* (2002), *Devrim Yılları* (2004), *Tavcan* (2005), *Başın Öne Eğilmesin* (2006), *Özgürlüğe Kurşun* (2007), *Kara Çılgılık* (2008), *Abdülmecit, İmparatorluk Çökerken Sarayda 22 Yıl* (2009), *Hava Kurşun Gibi Ağır* (2011), *Elbet Sabah Olacaktır* (2012), *Vatanı Sattık Bir Pula* (2013), *Çılgın ve Özgür* (2014)

Hıfzı Topuz, biyografik-tarihi romanlarıyla öne çıkan ve tanınan günümüz yazarlarından biridir. Yazarın romanlarının edebi ve sanat yönünden çok, işlediği konular bakımından ilgi çektiğini söyleyebiliriz. Tarihsel roman yazıcıları içinde konusunu I. Dünya Savaşı, Mütareke Dönemi ve Kurtuluş Savaşı gibi yakın dönemden alanlar çoğunluktadır. Ancak bu dönemi ele alan romanlar, yazarlarının dünya görüşlerine göre farklılık gösterirler.¹⁵ Yakın tarihimiz üzerinde yoğunlaşan Topuz'un romanlarındaki konuları Osmanlı saray yaşantısı, Kurtuluş Savaşı ve kültür devrimi gibi konular oluşturmaktadır. Topuz, o yılların coşkusu, cumhuriyetin kazandırdıklarını, tarihi

¹⁵ Komisyon, Editör: Ramazan Korkmaz, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ank. Grafiker Yayınları, 2004, s.391.

gerçeklere dayandırarak yeni kuşaklara aktarmaya ve anlatmaya çalışan bir yazar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yazarın çok sayıda baskı yapan romanları geniş bir okuyucu kitlesine, özellikle genç yaştaki okuyuculara hitap etmektedir. Topuz, bunun nedenini 1 Mayıs 2006 tarihli söyleşisinde şöyle açıklamaktadır:

Gençler okullarda tarih diye hep resmi tarih okudular. Birçok şey tarih kitabına geçmedi. Çoğu zaman da yanlış yansıtıldı. Resmi tarih savaş tarihiyle yetindi. İnsanları, toplumları tanıtmadılar. Resmi tarih cansız, zevksiz, gerçek dışı bir tarih oldu. Bugün tarihsel konulara eğilen yazarların başka bir sorumluluğu var. Tarihi bütün çıplaklığıyla, gerektiğinde bütün çirkinliğiyle anlatmak ve sevdirmek. Ben okurlarımdan iyi tepkiler alıyorum. Bize tarihi sevdirebilirsiniz diyorlar.¹⁶

Topuz'un romanları bugüne kadar edebiyatımızdaki yeri açısından çok fazla incelenmemiş ve edebiyat eleştirmenlerince bu konular üzerinde yeterince durulmamış olduğu gözlenirse bile romanlarının çok okunduğunu ve konularının dikkat çektiğini söyleyebiliriz.

Romanlarında yoğun, çapraşık konular ve ağır bir üslup görülmez. Romanlarının çoğunu konuları basit bir kurguyla, oldukça yalın bir dil kullanarak oluşturmaktadır.

Topuz'un tarihi roman alanında eserler vermesini, günümüzde tarihi eserlerin ilgi görmesinin yanında, yakın çevresi ve aile çevresinden topladığı kaynakların, tarihi roman alanında eserler yazmasında etkili olması ve bu romanlara kaynaklık etmesiyle açıklayabiliriz.

Zeki Taştan, Türkoloji dergisindeki yazısında günümüzde sanatın çeşitli dallarında, özellikle edebiyat ve sinema gibi alanlarda tarihe ilginin artmasıyla peş peşe birçok tarihsel romanın dilimize çevrildiğini, telif tarihsel romanların sayısında da artış görüldüğünü belirtmektedir. Bu alanda ilgi gören kişilerden birinin de Hıfzı Topuz olduğunu, ilk romanı *Meyyâle*'den (1998) sonra bu alanda yayımladığı bütün ürünlerin oldukça rağbet

¹⁶ www.yenişafak.com. adresinden 6 Şubat 2014'te alınmıştır.

gördüğünü, eserlerinin sık sık yeni baskılar yaptığını belirtmektedir. Ancak Topuz'un romanlarından bazısının da edebi ve sanatsal niteliklerinden ziyade tarihe getirdiği bakış açısı noktalarından değerlendirildiğini söylemektedir.¹⁷

Hıfzı Topuz, romanlarını yazarken yararlandığı kaynakları şöyle açıklar: “Romanda yararlandığım kaynaklar ailemden, özellikle büyükannemden dinlediklerim ve tanıdığım kişilerin anıları olmuştur.”¹⁸

Hıfzı Topuz, “Romanlarınızda neyi ya da kimi yazacağınıza nasıl karar veriyorsunuz? Bu olaylar ve kişilerle ilgili bilgilere, kaynaklara nasıl ulaşabiliyorsunuz?” sorusuna verdiği yanıtta:

Kişileri seçerken ilerici, devrimci bir insan olmasını her zaman tercih ediyorum. Bana yakın olması gerekir. Kaynaklara gelirsek, bazen çok kapalı kutu insanlar olabiliyor, onlarla ilgili kendi çocukları bile bir şeyler öğrenemiyor. Bazı kişilerinse arkadaşlarının anılarından çıkarıyorum. Çoğu benim çevremde olan insanlar olduğu için kimine doğrudan kimine dolaylı ulaşabiliyorum. Çocuklarından, torunlarından mektuplarını, anılarını derliyorum. Böylece kafamda bir taslak oluşuyor. Bir de, ben çok belge saklarım. Kendi anılarım, kendi topladığım belgeler ve o adam hakkında yazılmış yazılar benim için büyük kaynak.¹⁹

diyerek romanlarını oluştururken kullandığı temel kaynakların, biriktirdiği belgelerin yanı sıra dinlediği veya yararlandığı anılar olduğunu belirtmektedir.

Roman, biyografi ve inceleme kitaplarının yanı sıra çeşitli gazete ve yayın organlarında söyleşi, dizi ve inceleme yazıları da yazan Topuz, halen İstanbul'daki evinde çalışmalarına devam etmektedir.

¹⁷ Taştan, *Hıfzı Topuz'un Romanlarında Kişilerle İlgili Bazı Tutarsızlıklar*, *Türkoloji Dergisi*, 2003, C.16, s.130-131.

¹⁸ Apaydın, “*Biyografiyle Tarih Sınırlarında Hıfzı Topuz'un Romanları*”, II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni (10-12 Nisan 2006), Bildiriler, Erciyes Üniversitesi yayınları, Kayseri 2007, s. 437-447.

¹⁹ Sarıkaya, *Hıfzı Topuz'la Görüşme*, 26 Ocak 2015.

2. BÖLÜM: ROMAN İNCELEMELERİ

2.1. Meyyale²⁰

2.1.1. Tanıtım

Meyyale, Hıfzı Topuz'un Mart 1998'de yayımlanan ilk romanıdır. Kitabın adı, Rusların Kafkasya'ya saldırıları nedeniyle, Kafkasya'dan İstanbul'a göç etmek zorunda kalan Ubıh kökenli yirmi üç yaşındaki Fatma'nın Ayşe adlı kızına Sultan Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Kadınefendi'nin verdiği ad olan Meyyale'den gelmektedir. Meyyale, Hıfzı Topuz'un annesinin anneannesidir.

Meyyale'de anlatılan, Osmanlı Devleti'nin son dönem tarihidir. Roman, 1857 yılından 1918 yılına kadar geçen altmış bir yıllık süreyi kapsar. Aynı zamanda biraz Avrupa'nın biraz da Rusya ile Kafkasya'nın tarihidir. Çünkü Avrupa'nın paylaşmaya çalıştığı güçsüz Osmanlı, Rusya'nın yakıp yıktığı Kafkaslardan göçüp gelenlerin sığındıkları güvenli yaşam alanıdır. Romanda Osmanlı devletinin son yüzyılındaki önemli kişiler ve olaylar, yirmi iki bölümde I-Pertevniyal Valide Sultan, II-Sarayda Bir Gizli Doğum... şeklinde isimlendirilerek ve numaralandırılarak tanıtılmaya çalışılmaktadır.

2.1.2. Hakkındaki Değerlendirmeler

Refik Durbaş, *Meyyale* yayımlandıktan üç ay sonra Topuz'la yaptığı bir görüşmeye dayalı olarak yazdığı makalesinde kitap için şöyle der:

Meyyale, belgelere dayanan ama belgesel olmayan bir romandır. Topuz, gerçi belgesel olarak yazmayı tasarlıyor Meyyale'yi. Ama söz yazıya dökülünce, 'belgesellik' sığmıyor anlatmak istediklerinin çerçevesine. Bu yüzden de Meyyale'nin evlenmeleri sırasında Valide Sultan ile konuşmaları, sonra Musa Paşa ile cariye Lalüfer'in aralarında geçenler, Çeşmidil ile Kemall'in sevişmeleri, Hasan Hilmi Paşa'nın kardeşleriyle tartışması, Şuhucihan'ın hanım olurken kafasından geçirdikleri, Ömer ile Azmidil'in ilk aşkları Topuz'un 'kurgu'su

²⁰ Topuz, *Meyyale*, Remzi Kitabevi, cep boy 1. b., İstanbul, 2012.

olarak yansıyor sayfalara.²¹

Refik Durbaş, belgesel roman yazmak için yola çıkan Hıfzı Topuz'un Meyyale'nin yaşamıyla ilgili yeteri kadar belgeye ulaşamaması sonucunda 'belge' yerine 'kurgu'ya yöneldiğini belirtmektedir.

İmece dergisindeki makalesinde Reha Yünlüel de:

Meyyale'nin kocası Hasan Hilmi'yi eksen olarak alan yazar, bu eksen çevresinde Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemine bakıyor. Belgesel bir çalışma değil Topuz'un yapıtı; daha çok, bir 'anı' dokusu taşıdığı söylenebilir. 'Hatıralarını' anlatan dedenin tatlı diliyle fakat yer yer kötü bir kurgunun sabotajı ve gölgesi altında, söz konusu döneme bir açılım kazandırmaya çalışıyor. Çalışıyor, diyorum, çünkü başarıp başaramadığına, tarihçiler karar verecek... Romanlaşmaya çalışmak bir numara büyük gelmiştir "Meyyale"ye... Belgesel bir çalışma demek ise bir numara küçük gelir... Topuz'un aslında kitaba hâkim olan zengin anlatı tadını yukarıda belirttiğim nedenlerle acemice kurgulardan ve mantık kırılmalarından uzak tutması, aynı şekilde gereksiz yerlerde referans vermekten kaçınarak belki de kısa bir girişle kullandığı kaynaklardan genel olarak söz etmesi beklenirdi... Meyyale, eğer roman denilecekse kötü bir roman, bir belgesel çalışma denecekse yetersiz bir çalışma, bir anlatı denilecekse kendisine ihanet edilmiş bir anlatıdır...²²

demektedir.

Mustafa Apaydın, biyografik romanla ilgili bir makalesinde, "Meyyale'nin tarihi romanla biyografik roman arasında gezinen bir roman"²³ olduğunu söylemektedir. Aynı makalede, "Hıfzı Topuz, Meyyale'de büyük annesinin trajik olaylarla dolu tarihini anlatırken kendi var oluşunun kökenlerine de dikkatleri çekmektedir."²⁴ denmektedir.

Mustafa Apaydın'ın aynı makalesinde:

Roman türünün kendi imkânlarını genişletme esas amaç olmadığı için bu tür romanlarda, bir iki roman hariç, çağdaş teknikler denenmemiştir. Zaman zaman roman formunun unutulduğuna, belgelerle konuşan tarih metni üslubunun kullanıldığına tanık olunmaktadır. Özellikle Hıfzı Topuz'un biyografik roman olarak değerlendirdiğimiz üç romanında okuyucu, kimi yerde roman yerine tarih sohbeti okuduğunu düşünebilir. Belgesel

²¹ Durbaş, *Tarih Romana Sığmıyor*, Yeni Yüzyıl, 9 Haz. 1998.

²² Yünlüel, *Hıfzı Topuz'un Meyyale'si Üzerine Notlar*, imece.org; aylık kültür, sanat, edebiyat dergisi, S.7, Ocak 1999.

²³ Apaydın, (2001) "*Biyografik Romanlar ve Türk Edebiyatında Biyografik Romanın Gelişimi Üzerine Bazı Gözlemler*", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.7, 165-176.

²⁴ Age, 7, 165-176.

tadının hissedildiği biyografik romanlar, aynı zamanda romandan, yani kurmacadan kopuşu da göstermektedir.²⁵

denmektedir.

2.1.3. Özet

Roman, Meyyale'nin doğduğu yıl olan 1857'de Padişah Abdülmecit döneminde başlar; 1918'de Meyyale'nin ölümü ile biter.

Padişah Abdülmecit, harem halkıyla birlikte Dolmabahçe Sarayı'nda yaşamakta, şehzadeler, sultanlar ve damatlar başka saraylarda yaşamaktadırlar. Aile, ancak bayramlarda bir araya gelebilmektedir.

Abdülmecit'in kardeşi Abdülaziz, şehzadelerin çocuk sahibi olması yasak olmasına karşın, bir erkek çocuk sahibi olur. Çocuğun adı Yusuf İzzettin'dir. Yusuf İzzettin, herkesten gizli olarak tavan arasında doğar ve dört yaşına kadar orada büyütülür. Çocuk daha birkaç aylıkken, birlikte oynaması için yanına oyun arkadaşı olarak Kafkas göçmenlerinden iki kız çocuğu alınır. Pertevniyal Kadınefendi bunlardan iki aylık Ayşe bebeğe Meyyale, yaklaşık bir yaşında olan diğerine Çeşmidil adını verir. Köle ticareti İngilizlerin baskısıyla Abdülmecit tarafından 1846'da yasaklandığı için, Pertevniyal Kadınefendi bu çocukları oğluna bile haber vermeden, İstanbul'a yeni gelen Ubih göçmenler arasından, gizlice alır.

Abdülmecit, 1861 yılında ölünce Abdülaziz padişah olur. Böylece Pertevniyal Sultan, Valide Sultan olur. Şehzade Yusuf İzzettin ve oyun arkadaşları Meyyale ile Çeşmidil dört yıllık bir tavan arası yaşamından sonra özgürlüğe kavuşurlar ve Dolmabahçe Sarayı'na taşınırlar. Bu kızlar sekiz dokuz yaşlarına geldiklerinde saray geleneklerini, bale ve müziği öğrenmeye başlarlar.

²⁵ Age, 165-176.

Abdülaziz, gençliğinde Batılılardan nefret etmesine karşın tahta çıktıktan sonra, 1867’de Paris, Londra, Brüksel, Berlin ve Viyana’yı kapsayan bir geziye çıkar. Geziden dönüşte Avrupa’ya hayran kalır. Bu gezinin etkisiyle Padişah Batı’dakilerden daha görkemli yeni saraylar ve köşkler yaptırır, bakanlarla aynı sofrada oturup yemek yemeye başlar. Ancak oradaki ekonomik, kültürel ve diğer gelişmeler Padişah’ın hiç dikkatini çekmez.

Meyyale, on dört yaşına geldiğinde onu öz kızı gibi seven ve yetiştiren Pertevniyal Sultan tarafından kırk beş yaşındaki Nevres Paşa ile evlendirilir. Nevres Paşa, Abdülaziz’in çocukluk arkadaşıdır. İlk evliliğinden çocuğu olmamıştır. Nevres Paşa hem hasta olduğundan hem de cinsel isteği köreldiğinden bu evliliği istemeye istemeye kabullenir. Meyyale de bu evliliği istemedi kabul etmiştir. İki taraf da istemediği için bu evlilik bir hafta sonra biter. Meyyale, bakire olarak saraya döner. Valide Sultan durumu dinleyince anlayışla karşılar. Bir yıl sonra Nevres Paşa siroz hastalığından ölür.

Meyyale, üç yıl sonra Hasan Hilmi adında, yirmi sekiz yaşında bir saray görevlisi ile evlendirilir. Su Nazırı Musa Paşa’nın en büyük oğlu olan Hasan Hilmi, bu evlilikle saraydaki görevini pekiştirir.

Çeşmidil ise, on yedi yaşındayken bir gün Valide Sultan’ın odasında Abdülaziz tarafından görülür ve beğenilir. Kemal Bey adındaki saray çalışanıyla birbirlerini sevdikleri halde Padişah’la birlikte olmak zorunda kalır. Bundan dolayı Kemal Bey’den büyük bir utanç duyar ve onunla uzunca bir süre görüşmez.

Şuhucihan Hanım, kızı Meyyale’nin 1875’te Saray’dan ayrılmasından sonra yalnızlık duygusuna kapılır. Valide Sultan, buna kayıtsız kalmaz; Meyyale’nin evliliğinden bir yıl sonra Şuhucihan’ı Abdülaziz’in mabeyin başkâtibi, yaşı ellinin üstünde olan Halil Efendi ile evlendirir. Şuhucihan, evliliklerinin ikinci yılında göğsünde bir kitle fark eder.

Kocasına söylemeye çekindiği bu ur onun ölümüne neden olur.

Ülkenin kötü gidişinden sorumlu tutulan Sultan Abdülaziz, 30 Mayıs 1876'da, en güvendiği kişiler, Serasker Hüseyin Avni Paşa, Şurayı Devlet Başkanı Mithat Paşa, Sadrazam Mütercim Rüştü Paşa ve Şeyhülislam Hayrullah Efendi'nin işbirliği ile tahttan indirilir. Annesi Pertevniyal Valide Sultan ve oğlu Yusuf İzzettin Efendi ile birlikte Topkapı Sarayı'na götürülür. Türlü aşağılamalar ve işkenceler görürler. Haremdeki haremağaları, cariyeler, kalfalar ve diğer kişiler, toplam 128 kişi, V. Murat'ın annesi Şefkefza Kadın tarafından Saray'dan atılır. Bunların çoğu kendine sığınacak bir kapı arar. Padişah ve yanındakiler ertesi gün Topkapı Sarayı'ndan alınarak Ortaköy'deki Feriye Sarayı'na getirilir. Bundan üç gün sonra 4 Haziran 1876'da Abdülaziz, bileklerini keserek intihar eder ve ölür.

Sultan Abdülaziz'in yerine getirilen V. Murat'ın da padişahlığı uzun sürmez. V. Murat, kendisinden umduklarını bulamayan devlet adamlarının kararıyla 93 gün kaldığı Osmanlı tahtından 31 Ağustos 1876 tarihinde indirilir. Yerine II. Abdülhamit padişah ilan edilir.

Bu olay üzerine Pertevniyal Valide Sultan'ın üç aylık işkence dolu günleri sona erer. Meyyale, kocası Hasan Hilmi Bey'den izin alarak Pertevniyal Valide Sultan'ı yalıya getirir ve bir süre birlikte kalırlar.

Abdülhamit, Abdülaziz'in yakınlarını küçük ve Saray'dan uzak yerlere tayin etmektedir. Hasan Hilmi Bey de bundan nasibini alır ve İçel mutasarrıflığına atanır. Yazları yalıda, kışları konakta geçen bir hayattan, adını dahi duymadığı bir taşra kentine gitmek Meyyale'yi çok üzer. İlk kızı Rebia dört yaşına basmış, ikinci kızı Makbule de bir yaşını daha yeni doldurmuştur. Meyyale, Pertevniyal Valide Sultan'la vedalaşarak çocuklarıyla beraber yola çıkar.

Pertevniyal Valide Sultan o günlerden sonra fazla yaşamaz. Bir süre sonra ölür ve Aksaray’da yaptırmış olduğu Valide Camisi’nin yanındaki türbeye defnedilir.

Hasan Hilmi Bey’in tayinler serisi, İçel ile başlar; Yozgat, Kütahya ve Elazığ ile devam eder. Elazığ’dan sonra, ailesiyle birlikte İstanbul’a döner. İstanbul’dan uzakta geçen on iki yıllık dönemde Meyyale Hanım’ın iki kızı daha olur. İstanbul yaşamları uzun sürmez. Altı ay sonra Hasan Hilmi’nin önce Konya’ya, oradan da Paşa ve Vezir rütbeleriyle Hicaz’a tayini çıkar. Sonra tekrar İstanbul’a döner. Böylece Hasan Hilmi on dört yıl ailesiyle taşrada kalır. Meyyale Hanım, İstanbul’un gösterişli havasında yaşamaya alışmıştır. Bu nedenle, taşra kentlerinin boğucu ve sıkıcı havası ona zindan gibi gelir.

Annesi şuhucihan Hanım’ın geçen bir yaşta, hiç beklenmedik ölümü ve Pertevniyal Valide Sultan’ın başına gelenler Meyyale’yi perişan eder. Kızlarıyla iyi geinememiş, arkadaş olamamıştır. Hırçın ve kaprisli bir kadın haline gelmiştir. Zaman zaman sinir krizleri geçirip bunalımlara düşer. Konakta, kızlarının, halayıkların, odalıkların ve uşakların karşısına her zaman sert ve kasvetli bir havayla çıkar. Hiçbir konuda herhangi bir ödün vermeksizin konaktaki otoritesini sürdürmeye çalışır.

Meyyale, son yıllarda eşinin kendisiyle eskisi gibi ilgilenmediği düşüncesine kapılır. İyice bunalıma düşer ve kocasıyla olur olmaz nedenlerle tartışmaya başlar. Mutsuz bir kadın olur. Son yıllarda eşiyle doğru dürüst bir ilişkileri de kalmamıştır. Alınganlıklar ve güvensizlikler Meyyale’yi çılgına çevirmeye başlar. Tüm bu gerginlik ve huzursuzluk ortamında, Meyyale ve kocası Hasan Hilmi Paşa, yaşamı birbirlerine zehir etmeye başlarlar. Hasan Hilmi Paşa bu yaşamdan bıkmış, kurtuluş yolu aramaktadır.

Bu sırada Hasan Hilmi Paşa’nın Sivas Valiliği’ne tayini çıkar. Ancak Meyyale, yeniden İstanbul dışına çıkmaya razı olmaz. Kızlarıyla birlikte İstanbul’da kalmak ister. Hasan Hilmi Paşa her zamanki gibi uzlaşmacıdır. Gelmeleri için dayatmaz. Alttan alır ve

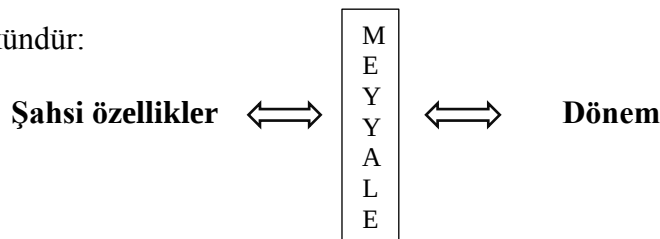
Sivas'a tek başına gider. Orada yoğun çevre baskısının da etkisiyle ve kendi iradesi doğrultusunda, İstanbul'a bildirmeden Hayriye Hanım'la evlenir. Beraberinde Sivas'a getirmiş olduğu aşçı Salih Ağa, bu olay karşısında çok sevdiği Meyyale Hanım'a bunu haber vermesi gerektiği düşüncesiyle İstanbul'a bir mektup yazar. Durumdan haberdar olan Meyyale, çılgına döner. Çocukları da alarak Sivas'a hareket eder. Orada Hasan Hilmi Bey'e hakaretler yağdırır. Onu mutsuz ve huzursuz etmek için de Sivas'tan ayrılmaz. Hasan Hilmi Paşa, hamile olan eşi Hayriye Hanım'ın doğumunun yaklaştığı günlerde, 1902 yılının ilk günlerinde, geçirdiği bir beyin kanaması sonucunda ölür.

Meyyale Hanım, Paşa'nın ölümünden kendini sorumlu tutar. Hasan Hilmi Paşa'ya son yıllarda duyduğu kını ve bilerek çektirdiği sıkıntıları adeta unutarak, suçluluk duygusu içinde hayata küser; hiç kimseyle görüşmek ve konuşmak istemez. Hasan Hilmi Paşa'nın cenazesi kaldırıldıktan sonra İstanbul'a döner ve konağa kapanır. Bu olaydan sonra, adeta dünyayla bağlarını keser. Daha kırk beş yaşında olmasına rağmen karalar içinde, yaşlı görünümlü, asık suratlı bir kadın olur. Kızlarıyla da hiç ilgilenmez. Hiç kimseye güler yüz göstermez. Hasan Hilmi Paşa'yı, Çeşmidil'i, gençlik ve çocukluk yıllarını özleyerek geçirdiği on altı yılın sonunda, 1918 yılında, altmış bir yaşında yoksul bir yaşlı kadın olarak yaşamını yitirir.

2.1.4. Yapı

2.1.4.1.Olay Örgüsü

Romanda olaylar iki kolda gelişmektedir. Bir taraftan Meyyale anlatılırken diğer taraftan Meyyale'nin yaşadığı dönem anlatılır. Bu bağlamda olay örgüsünü şöyle bir şema ile göstermek mümkündür:

Meyyale'nin romandaki olayların birçoğunda etkisi yoktur. O daha çok bu olayları etkileyen şahıslarla ilişkileri bakımından gündeme gelmektedir. Meyyale'yi ortaya çıkaran, annesi Şuhucihan, kocası Hasan Hilmi ve Pertevniyal Valide Sultan'la olan ilişkileridir. Dönem ise Meyyale–Hasan Hilmi ilişkisi aracılığıyla ortaya konmaktadır. Bahsedilen ilişkiler aşağıdaki şekilde izah edilebilir:

Meyyale–Şuhucihan ilişkisi

Şuhucihan, Meyyale'nin annesidir. Onun için en büyük fedakârlıkları yapan kişidir. 1857 yılında, Meyyale henüz kırk beş günlük bir bebekken, eşini Kafkasya'daki savaş ortamında bırakarak tek çocuğu Meyyale'yi Kafkasya'dan İstanbul'daki huzur dolu yeni hayata bir buçuk aylık bir araba yolculuğuyla getirir. Bu yolculuğun sonunda onu satın almak isteyen Pertevniyal Valide Sultan'a satmaz. Onunla birlikte Saray'a gelir ve bu sayede hem kendinin hem kızının hayatı değişir. Kendisi de yirmili yaşlarında genç bir kadın olmasına rağmen Meyyale evlenene kadar evlenmez. Bu nedenle Meyyale yaşamını her anlamda Şuhucihan'a borçludur.

Meyyale–Pertevniyal Valide Sultan ilişkisi

Pertevniyal Sultan, Meyyale'nin yaşamında annesinden sonra en önemli ikinci kişidir. Meyyale'yi Saray'a getirdikten sonra ona kendi öz kızı gibi bakar. Onun adını değiştirir. Piyano ve dans derslerinin yanı sıra iyi bir saray eğitimi almasını sağlar. Daha sonra padişaha cariye olarak sunmak yerine, uygun bir kişi diye düşündüğü Nevres Paşa'yla, ondan ayrılınca da Hasan Hilmi ile evlendirir. Meyyale'nin yaşamının sonuna kadar bir Saray kadını kişiliğinde yaşaması, insanlara tepeden bakışı, şımarık ve kaprisli oluşu, sıradan halk yaşamına ayak uyduramaması, sıkıntı ve yokluk nedir bilmemesi en

çok da Pertevniyal Valide Sultan'ın yanında büyümüş olmasından ve annesinden çok onu örnek almasındandır.

Meyyale–Hasan Hilmi ilişkisi

Hasan Hilmi'nin ilişkileri hem dönem hakkında hem de Meyyale hakkında bilgiler içerir.

Meyyale'nin yaşamındaki en uzun dönem Hasan Hilmi ile birlikte geçirdiği süredir. Bu nedenle annesi ve Pertevniyal Sultan'dan sonra Meyyale'nin yaşamındaki en önemli kişi Hasan Hilmi'dir. Meyyale henüz on sekiz yaşındayken, 1875 yılında Hasan Hilmi ile evlendirilir. Hasan Hilmi'yle Meyyale'nin mutlu bir evlilikleri olur. Hasan Hilmi, eşine ve ailesine bağlı bir kişidir. Meyyale'yi mutlu etmek için elinden geleni yapar. Rebia, Makbule, Seniye ve Nazmiye adında dört kız çocukları olur. 1881'deki İçel Mutasarrıflığı görevinden başlayarak on dört yıl İstanbul dışında yaşamak zorunda kalırlar. Bu sürede Şuhucihan Hanım ve Pertevniyal Valide Sultan ölür. Bu olumsuzluklar Meyyale'yi daha kaprisli ve huysuz biri yapar. Meyyale, Hasan Hilmi'nin son görev yeri olan Sivas'a gitmek istemez. Hatta “Başınızın çaresine bakın! Ne ben gelirim, ne de kızlarımı gönderirim!”²⁶ diyerek kocasını tersler. 1897'nin başlarında görev yerine tek başına gitmek zorunda kalan kocasının, Sivas'ta yeniden evlendiğini öğrenince dünya Meyyale'nin başına yıkılır. “*Hayatı ona zehretmek için*”²⁷ bir zamanlar çok sevdiği adamın yanına gider. Dediğini yapar ve kocasına hayatının son yıllarında en mutsuz günlerini yaşatır. Hasan Hilmi'nin 1902'de beyin kanamasından ölümünden kendini sorumlu tutar. Son yıllarını bu suçluluk duygusuyla geçirir.

Romanda, tarihi gerçekler Meyyale – Hasan Hilmi ikilisinin yaşamları ve ilişkileri

²⁶Topuz, age, s. 262.

²⁷Age, s. 282.

aracılığıyla ortaya konmaktadır. Değinilen, yer yer ayrıntılarıyla anlatılan konuların başlıcaları şunlardır: Tanzimat Fermanı, Kafkasya'daki savaş ve onun yol açtığı göç, azınlıklar, Osmanlı Devleti'nde yönetim zafiyeti, iç karışıklıklar ve kimi padişahların devrilmesi, Osmanlı'da köle ticareti, cariyelik ve çok eşlilik, Saray'daki harem yaşantısı, Osmanlı'nın son döneminde rüşvet, halkın cehaleti ve yöneticilerin bundan yararlanmaları, basın özgürlüğünün önemi, Genç Osmanlılar, Fransız İhtilali, ekonomi, dış borç, sömürgecilik, meşrutiyet, Ali Suavi olayı... Bu ve benzeri sorunlar yakın tarihimizde önem arz etmiş konulardır. Romanda, Rusya'nın baskısından kaçarak Osmanlı'ya sığınan Kafkas göçmeni kadın ve çocukların Osmanlı sarayına alınmaları ve biraz da bununla ilintili olarak Saray'da ortaya çıkan iç çekişmeler, yani Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü hazırlayan belli başlı olaylar, nedenleriyle birlikte anlatılmaktadır.

2.1.4.2. Kişiler

2.1.4.2.1. Aslı Kişi

Meyyale

Meyyale, 1857'de Kafkasya'da Ubıh halkının bir çocuğu olarak doğar. Adını Ayşe koyarlar. Rusların saldırısından kurtulmak için annesinin kucağında İstanbul'a gelir, Pertevniyal Kadınefendi tarafından beğenilerek annesiyle birlikte Saray'a götürülür. Adı Pertevniyal Kadınefendi tarafından Saray gelenekleri gereği değiştirilir. Pertevniyal Sultan, Meyyale'nin annesi Şuhucihan'a şöyle der:

Sana yeni bir ad bulacağım. Öyle Ayşe, Fatma olmaz. Onları unut. Senin adın Şuhucihan olacak. Ben bu kıza gönül verdim, ona çok meylim olacak. Çok tatlı, çok şeker şey. Onun adını Meyyale koyuyorum. Buna da yeni bir ad bulacağım, büyüyünce nasıl bir afet olacak. Bu gözlerle ne gönüller yakılmaz ki! Buldum, buldum, bunun adı Çeşmidil, olsun.²⁸

Meyyale, Saray kültürüyle yetiştirilir. Dans ve müzik eğitimi alır. Uzun boylu,

²⁸Age, s. 33.

vücut hatları çok uyumlu bir kadın olur.

Meyyale, romanın en önemli kişisi gibi görünmesine rağmen olayları yönlendiren kişi durumunda değildir. Roman boyunca edilgen, etkisiz ve silik bir şahsiyettir. Onun yaşamı, annesi Şuhucihan, Pertevniyal Valide Sultan ve kocası Hasan Hilmi tarafından yönlendirilir. Meyyale, sadece son bölümde, kocası Hasan Hilmi ile Sivas'a gitmeyerek kendi yaşamı ve ailesinin yaşamı konusunda belirleyici olur. Bu belirleyiciliğiyle de hem kendisi hem ailesi için bir felakete yol açar. Felaket, Hasan Hilmi'nin 1897'de Sivas'a yalnız gitmesiyle başlar ve Hasan Hilmi'nin ölümünün ardından ailenin dağılmasıyla sonuçlanır. Meyyale'nin Hasan Hilmi'yi, Sivas'a yalnız göndermesinin nedeni Hasan Hilmi'nin ağzından şöyle açıklanır:

Meyyale son zamanlarda bana karşı çok sertti. Hiçbir konuda bana hak vermemeyi adet edinmişti. Ne dersem tersini söylüyordu. Aramızda tam bir kopukluk oldu. Neden bilmiyorum. Çözmeye çalıştım, bulamadım. Sonunda ben de tartışmaktan vazgeçtim. O yalnız kendini haklı buluyor ve beni hiç dinlemiyordu. Ben her konuda ödün vermeye başladım, öyle ki kişiliğimi yitirdim. Ben hep sanık, hatta suçlu durumundayım, o savcı, sorgu yargıcı ve yargıç. Sonunda pes ettim. Çareyi kaçmakta buldum.²⁹

Bu sözler, Anadolu'nun zorlu koşullarına uyum sağlamakta zorlanan, alıştığı şatafatlı Saray yaşamından bir daha uzaklaşmak istemeyen Meyyale'nin 1897 yılında kocasını Sivas'a yalnız gönderirkenki davranışlarını ve ruh halini yansıtmaktadır.

Meyyale, Saray yıllarının ardından evliliğinin ilk altı senesinde yazları yalıda, kışları konakta geçen bir hayat sürer. Bu nedenle Saray'daki eski günlerini pek de aramaz. Ancak Hasan Hilmi'nin 1881'de İçel Mutasarrıflığı ile başlayan taşra görevleri, hem adını dahi duymadığı uzak kentlere gitmek için yaptıkları yolculuklar, hem de oralarda karşılaştığı sıkıntılar nedeniyle Meyyale'yi çok üzer ve sinirlerini yorar. Meyyale, Saray'ın ve İstanbul'un gösterişli havasında yaşamaya alışmıştır. Bu nedenle, taşra kentleri ona boğucu ve sıkıcı bir zindan gibi gelir.

²⁹Age, s. 276.

Meyyale'nin ömrünün ilk on yedi yılını kapsayan ve özellikle Pertevniyal Valide Sultan'ın korumasında geçen Saray yılları, onu kaprisli, bencil ve hayatın zorluklarını bilmeyen, anlamayan bir kişi yapmıştır. Bu kişilik özellikleri, evliliklerinin mutlu geçen ilk yıllarında Hasan Hilmi ile olan ilişkilerine yansımaz. Ama daha sonra, İstanbul dışında yıllarca yaşamak zorunda kalışı, annesini ve Pertevniyal Sultan'ı kaybetmesi onun bu olumsuz kişilik özelliklerinin ortaya çıkmasına neden olur. İyice bunalıma düşer ve kocasıyla olur olmaz nedenlerle tartışmaya başlar. Mutsuz bir kadın olur. Meyyale'nin bu özellikleri, Hasan Hilmi'nin ölümünden sonra daha fazla ortaya çıkar ve ömrünün sonuna kadar sürer. Meyyale Hanım, Paşa'nın ölümünden kendini sorumlu tutar. Hasan Hilmi Paşa'ya son yıllarda duyduğu kını ve bilerek çektirdiği sıkıntıları adeta unutarak, suçluluk duygusu içinde hayata küser; hiç kimseyle görüşmek ve konuşmak istemez. Hasan Hilmi Paşa'nın cenazesi kaldırıldıktan sonra İstanbul'a döner ve konağa kapanır. Bu olaydan sonra, adeta dünyayla bağlarını keser. Daha kırk beş yaşında olmasına rağmen karalar içinde, yaşlı görümlü, asık suratlı bir kadın olur. Kızlarıyla da hiç ilgilenmez. Hasan Hilmi'den başlayarak çevresindekileri kırıp geçirir, ölümüne kadar, çok sevdiği torunları dâhil hiç kimseye güler yüz göstermez. Hasan Hilmi Paşa'yı, Çeşmidil'i, gençlik ve çocukluk yıllarını özleyerek geçirdiği on altı senenin sonunda, 1918 yılında, altmış bir yaşında yoksul bir yaşlı kadın olarak yaşamını yitirir.

2.1.4.2.2.Yardımcı Kişiler:

Hasan Hilmi

Hasan Hilmi, 1847 doğumludur. Su Nazırı Musa Paşa'nın oğludur. On yedi yaşında Beşiktaş Rüştîye Mektebini bitirir. Okulda Arapça ve Farsça da okur, okulu bitirdikten sonra bir yıl da Mahreci Aklama (kâtiplik okulu) devam eder. Okulu bitirir bitirmez, Su

Nazırı olan babasının da yardımıyla Meclisi Vala'nın Mazbata Odası'nda işe başlar. Başarılarından dolayı kısa zamanda en alt memurluktan Mabeyini Hümayuna atanır. Valide Sultan kendisini işte o sıralarda görür ve beğenir. Hasan Hilmi uzun boylu, kumral, ela gözlü, hafif sakallı, çekingen ve yakışıklı bir gençtir. Valide Sultan, genç memuru, Meyyale ile evlendirmeye karar verir. Hasan Hilmi, yirmi sekiz yaşındayken kendinden on yaş küçük Meyyale ile evlenir. Bu evlilik Hasan Hilmi'yi Saray'a daha da yakınlaştırır. Serkurena (başmabeyinci) olur. Böylece Padişahın yanına rahatça girip çıkabilen kişilerden biri konumuna yükselir. Romana "*Meyyale*" ismi verilmesine rağmen, romandaki olaylarda Hasan Hilmi, Meyyale'ye göre ön plandadır. Bunun nedeni, Hasan Hilmi'nin romandaki olayların eksenindeki kişi olmasıdır. Dönem, daha çok Hasan Hilmi aracılığıyla anlatılmaktadır.

Hasan Hilmi, romanda devlet yönetimindeki padişah ve hükümet değişikliklerinde yeni ortama kolayca uyum sağlayan bir kişilikle karşımıza çıkmaktadır. Her zaman uzlaştırıcı, hoşgörülü ve olgun bir insandır. Genç Osmanlıların yakın arkadaşı, aydın bir kişidir. "Yeni Osmanlılar içinde benim yakın arkadaşlarım var. Birçoğunu çok iyi tanıdım. Çoğuna hak veriyorum. Ramak kaldı ben de onlarla birlikte kaçacaktım. Aramızda uzun uzun konuştuk: Kaçmak mı yoksa burada kalıp etkili olmak mı?"³⁰ diyerek devletini koruyan, devletin kötüye gidişini engellemeye çalışan, sadık bir yönetici olduğunu göstermektedir.

Abdülaziz devrildikten sonra tedirgin günler geçirir ama Murat tahta çıkınca da Abdülhamit'in tahta çıkmasından sonra da Hasan Hilmi, ortama uyum sağlamakta zorlanmaz ve Mabeyin'deki görevini beş yıl daha sürdürür. Bu beş yılın sonunda, 1881'de İçel mutasarrıflığına atanır. Bu atama doğrudan bir sürgün olmasa da önceki Padişah

³⁰Age, s.103.

döneminin çalışanlarına Abdülhamit'in güvensizliğini ifade eden bir uygulamadır ve Saray'dan uzaklaştırma amacını gütmektedir. Abdülhamit, Abdülaziz'in yakınlarını küçük ve Saray'dan uzak yerlere tayin etmektedir. Hasan Hilmi Bey de bundan nasibini alır ve İçel mutasarrıflığına atanır. Hasan Hilmi, İçel'de iki yıl kalır. İki yıl sonra Ankara valiliğine bağlı Yozgat mutasarrıflığına atanır. Bir yıl sonra Canik, oradan Kütahya, oradan da vali olarak Mamüretülaziz'e atanır. Dört yıl sonra mahrumiyetten usanarak daha iyi bir yere tayin isteğinde bulununca, görevden azledilerek İstanbul'a çağrılır. Altı ay İstanbul'da kaldıktan sonra Konya valiliğine atanır. İki yıl sonra Vezir rütbesiyle Hicaz Valiliğine atanır. Orada bir buçuk yıl kaldıktan sonra 1895 eylülünde İstanbul'a çağırılır. İstanbul'a döndükten birkaç ay sonra, valileri denetleme yetkisi olan Şurayı Devlet Mülkiye Dairesine atanır. Yaklaşık bir buçuk yıl sonra da 1897'de Sivas'a vali olarak görevlendirilir. Meyyale, İstanbul'dan ayrılmak istemez. Bu yüzden Hasan Hilmi Paşa, Sivas'a yalnız gitmek zorunda kalır. Çocuklarına çok düşkün olduğu için bu ayrılık ona zor gelir. Vezir Hacı Hasan Hilmi Paşa, hayatının en gergin ve bunalımlı dönemini Meyyale yüzünden Sivas'ta yaşar. Meyyale, Sivas'ta yeniden evlenen Hasan Hilmi Paşa'ya çok kızar. Onun yeniden evlendiğini duyunca, hiç ayrılmak istemediği İstanbul'dan Sivas'a gelir. Amacı, "Hasan Hilmi Paşa'ya rahat yüzü göstermemek, yaptıklarını burnundan fitil fitil getirmek"tir.³¹ Aslında Hasan Hilmi Paşa, Sivas'ta ikinci evliliğini yaparken de Meyyale'ye karşı sorumluluğunu unutmaz. Kendi isteğinden çok yalnız bir vali olarak bulunduğu Sivas'ta çevrenin baskısıyla evlendiği Hayriye Hanım'la evliliğe karar verdiğinde, çelişkili duygular içindedir. Hasan Hilmi'nin duygularındaki çelişkiler şöyle dile getirilmektedir:

Hasan Hilmi coşku içindeydi, elli yaşında yeni bir ilişkinin heyecanını yaşıyordu. Hem çok seviniyor hem de böyle bir serüvene girişmek onu ürkütüyordu. Meyyale bunu

³¹Age, s. 282.

duyarsa ne derdi? Hırsından çıldırmaz mıydı? Ama şımarıklıkların, huysuzlukların da bir cezasını çekmesi gerekmez miydi? Kendisine kaç yıldır kan kusturmuş, dünyada rahat yüzü bırakmamıştı. Hasan Hilmi hem davranışını haklı buluyor, hem de Meyyale'ye acıyor ve üzülmüyordu.³²

Hasan Hilmi Paşa, iki kadın arasında geçen beş yıllık sıkıntılı bir dönemin ardından 1902 yılı başlarında bir akşam beyin kanamasından ölür.

Şuhucihan

Şuhucihan, 1834 doğumludur. Meyyale'nin annesidir. Uzun boylu, sarışın, yeşil gözlü, Fatma adında Ubih soyundan bir Çerkez'dir. Yirmi üç yaşında Kafkasya'dan, Rusların saldırısından kaçarak, kucağında kırk günlük Ayşe bebeğiyle İstanbul'a gelir. Tophane'deki Nusretiye Camisinin avlusunda kendilerini kabul edecek bir aile ararken Pertevniyal Kadınefendi tarafından beğenilerek kızıyla birlikte Saray'a götürülür. Pertevniyal Kadınefendi, Saray gelenekleri gereği Fatma'ya Şuhucihan, kızı Ayşe'ye Meyyale adını verir. Şuhucihan, Meyyale'yi kırklı bebekken bir buçuk ay süren bir yolculukla Kafkasya'dan İstanbul'a getirerek büyük bir fedakârlık yapmış, kızını dünyaya getirmenin yanında Kafkasya'daki ölümden çekip çıkarmış, İstanbul'daki Saray yaşamına katmıştır.

Şuhucihan, 1875 yılında Meyyale'nin evlenip Saray'dan gidene kadar onunla ilgilenir. Bir yıl sonra Pertevniyal Valide Sultan onu Mabeyin Başkâtibi Halit Bey'le evlendirir. İki yıl sonra göğsündeki büyük bir ur yüzünden kırk üç yaşında ölür.

Çeşmidil

Çeşmidil, Meyyale'yle birlikte Şehzade Yusuf İzzettin'le oynaması için Saray'a getirilir. O zaman yaklaşık bir yaşındadır. Pertevniyal Valide Sultan Meyyale ve annesiyle

³²Age, s. 267–268.

bekledikleri aynı caminin avlusunda onu annesinden satın alır ve ona Çeşmidil adını verir. Bale ve müzik eğitimi alır. On yedi yaşındayken çok güzel bir Çerkez güzeli olur. Valide Sultan'ın odasında gördüğü Kemal Bey'le birbirlerini severler. Çeşmidil ile Kemal Bey arasındaki bu aşk, romanda tarihi olayların arasına serpiştirilen bir aşk hikâyesidir. Çeşmidil ile Kemal Bey bir kez Saray'ın bahçesinde gizlice buluşurlar. Sonra Saray'ın bahçesinde bir daha bir araya gelemmezler. Çünkü ertesi sabah Abdülaziz, Çeşmidil'i Valide Sultan'ın odasında görür. Onu annesinden ister. Valide Sultan da verir. Çeşmidil, Padişah'la birlikte olmak zorunda kaldığı için, Kemal'i sevmesine rağmen, utancından onunla bir daha görüşmek istemez ta ki Abdülaziz tahttan indirilip harem halkının büyük bölümü Saray'dan çıkarılana kadar. Çeşmidil de Abdülaziz'in Saray'dan atılan harem erkânının çoğuyla birlikte bir tramvay deposunda tutulur. Burada herkes kendisini sahiplenecek bir aile ararken Kemal, Çeşmidil'in yerini öğrenir. Onu oradan çıkartır, evine götürür. Kemal, annesi ve babası öldüğü için konakta dadısı Zarafet Bacı ile birlikte kalmaktadır. Çeşmidil, Kemal'e kavuştuğu için çok mutludur. Saray'dan atılmış bir cariye durumundayken evinin hanımı oluvermiştir. Çeşmidil alçakgönüllü, elindekiyle yetinmesini bilen bir kadındır. Kişilik bakımından Meyyale'yle zıt durumdadır. Sevgilisi Kemal'e, "Ben Kafkasyalı bir köylü kızıyım. Saray benim duygularımı hiç değiştirmedir. Ben neysem oyum. Hiçbir şey gözümde değil. Ben yalnız sizin evinizi istiyorum. Burası bizim evimiz olsun artık."³³ diyerek kişiliğini ortaya koyar. İstanbul'da kalmak istemez. Kemal de eski padişahın Mabeyin kâtiplerinden olduğu için gözden düşmüştür. Uzak bir taşra kentinde mutasarrıflık isteyip İstanbul'dan uzaklaşmaya, baş başa, doyasıya sevgilerini yaşamaya karar verirler.

³³Age, s. 184.

Abdülmecit Han

Abdülmecit Han, II. Mahmut'un Bezmialem Sultan'dan 1823'te doğan oğludur. Roman 1857 yılında, Abdülmecit Han'ın döneminde başlar. Abdülmecit, iyi derecede Fransızca ğrenmiş, Batı kültürüyle yetişmiştir. İlerici bir padişahtır. Bir gün sadrazama, "İlerleme, din işlerinde olduğu kadar dünya işlerinde de cahilliğin giderilmesine bağlıdır. İlim, fen ve sanat öğretimini sağlayan okullar aacaksnız."³⁴ der. Bunun zerine ilkokullar ulemanın elinden alınarak devlete verilir. Ortaokullar ve bir darülfünun açılması kararlaştırılır. Genç padişah ince ve nazik bir insandır. İstanbul halkı onu kız gibi zarif bulur. İçkiye ve kızlara düşkündür. On altı yaşında padişah olmuş, otuz sekiz yaşında lmştir. Döneminde Mısır sorunu, Kırım sorunu gibi çeşitli i ve dış sorunlarla uğraşmış, bunları aşmak için yenilikler yapmaya çalışmıştır. En önemli icraatı padişahlığının ilk aylarında, 3 Kasım 1839'da Hariciye Nazırı (daha sonra Sadrazam) Mustafa Reşit Paşa aracılığıyla duyurduğu Tanzimat Fermanı'dır.

Bunların yanı sıra Abdülmecit Han, müsrif ve savurgan bir kişidir. Onun döneminde Saray'da harcamalar artmış, yeni saray ve köşkler yaptırılmıştır. Üstelik bunların paraları dışarıdan alınan borç paralardır. Abdülmecit, 1861 yılının Haziran ayında otuz sekiz yaşında ölür. Abdülmecit, aşırı derecede hoşgörülüdür. Sertlik yanlısı değildir. O, kendisine karşı yapılan bir suikast girişimi sonunda idama mahkûm olanların cezalarını, "Beni ldremediler. Ben de onları öldürmek istemem."³⁵ diyerek yaşam boyu hapse çevirir.

Abdülaziz Efendi

Abdülaziz Efendi, 1830 yılında II. Mahmut'un Pertevniyal Kadınefendi'den olma

³⁴ Age, s. 17.

³⁵ Age, s. 17.

oğludur. Kumral, ela gözlü, aslan yapılı bir delikanlıdır. Zaman zaman kispet giyip en güçlü güreşçilerle güreş tutacak kadar güçlü kuvvetlidir. İştahı yerinde, bir oturuşta bir kuzuyu yediği rivayet edilir. Abdülmecit gibi okumaya, yazmaya pek meraklı değildir. Arapça ve Farsça öğrenir. Müziğe, resme ve avcılığa meraklıdır. Şehzadeliğinde tek eşliliği savunur. Ağabeyi Abdülmecit'in ve babası II. Mahmut'un bol kadınlı yaşantısından tiksinti duyar. Ama tahta çıktıktan sonra bu tutumu değiştirir. O da çok kadınlı bir padişah olur. 25 Haziran 1861 tarihinde ağabeyi Abdülmecit'in ölümü üzerine, 31 yaşında iken tahta geçer. Gençliğinde Batılıları düşman bilir ve onlardan nefret eder. Ancak tahta çıkınca Avrupa gezisine çıkar. O da ağabeyi Abdülmecit gibi borç paralarla saraylar, köşkler yaptırıp savurganlık eder. Giderek despot bir hükümdar olur. 30 Mayıs 1876'da Serasker Hüseyin Avni Paşa'nın öncülüğünde, Sadrazam Mütercim Rüştü Paşa, Şurayı Devlet Reisi Mithat Paşa, Bahriye Nazırı Kayserili Ahmet Paşa, Mektebi Harbiye Kumandanı Süleyman Paşa ve Şeyhülislam Hayrullah Efendilerce tahttan indirilmiş ve yerine V. Murat getirilmiştir. 4 Haziran 1876 tarihinde intihar ederek yaşamına son verir. Romanda Abdülaziz hakkında birbirine zıt iki farklı kişilik özelliği söylenmektedir: "Çok onurludur, laubalilikten hiç hoşlanmaz."³⁶ cümlesinden birkaç satır sonra, bu kez de:

Günün birinde Nevres Paşa'nın sakalını beğenmez, kestirir, kendisine kadın giysileri giydirip eğlenir, sonra yeniden sakal bıraktırır. Bir gün vapurla Heybeli Ada'ya giderlerken Paşa'yı arkasından itip denize düşürür. Nevres Paşa denizde çırpındıkça kahkahalarla güler, eğlenir. Çünkü Zatışahaneleri bu tür şakalardan çok hoşlanmaktadır.³⁷

denilmekte, Padişah'ın kişiliğiyle ilgili çelişkili ifadeler ortaya konmaktadır.

Pertevniyal Kadınefendi

Pertevniyal Kadınefendi, Çerkezlere komşu Şabsığ kökenli bir cariyedir. 1812 doğumludur. II. Mahmut'un kız kardeşi Esmâ Sultan tarafından yetiştirilir. Çok güzel,

³⁶Age, s. 50.

³⁷Age, s. 50.

alımlı, ince endamlı, zarif bir cariyedir. On altı yaşındayken kırk dört yaşındaki Sultan II. Mahmut tarafından beğenilmiş, Padişah'tan 1830'da Abdülaziz'i doğurarak Beşinci Kadınefendi olmuştur. 1861 tarihinde Sultan Abdülmecit'in vefatı üzerine oğlu Abdülaziz tahta geçince Pertevniyal da Valide Sultan unvanını alır. Çok yardımsever bir insandır. Saray'daki cariyelerin eğitimine önem verir. Anılarını “Sergüzeştname” adıyla yazdırır. Bunu, gelecek kuşaklar ders alsın diye yapar. 4 Şubat 1883'te yetmiş bir yaşında ölür.

II. Abdülhamit

II. Abdülhamit, annesini küçük yaşta yitirince babası Abdülmecit'in dördüncü karısı Perestû Kadın tarafından büyütülür. Romanda özellikleri şöyle anlatılır:

Sultan Abdülhamit, padişah olmayı hiç aklına getirmemiş. Şehzadeyken Maslak çiftliğinde toprakla uğraşır, koyun besler, üstübeç madeni işletir, borsa oynar, marangozlukla uğraşır, boş zamanlarında da polis romanları okumuş. Batı müziğinden ve tiyatrodan hoşlanır, Arapça, Farsça ve Fransızca bilirmiş.³⁸

31 Ağustos 1876 tarihinde hiç beklemediği bir anda otuz altı yaşında tahta çıkarılır. Ertesi gün, 1 Eylül 1876'da Dolmabahçe Sarayı'nda biat töreni yapılır. Mithat Paşa'ya, tahta çıkarılması için her koşulu kabul ettiğini belirterek, “Siz benim ve milletimin babasısınız. Sizin istemediğiniz hiçbir şeyi yapmayacağım. Sizi asla bırakmam.”³⁹ der. Tahta çıktıktan bir süre sonra Namık Kemal'e, “Allah için Kemal Bey, hep birlikte çalışalım, bu devleti eski düzeyine yükseltelim.”⁴⁰ der. Fakat bu sözler samimi değildir. Saraydaki yetişme şartlarından dolayı korkak, ikiyüzlü, kurnaz ve bu nedenlerle çevresiyle güven sorunu yaşayan biridir. Tahta çıktığı günlerdeki davranışları giderek tam tersi bir duruma gelir. Kitapta bu davranışlar şöyle anlatılır:

Bunlar işin cila yanıydı. Hünkâr duruma egemen olunca bu demokratik gösterişlerinden vazgeçti. Önce kendini tahta çıkartanları başından atmakla işe başladı. Bu

³⁸ Age, s. 217.

³⁹ Age, s. 187.

⁴⁰ Age, s. 188.

insanlara karşı borçlu olduğunun bilincinde olduğu için onlardan kurtulmak istiyordu. En çok Sadrazam Mehmet Rüştü Paşa ve Mithat Paşa karşısında eziklik duyuyordu. Bunlar kendisini başa getirmeden önce Abdülaziz ve Murat'ı tahttan indiren kişilerdi. Kendisini de devirebilirlerdi. Onun için bir an önce kendi ekibini kurmalıydı.⁴¹

Sadrazam Mehmet Rüştü Paşa ve Mithat Paşa ile Genç Osmanlıların önde gelen isimlerinden Namık Kemal ve Ziya Bey, Sultan Hamit'in ilk hedef seçtikleridir. “Yeteneksiz ve ikiyüzlü”⁴² bulduğu Sadrazam Mehmet Rüştü Paşa, 20 Aralık 1876'da kendisinin Padişah tarafından yönetimden dışlandığını söyleyerek istifa eder. Yerine çevrenin yoğun baskısıyla Mithat Paşa'yı sadrazam yapar. 23 Aralık 1876'da Beyazıt Meydanı'nda Kanuni Esasi ilan edilir. Bu olaydan sonra Mithat Paşa'ya karşı olan bazı dini kesimlerin tepkisi artar. “Saltanat hukuku bundan böyle tartışma konusu mu olacak? İmparatorluk çöküyor.”⁴³ diye kıyameti koparırlar. Padişah da bundan cesaretlenerek Mithat Paşa'nın yapmak istediklerini engellemeye başlar. Mithat Paşa, Padişah'a bu engellemelerden yakındığı bir mektup yazar. Bu mektubunda:

Meşrutiyetin amacının mutlakıyeti ortadan kaldırmak, Zatışahane'yi uyarmak, bakanların görevlerini tanımlamak, halk arasında eşitliği sağlamak ve ülkenin iyileşmesine çalışmaktır. Kanunu Esasi'yi ilandan maksadımız yalnız Şark Meselesini çözmek ve Avrupalıların bize karşı açılan ağızlarını kapatmak için gösteri yapmak değildir. Hükümdarlık görevlerinizi mutlaka bilmelisiniz. Zira bütün hareketlerinizden milletin gözünde sorumlu olacaksınız. Bendeniz Zatışahanelerini fevkalade sayarım. Ancak din kurallarını uygularken milletimizin çıkarlarına zararlı olan en ufak hususlarda bile itaat etmekte özürliyorum. Çünkü sorumluluğum ağırdır. Ne çare ki en korktuğum, vicdanımın bendenizi daha sonra utandırıp sorumlu tutmasıyla milletimin bana sövmesi ve beni azarlamasıdır. İşte bunlar Zatışahanelerini rahatsız etmeme neden oluyor. Padişahım, dokuz gün oluyor ki size sunduğum önerileri uygulamıyorsunuz. En zaruri şeyleri reddediyorsunuz. Dehşetli bir zelzeleden çökme derecesine gelmiş devlet binasını tamire çalıştığımız sırada siz adeta yıkmak istiyorsunuz. Eğer bu nedenlerle bendenizi sadarettten azlederseniz size rica ediyorum, yönetimin dizginlerini elinizde tutarak bu koşullar altında işleri yürütebilecek bir kişi bulun.⁴⁴

diyerek Padişah'ı hem uyarır hem de ona meydan okur. Padişah, Paşa'nın kendisine

⁴¹ Age, s. 187.

⁴² Age, s. 188.

⁴³ Age, s. 198.

⁴⁴ Age, s. 201.

tehditkâr bir mektupla meydan okumasını ve gerekiyorsa azlini istemesini fırsat bilir. Mithat Paşa, Saray’a gitmediği bu dokuz gün içinde bir de eski Saray’ı atıyla gezmeye gider. O güne kadar Padişah dışında hiç kimse Topkapı Sarayı’na atıyla girmemiştir. Bu da adeta bardağı taşıran son damla olur. Padişah, Paşa’yı 5 Şubat 1877’de Saray’a gelir gelmez tutuklatır. Anayasa’nın 113. maddesini ilk kez uygular. Paşa’yı yurtdışına sürgüne gönderir. Sultan Hamit, Ziya Bey ve Namık Kemal’i de taşra yöneticiliklerine göndererek Saray’dan uzaklaştırır.

Sultan Hamit, 20 Mart 1877’de:

Meclisi açar, halkın arasında namaz kılar, Saray masraflarının kısılacağını söyler, huzura kabul ettiği vezirlerin oturmalarına ve sigara içmelerine izin verir, yani zamanın demokrasi örneklerini verir. Sempatiyle karşılanmasını sağlayan bu davranışları aslında işin cilasıdır. Hünkâr duruma egemen olunca bu demokratik gösterişlerinden vazgeçer. Önce kendini tahta çıkaranları başından atmakla işe başlar.⁴⁵

Meclisteki muhalif sesler hoşuna gitmez. 14 Şubat 1878’de, yaklaşık bir yıl sonra, “bu sesleri engellemek için,”⁴⁶ Meclis Başkanı Ahmet Vefik Paşa’ya gönderdiği bir yazı ile “Osmanlı–Rus savaşını gerekçe göstererek Meclisi kapatır.”⁴⁷ Sultan Hamit, böylece kendisine karşı yükselebilecek muhalif seslerden kurtulur. Anlatıcıya göre, “Bu olaydan sonra otuz yıl süren döneme İstibdat Dönemi denir.”⁴⁸

2.1.4.2.3. Diğer Kişiler

Yukarıda ayrıntılı olarak üzerinde durulan aslî ve yardımcı kişiler dışında, olayların akışı içinde ortaya çıkan, özellikleri üzerinde pek durulmayan kişiler de vardır. Bunlar şöyle sıralanabilir: İbrahim (Fatma-Şuhucihan-’nın ilk kocası ve Meyyale’nin babası), Bezmialem Kadınefendi (Abdülmecit’in annesi), II. Mahmut (Abdülmecit’in babası), I.

⁴⁵ Age, s. 187.

⁴⁶ Age, s. 210.

⁴⁷ Age, s. 210.

⁴⁸ Age, s. 210.

Abdülhamit (II. Mahmut'un babası), Nakşidil Sultan (II. Mahmut'un anası Fransız kökenli), III. Selim, Mihrişah Sultan (III. Selim'in anası), Dürrinev (Abdülaziz'in karısı), Yusuf İzzettin (Abdülaziz ve Dürrinev'in oğlu), Tirimüjgan Kadın (II. Abdülhamit'in annesi), Şefkefza Kadın (V. Murat'ın annesi), Perestû Kadın (annesi Tirimüjgan Kadın ölünce Abdülhamit'e annelik yapan kadın), Gülcemal Kadın (Sultan Reşat'ın annesi), Vezir Mehmet Nevres Paşa (Meyyale'nin kocası-Abdülaziz'in çocukluk arkadaşı), Atıf Bey (Meyyle'nin koca adayı), Kemal Bey (Hasan Hilmi'nin arkadaşı ve Çeşmidil'in önce sevgilisi, sonra kocası), Halit Bey (Şuhucihan'ın kocası), Selim Ağa (Şuhucihan'ın haremağası), Hayrettin Efendi (Osmanlı'nın 1976'da ölen son haremağası), Salim Bey (Hasan Hilmi'nin kardeşi), Kadri Bey (Hasan Hilmi'nin kardeşi), Ömer (Hasan Hilmi'nin kardeşi), Su Nazırı Musa Paşa (Hasan Hilmi'nin babası), Serasker Hüseyin Avni Paşa (Abdülaziz'in düşürülmesini düzenleyenlerden), Sadrazam Mütercim Rüştü Paşa (Abdülaziz'in düşürülmesini düzenleyenlerden), Şurayı Devlet Reisi Mithat Paşa (Abdülaziz'in düşürülmesini düzenleyenlerden), Bahriye Nazırı Kayserili Ahmet Paşa (Abdülaziz'in düşürülmesini düzenleyenlerden), Mektebi Harbiye Kumandanı Süleyman Paşa (Abdülaziz'in düşürülmesini düzenleyenlerden), Şeyhülislam Hayrullah Efendi (Abdülaziz'in düşürülmesini düzenleyenlerden), Maarif Nazırı Cevdet Avni Paşa (Abdülaziz'in düşürülmesini düzenleyenlerden), Çerkez Hasan (Serasker Hüseyin Avni Paşa'nın katili), II. Abdülhamit (Osmanlı Devleti'nin 34. padişahı), Namık Kemal (Mabeyin üyesi iken II. Abdülhamit'çe İstanbul dışına sürgüne gönderilir.), Ziya Paşa (Mabeyin üyesi iken II. Abdülhamit'çe İstanbul dışına sürgüne gönderilir.), Rebia, Makbule, Seniye, Nazmiye (Hasan Hilmi ile Meyyale'nin çocukları), Hayriye Hanım (Hasan Hilmi'nin ikinci karısı), Leman (Hasan Hilmi ile Hayriye'nin çocukları), Salih Ağa (Sivas'tan Meyyale'ye mektup yazan Bolulu aşçı).

Romanda, genel olarak bütün kişilerin iç dünyalarının ve birbirleriyle ilişkilerinin derinlemesine tahlil edilmediği görülmektedir. Olaylar ön planda, kişiler ise olay içindeki rolleriyle belirlemektedir. Kişilerle ilgili çıkarımlar, onların olaylar karşısındaki tutum ve sözleri değerlendirilerek yapılabilmektedir.

2.1.4.3. Mekân

Olayların geçtiği yer, ağırlıklı olarak İstanbul'dur. Bunun yanı sıra gelişmelere bağlı olarak Hasan Hilmi'nin valilik yaptığı Mamûretülaziz (Elazığ), Konya, Hicaz ve Sivas gibi mekânlar söz konusudur.

Romanda olaylar ön plandadır. Mekân, genelde olayların geçtiği yer olma özelliğindedir. Anlatıcı, mekânlara dair geniş tasvirlerle yer vermez. Sadece olay anlatılırken olayın geçtiği yerin adı anılır. Bu durumun istisnası olarak romanın başındaki kısım verilebilir:

1857 yılında İstanbul'da bir sonbahar sabahı. Yılın ilk yağmurları yağdıktan sonra havalar serinlemiş. Gökyüzü parça parça bulutlu. Boğaz kıyılarında tatlı bir rüzgâr esiyor. Ağaçların yaprakları kızarmış. Korular pas rengine bürünmüş. Karadeniz'den balıkçı tekneleri dönüyor. Kayıklar Üsküdar'dan Beşiktaş'a, oradan da Sirkeci'ye yolcu taşıyorlar. Rumelihisarı, Bebek, Ortaköy ve Beşiktaş kıyılarında yalılar ve sahilhaneler denizle iç içe girmiş, Boğaz'a hüznü bir görünüm veriyorlar. Abdülmecit Han'ın yaptırdığı Dolmabahçe Sarayı Fransa, Avusturya ve İtalya'daki krallık saraylarını kışkandıracak çapta görkemli bir zenginlikle Boğaz'a yeni bir silüet kazandırmış.⁴⁹

Bu tasvirde olayların çoğunun mekânı olan İstanbul tasvir edilmektedir.

Meyyale'de pek az yer verilen mekân tasvirlerinden biri de, *Meyyale*'yle yeni evlenen Hasan Hilmi'nin, konağında kardeşlerini ağırladığı salonunun tasviridir. Bu tasvirlerde yazarın dönemin Saray ve çevresindeki yüksek zümrenin yaşadığı yerlerdeki özellikler hakkında bilgi vermeyi amaçladığı söylenebilir:

Burası görkemli bir salondur. Yerde büyük bir Şirvan halısı, ortada pirinç bir mangal

⁴⁹ Age, s. 9.

vardı. Pencerelelerin yanlarından yere kadar Bilecik kadifesinden yapılmış perdeler uzanıyordu. Duvar kenarlarına sedef kakmalı, gümüş işlemeli, Şam işi kavukluklar yerleştirilmişti. Pencere önünde geniş bir sedir, salonun sağ köşesinde de dört beş Fransız koltuğu görölüyordu. Camekâna ve raflara İznik çinileri ve Beykoz çeşmibülbülleriyle gülâbdanları ve zarflı fincanlar sıralanmıştı. Tavandan salonun ortasına muazzam bir avize sarkıyordu. Duvarı da Ayvazovski'nin bir tablosu süslüyordu.⁵⁰

Yukarıda belirtildiği üzere, romanda mekân ön planda değildir. Mekân sadece olayların geçtiği yer konumundadır. Olayların geçtiği yerin fazla tasvir edilmediği görölmektedir. Anlatıcı, belli bir dönemi, bu dönemdeki olayları ve kişileri anlatmak amacını gütmüş, mekânı ön plana çıkarmamıştır.

2.1.4.4. Zaman

Roman, “1857 yılında İstanbul’da bir sonbahar sabahı”⁵¹ ile başlar, “1918’de bir sabah Meyyale’nin ölümü”⁵² ile biter. Romandaki olaylar altmış bir yıllık zaman diliminde geçmektedir. Anlatımda Osmanlı Padişahlarının tahta çıkışları ve tahttan indirilişleri esas alınmıştır. Romanın başında Osmanlı Padişahı, Abdülmecit Han’dır. Abdülmecit’ten sonra Abdülaziz padişah olur. Ancak bu olaylar oluş sırasına göre anlatılırken, olayların tarihi gerekçelerini vermek için kimi yerlerde geriye dönüşler de görölmektedir. Süveyş Kanalı’nın yapımından söz edilirken M.Ö. 6. yüzyıla kadar gidilmektedir. Meyyale’nin 1857’de Saray’a gizlice alınmasının gerekçesi de şöyle örneklenmektedir: “Abdülmecit 1846’da Babiâli’de Meclisi Umumi’nin bir toplantısında esir pazarlarının hemen kaldırılmasını emretti. İngilizler köle ticaretinin yasaklanması için Saray’a baskı yapıyorlardı. Afrika’dan getirilecek zenci kölelerin de satışı 1856’da yasaklandı. Ama haremağalarının ve zenci kızların satışı yine gizli gizli 1880’lere kadar sürdürüldü.”⁵³

⁵⁰ Age, s. 100-101.

⁵¹ Age, s. 9.

⁵² Age, s. 301.

⁵³ Age, s. 25.

Bir başka örnekte de, 1860'lı yıllardaki Abdülaziz anlatılırken, zamanda geri gidilir. Abdülaziz'in doğumu hatta annesi Pertevniyal Kadınefendi'nin Saray'a gelişi, dedesi I. Abdülhamit, babası II. Mahmut ve III. Selim'in padişah oluşları ve bu padişahların yaptığı yenilikler anlatılır.

....Pertevniyal, on altı yaşında böyle bir ortamda buluyor kendini, Padişah II. Mahmut'un gönlünü hoş ediyor ve ikballiğe yükseliyor. Gebe kalıyor ve 1830'da Abdülaziz'i doğuruyor. II. Mahmut'un bu çok sevdiği kadın, doğumdan sonra Beşinci Kadınefendi oluyor. 1785'te doğan II. Mahmut'un babası I. Abdülhamit'ti, anası da Nakşidil Sultan. Bu Nakşidil Sultan'ın Fransız kökenli Aimée olduğu anlatılır. Bu güzel Fransız kızı kadınlara düşkünlüğü ile bilinen I. Abdülhamit'e hediye edilir. II. Mahmut da hiç öyle kolay padişah olmadı. I. Abdülhamit 1789'da veremden öldü. Yerine (I. Abdülhamit'in) kardeşi III. Mustafa'nın oğlu III. Selim geçti. III. Selim'in yenilikçi çabaları 29 Mayıs 1807'de devrilerek yerine IV. Mustafa'nın getirilmesine neden oldu.⁵⁴

Abdülaziz, 1861'de Abdülmecit'in ölmesinin ardından tahta çıkar.

1869'da Abdülaziz döneminde Fransızlar tarafından açılışı yapılan Süveyş Kanalı'nın İ. Ö. 6. yüzyıla dayanan öyküsü de bir geriye dönüş olarak romanda yer alır:

Süveyş Kanalı'nın da İ.Ö. 6. yüzyıla uzanan bir tarihi var. Önce Mısırlılar Kızıl Deniz'le Timsah Gölü ve Nil Nehri arasında ufak kanallar açarak Akdeniz'e tekneler geçirmişler. 8. yüzyılda bu kanallar işe yaramaz olmuş ve bir daha kullanılmamış. 19. yüzyılın ilk yarısında İskenderiye'de Fransız konsolosu olarak bulunan Ferdinand de Lesseps bu kanal işini yeniden ele almış. Hıdiv Sait Halim Paşa kendisine böyle bir girişimin gerçekleşmesi için doksan dokuz yıllık bir imtiyaz vermiş.⁵⁵

Bu geriye dönüşlerle romanın geriye gittiği söylenebilir ancak bu geriye dönüşler olay ya da kişiler hakkında bilgi vermeyi amaçladığı için kronolojik anlatımı zedelemeyiz.

2.1.5. Tema

Roman, tarihi niteliktedir. Olaylar, on dokuzuncu yüzyıl ortalarından yirminci yüzyılın başlarına kadar geçen altmış bir yıllık dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde Mehyale'den ve özellikle kocası Hasan Hilmi'den hareket edilerek Osmanlı'daki yönetim

⁵⁴ Age, s. 12-15.

⁵⁵ Age, s. 43-44.

sisteminin iç işleyişi, padişahların tahta çıkışları ve tahttan indirilişleri, Kanunu Esasi'nin kabulü, Birinci Meşrutiyet'in ilanı, ilk meclisin açılması, sonra bunların kaldırılması ve II. Abdülhamit dönemindeki uygulamalar ayrıntılarıyla anlatılmaktadır.

2.1.6. Anlatım

Romanda, *yazar anlatıcı ve ilahî (hâkim) bakış açısı* bulunmaktadır. Mehmet Tekin bu anlatıcıyı şöyle açıklamaktadır:

Roman sanatında, 'Tanrısal bakış açısı' (theomniscientpoint of view) nitelemesiyle yer alan 'bakış açısı', bir anlamda destandan romana intikal etmiş bir yöntemdir. Temel karakteri itibariyle 'her şeyi bilme' esasına dayanan bu bakış açısı, yazara geniş imkânlar sunmaktadır. Böyle bir imkânla donatılmış anlatıcı figür, adeta 'Tanrı gibi', her şeyi bilir, görür, sezer; geçmişten ve gelecekte haberler verir. Kelimenin tam anlamıyla o, her şeye hâkimdir. Böyle bir güç ve yetenekle donatılmış anlatıcı, aslında gerçek dünyaya ait olan yazara, yarattığı kurmaca dünyada yer alan kişilerin duygu ve düşüncelerini sunma/anlatma yönünde geniş imkânlar sağlar. O, Tanrısal konumu itibariyle hem anlatıcı dünyasındaki karakterleri hem de anlatının dışında kalan okuyucuyu yönlendirebilir.⁵⁶

Meyyale'de yazar anlatıcı, olayları okuyucunun belli bir görüş açısından anlamasını sağlamaya çalışmakta, bunun için yer yer müdahale ve yorumlar yapmakta, hatta okuyucuya doğrudan seslendiği durumlar bulunmaktadır.

Yazar anlatıcının hâkim bakış açısı ile yaptığı ruh çözümlemelerinin birinde *Meyyale*'nin annesi Şuhucihan'ın ölüm döşeğindeki ruh hali ve düşünceleri aktarılmaktadır:

Bir daha hiç yataktan kalkamamasının korkusu düştü içine. Hiçbir şey artık onu avutamıyordu. Cennete, cehenneme, öteki dünyaya hiç inanmamıştı. Her şeyin burada biteceğini biliyor, bundan da hiç korkmuyordu... Durmadan başı dönüyordu. Bütün yatak odası, tavan, lambalar, aynalar pencereler sonsuz bir hızla dönmeye başladı. Gözleriyle eşyaları artık izleyemez olmuştu, her şey kanatlanmış uçuyordu sanki... Bir ara acılarını unuttur gibi oldu, belki de artık hiç acı duymuyordu...⁵⁷

Bu alıntı anlatıcının kişilerin iç dünyalarına dahi nüfuz edebildiğini göstermektedir.

⁵⁶ Tekin, *Roman Sanatı-Romanın Unsurları-1*, Ötüken Neşriyat, 10. b., 2012, İst., s. 57.

⁵⁷ Topuz, Age, s. 87.

Yazar anlatıcının hâkim bakış açısıyla romanda:

Meşrutiyet'i hazırlayan üç büyük özgürlük kahramanı (Mithat Paşa, Ziya Paşa ve Namık Kemal) Osmanlı İmparatorluğu'nda ulaşılmasını istedikleri ortamda ancak birkaç ay yaşayabildiler. 1877'den sonra yaşamları ya sürgünde geçti ya da zindanda. En büyük ihaneti kendilerine her türlü bağlılık sözünü vererek tahta çıkan Abdülhamit'ten gördüler. Üçü de mutlu olamadan öldü, ama attıkları tohumlar sonradan yeşillendi, filiz oldu, fidan oldu, dal oldu, ağaç oldu, bayrak oldu. Onların açtığı bayrağı da Mustafa Kemallerin kuşağı dalgalandırdı.⁵⁸

demesi, olay akışının dışına çıkarak varlığını hissettirdiğini, zaman olarak da gelecekte haber verdiğini göstermektedir.

Yazar anlatıcı romandaki kişilerin konuşmalarının arasında: “Pertevniyal Sultan'ın anlattıklarını ne yazık ki yalıda kimse not etmedi. Anılar belleklerde, kuşaktan kuşağa hikâye edildi ve çoğu yok olup gitti.”⁵⁹ demekte, böylece olayların arasına girmektedir.

Yazar anlatıcının olayların dışına çıkarak didaktik bir yaklaşımla okuyucuya seslendiği bir örnek de şöyledir:

Bu fermanla Osmanlı'da Batılı anlamda demokratik gelişmelerin ilk kıvılcımları çakılır. İnsan hakları, hukuk, adalet ve devlet yönetimi gibi çeşitli alanlarda devrim niteliğinde gelişmeler sağlanmıştır. Bu fermanın getirdiği özgüvenle aydınlar halkı aydınlatma çalışmalarını başlatmışlar, giderek devletin ve ulusun yüzü Doğu'dan Batı'ya dönmüştür.⁶⁰

Burada anlatıcı Tanzimat Fermanı ile ilgili değerlendirme yapmaktadır.

Yazar anlatıcının varlığını belli ettiği bir başka örnekte de: “Hasan Hilmi'nin kardeşlerine anlattıklarını Pertevniyal Sultan'ın ‘Sergüzeştname’ adlı anıları da doğruluyor.”⁶¹ denilerek romandaki bir konuşmaya gerçek hayattan bir dayanak gösterilmektedir. Bunları diyen, taraf tutan, varlığını hissettiren, didaktik yönü olan anlatıcı tavrı anlatım tekniği açısından bir kusurdur.

Hıfzı Topuz, romanını oluştururken anılardan, mektuplardan ve telgraflardan da

⁵⁸Age, s. 208.

⁵⁹Age, s. 177.

⁶⁰Age, s. 16-17.

⁶¹Age, s. 156.

yararlanmıştır. Bunun gerekçelerini bir söyleşisinde, “Tarihi gerçeklere bağlı kalmak, kişilerin anılarına saygı duymak”⁶² olarak açıklıyor. *Meyyale*’de kişilerin çok sayıda mektubuna, anısına hatta bir mektup şeklinde dilekçe örneğine yer verdiğini görüyoruz.

Bunlara bir örnek olarak Mithat Paşa’nın II. Abdülhamit’e yazdığı mektup verilebilir:

Padişahım, Meşrutiyeti ilandan amacımız istibdadı kaldırmak ve Zatişahane’nizi görevinizde uyarmak, bakanların görevlerini tanımlamak, halk arasında eşitliği sağlamak ve ülkenin iyileşmesine çalışmaktır. ...Padişahım, dokuz gün oluyor ki size sunduğum önerileri uygulamıyorsunuz. Dehşetli bir zelzeleden çökme derecesine gelmiş devlet binasını tamire çalıştığımız sırada siz adeta yıkmaya çalışıyorsunuz diyebilirim. Eğer bu nedenlerden dolayı bendenizi sadareten azlederseniz size rica ediyorum, yönetimin dizginlerini elinizde tutarak bu koşullar altında işleri yürütebilecek bir kişi bulun.⁶³

Dilekçe olarak da düşünülebilecek bu mektup, Mithat Paşa’nın azledilerek tutuklanmasına ve yurt dışına sürgün edilmesine neden olur.

Romanda, yukarıda belirtildiği gibi anı örneği de yer almaktadır. Dönemin Şehremini (Belediye Başkanı) Reşit Mümtaz Paşa’nın oğlu Semih Mümtaz’ın “*Tarihimizde Hayal Olmuş Hakikatler*”⁶⁴ adlı anı kitabından alıntı yapılmıştır. Bu alıntı o dönemde Saray’da yapılan bayramlaşma törenini anlatmaktadır.

Romandaki olayların tarihi gerçeklere dayandığını vurgulamak için, anlatılan bazı olayların Pertevniyal Valide Sultan’ın Yıldız Sarayı Kütüphanesinde bulunan *Sergüzeştname* adlı anılarında da yer aldığı belirtilmiş ve bu eserin özellikleri, içeriği ve tarihçesi hakkında bilgi verilmiştir:

Hasan Hilmi’nin kardeşlerine anlattıklarını Pertevniyal Sultan’ın ‘Sergüzeştname’ adlı anıları da doğruluyor. Ortalık durulduktan (Abdülaziz’in indirilmesinden) bir süre sonra Valide Sultan vakanüvis Ahmet Lütfi Efendi’yi dairesine çağırarak başından geçenleri ve tanık olduğu olayları bir bir anlatıyor. O tarihlerde Şurayı Devlet üyesi olan Ahmet Lütfi Efendi de bunları not ederek ‘Valide Sultan’ın tahrir ederek tahrir ettirdiği risale’ başlığıyla derliyor ve Abdülhamit’e sunuyor. Sultan Hamit’in buna ne tepki verdiği bilinmiyor. Bilinen tek şey Sergüzeştname’nin Yıldız Sarayı arşivine kaldırılmış olması. Aradan kırk yıl geçtikten sonra

⁶²Dünya TV, mülakat, 30.04.2012, saat:14.42.

⁶³Topuz, Age, s. 199.

⁶⁴Age, s. 289.

Seyit Ahmet Tevfik Bey adında bir kişi Sergüzeştname'yi Yıldız Saray evrakı arasında bulup bir özetini çıkartıyor ve bunu dostu tarihçi İbnülemin Mahmut Kemal Bey'e veriyor. Onun ölümünden sonra da bu belge kütüphanenin el yazmaları bölümüne kaldırılıyor.⁶⁵

denilerek romandaki kimi anlatılanların kaynağının da bu özet olduğu vurgulanmaktadır.

Meyyale'de olayların ön planda olmasından dolayı, roman boyunca ağırlıklı olarak öyküleme tekniği kullanılmıştır. Öyküleme içerisinde diyaloglardan da yer yer yararlanılmıştır:

1857 yılında bir öğle vakti Tophane'de Nusretiye Camisi'nin avlusu Kafkasya'nın çeşitli yerlerinden göç etmiş perişan, yaşlı ve genç kadınlar, kızlar ve çocuklarla doluydu. Hepsi yorgun ve şaşkındı. Bir yığın meraklı da birikmiş onlara bakıyordu. İçlerinde Çerkezce bilenler yaklaşp onlara bir şeyler soruyordu. 'Nereden geldiniz? Aç mısınız? Ne yapalım sizlere?...' Göçmen kadınlar bu soruları kısa sözcüklerle yanıtladılar. Bu sırada caminin kapısında duran iki arabadan feraceli hanımlar çıktı. Kimse onları tanımıyordu. Bu hanımlar önce uzaktan avludaki kadınlara baktılar sonra da yanlarına yaklaşp Çerkezce konuşmaya başladılar. Bunlardan biri Pertevniyal Kadınefendi'ydi. Onun gözü hep çocuklardaydı. Birden Fatma'nın önünde durarak yeşil gözlü, sarışın iki aylık çocuğun yanaklarını okşadı. Çocuk gülümsedi. Sonra annesine Çerkezce, 'Yavrun çok güzel maşallah, onu bana satar mısın?' dedi. Fatma'nın gözleri yuvasından fırladı. 'Ne dedin, satmak mı? Ölürüm de satmam.' Pertevniyal, 'Evet, satmazsın, haklısın. Ben de anayım. Beni de beş yaşında Çerkezistan'dan getirdiler, sonra da cariyeye olarak sattılar. Allah'ın talihli kuluymuşum, saraylara girdim, ikbal oldum, padişah karısı oldum, Kadınefendi oldum, Şehzade anası oldum.' Fatma, karşısındakini ağzı açık dinliyordu. Pertevniyal Kadınefendi ona, 'Korkma, kızını zorla almayacağım. İkinizi de Saray'a götüreceğim, yavrunu benim yanımda büyüteceksin.' Fatma'nın gözlerinden yaşlar boşandı. Kucağındaki yavrusuyla karşısındaki Saraylı kadının ellerine sarıldı. Sonra yol arkadaşlarıyla, akrabalarıyla vedalaştı, Saray arabasına bindiler...⁶⁶

Yukarıda İstanbul'a gelen Meyyale ve annesinin Pertevniyal Kadınefendi tarafından Saray'a götürülüşleri anlatılmaktadır. Romanda bu tarz öykülemeler yoğunlukla kullanılmıştır.

Topuz, dil konusunda seçici bir tavır sergiler. Romanda, gerekmedikçe yabancı sözcük kullanmaz. Romanda yalın bir dil, kısa cümlelerle örülü akıcı bir anlatım oluşturmaya çalışır. Özellikle gençlerin kolay anlayabileceği, güncel bir dil kullanmaya

⁶⁵ Age, s. 156.

⁶⁶ Age, s. 31.

özen göstermektedir. Kimi yaygın yabancı sözcükleri bile kullanmaktan kaçındığı görülmektedir: “...İzmir’de otuz beş ticaret evi (şirket, ticarethane) varmış”.⁶⁷ Yazar, romanlarında kullandığı dil konusundaki tavrını 9 Ağustos 2006’daki söyleşisinde şöyle açıklar: “Ben bütün romanlarımda tarihi herkesin anlayacağı sade ve sürükleyici bir dille yazmaya çalışıyorum.”⁶⁸

Bunun yanı sıra yazar, dönemin dil özelliklerini göstermek için sözcüklerin eski halini kullanılırken anlaşılabilirliği gidermek amacıyla da ayraç içinde günümüz Türkçesindeki karşılıklarını vermiştir. Hasan Hilmi Paşa’dan kızı Rebia’ya ve kızı Rebia’dan babasına gelen birkaç mektupta buna örnekler görülmektedir: “...Düçüşmim, iftiharım (iki gözüm, övünç kaynağım), Basırai çeşmi ibtihacım (gören gözlerimin sevinci), Beşiktaş Sarayı’nda muayedei humayun’u (Padişah’ın bayramlaşma töreni) gördük. Hareketi arz (deprem) o zaman oldu...”⁶⁹ Bu cümlelerde, yazarın en önemli kaygılarından birinin anlaşılabilir olduğu görülmektedir.

2.1.7. Genel Değerlendirme

Meyyale’de amaç genç kuşaklara tarih bilgisi aktarmaktır. Bu konuda Mustafa Apaydın şöyle demektedir:

Hıfzı Topuz’un özellikle Meyyale ve Paris’te Son Osmanlılar adlı romanlarında biyografisi yazıldığı düşünülen kişiler hakkında bir romanı dolduracak bilgi bulunmayınca, romanın yönü bireyden topluma, siyasal olaylara çevrilmiştir. Böylece romanlar, birey biyografisiyle birlikte toplum biyografisi haline de gelmiştir. Bu, kuşkusuz, roman tekniği bakımından bir hatadır. Roman türünün kendi imkânlarını genişletme esas amaç olmadığı için bu tür romanlarda, bir iki roman hariç, çağdaş teknikler denenmemiştir. Zaman zaman roman formunun unutulduğuna, belgelerle konuşan tarih metni üslubunun kullanıldığına tanık olunmaktadır. Özellikle Hıfzı Topuz’un biyografik roman olarak değerlendirdiğimiz üç romanında okuyucu, kimi yerde roman yerine tarih sohbeti okuduğunu düşünebilir. Belgesel

⁶⁷ Age, s. 119.

⁶⁸ www.sanathaber.net, adresinden 6 Ocak 2015’te alınmıştır.

⁶⁹ Topuz, Age, s. 286-287.

tadının hissedildiği biyografik romanlar, aynı zamanda romandan, yani kurmacadan kopuşu da göstermektedir.⁷⁰

Meyyale'de yakın tarihimizin bir dönemine ışık tutulmaktadır. Hıfzı Topuz, *Meyyale*'de dönemin çeşitli toplumsal konularına değinmekte, özellikle o dönemdeki belli başlı kişilerle ilgili bilgi vermektedir. Yazarın amacı bunları genç kuşaklarla buluşturmak ve toplumsal bilgi düzeyini artırmaktır.

Her ne kadar romana “*Meyyale*” adı verilip bir kişi üzerinde yoğunlaşılacağı izlenimi verilse de romanda olaylar belli bir kişinin etrafında gelişmemektedir. Sadece bir kişinin yaşamı anlatılmamaktadır. Zaten romana adı verilen *Meyyale*, ilgili bölümde belirtildiği gibi olaylara, tarihe ve topluma yön vermiş, bu nedenle biyografisi merak uyandıracak bir kişilik de değildir. Yazarın amacı daha çok bu dönemi kendi bilgi ve birikimleriyle yeni kuşaklara tanıtmaktır. Bu nedenle *Meyyale*'nin Apaydın'ın da belirttiği gibi biyografik romanla tarihi roman arasında kaldığı ancak tarihi romana daha yakın durduğu söylenebilir.

2.2. Taif'te Ölüm⁷¹

2.2.1. Tanıtım

Taif'te Ölüm, Hıfzı Topuz'un ikinci romanıdır. Eser, Ocak 1999'da yayımlanmıştır. 4 Mart 2000 tarihli Aksiyon dergisinde yayımlanan, Cemal A. Kalyoncu'nun Hıfzı Topuz'la yaptığı röportaja dayanarak yazdığı yazıda Topuz'dan aktardığına göre, *Meyyale* 1998'de yayımlanır yayımlanmaz en çok satan kitaplardan biri olur. İlk romanın başarısı yazarı cesaretlendirir. Bir gün, Galatasaray Lisesinden arkadaşı, Mithat Paşa'nın torunu Muvaffak, Hıfzı Topuz'a “Niye büyükbabamı (Mithat Paşa'yı) yazmıyorsun?”⁷² deyince,

⁷⁰ Apaydın, Age, s.170.

⁷¹ Topuz, *Taif'te Ölüm*, Remzi Kitabevi, 22. b., İstanbul, 2012.

⁷² Kalyoncu, *Şeyh Edebalı'nın Torunu*, Aksiyon.com.tr, 4 Mart 2000.

Taif'te Ölüm romanının projesi ortaya çıkar.

Romanın adı, Mithat Paşa'nın yaşamının sürgündeki son üç yılını geçirdiği ve 8 Mayıs 1884'te boğularak öldürüldüğü Hicaz'a bağlı Taif kasabasından gelmektedir.

Romanda anlatıcı, başkişi Mithat Paşa'nın hızla yükselirken hırs ve mutlulukla dolu olan, hızla inişe geçtiğinde ise düş kırıklıkları ve trajediyle biten yoğun yaşamı çevresindeki gelişmeleri anlatırken bir yandan da, giderek çöken bir imparatorlukta bir avuç aydının ülkeyi kurtarma, çağdaştırma çabalarını ve o zamanın bilinen başlıca etkili başka kişilerinin bireysel yaşamlarındaki acı hikâyeleri anlatmaktadır. Romanda Osmanlı devletinin son yüzyılındaki önemli kişiler ve olaylar, on üç bölümde I-Bu Son Mektubum, II-Gençlik Yıllarından Valiliklere... şeklinde isimlendirilerek ve numaralandırılarak tanıtılmaya çalışılmaktadır.

2.2.2. Hakkındaki Değerlendirmeler

Gül Dirican, 2 Mart 1999'da, Milliyet'in Sanat sayfasında eserle ilgili yazısında, yazarın gençleri tarih konusunda bilgilendirdiğine değinerek, "Hıfzı Topuz, Mithat Paşa'nın kötü sonundan başlayarak tüm yaşamını özellikle Mithat Paşa'yı ilk kez tanıyacaklar için özetliyor. Evlilikleri, aşkları, ödün vermezliğiyle bir devlet adamının inancının despotizm karşısında boşa çıkışını anlatıyor."⁷³ değerlendirmesinde bulunmaktadır.

Nermin Özsel ise Hıfzı Topuz'un *Taif'te Ölüm* romanı ile Yılmaz Karakoyunlu'nun *Önce İnsan* oyununu karşılaştırdığı makalesinde, Hıfzı Topuz'un *Taif'te Ölüm* romanıyla ilgili olarak, "Mithat Paşa gibi seçkin ve teşkilatçı bir devlet adamının değerinin bilinemediğini fakat onun düşüncelerinin Cumhuriyet'i kuranların değişmez ilkeleri

⁷³Gül Dirican, *Yine Osmanlı Bu Kez Mithat Paşa*, Milliyet, 2 Mart 1999.

olduğunu”⁷⁴ belirtmektedir. Nermin Özsel de Gül Dirican gibi Topuz’un romanının tarihe ışık tutucu, yeni kuşakları aydınlatıcı özellikte olduğunu vurgulamaktadırlar.

Tarih Profesörü İsrail Kurtcebe, *Bilim Dışı Tarihçilik: Popüler Tarihçilik* adlı makalesinde, romanda verilen tarihi bilgilerin yanlışlığı nedeniyle yazarı eleştirmekte, bu eserin roman sanatı ve biçimi yönünden ulusal yazınımıza yenilikler katmadığını, yazarının da buna öncelik vermediğini söylemektedir. Topuz’un bu eserinde, roman sanatından ziyade ideolojik söyleme önem verildiğini belirtmektedir. Kurtcebe’ye göre Hıfzı Topuz’un romanı edebi olmaktan uzak, romanda anlattığı olaylar ise maksatlardır; tarihsel gerçeklere de aykırıdır.⁷⁵

Romanda anlatılan tarihi olaylarla ilgili çeşitli araştırmacı ve tarihçilere ait muhtelif görüşler vardır.⁷⁶⁻⁷⁷

2.2.3. Özet

Hafız Mehmet Eşref Efendi’nin 1822 yılında İstanbul’da bir oğlu olur, adını Ahmet Şefik koyarlar. Çocuk, babasının isteğiyle eğitimine önce Kuran’ı ezberlemekle başlar ve on yaşında hâfız olur. Bunun üzerine adı Hâfız Şefik olur. Birkaç yıl sonra da, on üç yaşında Divanı Hümayun, yani Başbakanlık Kalemünde memuriyete başlar. Orada adını Mithat Efendi olarak değiştirirler. Mithat, Divanı Hümayundaki görevini icra ederken Fatih camisinde ünlü hoca efendilerin derslerini izler; Arapça, Farsça, mantık ve İslâm hukuku öğrenir; yani tam bir dinsel eğitimden geçer. Mithat Efendi, çalışkanlığı ile göz doldurur. On sekiz yaşında Başbakanlık Yazı İşlerinde üst düzeyde bir göreve getirilir. İki yıl sonra

⁷⁴ Age.

⁷⁵ İsrail Kurtcebe, *Bilim Dışı Tarihçilik: Popüler Tarihçilik*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, V. Türk Kültürü Kongresi (17-21 Aralık 2002) Bildirileri, Cilt III, 2005.

⁷⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Haydaroglu, İlknur, AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Tarih Bölümü, Tarih Araştırmaları Dergisi, S.35, C.22, 2004.

⁷⁷ Ortaylı, İlber, *Abdülaziz intihar mı etti*, ilberortayli.com/haber. 16. 09. 2009.

daha önemli bir görev için Şam'a gönderilir. Oradan Konya'ya, sonra Kastamonu'ya gönderilir. Daha sonra da İstanbul'a döner. Taşra ve Rumeli kentlerinde değişik görevler alır.

Yirmi beş yaşındayken, yirmi yaşındaki Naime Hanım ile evlenir. Bu evlilikten bir yıl sonra Memduha adlı kızları doğar. Naime Hanım'ın rahatsızlığı nedeniyle başka çocukları olmaz. Mithat Efendi, Kırım Savaşı olurken İstanbul'dadır. İstanbul, Fransız askerleriyle doludur. Azınlıklar, Fransızlarla dostluk kurmaya çalışmaktadır. Üst düzey Fransızlar, Babiâli'ye gelirler, biraz dil bilen memurlar ve çevirmenler onlara yaklaşıp konuşurlar. Mithat Efendi, dil bilmemenin ve Batı kültürünün dışında kalmış olmanın ezikliğini yaşar. Önceden tanıdığı Sadrazam Âli Paşa'ya dil öğrenmek için Avrupa'ya gitmek istediğini söyler. Âli Paşa, Mithat Efendi'nin bu isteğini çok olumlu karşılar ve onu altı ay izinli sayarak Avrupa'ya gönderir. Mithat Efendi, 1858 yılında önce Fransa'ya, sonra İngiltere'ye, Belçika'ya ve Avusturya'ya giderek oralarda dil öğrenir; bilgi ve görgüsünü artırır. Avrupa kültürünü yaşayarak öğrenir, Batı medeniyetini tanır. Batı'da gördüğü yeniliklerin Osmanlı'da da olması gerektiğini düşünür ve bunu içtenlikle arzular. Öğrendiklerinin en önemlisi, "Kuvvetler Ayrılığı" ilkesidir. Yani yönetimin, yargının ve yasamanın birbirinden ayrı tutulmasıdır. Mithat Efendi, tüm yaşamı boyunca bunu uygulamaya çalışır. Padişah'ın devlet yönetimine, yargı organlarına ve meclise karışmamasını savunur. Bir anayasanın oluşturulması için çok çalışır. Fransız ihtilâlinden sonra yayılan eşitlik ve adalet ilkelerinin en büyük savunucusu olur. Mithat Efendi, bütün siyasal yaşamına yön veren ilkeleri Fransa'da öğrenir. Fransa'da öğrendiği Danıştayın Osmanlı'da da olması için çok çalışır. Sadrazam, Mithat Efendi'yi çok olumlu karşılar. Âli Paşa'nın amacı da gelecekte devleti yönetecek genç kadroların yetişmesini sağlamaktır. Mithat Efendi'yi Yüksek Meclis başkâtipliğine getirir, otuz dokuz yaşında vezir (paşa)

olmasını sağlar. Sonra Niş ve daha sonra da Tuna valisi yapar. Mithat Paşa, her gittiği yerde çalışma ve başarıları ile büyük övgüler alır ve haklı bir üne kavuşur. Tuna valiliği sırasında, Tuna gazetesini çıkarır. Daha da önemlisi, “*Memleket Sandıkları*” adını verdiği bir çeşit banka olan yardımlaşma sandıklarını kurar. Ziraat Bankasının kökü bu yardımlaşma sandıklarına dayanır. Bu sandıklar, gönüllü köylülerden topladıkları ufak paralarla yine köylüye yüzde bir faizle borç verirler. Mithat Paşa öldürüldükten dört yıl sonra “*Memleket Sandıkları*” kaldırılarak yerine “Ziraat Bankası” kurulacaktır. Mithat Paşa, üç yıl Meclisi Vâlâ (Yüksek Meclis), ardından üç yıl Niş valiliği, onun ardından üç yıl da Tuna valiliği görevini yürütür. Sonra 1868’de Sadrazam tarafından görüşmelerde bulunmak için İstanbul’a çağrılır. Sadrazam, bu görüşmelerinde Danıştay fikrini olumlu karşılar. Osmanlı’daki Meclisi Vâlânın, Şûrayı Devlete dönüştürülmesi fikri benimsenir. Fakat Padişah Abdülaziz, bu fikre sıcak bakmaz. Daha önceden Abdülmecit döneminde, Gülhane Hattı Hümayunu’yla Batılılara bunun yapılacağının sözü verildiği belirtilerek Padişah ikna edilir. Fakat Şûraya azınlıkların da alınması fikri Padişah’ı rahatsız eder. Buna rağmen 1868 yılında Şûrayı Devlet kurulur. Mithat Paşa, Şûranın başkanlığına getirilir. Âli Paşa ve Mithat Paşa, birlikte Padişah’ın yapacağı açılış konuşmasını hazırlarlar. Bu konuşmada Padişah hiç istemeyerek, Mithat Paşa’nın çok önemsedığı “Kuvvetler Ayrılığı” ilkesini kabul eder.

Devlet Şûrasının açılışı özellikle İstanbul’da olmak üzere bütün yurttaki Rumlar, Ermeniler, Bulgarlar tarafından coşkuyla kutlanır. Mithat Paşa, bir yıllık Şûrayı Devlet başkanlığı görevi döneminde İstanbul’da iki önemli iş başarır. Bunlardan birisi fabrikalara usta yetiştiren *İslahi Sanayi Mektebi*, diğeri *Emniyet Sandığı*’dır. Ancak daha sonra Mithat Paşa, Âli Paşa ile ters düşer ve Şûrayı Devlet başkanlığından alınır, Bağdat’a vali yapılır. Burada ikinci evliliğini Şehriban Hanım’la yapar. Bağdat valiliğinde de çok başarılı olur.

Yerel başkaldırıları bastırır. Düzeni sağlar. Fırat ve Dicle üzerinde taşımacılığı artırır. Orada da bir emniyet sandığı kurar, bir gazete çıkarır, hastane yaptırır, tramvay işletmesini kurar, Kuveyt'i Osmanlı'ya bağlar, devletin gelirini artırır... vb. Ancak 1869'da başlayan Bağdat valiliği görevinden üç yıl sonra, çeşitli asılsız söylentiler yüzünden istifa ederek İstanbul'a döner. Batı'da uygulanan hak, adalet eşitlik ilkelerinin bizde de uygulanması gerektiğini Sultan Abdülaziz'e arz eder. Bu görüşler Padişah'a uygun gelir. Padişah, 1872 Temmuz'unda Mithat Paşa'yı sadrazamlığa getirir. Mithat Paşa, yaptığı incelemelerinin sonucunda Saray'ın harcamalarında usulsüzlük yapıldığını fark eder ve kendinden önceki sadrazam, Mahmut Nedim Paşa'nın Devlet Şurasında yargılanmasını sağlar. Abdülmecit öldüğünde Osmanlı'nın borcu yirmi beş milyon iken Abdülaziz döneminde bu borç on katına yükselmiştir. Bunları soruşturduğu için Saray'la Mithat Paşa arasında ilişkiler sertleşmeye başlar. Bu sırada Mithat Paşa'nın Şehriban Hanım'dan ilk çocuğu, Ali Haydar doğar. İki ay on yedi günlük sadrazamlıktan sonra Sultan Abdülaziz, Mahmut Nedim Paşa'yı Mithat Paşa'nın yerine sadrazamlığa yeniden atar. Bir süre sonra da Rüştü Paşa sadrazamlığa atanır. Fakat Rüştü Paşa'nın da Saray'ın harcamaları yüzünden Padişah'la arası açılır. Bunun üzerine Mithat Paşa, Rüştü Paşa, Serasker Hüseyin Avni Paşa, Şeyhülislam Hayrullah Efendi ve Bahriye Nazırı Kayserili Ahmet Paşa anlaşarak 30 Mayıs 1876'da Sultan Abdülaziz'i tahttan indirir, Sultan Murat'ı tahta çıkarırlar. Olaylar, Mithat Paşa'nın isteği doğrultusunda gelişir. Yeni Padişah, darbecilerin her isteğine boyun eğer. Devleti, Mithat Paşa ve ekibi yönetir. Tahttan indirilişinden üç gün sonra Abdülaziz, kapatıldığı Feriye Saraylarında bileklerini keserek intihar eder. Buna çok üzülen Sultan Murat bunalım geçirir ve tahta çıkışından 93 gün sonra, 31 Ağustos 1876'da tahttan indirilir, yerine Sultan II. Abdülhamit geçirilir. 1 Eylül 1876'da Abdülhamit'in tahta çıkması, bütün yurttaki büyük törenlerle kutlanır. Sultan Abdülhamit, Meşrutiyet'i ilan sözü

ile tahta geçer ama asıl niyeti başkadır. Giderek artan baskıcı bir yönetimle bütün ipleri eline almaya ve kendine karşı çıkan sesleri susturmaya karardır. 20 Aralık 1876'da Sadrazam Mahmut Rüştü Paşa, Abdülhamit'le arasındaki gerginlikten yorulur; Padişah'ın kendisini sürekli dışlamasını gerekçe göstererek istifa eder. Abdülhamit, hiç sevmediği ve istemediği halde, çevrenin yoğun baskısıyla sadrazamlığa Şurayı Devlet Başkanı Mithat Paşa'yı atar. Batı'daki aydınlanma düşüncesi, Fransız Devrimi ve özgürlük mücadelesinden etkilenmiş bir grup aydın ile Mithat Paşa ve Genç Osmanlılar, yüzlerce yıllık bir İmparatorluğun yapısını değiştirmek, Batılı bir yönetim oluşturmak istemektedirler. Bu kişilerin başında Ziya Paşa ve Namık Kemal vardır. Mithat Paşa, yeni Anayasa'yı bu iki kişiyle hazırlar. Padişah, başa geldiğinde Sadrazam Rüştü Paşa ile Mithat Paşa'yı istemediği halde görevlerinde tutmak zorunda kalır. Çünkü kendilerine minnet borcu vardır. Ayrıca kendinden önceki iki padişahı devirecek güçte olan bu kişilere karşı dikkatli olmak zorundadır. Mithat Paşa da Padişah'ı hiçbir zaman sevmez. Padişah otuz üç, Mithat Paşa ise elli beş yaşındadır. Padişah, kendisinden büyük ve devlet yönetiminde tecrübeli olan Mithat Paşa'ya, sürekli hediyeler vererek borçluluğunu gidermeye çalışır; çok abartılı biçimde saygılı davranır. Mithat Paşa, bu hediyeleri kabul etmeyerek onun karşısında dik duruşunu sürdürür. Onun niyetini anlamaktadır çünkü. Anlamaktadır ama kendine ve kendini çok sevdiğini, desteklediğini düşündüğü halka o kadar güvenmektedir ki Padişah'ın bu tutumunu bir tehdit olarak da algılamaz. Zira kendisinin Padişah'tan çok daha güçlü olduğunu düşünmektedir. Kısa zaman içinde Sultan Abdülhamit ile Mithat Paşa ters düşerler. Mithat Paşa azınlıkların kendi askeri birliklerini kurmasını ister, Padişah buna karşı çıkar. Mithat Paşa Avrupa'da öğrendiklerini uygulamak ister, bunun için koşulları zorlar. Kendi hakkında birtakım jurnallerin Saray'a iletilildiğini de özellikle özel yardımcısı Vasıf Efendi aracılığıyla haber almakta ama boş vermektedir. Padişah'ın

kendisini azledemeyeceğini düşünmektedir. Devletin düzlüğe çıkarılmasının kendi çalışmalarına bağlı olduğunu düşündüğü için de istifa etmesinin yanlış olacağına inanmaktadır. Bir süredir istediklerini yerine getirmeyen Padişah’a tehdit gibi bir mektup yazar ve yanıtını bekler. Bu mektuba yanıt alamadığı gibi, birkaç gün geçtikten sonra, mektuptan önceki jurnallerin de etkisiyle, Anayasa’ya Padişah’ın isteği doğrultusunda eklenen 113. maddeye dayanılarak 5 Şubat 1877’de, Mithat Paşa ikinci kez sadrazamlıktan alınır ve sürgün edilir. İtalya üzerinden Avrupa ülkelerine gider. On dokuz yıl sonra yeniden Avrupa’dadır. Sürgün edildikten sonraki ilk aylarda anlatıcıya göre sanki halen sadrazammış gibi ülke çıkarları için görüşmeler yapar. Kendisine devlet hakkında sorulan sorulara yanıt olmak üzere orada, *Memaliki Osmaniye*, *Mazisi-İstikbali* adlı bir kitap yazar. Yardımcısı Vasıf Efendi bu kitabı Fransızcaya çevirir. Birçok dernek, örgüt ve kurum kendisiyle görüşmek ister. Salon konuşmalarının yanı sıra, sokakları dolduran insanlara evinin balkonundan konuşmalar yapar. Avrupalı aydınlar İstanbul’da yetişmiş bu dünya insanını coşkuyla karşılar. Yaklaşık iki yıl süren Avrupa sürgünü sonunda bu kez de Avrupa ülkelerindeki ünü ve saygınlığı Sultan Abdülhamit’i korkutur. Sultan, onu bu nedenle ülkeye çağırır. O ise bu çağrıyı Padişah’ın bir özür dileme biçimi olarak düşünür. Önce bin lira yolluk verilip iki yüz lira da aylık bağlanarak, ailesiyle Girit’te oturması istenir. Birkaç ay sonra Kasım 1878’de Suriye valiliğine atanır. Suriye valiliği sırasında da önemli ve yararlı hizmetler yapar. Mithat Paşa, çeşitli dedikodular üzerine Suriye valiliğinden alınarak Ağustos 1880’de Aydın (İzmir) valiliğine gönderilir. Dokuz ay süren Aydın valiliği döneminde de birçok olumlu hizmet yapar. İstanbul’da yine dedikodular yayılır. Abdülaziz’in intihar etmediği, öldürüldüğü yolunda gazetelerde yazılar yayımlanır. Koruyup kolladığı, adını verdiği Ahmet Mithat Efendi’nin, “*Padişah’ın emriyle*”⁷⁸ kendisi

⁷⁸ Topuz, age, s. 152.

hakkında hakaretimiz yazılar yazması, Mithat Paşa'yı çok üzer. Mithat Paşa'nın yanı sıra, Mütercim Mehmet Rüştü Paşa, Mabeyinci Fahri Bey, Şeyhülislam Hayrullah Efendi, Abdülhamit'in enişterleri Damat Mahmut Celalettin Paşa ve Damat Nuri Paşa cinayete azmettirenler olarak suçlanırlar. Padişah, İzmir Valisi Mithat Paşa'ya suikast düzenletir. Paşa, İzmir'deki Fransız konsolosluguna sığınır. Karısı ve çocukları üstlerindeki giysileriyle, vali konağından sokağa atılır. Mithat Paşa, Fransa ile Osmanlı arasındaki ilişkinin gerilmesine neden olur. Fransızlar, işgal ettikleri Tunus kendilerine bırakılırsa Mithat Paşa'yı Osmanlı'ya iade edebileceklerini bildirirler. Saray, bu isteği kabul ederek işgale karşı çıkmayacağını belirtir. İstedikini alan Fransa, Mithat Paşa'nın konsolosluktan çıkarılmasını ister. Mithat Paşa, teslim olur. İzmir Merkez Kumandanı Hilmi Paşa ile Padişah yaveri Hüsnü Bey konsolosluktan Mithat Paşa'yı teslim alırlar. Paşa, İstanbul'a getirildikten bir ay sonra, Haziran 1881'de yargılanır. “*Düzmece Yıldız Mahkemesi*”nin⁷⁹ başkanı, daha önce Mithat Paşa tarafından yolsuzluk nedeniyle görevden alınan bir kadı olan Sururi Efendi'dir. Mithat Paşa'nın itirazıyla bu kişi başkanlıktan alınır. Ancak savunması hiç dikkate alınmayan Paşa, idama mahkûm edilir. II. Abdülhamit, Mithat Paşa'yla birlikte kendi iki eniştesini ve eski Şeyhülislam'ı önce idama mahkûm ettirir, sonra da kendini masum göstermek için, ölüm cezalarını yaşam boyu hapse çevirerek onları Taif'e kalebentliğe gönderir. Mahkûmlar, 16 Temmuz 1881'de İzzettin vapuru ile yola çıkarlar. Yaklaşık bir aylık yolculuktan sonra Taif kalesine varırlar. Zindana hapsedilirler. Burada, üç yıl türlü hastalıklarla ve işkencelerle uğraşırlar. İngiliz Avam Kamarasının birkaç parlamenterleri ve İngiltere Dışişleri Müsteşarı konuşmalarında Mithat Paşa'nın suçsuz olduğunu, Rusların hazırladığı bir oyunla görevinden alındığını söylerler ve hükümetlerinden Abdülhamit'in bu konuda uyarılmasını isterler. Fransız basını başta

⁷⁹ Age, s. 204.

olmak üzere Batılı gazetelerde Mithat Paşa ve arkadaşlarının yargılanmaları ve idama mahkûm edilmeleri geniş yer alır. Padişah, İngiliz Times gazetesi temsilcisini olumsuz haber yapmaması karşılığında maaşa bağlamayı teklif eder ancak onun bu teklifi kabul edilmez. Batı basınının bu tepkisine karşın Batılı hükümetlerden ciddi bir tepki gelmeyince Abdülhamit istediği gibi davranır.

Mithat Paşa sürgüne gittikten sonra Abdülhamit, tahta çıkarken Mithat Paşa'ya verdiği sözlerin yazılı olduğu belgeleri bulmaları için Paşa'nın evine gönderdiği hafiyelere aradıklarını bulamazlarsa evi yakmalarını emreder. Onlar da Paşa'nın evini yakarlar. Padişah'ın amacı kendinden önceki iki padişahı tahttan indiren ve bu nedenle kendisine karşı bir tehdit olarak gördüğü Mithat Paşa ve arkadaşlarını ortadan kaldırmaktır. Onların kendi ecelleriyle ölmesini bekler. Ancak jurnalciler Mithat Paşa'nın Taif'ten İngilizler tarafından kaçırılacağı dedikodusunu yayarlar. Padişah da bunun üzerine altı kişilik bir idam mangasını kaleye gönderir. Kale komutanı Ömer Paşa ile ölüm mangası komutanı Binbaşı Bekir Efendi işbirliği yapar. Mithat Paşa'yı zehirleyerek öldürmek için Paşa'nın uşağı Arif Ağa'yı kullanmak isterler. Ona Boğaz'da bir yalı, birkaç cariye ve iç oğlanı, yüklüce bir para teklif ederler. Arif Ağa, teklifi reddeder ve durumu Mithat Paşa'ya bildirir. Paşa, Padişah'ın amacını zaten bilmektedir. Hicaz Valisi Topal Osman Paşa'ya Kale Komutanı Ömer Paşa ile Bekir Efendi'nin kendisini ve arkadaşlarını zehirleme planlarını anlatan bir mektup yazar. Mektubuna hiçbir karşılık alamaz. Çünkü Vali de işin içindedir. Bu sırada Mithat Paşa'nın sırtında büyük bir çıban çıkar. Ölümcül bir çıbandır bu. Aylarca çeker. Doktorlara güvenmediğinden yarasını elletmez. Kendisi, mahkûm arkadaşlarının önerdiği bir yakı ile yarasını iyileştirmeyi başarır. Zaten yorgun olan vücudunu bu çıban iyice yorar, halsiz bırakır.

Mithat Paşa ve Celalettin Paşa, 8 Mayıs 1884'te boğularak öldürülür. Nuri Paşa

çıldırıldığı için onu öldürmeye gerek duymazlar. Hayrullah Efendi de eceliyle bir yıl sonra hapisshanede ölür. Rüştü Paşa ise Manisa'daki çiftliğinde ölür. II. Abdülhamit'in en büyük takıntısı Mithat Paşa'dır. Mithat Paşa'nın ölümü hem içeride hem de Avrupa'da duyulmuş ve geniş yankı uyandırmıştır. Ölüm nedeni bir yıl önce sırtında çıkan çıban olarak duyurulur. Ancak Padişah, cesedin mezardan çıkartılarak ölüm nedeninin anlaşılmasından çok korkar. Bunu önlemek için, yaveri Hacı Hüseyin Paşa ve Yüzbaşı Şakir Efendi'yi gizlice Taif'e gönderir. Bu görevliler mezarın yerini öğrenir ve mezarı gizlice kazdırırlar. Çürümekte olan cesedin başını kestirerek ispiertolu bir beze sardırıp tahta bir kutuda İstanbul'a getirirler. Kesik kafanın Mithat Paşa'ya ait olduğunu gören Abdülhamit, kesik kafanın hiçbir iz kalmayacak şekilde yok edilmesini emreder. 1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra II. Abdülhamit'in dairesindeki dolapların birinde bu kutu bulunur. 24 yıl sonra bu kutuda kesik kafa yoktur ama kesik kafayla birlikte getirilen Mithat Paşa'nın altın saati, özel mührü, hokkası ve Kuran'ı bulunur. Hareket Ordusu Kumandanı Mahmut Şevket Paşa, bunları Mithat Paşa'nın oğlu Ali Haydar'a teslim eder. 1951 yılında dönemin T. C. Hükümeti tarafından Mithat Paşa'nın başsız naaşı İstanbul'a getirtilerek Hürriyet Tepesi'ndeki şehitliğe gömülür.

2.2.4. Yapı

2.2.4.1. Olay Örgüsü

Romanda anlatılan bütün olaylar yakından ya da uzaktan Mithat Paşa ile ilgilidir.

Romanın olay örgüsü şöyle şematize edilebilir:

Tabloda belirtildiği gibi romanda anlatılan olayların büyük çoğunluğu, Mithat Paşa ve II. Abdülhamit arasındaki uzlaşma ve çatışma etrafında gelişir. Romandaki çatışma, ‘iyi’ olarak betimlenen Mithat Paşa ile ‘kötü’ olarak betimlenen II. Abdülhamit arasındadır. Padişah’la Mithat Paşa arasındaki ilk anlaşmazlık Paşa’nın sadrazamlığının ilk ayında Anayasa’ya Padişah’ın eklediği 113. madde ile başlar. Bu madde Padişah’ın Mithat Paşa’ya karşı ilk zaferidir. Padişah, Meclisin toplanmasını, Namık Kemal ve Ziya Paşa’nın önemli görevlere atanmalarını da sürekli erteler. Bu türden gelişmelere sert bir mektupla tepki gösteren Mithat Paşa, 20 Aralık 1876’da atandığı sadrazamlıktan 5 Şubat 1877’de azledilerek tutuklanır ve sürgün edilir. Bundan sonra İstanbul’a bir daha yönetici olarak gelemez. Haziran 1881’de yargılanmak için getirilir. Buna göre II. Abdülhamit’in padişahlığının ilk üç ayında Mithat Paşa ile Padişah arasında zorunlu bir uzlaşma vardır. Mithat Paşa’nın sadrazamlığıyla birlikte çatışmalar başlar. Çatışmalar sonunda Mithat Paşa yenilir ve ölüme doğru giden yola girer.

2.2.4.2. Kişiler

2.2.4.2.1. Aslı Kişi

Mithat Paşa

Mithat Paşa, romanın başkişisidir. Romanda, Mithat Paşa’nın fiziksel ve ruhsal portresi Paris gazetelerinden birinde çıkan bir haber alıntılanarak şöyle çizilir:

Elli yaşlarında, orta boylu, sağlam görünüşlü bir kişi. Konuşması, davranışı çok ölçülü. Bakışlarında hiçbir sertlik yok. Gözlüklerinin arkasından ışıldayan ve her sese tepki gösteren gözler parlıyor. Çok tatlı bir görünüşü ve nazik bir havası var. İyi niyetli olduğu kuşkusuz. Fransızca’yı oldukça iyi konuşuyor, dinlemesini de biliyor. Karşısındakilere güven ve huzur veriyor. Giyinişi ve gösterişi oldukça sade. Fiyakaya hiç meraklı değil. Özel konuşmalarından yemek için yaşamadığını ama düşünmek ve çalışmak için yemek yediğini anlıyorsunuz. Ailesine düşkün olduğu da görülüyor. Kadını bir süs eşyası ya da cinsel bir araç olarak değil, Avrupa’da anlaşıldığı gibi değerlendiriyor. Mithat Paşa’nın çok umut verici bir

kişiliği var.⁸⁰

Romanın başkışısı Mithat Paşa, otuz altı yaşında (1858’de), gidip tanıma fırsatı bulduğu Batı'daki aydınlanma düşüncesinden, Fransız Devrimi ve özgürlük savaşından etkilenir. Anlatıcıya göre kendi gibi düşünen bir avuç aydın arkadaşıyla birlikte, altı yüz yıllık bir imparatorluğun artık çürümüş yapısını değiştirmeyi ve Batılı, çağdaş bir yönetim getirmeyi amaçlar. Mithat Paşa ve arkadaşlarının getirmek istedikleri yönetim, meşrutiyet rejimidir. Kitapta bununla ilgili olarak: “Mithat Paşa ise meşrutiyet rejimini savunuyordu. Şimdi sıra geliyordu bir anayasanın hazırlanmasına ve bir parlamentonun kurulmasına.”⁸¹ denmektedir.

Tüm yaşamı boyunca, ideallerinden ve inandığı doğrulardan vazgeçmeden, ödün vermeden savaşmış dürüst, ahlaklı ve çalışkan bir kişi olarak anlatılan başkışının iyi niyetli, vatansever bir kişi olduğu yer yer vurgulanmakta; hatta bu durum başkışının en büyük düşmanı olan Sultan Abdülhamit’e de Sait Paşa ile konuşmasında, “Paşa, sana açıkça söyleyeceğim, ben Mithat Paşa’nın değerini inkâr edemem. Çalışkan ve namuslu bir valiydi.”⁸² şeklinde itiraf ettirilmektedir.

Mithat Paşa, anlatıcıya göre dönemin değer yargıları açısından mükemmel bir kişidir. Gençliğinde kendi kendini eğitmek ve yetiştirmek için koşullarını zorlamış, Sadrazam Âli Paşa’dan destek alarak Avrupa’ya gitmiş, bilgi ve görgüsünü artırarak dönmüş; ülkesini içinde bulunduğu zor durumdan kurtarmak için elinden geleni yapmış bir insandır. Batı’daki siyasal ve toplumsal gelişmeleri kavramış, bunları kendi ülkesinde de yaşama geçirmek için ölene kadar çaba göstermiştir. Yöneticilik yaptığı her yerde özverili ve ilerici çalışmalarıyla halkın yararına olabilecek birçok yenilik yapmıştır. Çalışmalarıyla Saray tarafından önceleri hep takdir edilse de sonraları rakiplerinin asılsız dedikoduları ve

⁸⁰ Age, s.132.

⁸¹ Age, s.83.

⁸² Age, s.116.

jurnaller yüzünden gözden düşmüş, devlete ve padişaha başkaldıran birisi olarak gösterilmiştir. Sonunda, II. Abdülhamit tarafından ortadan kaldırılması gereken bir tehdit olarak görülmüş ve “intihar ettiği herkesçe bilinen Sultan Aziz’in öldürülmesi suçunun azmettiricisi”⁸³ sıfatıyla “düzmece”⁸⁴ bir mahkemede yargılanarak önce ölüme, sonra da Taif’te ömür boyu kalebentliğe mahkûm edilmiş, zindandaki üç yılın sonunda da gizlice boğdurularak öldürülmüştür.

Romanda anlatılan Mithat Paşa’nın tezat özellikleri söz konusudur. Kimi durumlarda Mithat Paşa, kendini olduğundan büyük gören, çevresine tepeden bakan bir kişidir. Kendinden başka hiç kimseyi önemsemez. Romanın ‘*İkinci Sadrazamlık*’ başlıklı 5. bölümünde yazar anlatıcı böyle bir kişiyi anlatmaktadır:

Mithat Paşa’nın sadrazamlığının ilk haftalarında Sultan Hamit, Paşa’nın gönlünü hoş etmek için ne incelikler yapmıyordu. Öyle ki, Sadrazam’a bir şeyler not ettirecek olduğu zamanlarda Mithat Paşa’nın mürekkep hokkasını tutuyordu. Paşa bu alçakgönüllülükten rahatsızlığını dile getirdiğinde ise Padişah, ‘Sizin gibi bir sadrazamın hokkasını tutmak bir hükümdar için şereftir.’ diyordu. Mithat Paşa’nın valiliklerde büyük deneyimi vardı. Abdülaziz döneminde de iki ay on yedi gün sadrazamlık yapmıştı. Devlet işlerinin nasıl yürütülmesi gerektiği konusunda bilgi sahibiydi. Yeni Anayasa onun eğilimleri doğrultusunda hazırlanmıştı. Amacı mutlakıyet rejimi denen diktatörlüğü devirerek yerine ülkede parlamenter bir sistemi yerleştirmekti. Abdülhamit ise bu olaya sıcak bakmıyordu. 113. madde yüzünden aralarında anlaşmazlık çıktı. Tasarı hazırlanırken Namık Kemal ve Ziya Paşa çok dayattılar, ‘Aman bu madde girmesin, yarın halimiz ne olur, bu adam hepimizi sürgüne yollar.’ dedilerse de Mithat Paşa’ya söz dinlemediler. Paşa, kendi kuyusunu kazmış oldu. Padişah’a çok yukarıdan bakıyordu. Sultan Hamit ise zamanla güçleniyor ve yönetimi tümüyle ele geçirmeye uğraşıyordu.⁸⁵

Özel yardımcısı Vasıf Efendi ile bir konuşmasında da, “Sizi Padişah’a sürekli jurnal ediyorlar.”⁸⁶ diyerek dikkatli olması için uyardı. Vasıf Efendi’ye,

Etsinler bakalım Vasıf, benim arkamda halk var, millet var, bana hiçbir şey yapamazlar. Öyle olsa beni şimdiye kadar kırk defa azlederdi. Keyfi bilir, dilediği zaman beni

⁸³ Age, s. 154.

⁸⁴ Age, s.204.

⁸⁵ Age, s.102.

⁸⁶ Age, s. 106.

azleder. Ama zor eder. Benim arkamda halk var. Ben istifa etmem. Hünkâr beni azletmeye kalkarsa ne olur biliyor musun? Halk gelip beni evimden alır ve Sadarete götürüp oturtur. Anlıyor musun?⁸⁷

Bu anlatılanlar Mithat Paşa'nın aşırı bir özgüvene sahip olmasının yanı sıra kötülük gelecek kişileri tanıyamayacak kadar iyi niyetli bir kişi olduğunu da ortaya koymaktadır. Hâlbuki II. Abdülhamit, Mabeyin Feriki Sait Paşa'nın da (daha sonra sadrazam) kışkırtmasıyla 5 Şubat 1877'de, 113. maddeye dayanarak Mithat Paşa'yı azleder, tutuklatır ve İzzettin vapuru ile Avrupa'ya sürgüne gönderir. Mithat Paşa'nın azledilmesi ve ardından sürgüne gönderilmesi karşısında, ne halkın ne de Avrupa'nın tepkisi Mithat Paşa'nın düşündüğü gibi olur. Neredeyse hiç tepki olmaz. Birkaç kişi, yanlarında yirmi otuz kişiyle gösteri düzenler. Bu gösteriler kolayca bastırılır. Fransız, Alman ve İngiliz hükümetlerinin basın açıklamalarını da Padişah duymazdan gelir, dilediği gibi davranır.

Kimi durumlarda ise Mithat Paşa alçakgönüllü, eşitlik, demokrasi ve insan haklarından yana olan bir kişidir. Onun insan hakları, eşitlik, adalet gibi görüşleri Avrupa'da da çok ses getirir. Pozitivistlere verdiği bir konferansta “Dinler adaleti sağlayamazlarsa neye yararlar?”⁸⁸ diyerek dinlerin siyasete alet edilmesine karşı çıkar. Değişik dinlerden insanların birbirine saygı ve anlayış göstermesi gerektiğini söyler. Mithat Paşa, Osmanlı Devleti'nin çöküşünün durdurulması için vatandaşlar arasında hiçbir din, dil, ırk ayırımı gözetilmeksizin herkesin Osmanlı sayılması gerektiğine inanmaktadır. Tüm vatandaşların eşitliğinden yanadır. Çok uluslu bir yönetim kurulmasını savunur. Ona göre, Gülhane Hattı Hümayunu'ndaki maddeler uygulanırsa Müslümanlarla gayrimüslimler eşit haklara sahip olacaklar; böylece Müslüman olmayan vatandaşların da Osmanlı'yı savunacaklardır.

Avrupa'dayken artık İstanbul'da yaşamak ve siyasetin ikiyüzlü, dalavereci

⁸⁷Age, s. 106.

⁸⁸Topuz, *Taif'te Ölüm*, s.131.

kişileriyle uğraşmak istemez. Ama Girit’e davet edildiğinde ve orada oturmaya başladıktan iki ay sonra Suriye genel valiliğine atandığında, bu atamalara karşı çıkacak kararlılığı gösteremez. Bu da onun idareciliğe karşı zafiyetinin bir göstergesidir.

“Mithat Paşa, öldükten sonra bile Padişah’a korku vermektedir.”⁸⁹ Padişah, Paşa’nın öldüğüne inanmak için cinayetten yaklaşık iki ay sonra onun mezarını açtırır, kafasını kestirip getirtir. Kesik kafayı tanır ve “Nihayet, Mithat Paşa’dan kurtulduğumu şimdi anlıyorum.”⁹⁰ der. Böylece en büyük korkusundan kurtulduğuna inanır.

2.2.4.2.2. Yardımcı Kişiler

II. Abdülhamit

II. Abdülhamit, Mithat Paşa’dan sonra romanda en önemli ikinci kişidir. Bu nedenle Mithat Paşa’nın yanı sıra Abdülhamit’in davranışlarına da diğer kişilerden farklı olarak sık sık yorum getiren yazar anlatıcı, bu karakterin okuyucu gözündeki imajının belirgin biçimde olumsuzlaşmasına çalışmaktadır.

II. Abdülhamit’in kişiliği de iki değişik biçimde aktarılmıştır. Anlatıcıya göre Mithat Paşa’nın iyi niyetini, millete ve kendine olan aşırı güvenini doğru tahlil edebilecek kadar zeki olan Abdülhamit, kendisine gelen jurnallerin doğru olmayabileceğini tahmin edememektedir. Daha tahta çıkar çıkmaz, söz ve tavırlarında öncesine göre değişiklik olmaya başladığını herkesin fark etmesini sağlamak için yazar anlatıcı, bunları hiç anlayamayan Mithat Paşa’nın anlatımından yararlanmaktadır. Mithat Paşa, Avrupa’ya sürgün yolunda karşılaştığı Ahmet Muhtar Paşa’ya:

Bilmezsiniz Paşam, şu Rüştü Paşa ne kadar zeki ve tilki bir heriftir. Abdülhamit’e Topkapı Saray’ında biat etikten sonra Hamit Hazretleri beni ve Rüştü Paşa’yı makamına davet etti, gittik ve bir süre sohbet ettik. Kapıdan çıkar çıkmaz Rüştü Paşa yavaşçak elimi sıkarak,

⁸⁹ Age, s. 214.

⁹⁰ Age, s. 254.

“Paşa, aman aklını başına al.” dedi. “Ne demek istiyorsunuz, anlamadım.” diyecek oldum, “Farkında değil misin? Çattık belaya.” diye cevap verdi. “Nereden çıkartıyorsun?” diye sordum. “Sözlerine dikkat etmedin mi? Bak, dün nasıl konuşuyordu, bugün nasıl konuşuyor? Ne kadar kurnaz adam, bu zat başımıza çok dertler açacak.” dedi. Görüyor musunuz, ne kadar haklıymış Rüştü Paşa?⁹¹

diyerek Abdülhamit’i herkesten önce anlaması gereken kişi olduğu halde anlamamıştır. Kendisi için çok geç de olsa Abdülhamit’in kurnazca davranışlarına dikkat çekmektedir.

Veliâht Abdülhamit Efendi, tahta geçebilmek için Mithat Paşa’nın isteklerini hep memnuniyetle, takdirle ve hoşgörüsüyle karşılar. Aslında bunlar uzun vadeli ve ikiyüzlü tavırlardır. Üvey annesi Perestû Kadın, Abdülhamit’in de tahttan indirilmesinden ve başına kötü işler açılmasından endişe duymasına karşılık o, “Hiç endişe etmeyiniz valideciğim. Ben işimi onlardan iyi bilirim.”⁹² diyerek daha baştan planlı hareket ettiğini belli etmektedir. Bu planlı davranışın gereği olarak tahta çıktıktan birkaç ay sonra, 20 Aralık 1876’da önce Sadrazam Rüştü Paşa’yı görevden çekilmek zorunda bırakır; aradan iki buçuk ay geçince de onun yerine sadrazamlığa atadığı Mithat Paşa’yı azleder.

Padişah, Mithat Paşa’nın çalışkan ve namuslu bir vali olduğunu ama politikadan hiç anlamadığını düşünür. Buradaki ‘*politika*’nın ne olduğu tam olarak belirtilmemektedir. Askeri danışmanı Sait Paşa’ya, Mithat Paşa ve arkadaşlarının getirdikleri Kanunu Esasi ve meşrutiyet yönetimi tekliflerinin zamansız olduğunu, milletin ve memleketin bunlara henüz hazır olmadığını söyler. Hafîye teşkilatının ve sansürün, bilgisiz ve saf milletin fikrini zehirleyebilecek zararlı neşriyattan milleti korumak için zorunlu olduğunu söyler. Ancak “bir babanın çocuğunu sakıncalı durumlardan koruduğu gibi milletin fikrini zehirleyecek her şeyi ondan uzak tutmaya çalışan”⁹³ Padişah, milletin gelişmesi ve kalkınması için hiçbir çaba göstermez.

⁹¹ Age, s. 117-146.

⁹² Age, s. 95.

⁹³ Age, s. 117.

Abdülhamit, kurnaz bir kişi olarak sunulmaktadır. Buna örnek olarak, Mithat Paşa'yı sürgüne götüren İzzettin gemisini kalkıştan birkaç saat sonra Çekmece açıklarında bir süre bekletmesi, eğer Paşa'yı destekleyen halk sokaklara dökülürse Paşa'nın hemen geri getirilmesini emretmesi verilmektedir. Kurnazlığına verilen başka bir örnek de Mithat Paşa öldürüldükten sonra, boğularak öldürüldüğü anlaşılmaması diye başını kestirip getirtmesidir.

Abdülhamit, tüm idareyi elinde tutmak için her şeyi yapabilecek biridir. Bu bağlamda Mithat Paşa, ortadan kaldırılması gereken bir engel durumundadır. Çünkü Mithat Paşa idareyi elinde tutmasına engel olabilecek potansiyele sahiptir. Padişah, İzmir Valisi Mithat Paşa'ya suikast için yaverlerinden Albay Hüsnü Bey adında bir kişiyi İzmir Merkez komutanı Hilmi Paşa'nın bilgisi dâhilinde gizlice İzmir'e gönderir. Mithat Paşa'nın konağına hizmetli gibi yerleştirilen Nezir adındaki hafiyenin de yardımıyla Paşa'yı ve ailesini yok etme planı yaparlar. Ancak, Mithat Paşa'nın sadık yardımcısı Vasıf Efendi ve İzmir Emniyet Müdürü Emin Paşa'nın aldıkları önlemler ve yaptıkları istihbarat çalışmalarıyla suikast önlenir. İzmir Merkez Komutanı Hilmi Paşa ve yanındaki Padişah yaveri Albay Hüsnü Bey, bir tabur askerle konağı basarlar ancak Mithat Paşa daha onlar konağa çıkmadan arka kapıdan kaçarak Fransız Konsolosluğu'na sığınmayı başarır. Padişah'ın 17 – 18 Mayıs 1881 gecesi gerçekleşen bu başarısız suikast girişimiyle isteği, “Mithat Paşa'nın ya hemen orada temizlenmesi ya da tutuklanarak İstanbul'a getirilmesidir.”⁹⁴ Mithat Paşa, Padişah'ın ve özellikle Adliye Nazırı tarihçi Cevdet Bey'in görüşmeleri sonucunda, sığındığı Fransız Konsolosluğu'ndan Fransa'nın Tunus'u ilhakına Osmanlı Devleti'nin ses çıkarmaması karşılığında teslim alınır.

Romanda, Abdülhamit'in Mithat Paşa'yı idama mahkûm ettirdikten sonra ona,

⁹⁴Age, s. 168.

Temyiz Mahkemesinde avukatlık yapacağını söylediği halde idam kararının onaylanması Padişah'ın yalancılığı olarak adlandırılmakta, Abdülhamit'in Mithat Paşa ve arkadaşlarını sürgüne gönderme kararı "*Kanlı Sultan'ın onayı*"⁹⁵ diye anılmaktadır. Oysa romanda daha önce Padişah'ın herhangi bir cinayetinden söz edilmemiştir. Bu da yazar anlatıcının okuyucuda II. Abdülhamit'le ilgili bir önyargı oluşturma çabası olarak görülebilir.

Bu anlatılanlar Abdülhamit'i "kötü" biri olarak tek boyutlu bir kişi yapmaktadır. Padişah, korkak, acımasız, baskıcı ve kurnaz bir kişi olarak yalnızca olumsuz bir kişiliktir.

Kitapta, Abdülhamit'in sonu ile ilgili bilgiye yer verilmemektedir.

2.2.4.2.3. Diğer Kişiler

Romanda Mithat Paşa ve II. Abdülhamit dışındaki kişiler ayrıntılı olarak ele alınmaz. Olaylar içinde kısaca yer verilen ve sadece ismi geçen kişiler ise şunlardır:

Serasker Hüseyin Avni Paşa, Abdülaziz'e karşı yapılan darbenin başındaki komutandır. Onu Abdülaziz'in devrilmesinden ve yakınlarıyla birlikte kötü muamele görmesinden, sonuçta intihar etmesinden sorumlu tutan Çerkez Hasan adlı bir kişi tarafından Abdülaziz'in ölümünden iki gün sonra, 6 Haziran 1876'da öldürülür.

Şeyhülislam Hayrullah Efendi, Abdülaziz'in devrilmesi olayında fermanı veren Şeyhülislam'dır. Bu nedenle Abdülhamit tarafından zindana gönderilmese de sürgüne gönderilir. Fakat vali tarafından tutuklanıp hapsedilir. Bir yıl sonra 1885'te burada ölür.

Dalmaçyalı Katolik Hırvat Antuan Vasıf Kilikyan Efendi, Mithat Paşa'nın sağ koludur. Her türlü işin düzenlenmesinde ona yardımcı olan, her zaman dertleşebildiği tek kişidir. Paşa, 1866'da Tuna Valisi iken özel sekreteri olmuş, 1880'de İzmir'deki suikasta kadar yanında kalmış, ona sadakatle hizmet etmiştir. Fransızca'yı, Sırpca'yı ve Bulgarca'yı

⁹⁵Age, s. 214.

anadili gibi konuşur.

Mithat Paşa'nın ilk eşi Naime Hanım, Mithat Paşa'nın ikinci eşi Şehriban Hanım, Memduha (Naime Hanım'dan olan ilk çocuğu), Ali Haydar, Vesime ve Mesrure (Şehriban'dan olan çocukları), Taif Kalesi Komutanı Albay Ömer, ölüm mangası komutanı Binbaşı Çerkez Bekir Efendi, Hicaz Valisi Müşir Topal Osman Paşa, Askeri Doktor Naşit Efendi, Mithat Paşa'nın uşağı Arif Ağa, Mithat Paşa'nın babası Hafız Mehmet Eşref Efendi, Sadrazam Âli Paşa, Paris Konsolosluğu çalışanı Necmettin Bey, Necmettin Bey'in eşi Suzanne (Suzan) Hanım, Necmettin Bey'in kızı Miriam (Meryem) Hanım, Sadrazam Mahmut Nedim Paşa, Sultan Abdülmecit (II. Mahmut'un oğlu), Sultan Abdülaziz (Abdülmecit'in kardeşi), Sadrazam Şirvanizade Rüştü Paşa, Pertevniyal Valide Sultan (Abdülaziz'in annesi), Sadrazam Mütercim Rüştü Paşa, Bahriye Nazırı Kayserili Ahmet Paşa, Harp Okulu Komutanı Süleyman Paşa, Askeri Şura Başkanı Redif Paşa, Sultan V. Murat Efendi (Abdülmecit'in oğlu), Şevkefza Kadın (Abdülmecit'in karısı-Sultan Murat'ın annesi), Çerkez Hasan (Hüseyin Avni Paşa'nın katili), Perestû Kadın (Abdülmecit'in karısı-II. Abdülhamit'in üvey annesi), Sadrazam Küçük Mehmet Sait Paşa, Yusuf Ağa (Mithat Paşa'nın ilk sürgündeki uşağı), Sadrazam Ahmet Muhtar Paşa, Ahmet Mithat Efendi, İzmir ordu kumandanı Hilmi Paşa, Padişah yaveri Albay Hüsnü Bey, Mithat Paşa'nın konaktan atılan ailesine yatacak yer sağlayın bostan sahibi Süleyman Ağa, İzmir Polis Müdürü Emin Paşa, Adliye Nazırı tarihçi Ahmet Cevdet Paşa, Sultan Aziz'in katil sanığı Pehlivan Mustafa, Sultan Aziz'in katil sanığı Boyabatlı Hacı Ahmet, Sultan Aziz'in katil sanığı Cezayirli Mustafa, Sultan Aziz'in katil sanığı Mabeyinci Fahri Bey, Sultan Aziz'in katil sanığı Namık Paşazade Ali Bey, Sultan Aziz'in katil sanığı İzzet Bey, Sultan Aziz'in katil sanığı Seyyit Bey, Sultan Aziz'in katil sanığı Damat Nuri Paşa, Sultan Aziz'in katil sanığı ve Abdülmecit'in kızı Fatma Sultanın kocası Damat Mahmut Celalettin

Paşa, Sultan Aziz'in katil sanığı ve Abdülmecit'in kızı Fatma Sultanın kocası Damat Nuri Paşa, Mithat Paşa'nın katili Berber İsmail.

2.2.4.3. Mekân

Romanda mekân, olayların gelişimine bağlı olarak ortaya çıkar. Mekân başkişinin görev yaptığı İstanbul, Niş, Tuna, Selanik, Bağdat, Suriye, Aydın (İzmir) ve sürgün edildiği Taif'tir. Ayrıca dil eğitimi almak ve Batı kültürünü öğrenmek için gittiği Paris, Londra, Viyana ile sürgündeyken bulunduğu Brindisi, Napoli, Roma, Brüksel gibi Avrupa kentlerinin adları da romanda mekân olarak yer almaktadır. Bu yerlerin hiçbiri, ayrıntılı betimlemeleri yapılan yerler değildir; olaylar anlatılırken adı geçen yerlerdir. Anlatıcı, olayları ve kişileri ön plana çıkarmak amacıyla olduğu için mekânı derinlemesine irdelemez.

2.2.4.4. Zaman

Anlatılan zaman dilimi ağırlıklı olarak 1858-1884 arasındır. Mithat Paşa'nın 1858 yılında dil öğrenmek için Avrupa'ya gidişinden başlanarak 1884'teki ölümüne kadar geçen 26 yıllık süre ön plana çıkartılır. Bu sürede Osmanlı Devleti'nde yaşanan önemli tarihi olaylar ve dünyadaki başlıca gelişmeler, belirli kişi ve olaylar etrafında anlatılmaktadır. Ancak Mithat Paşa'nın 1822'de doğduğu, ailesi ve evleninceye kadarki yaşamı kısa bir özet şeklinde geriye dönüş yapılarak anlatılmaktadır. Ayrıca 1908'deki Meşrutiyet'ten de II. Abdülhamit nedeniyle birkaç kez söz edilmektedir. 1951'de mezarının hükümet kararıyla, Taif'ten İstanbul'a taşındığı bilgisi verilmektedir. Dolayısıyla ağırlıklı olarak 26 yıllık süreyi anlatan romanın geriye dönüş ve ileriye gidişlerle genişletildiği, 129 yıla yayıldığı söylenebilir.

2.2.5. Tema

Tema, Mithat Paşa'dır. 1822'de doğan ve 1884'te ölen Mithat Paşa'nın eğitim yılları, yöneticiliği, sürgün yılları ve öldürülmesi ayrıntılı olarak anlatılmakta; yaşadığı dönemdeki başlıca olaylar ve kişiler tanıtılmaktadır. Roman, bu nedenle biyografik niteliktedir. Aynı zamanda Mithat Paşa'dan hareket edilerek Osmanlı'daki yönetim sisteminin iç işleyişi, padişahların tahta çıkışları ve tahttan indirilişleri, Kanunu Esasi'nin kabulü, Birinci Meşrutiyet'in ilanı, ilk meclisin açılması, sonra bunların kaldırılması ve II. Abdülhamit dönemindeki uygulamalar ayrıntılarıyla anlatılmaktadır.⁹⁶

2.2.6. Anlatım

Romanda, *yazar anlatıcı* ve *ilahî (hâkim) bakış açısı* bulunmaktadır. Yazar anlatıcı, olayları okuyucunun belli bir görüş açısından anlamasını sağlamaya çalışmakta, bunun için yer yer müdahale ve yorumlar yapmakta, taraf olmaktadır. Anlatıcının en ön plana çıkan yönü taraf oluşudur. O, Abdülhamit–Mithat Paşa çatışmasında Mithat Paşa tarafında yer alır.

Mithat Paşa'nın davranışlarına sık sık yorum getiren yazar anlatıcı, bu kişinin okuyucu gözündeki etkisinin olumlu olması için belirgin biçimde uğraşmaktadır. Mithat Paşa için, “Mithat Efendi Proudhon'la hiç karşılaşmadı. Eğer bir araya gelselerdi Mithat Paşa'nın liberal eğilimlerine sosyal demokrat bir renk eklenirdi. Çünkü Paşa'nın yapısı, kafası ve eğilimleri sosyal demokrat bir politikaya çok elverişliydi. Valilikleri ve Devlet Şurası başkanlığı dönemlerinde bunun sayısız örneklerini verdi.”⁹⁷ diyerek yorum yapan yazar anlatıcı aynı zamanda Mithat Paşa'nın kişiliğiyle ilgili okuyucuya önyargı aşılamaktadır. Yazar anlatıcının olayların dışına çıkarak yorum yaptığı bir başka yerde ise,

⁹⁶ Mithat Paşa ile ilgili ayrıntılar “Kişiler” bölümünde verilmiştir.

⁹⁷ Age, s. 31.

“Mithat Paşa’nın hiç ödün vermeyen sert ve katı davranışları Abdülhamit’le aralarına bir soğukluk girmesinin başlangıcı oldu. Zaten Mithat Paşa ile Abdülhamit’in anlaşmaları pek söz konusu olamazdı.”⁹⁸ denilerek Mithat Paşa ile II. Abdülhamit’in ilişkilerine yazar anlatıcı tarafından yorum getirilmektedir. Başka bir yerde ise, “Mithat Paşa’nın Selanik valiliği üç ay sürdü sürmedi, yine azledildi. Paşa’nın düşmanları onun Selanik’te yaptıklarını, başarılarını kışkırdılar ve yine görevden aldirttilar.”⁹⁹ denilerek Mithat Paşa hakkında taraflı bir anlatım yapılmaktadır. Yazar anlatıcının bir başka taraflı anlatımı ise, “Kanlı Sultan suç delillerini tam yirmi dört yıl kendi dolabında değerli bir anı gibi saklamıştı. Bu, bir ruh hastalığı, delilikti.”¹⁰⁰ şeklindedir. Böylece idealize edilen başkışının karşısında tahkir edilen başka bir kişi yer almaktadır.

Bunları söyleyen, taraf tutan, varlığını hissettiren, didaktik yönü olan anlatıcı tavrı anlatım tekniği açısından bir kusurdur.

Hıfzı Topuz, romanını oluştururken anılardan, doktor raporundan, gazetelerdeki haber yazılarından, vasiyetname ve mektuplardan da yararlanmıştır. Bunun gerekçelerini bir söyleşisinde, “Tarihi gerçeklere bağlı kalmak, kişilerin anılarına saygı duymak”¹⁰¹ olarak açıklamaktadır. Bunlara örnek olarak Mithat Paşa’nın II. Abdülhamit’e yazdığı mektup verilebilir: “Dokuz gün oluyor ki isteklerime cevap vermediniz. Biz bu devlet binasını tamire çalışıyoruz, siz ise adeta yıkmak istiyorsunuz. Bu yüzden beni azledekseniz size rica ediyorum, yönetimi mizacınıza uygun birine bırakın.”¹⁰²

Romanda olayların ön planda olmasından dolayı, roman boyunca ağırlıklı olarak öyküleme tekniği kullanılır. Öyküleme içerisinde diyaloglardan da yer yer yararlanır:

Sait Paşa, “Buyurun Paşa Hazretleri, motor sizi İzzettin vapuruna götürmek için

⁹⁸ Age, s.101.

⁹⁹ Age, s. 75.

¹⁰⁰ Age, s. 254-255.

¹⁰¹ Dünya TV, mülakat, 30.04.2012, saat:14.42.

¹⁰² Topuz, Taif’te Ölüm, s. 107.

bekliyor. Uşağınız konaktan dönünce onu da gemiye yollarız.” dedi. Geminin kaptanı, Mithat Paşa’yı güvertede büyük bir saygıyla karşıladı. “Vezir Hazretleri, inanın verilen görevin ağırlığıyla eziliyorum. İmparatorluğu ve halkı kurtaracak tek insan olduğunuza inanıyorum. Yalnız ben değil gemideki tüm arkadaşlarım ve denizciler yalnız size güveniyoruz. Bir gün bütün şanınız ve onurunuzla İstanbul’a döneceğinize inanıyoruz.” dedi. Mithat Paşa, “İnşallah. Teşekkür ederim. Siz askersiniz, görevinizi yapıyorsunuz.” dedi. O sırada motor Dolmabahçe rıhtımına dönmüş ve Yusuf Ağa’yı alarak yeniden gemiye yanaşmıştı. Paşa, Yusuf Ağa’yı kucaklarken gözlerinden yaşlar süzülüyordu. Sait Paşa vapurun demir aldığını görünce rıhtımdan doğru Hünkâr’ın dairesine koştu. Padişah’ın o sırada kapısının önünde gezindiğini gördü. Sabırsızlıkla sonucu bekliyordu. “Paşa ne yaptınız?” diye sordu. Sait Paşa, “Efendim, vapur mâzul Sadrazam’ı alıp gitti. Memleket bir hainden kurtuldu.” diye yanıt verdi.¹⁰³

Anlatımda dikkati çeken bir husus da sonun başta verilmesidir. Romanın başında Mithat Paşa’nın öldürülüşü haber verilmekte, daha sonra çocukluğundan ölümüne, hatta ölümünden 67 yıl sonra 1951’de mezarının İstanbul’a taşınmasına kadar olan süreç anlatılmaktadır. Anlatılan zaman dilimi ağırlıklı olarak Mithat Paşa’nın 1858 yılında dil öğrenmek için Avrupa’ya gidişinden 1884’teki ölümüne kadar geçen 26 yıllık süre olduğu halde; Mithat Paşa’nın 1822’de doğduğu, ailesi ve evleninceye kadarki yaşamı kısa bir özet şeklinde geriye dönüş tekniğiyle anlatılmaktadır. Ayrıca 1908’deki Meşrutiyet’ten de II. Abdülhamit nedeniyle birkaç kez söz edilmektedir. 1951’de mezarının Taif’ten İstanbul’a taşındığı da anlatılmaktadır. Dolayısıyla ağırlıklı olarak 26 yıllık süreyi anlatan romanın geriye dönüş ve ileriye gidişlerle genişletildiği, 129 yıla yayıldığı görülmektedir.

Topuz, dil konusunda seçici bir tavır sergiler. Romanda yalın bir dil, kısa cümlelerle örülü akıcı bir anlatım oluşturmaya çalışır. Gereksiz yabancılık kullanmaz. Özellikle gençlerin kolay anlayabileceği, güncel bir dil kullanmaya özen göstermektedir. Kimi yaygın yabancı sözcükleri bile kullanmaktan kaçındığı görülmektedir: “Tanık (şahit), yargıç (hâkim), duruşma (celse)” sözcüklerinin dilimizde yaygın olarak bilinen yabancı karşılıklarını kullanmamıştır. Mithat Paşa ve arkadaşları için

¹⁰³ Age, s.115.

“Katil sanığı (zanlı) olarak yargılanacaklardı.”¹⁰⁴ ifadesi kullanılmaktadır.

Bu cümlelerde, yazarın en önemli kaygılarından birinin anlaşılacak olduğu görülmektedir.

2.2.7. Genel Değerlendirme

Meyyale’den bir yıl sonra yazılan *Taif’te Ölüm* romanı da aynı tarihi dönemi anlatmaktadır. *Taif’te Ölüm*, çökmekte olan Osmanlı İmparatorluğunun çağdaşlaşma denemelerini yalın bir dille anlatırken, dönemdeki olayların akışına yön veren kişilerin yaptıkları yanlışları gözler önüne sermektedir. Anlatıcı, Mithat Paşa’nın Osmanlı imparatorluğunu çağdaşlaştırmak, güçlendirmek için yaptığı çalışmaları, bu çalışmalar sırasında yaşadıklarını Mithat Paşa tarafından bakarak anlatmaktadır.

Romanı okurken Mithat Paşa’nın kişisel, siyasal yaşamına, dostluklarına ve aşklarına, günümüzdeki demokrasi savaşının tarihimizdeki köklerine ve o dönemdeki siyasal oyunlarına tanık olunmaktadır. Romanda anlatılanlara göre, bizim tarihimizde aydınlanma düşüncesinin ilk kıvılcımları Tanzimat devrinde, özellikle Genç Osmanlılarla görülür; ancak amaçlananlar gerçekleştirilemez. Toplumun bilgisizliği, aydın ve düşünürlerin azlığı, işçi ve köylü sınıflarının, dolayısıyla toplumun büyük kesiminin çağın gerisinde oluşu ve öndersiz, lidersiz halkın yoksulluğu bu dönemin en belirgin özelliği, aynı zamanda şanssızlığıdır. Var olan az sayıdaki toplum önderi olabilecek aydın da ya öldürülür ya da İstanbul’dan çok uzaklara sürülür. Tanzimat Fermanı’nın getirdiği yenileşme umutları, kısa süre sonra büsbütün karanlık bir Abdülhamit istibdadına dönüşür. Anlatıcıya göre, bu dönemin son umudu olan Mithat Paşa gibi büyük bir insan, simgelediği değerlerin bedelini, iyi yetişmemiş, dünyayı ve ülkesini tanıyamamış, bu nedenle ufku

¹⁰⁴ Age, s.154.

hayli daralmış bir padişahın emriyle Taif zindanında boğazlanarak yaşamıyla öder.

Romanda akıcı bir olay örgüsü içinde belirli bir dönem ele alınmaktadır. Osmanlı Devleti'nin son yüzyılı içinde yer alan 1822-1908 yılları arasındaki dönem, romanın zamanını oluşturmaktadır. Mekân, başkişinin yaşamının değişik evrelerinde bulunduğu Osmanlı ve Avrupa kentleridir. Kişilere olaylardaki etkileri ölçüsünde bir önem sırasına göre yer verilmektedir.

Sonuç olarak, biyografik roman diyebileceğimiz *Taif'te Ölüm* romanında belirli bir döneme ait olaylar, bir kişinin yaşamından yola çıkılarak anlatılmaktadır. Romanda Osmanlı'yı yıkılmaktan kurtarmak için hayatını ortaya koyan aydın insanlarla kendi çıkarını ülke çıkarlarından üstün tutan kişilerin mücadelesi sergilenmekte; vatanseverliğin, milletin bekası için mücadele etmek olduğu vurgulanmaktadır.

2.3. Paris'te Son Osmanlılar - Mediha Sultan Ve Damat Ferit¹⁰⁵

2.3.1. Tanıtım

Paris'te Son Osmanlılar, Hıfzı Topuz'un üçüncü romanıdır. Eser, Kasım 1999'da yayımlanmıştır. Romanda yakın Türk tarihinin önemli kişileri ve olayları tanıtılmaya çalışılmaktadır. 1850'li yıllardan 1920'li yılların sonuna kadarki dönemde saltanata karşı çıkan ve Batılılaşmayı savunan Türk aydınlarının çabalarının anlatıldığı *Paris'te Son Osmanlılar*'da Sadullah Paşa, Ziya Paşa, Namık Kemal, Agâh Efendi, Abdülhak Hamit, Ali Suavi, Sami Paşazade Sezai gibi ünlü yazar ve gazetecilerin yanı sıra ilk Jön Türkler Mehmet, Reşat ve Nuri Beylerin yaşamlarından, politik mücadelelerinden kesitler verilmektedir. Romanda Osmanlı devletinin son yüzyılındaki önemli kişiler ve olaylar, I-Mediha Sultan'ın Tutkusu, II-Paris'te Bir Sevgili... şeklinde isimlendirilerek ve

¹⁰⁵ Topuz, *Paris'te Son Osmanlılar*, Remzi Kitabevi, 24. b., İstanbul, 2012.

numaralandırılarak on bir bölümde tanıtılmaktadır.

Romanda, Abdülmecit'in yirminci kızı olarak 1856'da doğan Mediha Sultan'ın yaşamı çevresinde oluşan olaylar, dönemi içine alacak şekilde genişletilerek anlatılır. Ancak Mediha Sultan'la ilgisi olmayan, o dönemin başka olay ve kişilerine de bağımsız bölümlerde yer verilmektedir. Roman, Osmanlı İmparatorluğu'nun, Mediha Sultan'ın doğduğu 1856 yılı ile öldüğü 1928 yılı arasındaki döneminin önemli olaylarına ve kişilerine ışık tutmaktadır.

2.3.2. Hakkındaki Değerlendirmeler

Murat Bardakçı, 28 Kasım 1999 tarihinde Hürriyet'teki yazısında bu romanın adının kendisinin bu kitaptan dokuz yıl önce yayımladığı "*Son Osmanlılar*" adlı kitabın adından intihal olduğunu ileri sürmektedir.¹⁰⁶

Bu konuda bilgisine başvurduğumuz Hıfzı Topuz ise,

Remzi Kitabevinden galiba 27 tane kitabım çıktı. Bir tek bu kitabımın adını ben koymadım. Yayınevi koymuş. Daha doğrusu, Emre Kongar koymuş. Ben de itiraz etmedim. Ben kitabın adını 'Mediha Sultan ve Damat Ferit' koymuştum. Onlar da bu ismi altta bırakıp üstüne o ismi yazmışlar. Murat Bardakçı'nın kitabından sonradan haberim oldu. O da "*Son Osmanlılar*" adlı bir kitap çıkartmış yıllar önce, kimsenin okumadığı, bilmediği. Ben daha sonra telefon ettim, görüştüm kendisiyle. Bunları anlattım ona da. İlgisi yok yani.¹⁰⁷

demektedir. Bu durumda, romanın adının Murat Bardakçı'nın kitabının adı ile ilgisi olsa bile bu ilginin yazarın dışında geliştiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla "*Son Osmanlılar*" adının duyulmamış, sıra dışı ve orijinal bir isim olmadığı da göz önüne alındığında bir intihalden söz etmek pek de mümkün görünmemektedir.

Toktamış Ateş,

Daha önceleri farklı alanlarda kalem oynatan ve yazdıklarını zevkle okutan Hıfzı Topuz, şimdi aynı "bilgilendirme" hedefini roman biçiminde sunarak, daha kolay okunma ve

¹⁰⁶ Bardakçı, *Paris'te Son Osmanlılar, İstanbul'da Son İntihalciler*, hurriyet.com.tr, 28 Kasım 1999.

¹⁰⁷ Sarıkaya, *Hıfzı Topuz'la Görüşme*, 26 Ocak 2015.

daha geniş bir kitleye yönelme yöntemini seçmiş. Önce "Meyyale", daha sonra "Taif'te Ölüm" ve şimdi de "Paris'te Son Osmanlılar" başlıklı romanlarını, bu bakış açısı altında değerlendirmek gerekir. "Paris'te Son Osmanlılar", bir "intihal" tartışmasına neden olduğu için değerlendirmek istemiyorum. Ama Taifte Ölüm, gerçekten çok keyifle okunan ve aynı derecede öğretici olan bir roman.¹⁰⁸

diyerek *Paris'te Son Osmanlılar*'ın kimi yazarlarca tartışmalı bulunduğunu belirtmektedir.

Nazir Akalın ise,

Paris'te Son Osmanlılar, Hıfzı Topuz'un Meyyâle ve Taif'te Ölüm adlı romanlarıyla tartışmaya açtığı 19. yüzyıl Türk siyâsî hayatında, Saray'la Namık Kemal, Abdülhak Hamit, Samipaşazâde Sezai ve Ali Süavi gibi aydınlar arasındaki uzlaşma kabul etmez kavgaları; Sultan Mecit'in kızı Mediha Sultan'ın aşkları, evlilikleri ve mustarip hayatını fon olarak kullanarak anlatan tarihî bir romandır. Roman tekniği bakımından önceki iki romanında olduğu gibi bu kitabında da oldukça başarısız gözükken yazar, bir 'intihal' tartışmasına da sebep olan kendi doğrularını okuyucuya dayatarak kurmacayı perişan eder.¹⁰⁹

demektedir.

A. Ömer Türkeş Notos dergisindeki yazısında,

Türk yazarları 60'lı yıllardan başlayarak sosyal içerikli romanlar üretmeye ağırlık verince tarih/roman ilişkisinde bir suskunluk yaşanmış ve bu suskunluk, 1985 yılında Orhan Pamuk'un "Beyaz Kale"si ile sona ermişti. O günden 2000'li yıllara kadar yazılan başka birçok roman gibi Reha Çamuroğlu'nun "İsmail" romanı ile Hıfzı Topuz ve Ayşe Kulin'in biyografik anlatıları, edebiyatla tarih arasındaki yeni bir ilişki tarzının ürünleri oldular. Yukarıdaki isimlerin zikredilmesindeki amacın tarihe olan ilginin boyutlarını sergilemek olduğunu ve kesinlikli bir liste anlamı taşımadığını belirtmeliyim.¹¹⁰

diyerek Hıfzı Topuz'un romanlarının tarihi yönünün ağır bastığını vurgulamaktadır.

Kayseri Star Haber gazetesi yazarı Rukiye Kök, *Paris'te Son Osmanlılar* kitabı için, "Her ne kadar yazarın edebi bir tarzı olmasa da ve bazı olayların tam ortasında alakasız bilgilerle akıcılıktan uzaklaşmış da olsa verdiği tarihi bilgiler ve o devrin sosyal ortamına ayna tutmasıyla gerçekten okumaya değer."¹¹¹ ifadelerini kullanmaktadır.

Gazete ve dergilerde romanla ilgili yayımlanan yazılardan çıkarılacak ortak sonuç,

¹⁰⁸ Ateş, Cumhuriyet Kitap eki, 6 Ocak 2000, s.8.

¹⁰⁹ Akalın, *Türk Edebiyatında XX. Yüzyılın Son Romanları*, romanyazilari.blogcu.com, 08.05.2006.

¹¹⁰ Türkeş, *Romana Yazılan Tarih*, Notos dergisi, Temmuz 2013.

¹¹¹ Kök, *Kitap Okuyoruz*, Kayseri Star Haber, 29 Ekim 2014.

tarihi bilgiler aktarmak için yazılan bu eserin yazar tarafından da önemsenmeyen sanatsal yönü bir yana bırakılırsa amacına ulaşmış olduğu söylenebilir.

2.3.3. Özet

Roman, 1923 Ekim’inde Fransa’nın güney kıyılarındaki Nice, San Remo ve Menton şehirlerinin güzelliklerinin anlatımıyla başlar. Küçük bir kıyı kasabası olan Menton’daki Villa Nobel’de Osmanlı’nın son yenilgilerinde sorumluluk sahibi olan Damat Ferit Paşa ve 37 yıldır evli olduğu eşi, son Padişah Vahdettin’in ablası Mediha Sultan yaşamaktadır. İstanbul’dan kaçtıktan sonra buraya yerleşmişlerdir. Son Padişah Vahdettin de San Remo’da bir villa kiralamış, orada yaşamaktadır. Ferit Paşa 6 Ekim 1923’te tifodan ölür.

Romanda, geriye dönüş yapılarak, bu noktadan Mediha Sultan’ın çocukluk ve gençlik yıllarına, 1850’lere gidilir. Mediha Sultan, 1856’da doğar. Annesi Gülüstü, o beş yaşındayken Mehmet Vahdettin’i doğurur. Vahdettin altı aylıkken babaları Abdülmecit ölür. Üç yıl sonra da anneleri Gülüstü ölür. Abdülmecit’in yerine geçen kardeşi Abdülaziz’in annesi Pertevniyal Valide Sultan’ın isteğiyle Mediha’yı Abdülmecit’in eşlerinden Verdicanan Kadın, Vahdettin’i de Şayeste Hanım büyütür. Abdülaziz, ağabeyi Abdülmecit’in eş ve çocuklarının yaşaması için Ortaköy–Beşiktaş arasındaki Feriye Saraylarını yaptırır. Mediha Sultan burada büyür.

Mediha Sultan, on altı yaşındayken bir gün ailesi ve akrabalarıyla Ihlamur Kasrı’na pikniğe gider. Burada Abdülmecit döneminin ünlü vezirlerinden Abdurrahman Sami Paşa’nın küçük oğlu on yedi–on sekiz yaşlarındaki Necip’le karşılaşır. Ona bir görüşte tutulur. Yanındaki kız arkadaşları onunla alay ederler. Yıllarca Necip’le karşılaşabilmek için resmi törenleri bekler. Necip, Paris elçiliğine görevli gidince, yirmi yaşındaki Mediha

Sultan artık dayanamaz ve kimseye açamadığı bu aşkını, üvey annesi Verdicanan'a bir mektupla anlatır. Verdicanan da, kendisi gibi eskiden Abdülmecit'in kadınlarından birisi olan, Padişah II. Abdülhamit'in üvey annesi, Valide Sultan Perestû'ya durumu anlatır. Perestû, durumu anlayışla karşılar ve Padişah'ın yardımını ister. Necip Bey, iki yıl önce yani 1878'de, II. Abdülhamit'in Abdülaziz dönemindeki kişileri İstanbul'dan uzaklaştırma politikası nedeniyle Paris elçiliğinde üçüncü kâtip olarak görevlendirilmiştir. Paris'teki en önemli dostu elçilikte çalışan, çocukluk arkadaşı Abdülhak Hamit'tir. Hamit, İstanbul'da Fatma adlı karısını bırakarak Paris'e gitmiştir. Hamit'in Eugénie adlı Fransız bir kadın sevgilisi vardır. Londra elçiliğinde çalışan bir arkadaşları daha vardır: Sonradan Damat Ferit Paşa olarak bilinecek olan Ferit Bey. Üç arkadaş fırsat buldukça görüşmekte, gezip eğlenmektedirler. Necip Bey, elçilikte çalışan Georgette adında bir kızla Abdülhak Hamit aracılığıyla arkadaş olur ve yaşadığı bu ilişkiye kısa zamanda alışır. Georgette, Fransa'daki isyanda Paris Komünü için onlarla birlikte savaşan üç Türk'ten çok etkilenmiş, bu yüzden Türk elçiliğinde çalışmak istemiştir. Bu kişiler II. Abdülhamit döneminde Paris'e kaçmak zorunda kalan ilk Jön Türkler Reşat, Nuri ve Ayetullah Beylerdir. Georgette ile Necip Bey'in kültürel farklılıklarının yarattığı çatışmalar ilişkilerini tatlı sert ama çekici bir duruma getirir. Necip Bey, Perestû'nun isteğiyle ve Padişah II. Abdülhamit'in emriyle İstanbul'a çağrılınca, sevgilisi Georgette'e geri dönüp kendisini alma sözü vererek merak içinde İstanbul'a gelir. Mabeyin'de çağrılma nedenini öğrenince, Georgette'e verdiği sözü unutarak büyük bir sevinçle Mediha Sultan'la evlenmeyi kabul eder. Necip Bey, derecesi vezirliğe (paşalığa) yükseltilerek hukuk bilgisi olan, yönetimde deneyimli kişilerin yer aldığı Şurayı Devlet üyeliğine atanır. Mutlu devam eden evliliğine rağmen yaşadığı hayatın ikiyüzlülüğü kendisini sıkmaktadır. Hele Paris'ten gelen, kendisini ve seçimlerini sert bir şekilde eleştiren Georgette'in mektubu iç dünyasını karartır. Necip Paşa 1884'te,

evliliğinin beşinci yılında, yirmi dokuz yaşındayken tifo salgınında ölür. Dört yaşındaki oğlu Sami yetim, yirmi sekiz yaşındaki karısı dul kalır.

Sami Paşazade Necip Paşa'nın ölümünden üç yıl sonra Mediha Sultan çevrenin ve özellikle ağabeyi Sultan Hamit'in baskısıyla evliliğe ikna olur. Mediha Sultan, ağabeyinin ısrarcı sorularına karşılık olarak, Necip Paşa'nın Paris günlerinden arkadaşı, o zaman Londra elçiliğinde kâtip olan Ferit Bey'i yakışıklı bulduğunu söyler. Bunun üzerine Londra'dan çağırılıp vezirliğe (paşalığa) yükseltilerek Şurayı Devlet üyeliğine atanan Ferit Bey, ilk kez nikâh töreninde gördüğü Mediha Sultan'la evlenir. Damatlığının getirdiği olanaklardan hemen yararlanmak isteyen Ferit Paşa, düğünden bir ay sonra Mediha aracılığıyla Padişah'tan Londra'ya elçi olarak atanmayı isteyince, bencilliği ve çıkarıcılığı nedeniyle olumsuz tepkiler çekmeye başlar. Sultan Hamit'le küsen Ferit Paşa'nın, çapkınlıkları nedeniyle Mediha'nın diğer kardeşi Vahdettin ile de arası açılır. Sultan Hamit devrilinceye kadar İttihatçılarla işbirliği yapan Damat Ferit, kısa zamanda hırsı yüzünden İttihatçıların da gözünden düşer. 1908'de Abdülhamit'in yerine tahta çıkan Sultan Reşat'ın 1918'de ölümünden sonra, Mediha Sultan'la anne ve babası bir olan Vahdettin padişah olur. Damat Ferit, Mediha Sultan aracılığıyla sadrazamlık, elçilik gibi çeşitli üst düzey görevlere getirilmeyi ister. Başlarda bu istekleri olumsuz karşılanır. Ancak devletin durumu kötüleştikçe kendisinin bütün sorunlara çözüm bulacağını iddia eden Damat Ferit, 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'nda kurulun başkanı Bahriye Nazırı Hüseyin Rauf'un danışmanı yapılır. Bu antlaşmanın olumsuz yansımalarından dolayı hükümet istifa eder. Ülkeyi Birinci Dünya Savaşı'na sokan Enver, Talat ve Cemal Paşalar yurt dışına kaçar. Bu durumu fırsat bilen Damat Ferit, zor durumdaki Vahdettin'le gizlice görüşüp İngilizlerin kendisini desteklediğini, hükümeti kurarsa sorunları çözeceğini söyler. Mart 1919'da, İstanbul'un İngilizlerce işgalinden on iki gün önce Damat Ferit ilk

kez sadrazam olur. Damat Ferit, işgal güçlerinin ve özellikle İngilizlerin beğenisini kazanabilmek için Kuvayı Milliye'nin kurulmasına ve Mustafa Kemal'in başlattığı Ulusal Kurtuluş Savaşı'na açıkça karşı çıkar. 21 Haziran 1919'da valilere gönderdiği bir genelgeyle bu örgütleri yasa dışı ilan ederek bunlara katılımları engellenmek ister. Erzurum ve Sivas'ta yapılan kongrelerin ardından Mustafa Kemal ve Rauf Bey'in tutuklanmasını ister. Bu gerçekleşmeyince Mustafa Kemal'in askerlikten çıkarıldığını ilan eder. İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliğini ziyaret ederek “*yalnız Allah'a ve İngilizlere güvendiğini*”¹¹² belirtir. 7 Nisan 1920'deki ziyaretinde İngiliz Yüksek Komiserliğinin de iznini alarak Kuvayı Milliye'ye karşı Kuvayı İnzibatiye ve Kuvayı Seferiye'yi kurma kararı alır. Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi'ye yazdırdığı bir fetva ile Mustafa Kemal ve diğer Kuvayı Milliyecilerin Bolşevik, vatan haini ve kâfir olduklarını, bunlara karşı savaşan Müslümanların da Allah katında şehit sayılacaklarını ilan eder. Bunları yaparken Vahdettin'in onayını alır, ardından da akşamları gelişmeleri Mediha Sultan'a anlatır. Damat Ferit Paşa ve hükümeti bunlarla uğraşırken Müttefikler Paris'te Sevr Konferansı'nı hazırlamaktadırlar. Damat Ferit, bu konferansa 25 Haziran 1920'de delegasyon başkanı olarak katılır. Vahdettin, Damat Ferit'in İngilizler tarafından çok sevildiğine inandığı için konferansa büyük umut bağlar. Ne var ki Müttefikler, Paşa'nın sunduğu önerilere yanıt bile vermezler. Sevr Antlaşması, 20 Ağustos 1920'de Müttefiklerin sunduğu tüm koşullar kabul edilerek imzalanır. Damat Ferit Paşa, 17 Ekim 1920'de beşinci kez getirildiği sadrazamlıktan istifa etmek zorunda kalır. Üvey oğluna ait bir köşkü satarak iki yıllığına Avusturya'ya gider. Parası bitince 1922'de trenle İstanbul'a döner. Ama İstanbul eskisi gibi değildir. Kuvayı Milliyeciler her yana hâkim olmuş, işgalci askerler de çok rahat değildir artık. Bindığı arabada onu fark eden insanlar bağırarak

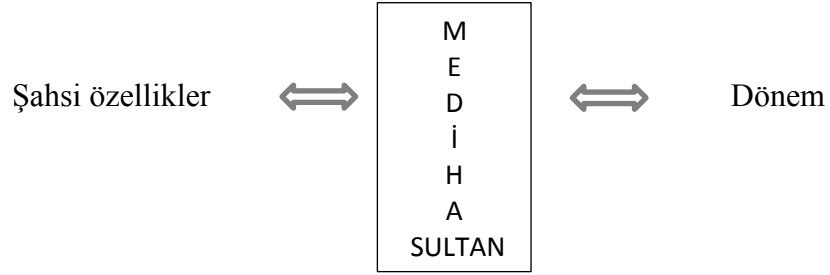
¹¹²Topuz, age, s. 288.

hakaret ederler. Aceleden Vahdettin'e bile haber veremedi Mediha Sultan, Sami ve Sami'nin oğlu Ruknettin'le birlikte değerli eşyalarını da alarak İngilizlerin Simplon adlı gemisiyle yurt dışına kaçar. TBMM üyelerinden oluşturulan İstiklal Mahkemeleri, Damat Ferit Paşa'yı vatana ihanet suçundan gıyabında idama mahkûm eder ancak bu karar uygulanamaz. Damat Ferit Paşa, ailesiyle Fransa'nın İtalya sınırındaki Menton kasabasına gelip yerleşir, 6 Ekim 1923'te burada ölür. 1 Kasım 1922'de saltanat kaldırıldıktan on altı gün sonra, on yaşındaki oğlu Ertuğrul ile birlikte İngilizlerin Malaya gemisine binerek yurdu terk eden Vahdettin de San Remo'ya yerleşir; 16 Mayıs 1926'da burada ölür. Maddî sıkıntılar nedeniyle değerli eşyalarını satmak zorunda kalan Mediha Sultan da 3 Aralık 1928'de, yetmiş iki yaşında San Remo'da ölür.

2.3.4. Yapı

2.3.4.1. Olay Örgüsü

Romandaki olayların büyük bölümü başkişinin Mediha Sultan'la doğrudan ya da dolaylı şekilde ilişkilidir. Yazarın asıl amacı dönemin kişi ve olaylarını anlatmak olduğundan romandaki kişiler ve olaylar çeşitlilik göstermektedir. Romanda, dönemin Avrupa'sındaki, özellikle Paris'teki ve Osmanlı'daki olaylar ile bu olaylarda etkili olan kişiler yer almaktadır. Mediha Sultan'ın olaylarla olan ilişkisi, romandaki kişilerle olan ilişkileri aracılığıyla sağlanmaktadır. O, daha çok bu olayları etkileyen ya da olayların bizzat içinde olan şahıslarla ilişkileri bakımından gündeme gelmektedir. Romandaki olaylar iki kolda gelişmektedir. Bir taraftan Mediha Sultan'ın hayatı anlatılırken diğer taraftan Mediha Sultan'ın yaşadığı dönem anlatılmaktadır. Bu bağlamda olay örgüsünü şöyle bir şema ile göstermek mümkündür:

Mediha Sultan'ın romandaki olayların birçoğu üzerinde doğrudan etkisi yoktur. O, bu olaylarla ilişkili olan kişilerle ilişkileri nedeniyle gündeme gelmektedir. Mediha Sultan'ın hayatındaki iki erkeğin, Necip ve Ferit'in bu olaylarla ilişkileri sağlayan başlıca kişiler oldukları görülmektedir. İlk kocası Necip aracılığıyla dönemin belli başlı sanatçıları, Jön Türkler ve Avrupa (Paris) tanıtılmaktadır. İkinci kocası Ferit aracılığıyla da Osmanlı devletinin Birinci Dünya Savaşı'na katılması, bu savaş sonunda imzalanan Mondros Mütarekesi ve Sevr Antlaşması, Mustafa Kemal'in başlattığı Ulusal Kurtuluş Savaşı'na ve Kuvayı Milliye'ye karşı Osmanlı hükümetlerinin İngilizlerle işbirliği yaparak karşı çıkışları gibi konular anlatılmaktadır. Bahsedilen ilişkileri aşağıdaki şekilde açıklamak mümkündür:

Mediha Sultan – Damat Ferit İlişkisi

Necip Paşa, 1884'te öldükten sonra tek çocuğuyla genç yaşta dul kalan Mediha Sultan'a ailesi tarafından sürekli evlenmesi yönünde baskılar yapılır. Bayramlaşma törenlerinin birinde Sultan Hamit, Mediha Sultan'la herkes çıktıktan sonra baş başa görüşmek ister. Görüşmede, beğendiği birisi varsa onunla hemen evlenmelerini sağlayacağını belirtir. Mediha Sultan, evlenmek istemediğini ancak ölen kocasının arkadaşlarından Ferit Bey'i yakışıklı bulduğunu belirtir. Böylece eski Şurayı Devlet üyelerinden merhum vezir İzzettin Efendi'nin oğlu, Londra elçiliği ikinci kâtibi Ferit Bey'le evlenmelerinin önü açılır. Tıpkı Necip gibi Ferit de derhal İstanbul'a çağrılır. Mabeyin'de kendisine, Mediha Sultan'ı ailesi aracılığıyla istemesi durumunda bunun Saray tarafından uygun görülebileceği, acele etmezse başkalarının da talip olabileceği söylenir.

Ferit, eski arkadaşı Necip'in karısıyla evlenmeyi büyük şaşkınlık ve sevinçle karşılar. Damat Ferit, kısır olduğundan çocuğu olmaz. Ama o, Necip'in oğlu Sami'yi öz çocuğu gibi kabullenir. Ferit, Saray'a damat olunca devlet yönetiminde önemli görevlere getirileceği beklentisi içine girer. Evlendikten bir ay sonra eşi aracılığıyla görev talep etmesi yüzünden Padişah'la arası açılır. Anlatıcıya göre, Damat Ferit Paşa'da aşırı derecede İngiliz hayranlığı vardır. İngilizlerden kötülük değil, daima yardım ve iyilik geleceğine inanır. Bu yüzden Mondros Mütarekesi'nde ve Sevr Antlaşması'nda büyük düş kırıklığı yaşanır. Ama o, bu olumsuz sonuçların Anadolu'daki ayaklanma yüzünden oluştuğunu düşünür ve söyler. Anlatıcıya göre Mediha Sultan, Damat Ferit'in aşırılıkları ve devlete zarar veren uygulamaları karşısında sessiz kalarak onun suçuna ortak olur. Damat Ferit'in sadrazamlık dönemlerinde Mebuslar Meclisinin kapatılması, İzmir'in işgali, Mondros Mütarekesi, Sevr Antlaşması, Kuvayı Milliye'ye karşı Kuvayı İnzibatiyenin kurulması, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının idamı için fetva yayınlanması gibi birçok kötü olay yaşanır.

Mediha Sultan – Necip İlişkisi

Necip, Mediha Sultan'ın ilk kocası ve tek çocuğunun babasıdır. Mediha, on altı yaşındayken, bir bahar günü Ihlamur Kasrı'nda Necip'le karşılaşır. Necip, Mediha Sultan'ın duygularından habersizdir. 1876'da Paris büyükelçiliğine atanır. Orada çocukluk arkadaşı Abdülhak Hamit sayesinde hiç yabancılık çekmez. Orada yaşamaktan memnundur. Dört yıl sonra Mediha Sultan'ın isteğiyle evlenirler. Necip Paşa, 1884'te, Mediha Sultan'la mutlu devam eden evliliğinin beşinci yılında, yirmi dokuz yaşındayken tifo salgınında ölür. Dört yaşındaki oğlu Sami yetim, yirmi sekiz yaşındaki karısı dul kalır. Necip, Paris'ten Mediha Sultan'la evlenmesi için çağrılıp paşa (vezir) rütbesiyle Şurayı

Devlet üyeliğine atandıktan sonra başka bir göreve getirilmez. Kendisi de başka bir görev talebinde bulunmaz. Anlatıcıya göre, onun en önemli görevi Mediha Sultan'ı mutlu etmektir. O da Paris'teki büyük aşkı Georgette'i, ilerici ve devrimci kimliğini geride bırakarak bu görevini kabullenir.

Bu ilişki çerçevesinde Osmanlı saraylarındaki evlilik geleneği, günlerce süren şatafatlı düğün törenleri anlatılmakta, Necip Bey'in Fransız sevgilisi Georgette aracılığıyla Paris'teki Komün olaylarında da yer alan ve Jön Türklerin kurucuları olan Suphi Paşazade Ayetullah, İskender Beyzade Reşat, Menapirzade Nuri ve Sağır Ahmet Beyzade Mehmet tanıtılmaktadır. O dönemde, sıradan kadınların aksine bir Osmanlı prensesinin istediği erkekle evlenmesinin doğal karşılandığı; erkeğin ve ailesinin bunu büyük bir lütuf olarak gördükleri anlatılmaktadır. Yine bu ilişki aracılığıyla, Necip Bey'in Paris Türk elçiliğinde yakın arkadaşı olan, çocukluktan tanıdığı Abdülhak Hamit ve onun sanatçı çevresi hakkında bilgiler verilmekte; Ali Süavi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Agâh Efendi, Ebüzziya Tevfik gibi dönemin önemli simaları tanıtılmaktadır.

2.3.4.2. Kişiler

2.3.4.2.1. Aslı Kişiler

Mediha Sultan

Mediha Sultan, romanın başkişisidir. Mediha Sultan'ı çeşitli yönleriyle tanıtmak için yapılan anlatımlara romanın değişik yerlerinde rastlanmaktadır. Anlatımların en belirginini bir anıdan yararlanılarak yapılmaktadır:

Abdülhamit'in kızı Ayşe Sultan'ın da anlattığı gibi Mediha Sultan, alafangalığa çok meraklıydı. Giyimi çok güzel ve pek ağırdı. Uzun etekli elbiseleriyle pek şahane bir gösterişi vardı. Ufak tefek, beyaz tenli, güzel, kara gözlüydü. Sultan Abdülmecit'e benzerdi. Nazik ve çekiciydi. İltifatı boldu. Sarayda herkes kendisini severdi. Neşeli ve kahrkahalı konuşurdu. Abdülhamit'le konuştuğu zamanlarda onu güldürmeye ve hoşuna gitmeye çalışırdı. Yani

Mediha Sultan, dört başı mamur, keyfine düşkün, zevk sahibi, yaşamasını ve eğlenmesini bilen bir kadındı. Kocasıyla ilişkileri de çok iyiydi. Birbirlerine karşı çok dikkatli ve saygılı davranıyorlardı.¹¹³

Mediha Sultan Abdülmecit'in yirminci kızıdır. 30 Ağustos 1856'da Kırım Savaşı sona erdikten bir yıl sonra Dolmabahçe Sarayı'nın Harem dairesinde doğar. Mediha'nın annesi Gülustû Hanım'dır. Sultan Mecit öldüğünde Mediha beş yaşında, kardeşi Vahdettin altı aylıktır. Aradan üç yıl geçince annesini de yitirir. Onu babasının eşlerinden Verdicanan Kadın, kardeşi Vahdettin'i de Şayeste Hanım büyütür. On altısına bastığı yıl, İhlamur Kasrı'nın bahçesinde Necip'le karşılaşır ve ona çılgınca tutulur. "Arkadaşlarının içinde en neşeli, en cilveli ve en zarif olan odur."¹¹⁴ Bu karşılaşma yaşamına yön veren ve yazgısını belirleyen bir olaydır. Ağzını bıçak açmaz, derdini hiç kimseyle paylaşmaz. Arkadaşlarının takılmaları ve acımasız şakaları onu deli eder. Mediha, ancak bayramlarda görebildiği Necip'e giderek artan bir karasevda duyar. Onu elde etmek için her şeyi yapar. Mediha, yirmisine bastığında günden güne solmakta, zayıflamakta ve derdini içine atmaktadır. Duygularını üvey annesi Verdicanan'a bir mektupla anlatır. Verdicanan da Perestû'ya mektup yazarak çare arar. Sonunda Perestû'dan durumu öğrenen Sultan Hamit, Necip'in İstanbul'a getirtilmesini ve düğünün yapılmasını emrederek Mediha Sultan'ın isteğini yerine getirir. Mediha Sultan, düğünden sonra Necip Bey'le birbirlerine aynı duygularla bağlı olduklarını öğrenince çok mutlu olur. Bu mutlu evlilik uzun sürmez. Beş yıl sonra kocası ölür. Oğlu Sami ile süren yaşamını üç yıl sonra, ailesinin ısrarıyla Necip'in eski arkadaşlarından Ferit ile birleştirir. Bu evliliği otuz yedi yıl sürer. 1923'te, bir yıl önce İstanbul'dan birlikte kaçtıkları kocasını Fransa'nın Menton kasabasında yitirir. Kendisi de İstanbul'u özleyerek geçirdiği beş yılın sonunda San Remo'da ölür.

¹¹³ Age, s. 161.

¹¹⁴ Age, s. 24.

Damat Ferit Paşa

Ferit, Arnavut kökenli, Şurayı Devlet üyesi, Vezir Seyit Hasan İzzettin Efendi'nin oğludur. Necip'ten bir yaş büyüktür. İngilizceyi ve Fransızca'yı iyi öğrenebilmek için özel dersler alır. Yirmi iki yaşında Paris'e gider. Sonra babasının yardımıyla Dışişleri'ne girerek Londra elçiliğine ikinci kâtip olarak atanır.

Ferit iri yarı, burnu havada bir gençti. Gördüğü bütün kadınların hemen kendisine âşık olacağına inanırdı. Tam bir Avrupa hayranıydı. Tüm Türklere ve Osmanlılara tepeden bakardı. Arap harflerinden nefret eder, Latin harflerinin kabulünü savunurdu. İstanbul dışındaki Anadolu kentlerinin hiçbirini görmemişti. Öğrenciyken bile şık giyinir, saçlarını briyantine tatar, tırnaklarına manikür yaptırırdı. Arkadaşları kendisiyle alay ederdi. Onun için dünyada yaşanacak tek yer Londra'ydı.¹¹⁵

En çok İngiltere'yi ve İngilizleri beğenir. Hatta “dünyaya İngiliz olarak gelmediğine çok üzüldüğünü”¹¹⁶ söyler. Mediha Sultan'la evlenmesi için İstanbul'a çağrıldığını öğrendiğinde hem çok şaşırır hem de çok sevinir. Saray'a damat olmanın hayallerini gerçekleştirmesi için ona fırsat sağlayacağını düşünür. Görkemli bir düğünle evlenirler. Mediha Sultan'la ilk kez nikâhta karşılaşır. Mediha'nın yedi yaşındaki oğlu Sami'yi kendi çocuğu gibi büyütür. Bunda kendi çocuğunun olmayacağını bilmesinin de payı vardır. Düğünden bir ay sonra Damat Ferit Paşa, karısı aracılığıyla II. Abdülhamit'ten Londra büyükelçisi olarak atanmayı ister. II. Abdülhamit, “Bu fırsatçı ve çıkarıcı yaklaşımdan hiç hoşlanmaz.”¹¹⁷ Böylece, Damat Ferit Paşa ile Saray'ın arası açılır. Daha sonra Damat Ferit Paşa'nın çapkınlıkları yüzünden Veliaht Vahdettin ile de arası açılır. Bunlar Damat Ferit Paşa'nın uzun bir süre hayallerini ertelemesine neden olur. II. Abdülhamit devrilene kadar gizli gizli İttihatçıları destekler. Bu yüzden ateşli bir İkinci Meşrutiyet yanlısı olur. 1908'de tahta çıkan Sultan Reşat da kardeşi Mediha Sultan'ın kocası Damat Ferit'e Londra elçiliği gibi üst düzey bir görevi uygun görmez. “Kaldı ki

¹¹⁵ Age, s. 49.

¹¹⁶ Age, s.269.

¹¹⁷ Age, s. 277.

Sultan Reşat, Damat Paşa'dan nefret eder.”¹¹⁸ İttihatçılar da aşırı hırslı davranışlarından ötürü ondan uzaklaşıp kendisine yüz veremeyince 1911’de kurulan muhalif Hürriyet ve İtilafçılarla anlaşır. Parti başkanı olur. 1918’de Sultan Reşat’ın ölümünün ardından Mediha Sultan’ın ana baba bir kardeşi Vahdettin tahta çıkar. II. Abdülhamit ve Sultan Reşat’tan sonra Sultan Vahdettin ile Damat Ferit Paşa’nın umutları tazelenir. Onu tanıyan herkes yönetimden uzak kalmasının doğru olacağını düşündüğü için istekleri bir türlü gerçekleşmez. O ise İngilizlerin kendisini iyi tanıdığını, bu nedenle onlara isteklerini kabul ettirebileceğini ısrarla söyler. Nihayet Mondros görüşmelerine danışman olarak katılır. Mondros’un ardından önce İstanbul sonra da İzmir işgal edilir. Hükümet istifa eder. Kurulan yeni hükümet de dört ay sonra istifa etmek zorunda kalır. Padişah’a sürekli kendisini bir kurtarıcı olarak anlatan Damat Ferit Paşa, sonunda 4 Mart 1919’da hükümeti kurma görevini alır. “Damat Paşa, Vahdettin’i İngilizlerin de kendisini istediğine”¹¹⁹ inandırır. 17 Ekim 1920’ye kadar on dokuz ayda beş kez sadrazamlığa atanır. Damat Ferit’in sadrazamlık dönemlerinde Mebuslar Meclisinin kapatılması, İzmir’in işgali, Mondros Mütarekesi, Sevr Antlaşması, Kuvayı Milliye’ye karşı Kuvayı İnzibatiyenin kurulması, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının idamı için fetva yayınlanması gibi birçok kötü olay yaşanır. Damat Ferit Paşa, sadrazamlıktan ayrıldıktan sonra, Mediha Sultan’ın oğlu Sami’nin Erenköy’deki köşkünü satarak ailesiyle Avusturya’nın Karlsbad şehrine gider. Para tükenince 1922 Eylül’ünde trenle İstanbul’a döner. Gizlice Baltalimanı’ndaki köşke giderek özel eşyalarını alıp İngilizlerin yardımıyla yeniden Fransa’nın Cannes şehrine kaçarlar. Damat Ferit Paşa 6 Ekim 1923’te Cannes yakınlarındaki Menton’da ölür.

¹¹⁸ Age, s. 280.

¹¹⁹ Age, s. 287.

2.3.4.2.2. Yardımcı Kişi

Necip Bey

Necip, Mediha Sultan'ın ilk kocasıdır. Dönemin ünlü vezirlerinden Abdurrahman Sami Paşa'nın oğludur. 1855'te İstanbul'da doğar. Necip, babasının konağında, çocukluğunda özgür düşünceli insanları tanıyarak lâik ve Batıcı bir anlayışla yetişir. Genç yaşta gittiği Fransa'da Georgette'in de katkılarıyla tanıdığı Batılı, çağdaş yaşamı tam özümseyemeden yirmili yaşlarının başında yeniden yurda döner ve kendini “sahteliğin, yapaylığın, bozuk insan ilişkileri düzeninin vezir rütbesinde bekçisi durumunda”¹²⁰ bulur. Paris Türk elçiliğinde üçüncü kâtip olarak çalışırken yıllar önce kendisini görüp beğenmiş olan Mediha Sultan'ın isteğiyle İstanbul'a döner ve onunla evlenir. Artık Sami Paşazade Necip Bey değil, Damat Necip Paşa'dır. Bu yeni unvan başını döndürür. Buna rağmen,

Paris'i ve Georgette'i hiç unutamaz. Necip'in kafasında önce Mektebi Sultanide, sonra da Paris'te Georgette'in yardımıyla Batı yönünde pencereler açılır. Necip, eskiden beri hep maskeli dolaşmaktadır. Mediha bunu fark edebilecek birisi değildir. Mediha'yla birbirlerine karşı çok dikkati ve saygılı davranırlar. Oysa Georgette, acımasız eleştirileriyle bu maskelerini düşürmeyi başarmıştır.¹²¹

Necip Bey, iç dünyasındaki çelişkiler yüzünden özeleştiri yaparken bunalımlara düşer. Çünkü kendisi de hem Georgette'e hem de Mediha'ya karşı dürüst davranamamıştır. Osmanlı ülkesinde insanlar birbirlerini eleştirememekte, anlamak için de yüzlerinde maskeyle dolaşmaktadırlar. Anlatıcıya göre, herkes birbirinin maskesinin yani iç yüzünü gizleyerek davrandığının farkında olduğundan kimse kimseyi yadırgamamakta, böylece anlamak da kolay olmaktadır. Necip Bey, bu ortamda sanki hava alamadığını hissetmektedir. Paris'te açık sözlülüğün, dürüstlüğün rahatlığını keşfettiği için, “Bu havasızlık bazen onu terletmekte, bunalımlara düşürmektedir. Aile düzenini, evindeki mutluluğunu da hiç bozmamak, kendi rahatını kaçırarak konulara hiç değinmemek ve

¹²⁰ Age, s. 163.

¹²¹ Age, s. 162.

bunları düşünmemek istemektedir.”¹²² Necip Bey, 1884’te, Mediha Sultan’la evliliğinin beşinci yılında, yirmi dokuz yaşındayken İstanbul’daki tifo salgınında ölür.

2.3.4.2.3. Diğer Kişiler

Romanda Mediha Sultan, Necip Paşa ve Damat Ferit dışındaki kişiler ayrıntılı olarak ele alınmaz. Olaylar içinde kısaca yer verilen veya sadece ismi geçen kişiler ise şunlardır:

Abdülmecit (Medha Sultan’ın babası), Güüstü (Mediha Sultan’ın annesi), Mehmet Vahdettin (Mediha Sultan’ın kardeşi), Abdülaziz (Mediha Sultan’ın amcası), Pertevniyal Sultan (Abdülaziz’in annesi), Verdicanan (Mediha Sultan’ın üvey annesi), Şayeste (Vahdettin’in üvey annesi), Abdurrahman Sami Paşa (Mediha Sultan’ın ilk kocası Necip’in babası), Suphi Paşazade Ayetullah (ilk Jön Türklerden), İskender Beyzade Reşat (ilk Jön Türklerden), Menapirzade Nuri (ilk Jön Türklerden), Sağır Ahmet Beyzade Mehmet (ilk Jön Türklerden), V. Murat (Mediha Sultan’ın amcası), II. Abdülhamit (Mediha Sultan’ın ağabeyi), Perestü Valide Sultan (Abdülmecit’in karısı, II. Abdülhamit’in üvey annesi), Ali Suavi (Necip Bey’in ağabeyi Sami Paşazade Suphi’nin arkadaşı), Abdülhak Hamit (Necip Bey’in çocukluktan ve Paris elçiliğinden yakın arkadaşı), Fatma Hanım (Abdülhak Hamit’in ilk karısı), Eugénie (Abdülhak Hamit’in Fransız sevgilisi), Nelly (Abdülhak Hamit’in İngiltere’de evlendiği ikinci eşi), Lucienne (Abdülhak Hamit’in Belçika’da evlendiği üçüncü eşi), Namık Kemal (Abdülhak Hamit’in yakın arkadaşı), Ziya Paşa (Namık Kemal’in yakın arkadaşı), Georgette (Necip Bey’in Paris Türk elçiliğinde çalışan Fransız sevgilisi), İbrahim Şinasi (ilk Jön Türklerin örnek aldıkları Türk aydını), Sadullah Paşa (ilk Jön Türklerin örnek aldıkları Türk aydını), Mustafa Fazıl Paşa (Mısır Hıdivi İzzet

¹²² Age, s. 162.

Paşa'nın kardeşi, jön Türkleri bir dönem destekleyen ilerici bir Türk aydını), Ebüzziya Tevfik (ilk Jön Türklerden, dönemin ünlü yazar ve gazetecisi), Sami Paşazade Sezai (Necip Bey'in ağabeyi, dönemin ünlü yazarı), Sami Paşazade Suphi Paşa (Necip Bey'in ağabeyi, dönemin bakanlarından), Yusuf (Suphi Paşa'nın konağında köle, Sûzidilara'nın sevgilisi), Sûzidilara (Suphi Paşa'nın konağında köle, Yusuf'un sevgilisi), Fehim Paşa (II. Abdülhamit'in baş hafiyesi), Sadrazam Deli Fuat Paşa, Bahriye Nazırı Hüseyin Rauf (Mondros'u imzalayan kurulun başkanı), Şair Rıza Tevfik (Mondros'u ve Sevr'i imzalayan kurulların üyesi), Enver, Talat, Cemal Paşalar (Osmanlı'nın 1. Dünya Savaşı'na girmesinin sorumluları), Şeyhülislam Dürriyade Abdullah Efendi (Mustafa Kemal'e ve Kuvayı Milliye'ye karşı işgal güçlerini destekleyen fetvayı veren kişi), II. Abdülmecit (Abdülaziz'in oğlu, son halife).

2.3.4.3. Mekân

Romanda mekân, olayların gelişimine bağlı olarak ortaya çıkar. Olaylar, ağırlıklı olarak İstanbul'da geçer. Ayrıca Necip'in görev yaptığı Paris, başkışı Mediha Sultan'ın ailesiyle birlikte ömrünün son yıllarını geçirdiği Fransa'nın Cannes, Nice, Menton, San Remo gibi şehirleri de mekân olarak yer alır. Bu yerlerin hiçbirisi, ayrıntılı betimlemeleri yapılan yerler değildir; olaylar anlatılırken adı geçen yerlerdir. Anlatıcı, olayları ve kişileri ön plana çıkarmak amacıyla olduğu için mekân ayrıntılı tasvir edilmez. Bu durumun istisnası olarak romanın başında Mediha Sultan'la Damat Ferit Paşa'nın İstanbul'dan kaçarak yerleşmek için seçtikleri “*Fransa'nın güney kıyıları*” ile ilgili kısım verilebilir:

Yıl 1923, aylardan ekim. Fransa'nın güney kıyılarında güzel bir bahar havası var. Ağaçlar daha yapraklarını dökmemişler, korular kıvıla çalan pas renginde. Gökyüzü güneş batarken koruların rengiyle tam bir uyum sağlıyor. Plajlarda güneşli havalardan kalma ayak izleri var. Kırık bir oyuncak, suların kıyıya attığı midye kabukları, ince yosun şeritleri, bir boş şişe, birkaç hafta öncesine kadar buralarda yaşanmış aşkların özlemine çeken kırık dökük

koltuklar, havada yaygın deniz kokusu ve gelecek mevsime kadar gençleri bekleyecek olan Côte d’Azur suları...¹²³

Girişteki bu betimleme romanın adıyla da ilgilidir. *Paris’te Son Osmanlılar*, İstanbul’dan ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nden kaçıp Fransa’ya yerleşen son Osmanlı yöneticilerini anlatmaktadır.

2.3.4.4. Zaman

Roman, olayların bitiminden; 1920’li yılların sonunda Mediha Sultan, Damat Ferit Paşa ve Vahdettin’in ölümünün anlatımından başlamaktadır. Daha sonra, geriye dönüşle Mediha Sultan’ın doğduğu yıllara, 1850’li yıllara gidilmekte ve olaylar başlangıç noktasından itibaren oluş sırasına göre, kronolojik bir sırayla anlatılmaktadır. Romandaki zaman, Mediha Sultan’ın yetmiş iki yıllık yaşamında meydana gelen olayları içine alan zaman dilimidir. Roman, “Mediha Sultan, 30 Ağustos 1856’da Dolmabahçe Sarayı’nda doğmuştur.”¹²⁴ diye başlar; “9 Ocak 1929’da İstanbul’da yayınlanan Vakit gazetesinin haberine göre 3 Aralık 1928’de Damat Ferit’in eşi Mediha Sultan ölmüştür.”¹²⁵ diye bitmektedir. Yazar, Osmanlı Padişahlarının tahta çıkışlarını ve tahttan indirilişlerini, ele aldığı zaman dilimini okuyucuya hatırlatmak için kullanmaktadır. Romanın başında Osmanlı Padişahı, Abdülmecit’tir. Abdülmecit’ten sonra kardeşi Abdülaziz 1861’de padişah olur. Abdülaziz’den sonra Abdülmecit’in oğlu V. Murat 1876’da üç ay süreyle padişah olur. Ondan sonra da kardeşi II. Abdülhamit, 1876’da tahta çıkar. 1909’da Sultan Reşat, 1918’de Sultan Vahdettin tahta çıkar. Bu şekilde olayların tarihteki oluş sırasına göre anlatıldığı görülmektedir.

¹²³ Age, s. 7.

¹²⁴ Age, s. 11.

¹²⁵ Age, s. 302.

2.3.5. Tema

Roman, tarihi bir dönemi ele almaktadır. Dolayısıyla belirli bir temadan söz etmek mümkün değildir. Anlatılan dönem, on dokuzuncu yüzyıl ortalarından (1856), yirminci yüzyılın ilk çeyreğine (1928) kadar geçen yetmiş iki yıllık dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde Mediha Sultan'dan ve özellikle ilk kocası Necip Bey ve ikinci kocası Damat Ferit Paşa'dan hareket edilerek Avrupa toplumlarının çağdaşlık düzeyi ile Osmanlı toplumunun geri kalmışlığının karşılaştırılması, Osmanlı yönetim sisteminin iç işleyişindeki kargaşa, padişahların tahta çıkışları ve tahttan indirilişleri, Birinci ve İkinci Meşrutiyet'in ilanı, ilk meclisin açılması, sonra kapatılması, Damat Ferit Paşa dönemindeki Mondros Mütarekesi ve Sevr Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin çeşitli bölgelerinin işgal edilmesi ve fiilen parçalanması, Damat Ferit Paşa'nın Kuvayı Milliyeeye karşı tutumu gibi durumlar ayrıntılarıyla ele alınmaktadır.

2.3.6. Anlatım

Romanda, *yazar anlatıcı ve ilahî (hâkim) bakış açısı* bulunmaktadır. Yazar anlatıcı, olayları okuyucunun belli bir görüş açısından anlamasını sağlamaya çalışmakta, bunun için yer yer müdahale ve yorumlar yapmakta, taraf olmaktadır. Anlatıcının en ön plana çıkan yönü taraf oluşudur. Özellikle Damat Ferit Paşa ile ilgili anlatımlarda anlatıcı bu kişinin karşısında yer almaktadır. Romanda bir bölümün başlığı "*Vatan Haini Damat Paşa*"¹²⁶ şeklindedir. Anlatıcının Damat Ferit'e karşı olumsuz bakışını, "Demek ki Ferit Bey, Saray'a damat olmasından şimdiden yararlanmaya kalkıyordu. Abdülhamit, zaten kısa zamanda onun ne çıkarıcı bir adam olduğunu anlamaya başlamıştı."¹²⁷; "Ferit Paşa'nın

¹²⁶ Age, s. 265.

¹²⁷ Age, s. 276.

Sadrazamlık dönemleri hep korkunç çöküntü olayları ile doludur.”¹²⁸ gibi sözlerinden anlayabiliriz.

Damat Ferit Paşa’nın davranışlarına sık sık yorum getiren yazar anlatıcı, bu kişinin okuyucu gözündeki etkisinin olumsuz olması için belirgin biçimde uğraşmaktadır. Bunları söyleyen, taraf tutan, varlığını hissettiren, didaktik yönü olan anlatıcı tavrı anlatım tekniği açısından bir kusurdur.

Romanda en dikkat çekici anlatım tekniği geriye dönüştür. Asli kişilerin ölmeden önceki son günleriyle başlayan romandaki anlatım, geriye dönüşle başkişinin çocukluğuna dönmekte ve oradan kronolojik anlatımla devam etmektedir.

Romanda olayların ön planda olmasından dolayı, roman boyunca ağırlıklı olarak öyküleme anlatım türü kullanılır. Öyküleme içerisinde diyaloglardan da yer yer yararlanılır:

Georgette bir Pazar günü Necip’e, ‘Bak, bugün seninle yeni bir yere gideceğiz, dedi. Hiç bilmediğin bir yer var programımda. Necip, ‘Nasıl bir yer?’ dedi. ‘Halk tipi bir yer. Paris’in kenar mahallelerinde bol şarap içilen müzikli kahveler var, bayılacaksın.’ dedi Georgette. Georgette, Necip’i bir Pazar günü ‘halka açık balo’lardan birine götürdü. O zamanlar ‘bal public’ denen müzikli, danslı eğlenceler düzenlenirdi. Bunların en kaliteli kışın karnaval zamanında Paris’in içinde, örneğin Opera’da, Olympia’da, Casino de Paris’de kostümlü olarak yapılırdı ama daha pahalı olurdu. Halk tipi açık balolarda kadınlardan giriş parası alınmazdı. Ufak bir ücretle bol içki içilir, yemek yenir, müzik dinlenir, birlikte şarkı söylenir, dans edilirdi. Georgette’le Necip böyle bir baloya gittiler. Necip hayatında hiç bu kadar eğlenmemişti.¹²⁹

Hıfzı Topuz, romanını oluştururken dönemin tarihi olaylarının yanı sıra anılardan, manilerden, hurafelerden ve mektuplardan da yararlanmıştı. Örneğin, Verdicanan Kadın’ın Abdülhamit’in analığı Valide Sultan Perestû’ya:

Devletlû, ismetlû, canberaberim, yoldaşım efendim hazretleri,
Mahsus selam edip önce sağlığını, keyfinizi sormak isterim. Size bu mektubu şu sebeple yazıyorum. Kızım Mediha Sultan dört buçuk seneden beri Padişah Hazretleri’nin ve

¹²⁸ Age, s. 9.

¹²⁹ Age, s. 59.

benim aciz düşüncelerime boyun eğerek, benim halim şudur, demez. Ama bu kez hiç âdeti olmadığı halde bana bir kâğıt yazmış. Bana yazdığı kâğıdı ilişkide size gönderiyorum...¹³⁰

cümleleriyle başlayan bir mektup yazar.

Topuz, dil konusunda seçici bir tavır sergiler. Romanda yalın bir dil, kısa cümlelerle örülü akıcı bir anlatım oluşturmaya çalışır. Gereksiz yabancılık sözcük kullanmaz. Özellikle gençlerin kolay anlayabileceği, güncel bir dil kullanmaya özen göstermektedir. Bazı cümlelerde Fransızca kelimeler kullandığı görülmekle birlikte, özellikle Osmanlıca kimi yaygın sözcükleri bile kullanmaktan kaçındığı görülmektedir: “Necip, ‘Senin için bu sabah Avenue de l’Opéra’da Compagnie Coloniale’den çikolata aldım.’ dedi.” “Georgette, ‘Bekle mon amour, dedi, acele etme, her şeyin bir sırası var.’” “Dışarıyla hiçbir tecimsel (ticari) ilişki de kurmamışlardı.”¹³¹

2.3.7. Genel Değerlendirme

Paris’te Son Osmanlılar’da amaç genç kuşaklara tarih bilgisi aktarmaktır. Mustafa Apaydın’ın da bir yazısında belirttiği gibi,¹³² bu romanda biyografisi yazıldığı düşünülen Mediha Sultan ve Damat Ferit Paşa’yla ilgili romanı dolduracak bilgi bulunamayınca, romanın yönü kişiden topluma ve kişinin yaşadığı döneme çevrilmiştir. Böylece roman kişiden hareket ederek dönemi anlatır hale gelmiştir. Bu, kuşkusuz, roman tekniği bakımından bir hatadır. Bu romanda, roman türünün imkânlarını genişletme amacı olmadığı için, çağdaş teknikler de denenmemiştir. Zaman zaman roman formunun unutulduğuna, belgelerle konuşan tarih metni üslubunun kullanıldığına tanık olunmaktadır.

Romanda yakın tarihimizin bir dönemine ışık tutulmaktadır. Hıfzı Topuz, bu romanda dönemin çeşitli toplumsal konularına değinmekte, özellikle o dönemdeki belli

¹³⁰ Age, s. 35.

¹³¹ Age, s. 55-196.

¹³² Apaydın, 2001: 165-176.

başlı kişilerle ilgili bilgi vermektedir. Yazarın amacı bunları genç kuşaklarla buluşturmak ve toplumsal bilgi düzeyini artırmaktır.

Anlatılan zaman dilimi Mediha Sultan'ın 1856 yılında doğumundan 1928'deki ölümüne kadar geçen 72 yıllık süredir. İlgi çekici bir olay örgüsü içinde belirli bir tarihi dönem ele alınmaktadır. Osmanlı Devleti'nin son yüzyılı içinde yer alan 1856-1928 yılları arasındaki dönem, romanın zamanını oluşturmaktadır.

Mekân, başkişi ve eşinin yaşamlarının değişik evrelerinde bulundukları İstanbul ve Fransa'daki San Remo, Nice, Menton gibi şehirlerdir. Kişilere olaylardaki etkileri oranında bir önem sırasına göre yer verilmektedir.

Topuz, dil konusunda seçici bir tavır sergiler. Romanda yalın bir dil, kısa cümlelerle örülü akıcı bir anlatım oluşturmaya çalışır. Bazı cümlelerde Fransızca kelimeler kullandığı görülmekle birlikte, özellikle Osmanlıca kimi yaygın sözcükleri bile kullanmaktan kaçındığı görülmektedir. Yazarın en önemli kaygılarından birinin anlaşılacak olduğu görülmektedir.

2.4. Hatice Sultan¹³³

2.4.1. Tanıtım

Hatice Sultan, Hıfzı Topuz'un dördüncü romanıdır. Eser, Haziran 2000'de yayımlanmıştır. Roman, Padişah III. Mustafa'nın kızı ve III. Selim'in kız kardeşi Hatice Sultan'ın 1768'deki doğumundan, öldükten dört yıl sonrasına, 1826 yılına kadar geçen dönemi, Hatice Sultan'ın duygusal ilişkileri eşliğinde, Osmanlı'daki değişme ve Batı'ya uyum sağlama sancılarını anlatmaktadır. Romanda Osmanlı devletinin son yüzyılındaki önemli kişiler ve olaylar, on beş bölümde I-Neşetâbat Sahilsarayı, II-III. Selim, II.

¹³³ Topuz, *Hatice Sultan*, Remzi Kitabevi, 13. b., İstanbul, 2011.

Mahmut... şeklinde isimlendirilerek ve numaralandırılarak tanıtılmaya çalışılmaktadır. III. Selim ve II. Mahmut'un saltanat yıllarında, Osmanlı devlet yapısında gerçekleştirmek istedikleri Batılılaştırma çabalarının yanı sıra III. Selim dönemindeki Kabakçı Mustafa isyanı, Alemdar Paşa olayı, III. Selim'in tamamlayamadığı yenileşmeleri II. Mahmut'un tamamlama çabaları, bir dizi serüven olarak anlatılmaktadır.

2.4.2. Hakkındaki Değerlendirmeler

Cemal A. Kalyoncu, Aksiyon dergisindeki *Şeyh Edebalı'nın Torunu* adlı yazısında,

III. Selim'in kız kardeşi Hatice Sultan'ı anlattığı bu çalışması için Topuz, Paris kütüphaneleri dâhil uzun bir arşiv taraması yapar. Bu araştırmalar sonucunda, tarihin biri az bilinen diğeri de Türkiye'de hiç bilinmeyen iki konusunu da gün ışığına çıkarır. Hatice Sultan'ın gönlünü kaptırdığı Fransız asıllı Melling (daha sonra Avrupa'da devrinin en önemli ressamı olacaktır), Hatice Sultan'a Latin harfleri ile Türkçe mektuplar yazmaktadır. Yani harf devrimi 1928'den yaklaşık yüz yıl önce Saray'da uygulamaya sokulmuştur bile. Diğer konu da; Nizamı Cedit kurulurken, Osmanlı devlet erkânı Fransa'dan öğretmen asker getirecektir. Bir İstanbul hayranı olan Napolyon da İstanbul'a bu amaçla gelmek için aday olur ama bu isteği Fransız İhtilali olunca gerçekleşmez: Topuz, 'Eğer Napolyon gelseydi burada Humbaracı Ahmet Paşa, Ömer Rüştü Paşa gibi bir paşa olacaktı. Bunlar tarihin bilinmeyenleri.'¹³⁴

diyerek romanın tarihin bilinmeyen sayfalarını aydınlattığını belirtmektedir.

Buket Aşçı, 22 Ağustos 2009 tarihinde Vatan gazetesinde yayımlanan yazısında, *Hatice Sultan*'ın tarihi olay ve kişilikleri başarılı biçimde yansıtan bir eser olduğunu vurgulamaktadır.¹³⁵

2.4.3. Özet

Romanda, Hatice Sultan ile Melling'in karşılaşması ve Hatice Sultan'ın Melling'e olan duygularının anlatılmasının ardından geriye dönüşle Hatice Sultan'ın çocukluğundan itibaren yaşamı anlatılmaya başlanır.

¹³⁴ Kalyoncu, Şeyh Edebalı'nın Torunu, Aksiyon, 04 Mart 2000.

¹³⁵ Aşçı, *Modern Türk'ün İmkânsız Tarihi*, Vatan, 22 Ağustos 2009.

Hatice Sultan, çocukluğundan itibaren sevgi ve hoşgörü içinde büyümüştür. Babası III. Mustafa 1774'te öldüğünde o altı yaşındadır. Bu yüzden belleğinde babasına dair anıları pek siliktir. Ablası Beyhan doğduktan sonra Adilşah adını alan Korsikalı annesinden çocukluğunda hem İtalyancayı hem de Latin alfabesini öğrenir. Babasının yerine tahta geçen amcası I. Abdülhamit'in on beş yıllık saltanatı döneminde çok rahat bir gençlik yaşar. Padişah I. Abdülhamit'in Fransız eşi Nakşidil (Aimeé) ile yaşları yakın olduğu için iyi anlaşır. Nakşidil'in daha sonra II. Mahmut olarak tahta çıkacak olan oğlu da Hatice Sultan'ı teyzesi gibi görür. Ablası on dokuz, kendisi de on altı yaşına geldiklerinde amcası I. Abdülhamit'e artık evlenmek istediklerini söyler. Geleneklere göre padişahın emri olmadan sultanlar evlenemedikleri için iki yıl sonra, önce ablası Beyhan Sultan, Halep Valisi Silahtar Mustafa Paşa ile evlendirilir. Ardından da Hatice Sultan, Hotin Muhafızı Seyit Ahmet Paşa ile evlendirilir. Evlendikten kısa süre sonra o zamanki saltanat gelenekleri gereği ikisinin de kocası görev yerlerine gider, kendileri İstanbul'da kalır. Evlidirler ama bekâr gibi yaşarlar. Amcası I. Abdülhamit 1789'da ölüp yerine ağabeyi III. Selim geçince, Hatice Sultan'a Ortaköy'de Defterdarburnu'ndaki Neşetâbât Sahilsarayını hediye eder. O da sarayının Batılı bir mimari anlayışla onarılmasını ister. Danimarka elçisi Baron Frederik Hübsch'ün evini gezer ve çok beğenir. Onun tavsiyesiyle Fransız ressam ve mimar Antoine-Ignace Melling ile tanışır. Hatice Sultan, dış görünüşüyle Türk erkeklerine hiç benzemeyen Melling'den çok etkilenir. Hatice Sultan, birkaç yıldır İstanbul'da olduğu için Türkçeyi de az çok konuşabilen bu gence, sarayının onarım işini verirken kalbini de kaptırır. Dört yıllık evli olmasına karşın kocasıyla neredeyse hiç bir araya gelemediği için kendini pek de evli hissetmeyen Hatice Sultan, kısa zamanda Melling'le aşk yaşamaya başlar. Sarayının bahçesine Melling için kendisine bir kıyı köşkü yaptırır. Burada gizli gizli buluşarak yıllarca sevişirler. Hatice Sultan'ın kocası

Seyit Ahmet Paşa, zoraki evlendiği karısıyla İstanbul'da bir arada kalmayı gururuna yediremediği için hep görevi başındadır. Bu nedenle Hatice Sultan özgür bir yaşam sürmektedir.

Hatice Sultan'ın yedi yaş büyük ağabeyi III. Selim, 1789'da, yirmi sekiz yaşında padişah olduğunda Osmanlı zor günler yaşamaktadır. III. Selim, ince ruhlu, sanatla ve özellikle müzikle uğraşan, besteler yapan bir kişidir. Tahta çıktığında Rusya ve Avusturya ile savaş sürmektedir. Yeniçeriler savaşıma isteğini yitirmiş, cahil halkın yoksulluğu ile birlikte kargaşa ve yolsuzluklar gün geçtikçe artmaktadır. III. Selim; askerlik, yönetim, sağlık, eğitim, sanayi, tarım gibi hemen her alanda yeni bir düzen getirmek ister. Bütün bunları kapsayan Nizamı Cedit fikri böyle doğar. Anlatıcıya göre Tanzimat'ın kaynağı bu tasarımlardır. III. Selim, artık işlemeyen yeniçerilik sistemini değiştirmek isteyince 29 Mayıs 1807 tarihinde başlayan yeniçerilerin Kabakçı Mustafa İsyanı ile tahttan indirilir, yerine amcası I. Abdülhamit'in oğlu IV. Mustafa tahta çıkartılır. İstanbul'dan kaçan devlet adamlarının bir bölümü Rusçuk Âyanı Alemdar Mustafa Paşa'nın yanına sığınır ve Paşa'yı büyük bir orduyla bu ayaklanmayı bastırmak için İstanbul'a gitmeye ikna ederler. Alemdar Mustafa Paşa'nın geldiğini duyan isyancılar IV. Mustafa'nın emriyle III. Selim'i öldürürler, II. Mahmut canını zor kurtarır. Alemdar Mustafa Paşa'nın gelmesiyle 1808 Temmuz'unda isyancılar öldürülerek II. Mahmut tahta çıkarılır. Alemdar Mustafa Paşa da sadrazam olur. Bir süre sonra, IV. Mustafa da kışkırtıcı faaliyetlerinden dolayı kardeşi II. Mahmut'un emriyle öldürülür. Batılı bir anlayışla iyi yetiştirilmiş II. Mahmut, Alemdar'dan kurtulmanın yolunu ararken 16 Kasım 1808'de isyancı yeniçeriler Alemdar'ın evine ani bir baskın yaparlar. Alemdar bir varil dolusu barutu patlatarak iki eşinin ve evine girmeye çalışan yüzlerce yeniçerinin ölümüyle birlikte intihar eder. Bu olaydan sonra egemenliğini güçlendiren II. Mahmut, amcasının oğlu III. Selim'in yolundan

giderek ıslahat ve yenilikleri sürdürür. İlkokullar zorunlu hale getirilir. Ortaokul düzeyinde “rüştiye” okulları açılır. Bilgili devlet memurları yetiştirmek için “Mektebi Ulumu Edebiye” okulu açılır. Harbiye ve Tıbbiye okulları açılır. Bu okullar için Fransızcadan ders kitapları çevrilir. Avrupa ülkelerine Batılı kültürü öğrenmeleri için yüz elli öğrenci gönderilir. Halkı aydınlatmak için *Takvimi Vekâyi* çıkartılır. Yerli üreticiyi kalkındırmak için yabancı kumaşların kullanılması yasaklanır. Kişilerin mallarına devletçe el konulması geleneği kaldırılır. Memurların pantolon, kolalı gömlek ve fes giymesi zorunlu hale getirilir. Kendisi de kavuğu çıkartır, fes giyer. Fes giymeyenlere “*başıbozuklar*” denir. İnanç ve din özgürlüğü ile eşitliğini vurgulayan II. Mahmut, “Müslümanları ancak camide, Hristiyanları kilisede, Yahudileri de havrada tanımak isterim.” der. Bu uygulamalardan hoşlanmayanlar II. Mahmut’a ‘*Gâvur Padişah*’ derler ama çeşitli kışkırtmalara karşı koymayı başaran Padişah’ı ne yıldırabilir ne de tahttan indirebilirler. Padişahlığının on sekizinci yılında yani 1826’da II. Mahmut, “*Eşkinciler Ocağı*” adını verdiği yeni orduyu kurarak yeniçeri ocaklarını kapatır. Ayaklanma çıkaran 6 bin yeniçeri ve onlara destek olanlarla birlikte, iki ay içinde 20 bin kişi öldürülür. Bu olay tarihe “*Vakayı Hayriye*” diye geçer.

Melling’in yönetiminde ve onun hazırladığı planlara göre baştan sona yenilenen Neşetâbat Sahilsarayı İstanbul’da neo-klasik stildeki ilk yapı olur. Melling, başarısından dolayı maaşa bağlanır. Melling’in o dönemde İstanbul’daki diplomatik çevrelerle yakın ilişkisi vardır. O çevreye de yaptığı resimleri satmaktadır. Melling, Hatice Sultan’ın çarşı pazardan takı, süslü kumaş gibi alışverişlerini de yapmaktadır. Böyle zamanlarda Hatice Sultan, Melling’e siparişlerini Latin harfleriyle ve Türkçe olarak yazar. Dört beş yıl kadar süren bu ilişki, Hatice Sultan’ın soğuk tavırları yüzünden bitme noktasına gelir. Konuşarak dostça ayrılmaya karar verirler. Hatice Sultan’ın bu soğuk tavırlarının asıl nedeni Şeyh

Galip'i tanımasıdır. Ağabeyi III. Selim'in de katıldığı müzikli, eğlenceli bir toplantıyı kafes arkasından izleyen Hatice Sultan, Şeyh Galip'ten çok etkilenir, ona âşık olur. Fakat hiçbir karşılık bulamaz. Melling, düş kırıklığı içinde İstanbul'dan gitmeyi düşünürken ev sahibinin kızı Luiza'ya âşık olur. Onunla evlenir ve beş yıl daha İstanbul'da kalır. 1800'lü yılların başında İstanbul'da yaptığı resimlerle oluşturduğu albümü Fransa kralı Napolyon'a götürüp satarak hem yoksulluktan kurtulur hem de Fransa'da ünlü bir ressam olur. Eşiyle ve dört yaşındaki kızı Adel'le Fransa'da yaşamaya karar verir. Hatice Sultan, kocası Seyit Ahmet Paşa'nın ölmesi, Şeyh Galip'ten aşkına karşılık bulamaması ve Melling'den ayrılması üzerine yalnız kalır ve bunalıma düşer. Ağabeyi III. Selim, tahttan indirileceği günlerde Mabeyin kâtiplerinden İzzet Bey'i onun emrine verir. Bu kişi Hatice Sultan'ın son aşkı olur. Hatice Sultan 1822'de, elli dört yaşında ölür. O öldükten sonra İzzet Bey Neşetabat'ta oturmayı sürdürür. II. Mahmut, Hatice Sultan'ın ölümünden dört yıl sonra, İzzet Bey'i Fransız ordusunun eğitimi ve örgütlenme biçimi hakkında araştırma yapmak üzere gizli bir görevle Paris'e gönderir. İzzet Bey orada Melling'i bulur. Ona Hatice Sultan'ın kendisine emanet ettiği bir yüzük verir. Bu yüzük, Melling'in anneannesinden kalmadır. Hatice Sultan, bir zamanlar parmağından hiç çıkarmadığı bu yüzüğü, bir gün Melling'e vermesi için İzzet Bey'e bırakmıştır.

2.4.4. Yapı

2.4.4.1. Olay Örgüsü

Romandaki olayların büyük bölümü başkişi Hatice Sultan'ın ilişkili olduğu kişilerle ilgilidir. Yazarın asıl amacı ele aldığı dönemin kişi ve olaylarını anlatmaktır. Romanda, Osmanlı padişahı III. Selim ve II. Mahmut dönemlerinde meydana gelen Kabakçı Mustafa İsyanı, Vakayî Hayriye gibi olaylarla yine bu dönemdeki Batılılaşmaya dönük yenileşme

ve ıslahat çalışmaları anlatılmakta, bu olaylarda etkili olan kişilere yer verilmektedir. Hatice Sultan, ressam ve mimar Melling ile arasındaki aşk ilişkisi dışındaki olaylarda doğrudan etkili değildir. Romandaki diğer olaylar Hatice Sultan’la ilişkisi olan kişilerin etkili olduğu olaylardır. Romanda bir taraftan Hatice Sultan’ın hayatı anlatılırken diğer taraftan Hatice Sultan’ın yaşadığı dönem anlatılmaktadır. Bu bağlamda olay örgüsünü şöyle bir şema ile göstermek mümkündür:

Hatice Sultan, yaşadığı dönemde etkili olan III. Selim ve II. Mahmut gibi iki önemli tarihi şahsiyeti anlatmak için kullanılan bir figürdür. Hatice Sultan’ın yaşamındaki üç önemli erkek; III. Selim, II. Mahmut ve Melling bu dönemle ilgili romanda anlatılan olayların ortaya çıkmasında etkisi olan başlıca kişilerdir. Hatice Sultan’ın sevgilisi Melling, ağabeyi III. Selim ve amcasının oğlu II. Mahmut ile ilişkileri aşağıdaki şekilde açıklanabilir:

Hatice Sultan - Melling ilişkisi

Hatice Sultan hakkında bilgi veren bir ilişkidir. Romanda en çok üzerinde durulan olay, Hatice Sultan’la Melling arasındaki aşk ilişkisi ile ortaya çıkar. Hatice Sultan’ın yaşamı, ağabeyi III. Selim’in hediye ettiği sarayın onarımını yaptırmak için Fransız ressam ve mimar Antoine-Ignace Melling ile tanışınca bir anda değişir. Evli olduğu halde bu kişiyle yıllar sürecekle bir birlikteliğe adım atar. Okuyucuya Hatice Sultan–Melling ilişkisi aracılığıyla hem İstanbul’daki yabancılar ve elçiliklerle olan resmi ilişkiler hem de resim ve mimarının o yılların Osmanlı’sındaki durumu hakkında bilgiler verilmektedir. Yine bu ilişki aracılığıyla, Latin harfleriyle Türkçe yazının ilk kez 1780’li yıllarda bu iki sevgili

arasındaki mektuplaşmalarda kullanıldığı bilgisi verilmektedir. Yazı devriminden 135 yıl önce Latin harfleriyle ilk kez Türkçe bu iki kişi arasındaki mektuplaşmalarla yazılmaya başlanmıştır. Kitapta bu mektuplardan birkaçının fotoğrafına da yer verilmektedir. Melling, Türkçe öğrenmeye başlayınca Arap alfabesini bilmediğinden, yazarken Latin harflerini zaten kullanmaktadır. İstanbul’da yabancı çocukların okuduğu bir alfabe bulur ve bununla Hatice Sultan’a yazı dersleri verir. Latin alfabesini çocukluğunda Korsikalı annesinden öğrenmiş olan Sultan’ın yazısı, kitaptan öğrendikleriyle daha güzel ve okunaklı duruma gelir. Böylece kendi aralarında bir yazı dili oluşur ve İstanbul’da kimsenin anlayamayacağı bir şekilde mektuplaşmaya başlarlar.

Hatice Sultan’ın aklına gelen siparişlerini Melling’e iletmek için Latin harfleriyle yazdığı notları ileten Başağa, bu ilişkiden kuşkulandır ve kuşkusunu çevresine abartarak yayar. Başağa’nın bu dedikodularını çevreden duyan Hatice Sultan, III. Selim’e Başağa’dan şikâyetçi olur. III. Selim, tepki olarak “Başağa da kim oluyormuş? Bu tür ahlaksızların böyle adi dedikodular çıkartmalarına asla izin vermem. Ben onun icabına bakmasını bilirim!”¹³⁶ diyerek Başağa’yı Sinop’a sürgün etmekle yetinir. Kardeşine bu konuda başka bir soru sorma gereği bile duymaz.

Melling, Hatice Sultan’dan ayrıldıktan sonra, Ceneviz asıllı, on sekiz yaşında Luiza adlı bir kızla sevişerek evlenir. Bunu duyan Hatice Sultan, hem kıskanır hem de Melling’i cezalandırmanın yollarını arar. Bu vesileyle İstanbul’da yüzyıllardır yaşayan Cenevizliler hakkında da okuyucuya kısa ansiklopedik bilgiler verilir.

Hatice Sultan - III. Selim ilişkisi

Dönem hakkında bilgi veren ilişkilerin ilkidir. III. Selim, Hatice Sultan’ın yedi yaş

¹³⁶Topuz, age, s. 44.

büyük ağabeyidir. Yirmi sekiz yaşında padişah olunca kız kardeşlerine çok cömert davranır ve çeşitli hediyeler verir. Romadaki olaylar bakımından bu hediyelerin en önemlisi Hatice Sultan'a hediye ettiği Ortaköy'de Defterdarburnu'ndaki Neşetabat Sahilsarayı'dır. Uzun süre bakımsız kalan bu sarayın onarılması için çağrılan Melling ile Hatice Sultan arasındaki aşk ilişkisi romanın en önemli olayının ortaya çıkmasını sağlamaktadır. III. Selim, romanın en etkili kişilerinden biridir. Osmanlı'nın o dönemde içinde bulunduğu mali sıkıntılar, buna karşılık Saray'da önüne geçilemeyen savurganlıklar, savaşlarda alınan yenilgiler ve sebepleri hakkında bilgiler verilmekte; bu olumsuz gidişten kurtulmak için bulunan çareler, ülkeyi Batılılaştırmak için girişilen yenileşme çabaları, bu uygulamalarda alınan başarısız sonuçlar hakkında da tarihi bilgiler verilmektedir. Nizamı Cedit olayı, Kabakçı Mustafa İsyanı gibi o dönemin belli başlı olayları ayrıntılarıyla anlatılmaktadır. III. Selim'in 16 Temmuz 1808'de öldürülmesinden sonra yerine gelen IV. Mustafa, yaklaşık dört aylık süre sonunda tahtını kardeşi II. Mahmut'a bırakır.

Hatice Sultan - II. Mahmut ilişkisi

Dönem hakkında bilgi veren ilişkilerin ikincisidir. II. Mahmut'un annesi Nakşidil ile Hatice Sultan, yaşları yakın olduğundan iyi anlaşılır ve sık görüşürler. Bu nedenle II. Mahmut, küçüklüğünden itibaren kendisinden on altı yaş büyük olan Hatice Sultan'ı teyzesi gibi görür, sever ve sayar. Kabakçı Mustafa isyanı ertesinde III. Selim'in tahttan indirilmesi, amcasının oğlu IV. Mustafa'nın yaklaşık dört ay süren padişahlığı, bu sürenin sonunda III. Selim'in öldürülmesi ve Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa'nın Kabakçı İsyanı'nı bastırması, bu olay sonunda II. Mahmut'un tahta çıkması, IV. Mustafa'nın öldürmesi ve daha sonra ayaklanan yeniçerilerin Alemdar Mustafa Paşa'yı öldürülmesi Hatice Sultan'ı derinden etkileyen önemli olaylardır. II. Mahmut'un tahta çıkmasıyla,

Hatice Sultan'ın yaşadığı kötü günler sona erer. Hatice Sultan, II. Mahmut'un tahta çıkışından (1808) itibaren eski sarayı Neşetabat'ta ölümüne kadar (1822), II. Mahmut'la ve özellikle annesi Nakşidil Sultan'la sık sık görüşerek eski günleri yâd eder ve İzzet Bey'le mutluluk ve huzur içinde yaşar. II. Mahmut tahta çıktıktan sonra, Hatice Sultan'ın malına mülküne, gelirlerine hiç dokunmaz. Her fırsatta ona yardımcı olur. Hatice Sultan'ın ölümünden üç yıl sonra doğan kızına da Hatice adını vererek ona sevgisini gösterir. Onun döneminde devletin modernleşmesi ve Batılılaşması için birçok yenilik yapılır. Alemdar Mustafa Paşa, 1808'de Kabakçı Mustafa İsyanı sonunda kaldırılmış olan Nizamı Cedit'in yerine Sekbanı Cedit ordusunu kurar. Aynı yıl Alemdar Mustafa Paşa'nın öldürüldüğü yeniçeri ayaklanmasından sonra, Sekbanı Cedit dağıtılır. II. Mahmut, padişahlığının on sekizinci yılında, 1826'da Eşkinici Ocağını kurar. Aynı yıl yine yeniçeriler isyan edince halkın ve ulema sınıfının da desteğiyle tüm ülkede yeniçeri ve Eşkinici Ocaklarını kaldırır ve bunların yerine Asakiri Mansureyi Muhammediyye adında yeni bir ordu kurar. Devletin üst düzey yöneticilerinin öldükten sonra mallarının müsaderesi sistemini kaldırır. Memurlar için kıyafet zorunluluğu getirir. Medreselerin yanında devlete bağlı, Batılı eğitim veren ilkokulları zorunlu kılar. Rüştîye (ortaokul) gibi orta dereceli okullar açar. Memur yetiştirmek amacıyla okul açar. Harp ve Tıp okullarını açar. Tıbbiyenin kitaplarının çevirisini yaptırır. Eğitim amacıyla Avrupa'ya ilk kez öğrenci gönderir. İlk resmi gazete Takvimi Vekâyi'yi çıkartır.

2.4.4.2. Kişiler

2.4.4.2.1. Aslî Kişi

Hatice Sultan

Hatice Sultan, romanın başkişisidir. Romanın ilk sayfasında ona, aşk duygusuyla

dolu bir kişi olarak rastlanmaktadır. Ancak toplumun dini ve ahlaki değerleriyle çelişkili olarak, evli olduğu halde başka birisiyle aşk ilişkisi kurmaktadır. İçindeki duygular İstanbul'dan çok uzakta görev yapan kocasına karşı değil, onun yokluğunda birlikte olduğu başka bir kişiye karşıdır.

Romanda, Padişah III. Mustafa ile Korsika asıllı karısı Adilşah'ın ikinci kızı olarak 1768'de doğan Hatice Sultan'ın yaşamı çevresinde oluşan olaylar, dönemi içine alacak şekilde genişletilerek anlatılmaktadır. Ancak olayların büyük çoğunluğunda etkili olan Hatice Sultan değil, onunla akrabalık bağı olan ya da aşk ilişkisi bulunan, o dönemin başka önemli kişileridir. Romandaki olayların anlatımı, Hatice Sultan'ın doğduğu 1768 yılında başlamakta, öldükten dört yıl sonra yani 1826 yılında sona ermektedir.

Hatice Sultan'ın babası III. Mustafa, annesi Korsika asıllı Adilşah Kadın'dır. Beyhan Sultan anne baba bir, tek kardeşidir. III. Selim'le babaları bir, anneleri ayrıdır. Babası o altı yaşındayken ölünce, amcası I. Mustafa tahta çıkar. Onun on beş yıllık saltanatı boyunca baskı görmeden mutlu bir gençlik yaşar. Annesinden İtalyanca ve Latin alfabesi başta olmak üzere Batı kültürü konusunda çok şey öğrenir. “yle sıradan bir kadın değildir. Yüzünde sanki annesinin Korsika'dan getirdiği Akdeniz güneşinin izleri vardır. İri badem gözlerindeki bakışlar karşındakinin içine işler. Parmakları ve elleri ancak heykellerde görülebilir.”¹³⁷ 1787 yılında Hotin muhafızı Seyit Ahmet Paşa'yla evlenir. O dönemin Saray geleneklerine göre Sultanlar İstanbul'dan ayrılıp kocalarının yanına gitmezler. Kocası düğünün ertesini günü atandığı Erzurum valiliği görevine gidince Hatice Sultan da bekrlığa geri döner. Dört yıl sonra, yirmi iki yaşındayken, Danimarka elçisinin tanıştırdığı ressam ve mimar Antoine-Ignace Melling ile aşk yaşamaya başlar. Romanın girişinde, Hatice Sultan'ın Antoine-Ignace Melling ile ilk karşılaşmasının ardından

¹³⁷ Age, s. 16.

hissettiği duygular anlatılmaktadır. Hatice Sultan'ın kimseye söyleyemediği bu duyguları, büyük bir aşkın habercisidir. Sözcüklerle anlatamadığı bu duyguları ömründe ilk kez hissetmektedir. Başka hiçbir şeyi ve hiç kimseyi düşünememekte, yalnız kalıp sadece onu düşünmek istemektedir. O, bütün varlığını kaplamış, damarlarındaki kanı hızlandırmıştır. Hatice Sultan o güne kadar hiç de mutsuz bir yaşam sürmediği halde böyle bir mutluluk da hissetmemiştir. Romanda, “Hatice Sultan Kethüda’ya, kendisini görmeye gelecek yabancıyı cariyelere görünmeden haremdeki dairesine getirmesini bildirir. Hiçbir yabancı erkek harem dairesine giremezdi ama Sultan her halde Korsika kökenli olduğundan bu konularda çok daha esnek davranıyordu.”¹³⁸ denilerek geleneklere aykırı olan bu davranışının gerekçesi açıklanmaktadır. Saraydaki kadınların çoğu Batılı olduğundan onun Türk toplumunun dini ve ahlaki değerlerine uymayan davranışları hoşgörüle karşılanır. Melling’le ilk karşılaşmasında ona tutulmasına karşın soğuk davranmaya çalışır. Ancak ikinci görüşmelerinde baş başa sohbet ederken birbirlerinden etkilenirler ve aşk başlar.

Romanda, “Hatice Sultan, yazı devriminden 135 yıl önce Türkçede Latin harflerini kullanan, bu devrimin bilmeden öncüsü olan kişidir.”¹³⁹ denilerek Hatice Sultan'ın, Türk tarihinde Latin harfleriyle Türkçe yazıyı kullanan ve 1780’li yıllarda mektuplaşan ilk kişi olduğu bildirilmektedir. Kitapta bu mektuplardan birkaçının fotoğrafına da yer verilmektedir. Sevgilisi Melling, Türkçe öğrenmeye başlayınca Arap alfabesini bilmediğinden, Latin harflerini kullanmaktadır. İstanbul’da yabancı çocukların okuduğu bir alfabe bulur ve bununla Hatice Sultan’a yazı dersleri verir. Latin alfabesini çocukluğunda Korsikalı annesinden öğrenmiş olan Sultan'ın yazısı, kitaptan öğrendikleriyle daha güzel ve okunaklı duruma gelir. Böylece aralarında bir yazı dili oluşturur ve İstanbul’da kimsenin anlayamayacağı bir şekilde mektuplaşırlar.

¹³⁸ Age, s. 12.

¹³⁹ Age, s. 50.

Melling'den Şeyh Galip'e duyduğu karşılıksız aşk yüzünden ayrılır ama onun başkasıyla olmasına da katlanamaz. Onu evlendiği kadından kıskanır ve beş parasız bırakarak cezalandırır. Şeyh Galip, aşkına karşılık vermeyince bunalıma girer. Yaşı otuz dokuz iken ağabeyi III. Selim'in evlenme tavsiyesi üzerine kendisinden birkaç yaş büyük İzzet Bey'le karşılaşması onu teselli eder. İzzet Bey de olgun bir kişidir ve iyi anlaşır. Fakat “Hatice'nin hiç evlenmeye niyeti yoktur. Artık hiç evlenmeyecektir. Buna hiç zorunluluğu yoktur. Özgürlüğün tadını almıştır bir kez. Üstelik uzun ilişkilerin bıkkınlıklara dönüşmesinin kuşkusunu duymaktadır içinde.”¹⁴⁰ İzzet Bey, Melling'in kaldığı dairede kalır. Hatice Sultan, hizmetine verilen Mabeyin memuru İzzet Bey'le on beş yıl birlikte huzur içinde yaşar. Elli dört yaşında, 1822'de ölür. Yasak ilişkileri nedeniyle Hatice Sultan'ın, dönemin toplum ahlakıyla çelişen bir kişi olduğu söylenebilir.

2.4.4.2.2. Yardımcı Kişiler

Antoine-Ignace Melling (Melling Kalfa)

Antoine-Ignace Melling, Fransa'nın kuzeydoğusundan Lorraineli bir ailenin çocuğu olarak 1763'te Almanya-Fransa sınırında Karlsruhe'de doğar. Babası ve dedesi ünlü birer heykeltıraş, amcası ise ressamdır. İlk sanat çalışmalarını babasının ve amcasının heykel ve resim atölyelerinde yapar. Aile büyükleri gibi Melling de belli bir yerde yerleşip kalmaz, değişik yerlerde çalışır. On dokuz yaşından itibaren iki yıl boyunca İtalya, Mısır ve İzmir'de çalışır. Sonunda, İstanbul'a gelir. Çeşitli ülkelerin konsoloslarının çocuklarına resim dersleri verir. İşten dönüşlerinde, Galatasaray Sultanisi ile Tophane arasındaki evine giderken İstanbul'un değişik semtlerini dolaşır, desenler çizer; buradaki yaşamın ve İstanbul'un çok değişik görünümünü tuvaline yansıtır. Bu resimlere diplomat

¹⁴⁰ Age, s. 153.

çevrelerinden alıcılar bularak geçimini sağlar. Yaptığı resimleri satarak geçinmeye çalışırken İstanbul'un yaşamına da yavaş yavaş alışır. Melling diplomatlarla ilişkilerini geliştirdikçe çevresi de genişler. Bir yandan da öğrendiği Türkçeyi Arap alfabesini bilmediği için Latin harfleriyle yazmaya başlar. Birkaç yıl sonra, Danimarka elçisi Baron Hübsch, Melling'i tanışması için Hatice Sultan'a gönderince Melling'in hayatı değişir. Melling, Neşetabat Sarayı'nı yeni baştan yapmak için Hatice Sultan'ın emrine girer ve Melling Kalfa adını alır. Değişik ve etkileyici kişiliğiyle onun gönlünü kazanır. Hatice Sultan'la ilişkileri ilerleyince, onun isteğiyle, Neşetabat Sahilsarayı'nın Boğaz'ı gören bir köşesine kendisi için bir köşk yapar. Buraya yalnızca Sultan'ın sarayından girilebilmektedir. Hatice Sultan'ın kocası Erzurum'da olduğundan bu köşk yıllarca ikisinin aşk için buluşma yeri olur. Melling'in hazırladığı planlarla yeni baştan yaptığı Neşetabat Sarayı, İstanbul'da neo-klasik stildeki ilk yapı olur. Saray'ın yapımı bittikten bir süre sonra araya Şeyh Galip'in de girmesiyle aralarındaki ilişki soğuyunca Hatice Sultan'ın Melling'e davranışı çok değişir. Hatice Sultan tarafından "Avrupa terbiyesi görmüş ama hiç saray terbiyesi almamış, çok nazik birisi olduğu için de, Osmanlı erkeği gibi güçlü değil, ezilip büzülen, uşak gibi zayıf kişilikli"¹⁴¹ olarak algılanır. Melling, Hatice Sultan'dan ayrılınca İstanbul'dan gitmeyi düşünür. Tam o sırada (1798'de) ev sahibinin kızı, Ceneviz asıllı İstanbullu Luiza'yla karşılaşır. Ona kısa zamanda âşık olur ve onunla evlenir. Bir yıl sonra Adel adını verdikleri bir kız çocukları olur. Adel dört yaşındayken, yoksulluktan kurtulmak için, 18 Temmuz 1802'de ailesiyle birlikte İstanbul'dan ayrılır ve Paris'e gider. Orada İstanbul resimlerinden oluşturduğu albümünü satarak hem para kazanır hem de ünlü bir ressam olur. Ama Hatice Sultan'ı hiç unutmaz. 1826'da Paris'ten Neşetabat Sarayı'na gönderdiği mektup, Hatice Sultan dört yıl önce öldüğünden İzzet Bey'e iletilir. Mektubu,

¹⁴¹ Age, s.152.

Latin harfleriyle Türkçe yazmıştır. Bu mektubu saklayan İzzet Bey, Melling'e Hatice Sultan'ın öldüğünü nasıl haber vereceğini düşünürken Paris'e görevli gidince ona haberi doğrudan verme fırsatını bulur. Melling, Hatice Sultan'ın öldüğünü öğrenince çok duygulanır.

Melling, romanda Hatice Sultan'la ilişkisi nedeniyle yer alır. Bu ilişkinin söz konusu olmadığı yerlerde ondan söz edilmez. Bu nedenle Melling'in ortaya çıkmasının Hatice Sultan sayesinde olduğu söylenebilir.

III. Selim

Hatice Sultan'dan yedi yaş büyük olan III. Selim 1761'de, babası III. Mustafa'nın saltanatı döneminde dünyaya gelir. Babası 1774'te öldüğünde 13 yaşında olduğu için amcası I. Abdülhamid tahta çıkar. Amcası, on beş yıl sonra, 1789'da Özi Kalesi savaşının Rusya'ya karşı kaybedilmesi nedeniyle felç geçirip ölünce (1789) onun yerine padişah olur. III. Selim, padişahlığı süresince Hatice Sultan'a çok iyi davranır, ona türlü saray ve köşkler hediye eder. Ortaköy'de Defterdarburnu'ndaki Neşetabat Sahilsarayı bunların en önemlisidir. Çünkü Sultan Selim, bu sarayı hediye etmekle kardeşinin yaşamını derinden etkileyecek olaylara neden olur.

III. Selim, kadınların ve kızların saraylara, köşklere, yalılara kapanmalarını istemez.

III. Selim,

Ayakları İstanbul'da, gözleri Batı'ya çevrili, ilerici, aydın ve devrimci bir hükümdardır. Batılılaşmanın ilk denemelerini gerçekleştirmeye çalışır. (...) Osmanlı padişahları içinde belki de en sanatçı, en aydın ve en duygusal olanıdır. III. Selim çok iyi bir besteci ve hattattır, şairdir.¹⁴²

III. Selim, halkta kötü gidişin değişeceği yolunda bir umut olur. Fakat yeniçerilerin savaşma isteğini ve disiplinini yitirmiş olması, devlet kasasının neredeyse boşalmış olması,

¹⁴² Age, s. 12-24.

halkın oldukça yoksul, bilgisiz ve yeniliklere kapalı olması, Batı karşısında ülkenin askerlik, teknoloji, eğitim, tarım, sanayi gibi hemen her alanda geri kalmış olması III. Selim'i başarısızlığa sürükler. Çevresindeki insanlara güvenemez. Kardeşleri Beyhan ve Hatice'ye kafasındaki yeni fikirlerden söz ettiğinde onların da korktuğunu, kolay kabullenemediklerini görür. Bu nedenle genellikle yenilikçi fikirlerinden dolayı yapayalnız ve mutsuz ama kararlı bir kişidir. Nizamı Cedit düşüncesinin ilk uygulamasını 12 bin kişilik yeni orduyu 24 Şubat 1793'te kurarak başlatır. Medreselerdeki müderrislerin ve diğer tüm din adamlarının sınavla göreve getirilmesini ister. Bunun üzerine, yeniçeriler ve din adamları padişaha düşman olur. Avrupa ülkelerinde padişahın bu çalışmaları ilgiyle karşılanır. Safinaz adlı ilk karısını evlendikten iki yıl sonra yitirmesi onu çok sarsar. Başka hiç kimseyi öyle sevemez. Kendini devlet işlerine daha çok verir. Anlatıcıya göre, yenileşme çabalarını anlamayan halk onu desteklemez. Yeniçerilerle işbirliği yapan gerici ve çıkarıcı din adamları 1807'de Kabakçı Mustafa önderliğinde bir ayaklanma başlatırlar. Yaklaşık bir yıl sonra yaptığı yeniliklerden vazgeçmek ve tahtını bırakmak zorunda kalır. Onu tahttan indirenler yerine amcasının oğlu IV. Mustafa'yı padişah yaparlar. Dört ay kadar sonra da Alemdar Mustafa Paşa tarafından yeniden tahta çıkarılmak istenir. Fakat bunu duyan IV. Mustafa tarafından öldürülmesine karar verilir.

II. Mahmut

II. Mahmut, 1785'te Dolmabahçe'de doğar. Hatice Sultan ve III. Selim'in amcaları I. Abdülhamit'in Fransız asıllı karısı Nakşidil'den olma çocuğudur. Hatice Sultan, annesi Nakşidil'le iyi arkadaş olduğundan ona karşı büyük saygı ve sevgi besler. "III. Selim, Mahmut daha şehzadeyken bir gün tahta çıkacağını düşünerek, onun iyi bir eğitim almasını

sağlar. Kendi yerine geçmesini istediği şehzade Mahmut Efendi'dir.”¹⁴³ Kabakçı Mustafa İsyanı sonrasında, 1808'de tahta çıkan ağabeyi IV. Mustafa'nın Alemdar Mustafa Paşa tarafından tahttan indirilmesi üzerine Temmuz 1808'de, yirmi üç yaşında tahta çıkar. Ancak kendisini tahta çıkartan Sadrazam Alemdar'ın dört ay sonra yeniçerilerce öldürülmesine, onun ortadan kalkmasıyla egemenliğini güçlendireceğine inandığı için ses çıkarmaz. Çünkü Alemdar sanki hükümdarmış gibi davranmakta, varlığıyla kendi gücünü zayıflatmaktadır. II. Mahmut, Alemdar'ın öldürüldüğü olayı fırsat bilerek ayaklanmacıları kendisine karşı kışkırtan ve tekrar tahta çıkmak isteyen ağabeyinin davranışını da affetmez ve derhal öldürülmesini emreder. Bu kışkırtmalar nedeniyle Saray'a saldıran yeniçerilerin altı bini ve onlara destek olanlarla birlikte yirmi bin kişi, yeni kurulan Sekbanı Cedid askerlerince öldürülünce II. Mahmut, egemenliğini perçinler. Devlet otoritesini tanımayan kimi bey ve ayanların üzerine yürüyerek bazılarını öldürüp, bazılarını da görevden alarak halkın güvenini kazanır. Asayiş sağladıktan sonra, “çağdışı bir eğitimle Batı düşmanı, tutucu ve şeriatçı insanlar yetiştiren medreselerin yerine, ilköğretimin zorunlu olduğunu”¹⁴⁴ ilan eder. İstanbul'da ortaokul düzeyinde “rüştîye” okullarını açtırır. Bilgili devlet memuru yetiştirmek için “Mektebi Ulumu Edebiye”yi açtırır. Buralarda okuyacaklara vakıflardan burs verilmesini sağlar. Harp Okulu ve Tıp Okulunu açtırır. Bunların kitapları Fransızcadan çevrilir. Arapça ve din derslerini Tıbbiye'den kaldırır. Batı kültürüyle yetişmesi için yüz elli öğrenciyi Avrupa ülkelerine gönderir. “Özgür basın”ın oluşması için ‘Takvimi Vekâyi’ tarihteki ilk Türk gazetesi olarak onun döneminde yayınlanmaya başlanır. Kılık kıyafette yenilik yapar. Memurlara setre, pantolon, kolalı gömlek ve fesi zorunlu kılar. Yerli üretimi geliştirmek için yabancı kumaş kullanımını yasaklar. yeniçeri Ocaklarını 1826'da kaldırdıktan sonra onun yerine ‘Asakiri Mansureyi Muhammediye’

¹⁴³ Age, s.198.

¹⁴⁴ Age, s. 213.

adlı orduyu kurar. Anlatıcıya göre, ülkeyi Batılılaştırmaya çalıştıkça kendisine “*Gâvur Padişah*”¹⁴⁵ denir.

2.4.4.2.3. Diğer Kişiler

III. Mustafa (III. Selim, Beyhan Sultan ve Hatice Sultan’ın babası), Adilşah (Beyhan ve Hatice Sultan’ın Korsikalı annesi), Beyhan Sultan (Hatice Sultan’ın ablası), I. Abdülhamit (III. Mustafa’nın kardeşi), Nakşidil Sultan (Aimeé- I. Abdülhamit’in karısı, II. Mahmut’un annesi), Seyit Ahmet Paşa (Hatice Sultan’ın hep uzak illerde vali olarak görev yapan kocası), Halep Valisi Silahtar Mustafa Paşa (Beyhan Sultan’ın kocası), Baron Frederik Hübsch (Danimarka elçisi, Hatice Sultan’la Melling’i tanıştıran kişi), Safinaz Kadın (III. Selim’in ilk kadını, evlendikten iki yıl sonra 1791’de 17 yaşındayken veremden ölür.), Françeska Luiza Kolombo (Melling’in Hatice Sultan’dan ayrıldıktan sonra evlendiği Ceneviz asıllı İstanbul’lu İtalyan kadın), Adelait (Adel- Melling ve Luiza’nın kızı), Şeyh Galip, Napolyon Bonapart, Kabakçı Mustafa (isyancı), İzzet Bey (Mabeyin kâtiplerinden, Hatice Sultan’ın Melling’ten sonraki sevgilisi), Alemdar Mustafa Paşa (Kabakçı Mustafa’yı öldürterek isyanı bastırdıktan sonra II. Mahmut’u tahta çıkartan ve onun sadrazamı olan komutan), Hazine Vekili Nezir Ağa (III. Selim’i öldüren cellatların başı), Esmâ Sultan (III. Selim’in amcası I. Abdülhamit’in kızı, IV. Mustafa ve II. Mahmut’un ablası), Ağa Hüseyin Paşa (Vakayı Hayriye denen, 1826’daki yeniçeri isyanının bastırılması olayındaki komutan)

2.4.4.3. Mekân

Romanda mekân, olayların gelişimine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Mekân,

¹⁴⁵ Age, s. 214.

genel olarak başkişinin yaşadığı İstanbul'dur. Ayrıca Melling'in 1802'de ailesiyle gidip yerleştiği ve 1826'da İzzet Bey'le buluştuğu Paris de olayların geçtiği bir başka mekân olarak görülmektedir. Bunların yanı sıra olayların yaşanmadığı, sadece adından söz edilen yerler de vardır. Melling'in aile köklerinin Lorraine'den olduğu, kendisinin Karlsruhe'de doğduğu, İtalya, Mısır ve İzmir'de çalıştığı söylenmektedir. Bu yerlerin içinde yalnızca İstanbul'un betimlemesi yer almaktadır: "Oturduğu sedirden kalkıp pencerenin önüne geldi. Boğaz'ın suları kararmaya başlamıştı. Karşı kıyıdaki erguvanların renkleri sulara yansıyor. Gökyüzünde martılar süzülüyor, kıyıda üç çifte bir kayık Bebek yönünde ilerliyordu. Güneşin son ışıkları karşı kıyıdaki yahıların pencerelerini pembeye boyamıştı."¹⁴⁶ Bunun dışındaki mekânların hiçbirisi, ayrıntılı betimlemeleri yapılan yerler değildir; olaylar anlatılırken adı geçen yerlerdir.

2.4.4.4. Zaman

Anlatılan zaman dilimi, ağırlıklı olarak 1768-1822 arasındır. Hatice Sultan'ın 1768'deki doğumundan 1822'deki ölümüne kadar geçen 54 yıllık süre ön plana çıkartılır. Bu sürede Osmanlı Devleti'nde yaşanan önemli tarihi olaylar ve dünyadaki başlıca gelişmeler, belirli kişi ve olaylar etrafında anlatılmaktadır. Romana Hatice Sultan'la Melling'in karşılaştıkları ilk günden (1790) başlanmakta daha sonra, geriye dönüş yapılarak Hatice Sultan'ın 1768'deki doğumu, ailesi ve evlenmesi, sonraki yaşamı anlatılmaktadır. Baştaki kısa bölüm dışında, romandaki olayların Padişah I. Abdülhamit, III. Selim, IV. Mustafa ve II. Mahmut dönemlerinde zaman sırasına göre geliştiği söylenebilir. Roman, başkişi Hatice Sultan öldükten dört yıl sonra, 1826'da biter.

¹⁴⁶ Age, s. 7.

2.4.5. Tema

Roman, tarihi niteliktedir. Olaylar, on sekizinci yüzyılın ikinci yarısından (1768), on dokuzuncu yüzyılın ilk çeyreğine (1826) kadar geçen elli altı yıllık dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde, Hatice Sultan'ın sevgilisi Melling, ağabeyi III. Selim ve amcasının oğlu II. Mahmut'tan hareket edilerek Osmanlı'nın geri kalmışlığının nedenleri, Osmanlı yönetim sisteminin iç işleyişindeki kargaşa, padişahların tahta çıkışları ve tahttan indirilişleri, III. Selim ve II. Mahmut'un Batılılaşma çabaları, Kabakçı Mustafa İsyanı ve Vakayı Hayriye olayı, yeniçeri Ocağının kaldırılması gibi durumlar ayrıntılarıyla ele alınmaktadır. Eser her ne kadar *Hatice Sultan* adıyla biyografik romanı çağrışırsa da Hatice Sultan, dönemi anlatmak için öne çıkarılmış bir araç olmaktan öteye gidememektedir. Dolayısıyla roman biyografik olmaktan çok tarihi olarak nitelendirilmelidir.

2.4.6. Anlatım

Romanda, *yazar anlatıcı ve ilahî (hâkim) bakış açısı* bulunmaktadır. Yazar anlatıcı, olayları okuyucunun belli bir görüş açısından anlamasını sağlamaya çalışmakta, bunun için yer yer müdahale ve yorumlar yapmakta, taraf olmaktadır. Anlatıcının en ön plana çıkan yönü taraf oluşudur. Anlatıcıya göre, Alemdar Mustafa Paşa sadrazamlık yapabilecek çapta birisi değildir. Okuma yazma da bilmemektedir. Anlatıcıya göre, yeniçerilerin Alemdar Mustafa Paşa'yı öldürmek için yaptıkları baskına müdahale etmeyen Padişah da böylece kendisine ayak bağı olan Alemdar Mustafa Paşa'dan kurtulur. Anlatıcı, Kabakçı Mustafa, yeniçeriler gibi tutuculara karşı; III. Selim ve II. Mahmut'un savunucusu gibidir. Kabakçı Mustafa ve onun taraftarı olan yeniçeriler için sık sık olumsuz yorum yapan yazar anlatıcı, bunların okuyucu gözündeki etkisinin olumsuz olması için belirgin biçimde uğraşmaktadır.

Kabakçı Mustafa ve arkadaşları için, “*Hepsi kara cahil, görgüsüz ve bilgisiz ama kurnaz insanlardı.*”¹⁴⁷ diyerek yorum yapan yazar anlatıcı böylece aynı zamanda Kabakçı Mustafa’nın kişiliğiyle ilgili okuyucuya önyargı aşılamaktadır. Yazar anlatıcının olayların dışına çıkarak yorum yaptığı bir başka yerde ise,

Padişah, sadece onların bir arada olmasını istemişti, yoksa evlenmelerini değil. Ne kadar olgun bir kişiliği vardı III. Selim’in. Bu inanılır gibi değildi. Hünkâr, çok sevdiği iki kişinin birlikte olmasından zevk alacaktı, biri kız kardeşi, öteki de Mabeyin’de çok yücelttiği bir kişi. Hatice Sultan’la İzzet Bey’in beraberliği ona mutluluk verecekti.¹⁴⁸

denilerek Hatice Sultan’la İzzet Bey’in ilişkilerine yazar anlatıcı tarafından yorum getirilmektedir. Başka bir yerde ise, “III. Selim, ne kadar devrimci ve ince ruhlu, ne kadar hoşgörülü ve alçakgönüllü bir insandı. Ama çevresini hep canavarlar kaplamıştı.”¹⁴⁹ denilerek III. Selim hakkında taraflı bir anlatım yapılmaktadır. Böylece idealize edilen kişilerin karşısında tahkir edilen başka kişiler yer almaktadır.

Hıfzı Topuz, romanını oluştururken anılardan, fotoğraf ve resimlerden, gazetelerdeki haber yazılarından ve mektuplardan da yararlanmıştı. Bunlara örnek olarak anlatıcıya göre Hatice Sultan’la Melling’in yazdıkları ve tarihte Latin harfleriyle yazılmış ilk Türkçe mektuplar verilebilir: “Melling Kalfa, ...Yazdığın mâlumum oldu (mektubunu aldım). O seccadeyi ve örtüyü istemem. Çuhayı dükkânda kesmek olmaz. Topları getirip burda kessin, parayı o zaman veririm. Yüz kuruşu da iki gün sonra öderim. Löndi (Pazartesi) günü gelesin. Birkaç akçe veririm.”¹⁵⁰ Hatice Sultan’a ait bu ve benzeri mektuplar Latin alfabesinin 1928’den önce kullanıldığını göstermek için verilmiştir.

Romanda olayların ön planda olmasından dolayı, roman boyunca ağırlıklı olarak öyküleme kullanılır. Öyküleme içerisinde diyaloglardan da yer yer yararlanır:

Melling, Hatice Sultan’dan ayrıldıktan sonra İstanbul’dan ayrılmayı düşünür. Onu

¹⁴⁷ Age, s. 115.

¹⁴⁸ Age, s. 154.

¹⁴⁹ Age, s. 154.

¹⁵⁰ Age, s. 49.

İstanbul’da tutan bağları da yitirmiş gibidir. Evinin sokak kapısını açarken alt kattan, ev sahibi Kolomblardan garip hıçkırık sesleri duyar. Çekinerek kapıyı vurur. Kapıyı açan Luiza, Melling’in boynuna sarılıp ağlayarak babasının kalp krizinden öldüğünü söyler. Melling Luiza’yı kollarına alıp teselliye çalışır. Onlarda sabahlar. İki gün sonra Luiza’yı kendi katına çıkarır. Onun ellerini avuçlarına alarak, ‘Seni seviyorum. Hem de galiba çok seviyorum.’ der. Luiza Melling’in boynuna sarılarak, ‘Sinyor Melling, bir bilseniz bu sözleri sizden ne kadar çok duymak istedim.’ der. Luiza o gece üst katta kalmak istediğini annesine haber verip döner. Melling artık İstanbul’dan ayrılmayı hiç düşünmemektedir.¹⁵¹

Melling’in Hatice Sultan’dan ayrıldıktan sonra, Ceneviz asıllı Luiza’yla evlenmesinin konu edildiği bölümde anlatıcı, İstanbul’da yüzyıllardır yaşayan Cenevizliler hakkında da okuyucuya kısa ansiklopedik bilgiler verir. Bu mektuplardan birkaçının orijinalinin fotoğrafına da yer verilmiştir. Romanda, bu tür bilgiler verilirken açıklayıcı anlatımdan da yararlanılmaktadır.

Romanda kullanılan anlatım tekniklerinden biri de geriye dönüştür. Hatice Sultan’la Melling’in karşılaştığı noktadan (1790) başlayan romanda geriye dönülerek Hatice Sultan’ın doğumuna (1768) gidilir. Bu noktadan, karşılaşma anına kadar gelinir ve buradan devam eder.

Topuz, Türkçe kullanımı konusunda oldukça hassastır. Romanda yalın bir dil, kısa cümlelerle örülü akıcı bir anlatım oluşturmaya çalışır. Gereksiz yabancılık sözcük kullanmaz. Özellikle gençlerin kolay anlayabileceği, güncel bir dil kullanmaya özen göstermektedir.

2.4.7. Genel Değerlendirme

Hatice Sultan, Osmanlı İmparatorluğunun iki yenilikçi Padişahı III. Selim ve II. Mahmut dönemlerindeki Batılılaşma mücadelelerini yalın bir dille anlatırken, o dönemde onlara karşı direnen ve olayların akışına yön veren Kabakçı Mustafa, Alemdar Mustafa

¹⁵¹ Age, s. 58-59.

Paşa gibi kişilerin yaptıkları yanlışları gözler önüne sermektedir. Anlatıcı, III. Selim ve II. Mahmut'un Osmanlı devletini çağdaşlaştırmak için yaptığı çalışmaları, bu çalışmalar sırasında yaşadıklarını III. Selim ve II. Mahmut tarafından bakarak anlatmaktadır.

Romanda Hatice Sultan'ın kişisel yaşamının ve aşklarının yanı sıra, günümüzdeki demokrasi savaşının tarihimizdeki köklerine ve o dönemdeki siyasal oyunlarına tanık olunmaktadır. Toplumun bilgisizliği, aydın ve düşünürlerin azlığı, toplumun büyük kesiminin çağın gerisinde oluşu ve öndersiz, leadersiz halkın yoksulluğu bu dönemin en belirgin özelliği, aynı zamanda şanssızlığı olarak sunulmaktadır.

Romanda akıcı bir olay örgüsü içinde belirli bir dönem ele alınmaktadır. Osmanlı Devleti'nin son yüzyılı içinde yer alan 1768-1826 yılları arasındaki dönem, romanın zamanını oluşturmaktadır.

Mekân, başkişinin yaşamını geçirdiği İstanbul ve sevgilisi Melling'in İstanbul'dan ayrıldıktan sonra yaşadığı Paris'tir. Bu iki mekânın dışında sadece bahsi geçen Karlsruhe, İtalya, Mısır, İzmir, Erzurum ve Rusçuk gibi yerler vardır.

Sonuç olarak, *Hatice Sultan*'da amaç genç kuşaklara tarihi bilgileri roman türünün olanaklarını kullanarak vermektir. Mustafa Apaydın'ın bir yazısında da belirtildiği gibi,¹⁵² bu romanda Hatice Sultan hakkında, biyografik bir romanı dolduracak bilgi bulunamadığı için, roman kişiden çok, kişinin yaşadığı dönemi anlatmaktadır. Bunun roman tekniği yönünden bir hata olduğu anlaşılmaktadır. Yazarın, roman türünün imkânlarından daha fazla yararlanma amacı olmadığı için, çağdaş roman tekniklerinin de denenmediği görülmektedir. Roman yapısının kimi zaman unutulduğu ya da göz ardı edildiği, bu nedenle de tarihi bilgilerin sıralandığı bir metnin ortaya çıktığı görülmektedir. Böylece roman üslubunda bir kurulum meydana gelmektedir.

¹⁵²Apaydın, (2001), age, 165-176.

2.5. Gazi Ve Fikriye¹⁵³

2.5.1. Tanıtım

Hıfzı TOPUZ'un beşinci romanı olan *Gazi ve Fikriye*, Kasım 2001'de yayımlanmıştır. Romanda Gazi Mustafa Kemal ve üvey amcasının kızı Fikriye'nin yaşamları çevresinde gelişen olaylar ve o dönemdeki başlıca kişiler tanıtılmaktadır. Mustafa Kemal ve Fikriye'nin anne ve babalarının çocukluklarının ve soyağaçlarının da kısaca tanıtıldığı romandaki olaylar, 1881 yılında Mustafa Kemal'in doğumundan 30 Mayıs 1924'te Fikriye'nin ölümüne dek geçen sürede gerçekleşmektedir. Aynı zamanda romanda, Çanakkale ve Kurtuluş Savaşları ile ilgili birçok ayrıntı anlatılmakta; İttihat ve Terakkiciler, Enver, Talat ve Cemal Paşalar, Damat Ferit Hükümeti, saltanat ve hilafetin kaldırılması gibi konular hakkında da bilgiler verilmektedir. Romanda Osmanlı devletinin son yüzyılındaki önemli kişiler ve olaylar, on altı bölümde I-Gençlik Yılları, II-Derne Cephesi... şeklinde isimlendirilerek ve numaralandırılarak tanıtılmaya çalışılmaktadır.

2.5.2. Hakkındaki Değerlendirmeler

Hıfzı TOPUZ,

Gazi ve Fikriye'yi yazmadan önce çok araştırma yaptım. Onun yakınlarından tanıdıklarım, yakın arkadaşlarım vardı. O zamanlar Fikriye'nin ölümüyle ilgili yalan yanlış şeyler, Atatürk'e iftiraya varan dedikodular çıkmıştı. Fikriye hakkındaki söylentilerin doğru olmadığını yansıtmaya çalıştım. Birçok delil topladım, bu deliller çerçevesinde yazdım. Nikâhları da orada yazdığım gibi gerçektir. Gazi, çok harika bir insandı. Fikriye'ye zarar gelmesin diye nikâhlandılar fakat verem o yıllarda çaresiz bir hastalıktı. O yüzden ondan uzaklaştı ve Latife'yle evlendi.¹⁵⁴

demektedir.

Buket AŞÇI, 22 Ağustos 2009 tarihli Vatan gazetesindeki *Modern Türk'ün İmkânsız*

¹⁵³ Topuz, *Gazi ve Fikriye*, Remzi Kitabevi, 22. b., İstanbul, 2013.

¹⁵⁴ Sarıkaya, Hıfzı Topuz'la Görüşme, 26 Ocak 2015.

Tarifi adlı yazısında,

‘Meyyale’, ‘Hatice Sultan’, ‘Paris’te Son Osmanlılar’, ‘Gazi ile Fikriye’... Hıfzı Topuz, tarihî romanlarında hep gerçek kişilerin hikâyelerini anlattı ve her seferinde bizleri şaşırtmayı başardı. Mesela ‘Gazi ile Fikriye’de Atatürk ile Fikriye’nin imam nikâhı kıydıklarını o ortaya çıkardı. Yani Atatürk’ün ilk eşinin Fikriye olduğunu... Hıfzı Bey’in romanlarını diğer tarihi romanlardan ayıran da işte bu.¹⁵⁵

diyerek Hıfzı Topuz’un tarihi romanlarında, bilinmeyen kimi tarihi gerçeklerin okuyucuya ilk kez ulaştırıldığını söylemektedir.

Hülya KARABAĞLI, 12 Kasım 2012 tarihli T24 adlı internet gazetesindeki yazısında Sabiha Gökçen’in manevi oğlu, Atatürk ve tarih araştırmacısı Eriş Ülger’in, Hıfzı Topuz’un, *Gazi ve Fikriye* eserinde yer alan, ayrıca çok sayıda yazar ve Latife Hanım’ın yakınlarından gelen, “Atatürk, Fikriye ile imam nikâhlıydı” iddialarına karşı çıktığını; Ülger’in arşivindeki Atatürk’ün yaveri Salih Bozok’a ait el yazısı notlarla Hıfzı Topuz’un eserindeki iddiaların taban tabana zıt olduğunu fakat intihar iddialarının doğru olduğunu belirtmektedir.¹⁵⁶

Fatih ÖZYURT, 31 Ocak 2014 tarihli Gazetebilkent’te yayımlanan *Aşkî Gaybi: Atatürk ve Fikriye* adlı yazısında, Hıfzı Topuz’un *Gazi ve Fikriye* adlı kitabında bu ikilinin imam nikahlı olduğu iddialarının çeşitli güvenilir kaynaklarda yer aldığını; 1922 Türkiye’inde bir erkekle bir kadının aynı evde nikahsız yaşayamayacağını da aşıkardan dolayısı bu nikahın gerçek olduğunu belirtmektedir.¹⁵⁷

Romanla ilgili yayımlanan yazıların ortak noktası, edebi eserin değerlendirilmesinden çok bir içerik unsuru olan ‘Mustafa Kemal’le Fikriye’nin evliliği’ etrafında toplanmasıdır.

¹⁵⁵ Aşçı, Vatan, *Modern Türk’ün İmkânsız Tarifi*, 22 Ağustos 2009.

¹⁵⁶ Karabağlı, T24 internet gazetesi, 12 Kasım 2012.

¹⁵⁷ Özyurt, Gazetebilkent, *Aşkî Gaybi: Atatürk ve Fikriye*, 31 Ocak 2014.

2.5.3. Özet

1857’de Selanik’e bağlı Langaza’da doğan Zübeyde Hanım’ın ailesi Anadolu’dan Rumeli’ye göçmüş Yörük Türklerindendir. On dört yaşındayken rahatsızlığı nedeniyle geldiği Selanik’te otuz iki yaşındaki Ali Rıza Efendi’yle karşılaşır. Ali Rıza’nın ataları da Fatih Sultan Mehmet zamanında Konya ve Aydın’dan gönderilip sınırı korumaları için Manastır’a yerleştirilmiş Yörük Türklerindendir. Selanik Evkaf Dairesinde kâtip olarak çalışan Ali Rıza, hastane kapısında karşılaştığı Zübeyde’yi, rüyasında görüp âşık olduğu kıza benzetir ve onunla 1871’de evlenir. İlk üç çocukları küçük yaşlarda ölür.

Fikriye’nin babası ve amcası Teselya’ya bağlı Yenişehir kasabasından Selanik’e gelip yerleşirler. Orada babalarından kalma büyük çiftlikleri olduğu için ekonomik durumları iyidir. Yunanistan bağımsız olunca rahatları bozulur ve tüm mallarını satarak Selanik’e göçerler. Göç sırasında Yunan çeteleri bütün altın ve paralarını çalar. Memduh Bey, bir süre Selanik’te çalıştıktan sonra eşini ve çocuklarını alarak İstanbul’a göç eder. Kardeşi Ragıp Bey, Selanik Reji idaresinde kolculuk görevi bulduğu için göçmek istemez.

Ali Rıza Efendi öldüğünde Mustafa yedi, Makbule üç yaşında, Naciye ise kırk günlüktür. İlkokulu zorluklarla bitiren Mustafa, askeri ortaokulu yatılı okumaya başlayınca annesi iki kızıyla yalnız kalır. Mustafa, 12 yaşında ortaokulda öğrenciyken Matematik öğretmeninden Kemal adını alır.

Bu yıllarda Fikriye’nin amcası Ragıp Bey’in karısı ölmüş, çocukları dağılmış, Ragıp Bey küçük kızı Rukiye ile yalnız yaşamakta; Zübeyde Hanım’la da aynı sokakta oturmaktadır. Tanışır evlenirler. Hafta sonu okuldan döndüğünde evde yabancı birini gören Mustafa, annesinin evlendiğini anlar ve halası Emine Hanım’ın evine kaçar; aylarca annesine uğramaz. Sonraları üvey babasıyla dost olur ve onun ölümüne kadar bu dostlukları sürer. Mustafa Kemal, annesinin evlenmesinden üç yıl sonra 1896’da ortaokulu

bitirerek Manastır Askeri Lisesine girer. Artık sadece yazları Selanik’e gelebilmektedir. Bu sırada ünlü kişilerin çocuklarına parayla ders vermeye başlar. Liseyi ikincilikle bitirerek 1899’da İstanbul’a gider ve Harp Okuluna girer. Hafta sonları üvey babası Ragıp’ın kardeşi Memduh Beylere gitmeye başlar. Kardeşini görmek için Selanik’e gelip giden Memduh Bey’i ve oğlu Ali Enver’i önceden tanımaktadır. Harp Akademisinin son sınıfındayken 1904’te Memduh Bey ölünce Mustafa Kemal, kendini aileden biri gibi gören Ali Enver ve kardeşlerine daha fazla yakınlık gösterir. Yedi yaşındaki Fikriye, kendinden 16 yaş büyük Mustafa Kemal’e hayranlık duymaktadır. Bu hayranlık zamanla bir tutkuya dönüşür. Mustafa Kemal, Ocak 1905’te kurmay yüzbaşı olarak Akademiden mezun olur ve en yakın arkadaşlarından Ali Fuat’la birlikte ilk tercihi olan Selanik’e atanır. Amacı Rumeli’de Abdülhamit’e karşı bir ayaklanma başlatarak yönetimi değiştirmektir. Ertesi gün ikisi de devrimci faaliyet içinde oldukları yolundaki jurnal nedeniyle tutuklanır. Saray, onları Suriye’deki Beşinci Orduya gönderir. Orada bilinçli başkaldırı ortamını bulamazlar. Mustafa Kemal’in çabalarıyla ‘Vatan ve Hürriyet Cemiyeti’ kurulur. Fakat orada bu örgüt pek bir işe yaramaz. Mustafa Kemal, dört ay hastalık izni alarak Rumeli’ye gitmeye karar verir. Gizlice Selanik’e giderek önce annesini ziyaret eder. Küçük kız kardeşi Naciye’nin o Harbiyede okurken 12 yaşında öldüğünü öğrenir. Birkaç yakın arkadaşına Şam’da kurdukları gizli örgütten söz eder. O arkadaşlarından birkaçıyla bu örgütün Selanik kolunu kurarlar. Mustafa Kemal, Şam’daki bir buçuk yıllık görevini tamamladıktan sonra Ekim 1907’de Manastır’daki Üçüncü Orduya atanınca çok sevinir. Gelir gelmez Selanik’te gizlice kurulmuş olan İttihat ve Terakki Cemiyetine üye olur. İttihatçılar İkinci Meşrutiyet’in ilanına hazırlanmaktadırlar. 23 Temmuz 1908’de Abdülhamit’in tüm yetkileri alınarak İkinci Meşrutiyet ilan edilir. Mustafa Kemal, kendisinin biraz devre dışı bırakıldığını düşünürken Trablus’a atandığını öğrenir. Dört ay oralarda kaldıktan sonra

Selanik'e döner. İstanbul'da gericiler, Meclisi dağıtıp Padişah'a eski yetkilerini vermek için ayaklanırlar. 31 Mart Vakası denen bu olay, Mustafa Kemal'in girişimiyle oluşturulan ve onun kurmay başkanlığını yaptığı Hareket Ordusu tarafından bastırılır. Nisan 1909'da bastırılan isyanın ardından II. Abdülhamit görevden alınarak yerine V. Mehmet Reşat getirilir. Mustafa Kemal, Eylül 1911'de İstanbul'a Genelkurmay'a atanır. Bu onun doğduğu kentten son ayrılışı olur. 28 Eylül 1911'de İtalya, Trablus ve Bingazi'ye saldırıya geçer ve ardından Osmanlı'ya savaş açar. Mustafa Kemal, gönüllü olarak o bölgeye atanmak ister ve gizlice savaş bölgesine gider. Yerli kabilelerin çoğu direnişten ve Osmanlı'dan yana olmadığı halde İtalyanlara karşı gönüllü Türk subayların örgütlediği direnişle İtalyanlar durdurulur ve birçok yerde saldırılar püskürtülür. Bu savaşı fırsat bilen Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan ve Karadağ 8 Ekim 1912'de anlaşarak Osmanlı'ya savaş açarlar. Balkan Savaşı başlayınca İtalyanlarla Ouchy Antlaşması imzalanarak Trablus bırakılır ve cephede yenilmediği halde Türk askeri geri çekilir. Mustafa Kemal ve arkadaşları yaklaşık bir aylık yolculuktan sonra 20 Kasım 1912'de İstanbul'a varırlar. Bu sürede Yunan ordusu Selanik'e girmiş, Türklerin bir kısmı İstanbul'a göç etmektedir. Mustafa Kemal, ailesinden bir haber alabilmek için üvey amcası Memduh Bey'in evine uğrar. Ölmüş olan Memduh Bey'in karısı Vasfiye, oğlu Ali Enver, kızları Fikriye ve Jülide ona büyük ilgi ve yakınlık gösterirler. Fikriye, 15 yaşında genç ve güzel bir kızdır. Mustafa Kemal'e büyük bir hayranlık duyduğunu hareketleriyle belli etmektedir. 25 Kasım 1912'de Gelibolu'ya atanan Mustafa Kemal, 1 Aralık'ta Bolayır'a ulaşır. Bütün Doğu Trakya düşman işgalindedir. Bulgarlar Edirne'yi aldıktan sonra İstanbul'a dayanmıştır. Düşmana karşı koyma hazırlıkları yaparken Sadrazam savaşı bitirebilmek için istenen tüm koşulları kabul eder. Buna karşı olan İttihatçıların üç liderinden biri olan Talat Paşa İstanbul'dan gelerek hükümet darbesi teklifinde bulunur. Mustafa Kemal, askerin siyasete karışmasına karşı

çıkar ancak Enver, Talat ve Cemal Paşaların önderliğindeki İttihatçılar darbeyle işbaşına gelir. Mustafa Kemal, olayların dışında kalır çünkü özellikle Enver Paşa'yı güvenilmez, bencil ve devleti kendi hırslarıyla felakete sürükleyecek biri olarak görür. O da 1913 sonunda İstanbul'a döner. Fikriye 16 yaşındadır ve Mustafa Kemal'e karşı duygularını söz ve davranışlarıyla daha çok belli etmeye çalışır. Mustafa Kemal de onunla her konuda sohbet etmeye, onun eğitimiyle ilgilenmeye çalışır. Onun iyi yetişmesi için elinden geleni yapar. 30 Mayıs 1913'te yapılan Londra Antlaşması ile bütün Trakya Yunanlılara ve Bulgarlara bırakılır. Sadrazam Mahmut Şevket Paşa bir hafta sonra silahlı suikasta kurban gider. Yerine Sait Halim Paşa sadrazam olur. Enver, Talat ve Cemal Paşaların egemenliği daha da artar. Bu arada Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan arasında savaş çıkınca Osmanlı ordusu kaybettiği toprakların bir bölümünü geri alır. Edirne Bulgarlardan alınır ancak Selanik Yunanlılarda kalır. Bulgarlarla İstanbul, Yunanlılarla Atina antlaşmaları imzalanarak Trakya sınırı kesinleştirildikten sonra Mustafa Kemal İstanbul'a döner. Üç aylık ayrılıktan sonra Vasfiye Hanım, Fikriye ve Jülide tarafından sevinçle karşılanır. Bu sırada Fikriye'nin Mısır'daki ablası Melahat ve doktor kocası koleradan ölmüştür. Bu haber Mustafa Kemal'i çok üzer. Mustafa Kemal, iki ay sonra Ekim 1913'te Sofya'ya askeri ateşe olarak atanır. Fikriye'yle aralarında başlayan duygusallık nedeniyle zor bir ayrılık olur. Birkaç ay sonra sıkılan Mustafa Kemal, İstanbul'u ve ailesini özlediği için Haziran 1914'te Sofya'dan kaçır. Ama siyasi nedenlerle İstanbul'a değil İzmir'e gider. Beş altı gün sonra gizlice geri döner. 28 Haziran 1914'te Avusturya Veliahdı Ferdinand'ın ve eşinin öldürölmesiyle Birinci Dünya Savaşı başlar. Enver, Talat ve Cemal Paşaların yönettiği hükümet Almanların yanında yer alarak Osmanlı'nın kaybettiği toprakları geri almayı hedefler. 1914 Ağustos'unun ilk günlerinde İngiliz ve Fransız filolarından kaçan iki Alman zırhlısı Enver Paşa'nın izniyle Marmara'ya girer. Türk bayrağı çekilen bu

gemiler Rus limanlarını topa tutar. Rusların ardından İngiltere ve Fransa da Osmanlı'ya savaş açar. Mustafa Kemal, Osmanlı'nın bu savaşa girmesini istemez. Almanların uyguladıkları yöntemle bu savaşı kazanamayacaklarını arkadaşlarına yazdığı mektuplarda dile getirir. Fakat savaş başlayınca Aralık 1914'te Genelkurmay'a bir dilekçe göndererek Sofya'dan ayrılmak ve vatan savunması için cepheye gitmek istediğini bildirir. 15 Ocak 1915'te Enver Paşa tarafından 19. Fırka komutanlığına atanır. On gün sonra İstanbul'a gelir. Artık 18 yaşına girmiş olan Fikriye'yle özlem giderirler. Anlatıcıya göre ülkeyi savaşa sürükleyen Enver Paşa'nın niyeti Balkanlarla birlikte, Ruslardan Kars'ı, Ardahan'ı ve Batum'u; İngilizlerden de Süveyş'i, Mısır'ı, Kıbrıs'ı ve Selanik'i geri almaktır. Fakat Cemal Paşa Süveyş'te İngilizlere, Enver Paşa da Sarıkamış'ta Ruslara büyük kayıplar vererek yenilirler. Mustafa Kemal yeni oluşturduğu 19. Fırka ile Eceabat yakınlarında konuşlanır. Buralardan büyük bir saldırı olabileceğini düşünerek savunma hazırlıklarını yapar. Mustafa Kemal'in aldığı önlemlerle İngiliz ve Fransızların Mart 1915'te denedikleri ilk çıkarma başarıyla püskürtülür. 18 Mart'ta tüm güçleriyle saldıran İngiliz ve Fransız donanmaları bir kez daha püskürtülür. Düşman, 12 Nisan'da bu kez en büyük çıkartmayı Arıburnu'na yapar. Mustafa Kemal'in başarılı yönetimiyle düşman kuvvetleri Boğaz'dan geçemezler ve geri çekilmek zorunda kalırlar. Bu çalkantılı günlerde Zübeyde Hanım, yanında kızı Makbule ve üvey kızı Rukiye'yle Selanik'ten ayrıldığını ve Dedeoğlu üzerinden İstanbul'a gitmeye çalıştığını bir mektupla Mustafa Kemal'e bildirir. Kocası Ragıp Bey, Selanik'te kalmıştır. Mustafa Kemal, Sofya elçiliğine bir telgrafla annesine yardım edilmesi konusunda ricada bulunur. Birkaç hafta sonra annesinden aldığı mektuptan İstanbul'a vardıklarını ve Vasfiye Hanımlara yerleştiklerini öğrenir. 10 Aralık 1915'te Çanakkale'deki görevini Fevzi Paşa'ya bırakarak İstanbul'a döner. On aydır İstanbul'dan, dört yıldır da annesinden ayırdır. Hepsiyle özlem giderir. Günler ilerledikçe

Makbule ile Fikriye'nin arası açılır. Zübeyde Hanım da Fikriye'nin Mustafa Kemal'e olan ilgisini fark eder ve bundan hiç hoşlanmadığını Mustafa Kemal'e söyler. Zübeyde Hanım, Mustafa Kemal'den bir ev kiralayıp taşınmak istediğini bildirir. Ertesi gün Mustafa Kemal bir yer bulur ve taşınırlar. İki aile arasına ilk soğukluk böyle girer. Mustafa Kemal, 15 Ocak 1916'da Edirne'ye atanır. Altı hafta sonra da Diyarbakır'a gönderilir. On üç gün süren İstanbul–Diyarbakır yolculuğunda 35 yaşındaki Mustafa Kemal, albaylıktan generalliğe yükseltilir. 15 Nisan 1916'da Ruslarla başladığı savaşta Muş ve Bitlis'i geri alır. Temmuz 1917'de Yıldırım Orduları'na bağlı Yedinci Ordu'ya komutan olarak atanır. Burada bir Alman mareşalinin emrinde olmayı istemediğinden istifa eder, İstanbul'a döner. Annesi Zübeyde Hanım, Vasfiye Hanım'ın aniden öldüğünü söyleyince Fikriyelere uğrar. Harbiye yıllarından arkadaşı Ali Enver, Fikriye ve Jülide üzüntü içindedirler. Bu sırada Mart 1917'den itibaren Rusya'da yönetim karşıtı eylemler artmış, Çar tahttan çekilmiş, Ekim 1917'de de komünist bir rejim kurulmuştur. Anlatıcıya göre bu, Türkler için büyük bir düşmandan kurtuldukları için çok sevinilmesi gereken bir olaydır. Ancak kimse bu gelişmelerle ilgilenmez. Enver Paşa, Mustafa Kemal'in Vahdettin'le Almanya gezisine katılmasını ister. Mustafa Kemal, Padişah'ı etkileme umuduyla olayı sevinçle karşılar. Bu gezide Alman ordusunu gözlemledikten sonra, yenilmek durumunda kalacaklarını hem kendilerine hem de Vahdettin'e söyler. 4 Ocak 1918'de dönerler. 21 yaşında olan Fikriye'yle özlemle kucaklaşırlar. Mustafa Kemal, böbrek sancıları dayanılmaz olduğundan Mayıs 1918'de Karlsbad'a gider. Vahdettin tahta çıktıktan bir ay sonra, Ağustos 1918'de İstanbul'a döner. Ağustos sonlarında da 7. Ordu komutanı olarak Halep'e atanır. Oraya vardığında İngilizlerin saldırısı başlamış, Şam ve Filistin düşman eline geçmiştir. Mustafa Kemal, Yıldırım Orduları Kumandanı olarak İngilizleri Halep'in dışında durdurur. Ancak dört gün sonra, 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması

imzalanır. Ertesi gün Yıldırım Orduları ve 7. Ordu kaldırılarak Mustafa Kemal, İstanbul'a çağrılır. 8 Kasım'da Dünya Savaşı Almanlarla Fransızların imzaladıkları ateşkes antlaşmasıyla sona erer. 10 Kasım 1918'de yaveri Cevat Abbas'la İstanbul'a dönen Mustafa Kemal, Çanakkale'den geçirmediği düşman gemilerini limanda görünce Cevat Abbas'a, "Geldikleri gibi giderler." diyerek teselli verir. Annesi ve Fikriye'yle görüştüktan sonra sadrazamı görmeye gider. Daha sonra da kendisine bir ev bularak taşınmayı düşünür. Önemli toplantıları ancak öyle bir yerde yapabilecektir. 15 Ocak 1919'da Albay İsmet Bey'e Anadolu'ya geçmek istediğini söyler. O sıralarda işgal güçleri, Samsun ve çevresinde Rum köylerinin Türklerin saldırısına uğradığı yolunda söylentiler yaymaktadırlar. Amaçları bu bahaneyle o bölgeyi de işgal etmektir. Hükümet Mustafa Kemal'i İstanbul'dan uzaklaştırmak için o bölgeye müfettiş olarak görevlendirir. O da bunu fırsat bilir. Kendisine Anadolu'nun her yanına emir verebilecek geniş yetkiler verilmesi koşuluyla kabul eder. 14 Mayıs 1919 tarihinde Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya veda ziyaretinde bulunur. Ertesi gün Yunanlıların İzmir'i işgal ettiğini öğrenir. Aynı gün Padişah Vahdettin'le görüşerek vedalaşır. Annesi ve Fikriye'yle de vedalaştıktan sonra kendisini bekleyen 41 yıllık Bandırma vapuru ile İstanbul'dan ayrılır. Yanında 20 kişi daha vardır. Kaptan, Karadeniz'i iyi bilmediğini, geminin pusulasının da bozuk olduğunu söyleyince kıyı boyunca gitmeyi uygun görürler. Dört gün sonra Samsun'a inen Mustafa Kemal, göreve başlar başlamaz çeşitli illere gönderdiği telgrafla İzmir'in işgaline karşı gösteriler düzenlenmesini ister. Bu telgraflar Hükümet'i rahatsız edince Posta Genel Müdürü Refik Halit, bunları engellemeye çalışır. İngilizler de bu durumdan rahatsız olur ve Mustafa Kemal'in İstanbul'a dönmesi için hükümete baskı yaparlar. Mustafa Kemal, bir ay sonra arkadaşlarıyla Samsun'dan Amasya'ya geçerek Amasya Genelgesi'ni yayımlar. Bu genelge doğrultusunda bir kurultay toplamak için 3 Temmuz 1919'da Erzurum'a gelir. Beş

gün sonra Saray'ın baskısı nedeniyle askerlikten çekilir. Yirmi gün sonra Erzurum Kongresi toplanır. Burada alınan kararlar doğrultusunda 4 Eylül'de Sivas Kongresi toplanır. Anadolu ve Rumeli Müdafayı Hukuk Cemiyetleri birleştirilir. Sivas Kongresi'nde Anadolu'nun işgalden kurtarılması için alınan kararların uygulanması, ekonomik ve askeri sorunların bir an önce çözülmesine bağlıdır. Bunun için Ankara'da açılacak Büyük Millet Meclisine yetki verilmesi kararlaştırılır. Mustafa Kemal başkanlığında Ankara'da oluşturulan Büyük Millet Meclisinin, eski askerlerden ve gönüllülerden kurulan Kuvayı Milliye ordusu işgal edilen yerlerde düşmanla çarpışmaya başlar.

Fikriye'nin ağabeyi Ali Enver, Ankara'ya geçer. Kardeşi Jülide de veremden ölünce yalnız kalan genç kız bir komşularına sığınır. 1920 Kasım'ında birçok güçlüğü aşarak Ankara'ya gelir, Mustafa Kemal'i bulur. Direksiyon binasında birlikte yaşarlarken, birkaç hafta sonra, Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Şeriye Vekili ve eski Karacabey Müftüsü Mustafa Fehmi Efendi, Mustafa Kemal ve Fikriye'nin nikâhını kıyar. 1921'in bahar aylarında Çankaya'da bir kiralık köşke taşınırlar. Fikriye'nin zevkine göre döşenen köşk o günün koşullarında önemli toplantıların yapıldığı bir yer olur.

Temmuz 1920'de yeterince hazırlanamamış Türk askeri, Yunan askeri karşısında dayanamamakta, Eskişehir-Ankara yönünde geri çekilişini sürdürmektedir. Meclis Başkanı ve Başkomutan Mustafa Kemal, askerin eksiklerini gidermek için dışarıdan borç almaktansa halktan Tekâlifî Milliye adı altında yeni vergiler almayı yeğler. Meclis, 5 Ağustos 1921'de tüm yetkilerini geçici olarak Mustafa Kemal'e devreder. Mustafa Kemal, emrindeki Türk ordusuyla, 23 Ağustos 1921'de Sakarya Meydan Savaşı'nı kazanınca ona 'Gazi' unvanı ve 'Mareşallik rütbesi' verilir. Bu zaferden sonra yeni Türk devleti, dünya devletlerine karşı kendini ispatlama yolunda daha belirgin bir düzeye gelir. 3 Aralık 1920'de Türkiye-Ermenistan arasındaki Gümrü ve 16 Mart 1921'de Türkiye-

Sovyetler Birliği arasındaki dostluk antlaşmasından sonra, 13 Ekim 1921’de Kars Antlaşması’yla Türk, Ermeni, Azeri ve Gürcü Dostluk Paktı imzalanır. 20 Temmuz 1922’de Büyük Millet Meclisi Mustafa Kemal’e başkomutanlık yetkisi verir.

Mustafa Kemal, Sakarya Zaferi’nden sonra Ankara’ya dönünce Fikriye’yle Çankaya’daki en mutlu on ayını yaşar. Bu sırada Zübeyde Hanım da Ankara’ya gelir. Üç yıl aradan sonra annesine kavuşması Mustafa Kemal’i mutlu eder. Makbule ise Mecdi Bey’le evlenmiş ve İstanbul’da kalmıştır. Bu durum biraz da Mustafa Kemal’in tercihi olmuştur. Zübeyde Hanım, İstanbul’un nemli ve serin havasından sonra Ankara’nın kuru ve sıcak havasına uyum sağlamakta zorlanır. Doktorlar kalbinde sorun tespit ederler. Fikriye’nin de İstanbul’dan geldiği günlerden beri öksürüğü hiç kesilmemekte, ara sıra ateşi yükselmekte fakat hastalığını çevresindekilerden gizlemektedir. Doktorlara öksürdüğünü söylemeyerek onları da yanıltır. Hep sağlıklı görünmeye çalışır. Mustafa Kemal de iş yoğunluğundan Fikriye’nin durumunu fark edemez.

Meclis’te Mustafa Kemal’e karşı olanların sesleri zaman zaman yükselmekte, aldığı yetkileri kullanmadığı ve cepheye giderek askerin başına geçmediğı, oyalandığı yolunda eleştiriler yapılmaktadır. Bu sırada Mustafa Kemal, savaşıla ilgili hazırlıklarını hükümet üyeleri dâhil herkesten gizlemektedir. 1922 Ağustos’unun ilk günlerinde Bakanlar Kurulu toplantısında tamamlanan askeri hazırlıkları anlatırken herkeste coşku ve heyecan oluşur. 17 Ağustos’ta bronşit olduğu için Meclis çalışmalarına bir süre katılamayacağını bildirir. Anadolu Ajansı ve Hâkimiyeti Milliye gazetesi, Gazi’nin 20 Ağustos’ta Çankaya’da bir çay ziyafeti vereceğini duyurur. Mustafa Kemal, 18 Ağustos’ta Ankara’dan cepheye hareket eder. Orduları denetleyerek 25 Ağustos’ta Afyon’a varır. Fevzi Paşa ve İsmet Paşa ile son hazırlıkları gözden geçirdikten sonra Başkomutan, sabaha karşı 4.30’da Kocatepe’den topçu birliklerine verdiği emirle Büyük Taarruz’u başlatır. 27 Ağustos’ta

Afyon kurtulur. 30 Ağustos'ta Yunan Orduları Başkomutanı Trikupis yanında dört bin askerle tutsak alınır ve böylece Başkomutanlık Meydan Savaşı sona erer. Ankara'da haberi duyan herkes adeta bayram eder. Türk ordusu, Yunan ordularının peşinden 9 Eylül'de İzmir'e girer. Yunanlılar kaçarken geçtikleri yerleri ellerinden geldiğince yakıp yıkarak giderler. İzmir limanında onlarla işbirliği yapan azınlıklar da teknelere binerek kaçmaya çalışır. Gazi, büyük ve coşkulu bir kalabalığın arasında kalacağı köşke ilerlerken, girişe serilen Yunan bayrağını çiğnemeyi reddederek yerden kaldırtır.

İzmir'de bir süre kalıp sorunları gidermesi gerekmektedir. Uygun yer aranırken Uşşakızade Muammer Bey'den davet alır. Gazi, orada yaşamını etkileyecek olan kadınla, Latife'yle karşılaşır. İlk anda kara çarşafı ve aşırı konukseverliği nedeniyle çok ilgisini çekmeyen yirmili yaşlardaki bu kız, konuştukça İngilizce ve Fransızca bildiğini, Batı kültürüne hâkim olduğunu gösterdikçe aralarında bir ilişki doğmaya başlar. Mustafa Kemal, 29 Eylül'de İzmir'den Ankara'ya döner.

Bir yandan İzmir'i kurtardığı için Mustafa Kemal'e tebrik telgrafı çeken İstanbul Hükümeti, öte yandan düzenli orduya dönüşmüş olan Kuvayı Milliye'nin İstanbul'a yaklaşmaması için son çare olarak İngilizlerden yardım ister.

Gazi, 2 Ekim'de Ankara'ya döndüğünde, Fikriye'yi bıraktığından çok daha kötü durumda bulunca doktorlardan yardım ister. Tedavisi olmayan, ölümcül ve bulaşıcı hastalığı nedeniyle hemen Almanya'daki sanatoryumlardan birine gönderilmesine karar verilir.

Mudanya'da İngiliz ve Fransızlarla İsmet Paşa yönetimindeki Türk delegesi arasında görüşmeler başlar. Gazi, Meclis'e 26 Ağustos taarruzu, 30 Ağustos Zaferi ve ordunun İzmir'e girişi konusunda bilgi verir. 11 Ekim'de Trakya'nın ve İstanbul'un Ankara Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ne terk edilmesine ilişkin Mudanya Mütarekesi

imzalanır.

Fikriye, 15 Ekim’de, Münih’e gitmek için yola çıkar. Gazi de Mudanya’daki Türk delegesiyle buluşmak için Bursa’ya gideceğinden yola birlikte çıkarlar. Bursa’ya varmadan aralarında İstanbul’dan gelen Halide Edip ve Yahya Kemal’in de bulunduğu büyük bir topluluk tarafından sevinçle karşılanırlar. Üç buçuk yıl süren Ulusal Kurtuluş Savaşı’nın sonunda yurdun dört bir yanında olduğu gibi Bursa’da da eşsiz bir bayram havası esmekte ve gündüz eğlencelerle gece fener alaylarıyla kutlamalar yapılmaktadır. Fikriye, bu coşkulu ortamı hüznle terk ederek 17 Ekim 1922’de yanında Gazi Mustafa Kemal’in yakın dostu Mahmut Soydan’la birlikte Bursa’dan yola çıkar.

Sadrazam Tevfik Paşa, bir telgraf çekerek Lozan Barış Konferansı’na İstanbul ve Ankara hükümetlerinin delegelerinin birlikte katılmasını önerir. Gazi, bu öneriyi kesinlikle kabul edilemez bulur. Savaşı kazanan ve düşmanı tek başına yenen Ankara hükümeti olduğuna göre, bu savaşta düşmanla işbirliği yapan İstanbul hükümetinin görüşmelerde hangi tarafı temsil edeceğini sorar. Gazi, bu gelişmelerden sonra ilk iş olarak saltanatın kaldırılması gerektiğine karar verir. Ancak Meclis’te yaptığı görüşmelerde en yakın arkadaşlarından ve hükümet üyelerinden Rauf, Refet, Ali Fuat gibi kişilerin bile cumhuriyete karşı olduklarını görür. Buna rağmen saltanatın kaldırılmasına ilişkin öneriyi Meclis kürsüsünde Rauf Bey’e okutur. Meclis’ten 1 Kasım’da çıkan kararı Vahdettin’e duyurma görevini de Refet Paşa’ya verir. Son padişah, 17 Kasım 1922’de İngilizlerin Malaya zırhlısıyla kaçınca Abdülmecit Efendi Meclis tarafından halife seçilir. 20 Kasım’da Lozan’da başlayan görüşmeler yaklaşık sekiz ay sonra antlaşmayla sonuçlanır. Abdülmecit Efendi’nin padişahlığa özenmesi nedeniyle de 3 Mart 1924’te Şeriye ve Evkaf vekâletleriyle birlikte halifelik de kaldırılır ve Osmanlı hanedanı yurt dışına çıkartılır.

Doktorlar, Zübeyde Hanım’ın rahatsızlığına deniz ikliminin iyi geleceğini söylerler.

İstanbul hâlâ işgal altında olduğundan Gazi, annesini Salih Bozok'un önerisiyle İzmir'e Latife Hanım'ın ailesine ait köşke gönderir. Gazi, Batı Anadolu'da inceleme gezisinde iken annesi, Latife Hanım'ın yanında ölür. Gazi, bu gezi nedeniyle annesinin cenaze törenine katılamaz. Üç hafta sonra 29 Ocak 1923'te, Latife Hanım'la İzmir'de evlenir. Ertesi gün Alman gazetelerinde Gazi'nin evlendiğini okuyan Fikriye, tedaviyi bırakarak dönmeye karar verir. On sekiz gün sonra İstanbul'a varan Fikriye, Ankara'ya gitmek için Gazi'den onay bekler. Onay alamayınca, Mayıs ayının sonlarında sahte kimlikle Ankara'ya gider. Çankaya'da yakın akrabası ve Gazi'nin arkadaşı Fuat Bulca'nın evine gider. Onlar evde olmayınca bir zamanlar Gazi'yle birlikte oturdukları, şimdi içinde Latife Hanım'ın olduğu köşke gider. Soğuk bir karşılamamanın ardından, hasta da olduğu için bir iki gün kalmasına izin verirler. Latife Hanım'ın kaba sözleri nedeniyle bir otele taşınır. Otele varınca İstanbul'a dönmeye karar verir. Gazi ile vedalaşmak için ertesi gün 30 Mayıs 1924'te tekrar köşke gittiğinde görüşme isteği kabul edilmez. Kapıdan döndürülür. Bunun üzerine geldiği faytona binerek uzaklaşırken çantasında sakladığı, İsmet Paşa'nın hediyesi olan silahla kalbine tek kurşun sıkarak kendini vurur ve kaldırıldığı hastanede ölür.

2.5.4. Yapı

2.5.4.1. Olay Örgüsü

Roman, Mustafa Kemal'in Fikriye ve Latife ile olan ilişkileri ekseninde ilerlemekte, bir taraftan şahsi hayat, diğer taraftan dönem anlatılmaktadır. Yazarın amacı, dönemi Mustafa Kemal, Fikriye ve Latife ekseninde anlatmaktır. Bir taraftan Mustafa Kemal-Fikriye ya da Mustafa Kemal-Latife ilişkisi anlatılırken diğer taraftan yaşadıkları dönem anlatılmaktadır. Bu bağlamda olay örgüsünü şöyle bir şema ile göstermek mümkündür:

Romanda, başkişi Mustafa Kemal'in sadece Fikriye ve Latife'yle ilişkilerinde değil, dönemin anlatılan olaylarının bütününde etkili olduğu görülmektedir. Bu olayların tamamında edilgen değil, belirleyici bir rol üstlendiği görülmektedir. Yazarın asıl amacının da, yukarıda belirtilen ilişkiler aracılığıyla Mustafa Kemal'i, döneme damgasını vuran bu rolü ile ortaya koymak olduğu söylenebilir. Mustafa Kemal'in, 1905'te Şam'daki ilk görev yerinde arkadaşlarıyla Vatan ve Hürriyet Cemiyetini kurması, daha sonra bu örgütün Selanik şubesinin açılması, Trablusgarp'ta, Balkanlarda, Çanakkale'de, Muş ve Bitlis'te bir komutan olarak efsaneleştiği mücadeleler, Samsun'a çıktığı 19 Mayıs 1919'dan itibaren, ulusun temsilcisi olan meclisle birlikte yurdunu işgalcilerden temizlemesi, çağdaş ilkelerle yönetmeye çalıştığı ulusuna siyasi bir lider olarak evliliğiyle de örnek olmaya çalışması gibi döneme ilişkin gelişmeler ayrıntılarıyla anlatılmaktadır.

Fikriye, kendisinden 16 yaş büyük olan üniformalı Mustafa Kemal'e büyük bir hayranlık duyar. Mustafa Kemal, Trablus'tan Gelibolu'ya giderken uğradığında Fikriye 15 yaşında genç ve güzel bir kızdır. İlişkileri anlamlı bakışma ve dokunmalardan ibarettir. Fikriye kendini geliştirmek ve Mustafa Kemal'in istediği gibi olabilmek için uğraşır. Mustafa Kemal, bu dönemde yakın arkadaşı Doktor Fikret'e, Fikriye'den çok hoşlandığını ama kendisi evlenecek durumda olmadığı için kıza yaklaşmadığını söyler. 1915'te Zübeyde Hanım, Makbule ve üvey kızı Rukiye ile İstanbul'a gelip Fikriyelere yerleşince Fikriye'nin ilgisini görür ve onu oğluna yakıştıramaz. "Onun kafasında soylu ve ünlü ailelerden bir kız vardır. Söz gelimi bir nazır ya da sadrazam kızı. Hem niye hanedandan bir kız olmasın? Oğlu da bir gün Damat Mustafa Kemal Paşa olabilirdi."¹⁵⁸ Mustafa Kemal

¹⁵⁸Age, s. 175.

ise yaşadıklarını ve hayallerini Fikriye'yle paylaşmakta, Fikriye de onu dinlemekten büyük zevk duymaktadır. Makbule'nin Fikriye'yi sevmemesi ve annesinin onu Mustafa Kemal'e yakıştıramaması bu ilişkinin daha fazla gelişmesini önleyen önemli bir etkidir.

Mustafa Kemal-Fikriye ilişkisi, bu iki kişinin zamanla gelişen şahsi ilişkilerinin boyutunu ortaya çıkaran çeşitli olaylarla da anlatılmaktadır. Ocak 1918'de Vahdettin'le çıktığı Almanya gezisinden dönen Mustafa Kemal, Fikriye'yle ülke ve dünya sorunlarıyla ilgili daha çok sohbet eder ve bu durum daha da yakınlaşmalarını sağlar. Mayıs 1918'de birkaç aylığına Viyana'ya böbrek rahatsızlığı için tedaviye giden Mustafa Kemal'i dönüşte büyük özlem ve sevgiyle karşılayan Fikriye,

Ben sizi siz olduğunuz için seviyorum. Paşalığınız, görevleriniz, ordu kumandanlığınız beni hiç ilgilendirmez. Size hayranım. Delicesine aşığım. Sizden hiçbir şey beklemiyorum. Ama beni sevmediğinizi bilirse çok mutsuz olurum. Evlenmek umurumda değil, yeter ki kadınınız olayım. Nikâhın ne değeri var.¹⁵⁹

diyerek, karşılıksız sevgisini dile getirir. Mustafa Kemal, bu sözlere karşılık onun gönlünü alacak bir şey söyleyemez, gülümsemek dışında yanıt vermez.

Fikriye Ankara'ya geldikten üç hafta sonra, Aralık 1920'de ilk Şeriye Vekili Mustafa Fehmi Efendi'nin kıydığı imam nikâhıyla Mustafa Kemal'le evlenirler. Fakat Mustafa Kemal, Fikriye'yi kendine yaşam boyu sürececek bir eş olarak seçmez. Ona hiçbir zaman böyle bir söz de vermez. Çünkü çevresindeki herkes gibi Fikriye'nin de ne söylerse itiraz etmeden kabul etmesinden usanmıştır. Ekim 1922'de Münih'e tedavi için gönderilen Fikriye'nin yokluğunda Mustafa Kemal, Latife Hanım'la ani bir kararla evlenir ve Mustafa Kemal'de karşılık bulamayan bu karasevda Fikriye'nin intiharına yol açar.

Yine uykusuz geçen bir gece. Ne Fikriye uyuyabiliyordu ne de Mustafa Kemal. Fikriye, Paşa'sından ayrı düşmenin üzüntüsünü şimdiden yaşıyordu. Sanki bir daha hiç bir araya gelemeyeceklermiş gibi bir şeydi. Mustafa Kemal de türlü acılar içindeydi. Fikriye'nin hastalığına üzülüyor, içi kan ağlıyordu. Ya Fikriye hiç iyi olmazsa? Yazık değil miydi kendisine bu kadar bağlı olan bu genç kadına? Birlikte geçen günlerini, mutluluklarını

¹⁵⁹ Age, s. 111.

düşündü. Ama ne yapabilirdi ki? Kafasının bir tarafında Latife vardı. İki duyguyu uzlaştırmaya hiç imkân yoktu. Ya biri, ya öteki. Aslında Latife ağır basmıyordu ama bir karar vermesi gerekiyordu. Belki de en iyisi hiç karar vermeden işleri olurluna bırakmaktı. Latife'yle aralarındaki ilişki gelişsin gelişmesin, Fikriye'yle olan bağına şimdilik askıya almanın daha sağlıklı olacağını düşündü.¹⁶⁰

şeklindeki metin parçası, Fikriye'nin Mustafa Kemal'e olan aşkının çok belirgin olmasına karşın Mustafa Kemal'in ona karşı duygularının karışık olduğunu göstermektedir.

Mustafa Kemal, Latife'yle ilk kez 11 Eylül 1922 tarihinde karşılaştığında onun kara çarşafı kılığından ve aşırı konukseverliğinden pek hoşlanmaz. Ama Latife, “Paşa Hazretleri ben her türlü işinizde yardımcı olurum. Londra’da ve Paris’te okudum. İngilizce ve Fransızca bilirim.”¹⁶¹ diyerek ilişkisini geliştirmeye çalışır. Sonraki günlerde zaman zaman görüşürler. Mustafa Kemal, Latife'nin Batılı kafasını, kendine güvenerek konuşmasını, başını dik tutmaya çalışmasını İstanbul’da, Sofya’da tanıdığı yabancı kadınlara benzetir. Herkesin kendisini körü körüne onaylamasından bıkan Mustafa Kemal, bu kızda karşıt düşünceleri savunacak bir kişilik görür. Giderek ona daha sıcak duygularla bakar. Mustafa Kemal, Ekim 1922’de İzmir’den Ankara’ya gelir ve Fikriye’yi doktorların tavsiyesiyle Münih’teki bir sanatoryuma gönderir. Doktorlar, Aralık 1922’de annesinin de deniz iklimine ihtiyacı olduğunu söylerler. Onu da İstanbul’a gönderemeyince Salih Bozok’un önerisiyle İzmir’e Latife Hanım’ın yanına gönderir. İki hafta sonra Azerbaycan elçiliğinde bir soruya karşılık Latife Hanım’la evleneceğini, bu evliliğin ülkede yeni bir aile hayatı yaratmak için örnek olacağını, kadının umacı gibi kalmayacağını söyler. Batı Anadolu’ya denetleme gezisine çıkar. Bu geziye çıktıktan bir ay sonra annesi İzmir’de Latife Hanım’ın yanında vefat eder. Yurt gezisini bırakıp da cenaze için İzmir’e gitmez. İki hafta sonra İzmir’e varınca annesinin mezarını ziyaret ettikten sonra Latife Hanım’ın babası Muammer Bey’le tanışır ve kızını ister. İki gün sonra, 29 Ocak 1923’te İzmir

¹⁶⁰ Age, s. S. 237.

¹⁶¹ Age, s. 221.

müftüsünün kıydığı nikâhla evlenirler. Mustafa Kemal, nikâhtan beş gün sonra eşiyle birlikte Ankara'ya döner. Mustafa Kemal'in evliliğini Münih'te duyan Fikriye'nin dönmesi Mustafa Kemal-Latife Hanım ilişkisinin gerginleşmesine yol açar. Burada aynı kişiyi seven iki kadının, Fikriye ve Latife adlı roman kişilerinin rol çatışması yaşadıkları görülmektedir. Mustafa Kemal'in de bu çatışmada sessiz kalarak güçlü olandan yana tavır koyduğu anlaşılmaktadır. Latife Hanım, söz ve davranışlarıyla Fikriye'nin ölümüne gitmesinde rol oynayan en önemli kişidir. Bu davranışlarıyla Mustafa Kemal'le kendi arasındaki ilişkinin de olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Romanın son satırında, “İki kadın beni sevdi. Biri ben olduğum için, hiçbir şey beklemeden. Öteki ise mevkiim için.”¹⁶² diye kardeşi Makbule'ye içini döken Mustafa Kemal'in, hayatındaki iki önemli kadınla ilgili söylediği bu sözler, onlara bakışıyla ilgili bilgi vermektedir.

2.5.4.2. Kişiler

2.5.4.2.1. Aslı Kişiler

Mustafa Kemal

Mustafa Kemal, Zübeyde Hanım ve Ali Rıza Efendi'nin bir kız ve iki oğlan çocuğu öldükten sonra, dördüncü çocuğu olarak 1881'de Selanik'te doğar. Annesinin ve babasının ataları Anadolu'dan Balkanlara göç etmiş Yörük Türklerindendir. Kendisinden küçük iki kardeşi vardır. Biri dört yaş küçük Makbule, diğeri yedi yaş küçük Naciye. Küçük yaşta babasını yitirir. İlkokulu başarıyla bitirdikten sonra askeri ortaokul sınavına, annesi asker olmasını istemediği için gizlice girer ve sınavı kazanır. Annesi gördüğü bir rüya üzerine oğluna izin verir. Böylece askeri ortaokula başlar ve sırasıyla askeri lise, Harp Okulu ve Harp Akademisini başarıyla bitirir. Ortaokula başladığı 1893 yılında annesi, Ragıp Bey'le

¹⁶² Age, s. 280.

evlenir. Bu evliliğe önce karşı çıksa da sonra alıştır ve üvey babasıyla iyi anlaşır. Lise yıllarındayken zamanın önemli kişilerinin çocuklarına parayla ders verir. İlk aşkı da bu öğrencilerinden biridir. Henüz 16 yaşındayken ders verdiği kendinden bir iki yaş küçük bir kıza âşık olur fakat her ikisi de çekindiği için birbirlerine açılmazlar. Dostluğa ve sadakate çok önem verir. İlkokuldan Salih Bozok, askeri lise ve harp okulundan arkadaşları Nuri Conker, Ömer Naci, Ali Fuat, Fethi Okyar, Yusuf Akçura gibi arkadaşlarıyla dostluğunu ölünceye kadar sürdürür. Kendisine iyi davranan, kucak açan insanlarla ilişkilerini hep sürdürür. Ekim 1913'te atandığı Sofya'da kaldığı otelin sahibi Madam Hilde Christianus'la (Mustafa Kemal'e Almanca ders vermiştir.) sonraki yıllarda sık sık mektuplaşmıştır.¹⁶³ Vatanseverliği samimidir. Çevresiyle birlikte örgütlenerek bir şeyler yapmaya çalışan, lider kişilikli biridir. Lise yıllarından itibaren ülkesi için bir şeyler yapmak için uğraşır. 1905'te Şam'daki ilk görev yerinde Vatan ve Hürriyet Cemiyetini kurar.¹⁶⁴ Görevini yaparken vatan ve millet yolunda yaşamını hiçe sayar. Birçok kez yaralanır, hastalanır fakat çoğunlukla cephede kalmayı tercih eder. Çok iyi gözlemcidir ve insanları çabuk tanır. Savaşın da aslında bir akıl oyunu olduğunu, "Ben askerliğin her şeyden çok sanatkârlığını severim. Bu sanatı uygulayacak kadar zamana ve araçlara sahip olursa işte o zaman milletin arzusuna uygun bir hizmet yapmış olacağız."¹⁶⁵ sözleriyle dile getirir. Birinci Dünya Savaşı'nı Almanya gezisi sırasında savaşın bitmesinden bir yıl önce tahmin eder fakat kimseyi inandıramaz. Harp Okulu yıllarından tanıdığı Enver'in hırslı yüzünden ülkenin başına büyük sorunlar açacağını bilir fakat onu engelleyemez. Mustafa Kemal, babasını yedi yaşındayken, küçük kardeşi Naciye'yi 12 yaşındayken yitirmiş, öğrencilik yıllarını yatılı okullarda geçirmiş, sonraki zamanında da çoğunlukla sınır boylarında, cephelerde bulunmuş, yaşam koşulları ve düzensiz beslenme nedeniyle birçok

¹⁶³ Age, s. 53.

¹⁶⁴ Age, s. 21.

¹⁶⁵ Age, s. 38.

hastalıkla boğuşmuş biridir. Bir insanın içine düşebileceği hemen her türlü zorluğu küçük yaştan itibaren yaşamış ve bu zorlukların üstesinden büyük bir başarıyla gelmiştir. Bunlardan ders almayı da bilmiştir. Bu yüzden savaşta yendiği, esir aldığı düşmanına bile büyük bir saygı ve nezaket içerisinde davranmış, Trikupis’e, “Oturun General, yorulmuş olacaksınız. Üzülmeyin, Napolyon da bir savaş kaybetti...”¹⁶⁶ diyerek onu teselli etmiştir. İzmir’i kurtardığı zaman düşman bayrağını ayaklarının önüne serdiklerinde, “Bayrak bir ulusun onurudur. Çiğnenemez. Kaldırın hemen şu bayrağı yerden.”¹⁶⁷ diyebilecek sağduyuyu göstermiştir. Bu davranışları bütün dünyada olduğu gibi düşmanlarının gözünde de ona karşı büyük bir saygınlık kazandırmıştır. İngiltere Başbakanı Lloyd George 19 Ekim 1922’de istifa ederken yaptığı konuşmada, “Arkadaşlar! Yüzyıllar nadir olarak dahi yetiştirir. Şu talihsizliğe bakın ki o büyük dahi çağımızda Türk ulusuna nasip oldu ve kader onu bizim karşımıza çıkardı.”¹⁶⁸ diyerek saygısını dile getirmiştir. Yaşamı boyunca aile sıcaklığının uzağında kalmış, özlemine çekmiştir. Bu eksikliği önce Fikriye’yle, sonra da Latife’yle gidermeyi denemiş ama başaramamıştır. Latife’yi Fikriye’ye tercih etmemiştir. Anlatıcıya göre, Mustafa Kemal duygusal ilişkilerde kişinin özgürlüğünü yitirmesine karşı olduğu için Fikriye’nin kendisine kul köle olmasını ve onun boyunduruğu altına girmesini istemez. Kimseyi kırmak da istemez. Askerlik ve ülke sorunlarıyla uğraşmak kafasını meşgul eden asıl konu olduğundan yeterince zaman ayıramadığı bu işi olurluna bırakmış, Fikriye’den sağlığı nedeniyle ayrı kalınca gelişmeler Latife’den yana olmuştur.¹⁶⁹ Mustafa Kemal; duygusal, vefalı, nazik, olaylar karşısında soğukkanlı ve dünya liderlerinin saygısını kazanmış büyük bir kahraman, unutulmaz bir liderdir.

¹⁶⁶ Age, s. 206.

¹⁶⁷ Age, s. 219.

¹⁶⁸ Age, s. 239

¹⁶⁹ Age, s. 237

Fikriye

Fikriye, annesi Vasfiye ve babası Memduh Bey İstanbul'a göç edip geldikten sonra 1897'de doğar. Üç kardeşirler. Ağabeyi Ali Enver, Mustafa Kemal' le aynı yaşlardadır. Babasını 1905'te, Mustafa Kemal'in Askeri Akademiden mezun olduğu yıl kaybeder. Fikriye, Selanik'teki amcası Ragıp Bey'in üvey oğlu, kendinden 16 yaş büyük Mustafa'ya küçük yaştan beri hayrandır. Mustafa Kemal, Selanik ve Trablus görevlerinden dolayı yedi yılın sonunda 20 Kasım 1912'de döndüğünde, 15 yaşındaki Fikriye'nin özlem ve tutkusu artmıştır ona. Mustafa Kemal'in teşvikiyle özel derslerle Fransızca ve piyano öğrenir. Rumcayı annesinin ve mahalledeki Rum kızların katkısıyla öğrenmiştir. En çok da onun istediği gibi biri olabilmek için okuyup kendini geliştirmeye çalışır. Onu çok yakışıklı bulur, ona bakarken heyecandan dizleri titrer, yanakları kızarır. Onun, evlerinden gitmesini hiç istemez. Onun da kendisinden hoşlandığından emindir. Bu ilişki yazar anlatıcının ağzından şöyle anlatılır:

Fikriye, Mustafa Kemal'in yanında erişilmez mutluluklar yaşar. Mustafa Kemal'in de Fikriye'ye ilgisiz olduğu pek söylenemezdi. Ancak aralarında açığa vurulmuş hiçbir ilişki yoktu. Bu yüzden Fikriye, uzaktan derin bakışlarla ve bazen de onu sınırsız kucaklayıp nefesini yüzünde duymakla yetiniyordu.¹⁷⁰

Fikriye'nin, Makbule ve Zübeyde Hanım'la yakınlaşma çabaları boşa çıkar. Fikriye, Nisan 1916'da annesini kaybedince ağabeyi de cephede olduğu için sıkıntılı günler yaşar. Mustafa Kemal, tek tesellisi olur. Fikriye, Mustafa Kemal'e âşık olduğunu ilk kez Ağustos 1918'de açıklar.

Fikriye artık ona, 'Kemal ağabey' değil, 'Paşam' diyordu. Paşam, benim için siz çok önemlisiniz. Paşalığınız, görevleriniz, ordu komutanlığınız beni hiç ilgilendirmez. Ben sizi siz olduğunuz için seviyorum. Size hayranım. Delicesine âşığım. Yarın bütün görevlerinizi yitirseniz de, ordudan atılsanız da, sürgüne gitseniz de ben sizden yanayım, yüreğim sizinle çarpıyor ve çarpacak. Sizden hiçbir şey beklemiyorum. Sağlıklı olun, mutlu olun, bana yeter. Evlenmek umurumda değil, yeter ki kadınınz olayım. Nikâhın ne değeri var. Ben sizin

¹⁷⁰ Age, s. 52.

varlığınızla, başarılarınızla övüneceğim. Ne pul, ne para, ne tel, ne duvak ne törenlerde sizin yanınızda yer almak, ne çoluk çocuk... Sıcak nefesinizle yetineceğim.¹⁷¹

Mustafa Kemal'in, "*Güzel günler göreceğiz. Hiç merak etme. Aklım sende.*"¹⁷² gibi teselli sözleri Fikriye'yi umutlandırmaya yeter. Fikriye, kardeşi Jülide ölünce İstanbul'da yalnız kalır ve Macit adında bir komşularının evine sığınır. Mustafa Kemal, Samsun'a hareket etmeden önce vedalaşırken Fikriye de birlikte gitmek ister. Gidemeyeceğini anlayınca çok üzülür. Fikriye, Mustafa Kemal'den bir buçuk yıl sonra Kasım 1920'de türlü zorlukları aşarak Anadolu'ya geçer. Önce Direksiyon binasında, sonra Çankaya'da bütün evi düzenler ve tüm işleri tek başına yapar. Direksiyon binasında birlikte kalmaya başladıktan bir süre sonra, Fikriye'yle Mustafa Kemal, Şeriye Vekili Mustafa Fehmi Efendi'nin kıydığı nikâhla evlenirler. Direksiyon binası yemekli toplantılar için dar gelmeye başlayınca Çankaya sırtlarında Bulgurzâdelerin kiralık köşküne 1921 baharında taşınırlar. Mustafa Kemal, köşkün bütün onarım ve donatım işlerini Fikriye'nin isteğine bırakır. Fikriye de Mustafa Kemal'i rahat ettirmek için uğraşır. Fikriye, yaklaşık bir yıl sonra, hastalığını fark ettiğinde ayrılmaktan korktuğu için Mustafa Kemal'den gizler. Mustafa Kemal'i yitirmek ona ölmekten daha zor gelir. Fakat hastalık ilerledikçe öksürükleri artar, giderek zayıflar ve rengi solar. Bu durum, çevresindekilerin dikkatinden kaçmaz. Mustafa Kemal'in eve doktor göndermesine de kesinlikle karşı çıkar. Fikriye, bu sırada Çankaya sırtlarında bol bol atla gezerek insanlara moral verir. 1922'nin Temmuz'undan Eylül sonuna kadar Ankara'dan uzak kalmak zorunda kalan Mustafa Kemal, İzmir'den köşke dönünce Fikriye'nin kötüleşen durumunu görür ve hemen bir araştırma yaptırarak onu 17 Ekim'de Münih'e gönderir. Fikriye, sanatoryumda tedavi görürken uzun bir yurt gezisine çıkan Mustafa Kemal'in, üç ay sonra İzmir'e vardığında ikinci kez Latife Hanım'la buluştuğunu ve 29 Ocak 1923'te onunla evlendiğini öğrenir.

¹⁷¹ Age, s. 111.

¹⁷² Age, s. 115.

Hemen Münih'ten ayrılarak uzun bir tren yolculuğu sonunda 16 Şubat 1923'te İstanbul'a gelir. Mustafa Kemal onun Ankara'ya gelmesini istemediği için bir yıl kadar İstanbul'da bekledikten sonra Mayıs 1924'te, başkasının kimliğini kullanarak trene biner ve Ankara'ya varır. Niyeti önce yakın akrabası Fuat Bulca'nın evine gitmek, sonra da bir şekilde Mustafa Kemal'le son kez de olsa karşılaşmaktır. Fuat Bulca evde olmadığından Mustafa Kemal'in evine gider ve orada Latife Hanım'ın da Mustafa Kemal'in de soğuk karşılamaları nedeniyle iki gün hasta yattıktan sonra bir otele çıkar. Otelde rahat edemeyince ertesi gün Mustafa Kemal'le vedalaşıp İstanbul'a dönmeye karar verir. Ama bir zamanlar kendisinin düzenlediği köşkün kapısından içeriye alınmayınca bindiği faytonda kalbine kurşun sıkarak kendini öldürmek ister. Ağır yaralı olarak kaldırıldığı hastanede bir hafta sonra yaşam savaşını yitirir.

2.5.4.2.2. Yardımcı Kişi

Latife Hanım

Latife Hanım, İzmirli Muammer Uşşakizade'nin 1898 doğumlu kızıdır. Mustafa Kemal'le ilk kez 11 Eylül 1922'de, İzmir'in kurtuluşundan iki gün sonra karşılaştıklarında kara çarşaf giymektedir. Bu nedenle Mustafa Kemal ondan pek hoşlanmaz. Ama o Mustafa Kemal'den çok etkilenir ve onunla evlenmek için elinden gelen her şeyi yapar. Bu karşılaşmadan sonra birkaç kez daha görüşürler. Bu görüşmelerden birinde, “Paşa Hazretleri, ben her türlü işinizde size yardımcı olurum. Londra'da ve Paris'te okudum. İngilizce ve Fransızca bilirim. Mektuplarınızı yazarım. İzmir'in işgalinden beri yüreğim vatan aşkıyla çarpıyor.”¹⁷³ diyerek eğitim almış kültürlü biri olduğunu ifade eder ve bu yönüyle Mustafa Kemal'in dikkatini çeker.

¹⁷³ Age, s. 221

İşte ne olduysa o gün oldu. Paşa ile onu çok etkileyen bu kara çarşafly kız arasında hiç beklemediği bir elektrik oluştu. Oysa Mustafa Kemal bu tür giysili kadınlardan hiç hoşlanmazdı. Gazi gözlerini onun gözlerinden ayıramıyor, sanki kafasının içini görüyordu. Bu genç kıza tutulmaktan biraz korktu. Sürekli bir ilişki onu korkutuyordu. Gazi duygusal ilişkilerle özgürlüğünü yitirmekten çekiniyordu.¹⁷⁴

Eylül 1922 sonunda Mustafa Kemal, Ankara'ya dönerken yakın arkadaşı Salih Bozok rahatsızlığı nedeniyle bir süre İzmir'de kalır. Latife Hanım, Salih Bozok'a çok iyi bakar ve aralarında bir baba-kız ilişkisi oluşur. Ondan, Mustafa Kemal'le evlenmesi konusunda yardım ister. Salih Bozok, Ankara'ya döndükten sonra, doktorların deniz kıyısına gitmesini istediği Zübeyde Hanım'ı da Mustafa Kemal'i ikna ederek İzmir'e Latife Hanım'ın yanına gönderir. Zübeyde Hanım'ın İzmir'e gidişi şöyle anlatılır:

Zübeyde Hanım, Ankara'nın havasından rahatsızlanınca, doktorlar deniz ikliminin iyi geleceğini söylediler. İstanbul henüz işgal altındaydı. Gazi, İzmir'i uygun gördü. Başyaveri Salih Bozok'tan bir ev bulmasını istedi. Salih Bozok, Gazi'nin Latife Hanım'la evlenmesini istediğinden Zübeyde Hanım'ı Latife Hanım'ın köşküne yerleştirdi.¹⁷⁵

Latife Hanım, Zübeyde Hanım'a da elinden geldiğince iyi davranır. Ancak Zübeyde Hanım, ondan çok hoşlanmaz ve Salih Bozok'a, oğluna bu kıyla evlenmemesini söylemesini ister. Salih Bozok ise çok beğendiği Latife Hanım'ı her fırsatta Mustafa Kemal'e överek, anlatıcıya göre onun kararında etkili olmuş olabilir. Fikriye'nin verem olması ve bu nedenle Münih'e gönderilmesi de bir boşluk oluşturur. Fikriye kadar güzel ve becerikli olmasa da konuşmalarıyla Mustafa Kemal'de olumlu etki bırakmayı başarır. Onda bir sevecenlik ve koruma duygusu uyandırır. Latife Hanım, tanıştıktan dört ay sonra 29 Ocak 1923'te Mustafa Kemal'le evlenir. Bir hafta sonra Ankara Çankaya'daki köşke taşınırlar. Fikriye'ye karşı önyargılı oluşu ve olumsuz tavır takınması yüzünden Münih'teki tedavisini yarım bırakıp döndüğünde onun bir yıldan fazla İstanbul'da kalmasına neden olur. O, köşke geldiğinde de küçümseyen ve kırıcı davranışı yüzünden

¹⁷⁴ Age, s. 223.

¹⁷⁵ Age, s. 48

onun intihara yönelmesine yol açar.

2.5.4.2.3. Diğer Kişiler

Romanda Gazi Mustafa Kemal Paşa, Fikriye ve Latife Hanım dışındaki kişiler ayrıntılı olarak ele alınmaz. Olaylar içinde kısaca yer verilen veya sadece ismi geçen kişiler ise şunlardır:

Zübeyde Hanım, Makbule Hanım, Ali Rıza Efendi (Mustafa Kemal'in babası), Ragıp Bey (Mustafa Kemal'in üvey babası), Memduh Bey (Mustafa Kemal'in üvey amcası), Vasfiye Hanım (Fikriye'nin annesi), Jülide (Fikriye'nin kardeşi), Ali Enver (Fikriye'nin ağabeyi), Hüseyin Ağa (Mustafa Kemal'in dayısı), Enver Paşa, Talat Paşa, Cemal Paşa, Harbiye Nazırı (sonra Sadrazam) Mahmut Şevket Paşa, Nuri Conker (Mustafa Kemal'in yakın arkadaşı), Fethi Okyar (Mustafa Kemal'in yakın arkadaşı), Ali Fuat (Mustafa Kemal'in yakın arkadaşı), Salih Bozok (Mustafa Kemal'in yakın arkadaşı), Kılıç Ali (Mustafa Kemal'in arkadaşı), Ömer Naci (Mustafa Kemal'in arkadaşı), II. Abdülhamit, V. Mehmet Reşat, Vahdettin (dönemin padişahları), Sadrazam Kamil Paşa, Harbiye Nazırı Nâzım Paşa, Abdürrahim Tuncak (Mustafa Kemal'in manevi oğlu), Adnan Adıvar (Mustafa Kemal'in arkadaşı), Halide Edip, Cevat Abbas (Mustafa Kemal'in yaveri), Fevzi Paşa (Mustafa Kemal'in yakın arkadaşı), Fikret Onuralp (Mustafa Kemal'in arkadaşı), İbrahim Süreyya (Mustafa Kemal'in arkadaşı), Fuat Bulca (Fikriye'nin yakın akrabası-nikâh şahidi), Kazım Karabekir (Mustafa Kemal'in arkadaşı), İsmet Paşa (Mustafa Kemal'in yakın arkadaşı, Mudanya Ateşkes Antlaşması ve Lozan Barış Antlaşması'nı imzalayan ekiplerin başkanı), Mustafa Fehmi Gerçek (Mustafa Kemal'in arkadaşı- ilk şeriye vekili- bakanlık ve başbakanlık yapmıştır), Mazhar Müfit Kansu (Mustafa Kemal'in arkadaşı), Refik Saydam (Mustafa Kemal'in arkadaşı), Ruşen Eşref (Mustafa Kemal'in

yakın arkadaşı, gazeteci ve yazar), Sadrazam Sait Halim Paşa, Madam Hilde Christianus (Mustafa Kemal'in Sofya'da kaldığı otelin sahibi, Mustafa Kemal'e Almanca ders vermiştir.), Madam Corinne (Mustafa Kemal'in mektup arkadaşı), Kazım Dirik (Mustafa Kemal'in arkadaşı), Hüsrev Gerde (Mustafa Kemal'in arkadaşı), Dr. İbrahim Tali (Mustafa Kemal'in arkadaşı), Harbiye Nazırı Şakir Paşa, İngiltere Başbakanı Lloyd George, Yunan Başbakanı Venizelos, General Trikupis, General Digenis, General Hacı Anesti, Posta Genel Müdürü Refik Halit, Yunus Nadi, Rıza Nur, Saffet Arıkan, Ziya Gökalp, Yahya Kemal, Diyap Ağa.

2.5.4.3. Mekân

Romanda olayların anlatımı ön planda olduğundan mekân tasviri geri planda kalır. Mekân, olayların gelişimine bağlı olarak değişir. Olayların ağırlıklı olarak geçtiği Ankara ve İstanbul da buraların dışındaki mekânlar gibi gelişme ve olaylardan söz edilirken sadece isim olarak geçer. Mustafa Kemal'in doğduğu, ilkokulu ve askeri ortaokulu okuduğu Selanik, askeri liseyi okuduğu Manastır, ilk görev yeri olan Şam, diğer görev yerleri Trablus, Derne, Bingazi, Libya, Mısır, Sofya, Paris, Berlin, Çanakkale, Bolayır, Eceabat, Kurtuluş Savaşı'nı başlatmak için gittiği Samsun, Amasya, Erzurum, Sivas, Ankara, Afyon, Eskişehir, İzmir, Fikriye'nin tedavi için gönderildiği Münih, romandaki başlıca mekânlardır. Anlatıcı, olayları ve kişileri ön plana çıkarmak amacıyla olduğu için bu yerler ayrıntılı tasvir edilmez; olaylar ayrıntılı anlatılırken mekânın sadece adı belirtilir. Örnek olarak aşağıdaki metin verilebilir:

Fevzi Paşa ve yaverleri de Paşa'nın çadırına geldiler. Saat 3'te Paşa ve yanındakiler gece karanlığında atlara binerek Kocatepe'ye yollandılar. Kocatepe yedi kilometrelik bir yerdedi. Kafilenin başına ve sonuna ellerinde fener birer atlı konmuştu. Bir de baktılar ki orası Türk ordusunun askeri kaynıyor. Kimsenin ağzını bıçak açmıyordu. Bir ölüm kalım savaşı başlayacaktı az sonra. Gazi ve Fevzi Paşa atlarından inerek bir gemici fenerinin ışığında

son kez haritayı incelediler. Kocatepe'ye yaya çıkılacaktı. Fevzi Paşa tam o sırada koynundan hiç ayırmadığı Kuranı Kerim'i çıkarıp bazı sayfaları fenerin ışığında son bir kez okudu. Ondan sonra sessizce yola koyuldular.¹⁷⁶

Kimi yerlerde mekândan kısaca bahsedildiği görülmektedir: “İplikçizâdelerin köşkü üç katlı, on beş odalı, bahçesinde bir yel değirmeni ve tenis kortu olan görkemli bir köşktü...”¹⁷⁷ Tasvir edilen bur köşk, Mustafa Kemal'in İzmir'in kurtulduğu gün kaldığı köşktür.

2.5.4.4. Zaman

Olay zamanı, 1881 – 1924 arasındır. Aktarılan olaylar, Mustafa Kemal'in 1881'deki doğumundan başlar, Fikriye'nin 30 Mayıs 1924'te ölümüne dek geçen süreyi kapsar. Bununla birlikte, “Zübeyde Hanım, 1857'de Langaza'da doğmuştu. Ailesi soy olarak Anadolu'dan Rumeli'ye göçmüş Yörüklerdendi.”¹⁷⁸ denilerek, geriye dönüşle Zübeyde Hanım'ın doğumu hakkında bilgi vermek için 1857'ye kadar gidildiği görülür. Böylece geriye gidilerek zaman genişletilmektedir. Bu geriye gidişler olaylarla ilgili değildir. Sadece bahsi geçen kişiyle ilgili bilgi vermek için kullanılır. Buna bağlı olarak romanda 1881-1924 arasındaki 43 yıllık sürede ortaya çıkan gelişmelerin anlatıldığı; ayrıca yer yer bazı bilgiler vermek için geriye gidilerek zaman diliminin genişletildiği söylenebilir.

2.5.5. Tema

Roman, tarihi niteliktedir. Olaylar, 19. yüzyılın ikinci yarısından, 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar geçen kırk üç yıllık dönemi kapsamaktadır. Romanda her ne kadar Mustafa Kemal'in Fikriye ve Latife'yle ilişkileri anlatılıyorsa da asıl amaç dönemi anlatmaktır. Bu dönemde, Osmanlı ülkesinin Balkan şehirlerindeki karışıklıklar, isyanlar,

¹⁷⁶ Age, s. 196.

¹⁷⁷ Age, s. 218.

¹⁷⁸ Age, s. 9.

Balkan, Trablusgarp, Çanakkale ve Birinci Dünya Savaşları, Ulusal Kurtuluş Savaşı; Mondros, Sevr, Mudanya ve Lozan Antlaşmaları gibi durumlar ayrıntılarıyla anlatılmaktadır. Romanda, tarihi konularla birlikte Mustafa Kemal ve Fikriye'nin aileleri ve özel yaşamları da ayrıntılı olarak verilmektedir. Roman, *Gazi ve Fikriye* adıyla biyografik romanı çağırırsa da bu kişilerin dönemi anlatmak için öne çıkarılmış kişiler olduğu görülmektedir. Bu hususu ispatlayan en önemli gösterge kişilerin iç dünyalarına ayrıntılı şekilde yer verilmemesidir. Bu nedenle roman tarihi olarak nitelendirilmelidir. Nitekim romanın girişinde de eser için “Tarihi Roman” ifadesi yer almaktadır.

2.5.6. Anlatım

Romanın anlatıcısı, *yazar anlatıcısı*dir. Bakış açısı da *ilahî (hâkim) bakış açısı*dir. Yazar anlatıcı, dönem ve kişilerle ilgili olarak, okuyucuya belli bir görüş aktarmaya çalışmakta, bunun için yer yer taraflı davranmakta, bilgi vermekte ve yorumlar yapmaktadır. Özellikle İttihat ve Terakki yöneticileri Enver, Talat ve Cemal Paşalara; Padişah Vahdettin ve Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya karşı taraflı bir yaklaşım dikkat çekmektedir. Bunlardan birinde, Mustafa Kemal'in çabasıyla kazanılan zaferin ardından orada bile olmayan, oraya sonradan gelen Enver Paşa için,

Osmanlı ordusu ezici bir zaferle Edirne'ye ilerliyordu. İşte tam o sırada Enver Bey bir süvari birliğinin başına geçerek, bütün askerlerden önce 21 Temmuz 1913'te Edirne'ye girdi ve bir kurtarıcı gibi karşılandı. Oysa bu zafer hiç de onun başarısı değildi, ama zaferin meyvelerini herkesten önce toplamasını bildi.¹⁷⁹

denilerek taraf tutulmaktadır.

Bilgi vermek amaçlı bir paragrafta da,

Osmanlı Devleti'nin başında olan İttihatçılar, yani Enver, Talat ve Cemal paşalardan oluşan yöneticiler de Almanya'yla anlaşarak Rusya'ya karşı kendilerini güven altında tutacaklarını umut ediyorlardı. Dahası Kafkasya'yı ele geçirmeyi, oradan da Orta Asya ülkeleri

¹⁷⁹ Age, s. 49.

üzerine yürüyerek güya Pantürkizm serüvenini gerçekleştirmeyi hayal ediyorlardı. Öte yandan da Batı Trakya'yı, Mısır'ı ve Kıbrıs'ı yeniden alacaklardı. Gerçekte Birinci Dünya Savaşı'nın temelindeki en büyük neden, gelişmekte olan kapitalizmin hammadde ve pazar arayışı yüzünden ülkelerin birbirlerine düşmeleri idi. Konu tamamen ekonomikti, kapitalizmin bunalımıydı, milliyetçiliğin de buna araç edilmesi idi. Osmanlı ülkesinde kapitalizmin gelişmesi elbette söz konusu olamazdı. Osmanlı toprakları kapitalizm için sadece hammadde kaynağı ve pazar durumundaydı. Ama yöneticiler bunun bilincinde değildi.¹⁸⁰

denilmektedir.

Yazar, romanını oluştururken dönemin tarihi olaylarının yanı sıra anılardan, meclis konuşmalarından, telgraflardan ve mektuplardan da yararlanmışır. Gazi'den Adnan Bey'e Fikriye'yle ilgili gönderilen telgraflardan birisi şöyledir:

Adnan Beyefendi'ye,

Fikriye Hanım'ı tedavi için Almanya'ya göndermişim. Benden izin almadan neden dolayı İstanbul'a gelmiştir? Kesinlikle Ankara'ya gelmesine izin veremem. Kendisine gereği kadar para vermişim. Orada otursun ve bana açıklama yapsın. Benden izin almadan hareketine müsaade olunmaması için gerekenlere emir buyurmanızı ve bildirmenizi rica ederim. Gazi Mustafa Kemal.¹⁸¹

Romanda en dikkat çekici anlatım tekniği geriye dönüştür. Kronolojik anlatım yer yer kesilerek geriye dönülmekte, kişilerin ya da olayların geçmişleri hakkında bilgiler verilmektedir.¹⁸²

Romanda tarihi anlatan önemli bir unsur olarak 45 adet fotoğraf kullanılmışır. Bunların üçü mekân, biri nüfus tezkeresi, biri çıkarma yapan gemi ve tekneler, diğerleri de romanda adı geçen kişilerin fotoğraflarıdır. Bu unsurlar romanın belgelere dayandırıldığıının, meclis tutanaklarında olduğu gibi, bir diğer örneğidir.

Roman boyunca ağırlıklı olarak öyküleme anlatım türü kullanılır. Öyküleme içerisinde diyaloglardan da yer yer yararlanır. Bunun nedeni romanda olayların ön planda olmasıdır.

¹⁸⁰ Age, s. 60-61.

¹⁸¹ Age, s. 258.

¹⁸² Geriye dönüş örneklerine zaman bölümünde yer verilmiştir.

Romanda çok sınırlı olarak iç çözümleme tekniğine de başvurulmuştur. Buna en uygun bölüm, Mustafa Kemal’le Latife Hanım’ın evlilikleri sonrası Fikriye’nin İstanbul’dan Ankara’ya giderken aklından geçenlerin anlatıldığı bölümdür. Bu bölüm şöyledir:

Doğru muydu böyle paldır küldür Köşk'e gitmesi? Neyle karşılaşacaktı? Sonra Lâtife Hanım nasıl davranacaktı ona? İyi ama Fikriye 19 ay öncesine kadar o köşkün hanımefendisi değil miydi? Köşkün her yanını o döşemişti. Eşyaların üzerinde, koltuklarda, kanepelerde hâlâ onun kokusu, bardaklarda onun dudak izleri, yastık yüzlerinde onun sıcaklığı yok muydu? Evin eski hizmetçisi değildi ki o. Elbette oraya dönmek hakkıydı. Oralarda bıraktığı ufak tefek eşyaları, anıları ve mektupları vardı. Onları almak için o eve gelemeydi miydi? Bir buçuk yıl önce Çankaya'dan birkaç aylık bir sanatoryum bakımı için ayrılmış ve her şeyini Köşk'te bırakmıştı. Geri dönmeyi hiç düşünmemişti. Ama şimdi artık her şeyi çok iyi anlamıştı. En değerli eşyalarını toplayıp İstanbul'a götürecekti. Bir evin eski sahipleri ya da kiracıları bile, yıllarca içinde yaşadıkları odalarının özlemini çekmezler miydi? Kaldı ki uygar insanlar arasında böyle bir davranış hiç yadırganabilir miydi? "Elbette" dedi, "içinde bu kadar anım olan bir yeri görmek benim hakkımdır. Londra'da, Paris'te eğitim görmüş bir kadından uygarca bir davranış beklerim. Onların hiç rahatını bozmayacağım. Paşam benim yerimi alan bir kadınla, benim anılarımin içinde nasıl yaşıyor, onu görüp gideceğim. Onları birlikte görünce bu ayrılığa daha iyi alışacağım. Kafamda yaşattığım imajlar daha kolay yıkılacak. Bu gerçekleri görmem gerekiyor. Hiçbir kötü davranışta bulunmayacağım. Söz veriyorum kendi kendime, akıllı uslu bir kadın olacağım. Her şeye büyük bir hoşgörüyle katlanacağım. Tanrım bana güç ver! Dayan Fikriye, sabırlı ol, kızma, kıskanma, soğukkanlılığı elden bırakma, üç kez yutkunmadan ağzından bir tek söz çıkmasın. Gülümsemeni hiç yitirme. Nezaketi elden bırakma, Lâtife'ye hiç kötü kötü bakma, Gazi Paşa'ya hiç ters davranma. Her şey onların istediği gibi olsun. Seni kovmalarını beklemeden gitmesini bil. Onlar üzülmesin. Sen oradan başın öne eğilmeden, kimseye kendini acındırmadan ayrıl. Haydi Fikriye, dayan. Sinirlerine egemen olamazsan güç durumda kalır, yenik düşersin. Terk edilmiş zavallı bir kadın kompleksine sakın kapılma. Olgun davranışınla sen Türkiye'nin en uygar kadını olacaksın. Lâtife Londra'dan ve Paris'ten diplomalar almış, ne önemi var. Ailesinin zenginliği de önemli değil. Olgunluğu, zarafeti, soyluluğu insan kendi yaratır. Dünyanın her yerinde bu böyledir. Sen boş ver Uşakizâdelerin varlığına, evlerine, köşklerine, yaşamlarının pırıltısına. Sen bütün çevrende sonsuz bir saygı uyandırdın. Bunu koru. Örnek bir kadın oldun. Aman Fikriye, ayakların hep yere bassın, sıkı dur. Anılarını topladıktan sonra, 'Merhaba, size mutluluklar dilerim,' deyip gitmesini bil.¹⁸³

Romanda, Mustafa Kemal–Fikriye ilişkisinin anlatımındaki ifadeler birbiriyle

¹⁸³ Age, s. 264-265.

çelişmektedir. Romanın bir yerinde anlatıcı, “Paşa, Fikriye’ye saygı duymakta, onu kırmamak için elinden geleni yapmaktadır. Fakat Fikriye’nin kendisine olan büyük aşkını bildiği halde onu kendine yaşam boyu sürececek bir eş olarak seçmemiştir. Hiçbir zaman ona böyle bir söz söylememiş ve umutlandırmak istememiştir.”¹⁸⁴ derken başka bir yerde yine anlatıcı, “Fikriye’nin gönlünü alacak hiçbir şey söyleyememenin üzüntüsünü duyuyordu.”¹⁸⁵ demektedir. Romanın başka bir yerinde ise Mustafa Kemal, “Acele işlerimi bitireyim, gelip seni göreceğim. Hiç merak etme, aklım sende. Belki daha iyi günler göreceğiz. (...) Sıkma canını Fikriye.”¹⁸⁶ şeklinde sözlerle açıkça umut vermektedir. Bu durum anlatımda tutarsızlık yaratmaktadır.

Hıfzı Topuz’un anlatımında en dikkat çekici hususlardan biri, romanın dilidir. Yazar, gerekmedikçe yabancı sözcük kullanmaz. Örneğin, “*Mütareke*” ya da “*ateşkes*” sözcükleri yerine “*silahları bırakma antlaşması*”¹⁸⁷ diyerek, “*sinirlerine hâkim olmak*” deyimini “*sinirlerine egemen olmak*”¹⁸⁸ biçiminde kullanarak bu tavrını belli etmektedir. Gençlerin kolay anlayabileceği, güncel bir dil kullanmaya özen göstermektedir. Romanda yalın, Osmanlıcadan arınmış bir Türkçe, kısa cümleler ve akıcı bir anlatım oluşturmaya çalıştığı görülmektedir.

2.5.7. Genel Değerlendirme

Amaç, Gazi–Fikriye, Gazi–Latife ilişkilerinden hareketle, Balkan, Trablusgarp, Çanakkale ve Birinci Dünya Savaşları, Ulusal Kurtuluş Savaşı; Mondros, Sevr, Mudanya ve Lozan Antlaşmaları gibi gelişmelerin ortaya çıktığı dönemi anlatmaktır. Anlatıcı, Osmanlı devletinin son dönemindeki yöneticilerin yaptığı yanlışları, buna karşılık Mustafa

¹⁸⁴ Age, s. 179.

¹⁸⁵ Age, s. 112.

¹⁸⁶ Age, s. 115.

¹⁸⁷ Age, s. 211.

¹⁸⁸ Age, s. 265.

Kemal ve arkadaşlarının hem Osmanlı yöneticilerine hem de ülkeyi işgal eden emperyalistlere karşı verdikleri savaşımı, bu savaşımın sonunda kazanılan büyük zaferleri ve nihayet Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu bir aşk çıkmazı eşliğinde anlatmaktadır.

Romanda yoğun ve akıcı bir üslup ile anlatılan olay örgüsü içinde belirli bir dönem ele alınmaktadır. Osmanlı Devleti'nin son yüzyılı içinde yer alan 1881-1924 yılları arasındaki dönem, romanın zamanını oluşturmaktadır.

Mekân, olayların ağırlıklı olarak yaşandığı İstanbul ve Ankara'dır. Bunun yanında Selanik, Manastır, Şam, Trablus, Derne, Bingazi, Libya, Mısır, Sofya, Paris, Berlin, Çanakkale, Bolayır, Eceabat, Samsun, Amasya, Erzurum, Sivas, Ankara, Afyon, Eskişehir, İzmir, Münih, romanda adı geçen başlıca mekân adlarıdır.

Romandaki kişiler, genellikle bir bütün olarak ele alınmamakta, iç dünyalarıyla tanıtılmamakta, olay içindeki rolleriyle öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak, romanda amaç genç kuşaklara tarihi bilgileri roman türünün olanaklarını kullanarak vermektir. Yazarın, roman türünün imkânlarından daha fazla yararlanma amacı olmadığı için, çağdaş roman tekniklerinin de çok fazla denenmediği görülmektedir.

2.6. Çamlıca'nın Üç Gülü¹⁸⁹

2.6.1. Tanıtım

Milli Mücadelede Çamlıca'nın Üç Gülü, Hıfzı Topuz'un altıncı romanıdır. Eser, Kasım 2002'de yayımlanmıştır. Romanda, Kurtuluş Savaşı sırasında İstanbul'da Kuvayı Milliye'ye yapılan önemli yardım faaliyetleri, bu yardım faaliyetlerini yöneten önemli

¹⁸⁹ Topuz, *Milli Mücadele'de Çamlıca'nın Üç Gülü*, Remzi Kitabevi, 16. b., İstanbul, 2013.

kişiler, bunun için kurulan gizli örgütler ve karşılaşılan sıkıntılar anlatılmaktadır. Romanda, 1918'den 1923'e kadar olan dönemde, düşmanla işbirliği içindeki Saltanat ve Hükümete karşı çıkan ve bağımsız bir vatani savunan asker, sivil ve aydın tüm vatanseverlerin çabaları konu edilmektedir. Romanda, bahsedilen dönemin önemli olayları ve kişileri, 17 bölümde I-Çamlıca'da Hulusi Bey Köşkü, II-Karakol Örgütü, Milli Kongre ve Direniş... şeklinde isimlendirilerek ve numaralandırılarak tanıtılmaya çalışılmaktadır. Kitapta, Çamlıcalı üç kızdan yola çıkılarak, Kurtuluş Savaşı'nda önemi büyük olan yeraltı örgütleri, hamal ya da kayıkçı gibi o günün isimsiz kahramanları ve ajanları da anlatılmaktadır.

Romanda, İstanbul'un işgal yıllarında Çamlıca tepesindeki bir köşkte yaşayan Perihan, Neriman ve Ümran adlı üç kız kardeşin İngiliz yanlısı babaları Hulusi Bey'e rağmen Milli Mücadeleye nasıl katkı yaptıkları, aile ilişkileri ve ilk aşkları anlatılmaktadır. Kitaba ismini veren üç kızla ilgili kitapta ayrıntılı bilgi yoktur. Bunun nedeni, bu üç kardeşin gerçekte yaşayıp yaşamadığının bile bilinmemesi olabilir. Zira yazar da kitabın sonunda bu ihtimalden söz etmektedir.¹⁹⁰ Bunun yerine Milli Mücadele sırasında yaşanan zorluklar, verilen mücadeleler anlatılır.

Romandaki olaylar, İstanbul'un 1918'de, Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra yavaş yavaş, fiilen işgal edilmesiyle başlayıp 1923'te Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra yaşanan kimi gelişmelerin anlatılmasıyla sona ermektedir.

2.6.2. Hakkındaki Değerlendirmeler

Hıfzı TOPUZ, yapılan bir söyleşide kitabın, tarihsel dokuya zarar vermeden oluşturulduğunu, gerçek olaylara ve kişilere dayandığını, işgal altındaki İstanbul'da

¹⁹⁰ Age, s. 284.

Kurtuluş Savaşı'nın isimsiz kahramanlarıyla birlikte pek bilinmeyen yeraltı örgütlerini de tanıttığını dile getirmektedir.¹⁹¹

Tülay ÜNLÜEVCEK, romanda yakın tarihimizin ihanetlerle ve yaşam mücadeleleriyle dolu bir döneminin işlendiğini, değişik siyasi fikirlerin yanında özellikle Amerikan Mandası bölümünün ustaca yazılmış olduğunu belirtmekte, ayrıca kitapta 'Çamlıca'nın üç gülü' denen kızların adına bestelenmiş şarkının söz ve notasının yanında, romanda geçen olayların kahramanlarına ait fotoğraflara yer verilmesini de romanın bir kurgu olmadığına dair kanıt olarak belirtmektedir.¹⁹²

Cüneyt AYRAL,

Çamlıca'nın Üç Gülü, Gazi ve Fikriye kitabını tamamlayan nitelikte bir kitap. Gazi ve Fikriye'de Kurtuluş Savaşı Ankara'sını politik yönüyle enine boyuna anlatan yazar, Çamlıca'nın Üç Gülü kitabında da aynı günlerin İstanbul'unu yazmış. Bana öyle geliyor ki, Hıfzı Topuz'un bu son yazdığı kitaplar, Cumhuriyet Tarihi derslerinin yardımcı kitapları olmaya adaydır. Çamlıca'nın Üç Gülü bir yandan 1920'ler İstanbul'unu anlatırken, bir yandan da Türk kadınının o günlerini anlatan bir tablo gibi duruyor karşımızda. Kitabın bence çok önemli bir başka yanı da, Avrupa Birliği ile karşı karşıya olan Türkiye'nin yakın geçmişteki dost ve düşmanlarının kimler olduğu konusunda, toplumsal belleği yeniden canlandırmasıdır. 1919'dan bu yana geçen süre, devletlerin tarihinde çok da uzun değildir, özellikle dün Türkiye'yi paylaşmaya çalışan Avrupalıların, Kurtuluş Savaşı sırasında nasıl davrandıklarını, kendi aralarındaki ilişkileri çok güzel anlatan bir roman Çamlıca'nın Üç Gülü.¹⁹³

diyerek bu kitabın tarihi bilgiler vermesi nedeniyle önemli olduğunu belirtmektedir.

2.6.3. Özet

Hulusi Bey, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Madrid ve Londra elçiliklerinden sonra kısa bir süre de Hariciye Nazırlığı görevinde bulunmuş, İngiltere hayranı birisidir. Otuzlu yaşlarda babasının isteğiyle eski elçilerden birinin kızı olan Handan Hanım'la evlenir. Üç kızı olur. Eşini taparcasına sevmekte, onun her dediğini yerine getirmektedir.

¹⁹¹ Uludağ, *Tarihe yazılmış bir roman*, Radikal, 10.11.2002.

¹⁹² Ünlüevcek, Çamlıca'nın Üç Gülü, ODTÜ'lüler Bülteni, 14.12.2002.

¹⁹³ Ayral, *Çamlıca'nın Üç Gülü*, sanathaber.net, 24.12.2002.

Handan Hanım, Avrupa’da eğitim görmüş, İngilizce ve Fransızca öğrenmiştir. O da eşi gibi İngiliz hayranıdır. Hulusi Bey, Almanlardan ve Alman yanlısı İttihatçılar Enver, Talat ve Cemal Paşalardan hoşlanmaz. Bakanlıktan ayrıldıktan sonra babasından kalma Çamlıca’daki köşke yerleşir. Bu köşte, hükümetin ve işgal güçlerinin üst düzey yöneticilerine davetler vererek yeniden bir bakanlık ya da başbakanlık beklemektedir.

Köşke en çok gelip gidenlerden biri olan Handan Hanım’ın halasının oğlu Nedim Bey romanın başkişisidir. Kızlar, “Nedim ağabey” demelerine karşın ona delicesine âşıktırlar. Yüzbaşı Nedim Bey, Harbiye Nezaretinde çalışan, yönetimi eleştiren sözleri nedeniyle önemli görevlere getirilmemiş, Kuvayı Milliye yanlısı bir askerdir. Bakanlıktan arkadaşı Binbaşı Cemal Bey aracılığıyla Kuvayı Milliye’ye katkı sağlamaya başlamıştır. Kızların eğitimiyle yakından ilgilenir, onlara Namık Kemal’den, Tevfik Fikret’ten şiirler okur, Mustafa Kemal’den, özgürlük ve kurtuluştan söz eder. Kızların düşünceleri zamanla anne ve babalarından çok Nedim Bey’e yaklaşır, onlar da giderek muhalif bir tutum takınırlar. Nedim Bey, kızların üçünün de kendisini reddetmeyeceğini düşündüğü halde, hem diğer ikisinin uzaklaşmasından korktuğundan hem de Handan Hanım’la bir zamanlar yaşadığı yakınlaşmadan dolayı üçüyle de duygusal bir ilişkiye yanaşmaz.

Nedim Bey, Birinci Dünya Savaşı bittikten sonra Harbiye Nezareti 2. Piyade Şubesine atanır. Bu şubenin savaş öncesi görevi ordunun her çeşit silah ve cephanesini karşılamak ve silah depolarını denetlemektir. Fakat Mondros Antlaşması’na göre bu silahların düşmana teslim edilmesi gerekmektedir. Devleti savaşa sürükleyen hükümetin üç büyük sorumlusu Enver, Talat ve Cemal Paşalar bir Alman denizaltısıyla İstanbul’dan kaçarken İttihatçıların ileri gelenlerinden Kara Kemal’e, kendilerinin kaçmak zorunda kaldıklarını söyleyerek Kara Kemal’den arkadaşlarıyla bir örgüt kurarak direnişe geçmelerini söylerler. Bu sözden cesaretlenen Kara Kemal ve Kara Vasıf, lakaplarından

esinlenerek ‘Karakol’ örgütünü kurarlar. Çevrelerindeki güvenilir kimseleri de katarak genişlettikleri örgütün liderliğini Enver Paşa yurt dışında olduğundan Mustafa Kemal’e teklif ederler. O, İttihatçılara güvenini çoktan yitirmiş olduğundan bu teklifi nazikçe reddeder. Bunun üzerine Karakol’un liderliğini Kara Kemal ve Kara Vasıf üstlenir. Karakol Cemiyeti kısa zamanda İstanbul’un en güçlü yeraltı örgütü olur. İşgale karşı çıkan birçok asker ve sivil bu örgüte katılır. Örgütün yöneticileri Anadolu’da gelişen Kuvayı Milliyeyi de kendilerine bağlamak isterler. Mustafa Kemal, bu durumu fark edince Kara Vasıf’ı Sivas’a çağırarak konuşur ve bu örgütün derhal tasfiye edilmesini ister. Nisan 1920’de Zabitan Grubu adını alan örgüt, Ekim 1921’de Yavuz Grubu olur.

İzmir’in işgali tüm yurttaki olduğu gibi İstanbul’da da çok büyük tepkiyle karşılanır. İstanbul da resmen olmasa bile fiilen işgal altındadır. Mondros’tan itibaren İstanbul’un her yerinde düşman askerlerini görmek mümkündür. İzmir’in işgalinden dört gün sonra İstanbul’da on binlerce kişinin katıldığı büyük bir gösteri düzenlenir. Türk tarihinde ilk defa bir kadın olarak Halide Edip’in burada yaptığı konuşma çok etkili olur. Yasağa rağmen birkaç gün üst üste İstanbul’un çeşitli yerlerinde gösteriler düzenlenir. Neriman, Perihan ve Ümran da başka kadınlar gibi bu gösterilerde konuşma yaparlar. Yunan işgali kınanır ve buna halkın karşı koyacağı belirtilir.

12 Ocak 1920’de İstanbul’da son kez toplanan Mebuslar Meclisi adına Hüseyin Rauf (Orbay), Hoca Vehbi ve Abdülaziz Efendi’den oluşan heyet, Sultan Vahdettin’e, milletin işgale karşı savaşılmaya kararlı olduğunu söylediklerinde Sultan, İngilizlerin istedikleri zaman Ankara’yı da işgal edebileceğini söyleyerek Kuvayı Milliyeyi küçümser ve işgali umursamaz.

İstanbul’un işgalinden sonra, askeri göz doktoru Esat (Işık) Paşa, İstanbul’da işgale direnen yeraltı örgütlerini bir çatıda toplamak için girişimde bulunur. Yapılan bu Milli

Kongre'ye elli kadar örgüt temsilcisi katılır. Anadolu'dakilerle birlikte tüm yararlı cemiyetlere Kuvayı Milliye denir. Ankara'da Anadolu ve Rumeli Müdafayı Hukuk Cemiyeti adıyla giderek güçlenen Kuvayı Milliye, İstanbulluların da umudu olur. Osmanlı ordusunun depolarındaki silah ve cephane çeşitli yollardan Ankara'ya kaçırılır. Ordunun kontrolünde İstanbul'dan Anadolu'ya insan ve silah kaçırmak için oluşturulan Menzil Hattı'nda binlerce gönüllü Kuvayı Milliye görev alır.

İstanbul'un işgalinden kısa süre sonra Hulusi Bey, köşkte seçkin konuklarına bir parti düzenler. Amacı, partiye katılan işgal güçlerinin ileri gelen komutanlarıyla yakınlaşabilmektir. Ona göre ülkenin kurtuluşuna giden yol sadece işgalcilerle anlaşmaktan geçmektedir. Bu toplantıya katılan kızlar, babalarını üzecek şekilde tartışmalara katılır ve işgalcilere ağır sözler söylerler. Fakat aynı zamanda, Neriman John White adlı İngiliz subayıyla, Ümran da Jean Pierre adlı Fransız subayıyla arkadaş olur. John White, İngiliz istihbarat sorumlusu Bennett'ten Nedim Bey'le ilgili bilgi toplamak için Neriman'la yakınlaşma görevi almıştır. Kızların yabancılarla arkadaşlık etmeleri babalarını üzmez, aksine sevindirir ve umutlandırır. Nedim Bey de bu arkadaşlıkları önce tehlikeli bulsa da sonradan kızlara istihbarat görevi vererek bu durumdan yararlanmanın yolunu bulur. Neriman ve Ümran aşklarını içtenlikle yaşamaya çalışırken Nedim Bey'in verdiği istihbarat çalışmalarını da yaparlar. Nedim Bey, diğer kızlar arkadaş bulunca rahatlayarak Perihan'a açılır. Onlar da aşklarını yaşamaya başlarlar.

İşgal yıllarının en önemli konularından biri Amerikan mandasıdır. Halide Edip, Rauf, Ahmet Emin, Celal Nuri ve gazeteci Ali Kemal gibi dönemin pek çok aydını Amerikan ya da İngiliz mandasından yanadır. Halide Edip, Erzurum'dan sonra toplanan Sivas Kongresi öncesi Mustafa Kemal'e yazdığı bir mektupta Amerikan mandasının çok gerekli olduğunu kanıtlamaya çalışır. Mustafa Kemal ve beraberindeki vatanseverlerin

büyük bir bölümü ise Sivas Kongresindeki “Ya istiklal, ya ölüm!” parolasını dile getirirler. İşgal altındaki İstanbul yerine, yeni meclisin Ankara’da açılması kararlaştırılınca birçok milletvekili Ankara’ya gider. Böylece Ankara’da toplanan Büyük Millet Meclisinin gücü daha da artar. Yunan ordusu Anadolu’da ilerlerken yeni kurulan Kuvayı Milliye ordusu halktan Tekâlifî Milliye ile toplanan erzak ve yardımların yanı sıra, İstanbul ve çeşitli yerlerden gelen para ve silah desteğiyle gün geçtikçe güçlenir. Türkleri azınlık durumuna düşürerek İstanbul’u Wilson Prensipleri gereği Yunanlılara vermek isteyen İngilizler, Rum ve Ermenilerin kurduğu birçok örgütü istihbarat sorumlusu Yüzbaşı John Bennett aracılığıyla destekleyerek onların terör estirmelerine göz yumar.

Neriman, John White’la; Ümran, Jean Pierre’le, Perihan da Nedim Bey’le sık sık bir araya gelmektedir. Neriman ve Ümran duygusal ilişkinin yanında Nedim Bey’den aldıkları emirleri yerine getirirler. Perihan, Sadrazam Damat Ferit Paşa’nın Mediha Sultan’la oturduğu Baltalimanı’ndaki yalısına kolaylıkla girip çıkabilen, babası, Sadrazam’ın özel sekreteri olan Kolej’den arkadaşı Nazan’dan aldığı bilgileri de Nedim’e aktarır. Böylece Nazan ve Damat Ferit’in koruma ekibindeki Üsteğmen Galip aracılığıyla Hükümeti denetim altına alırlar. Kasım 1920’de Kızıldorduya yenilen General Wrangel komutasındaki Beyazordu, Fransızların yardımıyla binlerce ton cephanesini ve 40 bin askerle 110 bin sivilî İstanbul’a getirir. Bu cephane de gizlice Ankara’ya kaçırılır.

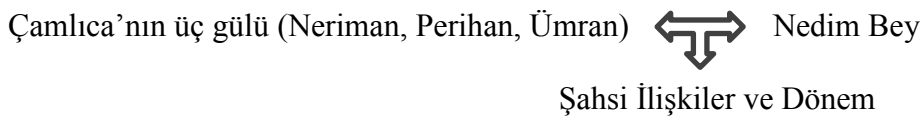
Kasım 1920’de Mustafa Sagir adlı Hint Müslümanı bir genç, Hindistan’da milyonlarca altın yardım topladıklarını belirterek bunu Anadolu’da savaşan Kuvayı Milliyeye ulaştırmak için Mustafa Kemal’le görüşmek ister. Fakat İstanbul’da İngilizlerin bu kişiye hiç karışmaması kuşku uyandırır. Ankara’ya kadar gitmesine izin verilen bu kişinin İngiliz casusu olduğu, amacının da Mustafa Kemal’i öldürmek olduğu anlaşılınca tutuklanır. Suçunu itiraf eder. Mayıs 1921’de idam edilerek öldürülür.

Hulusi Bey, İzmir'in Kuvayı Milliyecilerce işgalden kurtarılması üzerine İngilizlerin yenileceğini anlar, bunalım geçirir ve hastalanır. Kısa süre sonra da ölür. John White ve Jean Pierre görevleri sona erince ülkelerine dönerler. Giderken ikisi de kızlara evlenme ve ülkelerine götürme sözü verirler. Bir süre mektuplaşırlar, sonra John White'ın mektupları kesilir. Dayanamayan Neriman onu aramak için Londra'ya gider, bir daha kendisinden haber alınmaz. Ümran ise Lozan Barış Antlaşması'ndan kısa bir süre sonra Paris'e gider, Jean Pierre'le evlenir. Handan Hanım emekli bir paşa ile evlenerek köşkü terk eder. Nedim Bey yeni görevler üstlendiği Ankara'ya Perihan'ı da götürür ve orada evlenirler.

2.6.4. Yapı

2.6.4.1. Olay Örgüsü

Romandaki olayların merkezinde yer alan kişi Nedim Bey'dir. Nedim Bey'in hem Çamlıca'nın üç gülü ile hem de dönemin önemli tarihsel olay ve kişileriyle güçlü bağlantıları vardır. Romanda, dönemin İstanbul'undaki işgal, Ankara odaklı kurtuluş hareketi ve Osmanlı'nın son yıllarındaki olaylarla bu olaylarda etkili olan kişiler yer almaktadır. Neriman, Perihan ve Ümran'ın (Çamlıca'nın üç gülü) olaylarla olan ilişkileri, romandaki diğer birçok kişi gibi vatan uğruna yaptıkları savaşla ilişkilendirilerek anlatılır. Bu üç kişi, romandaki olayları çok etkileyen ya da belirleyen kişiler değildir. Hatta olayların birçoğuyla doğrudan ilişkileri yoktur. Fakat bu şahıslar, duygusal ilişkileri ve kadın olarak bu mücadelenin içinde olmaları nedeniyle kitabın adı olacak kadar gündeme gelmektedirler. Bu bağlamda olay örgüsünü şöyle bir şema ile göstermek mümkündür:

Romanda, Nedim Bey'in Çamlıca'nın üç gülü ile kurduğu ilişki aracılığıyla hem dönem hem de kişiler ele alınır. Nedim Bey'in kızlara verdiği değer, zamanla onlarda karşılığını bulur. Handan Hanım ve Hulusi Bey'le arası pek iyi olmadığından köşke genellikle onlar yokken, kızları görmek için giden Nedim, onların eğitimine de siyasal görüşlerinin şekillenmesine de önemli katkı sağlar. Nedim, kendisine hayran olan kızların duygularını anlamazdan gelerek onlara eşit mesafede durmayı başarır. Böylece kızların hayata bakışları ve zevkleri anne babalarından çok, küçüklükten beri onlarla ilgilenen Nedim'e benzer. Çamlıca'nın üç gülü olarak adlandırılan kızlar Nedim Bey'in verdiği direktifler doğrultusunda görevlerini tamamladıktan sonra Kurtuluş Savaşı da tamamlandığı için her biri kendi yoluna gider. Romanın sonunda Neriman, John White'ı bulmak için onun peşinden Londra'ya; Ümran, Jean Pier'le evlenmek için Paris'e gider. Perihan ise Ankara'da Genelkurmay'da önemli bir göreve getirilen Nedim Bey'le mutlu bir evlilik kurar.

Ankara merkezinde yürümekte olan Kurtuluş Savaşı'nı İstanbul'dan destekleyenlerin ve onlara karşı koyanların anlatıldığı romanda, Nedim'in Çamlıca'nın üç gülü ile olan ilişkisi aracılığıyla bu olayların iç yüzü anlatılmaktadır. Bunların başlıcaları; Kurtuluş Savaşı'na verilen desteği kesmek ve İstanbul'u Hristiyanlaştırmak amacıyla Türkleri yok etmek için kurulan Rum ve Ermeni çetelerinin faaliyetleri ve İngiliz istihbaratının bunlara verdiği destek, bu çetelere karşı Türkleri korumak ve Kurtuluş Savaşı'na insan ve her türlü savaş malzemesi sağlamak için kurulan Türk çetelerinin faaliyetleri, İngilizler tarafından Mondros Mütarekesi sonrasında Ermeni soykırımını yalanının uydurularak Malta'da birçok kişinin bu nedenle yargılanması ve beraatleri, İzmir'in işgalinden sonra İstanbul'da düzenlenen gösterilere Nedim Bey'in teşvikiyle katılan kızların kabaran milli duyguları ve duyarlılıkları ile gerçekleştirdikleri casusluk

faaliyetleri, bu faaliyetler çerçevesinde yürüttükleri aşk ilişkileri, Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra tüm işgal güçlerinin İstanbul'u terk etmesi olarak görülmektedir.

2.6.4.2. Kişiler

2.6.4.2.1. Aslı Kişi

Nedim Bey

Yüzbaşı Nedim Bey, kızların annesi Handan Hanım'ın halasının oğludur. Handan Hanım'la aynı yaşlardadır. Harbiyeyi bitirdikten sonra İkinci Kolorduda görev alır ama her fırsatta hünkâr, sadrazam ve nazırları acımasızca eleştirdiğinden hiçbir önemli göreve getirilmez. Bu durumu kanıksadığı için de yükselmek umurunda değildir. Öğrenciliğinde Handan'ı çok sever. Handan da ondan hoşlanır. Arkadaşları evleneceklerine inanır. Fakat Handan'ın ailesi, kızlarını geleceği parlak olan bir hariciyeciyile ya da bir paşayla evlendirmek isterler. Bir Harbiye öğrencisiyle evlenmesine izin vermezler. Nedim, ilk göz ağrısı Handan'ın Hulusi Bey'le evliliğine çok içerler. Düğüne gitmediği gibi birkaç yıl evlerine de uğramaz. Fakat kızlar doğduktan sonra onlarla küçük yaşlarından itibaren yakından ilgilenir. Onlarla edebiyat, sanat ve politika başta olmak üzere her konuda sohbet eder, onları eğitmeye çalışır. Kızların büyüdükçe kendisine hayran olduklarını bilir. Fakat onların duygularından yararlanmak istemez. Bunun nedenlerinden biri eski sevgilisi Handan'ın kızı olmaları, ikinci ve daha önemlisi birine açıldığında diğer ikisinin uzaklaşma ihtimalidir. Ama Neriman bir İngiliz'e, Ümran da bir Fransız'a tutulunca Nedim Bey de rahatlayarak Perihan'a açılır.

Yüzbaşı Nedim Bey, Birinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği aylarda Harbiye Nezaretinde İkinci Piyade Şubesine atanır. Buradaki arkadaşlarının Mondros'un gereği olarak ordunun terhisi ve silahların teslimi konusunda tedirgin ve arayış içinde olduklarını

görünce onlara güven verdikten sonra açılmaya ve birlikte hareket etmeye çalışır. Harbiye Nezaretindeki en yakın dostu Cemal Binbaşı, birlikte hareket etmeyi önerince Nedim çok sevinir. Nedim Bey'in Nezarete ilk açıldığı kişi Binbaşı Cemal olur. Bu olaydan sonra, “*Nedim Yüzbaşı, Nezarete bütün subayları yeni bir gözle değerlendirmeye, gözüne kestirdikleriyle sıkı ilişkiler kurmaya*”¹⁹⁴ başlar. Giderek kendini daha yoğun biçimde direniş eyleminin içinde bulur. Karakol, Müdafayı Milliye (Mim Mim) Grubu başta olmak üzere birçok örgütle işbirliğine girer. Nedim Bey, askerlerin denetimindeki Müsellah (silahlı) Müdafayı Milliye örgütünde yer alır. İstanbul'daki gizli örgütlenmelere ilişkin Kurmay Yüzbaşı Neşet Bey'den de bilgi alır. Hamza örgütü yöneticisi olan Neşet Bey, Mustafa Kemal'le Çanakkale'den tanıştıklarını ve onun emriyle İstanbul'dan Ankara'ya silah ve insan kaçırdıklarını, ayrıca İmalatı Harbiye örgütünün çalışmalarına katıldıklarını anlatır. Nedim Bey, Harbiye Nezareti Siyasal Haberalma bölümünün sorumlusu yakın dostu Binbaşı Ekrem Bey'den de hem İngiliz İstihbarat Servisinin başındaki Yüzbaşı Bennett hem de Rum ve Ermeni çeteleri hakkında bilgi alır. Nedim Bey'in bağlı olduğu örgüt, İngiliz ve Fransızlardan bilgi edinilmesi, Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın faaliyetlerinin izlenmesi, Anadolu'ya insan ve silah kaçırılması, Mustafa Sagir olayının deşifre edilmesi gibi birçok olayda görev alır, önemli başarılar elde eder. Sonunda, Nedim Bey, Ankara'da Erkânı Harbiyede önemli bir göreve atanır ve Perihan'la evlenir.

2.6.4.2.2. Yardımcı Kişiler

Çamlıca'nın üç gülü (Neriman, Perihan, Ümran)

Romanda, “*Mondros Mütarekesinin ilk yılında Neriman 21, Perihan 19, Ümran ise*

¹⁹⁴ Age, s. 68.

17 yaşındadır.”¹⁹⁵ denilerek kızların yaşıyla ilgili dolaylı bilgi verilmekte, haklarında ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Yazar da kitabın sonundaki “*Gerçek mi Kurgu mu?*” adlı bölümde, bu kadınların gerçekten yaşayıp yaşamadıklarına dair şöyle bir değerlendirme yapar:

Çamlıca’nın üç gülü acaba gerçekten Çamlıca’da yaşamış kızlar mıydı? Kimlik kartlarında Neriman, Perihan ve Ümran mı yazılıydı? Yoksa Rukiye, Muzaffer ve Necla mı? Çamlıca’da o yıllar yaşamış olanlar genelde ayrıntılı bilgi vermiyorlar ama bazıları da ‘Yazık oldu o kızlara, İstiklal Madalyası hak etmişlerdi. Milli mücadeleye yaptıkları hizmetleri kim unuttur?’ diyorlar. Yıllar sonra Bestekâr Yesari Asım Bey, onlardan esinlenerek ‘Biz Çamlıca’nın üç gülüyüz.’ adlı Nihavent şarkıyı besteledi. Tek o şarkı unutulmadı. Ama o şarkı gerçekten o kızlar için mi yazılmıştı? Bunu da bilen kalmadı.¹⁹⁶

Romanda ayrıntılı olarak anlatılmayan bu üç kadın, olay akışı içinde Nedim Bey’le ya da diğer kişilerle olan ilişkileri aracılığıyla tanıtılır. Buna göre Neriman, eski elçi ve nazır Ahmet Hulusi Bey’le Handan Hanım’ın üç kızının en büyüğüdür. Ailenin, iyi bir evlilik yapabilmeleri için iyi birer eğitim vermeye çalıştığı kızların büyük olan ikisi Neriman ve Perihan, Arnavutköy Amerikan Kolejini bitirir. Evde piyano dersleri alırlar. Kızların üçü de, küçük yaştan itibaren Nedim Bey’in sohbetleri, sevgisi ve sıcak ilgisiyle büyür. Döneminin en iyi okullarından birinde okumalarının yanında, Nedim Bey’in sohbetleriyle de ülkede ve dünyada olup bitenleri öğrenirler. Açık fikirli, açık sözlü ve cesur yetişirler. Vatan sevgileri yüksektir.

İstanbul’un işgalinden sonraki günlerde oturdukları köşkte babalarının verdiği çay partisinde Neriman, İngiliz subayı John White ile tanışır. O, Neriman aracılığıyla Yüzbaşı Nedim Bey ve Türklerin gizli örgütlenmeleri ile ilgili bilgi almaya çalışırken Neriman da ondan İngilizlerin çalışmaları hakkında bilgi sızdırmaya çalışır. Fakat birbirlerini çok severler. John White, sorumlu olduğu depodan silah çalındığının tespiti üzerine görevden alınarak Londra’ya gönderilir. Bu olay, Neriman’ın onu oyalaması ve nöbetçilerin, onun

¹⁹⁵ Age, s. 12.

¹⁹⁶ Age, s. 284.

getirdiği viskiyle sarhoş olmaları sonucunda gerçekleşir. Neriman, sevgilisinin gönderilmesinden dolayı olarak sorumlu olduğundan iki duygu birden yaşar; hem Ankara'ya yüklü miktarda silah ve cephane gönderdiği için çok sevinir hem de sevgilisinin gönderilmesine neden olduğu için çok üzülür. O gittikten sonra bir süre dönüp kendisini almasını bekler. Lozan'dan sonra diğer işgal askerleri de gidince dayanamaz ve tek başına Londra'ya gider. Bütün aramalara rağmen kendisinden bir daha haber alınamaz.

Perihan, kızların ortancasıdır. Ablası gibi Arnavutköy Amerikan Kolejini bitirir. Batı kültürüyle yetişmiş, açık fikirli, rahat tavırlı ve cesur biridir. O da ablası ve kardeşi gibi küçük yaştan itibaren 'Nedim ağabeyine âşıktır. İstanbul'un işgalinden sonraki günlerde oturdukları köşkte babasının verdiği çay partisinde ablası ve kardeşi birer işgal subayı ile arkadaş olunca Nedim Bey'le birbirlerine açılabilirler:

Perihan köşkte yalnızdı. Buna Nedim Bey'in sevinmediğini söylemek doğru olmazdı.(...)

–Perihan, senden çok hoşlanan bir Türk subayı var.

–Kim bu subay, niye kimliğini gizliyor?

–Senden aynı ilgiyi duyamayacağından korkuyor.

–Ama böyle bir yere varamaz ki, kendini bana tanıtmazsa, benden hoşlandığını söylemezse...

–Senden çok hoşlanıyorum Perihan! Perihan heyecanla Nedim Bey'i kucakladı.¹⁹⁷

Böylece Nedim Bey'le Perihan'ın da romanda sevgili olarak yer aldıkları görülür. Bundan sonra Perihan'ın yaşamının en mutlu günleri başlar. Yeraltı faaliyetleri konusunda Nedim Bey'e ablası ve kardeşi kadar yardımcı olamasa da elinden geleni yapar. Cumhuriyet'in ilanından sonra, Nedim Bey'le Ankara'ya giderek evlenirler.

Ümran, üç kardeşin en küçüğüdür. Perihan'dan iki yaş küçüktür. O, ne İngilizceye ne de piyanoya meraklıdır. Bu yüzden ablalarından iki yıl sonra Fransız okulu Dam de Siona verilir. Çok yaramaz fakat başarılı bir öğrenci olur. O da döneminin en iyi

¹⁹⁷ Age, s. 127.

okullarından birinde Batılı yaşıtları gibi yetişir. Aynı zamanda, Nedim Bey'in çabalarıyla ülkede ve dünyada olup bitenleri öğrenir. İstanbul'un işgalinden sonraki günlerde oturdukları köşkte babasının verdiği çay partisinde Fransız subayı Jean Pierre'le tanışır. Onun da diğer Fransız askerleri gibi Türklere ılımlı bakması nedeniyle kolay anlaşılır. Düşüncelerini ve vatanı için üstlendiği görevini ona açıklamaktan çekinmez. Bir süre sonra Nedim Bey'den gelen kimi görevleri birlikte yaparlar. Romanda,

Neriman, Maçka Silah Deposu'ndaki İngiliz nöbetçilerin durumunu tüm ayrıntılarıyla John'dan öğrenmişti. Bu nöbetçiler, Beyoğlu'nu iyi bilen bir Fransız arkadaşlarıyla cumartesi ve pazarları çıkıp dolaşıyorlardı. Yapılacak iş bu Fransız çavuşla ilişki kurmaktı. Bu iş de Ümran'a düşüyordu. Ümran, Jean Pierre aracılığıyla bu çavuşu buldu. Çavuş onlara yardım edeceğini söyledi.¹⁹⁸

denilerek, Ümran'ın da ablası Neriman gibi üstlendiği görevi nasıl yerine getirdiği konusunda bilgi verilmektedir. Jean Pierre'in Lozan Barış Antlaşması'nın ardından ülkesine giderken çağırdığı Ümran, Cumhuriyet'in ilanından kısa bir süre sonra Paris'e giderek Jean Pierre'le evlenir.

Türk kadınının Kurtuluş Savaşı'ndaki fedakârlıkları romanda Neriman, Perihan ve Ümran'ın, Nedim Bey'in talimatlarıyla sergiledikleri davranışlar aracılığıyla ortaya konmaktadır.

2.6.4.2.3. Diğer Kişiler

Romanda, asli kişi olan Nedim Bey ile yardımcı kişiler olan Neriman, Perihan ve Ümran'ın dışındaki kişiler ayrıntılı olarak ele alınmaz. Bu kişiler, olaylar içinde kısaca yer verilen veya sadece ismi geçen kişilerdir:

Hulusi Bey (üç kızın babası), Handan (üç kızın annesi), Mustafa Kemal Paşa, Jön Türklerden Nuri Bey, Neriman'ın sevgilisi İngiliz subayı John White, Ümran'ın sevgilisi

¹⁹⁸ Age, s. 210.

Fransız subayı Jean Pierre, Abdülhak Hamit, Recaizade Mahmut Ekrem, Ercüment Ekrem, Halide Edip, Abdülhak Şinasi, Yahya Kemal, Ahmet Hamdi, Hulusi Bey'in annesi İkbâl Hanım, Hulusi Bey'in kardeşi Ali, Hulusi Bey'in beslemesi- Ali'nin ilk karısı Mürgüdüil, Hulusi Bey'in beslemesi Zehra, Enver, Talat ve Cemal Paşalar, direniş örgütü önderi Kara Kemal, direniş örgütü önderi Kara Vasıf, Sadrazam Damat Ferit Paşa, Padişah Vahdettin, Dr. Adnan Adıvar, direniş örgütü önderi Topkapılı Cambaz Mehmet Bey, Harbiye Nazırı Şakir Paşa, İzmir Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa, Posta Genel Müdürü Refik Halit, Gazeteci Hasan Tahsin, şair Mehmet Emin, Rauf Bey, Refet Paşa, Fransız Kuvvetleri Başkomutanı Franchet d'Esperey, Fransız Başbakanı Clemenceau, Fransız Yüksek Komiseri Defrance, İngiliz Kuvvetleri Başkomutanı General Harrington, İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Caltorphe, Amiral Caltorphe'un yardımcısı-İngilizlerin "böl ve yönet" politikasının mimarı İrlandalı Katolik Andrew Ryan, Amiral Caltorphe'un yardımcısı İkinci Amiral Richard Webb, İngiliz istihbarat subayı Yüzbaşı John G. Bennet, jandarma binbaşılığından ayrılmış İngiliz ajanı Ahmet Anzavur, İngiliz ajanı Hintli Mustafa Sagir, ikili ajan Pandikyan Efendi, Ümrân'ın arkadaşı Necla, Türk dostu Fransız yazar Pierre Loti, Türk dostu Fransız yazar Claude Farrère, Dr. Esat (Işık) Paşa, istihbarat subayı Yüzbaşı Kemal Bey, Peyamı Sabah başyazarı Ali Kemal.

2.6.4.3. Mekân

Romanda mekân, olayların gelişimine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Olaylar, ağırlıklı olarak İstanbul'da geçer. Hulusi Bey'in Çamlıca'daki köşkünde verdiği parti, bu partiye gelen yabancı subaylardan ikisiyle Neriman ve Ümrân'ın arkadaş oluşu, kurulan Ermeni, Rum ve Türk çetelerin yaptıkları faaliyetler gibi birçok olay İstanbul'da gerçekleşmektedir. Romanda en çok geçen mekân adı Çamlıca'dır. Romanın ilk

bölümünün adı da “*Çamlıca’da Hulusi Bey Köşkü*”dür. Bu bölümde adı belirtilen köşkün kısa ve yüzeysel bir betimlemesine yer verilir:

Bu köşk Çamlıca’nın en görkemli yapılarından biriydi. Bahçenin ortasında fiskiyeli ve kırmızı balıklı bir havuz yer alıyordu. Suyun üstü yer yer nilüferlerle kaplıydı... Bahçe duvarının diplerinde mor salkımlar, hanımelleri ve sarmaşıklar uzanıyordu. Köşkün ön bahçesinde, havuzun sağ yanına İspanya’dan getirilmiş bronz bir boğa heykeli yerleştirilmişti.¹⁹⁹

Romanın sonunda bu köşkle ilgili kısa bir betimlemeye daha rastlanmaktadır:

Lozan’dan sonra Hulusi Bey’in ölmesinin ardından her yanı çökmekte olan köşkün insanları yavaş yavaş dağılır. İspanya’dan getirilen boğa heykeli çalınır. Bahçedeki tahta sıralar, koltuklar çürür. Seraların camları kırılır. Bahçe kapısının çingırağını çocuklar yürütür. Tavan çöker, şezlonglar, koltuklar patlar. Vişne, kiraz ve asma meyve vermez olur, kurur. Yıllar sonra Handan Hanım, köşkü yıkıcıya verir ve anıt köşkün yerinde zevksiz beton bloklar yükselir. Yıllar sonra oralardan geçen Çamlıcalı yaşlı hanımlar birbirlerine köşkün olduğu yeri göstererek, ‘İşte, eski Hariciye Nazırı Hulusi Bey’in köşkü buradaydı.’ derler.²⁰⁰

Köşk ile Hulusi Bey’in ailesinin ihtişamlı günleri aynı zamana rastlar. Köşk yavaş yavaş harabeye döndüğünde aile de dağılıp yok olmaya doğru gitmektedir. Bundan dolayı romanda, köşk ile Hulusi Bey’in ailesi arasındaki benzerlik, mekân–insan ilişkisi bakımından dikkat çekicidir.

İstanbul dışında Ankara, Erzurum, Sivas, Paris, Madrid, Londra, Cenevre, Girit, İran vb. adlar da mekân olarak geçmektedir. Bu yerlerin hiçbirisi, ayrıntılı betimlemeleri yapılan yerler değildir; bu yerler, olaylar anlatılırken adı geçen ya da kişilerin doğdukları, çalıştıkları yerlerdir. Anlatıcının amacı olayları ön plana çıkarmak olduğundan mekân ayrıntılı betimlenmez. Bu durumun istisnası olarak yukarıya alınan bölümler örnek olabilir.

2.6.4.4. Zaman

Olay zamanı, 1918 –1923 arasındır. Aktarılan olaylar, 1918’de İstanbul’un işgal

¹⁹⁹ Age, s. 9.

²⁰⁰ Age, s. 283.

edilmesinden başlamakta, 1923'te "Cumhuriyet'in ilan edildiği günler"²⁰¹de sona ermektedir. Bununla birlikte, Düyun-ı Umumiye hakkında ansiklopedik bilgi verilirken 1854 yılına kadar geriye dönülmektedir. Karakol örgütü anlatılırken örgüt yöneticilerinden Kara Kemal'in "Haziran 1926'da İzmir'de Mustafa Kemal Paşa'ya düzenlenen suikasta adı karışır."²⁰² denilerek bu kez de ileriye doğru gidilmektedir. Böylece olayların ağırlıklı olarak 1918-1923 arasındaki 5 yılda geçtiği, bu beş yılın kimi ayrıntıların verilmesiyle genişletildiği söylenebilir.

2.6.5. Tema

Roman, tarihi niteliktedir. Anlatılan dönemde, İstanbul'un işgali, Osmanlı'nın eski ve yeni yöneticilerinin işgal güçleri karşısındaki aciz tavırları, buna karşılık vatani kurtarmak için Ankara'da kurulan Kuvayı Milliye hareketinin kadın erkek, zengin fakir demeden herkesi içine alacak şekilde büyük fedakârlıklarla büyümesi, İstanbul'da kurulan Kuvayı Milliye'nin Ankara'ya insan ve silah kaçırmaları, ayrıca Müslüman halka çeşitli kötülükler yapan Rum ve Ermeni çeteleri, bunlarla çarpışan Türk çeteleri ve bunların faaliyetleri gibi durumlar ayrıntılarıyla anlatılmaktadır.

İzmir'in işgalinden sonra İstanbul'da düzenlenen gösterilere Nedim Bey'in teşvikiyle katılan kızların milli duyguları ve duyarlılıkları kabarır. Vatanın kurtuluşu için daha çok şey yapma isteği duyarlar. 19 Mayıs 1919'da düzenlenen ilk gösteride Halide Edip'in ardından Ümran da konuşur. Sonraki günlerde peş peşe düzenlenen gösterilerde de kızlar kürsüye çıkarak konuşurlar. "Konuşmalar bitmişti ama alkışlar dinmiyordu. Neriman'ın, Perihan'ın ve Ümran'ın gözlerinden yaşlar boşanıyordu."²⁰³ İşgalcilere karşı iyice bilenirler. Böylece anne ve babalarından düşünce olarak giderek uzaklaşırken Nedim

²⁰¹ Age, s. 282.

²⁰² Age, s. 45.

²⁰³ Age, s. 58.

Bey'e yaklaşırlar.

Neriman bir İngiliz, Ümran da bir Fransız sevgili bulunca Nedim de Perihan'a açılır ve onunla aşk yaşamaya başlarlar. Nedim Bey, kızlara erkek arkadaşları aracılığıyla istihbarat görevleri verir. Kızlar da bu görevleri seve seve kabul eder. Kızların üçü de sevdikleri erkekle aşklarını yaşarken Neriman ve Ümran aynı zamanda vatan için istihbarat görevi yaparlar.

İstanbul'daki Kuvayı Milliye'nin faaliyetleri Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında önemli bir etken olur. Savaş kazanılıp Cumhuriyet ilan edildikten ve Lozan Barış Antlaşması imzalandıktan sonra sanki bir daha gitmeyecekmiş gibi gelen işgal askerleri İstanbul'u terk eder.

2.6.6. Anlatım

Yazar anlatıcı ve ilahî (hâkim) bakış açısının bulunduğu romanda anlatıcı, olayları okuyucunun belli bir görüş açısından anlamasını sağlamaya çalışmakta, bunun için yer yer müdahale ve yorumlar yapmaktadır. Yazar anlatıcının olayların dışına çıkarak yorum yaptığı yerlerin birinde, “Kara Kemal, Mustafa Kemal Paşa'ya suikast yapabilecek birisi değildi, onun ölümü, bir devrimcinin acı sonu. İşte devrimin kendi öz evladını yemesine kara bir örnek.”²⁰⁴ denilmektedir.

Bir başka yerde de anlatıcı, “O zamanlar Savaş Bakanı olan Winston Churchill de Ermeni olayı konusunda kesin bir şey bulunamayacağını anlamıştı. Malta sürgünleri olayı İngilizler için tam bir fiyasko oldu. Ermeni kıyımı suçuyla bir tek kişiyi mahkûm edememiş olmanın üzüntüsünü yaşadılar.”²⁰⁵ diyerek olay akışı dışındaki tarihi bilgiyle ilgili yorum yapmış, taraf olmuştur.

²⁰⁴ Age, s. 45.

²⁰⁵ Age, s. 85.

Rum Todorî Çetesi üyelerinin köyünden kaçırarak tecavüz ettikleri Zehra'nın ruh hali anlatılırken,

Zehra, Çamlıca'da yaşadığı felaketin etkisindeydi hâlâ. Kafası zonklıyor, kulakları uğulduyor ve gözleri kararıyordu.(...) Yatağa uzandı. Ne kadar da yorgundu. Ama hiç gözüne uyku girmeyecek sanıyordu. Oysa uyuyup kalıverdi. Hep karabasanlar görüyordu. Canavarlar oraya da gelip üzerine çullanıyorlardı! Elleriyle göğsünü, karnını ve bacaklarını korumaya çalışıyordu. İmdaat, yetişin! diye bağırdı. Ama rüyadan uyanır uyanmaz da karabasan gördüğünü anladı. Üzüldü bağırdığına.²⁰⁶

denilmektedir. Romanda, bu cümlelerde olduğu gibi hâkim bakış açısının bulunduğunu gösteren birçok örneğe rastlanmaktadır.

Hıfzı TOPUZ, romanını oluştururken kürsü ve gösteri konuşmalarından, Fransa'nın İngiltere'ye protesto notasından, bir İngiliz subayın İngiltere'ye, Ermeni olayıyla ilgili Türklerin yargılanması için yazdığı rapordan, anılardan, gazetelerdeki haber yazılarından ve mektuplardan da yararlanmıştı. Bunlara örnek olarak 23 Mayıs 1919'da Sultanahmet'te düzenlenen gösteride Halide Edip'in yaptığı konuşma verilebilir: "Kardeşlerim, evlatlarım, ben Müslüman tarihinin mutsuz bir kızıyım. Kahraman ve talihsiz Türk milletinin anasıyım. Millet adına, ecdadımızın bizi seyreden ruhlarına yemin ediyorum: Osmanlı sancağına, tarihine hıyanet etmeyeceğim..."²⁰⁷ Tarihi bir kişinin konuşmasından alınan bu bölüm dönemi yansıtan bir belge niteliğindedir.

Ayrıca romanda 47 adet fotoğraf yer almaktadır. Bunların birisi karikatür, birisi müzik notası, diğerleri dönemin olay, kişi ve mekânlarına ait fotoğraflardır. Romanda dipnot kullanılarak kimi kişiler hakkında biyografik bilgiler verilmekte, manda yönetimi ve Düyun-ı Umumiye hakkında okuyucuya kısa ansiklopedik bilgiler aktarılmaktadır. Romandaki bu ve benzeri kullanımların romanın tarihi özelliğini vurgulamak için verildiği söylenebilir.

²⁰⁶ Age, s. 30.

²⁰⁷ Age, s. 63.

Romanda olaylar ön plandadır. Bundan dolayı, roman boyunca ağırlıklı olarak öyküleme biçimi kullanılır. Öyküleme içerisinde diyaloglardan da yer yer yararlanılır:

John nasıl öperdi acaba? Herhalde önce dudaklarına uzanırdı. Elbette başını çevirmeyecekti. Neriman kafasında böyle düşüncelerle Pera Palas'a geldi. Heyecandan dizleri titriyordu. Lobide John'un kendini beklediğini görünce kıpkırmızı oldu. John, 'Neriman, ne kadar mutluyum, geldiniz.' dedi. 'Evet, John, sizi görmeyi çok istemiştim.' İki kişilik bir masaya oturdular. Bir süre bakiştılar. John içten içe huzursuzdu. Yüzbaşı Bennett ona gizli bir görev vermişti. Neriman'dan yeraltı örgütleriyle ilgili bilgi öğrenmesi gerekiyordu. Ne pis bir görevdi bu. O, doğru dürüst bir asker olarak yetişmişti, yoksa bir ajan olarak değil. Bu görevi hiç istemiyordu. Neriman'dan çok hoşlanmıştı. Ona ihanet etmek niyetinde değildi. Bennett'i pekâlâ uyutabilirdi... Neriman kararını vermişti, John'a yaklaşımdan çekinmeyecekti. Oh be, karar vermek ne güzel şeydi. Elveda bütün kısıtlamalara, sansüre, zorlamaya, baskılara... Yaşasın özgürlük ve aşk.²⁰⁸

Geriye dönüş tekniği, romanda en çok başvurulan anlatım tekniklerinin biridir. Romandaki olaylar, Mondros Mütarekesi yıllarında (1918) başlamakta, Mustafa Kemal'in Ankara'ya geçmesinden sonra İstanbul'da oluşan Kuvayı Milliye ruhu ve hareketi anlatıldıktan sonra, işgal döneminde İstanbul'da yaşananlara yer verilmekte, Lozan görüşmeleri döneminde gerçekleşen olaylar anlatılırken geriye dönülerek Düyun-ı Umumiyenin ortaya çıkışı (1854) anlatılmaktadır. Bu noktadan, yeniden olay zamanına gelinerek Düyun-ı Umumiye'nin Ankara Hükümeti tarafından kabul edilmeyeceği ve yeni politikalar izleneceği belirtilmekte ve buradan devam edilmektedir.

Topuz, Türkçe kullanımına da önem vermektedir. Kişilerin konuşmalarında, mektuplarında bunu vurgulamaktadır. Hatta başkışı Nedim Bey, üç kızla yaptığı konuşmaların birinde onların bu konuda seçici davranmalarını istemektedir:

Nedim Bey, bazen de dil konusundan söz ediyordu: 'Türkçemizi ne ölçüde yitirdiğimizin farkında mısınız? Dilimiz zaten Arapçanın Farsçanın etkisi altındaydı, şimdi de Fransızcanın ve İngilizcenin etkisi altında. Pera Palas hiç Beyoğlu'na yakışıyor mu? Neden Beyoğlu Sarayı demiyoruz? Neden Rose Noir kabaresi? Kara Gül değil? Neden futbol? Ayaktopu diyemez miyiz? Nedim Bey bu konularda bir yığın örnek verdikten sonra, 'Sorun çok ciddi. Dilde bağımsızlığımız elden gidiyor. Önce ekonomik bağımsızlığımızı yitirdik,

²⁰⁸ Age, s. 110.

sonra da kültürel bağımsızlığımızı. Böyle giderse elli yıl sonra sokaklarda Türkçe tabela göremeyeceğiz. Aman kızlar, çok dikkatli olalım.’ diyordu.²⁰⁹

Romanda, yabancı sözcüklerden olabildiğince arınmış, kısa cümlelerle örülü bir dil ve akıcı bir anlatım bulunmaktadır. Güncel bir dil kullanmaya özen gösterildiği görülmektedir.

2.6.7. Genel Değerlendirme

Romanın amacı, Birinci Dünya Savaşı yıllarından başlayarak Cumhuriyet’in kuruluşuna kadar geçen sürede İstanbul’da ortaya çıkan Kuvayı Milliye hareketinin durumunu ve Ankara’daki merkezle olan ilişkilerini anlatmaktır. Anlatıcı, Osmanlı devletinin son dönemindeki yöneticilerin, işgal güçleri karşısında aciz olduklarını, buna karşılık Kuvayı Milliyecilerin hem ülkeyi işgal eden emperyalistlere hem de işbirlikçi yöneticilere karşı verdikleri savaşımını, Çamlıcalı üç güzel kızın sıkıntılı aşk ilişkileri eşliğinde anlatır. Romanda, bu dönemde ülkenin işgalden ve işbirlikçilerden temizlenmesi için savaşıyan yeraltı örgütleri ile Rum ve Ermeni çeteleri hakkında da bilgi verilmektedir.

Romanın zamanı 1918–1923 arası dönem olmakla birlikte, geriye dönüşlerin de yapıldığı bir anlatımla 1854-1926 yılları arasındaki dönemdir.

Romanda, olayların geçtiği asıl mekân İstanbul’dur. Bunun yanında, romanda sadece adı geçen Ankara, Erzurum, Sivas, Paris, Madrid, Londra, Cenevre, Girit, İran, Habeşistan gibi yer adları da mekân olarak belirtilmektedir.

Romana adı verilen üç kız ve Nedim Bey dışında, romanda döneme ait çok sayıda kişiden söz edilmektedir. Kişilere olaylardaki etkileri ölçüsünde bir önem sırasına göre yer verildiği görülmektedir.

Sonuç olarak, romanın amacı, genç kuşaklara tarihi bilgileri roman türünün

²⁰⁹ Age, s. 13-14.

olanaklarını kullanarak vermektir. Yazarın, roman türünün imkânlarından daha fazla yararlanma amacı olmadığı için, roman tekniklerini de çok fazla denemediği görülmektedir.

2.7. Devrim Yılları²¹⁰

2.7.1. Tanıtım

Hıfzı TOPUZ'un yedinci romanı olarak Temmuz 2004'te yayımlan *Devrim Yılları*, Kurtuluş Savaşı sonrasında Gazi Mustafa Kemal'in önderliğinde yapılan devrimleri konu almaktadır. Romanda başkişi Samim Rıza'nın yaşamı çevresinde o dönemde gelişen olaylar ve olaylarda etkili olan başlıca kişiler tanıtılmaktadır. Samim Rıza ve sevgilisi Fransız Le Populaire gazetesi yazarı Colette Cordier'in yaşamları çevresinde gelişen olayların başlıcaları, Türkiye Cumhuriyeti'ni çağdaşlaştıran olumlu gelişmeler olarak romana konu edilmektedir. Bu olumlu gelişmelerin yanında İzmir Suikastı ve Menemen olayı gibi olaylar da anlatılmaktadır. Romanda Türkiye Cumhuriyeti devletinin ilk yıllarındaki önemli olaylar ve kişiler, I-Sarayburnu'nda Bir Gece, II-Ankara'da Coşkulı Günler, III-Ayrılıklar, IV-"Biz Bu ülkeyi Hacılar Hocalara Bırakmayacağız!", V-"Burası Milletin Sofrasıdır!" şeklinde beş bölümde tanıtılmaktadır.

2.7.2. Hakkındaki Değerlendirmeler

Gün ZİLELİ, romanı,

Bazı kitaplar romansı anı, bazıları anımsı roman, bazıları da has anıdır. Hıfzı Topuz'un anımsı romanı (Gerçi kendi anıları değildir bunlar, 'genç' Cumhuriyet'in anılarıdır daha çok ya da Atatürk hakkındaki, söylenceye dayanan anılardır.) Devrim Yılları da bence başarısız. Her şeyden önce, roman kişileri, etli canlı insanlar olmaktan çok, Hıfzı Topuz'un Kemalist diskurlarını ortaya sürmek ya da 'genç' Cumhuriyet'e ilişkin anıları aktarmak için

²¹⁰ Topuz, *Devrim Yılları*, Remzi Kitabevi, 8. b., 2011.

kullandığı birer kukladan ibaret. Hele Samim Rıza'yı ziyarete gelip uzun süre Türkiye'de kalan Fransız gazeteci Colette, oldukça komik bir kukla. Zavallı Colette, Hıfzı Topuz'un kendine biçtiği role uygun olarak, konuları açmak üzere sorular sorma görevini yerine getirmeye çalışırken, zaman zaman oldukça ebleh bir görüntü veriyor. Birkaç örnek vereyim. Colette, Atatürk'ün açıklamaları karşısında şöyle diyor: 'Ekselans... ne kadar tatlı anlattınız. Ne kadar içten ve duygusaldı. İşte sizden tam bu tür sözler beklerdim. Sizin için bir de diktatör derler, böyle bir insan hiç diktatör olur mu?' Samim Rıza, sevgilisi Colette'i ikide bir karşısına alıp, ders verir gibi anlatıyor da anlatıyor. Colette'in ise bir anaokulu öğrencisinden farkı yok. Samim Rıza, Bakû Kurultayı'ndan söz edince, hemen soruveriyor: 'Bakû'da toplanan bu kurultay neydi? Onu da anlatsana.' Yani, Hıfzı Topuz'a, 'okurlara anlatsana' demek istiyor Colette. Colette'in aptalca soruları kitap boyunca dur durak bilmeden devam ediyor: 'Mustafa Suphi ve arkadaşları şimdi neredeler?' 'Ne yazık ki onların sonu çok acıklı oldu. Hepsî Karadenizin sularında boğuldular.' Sonuçta, Hıfzı Topuz'un, gerçek roman kahramanlarından yoksun bu anımsı romanı da, diğer tarihi parodileri gibi başarısız.²¹¹

diyerek kişiler ve anlatım yönüyle başarısız bulunduğunu belirtmektedir.

Hasan PULUR, Milliyet gazetesindeki *Olaylar ve İnsanlar* adlı köşesinde, 18 Ocak 2007'de yayımlanan yazısında, romanda Hıfzı Topuz'un Samim Rıza'nın ağzından anlatılan görüşlerinin, saptama ve tahminlerinin bugünün gerçeklerine bire bir uygun olduğunu söylemektedir. Bu gerçekler, devrim yapılan ülkelerde, devrimden zarar gören ya da devrime karşı olan kesimlerin mutlaka kazanılması gerektiği, aksi takdirde bu kesimlerin rejim zayıf düştüğünde karşı devrim için mücadeleye girişecekleridir.²¹²

Bülent ŞAMAN, Hıfzı Topuz'un bu romanının; birçok kurum ve kişilerin anılarından, araştırmalarından, verdikleri belgelerden ve fotoğraflardan yararlanılarak hazırlandığını, tıpkı Turgut Özakman'ın *Şu Çılgın Türkler*, *Diriliş* ve *Cumhuriyet* adlı eserleri gibi tarihi bilgiler vermesi nedeniyle, kesinlikle okunması gereken, yararlı ve gerekli bir başucu kitabı olduğunu belirtmektedir.²¹³

²¹¹ Zileli, *Romansı Anılar, Anımsı Romanlar, Has Anılar*, Virgül, S. 78, Kasım 2004.

²¹² Pulur, Milliyet gazetesi, *Olaylar ve İnsanlar*, 18 Ocak 2007.

²¹³ Şaman, stereomecmuasi.com, 12 Mayıs 2012.

2.7.3. Özet

Uzun süredir kardeşiyle birlikte *Halkın Sözü* gazetesini çıkarmakta olan Ahmet Samim, gazetenin başyazarlığını da yürütmektedir. Çerkez Hüseyin Paşa'nın kızı Cemile ile evlidir. Samim Rıza, on beş yıl önce, 1913'te okumak için gittiği Paris'te sinema kuyruğunda tanıştığı Colette'e âşık olmuş, aşkı karşılık bulmuştur fakat 1914'te savaş çıkınca, büyük aşkını Paris'te bırakıp yurda dönmek zorunda kalmıştır. Samim'in Paris günlerinden sevgilisi Colette Cordier, tanışmalarından 15 yıl sonra, 1928 Ekim'inin ortalarında çalışmakta olduğu Le Populaire gazetesi adına Gazi Paşa ile röportaj yapmak için İstanbul'a gelir. Sanki yıllardır ayrı değilmiş gibi, 18-20 yaşlarının heyecanıyla kucaklaşır, özlem giderirler. Samim Rıza, Colette'i Gazi'yle buluşturmada önce, onu Türkiye'deki gelişmeler konusunda bilgilendirmek ister. Medeni Kanun, Laiklik, Yazı Devrimi, Devletçilik gibi konularda ayrıntılı bilgiler verir. Kendisinin de katıldığı, Gazi'nin, 1925'teki Kastamonu gezisinde gerçekleştirdiği Şapka Devrimi'ni, bundan kısa süre sonra yapılan Batılı saate ve Miladi takvime geçişle ilgili yasal düzenlemeleri ayrıntılarıyla anlatır. Gazi hakkında Colette'e bilgiler verir. Colette, on gün kadar İstanbul'da kaldıktan sonra Gazi Paşa ile görüşmek için Samim'le Ankara'ya gider. Bu yolculuk Samim'le karısı Cemile arasında var olan tartışmalara yenilerini ekler. Colette, Cumhuriyet'in beşinci yıldönümünden bir gün önce Ankara'da Gazi ile tanışır. Birkaç gün üst üste uzun sohbetleri olur. 1928'in yaz aylarında Gazi'nin gündeme getirdiği ve önce milletvekillerinden, sonra gazeteci ve diğer aydınlardan başlayarak halkı alıştırılmaya çalıştığı Latin harflerinden oluşturulan yeni Türk alfabesi, Tanzimat'tan beri birçok aydın tarafından savunulagelmesine rağmen ilk kez 1923'te İzmir İktisat Kongresinde dile getirilmiş ama Kongre Başkanı Kazım (Karabekir) Paşa bu teklifi gündeme almamıştır. Gazi, Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati başkanlığındaki komisyonun hazırladığı yeni

harfleri onayladıktan sonra 15 yıllık geçiş süresi önerisine karşılık, üç ayda gerçekleşmezse bir daha hiç olamayacağını söyler. Yeni harfler 1 Kasım 1928'de TBMM'de oy birliğiyle kabul edilir. Colette, Samim'le kaldığı Ankara Palas'ta her gün bunun gibi yeni gelişmelere yakından tanık olur, yeni birileriyle tanışır. Orada görüştüğü Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati'den 1924'teki Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun kabulünü dinler. Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü'den Türkiye'nin sosyalizme ve komünizme, halkın gelenek ve inancı nedeniyle mesafeli durduğunu öğrenir. İzmir İktisat Kongresi yapılırken İktisat Bakanı olan, sonradan Adalet Bakanlığına atanan Mahmut Esat'tan Devletçilik ilkesinin liberalizm, sosyalizm ve komünizmden farklı ve ülkemize ait özelliklerini öğrenir. Yine Mahmut Esat'tan Medeni Kanun'un, Ticaret Kanunu'nun, İcra ve İflas Kanunu'nun, Ceza Kanunu'nun kabul edilmesini yani Hukuk Devrimi'ni ve Bozkurt-Lotus davasının ayrıntılarını öğrenir. Colette, Samim'den de İzmir Suikastı'nın, Mustafa Suphi, Çerkez Ethem ve Yeşil Ordu olaylarının ayrıntılarını dinler. Bütün öğrendiklerini ve izlenimlerini Paris'teki gazetesine gönderir. Le Populaire gazetesi bu yazılarla Fransa'nın en çok okunan ve konuşulan gazetesi olur. Colette, Gazi'den kadın hakları, eğitim, kültür, kalkınma ve din konularındaki politikalarla ilgili bilgiler alır. Bakanlardan öğrenmiş olduğu birçok bilgiyi bir kez de ondan dinler. Onun sofrasındaki serbest konuşma ortamını yaşayarak görür. İçki konusundaki görüşünü kendinden dinler. Arkadaşları, Gazi'nin 30-40 saat dinlenmeden çalışabildiğini, okumaya başladığı bir kitabı ya da incelemeye başladığı bir belgeyi bitirmeden bırakmadığını anlatırlar. Gazi de okumaya başladı mı bırakmadığını, yalnız gözlerinin yaşardığını, onun da çaresini, birkaç metre tülbent alıp keserek gözlerini kurulamakta bulduğunu söyleyip alçakgönüllülük yaparak bunu onaylayınca, Colette'in Gazi'ye olan hayranlığını artır. Bu hayranlık Samim'i kışkandırır. Colette, iki hafta kaldığı Ankara'dan yeni kurulmakta olan Türkiye Cumhuriyeti hakkında birçok şey öğrenerek

Samim’le İstanbul’a döner. Samim, dönüşte Cemile’yle yeni kıskançlık tartışmalarına girer. Colette, bir ay kaldığı Türkiye’den buruk ayrılır. Paris’e döner dönmez, Roma’ya Mussolini’yle görüşmeye gönderilir. Colette gittikten sonra Cemile birden huy değiştirir. Kapris yapmamak, huzursuzluk çıkarmamak için uğraşır. Fakat Samim’in gözü artık Cemile’yi görmez. Aklı Colette’tedir. Tekdüze bir yaşam sürmektedir. İki hafta sonra Colette’in Roma’dan sevgi ve özlem dolu bir mektubu gelir. Colette, mektubunda Mussolini’yle yaptığı görüşmeden, faşizmden ve diktatörlükten söz edip İtalyanların çektiği sıkıntıları dile getirir. Türkiye’de Gazi’nin yarattığı heyecan ve insanlardaki coşku orada yoktur.

Noel ve yılbaşı kutlama geleneği İstanbul’da Türkler arasında 1929 yılına girerken yeni yeni oluşmaya başlar. Tokatlıyan Oteli’nde Samim ve Cemile’nin de aralarında olduğu, ünlü başyazar ve yazarların katıldığı bir gece düzenlenir. Bu yılbaşı, bütün yurttaki devrimlerin coşkusuyla birlikte kutlanır. Yeni yılın ilk günü, Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati, patlayan apandis iltihabının kana karışmasından 35 yaşında ölür.

Şubat’ın on ikisinde Lenin’in yakın arkadaşı, Sovyet Devrimi’nin en büyük liderlerinden Lev Troçki, Stalin’in emriyle İstanbul’a sürgüne gönderilir. Stalin, Lenin’in 1924’teki ölümünden sonra Troçki’ye karşı verdiği savaşı kesin olarak kazanmıştır. Samim, Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü ile görüşüp Vali Muhittin Bey’den de izin aldıktan sonra Troçki ile Büyükkada’daki evinde uzun bir görüşme yapar. Samim, Colette’i Troçki’yle görüşmesi için İstanbul’a çağırır. Ancak Fransız sosyalistleri Stalin yanlısı olduğundan, gazetesi Colette’e bu konuda izin vermez. Diğer komünist çevreler gibi, partili olmayan Nâzım Hikmet de Troçki’yle ilgilenmez.

Colette gittikten sonra durgunlaşan, hırçınlığı, kaptisi yok olan Cemile, giderek hastalanır. Doktorlar teşhis koyamazlar. Kanserden kuşulanırlar. Samim, Cemile’yi

Paris'e götürür. Ancak Cemile, geç kalındığı için kurtarılma umudu olmadığından doktorlar tarafından İstanbul'a geri gönderilir. Cemile, İstanbul'a döndükten birkaç gün sonra, Temmuz 1930'da ölür.

1930 yılının bir önemli olayı da 1924'teki Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası denemesinden sonra, yine Gazi'nin direktifiyle, Serbest Fırka adıyla yeni bir muhalefet partisinin kurulmasıdır. 1924'teki Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Kazım Karabekir, Ali Fuat, Hüseyin Rauf ve Adnan Adıvar'ın öncülüğünde kurulmuş fakat o dönemde Şeyh Sait Ayaklanması olduğundan yeni kurulan bu parti dinciliği kışkırttığı için, çıkarılan Takriri Sükûn Kanunu'yla kapatılmıştır. Gazi, parti içinde hükümete karşı muhalif milletvekillerinin yeni bir parti kurmasının zamanının geldiğini ve İsmet Paşa'nın eleştirilere demokratik yollarla yanıt vererek hükümeti güçlendirmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu iş için lise yıllarından dostu Paris Büyükelçisi Fethi Bey'i görevlendirir. Bu olay iç ve dış basında büyük ses getirir. Colette, Fethi Bey'le gazetesi adına görüşmek için Türkiye'ye gelir. Serbest Fırkanın kuruluş öyküsünü, ilkelerini ve amaçlarını öğrendikten sonra bunları Paris'teki Le Populaire gazetesine gönderir. Kurulduktan kısa süre sonra Serbest Fırka'ya halkın desteği çığ gibi büyür ve Fethi Bey, Cumhuriyet Halk Fırkası ile sert tartışmalara girer. 1930 Eylül'ünde İzmir'de düzenlenen açık hava toplantısında, tüm çabalara karşın, gericiler ve rejim düşmanları göstericilerin arasına karışarak bazı hükümet ve parti binalarını taşlarlar. Aydın, Manisa ve Balıkesir'de de rejim karşıtları İsmet Paşa'yı ve Halk Fırkasını hedef alan gösterilere girerler. Toplumun kamplaşması üzerine, 1930 Eylül'ünün sonlarında, yerel seçimlerden bir ay önce Fethi Bey, Gazi'yle konuşarak parti başkanlığını bırakmak ister. Seçimden sonra, gericilikle ilgili eleştirilerin artması üzerine Fethi Bey, 7 Ağustos 1930'da kurduğu partisini 17 Kasım 1930'da, seçimden yaklaşık bir ay sonra kapatır.

Colette, Serbest Fırka ile ilgili yapacağı haberler bitince Paris'e dönmeye karar verir. Fakat Samim'den ayrılmak istememektedir. Samim'le konuşarak İstanbul'da birlikte yaşamaya karar verirler. Paris'e kısa süreliğine gidip ailesiyle ve arkadaşlarıyla vedalaşan Colette, İstanbul'a döner. Konakta birlikte yaşamaya başlarlar. Samim'le her gün bir yerlere gider ve izlenimlerini Paris'teki gazetesine haber yaparak gönderir. Aralık ayının son günlerinde şeriatçılar, Menemen'de ayaklanır; bir asteğmeni boğazını keserek, iki bekçiyi de vurarak öldürür. Bu olay Türkiye'nin en önemli gündem maddesi olur. Colette, olayın ayrıntılarını haberleştirerek Paris'teki gazetesine gönderir. Bu olay Fransa'da da büyük yankı uyandırır. Tutuklanan 105 kişiden 29'u 3 Şubat 1931'de idam edilir.

1931 yılı içinde uluslararası ağırlık ölçüsü kabul edilir. Türk – Yunan ilişkileri dostluk temelinde gelişmeye başlar. 1931'de ayrıca Gazi, çıktığı yurt gezilerindeki müze ve ören yerlerine gerekli önemin verilmesi ve buralara canlılık kazandırılması için çalışmalar başlatır. 1932'de de Colette'in Ankara ve İstanbul'dan Paris'e haber olarak bildireceği pek çok gelişme olur. Yılın ilk aylarında Türkiye'de Komünist Partisi üyeleri tutuklanırken Başbakan İsmet Paşa, Sovyetler Birliği lideri Stalin'le Moskova'da yeni antlaşmalar yaparak iki ülkenin ilişkilerini güçlendirir. Aynı yılın Mayıs ayında Başbakan, bu kez İtalya'nın Başbakanı Mussolini'yle görüşüp antlaşmalar imzalayarak iki ülke arasında dostluk ilişkileri geliştirir. Bu yılın en önemli olaylarından biri de 23 Ocak'ta başlayan ezanın ve Kuran'ın Türkçe okunmasıdır. Bu yılın bir başka önemli olayı da Türk tarihine yeni bir bakış getiren Birinci Türk Tarih Kongresi'nin toplanmasıdır. Uzun bir ayrılıktan sonra Colette, Samimle de konuşarak arkadaşı Françoise'ı İstanbul'a çağırır. Françoise, en yakın arkadaşı Colette'in çağrısını sevinçle kabul eder ve bir hafta sonra İstanbul'a gelir. Onu, Galatasarayda Felsefe Öğretmeni René Dutronc ile tanıştırlar. René ile iyi anlaşılan ve birlikte yaşamaya başlayan Françoise, kısa süre sonra hamile kalır. René

ile Paris'e yerleşmeye karar verirler. Colette de üç aylık hamiledir. Samim'le birlikte sonuna kadar İstanbul'da yaşamaya ve erkek olursa çocuğuna Mustafa Kemal adını vermeye kararlıdır.

2.7.4. Yapı

2.7.4.1. Olay Örgüsü

Roman, Samim Rıza'nın Colette'le olan ilişkisi ekseninde ilerlemekte, bir taraftan şahsi hayat, diğer taraftan dönem anlatılmaktadır. Yazarın amacı, dönemi bu ilişki ekseninde anlatmaktır. Bir taraftan Samim Rıza–Colette ilişkisi anlatılırken diğer taraftan yaşanan dönem anlatılmaktadır. Bu bağlamda olay örgüsünü şöyle bir şema ile göstermek mümkündür:

Romanda, başkışı Samim Rıza'nın hem Colette'le ilişkisinde, hem de dönemin olaylarının öğrenilmesinde etkili olduğu görülmektedir. Samim Rıza, şahsi ilişkisinin yanı sıra Colette'in Türkiye'ye gelmesini, Gazi Paşa başta olmak üzere dönemin önemli devlet adamları, gazetecileri ve yazarlarıyla tanışmasını sağlayan kişidir. Romanın önemli bir bölümü bu diyaloglardan oluşmaktadır. Yazarın asıl amacının da, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemine damgasını vuran bu önemli olayları, Gazi Mustafa Kemal'in yaptıklarını, ortaya koymak olduğu söylenebilir. Samim Rıza'nın, arkadaşlıkları ve gazetecilik ilişkileri aracılığıyla, bu dönemde meydana gelen önemli olayların tümünden haberdar olunmaktadır. Bu olayların başlıcaları şunlardır: İzmir İktisat Kongresi (1923), Medeni Kanun'un Kabulü (1926), Eğitim Devrimi (1924), Şapka ve Kıyafet Devrimi (1924), Saat ve Takvimde Yenilik (1925), İzmir Suikastı (1926), Laikliğin Anayasa'ya alınması (1927), Yazı Devrimi (1928), Devletçilik (1923), Çok Partili Yönetime Geçiş

Denemeleri (1924-1930), Menemen Olayı (1930), ezan ve Kuran'ın Türkçe okunması (1932).

Bu dönemde meydana gelen olayların çoğu, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin iskeletini oluşturan devrimlerle ilişkilidir. Colette, bu devrimleri ve olayları Samim aracılığıyla araştırıp öğrenirken en çok adı geçen, Colette'le görüşme bölümünde bizzat konuşan kişi de Gazi Mustafa Kemal'dir. Çünkü bu devrimlerin gerçekleşmesinde birinci derecede etkili olan kişi odur.

2.7.4.2. Kişiler

2.7.4.2.1. Aslı Kişi

Samim Rıza

Romanda, doğum yılıyla ilgili bir bilgi bulunmayan Samim Rıza, Nişantaşı'nda çocukluğundan beri aynı konakta oturmaktadır. Çocukluk ve gençlik aşklarını burada yaşamıştır. Mektebi Sultaniyi bitirince 1913'te Paris'e hukuk okumaya gider. Orada yaşamının en büyük aşkı Colette'le tanışır. Bir yıl sonra savaş nedeniyle âşık olduğu kızı orada bırakıp yurda dönmek zorunda kalır. Bundan birkaç yıl sonra da Akdeniz Adaları (Cezayiri Bahrı Sefit) Valisi Çerkez Hüseyin Paşa'nın küçük kızı Cemile'yle evlendirilir. Samim Rıza, Cemile'yle evliyken gözü başkasını görmez. “Karısını çok güzel ve zevkli bulur. Ondaki Batı hayranlığından da çok hoşlanır. Ama Cemile'nin gereksiz kıskançlıkları onu çok yorar. Karısının bir gün kıskançlıklarından vazgeçeceğine ve huzur bulacağına inanmak ister.”²¹⁴ Bunaldığı günlerde aklına hep Colette'le yaşadığı mutlu günler gelir. “Çocukluk aşklarından sonra Colette, daha sonra Cemile. Samim, bir gün Colette'le kaldıkları yerden devam edeceklerine inanıyordu ama ne zaman?”²¹⁵

²¹⁴ Topuz, age, s. 22.

²¹⁵ Age, s. 182.

Samim, 1928 Eylül'ünün son günlerinde Colette'ten bir telgraf alır. Colette, "Kemal Paşa'yla görüşmek için birkaç güne kadar geleceğini, bu konuda yardımına ihtiyacı olduğunu" ²¹⁶ bildirmektedir. Colette gelince, onu 14 yılın sonunda, tıpkı o günlerin heyecanı ve coşkusu ile kucaklar. Onun da aynı duygular içinde olduğunu görür. Pera Palas'ta kalan Colette'le her gün birlikte olurlar. Samim'le Colette arasında, kavuşmalarından hemen sonra geçen diyalog, Samim'in romandaki rolünün de Colette'e kılavuzluk yapmak olacağını göstermektedir: Colette, "Samim, bana Kemal Paşa'yı anlat. Çok merak ediyorum. Hakkında çok şey biliyorum ama bunlar yeterli değil. Senden dinlemek istiyorum." der. Samim de, "Anlatacağım ama ben de senin onun hakkında neler bildiğini merak ediyorum."²¹⁷ der. Böylece Colette'in gazeteciliğinin gereği olduğu kadar kişisel merakıyla da Gazi Paşa'yı ve Türkiye'yi öğrenmek istediği görülmektedir. Samim Rıza, roman boyunca Colette'e Ankara ve İstanbul'u gezdirmekte, onun Türkiye'yi ve Türkiye'de yaşanan gelişmeleri görüp öğrenmesini sağlamaya çalışmaktadır. Samim, yakından tanık olduğu gelişmeleri Colette'e anlatırken Colette de sorularıyla, Samim'i daha çok bilgi vermeye yöneltir. Cemile'nin ölümünden sonra Samim, konakta bir süre yalnız yaşar. Eski Paris Elçisi Fethi Bey'in, Gazi'nin talimatıyla Ankara'ya gelip yeni bir parti kurması üzerine, Fethi Bey'le görüşmek ve gelişmeleri izlemek için Colette yeniden İstanbul'a gelince Samim onu konağa davet eder ve orada evlenmeden birlikte yaşamaya karar verirler.

Samim'in Colette'le olan ilişkisi, dönemin çeşitli olaylarının ve kişilerinin öğrenilmesine aracılık etmektedir. Romanda Samim Rıza'nın, Colette'in bu olayları ve kişileri tanımasını sağlayan başlıca kişi olduğu görülmektedir. Samim Rıza, romanın başından sonuna kadar, gelişmelerin ortaya çıkmasında değil ama öğrenilmesinde anahtar

²¹⁶ Age, s. 33.

²¹⁷ Age, s. 41.

kişidir. Bu nedenle Samim Rıza, romanın başkişisidir.

2.7.4.2.2. Yardımcı Kişiler

Colette

Colette, 1913'te, üniversite okumak için Paris'e giden, kendinden bir iki yaş büyük Samim Rıza ile orada tanışıp ona âşık olur. Colette, Samim'le tanıştığında, "17-18 yaşlarında, uzun boylu, ceylan bakışlı, kumral, elmacık kemikleri biraz çıkık, burnu kalkık, dudakları etli, mermer sütun gibi düzgün ve uzun bacaklı, atkuyruğu saçlı, uzun boyunlu, beli bal arısı gibi, düzgün kalçalı, parmakları uzun ince"²¹⁸ bir kızdır. O gün başlayan arkadaşlıkları bir yıl sonra Birinci Dünya Savaşı çıkınca Samim Türkiye'ye dönmek zorunda kaldığı için sona erer. "Büyükelçilik, bütün Osmanlı vatandaşlarının yurda dönmek zorunda olduğunu açıklar. Colette, artık gözyaşlarını tutamıyordu. Büyük ihtimalle iki aylık hamileydi ama Samim'den gizliyordu. Colette doğurmak istediği bebeğini ne yazık ki düşürür."²¹⁹ Aradan 14 yıl geçtikten sonra Colette, Eylül 1928'de, çalıştığı gazete tarafından Gazi Paşa ile Ankara'da bir görüşme yapmak için görevlendirilir. Gazetede yazılarından takip ettiği Samim'e bir telgrafla İstanbul'a geleceğini bildirince, Samim'in tekdüze hayatını birden hareketlendirir. Aradan yıllar geçmemiş gibi birbirlerine özlem ve aşkla sarılırlar. Ekim ortalarında İstanbul'a ve Samim'e kavuşan Colette, Gazi çok yoğun olduğundan ondan ancak Cumhuriyet'in beşinci yılı kutlamalarının sonrasına randevu alabilir. Bekleme süresi, görüşme günleri ve görüşme sonrası olarak yaklaşık bir ay Samim'le birlikte vakit geçirirler. Bu sürede Gazi dışında, Samim'den ve Samim'in tanıştırdığı insanlardan birçok şey öğrenir. Öğrendiklerini haberleştirerek gazetesine gönderir. Daha önce, genç Türkiye'yi ve Gazi'yi Fransız kadın

²¹⁸ Age, s. 23.

²¹⁹ Age, s. 34-36.

gazeteci Berthe'den dinlemiş olan Colette'e, Samim, bunları bir kez de kendi gözünden anlatır ve Colette'e, "Berthe, savaş yıllarını yazdı; sen devrimleri yazacaksın. Senin yazıların çok başka bir değer ve anlam taşıyacak."²²⁰ diyerek adeta romanda Colette'in yüklendiği rolü belirtmiş olur.

Colette, gazetecilik görevlerini tamamlayıp ülkesine döndükten iki yıl kadar sonra 1930 Temmuz'unda Paris Büyükelçisi Fethi (Okyar), Gazi tarafından bir muhalefet partisi kurmak için görevlendirilince, yeni muhalefet lideriyle görüşme yapmak için Türkiye'ye gelmeye karar verir. Karısı Cemile'yi kaybettiğinden yalnız yaşayan Samim, Colette'i evine davet edince konakta birlikte yaşamaya başlarlar. Colette'in İstanbul'a yerleştikten sonra çağırdığı arkadaşı François'i, René ile Paris'e yollarken,

Ben de üç aylık gebeyim. Benim çocuğumun babası ancak Samim olabilirdi. Onun için evli olmamız hiç şart değil. O bir Cumhuriyet çocuğu olacak ve burada büyüyecek. Gazi'nin Cumhuriyet'i emanet ettiği gençlerden biri olacak. Erkek olursa adını Mustafa Kemal koyacağız. Ona, demokrat ve laik Türkiye'yi koruması gerektiğini öğreteceğiz. O da devrimci düşünceleri daha ileri götürecektir. Gerçek Türk sosyalizmini savunan gençlerin arasında yer alacak ve bu uğurda savaşlar verecek. Ben Fransa'dan ayrıldım ve kendimi Gazi'nin Türkiye'sine adadım. Çocuğumuz da bizim yolumuzda yürüyecek, bizim yapamadıklarımızı yapacak, insanlığın mutluluğu için savaşacak...²²¹

diyerek, kendini Samim'le ve Türkiye Cumhuriyeti'yle nasıl özdeşleştirdiğini ortaya koymaktadır. Colette'in, romanda, yazarın Gazi Mustafa Kemal ve devrimleri hakkındaki olumlu ve destekleyici görüşlerini okuyucuya anlatma görevini üstlenen kişi olduğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle Colette, romanda yazarın sözcüsü, temsilcisi durumundadır.

Gazi Mustafa Kemal

Romanda, dönemle ilgili olayların büyük çoğunluğunun ortaya çıkmasında

²²⁰ Age, s. 43.

²²¹ Age, s. 287

belirleyici olan kişi Gazi Mustafa Kemal'dir. O, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve yapılan devrimlerin öncüsüdür. O yüzden dönemle ilgili en önemli kişidir. Fakat onun özel yaşamı romanda yer almaz. Colette'in görüşmesi dışındaki bölümlerin çoğunda başka kişilerin konuşmalarında adından söz edilen kişi durumundadır. Gazi'nin, çeşitli Fransız gazetelerinde siyasi yazılar yazan gazeteci Berthe'in ağzından anlatıldığı bölümde hem dış görünüşüne hem de kişilik özelliklerine yer verildiği görülmektedir:

O ne düşünce çabukluğu, o ne hâkim bakış. Gözlerinde parlayan çelik şimşek ışıkları. Konuşmalarında keskinlik, parlak bir yargılama, ince, zarif bir yapı. İnsana rahatlık veren bir davranış. Konuşma karşılığında yumuşak bir nezaket. Duruşundaki soyluluk, hafif öne eğik gövdesinin zarafeti, bir enerji birikimi... Kemal Paşa, yorulmaz bir savaşçıdır. İşine gönülden bağlanmıştır. Çok sabırlı ve dostluklarına çok bağlı bir kişi. Ama asla dostlarının egemenliği altına girmeyi kabul edecek bir insan değil. Gösterişten nefret ediyor ama kendisine ilgi gösterilmesini de bekliyor. Güzel şeyleri seviyor, güzel şiirlere, edebiyata ve müziğe çok meraklı. Ama bunlara pek zaman ayırmıyor. Bütün bunları başarmasının büyük nedenleri var: çabuk sezgi ve algılama, ihtiyatlı olma ve doğru değerlendirme. Kendine güveni tam. Savaşırken beklemeyi, düşmanı yorgun düşürmeyi ve kalan zamanı çok iyi kullanmayı biliyor.²²²

Colette'e içki konusundaki düşüncelerini açıklarken kişiliğiyle ilgili ipuçları da verir:

Nasıl Fransızlar şarap, İngilizler viski içiyorsa ben de rakı içiyorum ama önemli sorunların tartışılacağı sofralarda değil. Gündüzleri de hiç içmem. Bazı yakın arkadaşlarım bana içkinin zararlarını anlatıyor. Ben de onlara diyorum ki, 'Ben bunları bilmez değilim, haklısınız. Fakat ne yapayım ki bazen kafam bana ıstırap verecek kadar hızlı çalışıyor. Böyle durumlarda kafamı biraz uyuşturup dinlenme ihtiyacı duyuyorum.' Benim adım çok içer diye çıkmıştır. Ne var ki görev başında bir damla içmem. Vatan işlerine içki karıştırmam, içki sadece benim keyfim içindir. Görev ve içki iki ayrı şeydir. Eğer birbirine dokunacaksa, görevi elbette keyfe tercih etmeli ve içkiyi kesmeli.²²³

Arkadaşları, Gazi'nin 30-40 saat dinlenmeden çalışabildiğini, okumaya başladığı bir kitabı ya da incelemeye başladığı bir belgeyi bitirmeden bırakmadığını anlatırlar. Kendisi de, "Evet, kendimi okumaya kaptırdım mı kurtulamıyorum. Yalnız gözlerim yaşıyor.

²²² Age, s. 43-44.

²²³ Age, s. 115.

Onun da çaresini, birkaç metre tül bent alıp keserek gözlerimi kurulamakta buldum.”²²⁴ diyerek onaylar.

Gazi’nin Colette’e, “Bizde kötü bir alışkanlık vardır: Çocuklarımızı konuşturmaz ve dinlemeyiz. Zavallılar söze karışınca, ‘Sen çocuksun, sus, büyüklerin konuşmalarına karışma’ der, sustururuz. Bu ne denli yanlış, üstelik sakıncalı bir durumdur. Oysa tam tersine, çocukları özgürce konuşturmaya, düşündüklerini duyduklarını anlatmaya özendirmek gerekir.”²²⁵ diyerek çocuk haklarıyla ilgili uygar görüşlerini açıkladığı görülür.

Colette’e kadınlar konusunda,

Şunu belirtmek isterim, ülkemizde cahillik varsa bu geneldir. Yalnız kadınlarımızı değil erkeklerimizi de kapsar. Hiçbir ulusun kadını, ‘Ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, ulusumu kurtuluşa götürmekte Anadolu kadını kadar çaba gösterdim,’ diyemez. (...) Kadınlarımız bugün her yerde erkeklerle fikir birliğiyle aydınlık bir yolda yarışırçasına yürüyor. Hiçbir yerde de erkeklerin gerisinde değil. Ben her yerde erkekle kadın arasında bu eşitliği istiyorum. Kadınlarımız, Avrupa kadınlarının gerisinde kalmayacak ve pek çok yönde onların üstüne çıkarak nur ve kültürle donanacaktır. Büyük şairimiz Tevfik Fikret’in bir sözü var, burada size onu söyleyeyim. ‘Elbet sefil olursa kadın, alçalır beşer.’²²⁶

diyen Gazi, yeni kurduğu Türkiye’de kadını çağdaş ülke olabilmenin ön koşulu olarak görmektedir.

Gazi Mustafa Kemal, yeni ve çağdaş bir ülke kurmak yolunda her alanda yenilik ortaya koyarken yaptığı bütün devrimlerin temelinde çoğunluğu köylü olan Türk milletinin olduğunu, “Bu milletin efendisi Türk köylüsüdür. (...) Köylü ve işçi Türk tarihinin temelidir, Türk milletin kendisidir. (...) Türk devrimlerinin başarısındaki en büyük pay Türk köylüsünündür. Bu bakımdan Türk devrimine ‘Türk Köylü Devrimi’ demek daha doğrudur.”²²⁷ diyerek vurgulamakta, her yeniliğin milletin ihtiyaç ve isteği doğrultusunda temellendirildiğini belirtmektedir.

²²⁴ Age, s. 116.

²²⁵ Age, s. 106.

²²⁶ Age, s. 102.

²²⁷ Age, s. 96.

Gazi, 8 Ağustos 1928 tarihinde Gülhane Parkı'nda düzenlenen akşam eğlencesinde, caz konseri sonrası sahneye çıkan Mısırlı şarkıcı Müniretül Mehdiye Hanım'ın okuduğu hüzünlü, alaturka şarkıların ardından, müzikle ilgili görüşlerini şöyle dile getirir:

Bu çeşit musiki Türk'ün çok gelişmiş ruhunu ve duygularını doyurmaya yeterli değildir. Şark musikisi denen hüznün ve kasvet verici terennümler karşısında cansız görünen halkın Batı müziğiyle nasıl coştüğünü gördünüz. Doğalarının gereğini yaptılar. Gerçekten de Türk, şen ve neşelidir.²²⁸

Sürekli alkışlarla karşılanan bu sözlerden sonra halk caz orkestrasıyla coşar.

Aynı gün bu eğlencenin ardından Gazi, ünlü '*Sarayburnu Nutku*'nu okur. Onun dil devrimiyle ilgili görüşlerini yansıtan bu nutuk şöyledir:

Arkadaşlar, yeni Türk harflerini kabul ediyoruz. Yüzyıllardan beri anlayamadığımız işaretlerden kurtulmak zorundayız. Bugün yapmak zorunda olduğunuz çok önemli bir iş var: Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmek. Herkese; kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya yeni alfabeyi öğretiniz. Bunu vatanseverlik ve milletseverlik ödevi biliniz. Bir toplumun ancak yüzde onu okuma yazma bilir, kalanı bilmezse, bunun insanlar için utanç verici olduğunu düşününüz. Bu ulus utanmak için değil, övünmek için yaratılmıştır. Ama hata Türk'te değil, Türk'ün yaradılışını anlamayanlardadır. Hataları düzelterek. En çok bir iki yıl sonra tüm Türk toplumu yeni harfleri öğrenecektir.²²⁹

Gazi, dil devrimi konusundaki sözlerini bitirince kadehini eline alır ve şöyle der:

“Eskiden bu içkinin bin katını gizli gizli içerek çeşitli kötülükler yapanlar yani ikiyüzlü sahtekârlar vardı. Ben sahtekâr değilim. Hepinizin önünde, ulusumun onuruna içiyorum.”²³⁰

Gazi'nin bu konuşmaları, İstanbul ve Anadolu'da çok olumlu yankılanır ve Harf Devrimi'nin gerçekleşmesine karşı çıkacak güçler yenilgiye uğrar. Gazi, “Yeni harflerle cehalete karşı başlattığımız mücadele, yarın millet için 26 Ağustos'tan daha önemli sonuçlar yaratacaktır.”²³¹ diye düşünür.

Bu dönemde meydana gelen ve romanda anlatılan olayların başlıcaları şunlardır:

²²⁸ Age, s. 15.

²²⁹ Age, s. 17.

²³⁰ Age, s. 17.

²³¹ Age, s. 31.

İzmir İktisat Kongresi (1923), Medeni Kanun'un Kabulü (1926), Eğitim Devrimi (1924), Şapka ve Kıyafet Devrimi (1924), Saat ve Takvimde Yenilik (1925), İzmir Suikastı (1926), Laikliğin Anayasaya alınması (1927), Yazı Devrimi (1928), Devletçilik (1923), Çok Partili Yönetime Geçiş Denemeleri (1924-1930), Menemen Olayı (1930), ezan ve Kuran'ın Türkçe okunması (1932).

Romanda, Colette'in İtalya'ya gidişiyle birlikte Mussolini (1922-1945)'nin yönetim anlayışı sorgulanmakta, böylece Atatürk'ün bir diktatör olmadığı, demokrat ve çağdaş değerlere saygılı bir kişi olduğu vurgulamaktadır.

Anlatılan olayların, Gazi Mustafa Kemal'in devrimci, ilerici, kadın ve çocuk haklarına saygılı, demokrasi yanlısı, kişiliğinin ortaya çıkarılmasına dönük olduğu, okuyucuda bu yönde bir algı ve motivasyon oluşturmaya amaçladığı görülmektedir.

2.7.4.2.3. Diğer Kişiler

Romanda, asli ve yardımcı kişiler dışındaki kişilerin ayrıntılı olarak ele alınmadığını görmekteyiz. Bu kişiler, olaylar içinde kısaca yer verilen veya sadece ismi geçen kişilerdir:

Samim Rıza'nın karısı Cemile, İstanbul Valisi Muhittin Bey, Cumhuriyet gazetesi başyazarı Yunus Nadi, Vakıf gazetesi başyazarı Asım Bey, Milliyet gazetesi başyazarı Mahmut Bey, Akşam gazetesi başyazarı Enis Tahsin, Yeni Alfabe Komisyonu üyesi Ahmet Rasim, Yeni Alfabe Komisyonu üyesi Celal Sahir, Yeni Alfabe Komisyonu üyesi İbrahim Necmi Dilmen, Yeni Alfabe Komisyonu üyesi Emin Erişirgil, Yeni Alfabe Komisyonu üyesi Mehmet İhsan Sungu, Yeni Alfabe Komisyonu üyesi Avni Başman, Fazıl Ahmet, Ahmet Cevat, Ziya Gökalp, Falih Rıfkı, Ruşen Eşref, Yakup Kadri, İsmail Hikmet, Halit Ziya, Ali Canip, Ali Ekrem, İbrahim Alaeddin, Necip Asım, Hüseyin Suat,

Zeki Velidi, Fuat Köprülü, Dr. Abdullah Cevdet, Hüseyin Cahit, Mısırlı Şarkıcı Müniretül Mehdiye Hanım, Peyami Safa, Yusuf Ziya, Orhan Seyfi, Reşat Nuri, Ahmet İhsan, Samim Rıza'nın Beyaz Rus şoförü Dimitri, Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati, Meclis Başkanı Kazım Özalp, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü, Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt, Vâlâ Nurettin, İstanbul'a sürgün gelen Lev Troçki, Fethi Okyar, Rauf Orbay, Fuat Bulca, Adnan Adıvar, Vasfî Raşit Sevig, Recep Peker, Milli Eğitim Müfettişi Hasan Âli, Le Populaire gazetesini başyazarı Jacques Lefranc, Colette'in arkadaşı Françoise, Françoise'in arkadaşı ve Galatasarayda Felsefe Öğretmeni René Dutronc, Mussolini, Menemen Olayı'nda katledilen Mustafa Fehmi Kubilay, Menemen Olayı faillerinden Derviş Mehmet, Menemen Olayı faillerinden Laz İbrahim, Menemen Olayı için kurulan mahkemenin başkanı General Mustafa Muğlalı, Kadro dergisi yazarlarından Yakup Kadri, Kadro dergisi yazarlarından Şevket Süreyya, Kadro dergisi yazarlarından Vedat Nedim, Burhan Asaf, İsmail Hüsrev, Mehmet Şevki, Galatasaray Edebiyat Öğretmeni ve Gazi'nin dostu İsmail Habip, Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip.

2.7.4.3. Mekân

Paris, İstanbul ve Ankara, olayların büyük bölümünün geçtiği yerler olarak görülmektedir. Mekân, olayların gelişimine bağlı olarak değişmektedir. Samim Rıza'nın doğup büyüdüğü ve yaşadığı İstanbul, Colette'le tanışıp birbirlerini sevdikleri Paris, Colette'in Gazi ile görüşme yaptığı Ankara, İktisat Kongresi'nin yapıldığı, Menemen Olayı'nın olduğu ve Gazi'ye suikast girişiminin yapıldığı İzmir, Medeni Kanun'un alındığı İsviçre, Ceza Yasasının alındığı ve Colette'in Mussolini ile görüşmeye gittiği İtalya, Şapka Devrimi'nin yapıldığı Kastamonu, Mustafa Suphi, Nâzım Hikmet ve Troçki'nin geldikleri yer olarak Moskova, romanda adı geçen başlıca mekân adlarıdır. Adı

geçen mekânlarla ilgili tasvirlerle pek yer verilmemektedir. Anlatıcı, olayları ön plana çıkarmak amacıyla olduğu için bu yerler ayrıntılı tasvir edilmez. Bunun romanda birkaç istisnası bulunmaktadır. Samim’le Colette’in tanıştıkları Paris anlatılırken,

Saint Michel’den Haller, yaya olarak 20 dakikalık yoldu. Güle oynaya Saint Michel Köprüsü’nü geçtiler, sonra adliye sarayının önünden ve ikinci köprüden geçerek Chatelet’ye vardılar. Bulvarlarda onlar gibi kahkahalar atan, şarkılar söyleyen gençler ve ‘clochard’ denen yersiz yurtsuz, sarhoşlar vardı.²³²

denilerek sınırlı da olsa mekan anlatımı yapılmaktadır.

Mekân, olayın meydana geldiği yer olmanın ötesine geçememektedir. Buna Samim Rıza’nın kaldığı köşkün tasviri örnek verilebilir:

Rıza Paşa’nın kırk yıl önce yaptırdığı konak hâlâ sapasağlam ayakta idi. Merdivenler ve kapılar meşeden yapılmış, döşemelerin altında ısıtma sistemi vardı. Bütün odaların tavanından fanus avizeler sallanıyordu. Salon, Louis Quinze takımlarıyla döşenmişti. Vitrinlere Bohemya porselen tabaklar, bardaklar, kâseler dizilmişti. Fincanların üzerinde Rıza Paşa’nın adının baş harfleri okunuyordu. Duvarlarda klasik tabloların taklitleri, Ayvazovski’nin yağlıboya iki tablosu ve göğsü madalyalarla kaplı birkaç paşa baba resmi yer alıyordu.²³³

Yukarıda olduğu gibi, kimi yerlerde mekândan yüzeysel olarak bahsedildiği görülmektedir. Tasvirlerde mekân–insan ilişkisi kurulmamakta, buralarda çeşitli olayların geçtiği görülmektedir. Mekân tasvirinin geri planda kalmasının nedeni, romanda tarihi olayların anlatımına ağırlık verilmesidir.

2.7.4.4. Zaman

Anlatılan zaman dilimi, 1913–1932 arasındır. Roman, Samim ve Colette’in 1913’te Paris’te tanışıp arkadaş olmalarıyla başlar, 1932’de arkadaşları François ve René’yi Paris’e gönderen Colette’in kendini Türkiye Cumhuriyeti’ne adadığını ve İstanbul’da Samim’le yaşamaya karar verdiğini açıklamasıyla sona erer.

Bununla birlikte Samim’in çocukluk ve gençliğiyle ilgili bilgi verilirken,

²³² Age, s. 25.

²³³ Age, s. 203.

“Cemile’nin ölümü Samim’i, şimdi yılların çok gerisinde kalmış çocukluk ve gençlik dönemlerine götürüyordu. Çocukken yine Nişantaşı’ndaki konakta oturlardı. İlk cinsel deneyimini bu konakta kendinden iki yaş büyük Nigâr’la burada yaşamıştı.”²³⁴ denilerek, geriye dönülmektedir.

Anlatıcının, olay akışının dışına çıkarak Atatürk’ün Hitler ve Mussolini’den farkını anlatmaya çalıştığı bölümde,

İtalya’da faşizmin yükselişinden bir süre sonra da Almanya’da Hitler’in işbaşına gelerek Nazi rejimini kurması, yıllar sonra Ankara’da büyük ilgi uyandıracak ve Atatürk 1936’da Recep Peker’i bu konuları yakından incelemek üzere İtalya’ya ve Almanya’ya gönderecekti.(...) Atatürk faşist yönetim düzeni hakkında, ‘Kimlerdir o ülkedeki zorbalara? Onları kim seçiyor? (...)Bu ne sakat düşüncedir, bu nasıl zihniyettir? Çocuk, biz öyle bir idare istiyoruz ki bu ülkede (...)padişahlığı isteyenler bile parti kurabilsinler...’²³⁵

diyerek, bilgi vermenin yanı sıra ileriye gidişle zamanı genişletmektedir. Bu geriye dönüşler ve ileriye gidişler olaylarla ilgili değildir, sadece bahsi geçen kişiyle ya da durumla ilgili bilgi vermek için kullanılır.

Sonuç olarak denilebilir ki romanda anlatılan olayların zamanı 1913-1932 arasındaki 19 yıllık süreyi kapsamaktadır.

2.7.5. Tema

Roman, tarihi niteliktedir. 1913 yılından 1932 yılına kadar geçen 19 yıllık dönemdeki olayları kapsayan romanda, asıl amaç dönemi anlatmaktır. Bu dönem, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarıdır. Roman, adıyla da (*Devrim Yılları*) tarihi romanı çağrıştırmaktadır. Gazi’nin yaşadığı dönemdeki çok partili yaşama geçiş denemeleri, kadın hakları, eğitim, din, kılık kıyafet, hukuk gibi çeşitli alanlarda yapılan çalışmalar hakkında tarihi bilgiler verilmektedir.

²³⁴ Age, s. 174.

²³⁵ Age, s. 149.

Örneğin, Gazi'nin, Kasım 1930'daki yerel seçimlerden yaklaşık üç ay önce, 23 Ağustos'ta Fethi Bey'den bir muhalefet partisi kurmasını istediği konuşmasında, "Ben Mustafa Kemal, verdiğim sözü tutarım. Cumhuriyet müessesesinin bir müstebidin eline geçeceğini mezarımda bile duysam kalkıp haykırmak isterim.(...) Cumhuriyetin milletin kalbinde kök saldıgını görmek yegâne emelimdir."²³⁶ sözleriyle çok partili rejimi destekleyen demokrat kişiliği ortaya konmaktadır. O dönemin en önemli ilerleme konularından biri de kadın haklarıdır. Colette'le yaptığı görüşmede, "Kadınlarımız, Avrupa kadınlarının gerisinde kalmayacak ve pek çok yönde onların üstüne çıkarak nur ve kültürle donanacaktır. Büyük şairimiz Tevfik Fikret'in bir sözü var, burada size onu söyleyeyim. 'Elbet sefil olursa kadın, alçalır beşer.'²³⁷ diyen Gazi, Türkiye'de kadının yerini çağdaş ülkelerdeki kadınlardan da ileri bir noktaya getireceğini öngörmektedir.

Anlatılan dönemin olay ve kişilerini okuyucuya tanıtmayı amaçlayan roman, tarihi olarak nitelendirilmelidir.

2.7.6. Anlatım

Romanda, *yazar anlatıcı* ve *ilahî (hâkim) bakış açısı* bulunmaktadır. Yazar anlatıcı, dönem ve olayları belli bir görüş açısından aktarmaya çalışmakta, bunun için yer yer taraflı davranmakta, bilgi vermekte ve yorumlar yapmaktadır. Özellikle Menemen ve İzmir Suikastı olaylarında yazarın taraflı yaklaşımı dikkat çekmektedir. Menemen Olayı ile ilgili bölümde,

Menemen'deki korkunç gericilik olayından sonra, kana susamış gericiler, Kubilay'ın başını kesenler, akan kanını avuçlarıyla içenler, kafasını sırtına bağlayıp gezdirenler hatta korkusundan bunları alkışlayan bir Yahudi de idam edilir.(...) Bu idamlar, hükümetin yobazlara karşı her zaman ne kadar sert ve acımasız olacağını gösteriyordu.(...) Gericiler bir terör

²³⁶ Age, s. 211.

²³⁷ Age, s. 102.

girişimine hükümet devlet terörüyle karşılık vermiş oluyordu.²³⁸

denilerek yazar anlatıcının yorum yaptığı ve taraf olduğu görülmektedir.

Bilgi vermek amaçlı bir paragrafta da,

1931, Gazi'nin arkeolojiye ve tarihsel yapıtların kurtarılmasına verdiği önem bakımından da anlamlı bir yıl oldu. O yıla kadar devlet yöneticileri hiç bu konuya eğilmemişti. Gazi; Bursa, İzmir, Antalya, Adana ve Konya'daki müzeleri gezdikten sonra, 'Tarihsel yapıtları yaşatabilmek için bunlara kendi amaçları yönünde canlılık kazandırmalıyız.' dedi. Bu çok önemli bir direktifti ve bir arkeoloji politikasının işaretiydi.²³⁹

denilmektedir.

Romanda hâkim bakış açısının yer aldığını gösteren örneklerle de sıkça rastlanır. Colette'in Türkiye'ye yerleşip yerleşmeme konusundaki kararsızlığı anlatıcının, "Colette telefonu kapattıktan sonra derin derin düşünmeye başladı. Françoise haklı mıydı acaba? Her şeyi bırakıp Türkiye'ye yerleşebilir miydi? Kendi kendine bu soruyu hiç sormamıştı. Yeniden o günleri yaşamak istemiyordu."²⁴⁰ sözleriyle ortaya çıkmaktadır.

Romanda yer yer dipnotlardan yararlanılarak da bilgiler verilmektedir: "Enver Paşa, I. Dünya Savaşı sırasında Arap harflerini Latin harfleri gibi ayrı ayrı yazmaya dayanan bir yazı sistemi geliştirmeye çalışmış fakat bunu başaramamıştır."²⁴¹

Yazar, romanını oluştururken dönemin tarihi olaylarının yanı sıra anılardan, meclis konuşmalarından, telgraflardan ve mektuplardan da yararlanmıştır. Colette'ten Samim'e gönderilen telgraflardan birisi şöyledir:

Sevgili Samim, bu mesajın seni çok şaşırtacağını biliyorum. Öteki dünyalardan bir haber almış gibi olacaksın. Yarın Simplon Ekspresiyle yola çıkıyorum. Seni hep izledim ve çok özledim. Sana yıllar önce Le Populaire'de çalıştığımı yazmıştım. Gazetem için, Kemal Paşa'yla röportaj yapmak ve Türk devrimleri üzerine bir dizi yazı hazırlamak göreviyle geliyorum. Yardımcı olacağını biliyorum. Çarşamba sabahı İstanbul'da olacağım. Sana olan duygularım hiç değişmedi. Çarşamba günü bunu kanıtlayacağım. Öpücükler. Colette

²³⁸ Age, s. 234-235-237.

²³⁹ Age, s. 237-238.

²⁴⁰ Age, s. 90.

²⁴¹ Age, s. 20.

Cordier.²⁴²

Romanda dikkat çekici anlatım tekniklerinden biri de geriye dñnñstñr. Kronolojik anlatım yer yer kesilerek geriye dñnñlmekte, kişilerin ya da olayların geçmişleri hakkında bilgiler verilmektedir.²⁴³

Romanda, tarihi anlatan önemli bir unsur olarak, üç ayrı bölümde 43 adet fotoğraf kullanılmıştır. Bunlar, romanda adı geçen kişilerin fotoğraflarıdır. Bu fotoğraflarla birlikte, ilgili kişiye ait çeşitli bilgiler de verilmektedir. Fakat başkışı Samim Rıza, karısı Cemile, sevgilisi Colette, Fransız arkadaşları Françoise ve René'ye ait herhangi bir fotoğraf ya da tarihsel bilgi yer almamaktadır. Bu durum, söz konusu kişilerin, romandaki gerçek olay ve kişilerin anlatımını kolaylaştırmak için kurgulanmış olduklarını göstermektedir.

Roman boyunca ağırlıklı olarak öyküleme anlatım türü kullanılır. Öyküleme içerisinde diyaloglardan da yer yer yararlanır. Bunun nedeni romanda olayların ön planda olmasıdır.

Eserin birkaç yerinde, Colette ve Samim’in evlenmek yerine birlikte yaşamayı seçtikleri, bu konuda her iki tarafın da önceden bir hazır oluş içinde bulundukları dikkat çekmektedir. Colette ve Samim’in tanıştıkları sıralarda aralarında geçen bu konudaki konuşma şöyledir: “-Bak sevgilim, seninle ortak bir yaşam ne kadar güzel olur, hiç düşündün mü?

-Evet, ne kadar tatlı bir bir yaşantımız olur.

-Samim, seni korkutmak istemiyorum. Evlenmemiz şart değil. Yeter ki sen çocuğunu tanı, bu bana yeter.”²⁴⁴

Samim ve Colette’in evlilik konusundaki görüşleri anlatıcının, “Evlenmek mi? O iş, ikisinin de hiç aklında yoktu. Sorun nikâhlanmak değil, birlikte yaşamak ve bunu çevreye

²⁴² Age, s. 33.

²⁴³ Geriye dönüş örneklerine zaman bölümünde yer verilmiştir.

²⁴⁴ Age, s. 34.

kabul ettirmektir.”²⁴⁵ sözleriyle yeniden ortaya konmaktadır.

Yazarın bu konudaki tutumu, Colette’in “Seninle yaşamaya çok alıştım. Yalnız bir şartım var, evlenmek yok. Ben özgür bir kadını. Boyunduruk altına giremem.” sözlerine karşılık, Samim’in, “Kabul sevgilim, evlenmeyeceğiz, birlikte yaşayacağız ama sonsuza dek.”²⁴⁶ sözleriyle bir kez daha pekiştirilmektedir. Bunların yazarın bu konudaki ideolojik görüşünün kişiler aracılığıyla esere yansıtılması olduğu söylenebilir.

Romanda çok sınırlı olarak iç çözümleme tekniğine de başvurulmuştur. Buna örnek olan bölüm şöyledir:

“Samim Rıza içinden, ‘Bıktım artık bu kadının dırdırından. Cemile eskiden de böyleydi ama ben pek aldırmıyordum. Colette geldiğinden beri Cemile’nin huysuzluklarına katlanamaz oldum.’ diyordu.”²⁴⁷

Anlatımda en dikkat çekici hususlardan biri, romanın dilidir. Yazar, gerekmedikçe yabancı sözcük kullanmaz. Örneğin, “*divanı harp*” şeklindeki Osmanlıca tamlama yerine “*harp divanı*”²⁴⁸ sözcüklerini kullanarak bu tavrını belli etmektedir. Ayrıca, romanda Türkçe ezanın sözlerinin de verildiği bölümde, “1932 yılının en önemli olaylarından biri de ezanın ve Kuran’ın Türkçe okunmasıydı.”²⁴⁹ denilerek Türkçe vurgusu yapılmaktadır. Kolay anlaşılabilir, güncel bir dil kullanmaya özen gösterilmekte, Osmanlıcadan arınmış bir Türkçe, kısa cümleler ve akıcı bir anlatım oluşturmaya çalıştığı görülmektedir.

2.7.7. Genel Değerlendirme

Roman, Halkın Sözü gazetesi sahibi ve başyazarı Samim Rıza ile Paris’te yayınlanan Le Populaire gazetesi yazarı Colette Cordier’in ilişkilerinden hareketle Türkiye

²⁴⁵ Age, s. 217.

²⁴⁶ Age, s. 218.

²⁴⁷ Age, s. 57.

²⁴⁸ Age, s. 236.

²⁴⁹ Age, s. 249.

Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında yapılan devrimleri anlatmayı amaçlamaktadır. Anlatıcı; Medeni Kanun'un Kabulü, Eğitim Devrimi, Şapka ve Kıyafet Devrimi, Saat, Tartı ve Takvimde Yenilik, İzmir Suikastı, laikliğin Anayasa'ya alınması, Yazı Devrimi, Devletçilik, Çok Partili Yönetime Geçiş Denemeleri, Menemen Olayı, ezan ve Kuran'ın Türkçe okunması ve bunların bütünü olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu bir aşk ilişkisi eşliğinde anlatmaktadır.

Yoğun ve sıkışık bir olay örgüsü içinde belirli bir dönemin ele alındığı romanda, dönemi ilgilendiren pek çok tarihi olaya ve gelişmeye yer verildiğinden anlatımda derinlik oluşmamakta, yüzeysel bir anlatım ortaya çıkmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin son yılları ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarını içine alan 1913-1932 yılları arasındaki dönem, romanın zamanını oluşturmaktadır.

Mekân, olayların ağırlıklı olarak yaşandığı İstanbul ve Ankara'dır. Bunun yanında İzmir, Paris, İsviçre, İtalya, Kastamonu, Moskova romanda adı geçen başlıca mekân adlarıdır.

Romandaki kişiler, bir bütün olarak ele alınmamakta, olay içindeki rolleriyle öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak, eserin temel amacı, günümüz gençlerine tarihi bilgileri aktarmak olduğundan, roman türünün olanaklarından geniş ölçüde yararlanılmamış, bu türü geliştirmeye dönük teknikler de denenmemiştir.

2.8. Tavcan²⁵⁰

2.8.1. Tanıtım

Tavcan²⁵¹ - *Savaş Yıllarında Kültür Devrimi*, Hıfzı TOPUZ'un sekizinci romanıdır.

²⁵⁰ Topuz, *Tavcan*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.

Eser, Ekim 2005'te yayımlanmıştır. Romanda, Köy Enstitülerinin kuruluş ve kapanış öyküsü başta olmak üzere, 1934-1946 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti'ni etkileyen önemli olaylar ve bu dönemle ilgili gelişmeler anlatılmaktadır.

Kitap, yirmi iki bölümden oluşmakta, bu bölümlerde tarihi olaylar I-Atatürk Döneminde Öğrencilik, II-Klasik Müziği Sevdiren Adam, III- Karaçay Kızı Tavcan vb. şeklinde isimlendirilerek ve numaralandırılarak anlatılmaya çalışılmaktadır. Romanda, Sadi ve Tavcan (Semiha) aşkıdan hareketle dönemin belli başlı olayları anlatılmaktadır.

Romanda, Tavcan ve Sadi'nin aşkları çevresinde gelişen olaylar, dönemi içine alacak şekilde genişletilerek anlatılır. Dönemin tarihi olaylarına geniş olarak yer verildiği görülmektedir. Romandaki olaylar, 1934'te, Gazi Eğitim Enstitüsünün kurulması ile başlayıp 1946'da savaşın ardından Türkiye'de çok partili seçimlere gidilmesinin ardından kurulan yeni hükümette Hasan Âli Yücel'in yer almaması ve İsmail Hakkı Tonguç'un İlköğretim Genel Müdürlüğü görevinden alınmasından sonra Köy Enstitülerinin kapatılma girişimleri gibi kimi gelişmelerin anlatılmasıyla sona ermektedir.

2.8.2. Hakkındaki Değerlendirmeler

Gürler AKDORA'nın, Bilim ve Ütopya dergisinin Mart 2015 sayısındaki röportajda Hıfzı TOPUZ, *Tavcan: Savaş Yıllarında Kültür Devrimi* adlı romanında Köy Enstitülerini anlatmayı amaçladığını, belirtmektedir.²⁵²

Manisa *Yarın* gazetesi yazarı Mehmet Hekim, "*Tavcan; Savaş Yıllarındaki Kültür Devrimi*"²⁵³ başlıklı yazısında, romanda o yılların siyasetiyle ilgili, İkinci Dünya Savaşı'nın Avrupa'ya ve Türkiye'ye olan etkileri üzerine geniş bilgi bulunabileceğini, Gazi Mustafa Kemal'in müzik zevki ve ulusal müziğimizin uluslararası değerlerle çağdaş

²⁵¹ Roman kişilerinden Karaçay kökenli Semiha'nın aile arasındaki adıdır.

²⁵² Akdora, *Bilim ve Ütopya*, Mart 2015, S. 249.

²⁵³ www.mehmethekim.com/index.php/knstiti-mainmenu-37/43-k-ensterere-yazilar/161-tavcan

bir yapıya kavuşturulması konusundaki çabalarının da kitapta yer aldığını belirtmektedir. Kitapta, köy enstitülerinin kuruluş sürecine ve siyasi dayanaklarına da yer verildiğini belirten yazar, Hıfzı TOPUZ'un belgesel nitelikteki yapıtları, Paris'te Son Osmanlılar, Meyyale, Taif'te Ölüm, Gazi ve Fikriye'nin ardından, aydınlanma devriminin yükseliş dönemini ve 1950'li yıllarda başlayan karşı devrim sürecini, Sadi ve Tavcan'ın gözünden belgeleyen bu romanın, günümüzün aydınlanma çabalarına ışık tuttuğunu belirtmektedir.

2.8.3. Özet

İstanbul Erkek Lisesini bitirdiği yıl, 1934 Eylül'ünde öğretmenliğe başlamak için Milli Eğitim Bakanlığına başvuran Sadi Gökdeniz, emekli binbaşı babasını iki yıl önce yitirdiği için, bir an önce çalışıp para kazanmak zorundadır. Annesinden başka bir de evli ablası vardır. İlkokul öğretmenliğine başvururken bir yandan da ortaokul öğretmeni olabilmek için Gazi Eğitim Enstitüsünün sınavlarına girmiştir. Atandığı Burdur'un bir bucağındaki ilkokulda göreve başladığı günlerde, sınavı birincilikle kazandığı haberi gelir. Yeni başladığı görevinden ayrılarak Ankara'daki okula gelir. Orada ilk tanıştığı kişilerden biri olan Hürrem Arman'la yıllar sürecek bir dostluk kurar ve oraya alışmak için onun çok yardımını görür. Ondan, enstitüde Hasan Âli Bey'in 1932'de başlayan müdürlüğünden beri öğrencilerin de yönetime katıldığı tam demokratik bir ortamının olduğunu, bu ortama sonraki müdür Halit Ziya Kalkancı ile ders araçları yöneticisi İsmail Hakkı Tonguç'un da önemli katkılar sağladığını öğrenir. Sadi, okuluna çok çabuk uyum sağlar. Her sınıftaki yaklaşık on öğrencinin çoğunluğu kızdır. Gazi Çiftliği'ne yakın olan okulla Gazi de yakından ilgilenmekte, öğrencilerle de zaman zaman görüşmektedir. Sadi'nin bu okulda en sevdiği öğretmenlerden biri de ona klasik müziği sevdiren, Almanya'da müzik eğitimi almış Cevat Memduh Altar'dır. Sadi, iki yıl kadar Nilüfer'le arkadaşlık ettikten sonra, asıl

adı Semiha olan Tavcan'la arkadaş olur. Kafkas göçmeni Tavcan'la ilişkisi uzun yıllar devam eder. 1937'de Enstitünün son sınıfındayken, Almanya'da fonetik eğitimi almak için, Tavcan'la birlikte Devlet Tiyatrosunun açtığı bir sınava katılırlar. Devlet Konservatuvarı'nın yöneticisi Karl Ebert ve onun çevirmenliğini de yapan Sabahattin Ali'nin yaptığı sınavı Sadi de Semiha da kazanmalarına karşın savaş öncesi gerginlikler yüzünden Almanya'ya gidemezler. Almanya ve İtalya'da şiddet yanlısı hükümetler işbaşına gelmiş, Japonya'yı da aralarına alarak Berlin Miğfer'ini oluşturmuşlar, dünyayı topyekûn bir savaşa doğru götürmektedirler. İspanya'da da General Franko iktidarı ele geçirmiş, bir iç savaşa neden olmuştur. 11 Mart 1938'de Alman ordusu Avusturya'ya girer. Sırada Çekoslovakya vardır. O yıllarda Türkiye, yaklaşmakta olan savaşın çok uzağında, kendi iç gelişmeleriyle uğraşmaktadır. 3. Türk Dil Kurultayı Dolmabahçe'de Atatürk'ün katılımıyla yapılır. İngiliz Kralı 8. Edvard, Atatürk'ün konuğu olarak İstanbul'a gelir. Ünlü Macar besteci Bella Bertok Ankara Halkevi'nin çağrısıyla Türkiye'ye gelerek, Adnan Saygun'la köylere gider, on dört yörede halk müziği parçaları derler. Ünlü Alman besteci Paul Hindemith Türkiye'ye çağrılır, ondan Türk Musiki Muallim Mektebini, Devlet Konservatuvarı biçiminde yeniden yapılandırması istenir, buna uyularak Konservatuvarın opera ve tiyatro bölümleri 1936 yılında açılır. Sadi ve Tavcan 1937 Haziran'ında okulu bitirirler ama Avrupa'daki karışıklıklar nedeniyle Almanya'ya gidemedikleri için Tavcan, Ankara'da Ortaöğretim'de bir göreve atanır. Sadi de Enstitüyü bitirir bitirmez, Yedek Subay Okulunun yaz dönemine alınır. İstanbul'daki altı aylık okul döneminden sonra Sadi, Ekim 1938'de Söke Süvari Alayı'na atanır. Bir ay kadar sonra radyodan Atatürk'ün öldüğü duyurulur. Çok büyük üzüntüyle karşılarlar bu durumu. Herkes tedirgin ve güvensizdir. İnönü'nün cumhurbaşkanı seçilmesiyle belirsizlik ortadan kalkar. Celal Bayar Başbakanlığa, Hasan Âli Yücel de Milli Eğitim Bakanlığına getirilir. İlköğretim Genel

Müdürlüğüne İsmail Hakkı Tonguç'u getiren Yücel, ona geniş yetkiler verir ve Köy Enstitüleri Yasası'nı hazırlatır. Çeviri bürosunu da kurarak yüzlerce klasik kitabın çevrilmesini sağlar. Sadi, Nisan 1939'da terhis olunca, Ödemiş Ortaokuluna atanır. Yaz tatilinden dönüşte, Ekim 1939'da seferberlik görevine çağrılır. Bu kez teğmen olarak Çanakkale Ezine'deki süvari birliğine gönderilir. 1940 yılı sonuna kadar orada kalır. 28 Aralık 1940'ta izinli olarak Ankara'ya Tavcan'ın yanına gider. Yılbaşını arkadaşlarıyla birlikte Tavcan'ın evinde kutlarlar. Tavcan, yılbaşının ertesi günü Sadi'yi İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'la tanıştırır. Tonguç onlara çocukluk ve gençlik anılarını anlatır. Haftanın ve iznin son günü Sadi, Tonguç'la bir kez daha görüşür ve Bakanlıkta uygun bir iş ister. Tonguç, Sadi'ye terhis olup geldikten sonra değerlendireceğini söyler.

İnönü'nün denge ve tarafsızlık politikası işe yarar ve Almanya-Türkiye Saldırmazlık Paktı, 18 Haziran 1941'de Ankara'da imzalanır. Savaş tehlikesi atlatılınca Sadi de terhis edilir ve Ankara'ya döner. Tonguç'un yardımıyla Bakanlıkta geçici bir iş bulur. Sadi, 17 Nisan 1940'ta çıkarılan yasa ile kurulan Köy Enstitülerini gezip eksikleri ve şikâyetleri bildirecektir. İlk olarak Trabzon, Kars, Malatya, Isparta ve Samsun'daki enstitüleri gezmesi istenir. Sadi, çok fazla eksik ve şikâyet bulamaz.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un büyük çabalarıyla kurulan bu okullara karşı, tutucu kesimlerden büyük eleştiriler gelmektedir. Kızlarla erkeklerin aynı sınıfta okumaları, laik ve çağdaş eğitim eski kafalıları, sömürücüleri huzursuz etmektedir. 1941 yılında dünyanın birçok yerinde savaş bütün korkunçluğuyla sürerken Türkiye çağdaşlaşma savaşımının içindedir. UNESCO, Köy Enstitülerini yoksul ülkelere kalkınma modeli olarak önermektedir. Sadi, Trabzon, Kars, Malatya, Isparta ve Samsun'daki enstitüleri inceleyip döndükten sonra, Hasanoğlu'daki on beşinci enstitünün temel atma törenine gönderilir.

1932'den beri güçlenerek gelen Halkevleri de 1940'lı yıllarda Köy Enstitülerinin yanı sıra halkın çağdaş değerlerle buluşmasını sağlayan önemli kurumların başında yer alır. Şubat 1942'de yeniden askere çağrılan Sadi, Ödemiş'teki süvari alayına katılır katılmaz, birliğiyle birlikte Erzurum'a görevlendirilir. Çetin kış koşullarında sekiz günde Erzurum'a varırlar. Birlik oradan da Sarıkamış'a görevlendirilir. O günlerde Almanya ve İngiltere arasında denge politikası güden İnönü, 30 Ocak 1943'te İngiltere Başbakanı Churchill'le Yenice'de bir antlaşma imzalar. Aradan üç ay geçmeden bu kez de Almanlarla ticaret antlaşması imzalanır. İnönü'nün kurnaz dış politikası Türkiye'yi savaştan korur.

11 Kasım 1942'de çıkarılan Varlık Vergisi gayrimüslim vatandaşları büyük sıkıntılara sokar. 1943 yılı ortalarında Almanlar ve İtalyanlar güçlerini yitirmeye başlayınca Türkiye'nin saldırı beklentisi ortadan kalkar. Böylece, Sadi de askere alındıktan bir yıl sonra terhis edilir. Bakanlıktaki işine döner. İki ay sonra Tavcan'a, Bakanlık'taki işine ek olarak haftada birkaç gün Hasanoğlu'na gitme görevi çıkar. Bu günlerde yalnız kalan Sadi, bir gün Gazi Eğitim Enstitüsünden sınıf arkadaşı ve Tavcan'dan önceki sevgilisi Nilüfer'le karşılaşır. Birkaç gün üst üste akşamları buluşur ve birlikte olurlar. Daha sonra Sadi, Tavcan'a karşı suçluluk duyduğu için bu ilişki hoşuna gitse de Nilüfer'den uzaklaşır.

Sadi, Tavcan'ın görevde olduğu bir akşam da Belkıs adlı kadına takılır. Varlıklı bir ailenin kızı olan bu kadın, Sadi'yi İsviçre'de okuduğu günlerde sevdiği ve kavuşamadığı bir erkeğe çok benzettir. Sadi'nin eğitim konusundaki görüşlerine ve engin bilgisine de hayranlık duyar. Sadi de Belkıs'ı Avrupa görmüş, kültürlü ve meraklı birisi olduğu için ilgiyle karşılar. Belkıs'ın davetiyle aralarında bir ilişki gelişir. Bir süre sonra Belkıs, Sadi'nin soğuk davranışlarından dolayı eski sevgilisi Kenan'a döner. Bu süreçte Tavcan, Hasanoğlu'dan dönüşlerinde Sadi'de bir durgunluk sezer ama önemsemez.

Şubat 1945'te Churchill, Roosevelt ve Stalin'in imzaladıkları Yalta antlaşması gereği Türkiye, yeni kurulacak Birleşmiş Milletler'e kurucu üye olabilmek için Almanya ve Japonya'ya formaliteden de olsa savaş ilan eder. 1945 Nisan'ında Mussolini ve sevgilisi Clara, Partizanlar tarafından yakalanarak kurşuna dizilir. Aynı ayın sonunda Sovyet birlikleri Polonya ve Almanya'daki Yahudilerin kapatıldığı kamplara ulaşmaya çalışmaktadır. Hitler, Müttefik askerlerinin Almanya içlerine kadar ilerleyişini durduramayınca 4 Mayıs 1945'te intihar eder. Dört gün sonra Alman askerlerinin tümü teslim olur ve Avrupa'da savaş biter. Direnmeyi sürdüren Japonya üç ay sonra, 5 Ağustos 1945 tarihinde Hiroşima'ya üç gün sonra da Nagazaki'ye Amerika'nın atom bombası atması sonucu teslim olur. Hiroşima'da 80 bin, Nagazaki'de 40 bin insan ilk anda ölür. On binlerce insan yaralı ve sakat kalır. Doğa onarılmaz biçimde yaralanır. Sonuçları, hem Japonlar hem de insanlık için kuşaklar boyu unutulmayacak olumsuzluklar içerir. Beş yıllık savaş, 50 milyon insanın ölümüyle sonuçlanır.

İnönü, 19 Mayıs 1945'te yaptığı konuşmada Türkiye'nin artık çok partili demokrasiye yöneleceğini belirtir. 7 Ocak 1946'da Celal Bayar, Refik Koraltan, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü CHP'den ayrılarak DP'yi kurarlar. Kendileri gerici olmasa da oy kazanmak için gericilere ödün verirler. Yine aynı dönemde, Necip Fazıl'ın çıkardığı *Büyük Doğu* dergisi de gericileri kışkırtıcı içerikler yayımlamaya başlar. Temmuz 1946 sonunda yapılan ilk çok partili seçimlerde CHP üstün gelir ancak hükümet değişir. Milli Eğitim Bakanlığına Hasan Âli Yücel'in yerine Köy Enstitülerine baştan beri karşı olan Reşat Şemsettin Sirer gelir. Bir ay sonra 21 Eylül 1946'da Tonguç da görevinden alınır. Yeni bakan Sirer enstitülerin kapatılması için inceleme komisyonları kurar. Tonguç için de soruşturma açar. Sadi ve Tavcan'ın bu gelişmelerden dolayı moralleri bozulur.

Tavcan, Belkıs'tan, Sadi'yle olan ilişkisini öğrenince Sadi'yi affeder ve ona karşı

yeniden eski günlerdeki duygularını hisseder. İlişkileri kaldığı yerden devam eder.

2.8.4. Yapı

2.8.4.1. Olay Örgüsü

Romanda, Sadi – Tavcan ilişkisi aracılığıyla bir taraftan bu kişiler diğer taraftan dönem anlatılmaktadır. Yazarın asıl amacının ele aldığı dönemi anlatmak olduğu görülmektedir. Romana ismini veren Tavcan (Semiha Karaçaylı) ve Sadi Gökdeniz’le ilgili kitapta çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Bunun yerine dönemin önemli olayları anlatılmakta, bu olaylarda etkili olan kişilerden söz edilmektedir. Sadi-Tavcan ilişkisi ile dönem bazen birbirinden bağımsız bazen de iç içe geçmiş olarak anlatılmaktadır. Bu bağlamda olay örgüsünü şöyle bir şema ile göstermek mümkündür:

Sadi-Tavcan ilişkisiyle ortaya konan dönem gelişmelerinin başında Köy Enstitülerinin kuruluş ve yıkılış öyküleri gelmektedir. Bunun dışında, 1934 yılında Gazi Eğitim Enstitüsünün kurulması, Almanya ve Avusturya’dan Türkiye’ye kaçan Yahudi sanat ve bilim adamlarının çalışmaları, Avrupa’da başlayıp tüm dünyayı saran İkinci Dünya Savaşı ve bu savaşın Türkiye’ye etkileri, Atatürk’ün ölümü, Hasan Âli Yücel’in çeşitli dillerden dünyaca tanınmış klasik eserlerin Türkçeye çevrilmesi için Tercüme Bürosunu kurdurması, Türk Ocaklarının kapanması ve Halkevlerinin açılması, Tekirdağ’dan Sarıkamış’a kadar Türkiye’nin savaşa hazırlanması, İsmet İnönü’nün ülkeyi savaş dışında tutabilmek için Almanya ve İngiltere ile sürdürdüğü denge politikası, Varlık Vergisi uygulaması ve olumsuz sonuçları, Türkiye’nin Şubat 1945’te Almanya ve Japonya’ya savaş ilan etmesi, İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesi, 1946’da savaşın ardından

Türkiye’de çok partili seçimlere gidilmesi, Hasan Âli Yücel’in ve İsmail Hakkı Tonguç’un görevlerinden ayrılmalarından sonra Köy Enstitülerinin kapatılma girişimleri gibi olaylar anlatılmakta, bu olaylarda etkili olan kişilerden söz edilmektedir. Bu ilişki aracılığıyla öğrendiğimiz, dönemin bir başka önemli olayı da İkinci Dünya Savaşı’dır.

Sadi-Tavcan ilişkisiyle ortaya konan aşk için ise şunlar söylenebilir:

Bu ilişki, romandaki olayları içine alan dönem hakkında bilgi vermektedir. Romanda en çok üzerinde durulan olay olan Köy Enstitülerinin kurulması ve bu okullarla ilgili gelişmeler, Sadi-Tavcan ilişkisine de değişik boyutlar kazandırmaktadır. Aşağıdaki sözler bu duruma örnek oluşturmaktadır:

Sadi de Tavcan da Tonguç’u Gazi Terbiye Enstitüsünden tanıyorlar ve ona saygı duyuyorlardı. Köylünün eğitimi, genç öğretmenleri heyecanlandıran bir konuydu. Semiha bu alanda görev alabilmek için sabırsızlanıyordu. Düşüncelerini Sadi’ye açtı. Onun da bu işlere sıcak baktığını görünce sevindi.²⁵⁴

Sadi ve Tavcan (Semiha) evli değildirler ama evli gibi yaşamaktadırlar. Her ikisi de Gazi Eğitim Enstitüsünde öğrenci iken tanışır ve sevgili olurlar. “Nilüfer aradan çekilince, Sadi ve Tavcan’ın ilişkisi büyük bir aşka dönüşür. Bu ilişkiyi güçlendiren en önemli faktör, düşünce ve devrimcilik açısından aralarındaki ortaklıktır.”²⁵⁵ 1937 Haziran’ında her ikisi de ortaokul öğretmeni olarak mezun olduktan kısa bir süre sonra Semiha, Bakanlıkta bir göreve atanır, Sadi ise askere gitmek için yedek subay okuluna yazılmak zorunda kalır. Bu durum romanda şöyle açıklanmaktadır:

İkisi de yaşamlarını birleştirmek için karar verecek durumda değildi. Öncelikle şu altı aylık yedek subaylık döneminin bitmesi gerekiyordu. Ondan sonra Sadi, Bakanlıkta bir göreve atanırsa hiç sorun kalmayacaktı. Ankara’da birlikte yaşayabilirlerdi. Bunun için de evlenmek hiç şart değildi.²⁵⁶

Sadi, Nisan 1939’da terhis olunca Ödemiş Ortaokuluna atanır ve o yılın eylül ayına kadar Ödemiş’te görev yapar. Semiha ise Ankara’da görev yapar. Ekim ayında

²⁵⁴ Topuz, age, s. 45.

²⁵⁵ Age, s. 26.

²⁵⁶ Age, s. 45.

Avrupa'daki savaş nedeniyle ilan edilen seferberlikte Sadi, yeniden askere çağrılıp Çanakkale'ye gönderilince bir kez daha ayrı düşerler. 1941 Haziran'ında terhis olup Ankara'ya dönen Sadi, Bakanlıkta işe girer. Göreve başladıktan yaklaşık dört ay sonra yeniden askere çağrılan Sadi, bu kez önce Ödemiş, oradan Erzurum, daha sonra da Sarıkamış'a gönderilir. Semiha ise Ankara'da kalır. Sadi ve Semiha'nın yaşamı, görevleri nedeniyle sıkça değişir. Farklı yerlerdeki görevleri yüzünden zaman zaman zorunlu olarak ayrı düşerler.

Sadi, Tavcan'ın, Hasanoğlan Köy Enstitüsünde geçici görevli bulunduğu günlerde önce üniversite yıllarından eski sevgilisi Nilüfer'le sonra da Belkıs adlı kadınla birlikte olmasına rağmen yeniden Tavcan'a döner. Sadi'nin, bir süre başka kadınların etkisinde kalmasına rağmen kendisinden vazgeçmemiş olması, “*yuvasına dönmüş*”²⁵⁷ olması, Tavcan'ı mutlu eder ve ona karşı eski duygularının canlanmasını sağlar.

Ortaya konan ilişkiyle bir taraftan dönem diğer taraftan romandaki asli kişilerin aşk ilişkisi anlatılmaktadır.

2.8.4.2. Kişiler

Romanda kişi, birey anlatma kaygısı yoktur. Amaç belirli bir dönemi anlatmaktır. Dolayısıyla bu metindeki kişiler, amacı ortaya koymak için kullanılan bir araç olmaktan öteye gidememektedir.

2.8.4.2.1. Aslı Kişiler

Sadi Gökdeniz

Olayların büyük çoğunluğu Sadi Gökdeniz'le ilişkilendirilerek anlatılmaktadır.

²⁵⁷ Age, s. 207.

Buna rağmen Sadi'nin yaşamı ayrıntılı olarak verilmez. Doğum tarihi bile, “Sabahattin Ali, Sadi'den altı yaş büyüktü. Sabahattin 1907'de doğmuş.”²⁵⁸ denilerek dolaylı biçimde verilmektedir. İlk sayfada, İstanbul Erkek Lisesini bitirdikten sonra ilkokul öğretmeni olarak Burdur'un bir bucağına atandığı, göreve başladığı günlerde Gazi Eğitim Enstitüsünün açtığı sınavı birincilikle kazandığını öğrenerek Ankara'ya gittiği anlatılmaktadır.

Romanda, Sadi'nin fiziksel portresine diğer kişilerden farklı olarak, sınırlı da olsa yer verildiği görülmektedir: “Sadi, o zaman 20 yaşlarındaydı. Kızların beğenmeyecekleri bir genç değildi. 1.82 boyunda, karayağız Doğulu görünüşlü, atletik yapılı, yüzünde gülümseme hiç eksik olmayan bir kişiydi. Kızlar onu, o yılların en ünlü artistlerinden Rudolph Valentino'ya benzetirlerdi.”²⁵⁹

Evliliği gereksiz gören Sadi'nin kadınlara olan duygularının derinliği anlatılmaz. Ancak bir kişiyle ilişkisini bitirmeden bir başkasıyla aşk yaşaması, sonra dönüp eski sevgiliyle bir şey olmamış gibi ilişkisini sürdürmesi onun duygularının derinlikli olmadığını göstermektedir.

Sadi, ikinci kez gittiği askerlik görevinden izinli dönüşünde, Tavcan'ın tanıştırdığı İsmail Hakkı Tonguç'tan çok etkilenir. Uygun bir görev verilirse Bakanlıkta, özellikle Enstitülerle ilgili bir görevde çalışmak istediğini söyler. Askerden 1941 Haziran'ında dönen Sadi, Tonguç'un yardımıyla Bakanlıkta önce geçici olarak göreve başlar. Görevi, yeni kurulan Köy Enstitülerini gezerek eksiklik ve şikâyetleri belirleyip bakanlığa rapor vermektir. Bu görevde başarılı olursa daha önemli görevlere getirileceği söylenir. Sadi'nin, Köy Enstitüleriyle ilgili yaptığı görüşme ve geziler aracılığıyla, okuyucuya, bu kurumların ortaya çıkışı, bu kurumlarda niye köy çocuklarına eğitim verildiği, buralarda yetişen

²⁵⁸ Age, s. 40.

²⁵⁹ Age, s. 22.

öğretmenin klasik öğretmenden farkı, verilen eğitimin amacı ayrıntılarıyla anlatıldıktan sonra, Halkevlerinin kuruluşu, Türk Ocaklarının kapanması anlatılmaktadır. Sadi için de diğer kişiler için olduğu gibi, romanda bir kişi portresi çizilmemekte, olayların anlatımında adı geçtiği ölçüde kendisinden söz edilmektedir. Sadi'nin o dönemde yaşamış gerçek kişilerden yola çıkılarak oluşturulmuş kurmaca bir kişi olduğu kitabın sonundaki "XXII. Sonra Ne Oldular?"²⁶⁰ adlı bölümde belirtilmektedir.

Tavcan

Asli kişilerin ikincisi olan Tavcan'ın asıl adı Semiha'dır. Tavcan, Eskişehir'in Çifteler Kasabası'na bağlı Karaçay Köyü'nde yaşayan Kafkas göçmeni yoksul bir ailenin iki kızından küçük olanıdır. 1915 doğumludur. Uzun boylu, uzun saçlı, ince, kumral bir kızdır. Gözleri, bulunduğu yere göre yeşil ya da mavi olabilmektedir. İlkokulu köyünde bitirdikten sonra, liseyi İzmir'deki ablasının yanında okurken de yazları, köyündeki ana babasının yanına gelmektedir. Anlatıcı, Tavcan sözcüğünün Semiha'nın Karaçay dilindeki adı olduğunu belirtmekte, Tavcan'ın aile kökeni, Kafkas halkları, Kafkas halklarının Anadolu'ya göçleri ve Anadolu'da yerleştikleri yerlerle ilgili de ansiklopedik bilgiler vermektedir. Ayrıca Tavcan'ın ağzından Karaçay halkı ve bu halkın gelenekleri hakkında bilgiler verilmektedir. Tavcan, 1937'de Sadi'yle birlikte enstitüyü bitirdikten bir süre sonra Ortaöğretim Genel Müdürlüğünde bir göreve atanır. Sadi'ye hep sadık bir sevgili olur ve onu özlem ve coşkuyla sever.

Tavcan kafaca çok gelişmiş, ilerici ve uyumlu bir kızdır. Kavga etmeden, hiç sinirlenmeden tartışmayı bilir ve türlü mantık oyunları ile karşısındakini mutlaka tuşa getirir. Tavcan'dan iyi eş mi olur? İçkiye eşlik etmeyi sever ve Sadi'nin zevkine göre olmadık mezeler hazırlar.²⁶¹

Ankara'da kiraladığı evi onunla paylaşır. Hasanoğlu'da geçici görevdeyken

²⁶⁰ Age, s. 218.

²⁶¹ Age, s. 95.

Sadi'nin Nilüfer ve Belkıs'la arkadaşlık ettiğini daha sonra öğrenince kıskançlık bunalımları yaratmadan soğukkanlılıkla onun kendisine dönmesini bekleyerek sonunda amacına ulaşır. Sadi'nin, geçici olarak Nilüfer ve Belkıs'ın etkisinde kalsa da kendisinden hiçbir zaman vazgeçmediğini, ilişkilerinin eskisi gibi devam edeceğini anladığında olumsuzlukları unutarak geçmişteki mutlu günlerine döner. Sadi'nin bu küçük düşürücü davranışlarına karşı onun mutsuz olması ve tepki göstermesi beklenirken o sabırla bekleyerek ilişkisinin kopmasına engel olur. Romandaki yaşamı iniş çıkışlarla, acı ve sevinçlerle geçen bu roman kişinin iç dünyasının ayrıntılı olarak anlatıldığı bir bölüm yoktur. Romana adı verilen Tavcan'ın da Sadi Gökdeniz gibi o dönemde yaşamış gerçek kişilerden yola çıkılarak oluşturulmuş kurmaca bir kişi olduğu, kitabın sonundaki “XXII. *Sonra Ne Oldular?*”²⁶² bölümünde belirtilmektedir.

2.8.4.2.2. Yardımcı Kişiler

Hasan Âli Yücel

Romandaki olaylarda etkili olan kişilerin en önemlilerinden birisi olan Hasan Âli Yücel, Gazi Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne atanınca öğrencilerle yakından ilgilenerek, yapılan etkinliklere katılarak okula canlılık katar. Enstitüde sekiz ay müdürlük yaptıktan sonra Ortaöğretim Genel Müdürlüğüne atanır. On beş ay sonra İzmir'den milletvekili seçilir. Halk Partisinde çok sevilir. Atatürk'ün ölümünden bir buçuk ay sonra İnönü Cumhurbaşkanı, Bayar Başbakan olunca 25 Aralık 1938'de Milli Eğitim Bakanı olur. Atatürk devrimlerinin izinde yeni devrimler yapmak için çalışır. Yaptığı en önemli iş Köy Enstitüleri Yasası'nı çıkarmak olur. Ayrıca Türk Neşriyat Kongresi'ni ve Maarif Şurası'nı toplar, Devlet Resim ve Heykel Müzesini açar, dünya edebiyatının klasik eserlerinin

²⁶² Age, s. 218.

Türkçeye kazandırılması için Tercüme Bürosunu kurar, Tercüme Dergisi'ni çıkarır, Devlet Konservatuvarı Yasası'nı çıkarır. 1946 Mayıs'ında, seçimlerden iki ay önce, seçim bölgesi İzmir'de DP'nin yaptığı kışkırtıcı ve yıkıcı propagandaları gördükten sonra Ankara'ya dönüşünde Ulus gazetesi yazarı Falih Rıfkı Atay'a ve Cumhurbaşkanı İnönü'ye durumu bildirir. Ancak İnönü'nün, "demokraside kararlılığı, özgür seçimleri ve demokratik koşulların önemini"²⁶³ vurgulayan konuşması üzerine, yedi yıl sürdürdüğü görevini bırakır. Yücel'in Ağustos 1946'da "görevinden istifa etmesi ve yerine Köy Enstitüleri programına baştan beri karşı gelen Reşat Şemsettin Sirer'in getirilmesi"²⁶⁴, Bakanlık çalışanlarını ve aydınları çok üzer.

Hasan Âli Yücel, romanda anlatılan dönemdeki olayların en önemlisi olan Köy Enstitülerinin kurulmasını sağlayan, Türkiye Cumhuriyeti'nin Atatürk ilkeleri doğrultusunda kültürel devrimlerini gerçekleştirerek yoluna devam etmesi için çabalayan önemli bir tarihi kişiliktir. Hasan Âli Yücel'in yaşamı hakkında romanda ayrıntılı bilgiye yer verilmemiş, anlatılan olaylarla sınırlı olarak kendisinden söz edilmiştir.

İsmail Hakkı Tonguç

Olaylarda etkili olan kişilerin en önemlilerinden birisi olan İsmail Hakkı Tonguç, yaşamını Sadi'ye anlatır. 1897'de Silistre'de doğar. Babası çiftçidir. Silistre Rüştiyesini bitirdikten sonra, öğretmen olmak için İstanbul'a gider. Zamanın Maarif Nazırı tarafından Kastamonu Erkek Öğretmen Okuluna gönderilir. Kastamonu'da iki yıl okuduktan sonra 1916'da İstanbul Öğretmen Okuluna geçer. İki yıl sonra okul bitince Almanya'ya gönderilir. Resim-Elişleri ve Beden Eğitimi Öğretmeni olur. Çeşitli illerde ve okullarda görev yapar. 1929'da ders araçları almak ve incelemeler yapmak için İtalya, İsviçre,

²⁶³ Age, s.199-200.

²⁶⁴ Age, s. 201.

Fransa, İngiltere, Almanya ve Avusturya'ya gönderilir. Dönüşünde çeşitli illerde ve okullarda görev yapar. 1934 yılında, Gazi Lisesi öğretmenliği yanında, Hasan Âli Yücel Ortaöğretim Genel Müdürlüğüne atanınca Gazi Eğitim Enstitüsüne Müdür Yardımcısı ve Ders Araçları Yöneticisi olarak atanır. Daha sonra Hasan Âli Yücel bakan olunca, İlköğretim Genel Müdürlüğüne atanır ve Köy Enstitüleri Yasası'nı Hasan Âli Yücel'in emriyle hazırlar. Kırsal sorunlara ve köylünün eğitimine çok önem verir ve bu konuda, *Canlandırılacak Köy* adlı bir kitap yazar. Köyü canlandırmanın tek yolunun köylüyü de kentliler gibi eğitmek olduğunu söyler. Köye okulla birlikte sağlık, modern teknik, çağdaş kültür, ekonomik bilgi ve araç gereç götürecek olan öğretmeni yetiştirmek için Köy Enstitülerinin kurulduğunu belirtir. Tavcan aracılığıyla tanıştığı Sadi'ye Bakanlıkta önce geçici bir iş verir, sonra güven duyması üzerine onu daha önemli görevlere getirir. Hasan Âli Yücel'in görevden ayrılmasından bir ay sonra, onun yerine gelen Köy Enstitülerine baştan beri düşman olan Reşat Şemsettin Sırrer tarafından Eylül 1946'da görevden alınır ve hakkında inceleme başlatılır. İsmail Hakkı Tonguç, romanda anlatılan dönemdeki olayların en önemlisi olan Köy Enstitülerinin kurulmasında ve bu okulların yasasının hazırlanmasında görevler üstlenmiş önemli bir tarihi kişiliktir. İsmail Hakkı Tonguç'un yaşamı hakkında romanda özet bir bilgiye yer verilmiştir. Romanda, İsmail Hakkı Tonguç'tan kendisiyle ilgili anlatılan olaylarla sınırlı olarak söz edilmiş ancak ruhsal ve psikolojik portresine yer verilmemiştir.

2.8.4.2.3. Diğer Kişiler

Gazi Mustafa Kemal, İsmet İnönü, Celal Bayar, Sabahattin Ali, Karl Ebert, Hürrem Arman (İlköğretim Müfettişi ve Okul Müdürü), Cevat Memduh Altar (Sadi'ye klasik müziği sevdiren Müzik Öğretmeni), Rıfat Ilgaz, Saffet Arıkan (Milli Eğitim Bakanı),

Şevket Gedikoğlu (İlköğretim Müfettişi), Şerif Tekben (Akçadağ Köy Enstitüsü Müdürü), Nilüfer (Sadi'nin ilk sevgilisi), Belkıs (Sadi'nin sevgilisi), Kenan (Belkıs'ın sevgilisi), Genç Yazar (Belkıs'ın sevgilisi), Türkmen kızı Ayşe, Halil Baba (Sadi'nin emireri), Mussolini, Hitler, General Franko, Churchill (İngiltere Başbakanı), Şükrü Saraçoğlu (Başbakan), Sıdika Abla, Remzi Bengi (dünya klasiklerini Bakanlıktan önce çevirip yayımlamaya başlayan Remzi Kitabevinin sahibi), Sabahattin Eyuboğlu, Casus Çiçeron, Süper Müslim.

2.8.4.3. Mekân

Romanda mekân, olayların gelişimine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Olaylar, ağırlıklı olarak Ankara'da geçmektedir. Ayrıntılı mekân tasvirine rastlanmayan romanda, Sadi'yle kısa süreli bir ilişkisi olan Belkıs'ın, sevgilisi genç yazarla buluştuğu apartman dairesi ile ilgili yapılan kısa ve yüzeysel bir tasvir bulunmaktadır:

....Genç yazarın Taksim Talimhane'deki apartmanına gittiler. Genç yazar, apartmanını ince bir zevkle düzenlemişti. Duvarlarda ressam arkadaşlarının kendisine hediye ettikleri eşsiz tablolar asılıydı. Ortada on yedinci yüzyıl stili bir İtalyan Masası ve yanlarında on beşinci Luis biçiminde iki koltuk ve bir kanep, sol yanda eski bir yazı masası ve içinde içki şişeleriyle kadehlerin bulunduğu bir büfe yer alıyordu. Sağ yanda da büyük bir kitaplık görölüyordu.²⁶⁵

Ankara'nın yanı sıra anlatılan dönemle ilgili gelişmelere bağlı olarak İstanbul, Burdur, Eskişehir, İzmir, Trabzon, Kars, Malatya, Isparta, Samsun, Hiroşima, Nagazaki gibi yer adları da mekân olarak belirtilmektedir. Bu yerlerin hiçbir, ayrıntılı betimlemeleri yapılan yerler değildir; bu yerler, olaylar anlatılırken adı geçen ya da kişilerin doğdukları, görev için gittikleri yerlerdir. Anlatıcı, olayları ön plana çıkarmak amacıyla olduğu için mekân ayrıntılı tasvir edilmez.

²⁶⁵ Age, s. 158.

2.8.4.4. Zaman

Olay zamanı, Türkiye Cumhuriyeti'nin 1934 ile 1946 yılları arasındaki dönemini kapsamaktadır. Aktarılan olaylar, Sadi'nin 1934'te İstanbul Erkek Lisesini bitirerek Burdur'a atanmasıyla başlar, 1946'da yapılan seçimlerin ardından Hasan Âli Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç'un görevlerinden ayrıldıklarının anlatılmasıyla sona erer. Bununla birlikte, Tonguç'un yaşamının anlatıldığı bölümde, "1897'de Silistre'de doğduğu"²⁶⁶ söylenerek geriye dönülmekte ve zaman 1897'ye kadar genişletilmektedir. Ayrıca Tavcan kendi yaşamını anlatırken de, "Bizimkiler o köye 1904'te gelip yerleşmişler. (...) On bir yıl sonra da ben doğmuşum"²⁶⁷ denilerek, geriye gidildiği görülür. Bu geriye gidişler olaylarla ilgili değildir. Sadece bahsi geçen olay ya da kişi hakkında bilgi vermek için kullanılır. Buna bağlı olarak romanda 1934–1946 arasındaki 12 yıllık sürede ortaya çıkan gelişmelerin anlatıldığı; ayrıca yer yer bazı bilgiler vermek için geriye gidilerek zaman diliminin genişletildiği söylenebilir.

2.8.5. Tema

Roman, tarihi niteliktedir. Olaylar, Sadi'nin 1934'te İstanbul Erkek Lisesini bitirerek Burdur'a atanmasından başlayarak, 1946'da yapılan seçimlerin ardından Hasan Âli Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç'un görevlerinden ayrıldıklarının anlatılmasına dek geçen 12 yıllık dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde en geniş ölçüde ele alınan olay Köy Enstitülerinin kuruluşundan kapanışına dek süren öyküsüdür. Romanda Köy Enstitülerinin kuruluş amacı,

Enstitüler, bilgisizliğe, karanlığa ve iç sömürüye karşı açılmıştır. Bu savaşla köylüler uyandırılacak ve bir baskı grubuna dönüşecektir. Yüzyıllardır horlanmış, ezilmiş ve savaşlara sürülmüş köylü artık eğitilecek ve ülkenin gerçek sahibi olduğunu anlayacaktır.(...) Köy

²⁶⁶ Age, s. 72.

²⁶⁷ Age, s. 29.

Enstitüleri çağdaş uygarlık düzeyine Atatürk devrimlerinden gidileceğini kanıtlayacaktır.²⁶⁸ denilerek açıklanmaktadır.

İsmet İnönü Cumhurbaşkanı seçilince, Aralık 1938’de kurulan Celal Bayar hükümetinde Hasan Âli Yücel, Milli Eğitim Bakanlığına getirilir. İsmail Hakkı Tonguç’u İlköğretim Genel Müdürlüğüne getiren Yücel, ona geniş yetkiler verir ve Köy Enstitüleri Yasası’nı hazırlatır. 17 Nisan 1940’ta çıkarılan yasa ile kurulan Köy Enstitülerindeki öğrenci, öğretmen ve yöneticiler hayatlarından memnundur. Çünkü köylerinden seçilerek alınan ilkokul mezunu çocuklar, devletin olanaklarıyla okutulup öğretmen olduktan sonra yine köylerine gönderilmektedir. Enstitülerde yetişen öğretmenler gittikleri köylerde yabancılık çekmemekte, orada hem çocuklara örgün eğitim vermekte hem de köylüye çağdaş ve bilimsel tarım tekniklerini öğretmektedir. Enstitülerin tarlaları, bağları, arı kovanları, besi hayvanları, atölyeleri vardır. Bunlar öğrencilerin uygulamalı eğitiminin yanı sıra beslenme ihtiyaçlarının da giderilmesini sağlayarak bu okulların devlete yük olmasını önler. Tonguç, Sadi’nin, enstitüleri gezmesini, sorun ve şikâyetleri rapor etmesini ister. Fakat Sadi, çok fazla eksik ve şikâyet bulamaz. Enstitülerde, bütün ülkedeki yoksulluk ve yoksunluklar dışında sorun yoktur. Trabzon Beşikdüzü Köy Enstitüsü Müdürü Hürrem Arman, Sadi’ye, göreve başladığında, “Bütün temizlik işlerini nöbetçi öğretmenlerle birlikte eğitmen adayları ve öğrenciler yürütüyordu. Daha ilk günlerden başlayarak bataklıkları kurutmaya ve sebze üretimi işine giriştik. Ders bitiminden sonra her gün öğrencilerle denize giriyorduk.”²⁶⁹ diyerek bu yeni okullardaki eğitim yaşamının diğer okullardan ne denli farklı olduğunu belirtir. Bu okullarda oldukça demokratik bir ortam bulunmakta, öğretmen ve öğrenciler arasında karşılıklı saygı, sevgi ve özveriye dayalı bir ilişki bulunmaktadır. Hürrem Arman,

²⁶⁸ Age, s. 100.

²⁶⁹ Age, s. 101.

Öğrencilerin çoğunun köylerindeki evlerinde yüznumara bile yoktu. (...)Onları bu alışkanlıklarından güç kurtardık. Öğrencilerle birlikte yüznumara ve hamam yerlerini saptadık ve yapı işlerine giriştik. Aynı zamanda yollar yapılacak, kanalizasyon kurulacak, elektrik konusuna el atılacak, sıtma üreten yerler yok edilecekti. Devletin bu işlere ayıracak ödeneği yoktu. Bütün öğrenciler, öğretmenler ve halk bu işlere birlikte sarıldık.²⁷⁰

diyerek Köy Enstitülerinin bütünüyle köy çocuklarının ve onların anne babalarının emekleri ve öğretmenlerin özverisiyle yapıldıklarını anlatmaktadır.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un büyük çabalarıyla kurulan bu okullara karşı, tutucu kesimlerden büyük eleştiriler gelir. Kızlarla erkeklerin aynı sınıfta okumaları, laik ve çağdaş eğitim, eski kafalıları, sömürücüleri huzursuz eder. 1941 yılında dünyanın birçok yerinde savaş bütün korkunçluğuyla sürerken Türkiye çağdaşlaşma savaşımının içindedir. UNESCO, Köy Enstitülerini yoksul ülkelere kalkınma modeli olarak önerir. Sadi, Trabzon, Kars, Malatya, Isparta ve Samsun'daki enstitüleri inceleyip döndükten sonra, Hasanoğlu'daki on beşinci enstitünün temel atma törenine gönderilir. "Hasanoğlu Köy Enstitüsünün açılışı köylülerin, öğretmenlerin ve öğrencilerin birlikte yürüttükleri halkçı bir kültür eylemi niteliğindeydi. Herkes geleceğe umutla bakıyordu."²⁷¹ Sadece kitaba ve deftere dayalı öğretim yerine, enstitülerde uygulamalı eğitim ilkesi benimsenir. Enstitülerde başarılanlar halka umut verir.

Temmuz 1946 sonunda yapılan ilk çok partili seçimlerde CHP üstün gelir ancak hükümet değişir. Milli Eğitim Bakanlığına Hasan Âli Yücel'in yerine Köy Enstitülerine baştan beri karşı olan Reşat Şemsettin Sirer gelir. Bir ay sonra 21 Eylül 1946'da Tonguç da görevinden alınır. Yeni bakan Sirer, enstitülerin kapatılması için inceleme komisyonları kurar. Böylece Köy Enstitülerinin kapanma süreci başlatılmış olur.

Köy Enstitülerinin dışında, Almanya ve Avusturya'dan Türkiye'ye kaçan Yahudi

²⁷⁰ Age, s. 102.

²⁷¹ Age, s. 109.

sanat ve bilim adamlarının çalışmaları, Avrupa’da başlayıp tüm dünyayı saran İkinci Dünya Savaşı ve bu savaşın Türkiye’ye etkileri, Atatürk’ün ölümü, Hasan Âli Yücel’in çeşitli dillerden dünyaca tanınmış klasik eserlerin Türkçeye çevrilmesi için Tercüme Bürosunu kurdurması, Türk Ocaklarının kapanması ve Halkevlerinin açılması, Tekirdağ’dan Sarıkamış’a kadar Türkiye’nin savaşa hazırlanması, İsmet İnönü’nün ülkeyi savaş dışında tutabilmek için Almanya ve İngiltere ile sürdürdüğü denge politikası, Varlık Vergisi uygulaması, Türkiye’nin Şubat 1945’te Almanya ve Japonya’ya savaş ilan etmesi, İkinci Dünya Savaşı’nın bitmesi, 1946’da savaşın ardından Türkiye’de çok partili seçimlere gidilmesi, Hasan Âli Yücel’in ve İsmail Hakkı Tonguç’un görevlerinden ayrılmaları gibi olaylar anlatılmakta, bu olaylarda etkili olan kişilerden söz edilmektedir.

2.8.6. Anlatım

Romanda, *yazar anlatıcı* ve *ilahî (hâkim) bakış açısı* bulunmaktadır. Yazar anlatıcı, olaylarla ilgili yer yer yorumlar yapmakta, bilgiler vermektedir. “Sevgilisi uzaklarda olan güzel ve yalnız bir kızın sosyal ilişkilerini sürdürmesi hiç de kolay değildi. Tavcan sevgilisine hem yüreğiyle hem de düşünceleriyle bağlı, pırlanta gibi bir kızdı..... Evlilik özgürlüğünün biraz kısılması demek olmayacak mıydı?”²⁷² diyerek yorum yapan anlatıcı birçok yerde, “*Peki ya dışarıda neler oluyordu? Yurtta neler oluyordu? Dünyada neler oluyordu?*” gibi alt başlıklar koyarak tarihi bilgiler aktarmaktadır. Bu örneklerden birisinde, “*Yurtta neler oluyordu?*” başlığının altında,

Sadi Gökdeniz üçüncü kez askere alındıktan bir süre sonra, yani 1942 Temmuz’unda Atılay denizaltısı Çanakkale açıklarında bir eğitim dalışı yapmış ve bir daha su yüzüne çıkamamıştı. Sadi’nin askere alındığı günlerde Türkiye’nin siyasal yaşamında en önemli olaylardan biri Başbakan Dr. Refik Saydam’ın ölümü oldu. Saydam o yıl 61 yaşındaydı.²⁷³

denilerek o dönemle ilgili tarihi bilgiler verilmektedir.

²⁷² Age, s. 94.

²⁷³ Age, s. 131.

İlâhi bakış açısının yer aldığı bölümlerin birinde de,

Sadi, bunları dinlerken içi kararmaya başladı. O, ömrünü bu kasabada mı geçirecekti? Onun ne parlak idealleri vardı. Cumhuriyet Türkiye’sinin eğitimine katkıda bulunmak için neler yapmayacaktı? Lise arkadaşlarıyla birlikte eğitimde devrimin kurallarını az mı tartışmışlardı. Bu kasabaki ilkokul öğretmenliği belki ona bir basamak olacak, Anadolu’nun gerçeklerini tanıyacaktı. Ama bütün yaşamını burada geçirmeyi asla düşünemezdi.²⁷⁴

denilerek anlatıcı tarafından Sadi’nin öğretmenliğe başladığı günkü duyguları anlatılmaktadır.

Hıfzı Topuz, romanını oluştururken anılardan, gazetelerdeki haber yazılarından, radyo haber yorumlarından ve mektuplardan da yararlanmıştı. Bunlara örnek olarak, Alman yanlısı olup da Türkiye’nin Almanya ve Japonya’ya karşı savaş ilan etmesi üzerine tam tersi yönde açıklama yapan siyasetçi Burhan Belge’nin radyo konuşması verilebilir: “Miğfer’in planı Kafkasya’dan inerek ve Mısır üzerinden dolanarak Türkiye ile komşularının hayat sahası olan toprakları kuşatmaktı... Biz Müttefiklerle birlikte harbe değil, ...barışın yapımına girmiş bulunuyoruz. Kararımız barışın dışında kalmama kararıdır.”²⁷⁵

Sadi-Tavcan ilişkisinde, her ikisinin de evlenmeden birlikte yaşamak istemeleri dikkat çekmektedir. Bunun romanda birkaç kez vurgulandığı görülmektedir. Tavcan, Ocak 1941’de yılbaşı kutlaması için askerden izinli gelen Sadi’ye, “Benim öncelikle tek istediğim şey, senin terhis olman, sonra da bakanlıkta bir göreve atanman. Yetti artık bu ayrılıklar. Senin nikâhlı karın olmak hiç umurumda değil, seninle beraber yaşamak istiyorum, anlıyor musun? Aynı kentte, aynı evde, aynı yatakta...”²⁷⁶ der. Sadi de, “Benim de tek istediğim şey o.”²⁷⁷ diye yanıt verir.

Romanın bir başka yerinde de anlatıcı, toplumun bu tür ilişkileri

²⁷⁴ Age, s. 9.

²⁷⁵ Age, s. 181.

²⁷⁶ Age, s. 67.

²⁷⁷ Age, s. 67.

onaylamamasından dolayı onları evlenmeye teşvik etmesine dikkat çekip,

Tavcan, gerçekten de gençliğinden beri evlenmeyi hiç aklına getirmemişti. Evlilik, özgürlüğünün biraz kısılması demek olmayacak mıydı?(...) Evlilik onları zorla birbirlerine bağlarsa ikisi de mutsuz olmaz mıydı?(...) Bir başka arkadaşı da ‘Semihacığım, nikâh şahidinin mutlaka ben olacağım.’ demişti. Bu tür sözler her ikisini de huzursuz ediyordu. Onların gönlü olsun diye evlenmeleri mi gerekecekti? (...) Arkadaşları her halde ikisini de çok seviyor ve sürekli beraberliklerini istiyorlardı. Ama onları hiç anlamamışlardı. Evlilik baskıları her zaman ikisini de huzursuz ediyordu. Ya Sadi’nin aklından neler geçiyordu? Evlenmeyi hiç düşünmüyordu.²⁷⁸

diyerek bu kişilerin evlilikle ilgili düşüncelerini dile getirmektedir.

Romanda, “*evlenmeden birlikte yaşama*” fikri defalarca farklı kişilerin söz ve davranışlarıyla konu edilmektedir. Bu tutum Sadi ve Tavcan dışındaki ilişkilerde de görülmektedir. Belkıs, Kenan’a, “Seni çılgınlar gibi seviyorum. Londra’ya şimdi yalnız gidebilirsin ama oraya yerleştikten sonra durumun elverdiği zaman bana haber ver, hemen kalkıp geleceğim. Evlenmemiz de şart değil, senin yanında olayım bana yeter.” der. Kenan da, “Tabii Belkısıcığım, ben de öyle düşünüyorum.”²⁷⁹ der. Böylece yazarın evlilikle ilgili düşüncelerini romandaki kişiler üzerinden okura sunduğu söylenebilir.

Romanda, anlatılan tarihi dönemin önemli bir belgesi olarak 33 adet fotoğraf kullanılmıştır. Bunların çoğu romanda adı geçen kişilerin fotoğraflarıdır. İkinci Dünya Savaşı’na, Köy Enstitülerine ait fotoğraflar da bulunmaktadır. Bu fotoğraflar romanın belgelere dayandırıldığının, anılar, gazetelerdeki haber yazıları, radyo haber yorumları gibi, bir diğer örneğidir.

Romanda kullanılan anlatım tekniklerinin başında geriye dönüş bulunmaktadır. 1934 yılında Sadi’nin liseden mezun olup ilkokul öğretmenliğine atanması ve ardından aynı günlerde Gazi Eğitim Enstitüsüne girmesinin anlatımıyla başlayan romanda geriye dönülerek Avrupa’yı savaşa doğru sürükleyen olayların başlangıcı olabilecek bir olaya,

²⁷⁸ Age, s. 94-95.

²⁷⁹ Age, s. 172.

Mussolini'nin 1922'de İtalya'da iktidarı ele geçirmesi olayına gidilir.²⁸⁰ Bu noktadan, Avrupa'daki olaylar 1937 yılına kadar anlatılarak tekrar Sadi'nin okul yaşamına dönülür ve Avrupa'daki bu gelişmelerin Türkiye'ye etkilerinden söz edilerek buradan devam edilir.²⁸¹

Yazarın daha önceki romanlarında olduğu gibi, dil konusunda oldukça duyarlı davrandığı görülmektedir. Romanda kısa cümleler, yalın ve güncel bir dil dikkat çekmekte, gerekmedikçe yabancı sözcük kullanılmamaktadır.

Roman kişilerinin konuşmalarında kısa cümleler kullanmalarının yanında, tarihi bilgilerin yer aldığı konuşma bölümlerinin uzun olduğu, bunun da tarihi bilgiler vermek kaygısından kaynaklandığı görülmektedir.²⁸²

2.8.7. Genel Değerlendirme

Roman, dünyada İkinci Dünya Savaşı'nın etkilerinin görüldüğü 1934 -1946 yılları arasında Türkiye'de yapılan devrimleri, başta eğitim devriminin en önemli ayaklarından biri olan Köy Enstitülerini gözler önüne sermektedir. Anlatıcı, dönemin tarihi gerçeklerini roman türünün özelliklerinden yararlanarak anlatmaktadır.

Romanda Sadi ve Tavcan'ın aşklarıyla birlikte, o dönemde savaşla çalkalanan dünyanın dışında kalarak demokrasisini güçlendirmeye çalışan Türkiye'nin siyasal koşullarına tanık olunmaktadır. Romanda büyük kesimi çağın gerisinde olan, bilgisiz, yoksul halkı Atatürk ilkelerinin ışığıyla aydınlatmaya çalışan genç eğitim savaşçılarının yaptığı mücadeleler anlatılmaktadır. Fakat bu mücadelelerin halk tarafından anlaşılmadığı, DP'nin Atatürk devrimlerine karşı söylemlerinin halkta geniş destek bulduğu, bunu gören Hasan Ali Yücel'in de istifa ederek köşesine çekilmeyi yeğlediği anlatılmaktadır.

²⁸⁰ Age, s. 37.

²⁸¹ Age, s. 38-39.

²⁸² Age, s. 14-68-209-210.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemi içinde yer alan 1934-1946 yılları arasındaki 12 yıllık dönem, romanın olay zamanını oluşturmaktadır.

Mekân, anlatılan olayların büyük kısmının gerçekleştiği Ankara ve anlatılan olay ve bu olaylarla ilgili kişilerin yer aldığı İstanbul, Burdur, Eskişehir, İzmir, Trabzon, Kars, Malatya, Isparta, Samsun, Hiroşima, Nagazaki gibi yerlerdir.

Sonuç olarak, bu romanda amaç genç kuşaklara tarihi bilgileri roman türünün olanaklarını kullanarak vermektir. Yazarın, roman türünün olanaklarını geliştirme amacı olmadığı için, roman tekniklerinin de çok fazla denenmediği görülmektedir.

2.9. Başın Öne Eğilmesin²⁸³

2.9.1. Tanıtım

Hıfzı TOPUZ'un dokuzuncu romanı olan bu eser, Eylül 2006'da yayımlanmıştır. “Başın Öne Eğilmesin” adını, Sabahattin Ali'nin Sinop Cezaevinde tutuklu bulunduğu sırada yazdığı ve 23 Mayıs 1933'te arkadaşı Ayşe Sıtkı'ya yolladığı bir şiirden almaktadır. Bu romanda yazar, Sabahattin Ali'nin 1907'deki doğumundan 1948'deki ölümüne kadar geçen 41 yıllık kısa yaşamına sığdırdığı edebiyatçı ve eğitimci kimliğini, savaşımalarını, arkadaşlıklarını, hapisane yıllarını, onu ölüme götüren kaçış yolculuğunu, hangi işe el atsa engel olarak onu seçeneksiz bırakan dönemin yöneticilerini anlatmaktadır. Roman, daha çok Sabahattin Ali'nin ölümünün bugün de aydınlatılamayan, gizli kalmış yanlarına dikkatleri çekmek amacıyla yazılmıştır. Esere, 2007'de 36. Orhan Kemal Roman Armağanı verilmiştir.

Başın Öne Eğilmesin, Sabahattin Ali'nin yaşam öyküsünün anlatıldığı biyografik bir romandır. Atalarının ve çocukluğunun da kısaca tanıtıldığı romanda, öğretmenlik,

²⁸³ Topuz, *Başın Öne Eğilmesin*, Remzi Kitabevi, 12. Baskı, 2013.

gazetecilik ve yazarlık denemelerinde başarısız olan Sabahattin Ali'nin, geçimini sağlamak ve yaşamını sürdürmek için en son denediği kamyonla yük taşımacılığı işinde de başarısız olması, bunun üzerine pasaport verilmediği için yurt dışına kaçak yoldan çıkmayı denemesi, bu girişiminin de ölümle sonuçlanması anlatılmaktadır. Başkışının faili meçhul bir cinayetle öldürülmesinin, romanın hem başında hem de sonunda yer almasıyla Sabahattin Ali gerçeğine bir kez daha dikkatleri çekmek istemektedir.

Yazarın bu kitapla amaçladıklarından biri de “*Karanlık Güç*”ün işlediği cinayetlere dikkati çekmektir. Çünkü ona göre faillerin bunca yıldır bulunamaması normal değildir. Bu kitap biraz da bu cinayetlerin aydınlatılması ve tekrarlanmaması için ilgililere ve topluma bir çağrı, bir açık mektup gibidir.²⁸⁴

Romanda on iki bölüm bulunmaktadır. Bu bölümler, I-Ölüme Uzanan Yolculuk, II-Gençlik Yılları, III-Hapishane Mektupları vb. şeklinde isimlendirilerek ve numaralandırılarak oluşturulmuştur.

2.9.2. Hakkındaki Değerlendirmeler

Yazar, *Başın Öne Eğilmesin* romanının yazılış nedenini *Ardından Yıllar Geçti* adlı kitapta anlatmaktadır. Arkadaşlarının ve okuyucularının ısrarlı istekleri yanında Sabahattin Ali'yi tanıdığı ve ondan etkilendiği için bu kitabı ona karşı bir sorumluluk duygusu içinde yazmaya karar verdiğini belirtmektedir. Bu cinayetin sıra dışı ve Türk soluna karşı işlenmiş bir dizi “faili meçhul” cinayetin ilki olduğunu düşünmesi de kitabı yazmasında etkili olmuştur.²⁸⁵

Yazar, kitaba ön söz yerine koyduğu ‘Birkaç Söz’ bölümünde, kendisinin de Sabahattin Ali'yi öldürülmesinden üç buçuk ay önce gizlendiği Rasih Nurilerin evinde bir

²⁸⁴ Age, s.7-8.

²⁸⁵ Ciravoğlu, *Ardından Yıllar Geçti*, Remzi Kitabevi, 2. b., İstanbul, 2013, s. 159-160.

akşam yemeğinde tanıdığını ve ona çok büyük bir yakınlık duyduğunu, bu konuyu ele almasında bunun da etkili olduğunu belirtir. Bu romanda Sabahattin Ali'nin tüm yaşamını ayrıntılarıyla ele almak istediğini belirtmektedir.²⁸⁶

Osman ÖZBAHÇE'nin, Yeni Şafak gazetesinde, 10 Kasım 2006'da yayımladığı yazısında, Hıfzı Topuz'un, bu romanı, Sabahattin Ali'nin ölüm olayı dışında onun aşkları üzerine kurduğunu, bunun da Sabahattin Ali'yi anlamamak olduğunu belirtmektedir. Özbahçe, romanda Sabahattin Ali'nin halka tepeden bakan biri olarak gösterilmesinin de memleket hikâyesi deyince akla ilk gelenlerden biri olmasıyla çeliştiğini vurguladıktan sonra,

....Bu kitabı okumakla Sabahattin Ali hakkında pek çok bilgi sahibi olmak mümkündür. Fakat kitaba, Türk hikâyesinin en önemli unsurlarından birisi olan Sabahattin Ali hakkında fikir edinmek maksadıyla yaklaşacaklar fena yanılacak. Kitap bütünüyle Sabahattin Ali aktüalitesi üzerine kurulmuş; buna karşılık Türk edebiyatında tuttuğu yer boş bırakılmış. Hıfzı Topuz, Sabahattin Ali'nin hayat hikâyesini kendi küçük emellerine kurban etmiş. Türk hikâyesinin en önemli isimlerinden birini son derece ucuz bir siyasetin malzemesi yapmaya kalkışmış. ²⁸⁷

diyerek Hıfzı TOPUZ'a ve kitaba ilişkin olumsuz değerlendirmeler yapmaktadır.

Kitapla ilgili Neslihan Gürel'in Varlık Dergisinin Kasım 2006 Kitap Eki'ndeki değerlendirmesinde:

.... Başın Öne Eğilmesin, gerçeklerden, ezilenden ve aşktan yana gönlüyle Sabahattin Ali'nin romanı... Cinayetle son bulan bir hayatı okutmayı cazip hale getirmek neden önemli? Sabahattin Ali sadece bir kere öldürülmedi. Ondan habersiz her kuşakla defalarca öldürülüyor. Yeni kuşakların, gerçeğe sadık kalınarak yazılmış bu tür kitaplar okuyarak, Sabahattin Ali'nin kim olduğunu öğrenmeye ihtiyaçları var. Ayrıca tarih derslerinde, harıl harıl test çözdürülen öğrencileri ezber mantığından kurtarmak, tarihi okumanın zevkine vardırmak için Hıfzı Topuz'un kitaplarını çok yararlı buluyorum. ²⁸⁸

denilerek, tarih bilgilerini keyifli bir roman tadında öğrenmek için bu kitabın okunabileceği belirtilmektedir.

²⁸⁶ Topuz, age, s. 7.

²⁸⁷ Özbahçe, Yeni Şafak, 10 Kasım 2006.

²⁸⁸ Gürel, Varlık, Kasım 2006.

Öner YAĞCI, yazısında, kitapla ilgili olarak, “....Sabahattin Ali ile ilgili yapıtlara bir yenisi eklendi: Başın Öne Eğilmesin/Sabahattin Ali’nin Romanı. Emperyalist dayatmaların bizi bugünlere nasıl getirdiğinin ilk adımlarını görmemiz, anlamamız için okunmalı Başın Öne Eğilmesin.”²⁸⁹ diyerek kitabın tarihi aydınlatan yönüne vurgu yapmaktadır.

2.9.3. Özet

Nâzım Hikmet, Mehmet Ali Aybar ve General Ali Fuat Cebesoy’un da büyük dedesi olan Mareşal Mehmet Ali Paşa (ya da Karl Detroit), Sabahattin Ali'nin de büyükannesinin dedesidir. Sabahattin Ali’nin babası, Deniz Kuvvetlerinde Alay Emni Oflu Salih’in oğlu Cihangirli Yüzbaşı Ali Selahattin Bey’dir. 1907’de doğan Sabahattin Ali’nin, babası Trablusgarp’ta, Balkanlarda, Çanakkale’de düşmanla çarpışır. Birinci Dünya Savaşı bitince ailesiyle İzmir’e yerleşir ve tiyatro, gazino gibi çeşitli işletmecilikler dener fakat başaramaz. 1919’da İzmir’i Yunanlılar işgal edince Edremit’e taşınırlar. Orası da işgal edilir. Sabahattin Ali’nin, savaş yıllarında geçen çocukluğu, annesinin sağlık sorunları, babasının düzenli gelirin olmaması gibi nedenlerle zorluklarla geçer. Sabahattin Ali de, küçük yaştan itibaren bu zorlukları fark ederek çeşitli işlerde çalışır, aile bütçesine katkı sağlar.

Sürekli âşık olma eğiliminde olan Sabahattin Ali'nin bu ilgisi çoğu zaman karşılıksız kalır. Küçük yaşlarda kendinden büyük kızlara ilgi duyar. 11 yaşında, kendinden 10 yaş büyük bir öğretmenine âşık olur. Yakın çevresine karşı şakacı, rahat, dışa dönükken, kadınlara karşı daha çekingendir.

İlkokulu bitirdikten sonra, 1922’de Balıkesir Öğretmen Okuluna girer. Üç yıl

²⁸⁹ Yağcı, <http://www.turksolu.com.tr/121/yagci121.htm>, 04.12.2006.

okuduğu bu okulda arkadaşlarıyla bir okul gazetesi çıkarır. İlk şiirlerini, ilk öykülerini bu dönemde yazar. Balıkesir’de çıkan *Çağlayan* dergisinde şiirleri yayımlanır. İstanbul’daki *Servetifünun* ve *Akbaba* dergilerine de şiir ve öyküler gönderir.

1926’da İstanbul Öğretmen okuluna geçer. İlk büyük dostluklarını burada kurar. Ölümüne kadar en yakın dostu olan Pertev Naili Boratav, Enver Necati, Ayşe Sıtkı, Hasan Âli Yücel, Orhan Şaik Gökyay, Vâlâ Nurettin, Nihal Atsız, Nihat Sami Banarlı... burada edindiği arkadaşlarındandır. Terkibibent biçiminde bir şiir yazarak Pertev Naili Boratav’a armağan eder. 1927’de mezun olup Yozgat’a ilkokul öğretmeni olarak atanır.

1928 Haziran’ında okullar tatile girince Yozgat’tan kurtulmuş olmanın coşkusuyla İstanbul’a gelir, Bakanlığın dil öğrenimi için gençleri Almanya’ya gönderdiğini duyar. Türkiye’de yazı devrimi de o günlerde olmuş, yeni Türk abecesi kabul edilmiştir. Burs için sınava girer, kazanır ve dört yıllığına Almanya’ya gider. İki yıl sonra, bir Nazi gençle dövüştüğü için bursu kesilir ve Türkiye’ye döner, Almanca öğretmenliği sınavını kazanarak Aydın Ortaokuluna atanır. Ertesi yıl da Aydın Sanat Mektebine atanır. Aynı günlerde İstanbul’da yayınlanan *Resimli Ay* dergisinin yazar kadrosuna katılır. Zekeriya ve Sabiha Sertellerin çıkardığı bu dergide Nâzım Hikmet, Mehmet Rauf, İbnül Refik Ahmet Nuri, Yusuf Ziya, Ercüment Ekrem, Hıfzı Tevfik, Sadri Ertem, Mahmut Yesari ve Yakup Kadri gibi kişiler vardır. Özellikle Nâzım Hikmet’ten çok etkilenir. İlk öykülerini Nâzım Hikmet’in teşvikiyle yazar ve bunlar ilk kez *Resimli Ay*’da yayımlanır. Nâzım Hikmet, Sabahattin Ali’yi beğenir ancak romantizmden kurtarıp realizme getirmeye çalışır.

Sabahattin Ali’nin gönül işlerinin arkası gelmez. Aydın’da ilk olarak bir albayın 14 yaşındaki kızı olan, öğrencisi Fethiye’ye abayı yakar. Kendisi de 23 yaşındadır.

Ertesi yıl Aydın Sanat Mektebinde öğrencilerin dolabında yasak yayın bulununca ilk kez tutuklanır. Üç ay tutuklu yargılandıktan sonra beraat eder.

Ders yılı başında, 30 Eylül 1931’de Konya Karma Ortaokuluna atanır. Orada da 15 yaşındaki Melahat Muhtar adlı öğrencisine âşık olur. Bu aşkı karşılıklıdır ama kavuşamazlar. O yıllarda Konya’da çıkan *Yeni Anadolu* gazetesine bir süre başyazı yazar, roman tefrika eder, şiir verir. *Kuyucaklı Yusuf* ilk kez orada bölüm bölüm yayımlanmaya başlar. Ancak roman bitmeden gazeteyle ilişkisini keser ve romanı yayımlamayı 26. bölümde bırakır. Bıraktığı için de gazeteyi çıkaran Emin Bey adlı eski öğretmen ve Cemal Kutay adlı tarihçi yazarın, Gazi aleyhine şiir yazıp okuduğu yolunda iftirasına uğrar. 22 Aralık 1932’de Gazi’ye hakaret içeren bir şiir yazıp okuduğu gerekçesiyle tutuklanır ve bir yıla mahkûm edilir. Temyize gönderdiği itiraz dilekçesindeki üslubu yüzünden cezası 14 aya yükseltilir.

Hapislik katlanılır gibi değildir ancak arkadaşları onu yalnız bırakmaz, hapishane yöneticileri de ona hoşgörölü davranır. Arkadaşlarıyla, özellikle Ayşe Sıtkı’yla bol bol mektuplaşır. Beş buçuk ay sonra Sinop Cezaevine yollanır. Burada TKP’li mahkûmlarla karşılaşması düşüncelerini etkiler. Hapishane Şarkıları adını verdiği şiirlerini burada yazdı. Cumhuriyet’in Onuncu Yıldönümü dolayısıyla 28 Ekim 1933’te ilan edilen aflla salıverilir.

Konya ve Sinop cezaevlerinde on ay yattıktan sonra deneyim ve bilgi yönüyle kendini geliştirmiştir. Daha toplumcu bir yazar olmaya karar vermiştir. Önce arkadaşlarını görmeye İstanbul’a, on gün sonra da iş için Ankara’ya gider. Bakanlığa başvurusu zor da olsa kabul edilir. Bu arada Ayşe Sıtkı ile evlenmeyi ister ama o buna kesinlikle karşı çıkınca bu konu kapanır.

Bakanlığa dönünce önce çeşitli idari görevlere verilir. Sonra Ankara İkinci Ortaokuluna Almanca öğretmeni olarak atanır. Ankara’da çok eğlenceli günler geçirmekte ancak 27 yaşında olmasına karşın kendini yaşlanmış görmekte ve zamanın hızlanarak akıp gittiğini düşünmektedir. Evlenmeyi bir kez daha kafasına koyar. 1935 Şubat’ında aklına

yaklaşık beş yıl önce tanıdığı Aliye gelir. Ailesine düşüncesini açar, onlar da Aliye'nin ailesine iletir. 16 Mayıs 1935'te evlenirler. Nikâhlandıklarının ertesi günü Ankara'ya gelirler. Görkemli bir düğün yaparlar. Bir yandan Ankara İkinci Ortaokulunda Almanca öğretmenliği yaparken bir yandan da evde Aliye'nin eğitimiyle ilgilenir. 1937'de yedek subay olarak askere gider. Kızı Filiz doğar.

Sabahattin Ali'nin askerde olduğu 1937'de Hatay sorunu ortaya çıkar. Bu olay o dönemin en önemli siyasal sorunudur. Bu sorun Hatay'ın Türkiye'ye katılmasıyla çözülür.

Atatürk'ün ölümünün ardından İnönü Cumhurbaşkanlığına, Celal Bayar Başbakanlığa, Hasan Âli Yücel de Milli Eğitim Bakanlığına getirilir. 1939'un ortalarında Sabahattin Ali terhis olur. Eşi ve kızıyla Ankara'ya yerleşir. Önce Musiki Öğretmen Okulu Almanca öğretmenliğine, ardından Devlet Konservatuvarına dramaturg olarak atanır. Her şey yoluna girmişken 1939'un Aralık sonlarında Avrupa'daki savaş gerginliği Türkiye'ye yansır. Yedek subaylar askere çağrılır. Ankara'daki bir tümende görevlendirilir ancak tümene Boğaz'ı koruma görevi verilir. Kürk Mantolu Madonna'yı bu sırada yazar. Bir yıl kadar süren askerlikten sonra terhis olarak Ankara'daki görevlerine döner.

Sabahattin Ali, Milli Eğitim Bakanlığındaki görevlerinin yanı sıra Ankara'da yayınlanan *Yurt ve Dünya* dergisine de yazılar yazar. Adnan Cemgil, Behice Boran, Pertev Naili Boratav, Niyazi-Mediha Berkes, Muzaffer Şerif Başoğlu, Burhan Arpad, Orhan Kemal, Rıfat Ilgaz gibi solcu yazarların 1 Ocak 1941'de çıkarmaya başladıkları bu dergi, Bozkurt, Orhun, Millet, Çınaraltı gibi Turancı dergilerin sürekli saldırısına uğrar. Bu dergilerdeki sağcı yazarların başında Nihal Atsız gelmektedir. Karşı kampanyaları o ve Hüseyin Cahit düzenler. Üstelik Atsız, Sabahattin Ali'nin ve Boratav'ın öğrencilik yıllarından yakın arkadaşıdır. Hatta Soyadı Yasası çıktığında Pertev'e Boratav soyadını o önerir. Ancak zamanla işler değişir. Özellikle Sabahattin Ali'nin 1940'ta dönemin ünlü

sağcılarını başka adlarla eleştirdiği “*İçimizdeki Şeytan*” adlı eseri yayımlanınca köprüler atılır. Nihal Atsız, Orhun dergisinin Mart ve Nisan 1944 sayılarında Başbakan Şükrü Saraçoğlu’na iki açık mektup yayımlayarak hükümetin komünizm tehlikesine karşı sert önlemler almasını ister. İkinci mektubunda Sabahattin Ali ve bazı arkadaşlarının adını vererek Başbakana, mevcut kanunlar yeterli değilse bu bozguncuların kökünü kurutmak için yeni kanunlar yapmayı önerir. Atsız’ın bu mektupları Ankara’da resmi çevrelerde büyük tepki alır. Avukatı Hamit Şevket İnce’nin, Atsız’ın Dalkavuklar Gecesi adlı romanında Atatürk’ün aşağılandığını belirterek savunmadan çekilmesi, Atsız’ın, özel Boğaziçi Lisesindeki görevinden Bakanlıkça alınması ve Sabahattin Ali tarafından mahkemeye verilmesi de Atsız taraftarlarını ayaklandırır.

Sabahattin Ali’nin eski arkadaşları olan kimi sağcı yazarlarla ilişkisinin koptuğu 1945 yılı başlarında, İkinci Dünya Savaşı’nın sonuna yaklaşıldığı anlaşılmış, bu baskının kalkmasıyla Türkiye’de çok partili demokrasiye geçilmesi beklentileri artmıştır. Sovyetler Birliği’nden Boğazlarla ilgili gelen açıklamalar da sıkıntı yaratır. Türkiye bu notalara olumsuz karşılık verir ve ABD ile ilişkilerini sıkılaştırmak zorunda kalır.

1945 Mayıs’ında Sabahattin Eyuboğlu, Cevat Şakir’den gelen Ege kıyılarında bir tekne turu önerisini arkadaşlarına iletir. Sabahattin Ali, Melih Cevdet, Orhan Veli, Bedri Rahmi, Samim Kocagöz, Erol Güney, Azra Erhat, Necati Cumalı, Fuat Ömer Keskinoglu’nun katıldıkları bu tekne turu, Türkiye’de daha sonraları ünlenen Mavi Yolculuğun ilki olur. Cevat Şakir ve Sabahattin Eyuboğlu’nun kılavuzluğuyla Ege kıyıları, buralardaki tarih ve kültür, yerli ve yabancı turistler tarafından tanınır, sevilir. Buralara yerleşen insanlar Ege kıyılarındaki nüfus yoğunluğunu artırır.

Basın ve siyasetin birbirini derinden etkilediği İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki sorunlar, çekilen sıkıntılar ve yaşanan yokluklar CHP’ye karşı olumsuz bir hava estirir.

Halkta, köklü bir değişiklik isteği oluşur. Celal Bayar, Adnan Menderes, M. Fuat Köprülü ve Refik Koraltan'ın imzasıyla CHP Başkanlığına bir öneri sunulur. Ülkede yasakların kaldırılması istenir. Bayar ve arkadaşları yeni bir parti kurmak için girişimlere başlar. Bayar, basının gücünü arkalarına alabilmek için Sabahattin Ali'nin arkadaşı Sertellerle görüşür. Bu doğrultuda yeni bir dergi çıkarmalarını istediklerini hatta sermayesini vermeye hazır olduklarını söyler. Ancak daha sonra Sertellere karşı saldırılar artınca bu önerilerini unuttur görünürler. İnönü ise ılımlı bir siyaset izlemekte, 1 Kasım 1945'te yaptığı meclisi açış konuşmasında ülkenin demokrasiye doğru gittiğini, hükümeti denetleyecek bir muhalefet partisine de ihtiyaç olduğunu belirtir.

Sabahattin Ali'nin bir öyküsünün de bulunduğu 3 Aralık 1945 tarihli Görüşler dergisinin ilk sayısından iki gün sonra, Hüseyin Cahit Yalçın, *Tanin* gazetesinde "*Kalkın Ey Ehli Vatan*" başlıklı bir yazı yayımlar. Bu yazıda, *Tan* gazetesini komünizm propagandası yapmakla suçlar. Ertesi günkü yazısında da Sabiha Sertel'i Moskova'nın emrinde olmakla suçlar. Yine 3 Aralık günü akşam saatlerinde bazı kişiler üniversite öğrenci yurtlarını gezerek öğrencilerden ertesi gün yapılacak eylemlere katılmalarını ister. 4 Aralık günü erkenden *Tan*, *Görüşler* ve *Yeni Dünya*'nın yayınlandığı matbaalar eli baltalı, sopalı yüzlerce kişi tarafından basılır. Makineler parçalanır, kâğıtlar sokaklara saçılır. Çalışanlar orada olmadıklarından ölen ya da yaralanan olmaz. Polisin sessiz kaldığı bu olay, siyasi linç eyleminin Cumhuriyet tarihindeki ilk örneklerinden biri olur.

1946'da Aziz Nesin, bir gülmece dergisi çıkarmayı ister. Sabahattin Ali, zor durumdaki Aziz Nesin'e sermaye bulur. 25 Kasım 1946'da birlikte *Markopaşa* adını verdikleri haftalık bir gülmece dergisi çıkarırlar. Dergi çok iyi satılır. Hatta o güne kadarki gazete satış rekorlarını kırar. CHP İstanbul yönetimi ve onların örgütlediğı gençler ise *Markopaşa*'ya büyük tepki gösterirler. Düzenlenen gösteriler nedeniyle matbaalar dergiyi

basamak istemezler. 19 Mayıs 1947’de yayımlanan 22. sayısından sonra *Markopaşa* kapatılır. Bir hafta sonra 26 Mayıs’ta *Merhumpaşa* adlı başka bir haftalık gazete çıkarırlar. Toplumsal koşullardan dolayı Sabahattin Ali gittikçe umutsuzluğa kapılır. Aziz Nesin’le birlikte büyük zorluklarla çıkardıkları *Markopaşa*’nın kapanmasından dolayı iyice karamsarlaşır. O günlerde bir ara Aziz Nesin’le de aralarında kırgınlık oluşur. Aziz Nesin, Sabahattin Ali’nin yönetimle ilgili tavırlarını “*patronluk taslamak*”²⁹⁰ olarak yorumlar ve sitem dolu mektuplar yazar. Sabahattin Ali de bu yanlış anlaşılardan dolayı üzüntüsünü bildirir. Aziz Nesin, o mektupları “*sinirli bir anında yazdığını, af dilediğini*”²⁹¹ bildirerek durumu düzeltir. *Markopaşa*’nın yerine çıkardıkları *Merhumpaşa*’nın çıkışından iki gün sonra, 28 Mayıs’ta Sabahattin Ali, Cemil Sait Barlas adlı bir milletvekiline hakareten tutuklanır ve yaklaşık üç ay hapis yatar. Çıkar çıkmaz 8 Eylül 1947’de *Markopaşa*’nın ve bir sayı çıkarabildikleri *Merhumpaşa*’nın yerine *Malumpaşa*’yı çıkarırlar. Gazetenin ikinci sayısında yayımlanan bir yazıdan dolayı Sabahattin Ali’nin tutuklanmasına karar verilince o da arkadaşlarında gizlenir ve gizlendiği yerden *Ali Baba* gazetesinin ilk sayısını 25 Kasım 1947’de çıkarır. Gazete 16 Aralık 1947’de 4. ve son kez çıkar. Sabahattin Ali, polisin takibinden, tutuklanmalarından, *Tan* olaylarından oldukça yorulmuş, mutsuz olmuştur. 5 Şubat 1948’de Mehmet Ali Aybar’ın İzmir’de çıkardığı Zincirli Hürriyet gazetesinde yayımlanan bir yazısı nedeniyle yine soruşturma açılır. Bu onun son yazısıdır. Aşk gibi edebiyattan da vazgeçemeyen Sabahattin Ali, gazetecilikte de Bakanlık’taki çalışmalarında da istediği sonucu alamaz. Bu sorunların sonucu olarak ekonomik sıkıntıları da artınca kamyonculuk yapmaya karar verir. Mavi bir kamyon alarak taşımacılık işine girer. Devlete, partiye, siyasete uzak olmak ister. Bir kamyona atlayıp İstanbul’dan ve bu çevreden uzaklaşmak, memleketin tükenmeyen yollarında özgürlüğü haykırmak ister.

²⁹⁰ Topuz, *Age*, s. 178.

²⁹¹ *Age*, s. 180.

Sabahattin Ali, kamyonculukta da aradığını bulamaz. Sicilli olduğundan kamyon bayisi ona satış yapmaz. Başkasının üstüne aldığı kamyonla çıktığı işlerde para kazanamaz. Hatta zarar eder. Kamyondan da taşıma işinden de soğur. Türkiye’de istediği hiçbir işi yapamamaktadır. Ailesinin geçimini sağlamak için yurt dışına gitmek zorunda hisseder kendini. Yurt dışına kaçmaya karar verir. Yazılarını rahat yazabileceği, düşüncelerini rahat ifade edebileceği, ailesinin geçimini sağlayabileceği, kısacası mutlu olabileceği bir yere. Sovyetler Birliği’ni asla düşünmez. Onun kafası Fransa’ya daha yatkındır.

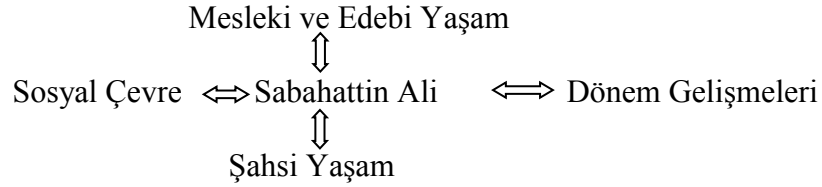
Sabahattin Ali, pasaport alamayınca kaçak yoldan yurt dışına çıkmaya karar verir. Hapishane arkadaşı Berber Hasan’ı bularak ona kaçma fikrini açar. Zaten hapisteyken konuşmuşlar, o da eğer kaçmaya karar verirse yardımcı olacağını söylemiştir. Berber Hasan, arkadaşı Ali Ertekin’i önerir. Onun adresini vererek buluşmalarını sağlar. Sabahattin Ali, Ali Ertekin’le 200 TL’ye anlaşır. Parayı da o, Bulgar sınırını geçtikten sonra gelip Berber Hasan’dan alacaktır. Ertesi gün Şoför Salim’le birlikte Ali Ertekin’i alır, Bulgar sınırına doğru giderler. Kaçışından yalnız Rasih Nuri’nin haberi vardır. 30 Mart 1948’de yola çıkan Sabahattin Ali’den en geç üç gün içinde haber gelmesi gerekirken gelmez. Romanda Sabahattin Ali’nin öldürüldüğü gün kesin olarak belirtilmemektedir. Fakat kaçışından üç gün sonra haber göndermesi gerekirken gönderememesi nedeniyle 2 Nisan 1948 ölüm günü olarak düşünülebilir.

Ali Ertekin, Sabahattin Ali’yi kandırarak elinden Berber Hasan’a vereceği kartı alır. Sonra da Sabahattin Ali’yi kendilerini takip etmekte olan altı kişilik ekibe teslim eder. Birkaç gün sonra Sabahattin Ali’nin o civarda cesedi bulunur.

2.9.4. Yapı

2.9.4.1. Olay Örgüsü

Romanda anlatılan olayların tümü Sabahattin Ali ile ilgilidir. Romanın olay örgüsü şöyle şematize edilebilir:

Tabloda belirtildiği gibi romanda anlatılan olaylar ve bu olaylarla ilişkisi olan kişiler Sabahattin Ali'nin yaşamı çevresinde ele alınmaktadır.

Sabahattin Ali'nin şahsi yaşamı çocukluğundan itibaren hayat mücadelesiyle geçer. Bu mücadele, ailesinin yoksulluğuyla başlar. Yoksulluk, yaşamı boyunca peşini bırakmaz. Onun bir özelliği de çok sık âşık olmasıdır. Ama sevdikleri ona karşılık vermediklerinden birçok kez düş kırıklığına uğrar. Evleninceye kadar sürekli birilerine âşık olma isteği duyar. Bu istekle âşık olur ve âşık olduğu kadınlara mektuplar, şiirler, öyküler yazar. 1935'te evlendikten sonra geçici aşkları biter. Sabahattin Ali'nin faili meçhul biçimde öldürülüşü hem romanın yazılış nedenlerinden birisidir hem de romanda önemli bir yer işgal etmektedir. Onun yurt dışına kaçmak istemesinin nedeni; öğretmenliği, gazeteciliği, yazarlığı hatta kamyon taşımacılığını bile denediği halde bunlarda başarısız olunca, başarılı olabileceği ve ailesini geçindirebileceği bir yerde yaşamak istemesidir. Özgürleşmeye ve mutluluğa doğru gitmek isteyen Sabahattin Ali'nin kaçış yolculuğu da başarısızlıkla ve feci bir ölümle sonuçlanır. Roman, bilinenlerin anlatımı ve bilinmeyenlerin kurgusuyla bu ölümün üzerindeki belirsizliklere dikkat çekmektedir.

Sabahattin Ali'nin mesleki ve edebi yaşamı iç içedir. Zorluklarla geçen öğrencilik yıllarının ardından ilkokul öğretmeni olur, Yozgat'a atanır. Bir yıl sonra girdiği bursluluk

sınavını kazanarak Almanya’da iki yıl daha okur, Almanca öğretmeni olur. Lise yıllarından beri öykü ve şiir yazma tutkusu olan Sabahattin Ali, Almanya’da tanıştığı sol fikirler nedeniyle yönetimle ve dönemin tutucu çevreleriyle çatışmaya girer. Öğretmenlik yaptığı sırada çeşitli gazete ve dergilerde yazı ve şiirleri yayınlanıp görüşleri tanındığı için ona karşı bir ön yargı oluşur. 1930’da atandığı Aydın Sanat Mektebinde öğrencilerin dolaplarında çıkan yasadışı bir gazete yüzünden ilk kez gözaltına alınır, üç ay tutuklu kalır. Ceza almaz ama Konya Karma Ortaokuluna atanır. Gazetelerdeki yazıları nedeniyle de birçok kez gözaltına alınır, tutuklanır, sürgüne gönderilir. Sonunda bakanlık emrine alınır, daha sonra da görevden el çektirilir. Karşılaştığı zorluklar Sabahattin Ali’nin mücadele ve yaşama isteğini azaltmaz. 1920’li yıllarda Balıkesir Öğretmen Okulunda okurken oradaki *Çağlayan*, İstanbul’daki *Akbaba* ve *Servetifünun* dergilerine gönderdiği öykü ve şiirlerle başladığı yazı hayatı öğretmenlik yıllarında ve görevden alındıktan sonra da artarak sürer.

Sabahattin Ali’nin sosyal çevresi onun mesleki ve edebi yaşamından kopuk değildir. Gazete ve dergi çevrelerinde bulunması sayesinde dönemin belli başlı yazar ve aydınlarıyla sıkı dostluklar kurar. 1935’ten sonra siyasi mücadelesi giderek artar ve dönemin bütün siyasi olay ve aktörleriyle ilişki içine girer.

Romanda, Sabahattin Ali’nin yaşadığı dönemin gelişmelerine yer verilmektedir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında, Atatürk ilkelerinden tavizler veren hükümetin katı uygulamalarıyla oluşan baskı ortamı, daha sonra İnönü’nün ısrarıyla geçilen çok partili yaşam, aydınların demokrasi ve özgürlük isteğine karşılık CHP Hükümetinin devlet terörüne varan uygulamaları dönemin başlıca olayları olarak anlatılmaktadır.

2.9.4.2. Kişiler

Romanda, Sabahattin Ali’nin siyasi bir cinayete kurban gidişine dikkat çekilmeye

çalışılmaktadır. Bu nedenle Sabahattin Ali hep ön planda olmakla birlikte, onun karısı, kızı, yakın dostları gibi kişilere fazla yer verilmemekte fakat katil Ali Ertekin ve katille buluşmasını ayarlayan berber Hasan'a bu kişilerden daha çok yer verilmektedir.

2.9.4.2.1. Aslı Kişi

Sabahattin Ali

Romandaki olayların tümü, romanın başkişisi Sabahattin Ali'yle az ya da çok ilgilidir. Sabahattin Ali'nin şahsi yaşamı, mesleki ve edebi yaşamı, sosyal çevresi, yaşadığı dönemdeki önemli gelişmeler onun yaşamı çevresinde anlatılmaktadır.

Romanda Sabahattin Ali'nin öne çıkan özelliklerinin başında, sürekli birilerine âşık olması gelmektedir. Anlatıcı, "Sabahattin, öğrencilik yıllarında her zaman sevmek, âşık olmak eğilimindeydi. Kızlara karşı muhakkak ki büyük düşkünlüğü vardı."²⁹² diyerek Sabahattin Ali'nin sevme eğilimini ortaya koyan çeşitli örnekler vermektedir. Sabahattin Ali de aşkın kendisinde adeta bir saplantı olduğunun farkındadır. İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu'ndan arkadaşı Ayşe Sıtkı'ya yazdığı mektupların birinde,

Biz aşka bir gözlük gibi her zaman muhtaç olmalı ve her zaman ona sahip bulunmalıyız.(...) Mamafih ben kendileriyle ilgimi kestiğim zaman ısırap duyacağımı zannettiğim herkese âşık olduğumu farz ederim. Şu halde sana da âşığım demektir. Sana hemen cevap vermek istedim ama 10 gün kadar geç kaldım. Sebebi basit, benim her zamanki hastalığım: Yine âşığım (Melâhat). Ah Ayşe, vallahi ben de şaşırdım, 15-16 yaşından beri şöyle bir haftacık olsun âşık olmadan durduğumu hatırlamıyorum. Durmadan, aralıksız ve şiddetle âşığım.²⁹³

diyerek aşk konusundaki engelleyemediği düşünce ve davranışlarını dile getirmektedir. 16 Mayıs 1935'te İstanbul'da Aliye ile evlendikten sonra karısından başka kadınlarla ilgilenmez.

²⁹² Age, s. 39.

²⁹³ Age, s. 55.

Sabahattin Ali'nin aşk maceraları yanında mesleki yaşamı da oldukça hareketlidir. 1927 yılında öğretmen olarak atandığı Yozgat'ta geçirdiği yaklaşık bir yıllık süreyi, “ömrümün en can sıkıcı dönemi”²⁹⁴ diye nitelendirir. 1928 Haziranı'nda, dil öğrenimi için dört yıllığına gittiği Almanya'dan iki yıl sonra dönmek zorunda kalır. 1930'da Ankara'da girdiği sınavı kazanarak 1930-1931 öğretim yılında Aydın Ortaokuluna Almanca öğretmeni olarak atanır. Aydın'daki görevine gitmeden önce İstanbul'da *Resimli Ay* dergisi yöneticileri Zekeriya Sertel, Sabiha Sertel ve derginin yazarı Nâzım Hikmet'le tanışır. Almanya'da öğrendiği sol akımlar sayesinde *Resimli Ay* ona daha kolay kucak açar. *Resimli Ay*'ın kurucusu Zekeriya Sertel, o günlerin Sabahattin Ali'sinin görünüşü ve kişiliği ile kendisinde bıraktığı ilk izlenimlerini romanda şöyle anlatmaktadır:

Sabahattin Ali, 1930 yılında Almanya'daki öğreniminden yeni dönmüştü. İstanbul'a gelir gelmez ilk işi *Resimli Ay*'a gelip bizimle tanışmak oldu. Orta boylu, sarışın, sevimli bir gençti. Pırıl pırıl yanan mavi gözleri vardı. Çok zeki, çok canlı, kabına sığmayan cıva gibi bir adamdı. Matbaaya daima elinde bir kitapla gelirdi. En çok sevdiği adamlar, büyük Alman şairi Goethe ve Alman romancısı Thomas Mann'dı. Onların yapıtları elinden düşmezdi.²⁹⁵

Yukarıdaki alıntıdan Sabahattin Ali'nin fiziksel özellikleriyle ilgili de bilgi edinilmektedir.

Sabahattin Ali, arkadaş ve aile çevresine de içten bir bağlılık gösterir. Öğrencilik yıllarında edindiği arkadaşlarının bazılarıyla ölene kadar sürecek sıkı dostluklar kurar. Bu arkadaşlarının başlıcaları; Pertev Naili, Enver Necati, Ayşe Sıtkı, Hasan Âli, Nihal Atsız, Orhan Şaik'tir.

Sabahattin Ali, ses getiren ilk öykülerini Nâzım Hikmet'in teşvikiyle *Resimli Ay*'da yayımlar. Nâzım Hikmet, Sabahattin Ali'yi çok beğenir ancak romantizmden kurtarıp realizme getirmeye çalışır. Sabiha Sertel de Sabahattin Ali'nin *Resimli Ay* günleriyle ilgili olarak,

²⁹⁴ Age, s. 43.

²⁹⁵ Age, s. 48.

Sabahattin Ali, Almanya’da ilerici bir edebiyatla temas etmiş, sosyalist eğilimleri olan bir gençti. Fakat kafasında sosyalizm henüz belirli bir şekil almamıştı. Nâzım, onu yalnız realist alana değil, sosyalizme de çekmeye çalışıyordu... Sabahattin’in Almanya’da başlayan sosyalist eğilimi Resimli Ay’da gelişti.²⁹⁶

diyerek Nâzım Hikmet’in Sabahattin Ali’nin düşünceleri üzerindeki etkisini belirtmektedir.

Sabahattin Ali’nin yaşamının önemli bir kısmı hapis ve sürgünlerde geçer. Hapis ve sürgünler onun için öğretici olur. 1930-1931 öğretim yılında, öğrencilerin dolaplarında yasadışı bir gazete bulununca Sabahattin Ali, yıkıcı propaganda yapmak suçundan tutuklanır. Üç ay tutuklu kaldıktan sonra aklanır. Cezaevinde, öykü ve romanlarına konu olacak köylü ve esnaf kişilerle tanışır. Ders yılı başında, 30 Eylül 1931’de Konya Karma Ortaokuluna atanır. Konya’da bulunduğu sıralarda *Yeni Anadolu* adlı gazeteye roman tefrikanı, şiir ve yazı vermektedir. Gazetenin yöneticileri eski öğretmen Emin Bey ve tarih yazarı Cemal Kutay ile onlara yazı vermeyi bırakınca arası açılır. Onlar da intikam almak için Sabahattin Ali’nin gazeteye önceden verdiği yayımlanmamış bir şiirin üzerinde değişiklik yaparlar, onu Gazi’ye hakaret içeren bir şiire dönüştürürler ve savcılığa iletirler. Birkaç yalancı tanık da bu şiirin bir toplantıda okunduğunu savcılığa söyleyince Sabahattin Ali yine tutuklanır. 7 Ocak 1933 tarihinde yapılan duruşmada bir yıla mahkûm edilir. Hemen Temyize (Yargıtay) başvurarak kendisine bir lütuf değil hakkı olan adaleti ister. Bu mektup üzerine cezası 14 aya yükseltilir. Beş buçuk ay Konya’da yattıktan sonra, Sinop Cezaevine yollanır.

Sabahattin Ali’nin öğrencilik yıllarında yazdığı Divan tarzı birkaç şiiri dışındaki şiirlerini yazmaya Sinop Cezaevinde yazdığı *Hapishane Şarkıları* ile başlar. Bu şiirleri, cezaevinde dinleyip duyulanacak kimseyi bulamayınca Ayşe Sıtkı’ya yollar.

Sabahattin Ali, öykü ve romanlarındaki yoksul, acı çeken, mutsuz Anadolu insan tipini, cezaevlerinde yakından tanır. “Onların dertlerine eğilmek, seslerini duyurmak

²⁹⁶ Age, s. 49.

zorunda olduğunu”²⁹⁷ düşünür. Burada tanıdığı insanlar, daha sonra roman ve öykülerindeki kişileri oluştururlar.

Görevi sırasında türlü sıkıntılar yaşasa da onun asıl işi öğretmenliktir. Cumhuriyetin onuncu yılı dolayısıyla Meclisin çıkardığı afla özgürlüğüne kavuştuktan sonra Ankara’ya MEB’e gider. Bakan Hikmet Bayur’la görüşerek görev ister. Gazi’ye hakaret eden şiir yazdığı gerekçesiyle görevden uzaklaştırıldığı için Bakan, yeni görev vermeye çekinir ve düşüncesinin değiştiğini gösteren bir belge görmek ister. Bunun üzerine Sabahattin Ali, Gazi için *Benim Aşkım* adlı şiiri yazar. O günlerde İstanbul Yüksek Öğretmen Okulundan arkadaşı Hasan Âli, Ortaöğretim ve Almanya’dan arkadaşı Reşat Şemsettin Sirer İlköğretim Genel Müdürlüğüne getirilmişlerdir. Onların da desteğiyle Bakan’ı ikna eder ve Gazi’nin de izniyle Şubat 1934’te göreve döner. Bakanlık’ta önce Çeviri Bürosunda, sonra Ortaöğretimde daha sonra da Talim Terbiyede çeşitli görevlere getirilir. Bir türlü düzenli bir göreve verilmez. Ancak 1939’un ortalarında askerden döndükten sonra, önce Musiki Öğretmen Okulu Almanca öğretmenliğine, ardından Devlet Konservatuvarına dramaturg olarak atanır. Aynı zamanda Konservatuvarın yöneticisi Karl Ebert’in çevirmenliğine getirilir.

Yaşamı düzene girmişken 1 Eylül 1939’da Almanların Polonya’ya saldırması Avrupa’yı karıştıınca, Türkiye’deki olağanüstü önlemler nedeniyle yeniden silahlaltına alınır. Bir yılı aşkın bir süre sonra terhis edilir ve Ankara’daki görevlerine döner. Bakanlıktaki görevlerinin yanı sıra Ankara’da 1 Ocak 1941’de çıkmaya başlayan *Yurt ve Dünya* dergisine de yazılar vermektedir. *İçimizdeki Şeytan*’ı 1940’ta yayımlayınca, bu eserde eleştirdiği sağcı yazarlarla arası açılır. *Bozkurt*, *Millet*, *Çınaraltı*, *Orhun* gibi dergilerde yazan Reha Oğuz, Nihal Atsız, Orhan Seyfi, Zeki Velidi, Fethi Tevetoğlu gibi

²⁹⁷ Age, s. 79.

sağcı yazarların bir kısmıyla önceden yakın dost oldukları halde düşman olurlar.

Sabahattin Ali, 1945 sonundan itibaren gazetecilik ve yayıncılık konusunda daha faal olduğu görülmektedir. Hüseyin Cahit ve Peyami Safa'nın *Tanin* ve *Tasvir* gazetelerinde, 3 Aralık 1945'te *Tan* ve *Resimli Ay*'ın solcu yazarlarına karşı kışkırtıcı yazılar yayımlamaları üzerine 4 Aralık'ta *Tan*, *Görüşler* ve *Yeni Dünya*'ya karşı büyük bir gösteri ve saldırı gerçekleşir. CHP il örgütünün desteklediği bu olaylara polis seyirci kalır. Sabahattin Ali, Türk basın tarihindeki bu benzersiz olayı duyunca arkadaşlarına destek olmak için İstanbul'a gider. Bu olaylardan bir hafta sonra, görevlerinden el çektilir ve bakanlık emrine alınır. 1946 yazında İstanbul'a taşınır. Aziz Nesin'le bir mizah dergisi olan *Markopaşa*'yı çıkarmaya başlar. Bu dergi, 19 Mayıs 1947'deki 22. sayısından sonra kapatılır. Bir hafta sonra *Merhumpasha*'yı çıkartırlar. O da ilk sayısında kapatılır ve Sabahattin Ali tutuklanır. Üç ay hapis yatar ve çıkar. Hemen, 8 Eylül'de *Malumpasha*'yı çıkarırlar. Zarar etmeye başlayınca, 25 Kasım 1947'de *Ali Baba*'yı çıkarırlar. Baskı ve engellemeler yüzünden 4. sayıda, 16 Aralık 1947'de kapatmak zorunda kalırlar. Sabahattin Ali bir yazısı nedeniyle on gün kadar tutuklu kalır. Yakın dostu Mehmet Ali Aybar'ın önce İzmir'de yayınladığı, orada yasaklanınca İstanbul'da çıkarmaya başladığı *Zincirli Hürriyet* gazetesinde yayımlanan son yazısı yüzünden 5 Şubat 1948'de kovuşturma açılınca, çıkmaza girer, kendini çaresiz hisseder.

Yasaklardan, geçim sıkıntısından, baskılardan uzaklaşmak, özgür olmak isteyen Sabahattin Ali, "Bir kamyonu atlayıp İstanbul'dan ve bu çevreden bir an önce uzaklaşmak"²⁹⁸ ister. Bu düşüncesini yakın arkadaşı ve avukatı Mehmet Ali Cimcoz'a açar. Onun eski bir müvekkili, Melek Celal Sofu Hanım da parasını işletmek için bir kamyon almayı düşündüğünü söyleyince Sabahattin Ali, kendisinin olmayan bu kamyonun

²⁹⁸ Age, s. 210.

işletmeciliğine başlar.

Kamyon işletmeciliği de umduğu gibi olmaz. İlk işine, İstanbul'dan Urfa'ya, hapisneden tanıdığı Şoför Salim'le Şubat ayının ortalarında çıkarlar. Kışın zorlu koşullarında büyük güçlüklerle geri dönerler. Kamyonun tamir masrafı kazançlarından fazla olur. Bu işte de tutunamamıştır. Artık kaçıktan başka çare bulamaz. Yeni bir yolculuğa hazırlanır. Bu durum romanda şöyle açıklanmaktadır:

Kaç zamandır pasaport alamamıştı. Belki de Trakya'dan sınırı geçerek Bulgaristan'a ya da Yunanistan'a kaçma olanaklarını araştırırdı. Bir kez sınırı geçti mi sonrası kolaydı. Ne Bulgaristan'da ne de Yunanistan'da kalacaktı. Ne işi vardı oralarda? Hedef Batı Avrupa ülkeleriydi.²⁹⁹

Sınırı aşmak için hapisane arkadaşı Berber Hasan'ı bulur. O, isterse kendisine yardımcı olacak birini bulabileceğini söylemiştir. Berber Hasan'a uğrayarak Ali Ertekin'le bir peynir tüccarı gibi tanışır. Fakat “Ali Ertekin bal gibi rol yapıyordu. Sabahattin Ali'nin peynir tüccarı olmadığını pekâlâ biliyordu.”³⁰⁰ Gidecekleri günü kararlaştırırlar. Sabahattin Ali, bu kaçıışı Rasuh Nuri ve Faruk Sayar hariç, herkesten gizler. Rasuh Nuri ve Faruk Sayar da Sabahattin Ali'den sonra aynı yolla yurt dışına kaçmayı düşünmektedirler. 29 Mart akşamı, Rasuh Nuri'ye; karısı Aliye'ye ve kamyon işinde aracılık eden Cimcozlara vermesi için iki mektup bırakır.

30 Mart 1948 tarihinde erkenden Şoför Salim'le yola çıkan Sabahattin Ali, berber dükkânından Ali Ertekin'i de alıp Edirne'ye doğru gider. Ali Ertekin'in onu Kırklareli'nden gönderip 31 Mart akşamı geri dönmesi gerekirken günlerce dönmez. Rasuh Nuri ve Faruk Sayar iki hafta sonra Berber Hasan'a, Sabahattin Ali'nin kendilerine şifre olarak göndereceği kartın gelip gelmediğini sorarlar. Kartı ve kartın üstünde gerekli işareti de görürler. İçleri rahatlar. Fakat yerli ve yabancı gazete ve radyolarda onunla ilgili hiçbir haberin yer almaması da arkadaşlarını tedirgin etmektedir. Cimcozlar ve Aliye de veda

²⁹⁹ Age, s. 231.

³⁰⁰ Age, s. 238.

mektuplarını alınca ne yapacaklarını bilemezler.

Ali Ertekin, Sabahattin Ali'yi Kırklareli'nde Istranca ormanlarında Karanlık Güç'ün elemanlarına teslim edince onlarla anlaşması biter. Sabahattin Ali'nin ilginç ve hazin hikâyesi, böyle bir belirsizlikle sona erer.

Çoban Şükrü, 1948 yılı Haziran ayı ortalarında Kırklareli'nin Sazara Köyü Üsküp mezarası yakınlarında bir erkek cesedi bulur. Cesedin kime ait olduğu anlaşılamayınca bulunduğu yere yeniden gömülür. Ali Ertekin, 28 Aralık 1948'de polise Sabahattin Ali'yi kendisinin öldürdüğünü söyleyince ceset savcılıkça yeniden çıkarılıp incelenir ve kafatası ayrıldıktan sonra cesedi aynı yere gömülür. Kafatası ise bir süre hastane morgunda bekletildikten sonra mezarlıkta belirsiz bir yere gömülür.

2.9.4.2.2. Yardımcı Kişiler

Berber Hasan Tural

Edirnekapı'da berberlik yapan Hasan Tural, Sabahattin Ali'nin hapisshanedan arkadaşısıdır. Kaçış planını ikisi yaparlar. “Bulgaristan göçmeni, doğru dürüst eğitim görmemiş, orta boylu, dar alınlı, yuvarlak gözlü, sinsî bakışlı, hiç güven vermeyen ve kendini komünist sayan karanlık”³⁰¹ bir adamdır. Hasan Tural, 1938'de Türkiye'ye göç ettikten sonra çeşitli işlerde çalışır, sonra Edirnekapı'da bir berber dükkânı açar. Komünizmi öven sözlerinden dolayı 1946'da suçlu bulunarak bir buçuk yıla mahkûm edilir. Ali Ertekin'le hapisshane de tanışır. Hapisten çıktıktan sonra onunla iki kişiyi Bulgaristan'a kaçırması için anlaşır. Bu kaçırma işi gerçekleşince Sabahattin Ali'ye de onu önerir. Sabahattin Ali'nin, “Bu Ali (Ertekin) güvenilir bir insan mı?” sorusuna karşılık, “Elbette Sabahattin Ağabey, sen ne diyorsun? Birkaç ay önce iki adamımızı sınırdan

³⁰¹ Age, s. 12.

geçirdi. Oraları karış karış bilir.”³⁰² diyerek Ali Ertekin’le ilgili güvence verir.

Berber Hasan, romandaki en önemli olay olan Sabahattin Ali’nin öldürülmesindeki rolü nedeniyle önemlidir. Bu kişi, Sabahattin Ali’ye yardım etmeye çalışırken onun ölümünde pay sahibi olmuştur.

Ali Ertekin

Ali Ertekin, Berber Hasan’ın hapisshaneden arkadaşıdır. “1910 doğumlu Yugoslav göçmenidir. İlkokuldan sonra Gedikli Erbaş Okuluna girmiş, bir süre orduda süvari üstçavuşu olarak hizmet etmiş ama ordudan silah çalıp sattığı için yakalanmış ve 1945’te Askeri Mahkemece dört buçuk ay hapsedildikten sonra ordudan atılmıştır.”³⁰³ Cezaevinden çıktıktan sonra Bulgaristan’a kaçmaya karar verir. Orada yakalandıktan sonra kaldığı kamptan kaçarak Türkiye sınırına gelir. Sınırdan geçerken yine yakalanır. Paşakapısı cezaevinde yatarken Berber Hasan’la tanışır, dost olurlar. Sabahattin Ali ile tanışmadan önce Berber Hasan’ın Osman ve İbrahim adında iki tanıdığını Bulgaristan’a gizlice geçirmiş ve böylece Hasan’ın güvenini kazanmıştır.

Ali Ertekin de Berber Hasan gibi, romandaki en önemli olay olan Sabahattin Ali’nin öldürülmesindeki rolü nedeniyle önem kazanmaktadır. Sabahattin Ali’nin kaçmasına niçin yardım etmeye çalıştığı, daha sonra Sabahattin Ali’nin ölümündeki rolü belirsizdir. Romanda,

Ali Ertekin Kırklareli’ndeki korkunç cinayete suç ortağı olduktan sonra yeni bir iş aramaya koyuldu. Her türlü hizmete hazırды. Adam kaçırma işindeki başarısını da kapalı bir biçimde bazı göçmen dostlarına anlatmaktan çekinmeyerek kendi reklamını yapıyordu. Ama başarılarını anlattığı kişilerden biri polisin hizmetindeydi. Olayı hemen Emniyete bildirdi. Polis bu işin peşine düştü. Emniyet, Ali Ertekin’in arkasında bir komünist şebekesinin olduğu kanısındaydı. (...) Peki, Sabahattin Ali olayında Ali Ertekin polisin hizmetinde değil miydi?

³⁰² Age, s. 13.

³⁰³ Age, s. 12.

İşte bütün gizem buradan kaynaklanıyordu.³⁰⁴
denilerek romandaki olayların vardığı belirsizlik noktası vurgulanmıştır.

2.9.4.2.3. Diğer Kişiler

Romanda, asli ve yardımcı kişiler dışındaki kişilerin ayrıntılı olarak ele alınmadığını görmekteyiz. Bu kişiler, olaylar içinde kısaca yer verilen veya sadece ismi geçen kişilerdir:

Sabahattin Ali'nin babası Deniz Kuvvetlerinde Alay Emni Oflu Salih'in oğlu Cihangirli Yüzbaşı Ali Selahattin Bey, annesi Hüsniye, Karısı Aliye, kızı Filiz, kardeşi Süheyla, b y kdedesi Müşir Mehmet Ali Paşa (Karl Detroit), Sabahattin Ali'nin yakın arkadaşları Mehmet Ali Cimcoz, Rasih Nuri İleri, Nâzım Hikmet, Mehmet Ali Aybar, Asaf Halet Çelebi, Vala Nurettin, Pertev Naili Boratav, Zekeriya ve Sabiha Sertel, Enver Necati, Ayşe Sıtkı, Ortaöğretim Genel Müdürü Hasan  li Yücel, İlköğretim Genel Müdürü Reşat şemsettin Sirer, Orhan şaik Gökyay, dayısı Dr. Rıfat Ert z n, dayısının oğlu Reşit Ert z n, ilk sevgilisi Alman Fraulein Poder, kamyon şoförü Salim Herseki, Bulgaristan'a kaçan Osman ve İbrahim, Nihat Sami Banarlı, Nihal Atsız, Necip Fazıl, Nahit Hanım, cezaevi arkadaşi Mustafa Efendi, Milli Eğitim Bakanı Hikmet Bayur, Milli Eğitim Bakanı Abidin  zmen, Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan, Askeri Okul Komutanı şükrü Kanatlı, Peyami Safa, Sabahattin Eyüboğlu, Bedri Rahmi, Erol Güney, Melih Cevdet, Orhan Veli, Samim Kocagöz, Azra Erhat, Başbakan şükrü Saraçoğlu, Aziz Nesin, Rıfat Ilgaz, Rasuh Nuri İleri, Hıfzı Topuz, İstanbul Vali ve Belediye Başkanı Lütfi Kırdar, kamyonun sahibi Melek Celal Sofu Hanım, kamyonun yasal sahibi Adalet Cimcoz, Altıncı (Trafik) şube Müdürü Kemal Aygün, cesedi bulan  oban şükrü Görüş.

³⁰⁴ Age, s. 245.

2.9.4.3. Mekân

İstanbul ve Ankara başlıca iki mekândır. İstanbul, Sabahattin Ali'nin yazı hayatını ve yaşamının önemli bir kısmını geçirdiği, dostlarının büyük bölümünün yaşadığı yerdir. Ankara'da ise uzunca bir süre çeşitli resmi görevlerde bulunmuştur. Romanda mekân, olayların gelişimine bağlı olarak ortaya çıkmakta, İstanbul ve Ankara dışında Edirne, Yozgat, Aydın, Konya, Sinop, İzmir ve Mavi Yolculuk güzergâhı (Didim, Milet, Güllük, Yalıkavak, Bodrum, Marmaris, Gökova), Kırklareli, Lüleburgaz, Edirne, Bulgaristan, Sovyetler Birliği (Rusya), Yugoslavya, İtalya, Fransa, Almanya gibi adlar da romanda mekân olarak yer almaktadır. Bu yerlerin hiçbiri, ayrıntılı betimlemeleri yapılan yerler değildir; olaylar anlatılırken adı geçen yerlerdir. Romanda sınırlı da olsa mekân tasvirleri bulunmaktadır. Bunların birinde, “Yerler ıslaktı. Birlikte yürümeye başladılar. Şehirde kimseler yoktu. Yalnız büyük surlar, ahşap evler, tahta kepenkli dükkânlar, parkın rıhtımına vuran dalgaların gürültüsü...”³⁰⁵ denilerek başkişinin Sinop hapisanesine giderken gördükleri anlatılmaktadır. Anlatıcı, olayları ve kişileri ön plana çıkarmak amacıyla olduğu için mekânı derinlemesine irdeler.

2.9.4.4. Zaman

Romanın olay zamanı, 1827–1948 arasındır. Anlatılan olaylar, Sabahattin Ali'nin büyük dedesinin doğum yılından (1827) başlayıp 31 Mart 1948'deki ölümüne dek geçen süreyi kapsar. Romanda, Sabahattin Ali'nin Aralık 1948'deki ölümünün anlatımından sonraki bölümde, “Büyükannesinin dedesi Müşir Mehmet Ali Paşa, ...eski Almanya Cumhurbaşkanı Theodor Heuss'e göre 1827'de doğar.”³⁰⁶ denilerek, geriye dönüşle Sabahattin Ali'nin soyağacı ve büyük dedesi hakkında bilgi vermek için 1827'ye kadar

³⁰⁵ Age, s. 69.

³⁰⁶ Age, s. 33.

gidildiği görülür. Ayrıca 1945 Mayıs'ında gerçekleşen ilk Mavi Yolculuk anlatılırken, "Ondan sonraki yıllarda yüzlerce tekne, mavi kıyıları dolaştı. Tekneler daha sonraları Bodrum'dan ya da Marmaris'ten kalktı. 1973 yılına kadar Mavi Yolculara hep Sabahattin Eyuboğlu yol gösterdi. Bütün sanatseverlere, yazarlara ve aydınlara Ege kıyılarını o tanıttı."³⁰⁷ denilerek zamanda atlama ve ileriye gidiş görülmektedir. Böylece geriye dönüş ve ileriye gidişle zaman genişletilmektedir. Bu geriye dönüşler ve ileriye gidişler anlatılan olayla ilgili değildir. Sadece bahsi geçen kişi ya da durumla ilgili bilgi vermek için kullanılır. Buna bağlı olarak romanda Sabahattin Ali'nin yaşadığı 1907-1948 arası ön planda olmakla birlikte, 1827-1948 arasındaki 121 yıllık sürede ortaya çıkan gelişmelerin anlatıldığı; ayrıca yer yer bazı bilgiler vermek için geriye dönüş ve ileriye gidişlerle zaman diliminin genişletildiği, 146 yıla yayıldığı söylenebilir.

2.9.5. Tema

Tema, Sabahattin Ali'dir. 1907'de doğan ve 1948'de ölen Sabahattin Ali'nin çocukluk ve eğitim yılları, görev yaptığı, hapis yattığı yıllar ve öldürülmesi ile ilgili ayrıntılar anlatılmakta; yaşadığı dönemdeki başlıca tarihi olaylara ve kişilere yer verilmektedir. Roman, bu nedenle biyografik niteliktedir. Aynı zamanda Sabahattin Ali'den hareketle Osmanlı'nın son yıllarında ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarındaki yönetim sisteminin iç işleyişi, ülkenin ve ulusun içinde bulunduğu sıkıntılar anlatılmaktadır.³⁰⁸

2.9.6. Anlatım

Roman sondan başa doğru ilerlemektedir. Önce Sabahattin Ali'nin ölümü, ardından doğumundan ölümüne kadarki süreç anlatılmaktadır. Yazar, dış gerçekliği kendince

³⁰⁷ Age, s. 121.

³⁰⁸ Eser, biyografik roman olduğundan tema Sabahattin Ali'dir. Sabahattin Ali üzerinde, "Kişiler" bölümünde durulmuştur.

düzenlemiş, kurgulamıştır.

Romanda, *yazar anlatıcı* ve *ilahî (hâkim) bakış açısı* bulunmaktadır. Yazar anlatıcı, yer yer müdahale ve yorumlar yapmakta, taraf olmaktadır. Özellikle Sabahattin Ali ve onun ölmesinde rolü olan Ali Ertekin’le ilgili bölümlerde anlatıcının yorum yaptığı, taraf olduğu görülmektedir:

Ali Ertekin, kasılarak yürüyor ve yüzünde görevini başarıyla sona erdirmiş ilkel bir kişinin mutluluğu okunuyordu. Bu adam hiç de onun hoşlanacağı, dostluk edeceği kişilerden değildi. Biraz da katil suratlıydı, yüzünde sanki bir hortlak maskesi vardı. Ali Ertekin bal gibi de rol yapıyordu. Sabahattin Ali’nin peynir tüccarı olmadığını pekâlâ biliyordu. Ne gerek vardı böyle sahtekârlığa? Müfettiş bu kelepçeleri sırf Sabahattin Ali’ye hakaret olsun diye vurduruyordu. Gözünü kan bürümüştü.³⁰⁹

cümlelerinde anlatıcının taraf olduğu, kişilerle ilgili yorum yaptığı görülmektedir.

İlahi bakış açısı,

Sovyetler Birliği’ni düşünmüyordu. Çünkü hiçbir zaman parti disiplinine uymak istememiş ve bu yüzden de TKP’ye girmemişti. Ali Ertekin, Sabahattin Ali’ye asla güvenmiyordu. Adamın ağzı sıkı, diyordu, her işini gizli tutuyor. Bizimkiler onu konuşturmasını bilir. Dayağı yiyince bülbül kesilir.³¹⁰

cümlelerindeki anlatımlarla örneklenebilir.

Yazar anlatıcının olayların dışına çıkarak dönemle ilgili bilgi verdiği ve yorum yaptığı da görülmektedir:

DP’nin tutucu çevrelerde güçlenmesinden kuşkulanan CHP, o dönemde sağcılara bazı ödünler verme yollarını arıyordu. Atatürk ilkelerinden ödün verilmesine o dönemde başlandı. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu değiştirilerek büyük toprakların dokunulmazlığı istendi. Devletçilik ilkesi yeniden tanımlanarak özel girişimcilere yeni olanaklar tanındı.³¹¹

denilerek o dönemdeki bazı siyasi olaylarla ilgili anlatıcı tarafından bilgi verilmekte, yorum yapılmaktadır.

Hıfzı Topuz, romanını oluştururken anılardan, şiir ve şarkı sözlerinden, gazetelerdeki haber yazılarından, mahkeme konuşmalarından, dilekçeden, ön söz ve

³⁰⁹ Age, s. 29.

³¹⁰ Age, s. 11-26.

³¹¹ Age, s.192-193.

mektuplardan da yararlanmıştır. Ayrıca romanın ortasında kişilere ve döneme ait 35 adet fotoğraf bulunmaktadır. Bu durumun gerekçesini yazarın bir söyleşisinde, “Tarihi gerçeklere bağlı kalmak, kişilerin anılarına saygı duymak”³¹² diye açıkladığı amacıyla açıklamak gerekir. Bunlara örnek olarak Sabahattin Ali’nin 23 Mayıs 1933’te Sinop Cezaevinden Ayşe Sıtkı’ya gönderdiği şiirin bir bölümü verilebilir: “Başın öne eğilmesin/Aldırma gönül aldırma/Ağladığın duyulmasın/Aldırma gönül aldırma”³¹³ Romanda kullanılan bu ve benzeri örnekler yazarın eserini tarihi belgelere dayandırıldığını gösterir niteliktedir.

Yazar, roman bittikten sonra, kitabın sonuna “Ek Bilgiler” diye bir bölüm koyarak, Sabahattin Ali’nin öldürülmesi olayı ve bu olayın faili olarak cezalandırılan Ali Ertekin hakkında değerlendirmeler yapmakta böylece tavrını belli etmektedir.

Romanda olayların ön planda olmasından dolayı, roman boyunca ağırlıklı olarak öyküleme tekniği kullanılır. Öyküleme içerisinde diyaloglardan da yer yer yararlanır.

Romanda geriye dönüş ve ileriye gidiş teknikleri kullanılmaktadır. Zaman, 1827–1948 yılları arasındaki 121 yıllık dönemdir. Roman, Sabahattin Ali’nin öldürüldüğü 1948 yılında başlamakta, ölüm olayının anlatımından sonra 1827’ye dönülerek Sabahattin Ali’nin soy ağacından söz edilip büyük dedesi Mehmet Ali Paşa hakkında bilgi verilmekte, böylece geriye dönülmektedir. 1973 yılına kadarki Mavi Yolculuk hakkında bilgi verilmek suretiyle de ileriye gidilmekte, böylece zaman genişletilmektedir.

Yazarın anlatımında en dikkat çekici hususlardan biri, dilidir. Romanda, günlük dile yerleşmiş olanların dışında yabancı sözcük kullanılmaz. Özellikle gençlerin kolay anlayabileceği, güncel bir dil kullanmaya özen gösterilmektedir.

Yazarın gayesi, kişi ve dönemi anlatmak olduğundan, başta kişileri, olayları olmak

³¹²Dünya TV, mülakat, 30.04.2012, saat:14.42.

³¹³Topuz, *Başın Öne Eğilmesin*, s. 71.

üzere tahlil yapmadan, özetleyerek aktarmaktadır. Bu nedenle romanda edebi üsluptan ziyade tarihçi üslubun dikkat çektiği söylenebilir. Bununla birlikte, kitabın yayımlanmadan önce dikkatlice incelenmemesinden kaynaklanan kimi eksiklikler de görülmektedir. Anlatımdaki özensizlik yer yer çelişki ve tutarsızlıklara yol açmaktadır. Bunlara örnek olarak kitabın 221. sayfasında Sabahattin Ali bir söze, “Benim ilk hikâyelerimin biri de kamyon yolculuğuna dairdir.” diye başlamakta, iki cümle sonra sözü, bir otobüs yolculuğu hikâyesi anlatarak sürdürmektedir. Yine kitabın 255. sayfasında Ali Ertekin’in İstanbul Emniyet Müdürlüğünden 100 TL ikramiye aldığının belirtildiği cümleden bir sonraki cümlede Ali Ertekin’in hizmetinin bedelinin 200 TL olduğu yazmaktadır. Bunlar kitapta düzeltilmesi gereken yerler olarak durmaktadır.

2.9.7. Genel Değerlendirme

Romanda, Sabahattin Ali’nin yaşamı ve ilişkilerinden hareketle, 1827-1948 yılları arasındaki dönemin anlatılmasının amaçlandığı görülmektedir. Anlatıcı, Sabahattin Ali’nin öldürülmesine dikkatleri çekerken, aynı zamanda bu dönemdeki yöneticilerin yaptıkları yanlışları, bu dönemde ortaya çıkan İkinci Dünya Savaşı, Soğuk Savaş, Türkiye’de çok partili hayata geçiş gibi olaylar Sabahattin Ali’nin yaşamı ekseninde anlatmaktadır.

Romanda tarihi bir kişinin yaşamıyla birlikte belirli bir dönem ele alınmaktadır. 1827-1948 yılları arasındaki dönem, romanın zamanını oluşturmaktadır.

Mekân, olayların ağırlıklı olarak yaşandığı İstanbul ve Ankara’dır. Bunun yanında Edirne, Yozgat, Aydın, Konya, Sinop, İzmir ve Mavi Yolculuk güzergâhı (Didim, Milet, Güllük, Yalıkavak, Bodrum, Marmaris, Gökova), Kırklareli, Lüleburgaz, Edirne, Bulgaristan, Sovyetler Birliği (Rusya), Yugoslavya, İtalya, Fransa, Almanya romanda adı geçen başlıca mekân adlarıdır.

Romandaki kişiler, bir bütün olarak ele alınmamakta, iç dünyalarıyla tanıtılmamakta, olay içindeki rolleriyle öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak, romanda amaç, genç kuşaklara roman türünün olanaklarını kullanarak tarihi bilgiler vermektir. Yazarın, roman türünün imkânlarından daha fazla yararlanma amacı olmadığı için, çağdaş roman tekniklerini de çok fazla denemediği görülmektedir.

2.10. Özgürlüğe Kurşun³¹⁴

2.10.1. Tanıtım

Hıfzı TOPUZ'un onuncu romanı olan *Özgürlüğe Kurşun*, Ekim 2007'de yayımlanmıştır. Romanda 1909 yılından 1926 yılına kadar öldürülen beş gazetecinin yaşamları çevresinde gelişen tarihi olaylar tanıtılmaktadır. Yazar, kitabını “Basın, düşünce ve anlatım özgürlüğünün bedelini yaşamlarıyla ödemiş 61 gazeteciye ve özellikle Sabahattin Ali’ye, sevgili dostu Abdi İpekçi’ye, Uğur Mumcu’ya, Ahmet Taner Kışlalı’ya”³¹⁵ ithaf ettiğini belirtmekte, ayrıca kitabın “Birkaç Söz” adını verdiği giriş bölümünde, “Taif’te Ölüm’de Mithat Paşa’yı, Başın Öne Eğilmesin’de Sabahattin Ali’yi ele aldım. Hasan Fehmi’yi, Ahmet Samim’i, Ziya Bey’i, Silahçı Tahsin’i, İştirakçi Hilmi’yi yazmasaydım Türkiye’de aydın kıyımının geçmişi ışıktutmamış olacaktım.”³¹⁶ diyerek kitabı yazma gerekçesinin Türkiye’de işlenen faili meçhul cinayetlere dikkat çekmek olduğunu belirtmektedir.

Aynı zamanda romanda, Birinci Dünya, Çanakkale ve Kurtuluş savaşları ile ilgili ayrıntılar anlatılmakta; İttihat ve Terakkiciler, Enver, Talat ve Cemal Paşalar, Teşkilatı

³¹⁴ Topuz, *Özgürlüğe Kurşun*, Remzi Kitabevi, 2. b., İstanbul, 2007.

³¹⁵ Age, s. 7.

³¹⁶ Age, s. 10.

Mahsusa ve onun yöneticisi eski Serez Mutasarrıfı Şükrü Bey, İzmir Suikastı gibi kişi ve konular hakkında da bilgiler verilmektedir. Romanda, 1909-1926 yılları arasında gerçekleşen bu olaylar sekiz bölümde I-Köprü Üstünde Özgürlüğe Kurşun: Hasan Fehmi, II-Bahçekapı'da Vurulan Gazeteci: Ahmet Samim... şeklinde isimlendirilerek ve numaralandırılarak tanıtılmaya çalışılmaktadır.

2.10.2. Hakkındaki Değerlendirmeler

Adnan TURFAN, bu romanın, II. Meşrutiyet'in ilk yıllarında sokak ortasında kimliği belirsiz kişilerce vurulan gazetecileri ve bu ilk cinayetleri örgütleyen dönemin derin devletini, ayrıca yıllar sonra İzmir'de Atatürk'e yapılan suikastın perde arkasını anlattığını³¹⁷ dile getirerek romanın tarihi bilgiler verme amacına vurgu yapmaktadır.

Erhan ÜSTÜNDAĞ,

Topuz, yüzyılın başına geri dönerek 1909'da Hasan Fehmi'nin öldürülmesinden başlayıp, Cumhuriyet'in ilanına, cinayetlerden sorumlu tutulan İttihatçıların idamına kadar bir hikâye anlatıyor. Topuz'un anlattığı hikâye, bugün hiçbir zaman olmadığı kadar yakıcı ve gündemde... Neredeyse bir asır sonra bir başka gazeteci, Hrant Dink, düşünceleri nedeniyle öldürülebildi çünkü...³¹⁸

diyerek romanda, güncelliğini yitirmeyen gerçek olayların, faili meçhul cinayetlerin anlatıldığını söylemektedir.

Bir mülakatta,

Benim Özgürlüğe Kurşun kitabımda ele aldığım öldürülen gazeteciler Hasan Fehmi, Samim ve Zeki tesadüfen, o dönemde batıya açık bir okul olan ve içinde daha aydın insanların yetiştiği Galatasaray'dan mezundurlar. Bu aydınlar daha demokratik bir rejim, daha fazla düşünce özgürlüğü istedikleri ve İttihatçılara muhalefet ettikleri için o zamanlarda olmayan derin devlet yerine İttihatçıların komiteleri aracılığıyla öldürülüyorlar.³¹⁹

diyen Hıfzı TOPUZ, özgürlük istedikleri ve muhalefet ettikleri için İttihatçıların komiteleri

³¹⁷ Turfan, *Özgürlüğe Kurşun*, Ogün Haftalık Gazete, S. 42, 14-20. 10. 2007.

³¹⁸ Üstündağ, *Öldürülen Gazeteciler: İnsanlık Tarihinde Kalan İzler*, 20. 10. 2007.

³¹⁹ ODTÜ ADD *Düşün*, <http://www.odtuadt.com/index.php/roportaj/100-hifzi-topuz-sorular-yanitlar>.

tarafından öldürülen gazetecileri ele aldığını açıklamaktadır.

2.10.3. Özet

1909'un bahar aylarıdır. İkinci Meşrutiyet sekiz ay önce ilan edilmiş, Abdülhamit tahttan indirilmemiş ama yönetim Enver, Talat ve Cemal Paşaların eline geçmiştir. Baskı ve sansür Abdülhamit dönemini aratmayacak durumdadır.

Arkadaşı Samim'le birlikte Mektebi Mülkiyeyi bitiren Sermet, *Serbesti* gazetesinde Hasan Fehmi'nin yardımcısı durumundadır. Sermet, Hasan Fehmi'nin öldürüldüğü günün bir gün öncesinde, komşuları İttihatçı Hüdayi Bey'in kızı, sevgilisi Nejade'den Hasan Fehmi'nin öldürüleceğine dair kesin bir duyuru alır ama bunu kendisine iletemez. Onu göremeyince İttihatçı yazar Hüseyin Cahit'e giderek cinayeti engellemesi için ondan yardım ister. O, inanmadığını, böyle bir şeyin olamayacağını söyler. Sermet, olumlu yanıt alamayınca başka yazarları ve gazeteleri de dolaşır ama kimseden yardım alamaz. Hasan Fehmi'yi aramaları sonuçsuz kalınca eve gelir, yatar. Ertesi sabah, 1909'un Nisan ayında bir gün, Ahmet Samim, en yakın arkadaşı *Sadayı Millet* yazarı Mustafa Sermet'i uyandırarak çalıştığı *Serbesti* gazetesini başyazarı Hasan Fehmi'nin o gece öldürüldüğünü haber verir. Mustafa Sermet'in anne ve babasıyla vedalaşıp evden aceleyle çıkarlar. Yolda Samim, Hasan Fehmi'nin öldürülüşünü bütün ayrıntılarıyla Sermet'e anlatır. Buna göre, Hasan Fehmi, o gün Mülkiyeden arkadaşı Kaymakam Ertuğrul Şakir Bey'le birlikte işten çıkar, bir arkadaşını görmeye giderlerken yolda Celal Sahir ve Nurettin Ferah'la karşılaşırlar. Oturup çay içerlerken onlara, aldığı tehdit mektuplarından söz eder. Ertuğrul Şakir Bey'le, diğer ikisinden ayrılarak Galata köprüsüne doğru yürürler. Köprünün ortasında enselerinde üç el silah patlar. Hasan Fehmi kafasına aldığı mermiyle yere yıkılır. Ertuğrul Şakir, kasığından yaralanır. Köprünün başındaki karakoldan gelen zaptiyeler,

suçluların peşinden koşmak ya da yaralıları hastaneye götürmek yerine ifadelerini almak için onları karakola götürmeye çalışır. Bu sırada Hasan Fehmi ölür, suçlular izini kaybettirir.

Hasan Fehmi'nin cenazesi, öldürüldükten iki gün sonra 8 Nisan 1909'da, 50-60 bin kişinin katıldığı büyük bir kalabalık eşliğinde Sultan Mahmut Türbesi'nde toprağa verilir. O güne kadar İstanbul'da görülmemiş bir cenaze törenidir bu. İttihatçılar tedirgin olur ve Hüseyin Cahit gibi kimi gazeteciler cenazeye katılmak istedikleri halde korkudan katılamazlar. Üniversite öğrencileri hükümete ve meclise karşı büyük bir gösteri düzenlerler. Bu olay İttihat ve Terakki muhaliflerinin gövde gösterisine dönüşür. Beş gün sonra da 31 Mart Ayaklanması meydana gelir.

Hasan Fehmi'nin ölümünden sonra, Sermet ve Samim iki yakın arkadaş olarak günlerinin çoğunu birlikte geçirmektedirler. Samim, bir yıl içinde giderek kalemi keskinleşen ve dikkat çeken bir yazar olur. 1910 yazına doğru sık sık tehdit mektupları almaya, sokakta ve gittiği yerlerde sürekli izlenmeye başlar. Fakat Samim, bunlara pabuç bırakacak yapıda bir insan değildir. Bunlardan, keyiflerini kaçırmamak için yakınlarına söz etmez. Kendisinden çok, eşi Kadriye ile biri iki yaşında, diğeri birkaç aylık olan iki kızını düşünmektedir.

Sermet, Hasan Fehmi'nin öldürülmesinden sonra hayata küser, sokağa bile çıkmak istemez. Çoğunlukla evde zaman geçirir. Samim, Sermet dışında yakın arkadaşı Refik Halit'le de sık sık birlikte vakit geçirmektedir. İki akşam üst üste işten çıkışta, izlendiklerini fark ederler. İlk gün izleyen bir kişidir, ikinci gün üç kişi. Samim, bu kişilerin hakkından tek başına gelir. Üçüncü gün gittikleri lokantada bir grup silahlı kişi tarafından tehdit edilir. Refik Halit, onun tartışma ve kavgalarında yanında olmak yerine, uzak durduğu için utanır ve özür diler. Samim, Refik Halit'in ezikliğini görmekte ama onu

kendisi gibi davranmaya asla zorlamamaktadır. Bir gün de Sermet’le birlikte akşam iş çıkışı yine izlendiklerini fark ederler. Samim ve Sermet, izleyenlerden birini kısıtırlar, elindeki bıçağı alarak onu konuşturmaya çalışırlar. Konuşursa öldürüleceğini söyleyen hafıye, bu işi yaptıran kişinin “*Mutasarrıf Bey*” olduğunu söyler. Hangi mutasarrıf olduğunu söyletmeden silahlı olan diğer arkadaşı ateş ederek onu kurtarır. Bu olaydan on gün kadar sonra bir akşamüstü iki silahlı kişi, odasında Samim’e, son kez uyardıklarını, ertesi gün gazetede tam sayfa bir özür yazısı yazarsa bağışlanabileceğini, aksi takdirde öldürüleceğini söyler. O gün akşam, Robert Kolej yıllarından arkadaşı Ali Selami de Samim’e biraz daha uzlaşmacı olmasını salık verir ama Samim bildiği yoldan asla dönmez.

İstanbul Milletvekili Kozmide Efendi’nin çıkardığı *Sadayı Millet* gazetesinin başyazarı Ahmet Samim, Hasan Fehmi gibi, giderek ağırlaşan bir dozda iktidardaki İttihat ve Terakki Partisini eleştirmektedir. Hükümet üyelerinin, Şeyhülislamın hatta Saray’ın yaptığı yolsuzluk ve usulsüzlükleri açıklamaktan çekinmez. Kendinden çok geride bırakacağı eşi ve çocuklarını düşünür. Yolundan dönmediği için 9 Haziran 1909’da sokak ortasında tıpkı Hasan Fehmi gibi arkasından yaklaşan biri tarafından vurulur. Onun da ne katilleri ne de azmettiricileri bulunur.

Ahmet Samim vurulduğunda, yanında olan Fazıl Ahmet, Emniyeti Umumiye cinayeti bildirmeye gittiğinde, oradaki görevliler tarafından suçlu gibi sorgulanır. Emniyet Müdürü Galip Bey’in araya girmesiyle tutuklanmaktan kurtulur.

Zaptiyeler tarafından Gümrük Camisinin avlusuna taşınan Ahmet Samim’in cenazesi, orada çıırılçılak soyularak doktor muayenesinden geçirilir. Yunus Nadi’nin yardımcısı ve Ahmet Samim’in yakın arkadaşlarından Refi Cevat, zaptiyelerden izin alarak cenazenin Asım Bey’in Hilal matbaasına taşınmasını sağlar. Asım Bey, yeğeninin cenazenin iki gün sonra 11 Haziran’da, vasiyeti üzerine Demirciköy mezarlığında toprağa

verilmesini ister. Ama zaptiyeler, bu cinayetin kamuoyunu çok sarstığını, büyük olaylar çıkabileceğini, buna izin vermeyeceklerini, cenazenin bekletilmemesinin Padişah'ın emri olduğunu ileri sürerek, Asım Bey ve yanındakileri matbaanın içine kilitleyip dört hamalla kaçırdıkları cenazeyi Sultan II. Mahmut Türbesi'ne törensiz gömerler. Yakınları cenazenin arkasından bile yürütülmezler. Meclis gündemine gelen bu olayla ilgili eleştirilere Sadrazam İbrahim Hakkı Paşa, alacakları önlemlerle bu tür üzücü olaylara tamamen engel olmak kararında olduklarını, bundan kuşku duyulmamasını isteyen bir konuşmayla yanıt verir.

Ahmet Samim'in öldürülmesi hakkında özel sayı çıkaran tek gazete *İştirakçi* Hilmi'nin *İştirak* gazetesi olur. Refik Halit'in isteğini ikiletmeden yerine getiren Hilmi, daha fazlasını yapmak için çabalar. Samim'in kendi çalıştığı *Sadayı Millet* gazetesi sahibi Kozmidi Efendi bile yalnız cinayeti haber yapabileceğini söyler. 13 Haziran 1910 tarihinin *İştirak* gazetesi Ahmet Samim'e ayrılır. Aynı gün Kıbrıslı Şevket'le Hilmi gözaltına alınır. Bir süre sonra serbest bırakılırlar. Hilmi, 1910 Eylül'ünün ortalarında Osmanlı Sosyalist Fırkasını kurar. İşçileri ve kendi gibi düşünenleri örgütlemeye çalışır. Hilmi, 1912'de Paris'e giderek Fransız sosyalistleriyle tanışır, oradaki işçi hareketlerini izler. Dönüşte Viyana'yı da gezer ve Büyükelçi Hilmi Paşa'dan yol parası alarak yurda döner. İstanbul'a 12 Haziran'da döner. Bir gün önce öldürülen Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'nın ölümüyle ilgisi olduğu gerekçesiyle garda gözaltına alınır. Sorguda bir kanıt ileri sürülememesine rağmen Sinop'a sürülür.

Hasan Fehmi'nin öldürülmesinden sonra *Serbesti* gazetesinde yazmaya başlayan ünlü maliyeci Zeki Bey, Düyunu Umumiye ve hükümetle ilgili yaptığı önemli yolsuzluk ve usulsüzlük açıklamaları yüzünden şimşekleri üzerine çeker. Hasan Fehmi ve Ahmet Samim'e olduğu gibi ona da tehdit mektupları gelir ve şantajlar yapılır. Bunlardan

çekinmeyen Zeki Bey'i de 10 Temmuz 1911 tarihinde akşam karanlığında evine dönerken bir sokak köşesinde kurşunlayarak öldürürler.

1918'deki Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra sürgünden dönebilen İştirakçi Hilmi, yeniden gazetecilik ve parti işlerine döner. Sermet'i de partisine çekmeyi ister ama başarılı olamaz. Sermet, gazeteye yazı vermeyi kabul eder ancak parti disiplinine uyamayacağını gerekçe göstererek Sosyalist Parti'den uzak durur. O da Hilmi'den işgal altındaki ülkenin kurtuluşu için uğraşmasını ister. Hilmi, 15 Kasım 1922'de bir zaptiye tarafından bilinmeyen bir nedenle öldürülür. Yakalanan katil zaptiye, on beş yıla mahkûm edilir.

Hasan Fehmi'nin *Serbesti*'de, Ahmet Samim'in *Sadayı Millet*'te, Zeki Bey'in *Şehrah*'ta İttihatçılara karşı sert eleştiriler yazdıkları günlerde Silahçı Hasan Tahsin de Selanik'te *Silah* adlı gazetesinde muhaliflere karşılık vermiş, iktidarın savunuculuğunu yapmıştır. Bir süre sonra iktidarın hoşuna gitmeyen yazılarından dolayı kendisi de eleştirdiği muhalif yazarlar gibi faili meçhul bir cinayete kurban gitmiştir. İttihat ve Terakkinin güdümünde olan Teşkilatı Mahsusa, onu önce İstanbul'dan uzaklaştırmak için Makedonya'ya çetecilerle savaşmaya göndermiş, bunu yapamayıp dönünce de kurallara karşı geldiği gerekçesiyle öldürmüştür.

Silahçı Tahsin'in 27 Temmuz 1914'te öldürülmesinden bir hafta sonra İttihatçılar Almanlarla gizlice anlaşarak Türk ordusunu onların emrine verirler. Enver Paşa'nın kişisel hırsları nedeniyle Osmanlı Devleti savaşa katılır. Önce İngiliz donanmasından kaçan Goeben ve Breslau adlı iki Alman zırhlısının bir oldubittiyle Rus limanlarına saldırması, bunun üzerine Rusların Kafkas sınırından Doğu Anadolu'ya saldırıya geçmesi, sonra da İngiliz ve Fransız zırhlılarının Çanakkale'deki tabyaları top ateşine tutmaları sonucunda ülke savaşın ortasında kalır.

Sofya’da ateşemiliter olan Mustafa Kemal, Başkumandan vekili Enver Paşa’ya bir mektup yazarak vatan savunmasında aktif görev ister. Yaklaşık bir ay sonra, Mustafa Kemal, Tekirdağ’da oluşturulacak olan 19. Tümen Komutanlığına atanır. Fransız ve İngiliz savaş gemilerinden oluşan donanma, top atışlarıyla Türk mevzilerini çökertip yoğun bir çıkarma eylemine hazırlanmaktadır. Mustafa Kemal’in birliğine katılan yeni askerlerden biri de Teğmen Sermet’tir. Mustafa Kemal’i Trablus Savaşı’na giden arkadaşlarından duymuştur. Mustafa Kemal de onu yazılarından tanımaktadır. Aralarında sıcak bir dostluk kurulur. 25 Şubat 1915’te yoğun bombardımanın ardından Kumkale’ye ve Seddülbahir’e düşman askeri çıkarma yapar. Aralarında Sermet’in de bulunduğu Türk askerleri düşmanı gemilerine dönmek zorunda bırakır. Bu saldırılar ve savunmalar her gün devam etmektedir. Mustafa Kemal’in askeri planlarındaki kusursuzluğun yanında askerlerin moralini yükselterek de savaşın kaderini değiştiren kişi olduğu görülür. Esir alınan düşman askerleriyle görüşme yapanlardan biri de Sermet’tir. Esir askerlere misafir ağırlar gibi davrandıkları için onları çok şaşırtırlar. Çünkü özellikle İngilizler, askerlerine Türklerin ilkel ve yamyam olduklarını söyleyerek onları korkutmuşlardır. Sermet, yarasını sardığı bir Avustralyalı subayla dost olur, savaştan sonra sağ kalırlarsa görüşme sözü verirler. Bir gün düşmanla siper savaşı yaparlarken yaralanan arkadaşının yardımına giden Sermet, sağ omzundan vurulur. Kurşunun çıkarılması için İstanbul’a Gülhane Hastanesine getirilir. Tedavisi yapıldıktan sonra Haziran 1915 ortalarında çürüğe çıkarılarak terhis edilir. Ailesine kavuşur.

Sermet cepheden uzak olduğu dönemde karamsar günler geçirir. İngilizler Kasım başlarında Çanakkale’den ayrılmak zorunda kalırlar. Çanakkale zaferi kazanılmış, düşmanın Marmara’ya ve İstanbul’a girmesi önlenmiştir. Mustafa Kemal de dokuz ay süren bir savaş döneminden sonra hava değişimi ister.

Sermet de Mustafa Kemal gibi, Mondros Mütarekesi'ni hiç içine sindiremez. 13 Kasım 1918'de İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan savaş gemilerinin İstanbul limanına girişini ve İngiliz uçaklarının İstanbul üzerinde uçuşunu görünce içi daralır. Mustafa Kemal'in İstanbul'a geldiğini öğrenir ve onunla görüşmeye gider. Ona vatan için her türlü fedakârlığa hazır olduğunu ve görev beklediğini söyler. O da basın alanında vatana büyük hizmetlerinin olacağına inandığını söyler. Sermet, o günlerde babası Sacit Bey'i yitirir. Ertesi yıl Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçtiğini öğrenince onunla gidemediğine üzülür. Eşi Nejade'nin ve kardeşlerinin de onayını aldıktan sonra Anadolu'ya geçmeye ve Kurtuluş Savaşı'na katılmaya karar verir. Karakol örgütü lideri Kara Vasıf'ın arkadaşı Ahmet Rami (Topuz) Bey'in yardımıyla Ankara'ya ulaşır. Oraya varınca Mustafa Kemal, ulusal kurtuluşu destekleyen bir gazeteci olarak İstanbul'da daha önemli görevler yapacağını söyleyerek onu geri gönderir. Nejade de bu arada boş durmamış İstanbul'daki kadın örgütlerinde yararlı çalışmalar yapmıştır.

Kurtuluş Savaşı bittikten iki yıl sonra Avustralyalı subay John Martin'den mektup gelir. Çanakkale'de vurduğu bir askerin ailesinden haber almak ister. Sermet, o askerin ailesinden hayatta kalan kimse olmadığını öğrenir ve John'a mektupla bildirir. John'dan bir daha haber çıkmaz.

Üç gazetecinin katili Çerkez Ahmet, İttihatçılar tarafından Ermeni tehciri denen olayda da kullanılmıştır. Birçok Ermeni'nin ölümünden sorumlu tutulur. Şam Valisi 4. Ordu Komutanı Cemal Paşa, onun işlediği cinayetleri bildiği için Şam'a gelerek kendisinden yeni görev isteyen Çerkez Ahmet'i yakalatır ve idam ettirir.

Osmanlı Devleti'ni savaşa sokan ve yüz binlerce insanın ölümüne neden olan İttihatçılar, yeni devleti de ele geçirmek için uğraşırlar. 1923'te Cumhuriyet ilan edilir ama İttihatçılar hâlâ mecliste çoğunluğu ele geçirme peşindedirler. 1924'te kurdukları

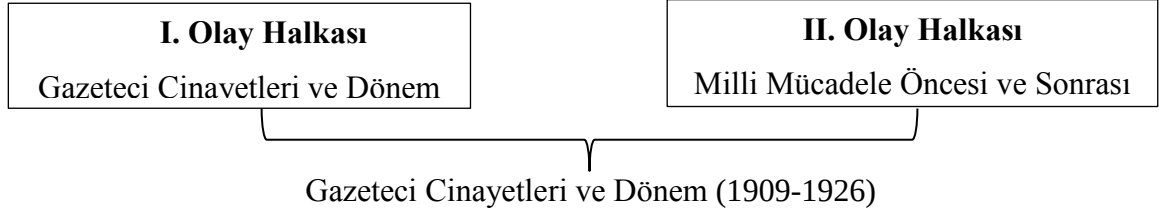
Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, gericiliği kışkırttığı gerekçesiyle Takriri Sükûn (huzuru koruma) yasası ile kapatılınca seçimle işbaşına gelme ve Cumhuriyet'i ele geçirme şanslarının olmadığını görür, bir suikastla Mustafa Kemal'i ortadan kaldırmaya karar verirler. Bu fikri ilk ortaya atan eski milletvekili Ziya Hurşit, 1925 yılı ortalarında yandaş aramaya başlar. Önce İzmit Milletvekili (Serezli) Şükrü Bey'le anlaşır. Onun suikast konusunda büyük deneyimi olduğunu bilmektedir. Sonra eski Ankara Valisi Abdülkadir Bey, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kurucularından Halil Turgut, Albay Ayıcı Arif, Rüştü Dadaş, İsmail Canpolat, Manisa Milletvekili Abidin Bey, Sarı Efe Edip ve emekli bir subay olan Rasim Bey'i de yanlarına alırlar. Laz İsmail ve Gürcü Yusuf adında iki cahil fedai bulurlar. Bir de Sakız Adası'na kaçmak için Giritli Şevki'nin teknesini ayarlarlar. Şevki, olayı planladıkları gün uyuyamaz. Ertesi gün Mustafa Kemal'e bir mektup yazarak İzmir Valisine teslim eder. Böylece suikast, gerçekleşmeden bir gün önce açığa çıkar. Yakalanan sanıklar ve işbirlikçiler İstiklal Mahkemesinde yargılanır. Duruşmaları izlemek için İstanbul'dan İzmir'e gelen çok sayıda gazeteci arasında Sermet de vardır. 26 Haziran 1926'da başlayan duruşmalar 13 Temmuz'da sona erer. Yargılanan elliden fazla sanığın on beşinin idamına, yirmisinin beraatına ve altısının Ankara'da yeniden yargılanmasına karar verilir. Sermet, gazeteci arkadaşlarının ölümünden sorumlu olan ve Gazi'nin de canına kıymak için hazırlık yapan Şükrü Bey'in sehpa sallanan bedenini görünce gözyaşlarını tutamaz. Buruk bir teselli içinde karısını ve altı yaşındaki oğlunu düşünür. İzmir'den ayrılır.

2.10.4. Yapı

2.10.4.1. Olay Örgüsü

Romanda iki olay halkasından söz edilebilir. Birinci halkada, 1909-1914 arasındaki

dönem, ikinci halkada 1915-1926 arasındaki dönem anlatılır. Olay örgüsünü şöyle bir şema ile gösterebiliriz:

Anlatıcı, gazeteci cinayetlerini vurgulamak için I. olay halkasını II. olay halkasına göre daha fazla ön plana çıkarmıştır. Her iki halkada da anlatılan zaman dilimindeki olaylar ele alınır. Bu olaylar ele alınırken, üzerinde durulan beş kişinin ayrı ayrı anlatıldığı görülmektedir. Böylece bu kişiler anlatılırken aynı zamanda dönem olayları da ortaya konmaktadır.

I. olay halkasında yer alan olaylar, 6 Nisan 1909'da *Serbesti* gazetesinin başyazarı Hasan Fehmi'nin, kimliği belirsiz kişilerce vurulması, İttihat ve Terakki Partisinin kuruluş ve gelişimi, İkinci Meşrutiyet'in ilanı, 9 Haziran 1910'da *Sadayı Millet* gazetesi yazarı Ahmet Samim'in öldürülmesi, Düyunu Umumiye'nin kuruluşu, işleyişi ve karıştığı yolsuzluklar, Düyunu Umumiye'nin kontrol genel müdürü ve *Serbesti* gazetesi başyazarı Zeki Bey'in 10 Temmuz 1911 akşamında kimliği belirsiz kişilerce öldürülmesi, ilk sosyalist gazete *İştirak*'in 26 Şubat 1910'da yayınlanması, Osmanlı Sosyalist Fırkasının kurulması, *İştirakçi* Hilmi'nin öldürülmesi, Teşkilatı Mahsusanın kuruluşu, 27 Temmuz 1914'te *Silah* gazetesi yazarı Silahçı Tahsin'in öldürülmesi şeklinde sıralanabilir. Romanda, 1909'dan 1926'ya kadar geçen sürede birbiriyle bağlantılı beş gazeteci cinayetinden yola çıkılarak bir taraftan öldürülen bu kişilerin hayatları, diğer taraftan dönem anlatılmaktadır. Yazarın amacı, dönemin özelliklerini bu beş kişinin hayatları ve öldürülmeleri ekseninde anlatmaktır.

II. olay halkasında ise Sermet Bey ekseninde Çanakkale deniz ve kara zaferleri,

Mondros Mütarekesi'nin imzalanması, Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçerek Kurtuluş Savaşı'nı başlatması, gerici faaliyetleri bastırmak için İstiklâl Mahkemelerinin kurulması ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının Şeyh Sait Ayaklanması ile ilişkisinden dolayı kapatılması, Haziran 1926'da Gazi Mustafa Kemal'e suikast girişiminde bulunan ve suçluların cezalandırılmaları gibi döneme ilişkin gelişme ve olaylar şeklinde sıralanmaktadır. İkinci halkada Sermet ön plana çıkarılarak Milli Mücadele öncesi ve sonrası üzerinde durulur.

2.10.4.2. Kişiler

Romanda asli kişiler ve diğer kişiler bulunmaktadır. Asli kişiler Hasan Fehmi, Ahmet Samim, İştirakçi Hilmi, Zeki Bey, Mustafa Sermet ve Silahçı Tahsin'dir. Yardımcı kişi işlevini üstlenen kişi bulunmamaktadır. Asli kişilerin aile ve arkadaş çevreleriyle ilgili ayrıntılara fazla yer verilmemekte, daha çok muhalif yazar oluşları ve bu nedenle uğradıkları haksızlıklar ve mağduriyetler anlatılmaktadır.

Faili meçhul cinayete kurban giden her kişi, kendisinin tanıtıldığı bölümde başkişidir. Dolayısıyla her asli kişinin, romanda anlatılan olayların bütününde değil, sadece kendisiyle ilgili anlatılan olaylarının bulunduğu bölümde etkili olduğu görülmektedir. Asli kişilerin tümü düşünüldüğünde, dönemdeki olayların oluşmasında belirleyici bir rol üstlendikleri görülmektedir. Yazarın asıl amacının da, yukarıda belirtilen ilişkiler aracılığıyla, döneme damgasını vuran bu olayları ve kişileri ortaya koymak olduğu söylenebilir.

2.10.4.2.1. Aslı Kişiler

Hasan Fehmi

Hasan Fehmi, küçük yaşta ailesiyle birlikte 1880'li yıllarda Yunanistan'ın Teselya

bölgesindeki Larissa (Yenişehir)'dan İstanbul'a göç eder, babası bu göçten birkaç yıl sonra ölür. Annesinin tek çocuğu olan Hasan, zorluklar içinde de olsa Mektebi Sultanide okur. Orada Tevfik Fikret'in öğrencisi olur. Türk ve Fransız hocalardan eğitimin yanı sıra Batı kültürünü de öğrenir. Bol kitap okur. "*Okulu parlak bir dereceyle*"³²⁰ bitirir. Harbiyeye hevesli olmadığından Mülkiyeye girer. Çalışkan ve aktif bir öğrenci olur. Abdülhamit'in en yoğun baskı dönemlerinde bile çevresine kendi gibi düşünen gençleri toplar, Fransa'daki Jön Türklerden gizlice gelen gazeteleri elden ele yaymaya çalışır. Journallenince yaşamı tehlikeye girer ve Jön Türklerle iletişim kurarak Mısır'a kaçar. Oradan Paris'e geçer. O yıllarda Abdülhamit'e karşı olan birçok insan yurt dışına kaçarak Mısır, Paris, İngiltere, İsviçre, Belçika gibi değişik ülkelerde, kurulduğu 1889'dan itibaren örgütlenmiş olan İttihat ve Terakki Cemiyetine katıldığı için Hasan Fehmi de 1900'lü yıllarda kendini bu ortamda bulur. Onların toplantılarını izler ama onlara hiç güven duymaz. 1908'de Meşrutiyetin yeniden ilanı üzerine İstanbul'a döner. İstanbul'da her siyasal eğilimden gazete çıkmaktadır. Hasan Fehmi, Ahrar Fırkasını destekleyen Mevlanzade Rıfat'ın *Serbesti* gazetesinde başyazar olur. Gazetenin 30 Kasım 1908'de çıkan ilk sayısında, "Hiçbir fırka ya da komitenin hizmetinde olmayacağı, Osmanlı Devleti'ni oluşturan toplulukların birliğini savunacağı"³²¹ belirtilir. Hasan Fehmi, "İnsanlığın refahına ve güvenliğine en uygun rejim, ulusal egemenliğe dayanan rejimdir. Milli egemenliği meclis sağlar. Meclisin ayakta durması için de basın özgürlüğü şarttır. Basın özgürlüğü olmayan yerde ne meclis vardır ne de meşrutiyet."³²² diyerek basın özgürlüğünü savunur. Gördüğü bütün yolsuzluk ve usulsüzlükleri, yapanın kim olduğunu düşünmeden açıklamaya ve eleştirmeye başlar, bunun üzerine hükümeti destekleyen karanlık çevrelerden tehditler almaya başlar. Bu tehditleri pek ciddiye almaz. Geleceğe

³²⁰ Age, s. 17.

³²¹ Age, s. 23.

³²² Age, s. 23.

umutla bakar. Bildiği yolda gitmeyi sürdürdüğü için de onu izleyen çete üyelerince bir akşam ensesinden vurularak öldürülür. Hasan Fehmi'nin romandaki diğer kişiler gibi fiziksel ve ruhsal portrelerine yer verilmemekle birlikte, “Mahallede Hasan'ı kafes arkasından görüp âşık olan kızlar da yasa büründüler. Bu yakışıklı delikanlıyı bir daha hiç göremeyeceklerini düşünüyorlardı.”³²³ şeklinde bunun yerine geçecek kimi ifadelerin kullanıldığı görülmektedir.

Ahmet Samim

Ahmet Samim, 1884'te subay olan babası Tevfik Bey'in görevi nedeniyle bulunduğu Yugoslavya'nın Prizren şehrinde doğar. Babasının hastalığı nedeniyle onu matbaacı olan amcası Asım Bey, kendi çocuğu gibi büyütür. Mektebi Sultaniyi bitirdikten sonra amcası onu İngilizce öğrenmesi için Robert Koleje gönderir. Böylece Fransızca'yı ve İngilizce'yi çok iyi öğrenir. 1902'de 18 yaşında Robert Koleji bitirince Reji (Tekel) İdaresine girer. Küçük yaştan beri yazarlığa heves ettiği için o işten ayrılarak gazeteciliğe başlar. Amcasının matbaasında birkaç dergi ve gazete çıkartarak hem deneyim kazanır hem de adını duyurur. Servetifünuncularla dostluk kurar. Fecriati topluluğunda yer alır. Amcasının yardımıyla Kadriye'yle evlenir. Bu sırada muhalefetteki Ahrar Fırkası İstanbul Milletvekili Kozmide Efendi, çıkardığı *Sadayı Millet* gazetesinin yönetimini ve başyazarlığını önerir. Fikrini sorduğu amcası, dikkatli olması koşuluyla kabul edebileceğini söyler. Gazetenin sahibinin Rum kökenli olması, yazılarındaki eleştiriler konusunda yöneticiler ve yandaşları arasında dedikodu yaratır. “*Sadayı Millet, Patrikhanenin parasıyla çıkıyor; Ahmet Samim de Rumlara satıldı.*”³²⁴ şeklinde söylentilere hem çok sinirlenir hem de çok üzülür. Hâlbuki yazılarının belli bir çevre ya da

³²³ Age, s. 17.

³²⁴ Age, s. 69.

kimseye bağıllıkla yazılması olanaksızdır. Yine de amcasına, bu söylentilere son vermek için, aynı zamanda Kozmide Efendi'ye güven duymamasından dolayı gazeteden ayrılacağını söyler. Amcası çok mutlu olur. Artık onun başına bir şey gelmeyeceğini düşünerek rahatlar. Oysa İttihatçılar ona yazılarından dolayı, gün geçtikçe daha çok düşman kesilmektedirler. Ahmet Samim de son zamanlarda tehditlerin dozundaki artış nedeniyle, sonunun geldiğini fark etmektedir.

“8 Haziran 1909 tarihinde, gazeteye ertesi günün yazısını yazdıktan sonra en yakın arkadaşı Kıbrıslı Şevket'e vasiyetname niteliğinde bir mektup yazarak”³²⁵ her an beklediği ölüm için son hazırlığını yapar. Ertesi gün, 9 Haziran 1909 Perşembe günü akşam, arkadaşı Fazıl Ahmet'le birlikte bir arkadaşlarını görmeye giderlerken yolda ensesinden tek kurşunla vurularak öldürülür. Ahmet Samim'in romandaki diğer kişiler gibi fiziksel ve ruhsal portrelerine yer verilmemekle birlikte, “Ahmet Samim 25-26 yaşlarında, uzun boylu, yakışıklı, gözünü budaktan esirgemeyen, akıllı, atılgan, becerikli, bütün kızların ve kadınların dikkatini çeken bir aydınlı.”³²⁶ şeklinde bunun yerine geçecek kimi ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Bu tür ifadeler hemen hemen tüm erkekler için kullanılmaktadır.

İştirakçi Hilmi

Asıl adı, Hüseyin Hilmi'dir. Fakat *İştirak* gazetesini çıkardığı için İştirakçi Hilmi, sosyalizmi savunduğu için Sosyalist Hilmi diye anılmaktadır. 1880'li yılların başında orta halli bir ailenin çocuğu olarak doğar.

Doğru dürüst bir eğitim görmemiş, uzun boylu iri yarı bir gençtir. Düzgün bir iş edinemez. Yirmili yaşlarda zaptiye memuru olur ama sevilmeyen bir meslek olduğu için bırakır. O yıllarda tek mirasçısı olduğu amcası ölünce ondan kalan köşkü satarak parasıyla

³²⁵ Age, s. 75.

³²⁶ Age, s. 46.

İzmir gazetesini satın alır. 23 Temmuz 1907'de İzmir'deki en ünlü yazarları yanına alarak yayına başlar. Bir süre sonra gazetenin adını Serbest İzmir'e çevirir. Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a taşınır. Hasan Fehmi'nin öldürülmesi Hilmi'yi rejime karşı isyan ettirir. Bozuklukları gördükçe içinde başkaldırı duyguları filizlenir ama ne yapılması gerektiğini bir türlü kestiremez.³²⁷

31 Mart Olayı'ndan sonra Nisan 1909'da Romanya'ya giderek işçi olaylarına tanıklık eder. Orada, Avrupa'daki toplumsal gelişmeleri, Paris Komününü, sosyalizmi, Rusya'daki 1905 olaylarını öğrenir. Sosyalizmi benimseyerek yaşamı boyunca bu uğurda yaşamaya karar verir. Dönüşte, 26 Şubat 1910'da *İştirak* (katılım) adlı on beş günde bir yayınlanan gazeteyi çıkarır. Osmanlı Sosyalist Fırkası adıyla bir de parti kurmayı düşünür. Gazetede ki yazarlar arasında Avrupa'daki sosyalist akımları izleyenler de vardır. Onlar ünlü sosyalistleri gazetede tanıtırlar. Hilmi bu arkadaşlarının isteğiyle Fransız Sosyalist Partisi lideri Jean Jaures'e bir dostluk mektubu yazar. Bu, uluslararası sosyalizme açılım girişimidir. Jean Jaures'ten de bir dostluk ve kutlama mektubu alır. *İştirak*, Osmanlı'nın ilk sosyalist yayın organı olur. Fransa'daki sosyalist gazetelerden çeviriler yayımlar, işçi haberlerini duyurur. 1 Mayıs'ın İşçi Bayramı olarak kutlanmasını ister. Osmanlı Sosyalist Partisini kurmaya uğraştığı günlerde Ahmet Samim'in öldürüldüğünü haber alır. Refik Halit ve Kıbrıslı Şevket gibi arkadaşlarının Ahmet Samim için hazırladığı isimsiz yazıları her şeyi göze alarak *İştirak*'ın özel sayısında basar. Aynı gün Kıbrıslı Şevket'le birlikte tutuklanır. Sorgulandıktan sonra serbest bırakılırlar. Hilmi, Sosyalist Fırka'yı kurma hazırlıklarını hızlandırır. *İştirak*'ın 1 Eylül 1910'daki 18. sayısında Osmanlı Sosyalist Fırkasının kurulacağı duyurulur. *İştirak* bir hafta sonra fırkanın kurulduğunu duyurur. Bu duyurudan bir hafta sonra *İştirak* kapatılır. Onun yerine *İnsaniyet*'i çıkarır. 1 Aralık 1910'da o da kapatılır. Yerine *Medeniyet*'i çıkarır. O da iki sayı sonra kapatılır. 12 Haziran'da *İştirak* yeniden çıkar. Bir süre baskılara dayanan Hilmi, Paris'e gidip Jaures'le

³²⁷ Age, s. 93.

tanışmak ve 1 Mayıs törenlerini izlemek ister. 1913'te bu amacını gerçekleştirerek 12 Haziran'da yurda döner. Törenle karşılanmayı beklerken sadece sivil bir zaptiyenin onu gözaltına almak için beklediğini görür. Yakınını karşılamaya gelen bir arkadaşından Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'nın öldürüldüğünü haber alır. Bu cinayetle ilgili sorgulanır. Hiçbir kanıt olmamasına karşın Sinop'a sürgün edilir. Sinop'ta sürgün olan Refik Halit'in yardımıyla otel parasını denkleştirerek valilikten aldığı beş kuruşla geçinir. Adeta insanlardan kaçır, kahveye bile gitmeden, kırlarda dolaşarak zaman geçirir. 1916 yılında Refik Halit'le birlikte Sinop'tan Çorum'a sürgün edilir. Bir süre sonra Rusya'da devrim olduğunu duyunca çok sevinir. Gelecekle ilgili umutları tazelenir. Daha sonra, Çorum'dan Ankara'nın Balâ ilçesine sürülür. Mondros Mütarekesi'yle çıkan affa kadar orada kalır. İstanbul'a gelir gelmez *İştirak*'ı ve Osmanlı Sosyalist Fırkası'nı canlandırmaya girişir. Kardeşi Meki'yle görüştüktan sonra da eski arkadaşı Mustafa Sermet'i bulur. Sermet'ten aradığı desteği bulamaz. 20 Şubat 1919'da Türkiye Sosyalist Fırkasını kurar. 28 Nisan 1919'da *İdrak* gazetesini yayınlamaya başlar. Sosyalistleri partide ve gazetede toplamaya çalışır. Parti tüzüğünün ilk maddesi, "Fırkanın kurucusu İştirakçi Hilmi arkadaş azledilemez, daimi başkandır."³²⁸ olunca tepki çekse de 1921'de 1 Mayıs'ın tatil olmasını sağlayınca ona olan ilgi artar. Hilmi'nin rahatsız ettiği çevreler de ona zorluk çıkarmaya çalışmaktadır. 15 Kasım 1922'de bir zaptiye tarafından vurularak öldürülür.

Zeki Bey

Zeki Bey, 1866'da Kayseri'de doğar. Mektebi Sultaniyi birincilikle bitirdikten sonra Mektebi Mülkiyeyi de üstün başarıyla bitirir. Bir süre Fransızca öğretmenliği yaptıktan sonra, maliye ve Fransızca bilgisinin yüksekliğinden dolayı Düyunu Umumiyyede

³²⁸ Age, s. 156.

“Kontrol Kalemi Müdürlüğü”³²⁹ görevine getirilir. Bu görevini sürdürürken dönemin ünlü tarihçilerinden Murat Bey’in *Mizan* gazetesinde başyazar olur. Orada, Düyunu Umumiye’deki yolsuzluklarla ilgili yazdığı yazılar büyük yankı uyandırır. Sermet’i de yanına alır. *Şehrah* (ana yol) adlı gazeteyi çıkarırlar. İttihat ve Terakkinin önde gelen yöneticileri telaşa kapılır ve Zeki Bey’in susturulması kararını alırlar. Önce tehdit mektupları ve şantajlarla susturilmaya çalışılır. O ise, Hasan Fehmi ve Ahmet Samim gibi yolsuzlukları açıklamayı sürdürür. 10 Temmuz 1911 tarihinde akşam, evine dönerken, izlendiğini fark edemez. Arkadaşlarından ayrıldıktan hemen sonra köşede bekleyen iki kişinin silahlı saldırısıyla öldürülür. Kaçan iki kişi zaptiye’nin çabasıyla yakalanır. Suçlarını kabul ederler ama kimden emir aldıklarını söylemezler. Tetikçiler Çerkez Ahmet ve Mustafa Nâzım on beşer yıl hapis cezasına çarptırılır. Anlatıcıya göre, gerçek suçlu olan, Hasan Fehmi ve Ahmet Samim’i de öldürten İttihat ve Terakkinin kara çetesi, suçu tetikçilere yıkarak adaletin pençesinden kurtulmuştur.

Silahçı Hasan Tahsin

Silahçı Hasan Tahsin, 1883’te İstanbul’da doğar. Harbiyeyi bitirdikten sonra Van’a atanır. Oradan kendi isteğiyle Kuleli Askeri Lisesine atanır. “Girişken, ordu disiplinine uyan, gözünü budaktan esirgemeyen, güçlüklerden yılmayan, romantik yapılı, şiir ve resimle uğraşan, ... politika.... yla da uğraşan, Padişah hakkında ileri geri konuşan”³³⁰ bir kişidir. Bu yüzden Mısır’a kaçmak zorunda kalır. Selanik’e yerleşir. Yüzbaşıyken ordudan ayrılır. Babası Binbaşı Seyit Bey’dir. İki kız kardeşi vardır. Hasan Tahsin Bey II. Meşrutiyet’in başlarında Selanik’te *Silah* adında bir dergi çıkarır. Bu nedenle Silahçı Tahsin diye anılır. Selanik, İttihatçıların merkezi durumunda, o da İttihatçıların fedailer

³²⁹ Age, s. 114.

³³⁰ Age, s. 163-164.

arasındadır. Sonra İttihatçıların arasında oluşan muhalif gruba katılır. Toplantılarda yaptığı coşkulu konuşmalarla heyecan uyandırır. Yazılarında hem İttihatçıları eleştirenlere hem de Balkanlarda Osmanlılara karşı savaşan Sırp, Bulgar ve Rum çetelere saldırır. Yazıları çok okunur ve o dönemin hürriyet kahramanları arasında sayılır. Ekonomi ve hukuk bilgisi derin olmadığından aydınlar onu çok yüzeysel ve aşırı milliyetçi bulur. Sınıf arkadaşı Mustafa Kemal, onun için, “Köylerde, kasabalarda hatta büyük şehirlerde avam için Tahsin, milliyet ve vatanseverliğin bir sembolüydü. Bence zavallı ve garip bir tipti.”³³¹ der.

Yazılarıyla kimi zaman İttihatçıları da hedef alınca *Silah* kapatılır. Yerine *Salâh*’ı çıkarır. O kapatılınca *Sabah*’ı, sonra *Bomba*’yı, sonra yine *Silah*’ı çıkarır. İstanbul’a gelir. Amacı İstanbul’da bir gazete çıkarmaktır. Fakat eski İttihatçı dostlarından destek alamaz. İktidardaki eski arkadaşları Tahsin’den kurtulmak için onu Bulgaristan’daki ayrılıkçı çetelerle savaşmaya gönderirler. Bu gizli göreve gönülsüz giden gazeteci Silahçı Tahsin Makedonya’daki görev yerine gittikten sonra dönmeye karar vererek, Sofya’daki eski arkadaşı Mustafa Kemal’e akıl danışır. O, Teşkilatı Mahsusa’nın kesin kurallarını bildiğinden hayatının tehlikeye düşmesini istemez ve dönmemesini tavsiye eder. Sofya’ya gelen Talat Paşa’yla da görüşen Hasan Tahsin, onun da orada kendisinden direktif beklemesini söylemesine rağmen, gizlice İstanbul’a döner. Birkaç gün dinlendikten sonra 26 Temmuz 1914’te kendisine gizli görevi veren Teşkilatı Mahsusa yöneticisi Süleyman Askeri Bey’i görür. O, çok soğuk bir karşılamadan, “*Birkaç gün bekle, bu işi halletmeye çalışacağım.*”³³² diyerek gönderir. Vedalaşmadan ayrılırlar. Ertesi sabah, kapıya gelen bir zaptiye arabasıyla Süleyman Askeri Bey’in yanına götürülür. Bir masada ikram edilen uyku hapi atılmış kahveyi içince uyuklamaya başlar. O sırada Kuşçubaşızade Eşref adlı kişi tarafından iple boğularak öldürülür. Cesedi, bir çuvala konarak Edirnekapi

³³¹ Age, s. 165.

³³² Age, s. 179.

taraflarındaki mezarlıkta bir hendeğe atılır. Bir hafta sonra bulunduğunda, ceketindeki etiketin yardımıyla terzi tarafından teşhis edilir fakat katiller bulunamaz.

Mustafa Sermet

Mustafa Sermet'in doğum yeri, yılı vb. hakkında bilgi bulunmamakla birlikte özel yaşamı ve ilişkilerine diğer asli kişilerden daha fazla yer verilmiştir. Örneğin, Sermet'in Nejade ile ilişkisi,

Nejade'nin asıl merakı Sermet'ti. Sermet'le konuşur, hayran hayran onu dinlerdi. Sermet de Nejade'yi çok beğeniyor ama o adamın damadı olmak istemiyordu. Artık 20 yaşına gelmiş ve siyasi konuları Sermet'le tartışacak olgunluğa ulaşmış olan Nejade ise Sermet'in kaygılarını anlayışla karşılıyor, evlenme konusunda ona hiç baskı yapmıyordu. Aralarındaki duygusal ilişki yıldan yıla geliyordu. Bu ilgi ilk önce bakışlarda belirdi. Birbirlerini kaçamak bakışlarla süzüyorlardı. Sonra elleri bu duygularını açığa vurdu. El sıkışırken parmaklarını kenetlenir gibi sınıksız bastırıyorlar ve eller konuşmaya başlıyordu. Daha sonra eller bele ve göğüslere uzandı. Sonra dudaklar ellerin üzerinde gezindi. Daha sonra da dudaklar birbiriyle tanıştı. Ve bu sıcak tanışıklık onları mutluluklara sürükledi. Nermin ile Nesrin de bu mutluluğa uzaktan tanık oluyor ve bu ilişkiye sıcak bakıyorlardı.³³³

şeklinde açıklanmaktadır. Neticede Sermet, Nejade'yle evlenir. Kendileri evliliği şart görmemelerine karşın çevrenin baskısıyla bu karara varırlar.

Sermet'le ilgili olarak romanda, diğer asli kişilerden daha fazla ayrıntıya yer verilmesinin nedeni, yazarın tarihi kişilerle ilgili, belgeye dayanmayan bilgiye yer vermek istememesi gösterilebilir.³³⁴ Sermet dışındaki asli kişiler, dönemin gerçek kişileridir. Sermet'le birlikte diğer bazı kişiler ise kurmaca kişiliklerdir ve yazar tarafından şekillendirilmişlerdir.

Mustafa Sermet, Ahmet Samim'in Mektebi Sultaniden ve Mektebi Mülkiyeden sınıf arkadaşıdır. Hasan Fehmi'nin başyazarı olduğu *Serbesti* gazetesinde onun yardımcısı

³³³ Age, s. 30.

³³⁴ Hıfzı Topuz, kendisiyle yapılan söyleşilerde bu durumu ifade eder. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Sarıkaya, Hıfzı Topuz'la Görüşme, 26 Ocak 2005.

olarak çalışmaktadır. “*Hasan Fehmi Bey, onun için hoca gibidir. Ona büyük hayranlık duyar.*”³³⁵ Babası mutasarrıf emeklisi Sacit Bey, annesi Sıdika Hanım, kardeşleri Nermin ve Nesrin ile birlikte konakta yaşamaktadır. Mektebi Mülkiye yıllarındayken Abdullah Zühtü’nün *Yeni Gazate*’sinde çalışmaya başlar. 1908’de Meşrutiyet’in ilanından sonra Mevlanzade Rıfat’ın *Serbesti* gazetesinde çalışır. Babasının yakın arkadaşlarından, komşuları Hüdayi Bey’in kızı Nejade ile çocukluktan itibaren birbirlerini sevmektedirler. Sermet’in kardeşleri Nermin ile Nesrin de bu mutluluğa uzaktan tanık olur ve bu ilişkiye çok sıcak bakarlar. Nejade’nin babası Hüdayi Bey öldükten sonra evlenebilirler.

Sermet, Hasan Fehmi’nin öldürüldüğü günün sabahında onun öldürüleceğine ilişkin İttihatçıların aldığı kararı Nejade’den öğrenir fakat Hasan Fehmi’ye haber vermeyi başaramaz. Sermet, Hasan Fehmi’nin ölümünden sonra isteksiz, mutsuz birisi olur, kendini yalnız hisseder. Hele Ahmet Samim de olmasa gazetecilikten soğuyacak noktaya gelir. Onunla hemen her gün buluşarak dertleşirler. Bu günlerin birinde, bir akşam iş çıkışında Sermet izlendiklerini fark eder. İzleyenlerden birini yakalayıp konuştururlarken silahlı olan diğerinin gelmesiyle onu da ellerinden kaçırlar. Bu olaydan bir süre sonra Samim’in öldürülmesi, cenazesinin zaptiyelerce kaçırılıp vasiyeti dışında bir yere gömülmesi, o dönemdeki baskının boyutunu göstermesi açısından Sermet’i oldukça tedirgin eder.

Sermet, Hasan Fehmi’nin öldürülmesinden sonra *Serbesti*’de onun yerine yazmaya başlayan Zeki Bey’le de çok iyi dost olur. Zeki Bey, *Serbesti*’den ayrılıp *Şehrah*’ı çıkarmaya başlayınca onunla birlikte orada da yazmayı sürdürür. Zeki Bey’in ölümünden sonra *Şehrah*’tan ayrılır. Zeki Bey’den sonra orada çalışmanın anlamı kalmaz. Zaman zaman *Sevettifünun*’a yazmakla yetinir. Yakından tanıdığı üç gazetecinin ölümünden sonra Sermet’in keyfi iyice kaçmıştır. Nejade’nin babası İttihatçı Hüdayi Bey, ölmeden bir gün

³³⁵ Age, s. 11.

önce Sermet ve babası Sacit Bey'i yemeğe çağırır ve önemli açıklamalar yapar. Sermet'e, Zeki Bey'den sonra "Sermet oğlum, sırada sen de vardın, ben engel oldum."³³⁶ der. O akşam anlattıkları hem Sermet'in onun hakkındaki düşüncesini değiştirir hem de cinayetlerin kaynağıyla ilgili görüşünün netleşmesine katkı sağlar. Babası Sacit Bey'in de anlattıklarından sonra, "Cinayet olayı Sermet'in kafasında iyiden iyiye aydınlanır. Demek ki bu üç kanlı cinayeti de düzenleyen Serez Mutasarrıfı Şükrü Bey'dir."³³⁷ Bu konuşmalardan sonra Sermet'in geleceğe dair umudu azalır ve karamsarlığı iyice artar.

Sermet, Mondros Mütarekesi'nden sonra sürgünden dönen İştirakçi Hilmi'nin görüşmek istediği ilk kişilerdendir. Hilmi ondan, kuracağı partiye katılmasını ve çıkaracağı dergide yazı yazmasını ister. Sermet, "...ben de sosyalizmi tek çıkar yol olarak görüyorum ama vatan kurtarıldıktan sonra. Bugün her şeyden önce bütün gücümle bağımsızlık ve egemenlik savaşına katılmak isterim. Sosyalizm için savaş, gücümüzü dağıtabilir. Bence bölünmeyelim ve vatani kurtarmak için birlik olalım."³³⁸ diyerek Sosyalist Partiden uzak duracağını belirtir. Gazete konusunda ise, "O iş başka. Ben gazeteciyim. Düşüncelerime uygun gazeteyi desteklerim. Sana şimdiden söz veriyorum. Kadronuzda yer alacağım."³³⁹ diyerek destek olacağını açıklar.

Sermet'le konuştuktan bir hafta sonra Hilmi, 20 Şubat 1919'da Türkiye Sosyalist Fırkasını kurar. Ondan iki ay sonra 28 Nisan'da da çıkarmaya başladığı *İdrak* gazetesinde Sermet'in yazıları çıkmaya başlar. Sermet'le Hilmi'nin arası Hilmi'nin bütün yetkileri kendinde toplayan, kendini beğenmiş tavırları yüzünden açılır. Sermet, gazeteye yazı vermeyi bırakır. Anadolu'dan başlayan Kurtuluş Savaşı'na katkı sağlamadığı için kızdığı

³³⁶ Age, s. 132.

³³⁷ Age, s. 139.

³³⁸ Age, s. 152.

³³⁹ Age, s. 153.

Hilmi'den uzaklaşan Sermet, “Bir yığın gizli görevle, Milli Mücadele'nin hizmetinde”³⁴⁰ çalışmaktadır.

Çanakkale cephesinde yakından tanıdığı Mustafa Kemal'in Anadolu'da başlattığı Kurtuluş Savaşı'na katılmak için Ankara'ya giden Sermet, onun “İstanbul'da gazeteci olarak daha yararlı olacağını”³⁴¹ söylemesi üzerine geri döner ve çeşitli görevler üstlenir.

Hasan Fehmi, Ahmet Samim, Ziya Bey, İştirakçi Hilmi ve Silahçı Hasan Tahsin'i öldüren İttihatçı Serez Çetesinin lideri Şükrü Bey'in Gazi'ye de suikast girişiminde bulunması üzerine yakalanıp idama mahkûm olduğu süreci İzmir'de yakından izleyen Sermet, onun idamını gördükten sonra buruk bir teselliyle İstanbul'a döner.

2.10.4.2.2. Diğer Kişiler

Romanda, asli kişiler dışında ayrıntılı olarak ele alınmayan, olaylar içinde kısaca yer verilen veya sadece ismi geçen kişiler de şunlardır:

Mustafa Kemal Paşa, Celal Sahir, Ertuğrul Şakir, Mevlanzade Rıfat, Refik Halit, Yunus Nadi, Yakup Kadri, Rıza Tevfik, Mizancı Murat, Sadrazam İştirakçi Hilmi Paşa, İttihat ve Terakki Cemiyeti yöneticileri Enver, Talat ve Cemal Paşalar, II. Abdülhamit, Prens Sabahattin, Ahmet Rıza, Doktor Nâzım, Hoca Kadri, Mahmut Celalettin Paşa, Hüseyin Cahit, Maliyeci Cavit, Mustafa Sermet'in babası Sacit Bey, Mustafa Sermet'in kardeşleri Nermin ve Nesrin, Mustafa Sermet'in annesi Sıdıka Hanım, Mustafa Sermet'in karısı Nejade, Nejade'nin babası İttihatçı Hüdayi Bey, Ahmet Samim'in karısı Kadriye, Ahmet Samim'in arkadaşı Ali Selami, Ahmet Samim'i büyüten amcası Asım Bey, Ahmet Samim'in babası Tevfik Bey, Ahmet Samim'in çalıştığı *Sadayı Millet* gazetesinin sahibi Kozmide Efendi, Ahmet Samim'in yardımcısı Şahabettin Süleyman, Ahmet Samim'in

³⁴⁰ Age, s. 159.

³⁴¹ Age, s.211.

arkadaşı Kıbrıslı Şevket, Ahmet Samim'in çocukları Nevin ve Güzin, Ahmet Samim'in yanında vurulduğu arkadaşı Fazıl Ahmet, Sadrazam İbrahim Hakkı, Refi Cevat, Fransız Sosyalist Jean Jaures, Sadrazam Mahmut Şevket Paşa, Zeki Bey'in çalıştığı *Şehrah* gazetesinin sahibi Hayrettin Paşazade Mehmet Bey, kiralık katiller Serezli Mustafa Nâzım, Çerkez Ahmet, Mümtaz ve Teğmen Şeref, Mondros'u imzalayan Bahriye Nazırı Rauf (Orbay), Kara Vasıf, Kara Kemal, Ahmet Rami (Topuz), Sermet'in Çanakkale'den arkadaşı Avustralyalı John Martin, İzmir Suikastını düzenleyenler: Ziya Hurşit, eski Serez Mutasarrıfı İzmit Milletvekili Şükrü, eski Ankara Valisi Abdülkadir, Terakkiperver Fırkanın kurucularından Halis Turgut, Albay Ayıcı Arif, Rüştü Dadaş, İsmail Canpolat, Manisa Milletvekili Abidin, Sarı Efe Edip, emekli subay Rasim, tetikçiler Laz İsmail ve Gürcü Yusuf ile tekne sahibi ve suikastın ihbarcısı Giritli Şevki, İzmir İstiklal Mahkemesi Başkanı Ali (Çetinkaya), üye Kılıç Ali, üye Reşit Galip ve savcı Necip Ali.

2.10.4.3. Mekân

Romanda, olayların anlatımı ön planda olduğundan mekân tasviri geri plandadır. Olaylar çoğunlukla İstanbul'da geçmektedir. Tüm mekânlar gelişme ve olaylardan söz edilirken sadece isim olarak belirtilen yerlerdir. İstanbul dışında Kurtuluş Savaşı'nın merkezi Ankara, Gazi'ye suikast girişimi yapılan ve İştirakçi Hilmi'nin doğup büyüdüğü, ilk gazetesini çıkardığı İzmir, Hasan Fehmi'nin ailesinin göç edip geldiği Yunanistan, II. Abdülhamit'in baskılarından bunalan muhaliflerin kaçtıkları ve İttihatçıların örgütlendikleri Mısır, Makedonya, Sırbistan, Bulgaristan, Fransa, Romanya, İsviçre, Belçika, İngiltere, Samim'in ilk ve ortaokulu okuduğu Gümüşhane ve Musul, İştirakçi Hilmi'nin sürgün edildiği Sinop ve Çorum, önemli savaşların yapıldığı Çanakkale ve Trablus romanda bahsi geçen diğer mekânlardır.

Anlatıcı, olayları ve kişileri ön plana çıkarmak amacıyla olduğu için bu yerler ayrıntılı tasvir edilmemektedir. Bununla birlikte mekânın kısaca tasvir edildiği birkaç örnek de vardır. Bunlardan biri aşağıdaki gibidir:

İstanbul'da 1910 kışı bir türlü bitmek bilmedi. İlkbahar da bol yağışlı, soğuk ve fırtınalı geçti. Ama mayıs başlarında yaz birdenbire bastırdı. Boğaz kıyıları rengârenk çiçeklerle donandı. Bahçelerden taşan güller, leylaklar, mor salkımlar, sardunyalar, Çamlıca sırtlarında, Emirgan ve Yıldız korularında manolyalar, ıhlamurlar, kestaneler, çiçeklerini dökmeye başlayan erguvanlar, köşkerin ve yalıların bahçelerinde erik ve kiraz ağaçları, Arnavutköy sırtlarında kızaran çilekler gümbür gümbür gelen yazı müjdeliyordu. (...) Doğanın sunduğu bu huzur dolu atmosfere karşın İstanbul huzursuzdu.³⁴²

2.10.4.4. Zaman

Olay zamanı, 1909–1926 arasındır. Anlatılan olaylar, gazeteci Hasan Fehmi'nin öldürüldüğü 1909 yılından başlamakta, 1926 yılında, Gazi Mustafa Kemal'e suikast girişiminde bulunanların yargılanıp idam edilmesiyle sona ermektedir. Bununla birlikte, “Bu Düyunu Umumiye nasıl bir kuruluşu? 1881'de kurulmuş bir sömürge kurumuydu.(...)”³⁴³ denilerek, geriye dönüşlerle kurumlar ya da kişiler hakkında bilgi vermek amacıyla 1881'e kadar gidildiği görülmektedir. Böylece geriye gidilerek zamanın genişletildiği görülmektedir. Bu geriye gidişler olaylarla ilgili değildir. Sadece söz konusu edilen kurum ya da kişiyle ilgili bilgi vermek için kullanılır. Buna bağlı olarak romanda 1909-1926 arasındaki 17 yıllık sürede ortaya çıkan gelişmelerin anlatıldığı; ayrıca yer yer bazı bilgiler vermek için geriye gidilerek zaman diliminin genişletildiği söylenebilir.

2.10.5. Tema

Roman, tarihi niteliktedir. Olaylar, 1909 yılından, 1926 yılına kadar geçen 17 yıllık dönemi kapsamaktadır. Romanda bahsi geçen dönemde, cinayete kurban giden beş gazetecinin yaşamları başta olmak üzere, ilgili dönem anlatılmaktadır. “Basın sözde

³⁴² Age, s. 46.

³⁴³ Age, s. 111.

özgürlüğe kavuşmuş, sansür kaldırılmıştı ama İttihatçılara ters düşecek tarzda yazı yazarlar, karşı koyanlar vatan haini sayılıyordu. Canları tehlikedeydi.”³⁴⁴ denilerek o dönemde gazetecilere uygulanan baskılar ve onların yaşamının ne denli tehdit altında olduğu vurgulanmaktadır. Romanda, “Abdülhamit döneminde muhalifler sürgüne gönderilir ama genelde ölüm korkusu altında yaşamazlardı. İttihatçılar ise her fırsatta yasaları çiğniyor ve ülkede terör havası estiriyorlardı. Halk, özellikle memurlar ve aydınlar büyük bir huzursuzluk içindeydi.”³⁴⁵ denilerek döneme dair yargı verilmektedir.

Bu dönemde, *Serbesti* gazetesinin başyazarı Hasan Fehmi’nin, kimliği belirsiz kişilerce vurulması, *Sadayı Millet* gazetesi yazarı Ahmet Samim’in öldürülmesi, Düyunu Umumiye’nin kontrol genel müdürü ve *Serbesti* gazetesi başyazarı Zeki Bey’in kimliği belirsiz kişilerce öldürülmesi, Osmanlı Sosyalist Fırkasının kurulması, İştirakçi Hilmi’nin öldürülmesi, Teşkilatı Mahsusanın kuruluşu, Silah gazetesi yazarı Silahçı Tahsin’in öldürülmesi, Çanakkale deniz ve kara zaferleri, Mondros Mütarekesi’nin imzalanması, vatanın işgali karşısında Mustafa Kemal’in Anadolu’ya geçerek Kurtuluş Savaşı’nı başlatması, gerici faaliyetleri bastırmak için İstiklâl Mahkemelerinin kurulması ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının Şeyh Sait Ayaklanması ile ilişkisinden dolayı kapatılması, Gazi Mustafa Kemal’e suikast girişimi suçlularının cezalandırılmaları gibi döneme ilişkin gelişme ve olaylar romanda ayrıntılarıyla anlatılmaktadır.

2.10.6. Anlatım

Romanın anlatıcısı, *yazar anlatıcısıdır*. Bakış açısı da *ilahî (hâkim) bakış açısıdır*. Yazar anlatıcı, dönem ve kişilerle ilgili olarak, okuyucuya belli bir görüş aktarmaya çalışmakta, bunun için yer yer taraflı davranmakta, bilgi vermekte ve yorumlar

³⁴⁴ Age, s. 15.

³⁴⁵ Age, s. 16.

yapmaktadır. Özellikle bu dönemde katledilen gazeteciler hakkında olumlu yorumlar yapılmakta, İttihat ve Terakki Cemiyeti, ona bağlı Serez Çetesi ve bunların yöneticileriyle ilgili ise olumsuz yorumlar yapılmaktadır. Hasan Fehmi'nin cenaze töreni hakkında, içinde metinler arası bir alıntının da yer aldığı bölümde,

O gün yer yerinden oynadı. Bütün İstanbul ayağa kalkmıştı. Cenaze alayı bir çığ gibi çoğalarak 50-60 bini bulmuştu. Halide Edip, Mor Salkımlı Ev'de, o günü şöyle anlatır: 'Evimin penceresinden cenaze alayını gördüm. Âdeta o beyaz sarıklı müthiş kalabalık bir papatya tarlasını hatırlatıyordu. Ortılığı herhangi bir gürültüden daha korkunç bir sessizlik sarmıştı.' ³⁴⁶

denilerek yorum yapılmakta, abartılı bir anlatıma başvurulmaktadır. İttihat ve Terakki Cemiyeti için bir yerde, "Bu komitenin, o yıllarda büyük eylemler gerçekleştiren anarşistlerden esinlendiği anlaşıyor."³⁴⁷ denilirken, başka bir yerde, İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakkiciler için, "Gerçekte değişen neydi? İktidarı ele geçirenlerin hiçbir köklü reform tasarıları yoktu. Halk kısa zamanda büyük bir düş kırıklığına uğradı, bayram sona erdi. Adam kayırmalar, yolsuzluklar aldı yürüdü."³⁴⁸ denilerek taraflı bir yaklaşım sergilenmektedir.

Yazar, romanını oluştururken dönemin tarihi olaylarının yanı sıra anılardan, meclis konuşmalarından, özel mektuplardan, tehdit ve ihbar mektuplarından da yararlanmışır. Serez Çetesi'nden Hasan Fehmi'ye gönderilen bir ihbar mektubu şöyledir:

İmzamı koymaktan çekinmemi takdir edersiniz. Hatta bu mektubu da kendi el yazımla yazmıyorum. Hükümetimizi tutan komite, zatiâlinizin ve sizin peşinizden gelip de bize muhalefet eden kalem sahiplerinin idamına kesin surette karar vermiş bulunuyor. Bunu sağlam kaynaklardan öğrendim. Size bu kararı bildirmekle vicdani görevimi yaptığuma inanıyorum. Tedbirli olunuz. Cenabı Hakkın himayesi üzerinizden eksik olmasın, âmin.³⁴⁹

Romanda en dikkat çekici anlatım tekniği geriye dönüştür. Kronolojik anlatım yer yer kesilerek geriye dönülmekte, kişilerin ya da kurumların geçmişleri hakkında bilgiler

³⁴⁶ Age, s. 38.

³⁴⁷ Age, s. 19.

³⁴⁸ Age, s. 21.

³⁴⁹ Age, s. 13.

verilmektedir.³⁵⁰

Tarih anlatımını desteklemek için 26 adet fotoğraf kullanılmıştır. Bunların üçü gazetelerin fotoğrafı, üçü gazetelerde yer alan karikatürler, diğerleri de romanda adı geçen kişilerin fotoğraflarıdır. Fotoğraflarla birlikte bunları açıklayan bilgilere de yer verilmiştir. Bu unsurlar romanın belgelere dayandırıldığıнын bir diğer göstergesidir.

Öyküleme anlatım türünden sıkça yararlanılmaktadır. Öyküleme içerisinde diyaloglar da yer yer kullanılır. Bunun nedeni romanda olayların ön planda tutulmasıdır.

Romanda çok sınırlı olarak iç çözümleme tekniğine de başvurulmuştur. Buna en uygun bölüm, Ahmet Samim'in öldürüleceğini anladıktan sonra, aklından geçenlerin anlatıldığı bölümdür. Bu bölüm şöyledir:

Kendini bu sona hazırlamıştı. Ölümünden korkmuyordu. Ama ölümler de acı duymak istemiyordu. Bir kurşun beynini delerek onu bir anda yok edecekse sorun yoktu ama kurşun hedefini bulamaz, acı çeke çeke ölümü beklerse bu, işkencelerin en korkuncu olurdu. 'Ölünceye kadar Allah kerim. Ölünce de zaten acı duymayacağım. Neden üzüleyim.' diye düşündü. Ölünce her şeyin biteceğine inanıyordu. Ne cennet ne cehennem, tam bir yokluk. Ruhun vücuttan ayrılıp uçuşmasına, başka âlemlere gitmesine hiçbir zaman akıl erdirememişti.³⁵¹

Romanda kısa cümleler kullanıldığı, yalın, kolay anlaşılabilir, güncel bir Türkçe kullanmaya özen gösterildiği ve akıcı bir anlatım oluşturmaya çalışıldığı görülmektedir.

2.10.7. Genel Değerlendirme

1909-1926 yılları arasında gerçekleşen beş önemli siyasi cinayetin ve bu cinayetleri işleyenlerin gerçekleştirmeye çalıştıkları Gazi Mustafa Kemal suikastının, ayrıntılarıyla anlatılmasının amaçlandığı romanda, bu olaylarla birlikte o dönemdeki başka önemli gelişmeler de anlatılmaktadır.

Romanda, 1909-1926 yıllarını kapsayan dönem, yoğun ve sürükleyici bir üslup ile

³⁵⁰ Geriye dönüş örneklerine zaman bölümünde yer verilmiştir.

³⁵¹ Age, s. 72.

anlatılan olay örgüsü içinde ele alınmaktadır. Bu olayların yer aldığı 1909-1926 yılları arasındaki 17 yıllık dönem, romanın zamanını oluşturmaktadır.

Mekân, olayların ağırlıklı olarak yaşandığı İstanbul'dur. Bunun yanında Ankara, İzmir, Yunanistan, Mısır, Makedonya, Sırbistan, Bulgaristan, Fransa, Romanya, İsviçre, Belçika, İngiltere, Gümüşhane, Musul, Sinop, Çorum, Çanakkale ve Trablus romanda adı geçen başlıca mekân adlarıdır.

Romandaki kişiler, bir bütün olarak ele alınmamakta, iç dünyalarıyla tanıtılmamakta, olay içindeki rolleriyle öne çıkmaktadır. Sonuç olarak, romanda amaç genç kuşaklara tarihi bilgileri roman türünün olanaklarını kullanarak vermektir.

2.11. Kara Çılgılık -Afrika'da Başkaldırı ve Aşk³⁵²

2.11.1. Tanıtım

Hıfzı TOPUZ'un on birinci romanı olan *Kara Çılgılık*, Eylül 2008'de yayımlanmıştır. Romanda, 1957-1961 yılları arasında, Türkiye'de basın özgürlüğü yok edildiği için çalışamayan, ülkedeki baskıcı rejimden kurtulmak için Kara Afrika'ya gazeteci olarak giden, yaşamını sürdürebilmek için yurt dışına çıkmak zorunda kalan Vedat Sonçağ'ın orada yaşadıkları ve öğrendikleri anlatılmaktadır. Sömürgecilere karşı özgürlük mücadelelerinin arttığı Kongo'daki gelişmeler, romanda geniş olarak ele alınır. Yapılan demokratik seçimle kendi liderini seçen halkın tercihinine saygı duymayan kapitalizmin, acımasız sömürü araçlarıyla geri kalmış toplumların gelişmesini engelleme çabaları, Kongo örneği ile anlatılmaktadır. Romandaki önemli olaylar ve bu olaylarda etkili olan kişiler, 10 bölümde; I-Kumru, II-Kongo Kaynıyor, III-Lumumba'nın Yaşamı... şeklinde isimlendirilerek ve numaralandırılarak tanıtılmaktadır.

³⁵² Topuz, *Kara Çılgılık*, Remzi Kitabevi, 3.b., İstanbul, 2008, s. 197.

Romandaki olaylar, 1957’de, Menderes Hükümetinin baskıcı uygulamalarından kaçarak Afrika’ya giden Vedat Sonçağ’ın yolculuğunun anlatılmasıyla başlamakta, Afrika’daki bağımsızlık savaşlarının kanla bastırılması, Lider Lumumba ve arkadaşlarının, daha sonra da Vedat’la birlikte Lumumba’yı aramaya giden gazeteci Yasmine’in öldürülmesi sonrasında Vedat’ın İstanbul’a dönmesiyle sona ermektedir. Aynı dönemde, 1960’ta Türkiye’de ordunun yönetime el koymasının ardından tutuklu gazeteci ve aydınların serbest bırakılmaları ile sağlanan özgürlük ortamının, beş ay sonra “Atatürkçü ve devrimci aydınların üniversitedeki görevlerinden uzaklaştırılmalarıyla”³⁵³ tersine dönmesi gibi gelişmeler de romanın son bölümünde anlatılmaktadır.

2.11.2. Hakkındaki Değerlendirmeler

Hıfzı TOPUZ, *Aydınlık* dergisinde yayımlanan Zeynep Yaşar’la mülakatında, Afrika’nın nerelerine gittiğinin sorulması üzerine, birçok yerine gittiğini, Kongo’da bir yıl kaldığını, çok sevdiği “*Kara Çılgılık*” kitabını Senegal ve Kongo gezilerinde kendisini etkileyen olaylardan esinlenerek yazdığını anlatmaktadır.³⁵⁴

Başka bir söyleşisinde de Hıfzı TOPUZ, gazeteci Mesut Şenol’a, “Bir sene Kongo’da kaldım. Yine gazetecilik eğitim seminerleri düzenledim. Oradaki iç savaşları yakından izledim. Ve bir kitap yazdım, ‘Kara Çılgılık’ diye. Bu kurmaca kitapta, Türkiye’den bir gazeteci oraya gidiyordu. O gazeteci de bendim aslında. Oradaki olayların hepsi doğrudu.”³⁵⁵ diyerek romanı kendi anılarından yola çıkarak yazdığını belirtmektedir.

Turgay OLCAYTO, Karadeniz Ereğli *Önder* gazetesindeki yazısında, Hıfzı Topuz’un *Kara Çılgılık* romanının Afrika’da yeni sömürgeciliğe karşı direnen bağımsızlık

³⁵³ Age.

³⁵⁴ Yaşar, *Cumhuriyet’le Yaşıt Olan Usta Yazar Hıfzı Topuz*, *Aydınlık* dergisi, 27.06.2014.

³⁵⁵ Şenol, *Hıfzı Topuz İle Ev Söyleyişi*, *Kentim Şişli* gazetesi, 6.1.2014.

tutkunu bir lider olan Lumumba'nın yaşamından esinlendiğini, 60'lı yılların Afrika'sını Vedat Sonçağ adlı gazeteciyi eksen alarak öyküleştirdiğini söylemektedir.³⁵⁶

2.11.3. Özet

Adnan Menderes'in başbakan olduğu 1957 yılının Şubat ayında, ülkede giderek özgürlükler kısıtlanmakta, basına oto sansür uygulaması konusunda gazete patronları ve genel yayın yönetmenleri aracılığıyla baskılar yapılmaktadır. Başbakanın bir cumartesi akşamı gazete patronları ve genel yayın yönetmenleri ile yaptığı toplantıya bir siyasi gazetede yazar olan Vedat Sonçağ, patronun yerine gönderilir. Başbakanın ülkedeki tüm olumsuzluklardan muhalefeti sorumlu tutan konuşmasının ardından patronlar da onu destekleyen övücü konuşmalar yaparlar. Bunun üzerine söz alan Vedat, ortalığın hiç de söylendiği gibi güllük gülistanlık olmadığını, birçok muhalif gazetecinin tutuklandığını, gazete ve dergilerin kapatıldığını, baskıların giderek yoğunlaştığını söyler. Başbakan da kızgın bir ifadeyle, bu konuşmanın bile bir özgürlük göstergesi olduğunu vurguladıktan sonra, bir başbakana karşı bunları söyleme cesaretini nereden aldığını sorar. Vedat, patronların da kendisi aleyhine konuşmaları ve bir daha böyle kişilerin toplantıya alınmamasını söylemeleri üzerine toplantıyı terk eder.

Ertesi gün, gece yarısına doğru Vedat'ın telefonu çalar. Telefonu açan Vedat'a, telefondaki kişi, oldukça ağır küfürler ve tehditler savurarak telefonu kapatır. Ardından pencereye gelen taşla cam boydan boya kırılır. Ev zemin katta olduğu için bir baskına uğramaktan korkan Vedat ve sevgilisi, uyuyamadan sabahı eder. Pazartesi, Vedat'ın konuştuğu patronu, babacan bir tavırla, aylığını kesmeyeceğini ama ortalık yatışana kadar bir süre İstanbul'dan ve gazeteden uzak durmasını ister. Olay unutulunca yeniden işine

³⁵⁶ Olcayto, Kdz. Ereğli *Önder* gazetesi, 23.10.2008.

dönebileceğini söyler.

Vedat, bu baskı ortamında başka gazetelerde de iş bulamayacağını düşünür. Patronunun da onayını alarak o günlerde kaynamakta olan Kara Afrika'ya gitmeye, oradan röportajlar, siyasal ve kültürel yazılar göndermeye karar verir. Kendi gazetesi dışında bir magazin ve bir siyasi dergi ile de yazı gönderme konusunda anlaşır. Ailesinden ve özellikle bebekliğinden okul yaşamının sonuna kadar onunla yakından ilgilenen anneannesinden ayrılmak Vedat'a çok zor gelir. Sevgilisi Kumru'ya birlikte gitmeyi önerir. O, annesi bakıma muhtaç bir hasta olduğu için gelemeyeceğini söyleyince onunla ayrılmak zorunda kalırlar.

Vedat, ertesi gün yola çıkar. Üç günlük vapur yolculuğundan sonra Marsilya'ya varır. Oradan Paris'e geçer. Çalıştığı gazetenin Paris temsilcisi Jose d'Orient aracılığıyla, bütün Kara Afrika ülkelerinde geçerli bir vize kartı alır. Hemen Senegal'in başkenti Dakar'a bir uçak bileti alır. Düşüncesi, bir süre orada kaldıktan sonra başka ülkelere gitmektir. Dakar'a giderken yanındaki koltukta Senegalli ünlü lider Leopold Sedar Senghor'un danışmanı Amadou Diop yolculuk eder. Diop'tan Afrika hakkında bilgiler edinir. Dakar'daki ilk gününün ardından Diop'un verdiği adreste Senghor'un basın toplantısına katılır. Orada birçok yabancı gazetecinin arasında AFP muhabiri Michel ve kendisiyle Türkçe konuşan İtalyan ANSA Ajansı muhabiri Luisa Portofino ile tanışır. Günlerini birlikte geçirmeye başlarlar. Birbirlerine yaşamlarını anlatarak kaynaşırlar ve gelecekle ilgili plan yapmamaya karar vererek Dakar'da birlikte yaşamaya başlarlar.

Vedat, yaptığı röportajların ve içinde bulunduğu ortamlarla ilgili haberlerin çoğunu Türkiye'deki gazetelere, yayımlanmayacaklarını düşündüğü için gönderememenin sıkıntısı içindedir. AFP muhabiri arkadaşı Michel, ona Fransa'daki *Nord-Ouest* gazetesine bu yazılarını göndermesi konusunda yardımcı olacağını söyler. Luisa bu yazıların İtalyan

Corriere della Sera gazetesine de gönderilebileceğini söyler. Bu bağlantılar kısa zamanda kurulur ve Vedat'ın hem işi çoğalır hem de geliri artar.

Luisa'yla bir gün Afrika'dan kaçırılan kölelerin toplandığı Gorée adasına giderler. 18–19. yüzyıllarda bu adadan Avrupa ve Amerika'ya milyonlarca zencinin götürüldüğünü öğrenirler. Osmanlı'ya hadım edilerek götürülen zenci çocukların bir kısmının da buradan alındığını öğrenirler.

Dakar'da yaklaşık iki yıl Vedat'la mutlu bir yaşam süren Luisa, 1959 yılının ilk günü Vedat'a, gazetesinin Roma'daki genel merkezinden, oraya dönmesi yönünde bir emir aldığını söyleyince ayrılmak zorunda kalırlar. Luisasız bir Dakar'a alışamayan Vedat, bir ara Türkiye'ye dönmeyi düşündüyse de Türkiye'deki siyasal ortamdan dolayı bundan vazgeçer. İki ay sonra, iç karışıklıkların arttığı Kongo'ya gitmeye karar verir. Böylece hem yeni maceralarla sıkıntılarından kurtulacak hem de İstanbul'daki gazete ve dergilerin yanı sıra, Fransız *Nord-Ouest* ve Luisa'nın çalıştığı *Corriere della Sera* gazeteleri için oradan yazı ve röportaj gönderecektir.

1959 Ocak ayının ortalarında Kongo'nun başkenti Leopoldville'e (Kinşasa) gidince, orada ilk işi, arkadaşı Michel'in önerisiyle, Belçika'da yayınlanan *Le Soir* gazetesinin Kongo muhabiri Yasmine Durand ile tanışmak olur. Yasmine'le Vedat, çok iyi anlaşır ve yakın dost olurlar. Yasmine, Kongo'daki her çevreden birçok kişiyi tanıdığından Vedat'ın da işleri bir anda artar. Kısa zamanda Kumru'yu unuttuğu gibi Luisa'yı da unutan Vedat, “Yasemin” diye seslendiği Yasmine'le hemen her gün birlikte vakit geçirmeye başlar. Yasmine, Vedat'a Kongo'nun en önemli muhalifi olan, Kongo Ulusal Hareketi adlı partinin lideri Patrice Lumumba'yı tanıştırmadan önce onunla ilgili bilgi verir. Lumumba'nın üç ay önce, Ekim 1958'de kurduğu partinin amacının, Kongo'nun Belçika'nın sömürsünden kurtararak bağımsızlığını kazanması olduğunu

anlatır. Lumumba'nın, halkı bağımsızlık konusunda bilinçlendirip cesaretlendirmesi üzerine 4 Ocak 1959 tarihinde büyük bir halk hareketinin olduğunu, asker ve polisin çaresiz kaldığını, özellikle beyazlara ait olan işyerlerinin yağmlandığını anlatır.

Ertesi gün Lumumba ile görüşeceğini, Vedat'ı da o sırada tanıştırbileceğini söyler. Lumumba, yanına vardıklarında onları dostça karşılar. Tanıdığı ilk Türk'ün Vedat olduğunu ama Mustafa Kemal'e hayran olduğunu, onu kendisine örnek aldığını söyler. Vedat'a Kongo ve halkı hakkında bilgiler verir. 1885 yılında Kongo'nun, Belçika Kralı İkinci Leopold tarafından sömürgeleştirilme öyküsünü anlatır. Uygur bir ülkenin vatandaşı olduklarını iddia eden Belçikalıların, Kongoluları nasıl zorla Hristiyanlaştırdıklarını, çalıştırdıklarını ve verimli olmayanlara uyguladıkları acımasız cezaları anlatır. Sonra da kendi yaşamını, 1925'teki doğumundan başlayarak sırasıyla okul yıllarını, evliliklerini, siyasal yaşamını ve başkaldırısının nedenlerini anlatır.

Lumumba ile tanışıp dost olan Vedat, artık onu sürekli izlemeye başlar. Onun bağımsızlık yönündeki çalışmalarını Türkiye'yle birlikte Fransa ve İtalya'daki yayın organlarına da gönderir. Lumumba, Özgür Brüksel Üniversitesinde yaptığı konuşmada Kongo'nun özgürleşme zamanının geldiğini, derhal geçici bir hükümet kurulması gerektiğini söyler. Kongo'da, 4 Ocak olaylarından sonraki kargaşa sona erince işleri azalan Vedat; annesinden, kız kardeşinden ve anneannesinden aldığı mektuplarla özlemi depreşse de Türkiye'ye dönme zamanının, Demokrat Parti liderlerinin uyguladığı baskı nedeniyle, henüz gelmediğini düşünür. Böyle zamanlarda Yasemin'le çeşitli yerlere geziye giderek hem onu hem de çevreyi tanımaya çalışır.

Aradan sekiz aydan fazla zaman geçmiştir. Vedat ve Yasemin hemen her gün görüşmekte, yakın dost oldukları Lumumba'yla tartışmakta, ona öneriler getirmektedirler. Bu sırada ilişkileri de arkadaşlıktan aşka doğru evrilir. Ağustos ve Eylül'deki hareketli

günlerin ardından 23 Ekim 1959'da, Kongo Ulusal Hareketinin kongresi toplanır. Başkan Lumumba, kongredeki konuşmasında, Belçikalılara karşı itaatsizlik ve boykot çağrısı yapar. Yasemin, Lumumba'nın bu konuşmasından dolayı, öldürülmesinin bile söz konusu olabileceğini söyleyerek Vedat'a kaygısını belirtir. Genel Vali, konuşmayı duyunca çılgına döner ve Lumumba'nın halkı isyana teşvikten tutuklanmasını ister. Ertesi gün, yönetim kurulundaki arkadaşlarıyla toplantıdayken insanların gösterisine öfkelenen jandarmalar Lumumba'yı tutuklamaya kalkar. Halkın taşlı sopalı karşı koymasıyla jandarmanın elinden kurtulan Lumumba artık kanun kaçağı olur. Gösteride çok sayıda ölüm ve yaralanma olur. Ertesi gün Lumumba savcılığa giderek teslim olur. Olan bitenleri ve Lumumba'nın hapse gönderildiğini Yasemin ve Vedat dış dünyaya duyurur. Belçikalılar bu kanlı olaylardan tedirgin olarak çözüm arayışına girerler. 20 Ocak 1960'ta Brüksel'de bir toplantı düzenleyerek Lumumba dışındaki liderleri davet ederler. Lumumba, 1960'a cezaevinde mutsuz ama umutlu girer. Toplantıya katılanlar, Lumumba olmadan bu toplantının yapılamayacağını söyleyince Belçikalılar onun getirilmesine karar verir. Katanga'daki cezaevinde insanlık dışı koşullarda tutulan Lumumba, cezaevinden alınarak özel bir uçakla Brüksel'e götürülür. Ülkelerinin geleceği için yapılan bu toplantıda, Kongolu temsilciler görüş ve güç birliği yapamadıkları için istedikleri sonuç alınamaz. Toplantı, 30 Haziran'daki seçimlere kadar, geçici hükümetin kurulması ama yönetimde şimdilik Genel Vali'nin devam etmesi görüşünde anlaşılarak 20 Şubat 1960'ta dağılır. Kongolu temsilciler, ülkeye döner dönmez seçim çalışmalarına girişirler.

Vedat, bu seçim çalışmalarını izlerken bir gün radyoda Türkiye'de ordunun hükümeti devirdiğini, Celal Bayar'ın, Adnan Menderes'in ve diğer milletvekillerinin tutuklanarak ülkede sıkıyönetim ilan edildiğini duyar. Yasemin'e, birlikte Türkiye'ye gitmeyi önerir. O, Kongo seçimleri bittikten sonra gitmeyi önerince kalırlar.

Kongo’da yapılan seçimlerin sonunda, Lumumba’nın partisi 130 milletvekilliğinden 36’sını kazanarak birinci parti olur. Genel Vali hükümeti kurma görevini ona vermek zorunda kalır. Lumumba, başka partilerin de desteğini alarak 84 milletvekili ile bir çoğunluk hükümeti kurar. Parlamento binasında, 30 Haziran 1960’ta Belçika Kralı ve Başbakan’ının da katıldığı bir törenle yeni hükümet ilan edilir. Lumumba’nın bu toplantıda kimsenin beklemediği bir sertlikte yaptığı konuşma sonrasında Belçikalıların ve diğer parti liderlerinin ona tepkileri artar. Hakkında çeşitli dedikodular çıkararak onu yıpratmaya çalışırlar. Lumumba’nın dikbaşlılığından dolayı ülkede karışıklık çıkarılır. Genel Vali, Lumumba’nın da isteğiyle Kasa Vubu’yu cumhurbaşkanlığına, Viktor Lundula’yı başkomutanlığa, Mobutu’yu da genelkurmay başkanlığına atar. Aslında Kasa Vubu ve Mobutu, Belçikalılarla işbirliği içinde, Lumumba’ya karşıdırlar. Belçika Gizli Güvenlik Örgütü ve CIA, Kongo’daki beyaz işadamlarını korumak için Lumumba’yı ortadan kaldırmaya karar verir. Bu sırada yerli askerler Belçikalı komutanlara karşı ayaklanır ve ülkede tam bir kargaşa oluşur. Lumumba, askerleri yatıştırmaya çalışır ama tam olarak başarılı olamaz.

Aynı günlerde İstanbul’dan Vedat’a gelen bir telgrafta anneannesinin öldüğü yazmaktadır. Çok üzülen Vedat, çocukluk ve öğrencilik yıllarındaki yoksulluklarını, anneannesinin fedakârlıklarını Yasemin’e anlatarak rahatlamaya çalışır.

Lumumba ve Kasa Vubu’nun ülkedeki karışıklığı önlemek için çıktıkları yolculuk sırasında Başbakan’a büyük zorluklar yaşatan Belçikalı yönetici ve komutanlar, Genelkurmay Başkanı Mobutu ve Katanga şehrinde bağımsızlık ilan eden Tshombe’nin de tam desteğini alarak Lumumba’yı alt etmenin yolunu ararlar. Lumumba, BM’de konuşma yapmak için New York’a giderken, destek almak için, önce Gana’ya sonra Londra’ya uğrar. BM’deki görüşmelerden sonra da Tunus, Fas, Gine, Liberya ve Togo’yu kapsayan

üç haftalık bir geziye çıkar. Ülkenin karışıklığından yararlanan Cumhurbaşkanı Kasa Vubu, 5 Eylül 1960'ta Lumumba'yı görevden aldığını açıklayınca her şey daha da karışır. Lumumba da Kasa Vubu'nun artık devlet başkanı olmadığını açıklar. 7 Eylül 1960'ta mecliste yapılan görüşmelerde, Lumumba karşıtlarının tüm çabalarına karşın hükümet ezici bir çoğunlukla güvenoyu alır. Buna rağmen Lumumba ertesi gün tutuklanır. Aynı gün amcası başkomutan Viktor Lundula sayesinde serbest bırakılır. Albay Mobutu, genelkurmay başkanı olarak 14 Eylül'de bir basın açıklamasıyla hem Lumumba'yı hem de Kasa Vubu'yu görevden aldığını açıklar. Çoğunluğunu yabancı ülkelerde okuyan öğrencilerden oluşturduğu bakanlar kuruluna 'Komiserler Koleji' adını verir. Komiserleri, Lumumba'ya karşı olan kişilerden seçer. Lumumba, başbakanlık köşkünde BM'ye bağlı Ganalı askerlerin koruması ve gözetimi altında adeta tutukludur. 21 Eylül'de kentte dolaşma özgürlüğü tanınır. Lumumba, yaşamından kaygı duymaya başladığı o günlerde kendinden çok çocuklarının geleceğini düşünür.

Lumumba'nın yandaşı olan Kinşasa valisi Kamitatu, onun kaçması için bir plan yapar. Lumumba, ailesi, eski bakan arkadaşları ve Vedat'la Yasemin 25 Kasım 1960'ta Vali'nin hazırladığı planla gece Leopoldville (Kinşasa)'den Stanleyville'e doğru sağanak yağış altında uzun bir yola çıkarlar. Yolda birçok kez tutuklanır, kaza atlatırlar. Tam hedeflerine varmak üzereyken Mobutu'nun helikopter destekli askerleri tarafından 2 Aralık 1960'ta yakalanır, tekrar Leopoldville'e getirilirler. Lumumba, bakan arkadaşlarıyla birlikte çeşitli işkencelere tabi tutulduktan sonra 17 Ocak 1961'de Katanga'ya götürülür, aynı gün, Kongolu ve Belçikalı askerlerden oluşan bir idam mangası tarafından kurşuna dizilerek öldürülürler. Öldürüldükten sonra atıldıkları çukurdan birkaç gün sonra çıkarılıp testereyle doğranarak yakılır ve başka bir çukura gömülürler.

Vedat ve Yasemin, Lumumba'yı yolda askerler tutukladıktan sonra kaybederler,

uzun uğraşlar sonunda, onun izini, öldürüldükten iki gün sonra bulurlar. Vedat ve Yasemin, onun öldürüldüğü yere yasak olmasına rağmen zorla gitmek isteyince araçlarına ateş açılır. Yasemin orada ölür.

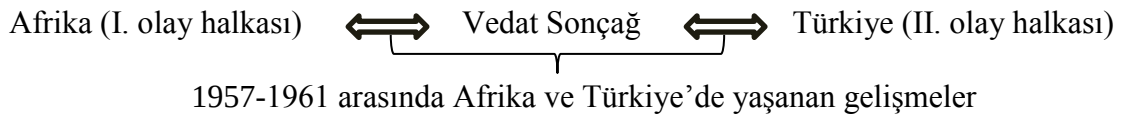
Lumumba ve Yasemin'in ölümünden sonra Vedat, Kongo'dan hemen ayrılarak Türkiye'ye dönmeye karar verir. 10 Şubat 1961'de, Lumumba ve iki arkadaşının köylüler tarafından öldürülerek cesetlerinin gömüldüğü açıklanır.

Vedat, Türkiye'ye dönme hazırlıkları yaparken Kumru'dan bir mektup alır. Kumru, mektubunda onu özlemle beklediğini, isterse yeniden kavuşabileceklerini söyler. Vedat da bir telgrafla geleceği günü bildirir. 2 Mart 1961'de, yanında yola çıkarken evlat edindiği yetim Meryem'le İstanbul'a dönen Vedat'ı annesi, kız kardeşi ve Kumru karşılar.

2.11.4. Yapı

2.11.4.1. Olay Örgüsü

Romanda, iki olay halkasından söz etmek mümkündür. I. olay halkasında Afrika'daki, II. olay halkasında Türkiye'deki gelişmeler ele alınır. Buna bağlı olarak olay örgüsü aşağıdaki gibi gösterilebilir:

I. olay halkası, II. olay halkasına göre daha ayrıntılı ele alınır. Romandaki olayların büyük bölümünü kapsayan I. olay halkasında başkişi Vedat Sonçağ'ın Afrika'daki yaşamı anlatılmaktadır. Romanın girişinde kısaca değinilen ve roman boyunca yer yer hatırlatılan Türkiye'deki dönem koşulları ise II. olay halkasını oluşturmaktadır.

Romanda, 1957-1961 yıllarını kapsayan dönemde Kara Afrika'daki özgürleşme

mücadeleleri ve bu mücadelelerde etkili olan kişiler, Afrika'daki bağımsızlık savaşlarını bastırmak için Belçika, Fransa ve Amerika'nın, gizli örgütleri ve yerel işbirlikçileri aracılığıyla işledikleri suçlar ve cinayetlerle ilgili olaylar I. olay halkasını oluşturmaktadır.

I. olay halkasında,

1885 yılında Berlin'de Afrika'nın bölüşülmesi için uluslararası bir konferans toplanır. Alman Başbakanı Bismark, 'Fransızlar ya da İngilizler Afrika'da yeni sömürgeler elde edeceklerine bu toprakları Leopold'e bırakmak daha doğru olur.' der. Öteki devletler de olay çıkarmamak için Bismark'ı onaylarlar.³⁵⁷

denilerek Kongo'nun sömürgeleştirilmesi tarihsel bilgilerle ortaya konur. Batılı emperyalist ülkelerin ve çokuluslu şirketlerin Afrika'daki sömürgecilik faaliyetleri, bu faaliyetlere karşı çıkan insanların verdikleri mücadeleler, uğradıkları ağır cezalar, işkenceler ve ölümler, tarihi olaylar olarak gazeteci Vedat Sonçağ'ın yaşamı çevresinde I. olay halkasında anlatılmaktadır.

Türkiye'deki Demokrat Parti iktidarının oluşturduğu baskıcı yönetim ve yol açtığı sıkıntılar nedeniyle birçok yazar ve aydının düşünceleri yüzünden hapse atılması, oluşturulan sansür ve otosansür nedeniyle diğer özgürlükçü yazarlar gibi Vedat'ın da dergi ve gazetelerde yazılarını yayımlayamaması sonucunda yeni arayışlara girmek zorunda kalışı, bu yüzden Kara Afrika'ya zorunlu olarak gitmesi, önce ailesinden, sonra dostlarından ve sevgilisi Kumru'dan ayrılmak zorunda kalışı, II. olay halkasında yer alan olaylardır.

2.11.4.2. Kişiler

2.11.4.2.1. Aslı Kişi

Vedat Sonçağ

Vedat Sonçağ, akşam gazetelerinden birinde siyasi yazılar yazan bir yazardır.

³⁵⁷ Topuz, *Kara Çılgılık*, s. 61.

Doğum tarihi, anne ve babasının adı, aile kökenleri belirtilmemiştir. Babası yıllar önce öldüğünden, evin yükü genç yaşta onun sırtına kalmış; annesi, anneannesi ve kız kardeşi ile dedesinden kalma evde yaşamaktadır. “Kadınların ve genç kızların çok beğendiği, uzun boylu, siyah saçlı, zarif, yakışıklı ve sevimli bir gençtir.”³⁵⁸ Lise yıllarından beri sık sık kız arkadaş değiştiren “Vedat’ı, yakından tanıyanlar, kolay kolay bir kıza tutulup kalacağına ihtimal vermezler.”³⁵⁹ Fakat günün birinde, Kumru’yla tanışır ve hayatının kadını bulur. Onunla çabucak dost olurlar. Daha sonra da sevgili. Daima dürüst olmaya ve birbirlerinden bıktıklarında dostça ayrılmaya karar verirler.

Başkişinin kimi özellikleri ile yazardan izler taşıdığı görülmektedir. Vedat’ın anneannesi ile olan ilişkisi de tıpkı yazarınki gibidir. Bebekliğinden itibaren yaşamı boyunca kendisiyle yakından ilgilenir. Hatta üzerinde annesinden bile daha fazla emeği vardır. Yazar da UNESCO’da çalıştığı dönemde görevli olarak birçok kez Afrika’ya gitmiş, yıllarca orada kalmış, önemli siyasetçilerle ve liderle tanışmıştır. Yazar bir söyleşisinde Vedat Sonçağ’ın aslında kendisi olduğunu söylemektedir.³⁶⁰

Vedat, Türkiye’deki siyasi ve mesleki koşullarının ağırlaşması nedeniyle kurtuluşu Türkiye’den kaçarak iş için Afrika’ya gitmekte bulur. Vedat, sevgilisi Kumru’nun Afrika’ya birlikte gitme isteğine olumsuz karşılık vermesi üzerine yola yalnız çıkmak zorunda kalır. Çalıştığı gazetenin yanı sıra bir magazin dergisi ve bir siyasi dergi de onun göndereceği yazı ve röportajları satın alma sözü verirler. Bunun rahatlığıyla pasaport ve döviz işlemlerini halleder. Marsilya üzerinden Paris’e gemiyle, oradan Dakar’a uçakla gider. “Dakar’a gitmesinin nedeni emperyalizme karşı olan savaşları yakından görmektir.”³⁶¹ Uçaktaki koltuk arkadaşı, Senegalli ünlü siyasi lider, şair ve kültür adamı

³⁵⁸ Age, s. 15.

³⁵⁹ Age, s. 15.

³⁶⁰ Şenol, *Hıfzı Topuz İle Ev Söyleyişi*, Kentim Şişli gazetesi, 6.1.2014.

³⁶¹ Topuz, Kara Çılgılık, s. 29.

Leopold Sedar Senghor'un halkla ilişkiler danışmanı Amadou Diop sayesinde gittiği basın toplantısında Senghor'la tanışır ve onunla yaptığı görüşme ilk Afrika röportajı olur. O toplantıda tanıştığı Luisa Portofino ile kısa zamanda kaynaşır ve aşk yaşamaya başlar. Küçük yaşta babasının İtalyan elçiliğindeki görevi nedeniyle Türkiye'de bulunmuş olan Portofino'nun kendisiyle Türkçe konuşmasına çok şaşırır. Dakar'ın her gün başka bir yerini gezerler. Bu gezilerin birinde Luisa'yla, Çanakkale Savaşı'na katılanları bulur ve onlarla röportaj yaparlar. Bu arada AFP'de çalışan Michel'le de iyi arkadaş olurlar. Onun sayesinde Fransız *Nord-Ouest* gazetesine ve Luisa sayesinde İtalyan *Corrier della Serra* gazetesine yazı ve röportaj göndermeye başlar. Böylece hem geniş çevrelerde tanınan bir gazeteci olur hem de parasal sıkıntılarını önemli ölçüde aşar.

Dakar'a geldikten iki yıl sonra, 1959'un ilk günlerinde Luisa'nın Roma'ya gitmesiyle Dakar'da çok yalnız kalan ve sıkılan Vedat, Kongo'ya gitmeye karar verir. Kongo'nun başkenti Leopoldville'e varır varmaz, arkadaşı AFP muhabiri Michel'in selamını götürdüğü Yasmine Durand ile tanışır. Belçika'daki *Le Soir* gazetesinin Kongo muhabiri olan Yasmine'in ülkedeki her iki kesimle kurduğu güçlü ilişkileri Vedat'ın çevre edinmesinde çok işe yarar. Yasmine, Vedat'ı, Lumumba ile tanıştırır. Vedat, Lumumba'dan tanıştıklarının ertesi günü için görüşme amacıyla randevu alır. Sabahtan başladıkları görüşmeyi akşamüstü bitirirler. Bu görüşme ile Lumumba'nın tüm yaşamının ve faaliyetlerinin soru-yanıt yöntemiyle özetlendiği görülmektedir. Lumumba ile yaptıkları görüşme sonrasında kısa zamanda dost olurlar. Yasmine'le birlikte Lumumba'nın her faaliyetinde yanında olurlar. Dostlukları giderek gelişir.

1959'un Ağustos ayında ailesinden aldığı mektuplarla hüznlenen, sevdiklerini İstanbul'da bıraktığı için suçluluk duyan Vedat; en çok annesini, kız kardeşini, anneannesini ve Kumru'yu merak eder. "İstanbul'da çalışma olanağı kalmamıştı.

Demokrat Parti liderlerinin kurduğu bu baskı ve terör rejimi içinde hangi gazetede iş bulabilirdi? Zaten bütün arkadaşları Topbaşı, Sultanahmet ya da Sağmalcılar cezaevlerindeydi.”³⁶² diye düşünerek dönmesinin de doğru olmayacağına karar verir. Luisa’dan Roma’ya gittiğinden beri ses çıkmamaktadır. Sanki o, Afrika’yı ve Vedat’ı unutmuş gibidir. İstanbul’daki son aşkı Kumru’yla da haberleşmemektedirler. Özlese de onu aklına getirmemeye çalışmaktadır. Böyle sıkıntılı günlerde sık sık Yasemin’i düşünür. Yasemin ona hiç cesaret vermemiştir. Ne o bir adım atmıştır ne de Vedat. Vedat, Yasemin’in duygularından emin olamadığı için ona açılmamış, bu nedenle de aralarındaki ilişki dostluk düzeyinde kalmıştır. O günlerde bir sabah Yasemin, telefon ederek, birlikte bir yerlere gitmeyi önerir. O günkü gezide, birbirlerine açılırlar ve aralarındaki yakınlaşma aşka dönüşür.

Lumumba’nın faaliyetlerini yakından izleyerek dış dünyaya duyuran Vedat, Kongo’nun dünya gündemine gelmesine katkı sağlar.

Türkiye’de 27 Mayıs 1960’ta özgürlükçü bir darbe olduğunu radyodan duyan Vedat, heyecan içinde Yasemin’e birlikte dönme isteğini iletir. O, isterse gidebileceğini ama kendisinin Kongo’daki olaylar durulmadan gelemeyeceğini söyler. Vedat da bunu akla uygun bularak gitmeyi erteler.

Başbakan seçildikten kısa süre sonra Lumumba’nın, 5 Eylül 1960’ta görevden alınmasından sonra, 26 Kasım’da yanına Vedat ve Yasemin’i de alarak kaçması, adeta sonun başlangıcı olur. Başkent Leopoldville’den Stanleyville’e gitmek için yola çıkan kabile, tüm yolu ve zorlukları aşp hedefe varmak üzereyken, birkaç yüz metre kala yakalanırlar ve geri getirilirler. Dönüş yolunda Lumumba ve bakanların olduğu askeri aracı kaybeden Vedat ve Yasemin, günlerce onu bulmak için uğraşırlar. Öldürüldükten ancak iki

³⁶² Age, s. 87

gün sonra, 19 Ocak 1961’de Lumumba’nın olduğu yerle ilgili bilgi alabilirler. Fakat başına ne geldiğiyle ilgili resmi açıklama yapılmaz. Onun öldürüldüğünü düşündükleri yere gitmelerini engellemeye çalışan askerlerin Yasemin’i de vurarak öldürmeleri üzerine, “Bu kentte onsuz nasıl yaşayabilirdi? Kimseyi görmek içinden gelmiyordu. Bir an önce buradan kaçıp kurtulmak istiyordu.”³⁶³ diyen Vedat karamsarlığa düşer.

Şubat 1961’de Türkiye’ye dönmeye niyetlenen Vedat’a tam da o günlerde Kumru’dan bir aşk mektubu gelir. Mektupta, “Hiç değişmedim. Seni eskisinden çok seviyorum. Beni hâlâ seviyorsan, içinde bir şeyler kaldıysa beni hemen yanına aldır. Her şeyi bırakır sana koşarım. Seninle yeni bir yaşama başlayabiliriz. Nerede olursa olsun çok mutlu olacağımıza inanıyorum.”³⁶⁴ diyen Kumru, Vedat’ın karar vermesini çabuklaştırır. Çektiği telgrafta, “Benimle ortak bir yaşama hazır ol. 2 Mart Pazartesi gecesi İstanbul’da olacağım. Seni yılların özlemiyle kucaklarım.”³⁶⁵ diyen Vedat, Afrika’da geçmiş yaşamından bir andaç olmak üzere, ailesi ölmüş beş yaşındaki Meryem’i de yanına alarak İstanbul’a döner. Vedat, annesi, kardeşi ve Kumru kavuşmanın mutluluğu içindedirler.

2.11.4.2.2. Yardımcı Kişiler

Patrice Lumumba

Patrice Lumumba’nın yaşamı romanda ayrı bir bölüm olarak yer almaktadır. Vedat’ın sorularına verdiği yanıtlarla yaşamını anlatan Lumumba, bütün Kongo’ya yayılmış olan Sankuru ilindeki Batetela kabilesinde, 1925 Temmuz’unda yoksul bir Katolik köylüsünün çocuğu olarak doğar. Lumumba, çocukluğuyla ilgili soruya verdiği

³⁶³ Age, s. 200.

³⁶⁴ Age, s. 203.

³⁶⁵ Age, s. 205.

yanıtta,

Kavgada hiç yenilgiyi kabullenmez, kazanıncaya kadar boğuşurdum. Ne üstte vardı ne başta; bütün çocukluğum bacaklarımda bir don ve sırtımda eski bir atlele geçti. Yoksulluk beni hiç yıldırmadı. Varsılların karşısında hiç ezilmedim. Yoksulluk kompleksim olmadı. Bir gün öcümü alacağımı biliyordum.³⁶⁶

diyerek dirençli ve hırslı kişiliğini ortaya koymaktadır. Okuma ve okul konusunda da, “Elime ne geçse okuyordum. Bir ara bana ‘Okanda Doka’ adını taktılar. Bu, her şeyi bilen büyücü, demekti.”³⁶⁷ diyerek okuma merakı ve kararlılığını vurgulamaktadır. Öğrenimine, köyündeki Katolik okulunda okuma yazma öğrenip dini eğitim alarak başlayan Lumumba, sonraki yıllarda, okullardaki papazlarla bazen din konusunda bazen eğitim konusunda tartışmalara girdiği için hiçbir okuldan mezun olamaz ve diploma alamaz. 1944’te doğduğu kentten ayrılarak Stanleyville’e gelir ve orada çalışmaya başlar. 1945’te Henriette Maletana ile, iki yıl sonra da Henriette’den ayrılarak Hortense Sombosia ile geleneksel yöntemle evlenir. Aynı yıl işyeri tarafından başkent Leopoldville’e dokuz aylık bir iş eğitimine gönderilir. Leopoldville’de hem çalışıp hem okuyarak kendini geliştirir. Amacı üniversite düzeyinde bir eğitime kavuşmaktır. Bu sırada Pauline Kie adında bir sevgilisi olur. 1948’de okulunu bitirip diplomasını alarak Stanleyville’e döner. 1951’de Pauline Kie’den François adında bir oğlu olur. Pauline Kie, çocuğunu alıp evi terk edince Pauline Opanga ile evlenir. Ondan da Patrice, Julienne ve Roland adlarında üç çocuğu olur.

Vedat’la görüşmelerinde siyasal yaşamını da anlatan Lumumba, önce beyazların da üye olduğu çeşitli derneklere üye olarak onları yakından tanıdığını, kendisine özel kart verilerek birçok toplantıya çağrıldığını anlatır. Bu deneyimlerden sonra, Liberal Dostluk derneğini kurduğunu, bu sırada 1956’da Kral Baudouin ile tanıştığını ve ona sömürgecilik karşıtı görüşlerini açıkça söyleme fırsatı bulduğunu anlatır. Bunun üzerine yerel yönetici ve beyazlardan büyük tepki aldığını, peşine hafiye takıldığını, 1956’da seçkin

³⁶⁶ Age, s. 67.

³⁶⁷ Age, s. 67.

Kongoluların Belçika'yı tanımaları için düzenlenen ve ilk kez çıktığı yurt dışı gezisinden dönerken asılsız bir suçlamayla tutuklandığını ve bir hapis yattığını, hapisten çıktığında, posta müdürlüğündeki görevinden atıldığı için başka yerlerde çalıştığını söyler.

Lumumba, “Beyaz insan Afrikalıya ne kadar hak tanırsa tanısın, kara insan aşağılık duygusundan kurtulamaz. Özgürlük ancak bağımsızlıkla olur.”³⁶⁸ diyerek, bağımsızlıkla ilgili görüşünü de dile getirir.

5 Ekim 1958’de yani bu söyleşiden üç ay önce, *Kongo Ulusal Hareketi*’ni, Kongo’nun, Belçika’nın sömürsünden kurtarılacak bağımsızlığını kazanmasını sağlamak için kurduğunu anlatır.

Lumumba, 1959 Nisan’ında Özgür Brüksel Üniversitesinde ve Presence Africaine Kulübünde düzenlenen konferanslarda, “En geç 1961’de bağımsızlık istiyoruz.”³⁶⁹ der. Bir Belçika gazetesine verdiği demecinde de, “Kongo’da derhal geçici hükümet kurulmalıdır.”³⁷⁰ diyerek bağımsızlık isteğini somutlaştırır. Fakat büyük burjuvazi, sanayiciler ve iş adamları asla ödün vermekten yana değildirler, Kongo’yu yitirmekten çekinmektedirler. Lumumba, Kongo’nun bağımsız olmasını isterken bölünmesine de karşı çıkar. Diğer yerel partiler kendi kabilelerinin ya da kentlerinin kurtuluşunu savundukları için onlarla anlaşamaz. Ülke çapında destekçisi de giderek artar. 23 Ekim 1959’daki ilk kongrede, “Kongo’nun bağımsızlığına kadar uyacağınız tek emir var: Belçikalılarla işbirliği yapmamak ve onların emirlerini dinlememek.”³⁷¹ diyerek, halkı direnişe çağırınca yöneticilerin kendisine karşı harekete geçmesine neden olur. Bu konuşmalarından cesaretlenen halkın yaptığı gösteriler sonrasında, Vali’nin emriyle tutuklanır. Ülkedeki karışıklıkları çözüme ulaştırmak için 20 Ocak 1960’ta Brüksel’de yapılan toplantıya

³⁶⁸ Age, s. 82.

³⁶⁹ Age, s. 85.

³⁷⁰ Age, s. 85.

³⁷¹ Age, s. 95.

katılması için çağrılınca kadar hapistede kalır. 20 Şubat'ta uzlaşmayla biten toplantıdan dönüşünde, artık Kongo'nun vazgeçilmez başkanı durumunda olan Lumumba'yı halk coşkusuyla karşılar. Haziran 1960'taki seçim sonuçlanınca, Vali, hükümeti kurma görevini Lumumba'ya vermek zorunda kalır. Belçika Kralı'nın da katıldığı Haziran sonundaki bağımsızlık töreninde, Başbakan Lumumba'nın sömürge aleyhine yaptığı konuşma, halkı sömürgecilere karşı kışkırtırken sömürgeci ve işbirlikçilerinin Lumumba'ya karşı tepkilerini artırır. Temmuz başında Kamu Gücündeki yerli askerler Belçikalı subaylara karşı ayaklanır. Lumumba, ayaklanmayı öğrenince askerlerle konuşarak ayaklanmayı kısmen durdurur. Fakat ülkede kargaşa giderek artar ve Lumumba, 5 Eylül 1960'ta, Cumhurbaşkanı Kasa Vubu tarafından, çıkan karışıklıkların sorumlusu diye suçlanarak görevden alınır. Şaşkınlığını atınca o da Kasa Vubu'nun artık devlet başkanı olmadığını ilan eder. İki gün sonra Lumumba'nın hükümeti, parlamentodan yüksek bir güvenoyu alır. Buna rağmen Kasa Vubu, 8 Ekim'de Lumumba'yı tutuklatır. Bu sırada Genelkurmay Başkanı Albay Mobutu, 14 Eylül'de askeri bir darbeyle yönetime el koyarak hem Kasa Vubu'yu hem de Lumumba'yı görevden aldığını açıklar. Başbakanlık ofisinde gözetim altında tutulan Lumumba, hayatlarından endişe ettiği üç çocuğunu Mısır elçiliğinin isteğiyle bu ülkeye yollar. Karısı Pauline ve en küçük çocuğu Roland yanında kalır. Kendisi de Kasım ayında Leopoldville valisi eski arkadaşı Kamitatu'nun önerisi ve yardımıyla kaçmaya karar verir. Eski bakan arkadaşlarının bir bölümü de onunla gelmek ister. Vedat ve Yasmine de Lumumba'yı yalnız bırakmak istemez. Kasım sonunda bir gün hep birlikte birkaç arabayla yola çıkarlar. Lumumba, yol boyunca karşılaşılan tehlikeler karşısında hep kendini öne atarak yanındakileri korur. Yolculuğun sonunda yakalandıklarında, kendini saklayarak korumaya çalışanlara, "Olmaz öyle şey, gizlenmek

bana yakışmaz. Ben gider karımı kurtarırım.”³⁷² diyerek bile bile ölümün üstüne gider. Aralık ayının ilk günlerinde elleri ve ayakları bağlı olarak başkente getirilir, arkadaşlarıyla birlikte Hardy Kışlası denen yere kapatılırlar. 17 Ocak’ta oradan alınarak uçakla Katanga’ya götürülürler. Kasa Vubu ve Mobutu’nun isteğiyle, kendini Katanga cumhurbaşkanı ilan etmiş olan Tshombe’nin emrindeki yerli askerlerle birlikte Belçikalı askerler tarafından Lumumba ve iki eski bakan arkadaşı kurşuna dizilerek öldürülür. Cesetleri aynı çukura atılır. Ertesi gün BM’nin soruşturma yapma ihtimali üzerine çukurdan çıkarılan cesetler, üzerlerindeki kanlı giysiler çıkarılıp yakıldıktan sonra bir çukura gömülür. İki gün sonra cesetlerin ileride başlarına iş açmasından korkan yöneticilerin verdiği emirle, Belçikalı subayların da katıldığı ekipte bulunanlar cesetleri asit sülfürik dökerek yakar. Cinayet, herkesten gizlendiği için gazeteciler, uzun süre haber almak için boşuna çabalar. 13 Şubat 1961 tarihinde Katanga içişleri bakanı bir radyo açıklaması ile Lumumba ve arkadaşlarının hapishaneden kaçtıktan sonra uzaklaşırken köylüler tarafından öldürüldüğünü, bir çukura gömülen cesetlerinin o bölgede görevli Belçikalı doktorlarca teşhis edildiğini söyler.

Kumru, Luisa, Yasmine

Kumru, Vedat’ın İstanbul’dan ayrılmadan önceki sevgilisidir. Hakkında çok fazla bilgi yoktur. Kumru, Vedat’a sadakatle bağlıdır. Yıllarca onu bekler. Romanın başında, ondan ayrılmak zorunda kalan Vedat, roman sonunda onunla evlenmeyi düşünerek İstanbul’a döner. Kumru, Vedat’la kişisel ilişkisi dışında bir işleve sahip değildir.

Luisa Portofino İtalyan’dır ama Vedat’la Türkçe konuşur. Türkçeyi, babasının görevi nedeniyle bulunduğu İstanbul’da, okulda ve sokakta Türk arkadaşlarından öğrenir.

³⁷² Age, s. 161.

Vedat'ın Senegal'in başkenti Dakar'da çevre edinmesini ve işlerinin gelişmesini sağlar. Luisa, iki yıl Dakar'da Vedat'la yakın dostluk kurar ve aşk yaşar, Ocak 1959'da İtalya'ya döner.

Vedat'ın, Luisa'nın İtalya'ya gitmesinden sonra geldiği Dakar'da tanıştığı Yasmine Durand, Belçika'da yayınlanan *Le Soir* gazetesinin Kongo muhabiridir; babası Belçikalı, annesi Kongoludur. Bu sayede, ülkedeki hem yerli hem de yabancı kesimle kurduğu güçlü ilişkileri Vedat'ın çevre edinmesinde çok işe yarar. Yasmine, aynı zamanda Vedat'ı, Lumumba ile tanıştıran kişidir. Lumumba'nın öldürülmesi olayını aydınlatmaya çalışırken askerlerce vurularak öldürülür. Vedat'ın Türkiye'ye dönme kararında bu olayın da etkisi olur.

Bu üç kadının hem romanda Vedat'ın sevgilisi rolünü üstlendikleri hem de onun sosyal ilişkilerinde önemli etkileri olduğu görülmektedir.

2.11.4.2.3. Diğer Kişiler

Adnan Menderes, Celal Bayar, Vedat'ın kız kardeşi Gülen, anneannesi Emine Sonçerkez, annesi, gazetenin Paris temsilcisi Jose d'Orient, Senegalli ünlü lider Leopold Sedar Senghor, Senghor'un danışmanı Amadou Diop, AFP muhabiri Michel, Lumumba'nın ilk karısı Henriette, Lumumba'nın ikinci karısı Horneste, Lumumba'nın üçüncü karısı Pauline Kie, Lumumba'nın dördüncü karısı Pauline Opanga, Leopoldville valisi Lumumba'nın eski arkadaşı Kamitatu, Cumhurbaşkanı Kasa Vubu, Lumumba'nın öldürülmesinde görev alan Genelkurmay Başkanı Albay Mobutu, Katanga şehrinde kendini cumhurbaşkanı ilan eden ve Lumumba'nın öldürülmesinde görev alan Tshombe, Lumumba'nın sekreteri Alphonsin Masuba, Başkomutan ve Lumumba'nın amcası Viktor Lundula, Kongo'ya gelen Türk gazeteci Nesrin İncekalem.

2.11.4.3. Mekân

Romanda mekânın olayların gerçekleştiği yerler ve adından söz edilen yerler olarak ikiye ayrıldığı görülür. İstanbul, Marsilya, Paris, Dakar, Kongo ve Belçika anlatılan olayların geçtiği yerlerdir. Roma, Berlin, New York, Gana, Londra, Tunus, Fas, Gine, Liberya ve Togo ise romanda adı geçen mekân adlarıdır.

Olayların önemli bir bölümü İstanbul ve Kongo'nun değişik kentlerinde geçmektedir. Olayların gelişimine bağlı olarak değişen mekân adları, sırasıyla Vedat'ın yaşamını sürdürürken sıkıntılarla karşılaşınca ayrılmak zorunda kaldığı İstanbul, Senegal'in başkenti Dakar'a giderken uğradığı Marsilya ve Paris, Vedat'ın yaklaşık iki yıl kaldığı Dakar, Luisa Portofino'nun dönüp yerleştiği Roma, Vedat'ın sıkılınca gittiği Kongo'nun başkenti Leopoldville (Kinşasa), Lumumba'nın doğduğu Kongo'nun Sankuru ili, Lumumba'nın kaçmak istediği Kongo'nun Stanleyville (Kisangani) ili, Kongo'yu sömürgeleştirmiş olan Belçika ve Belçika'nın başkenti Brüksel, Kongo'nun Belçika tarafından sömürgeleştirilmesine karar verilen uluslararası tarihi toplantının yapıldığı Berlin, Lumumba ve Kasa Vubu'nun görüşmeler için gittikleri BM'nin merkezi New York, Lumumba'nın iç karışıklıkları önlemek için destek ve fikir almaya gittiği Gana, Londra, Tunus, Fas, Gine, Liberya ve Togo romanda adı geçen başlıca mekân adlarıdır.

Romanda, olayların geçtiği ve adından söz edilen mekânlarla ilgili tasvirlerle yer verilmemektedir. Anlatıcı, olayları ön plana çıkarmayı amaçladığından bu yerlerle ilgili tasvire yer verilmemiştir. Mekân adları, olayın meydana geldiği yerin adı olarak kullanılmakta, anlatıma katkısı ölçüsünde yer verilmektedir.

Romanda, mekân tasvirine gerek duyulmamasının nedeni, tarihi olayların anlatımına önem verilmesidir.

2.11.4.4. Zaman

Romanda anlatılan olayların zamanı, 1957–1961 arasındır. Roman, Vedat Sonçağ'ın 1957'de Menderes Hükümetinin sansürcü ve baskıcı uygulamalarından kurtulmak için İstanbul'dan ayrılmasıyla başlamakta, 1961'de Kongo'nun bağımsızlık savaşçısı ve ilk özgür başbakanı Patrice Lumumba'nın öldürülmesinden sonra yeniden İstanbul'a dönmesiyle sona ermektedir.

Bunun yanında, Kongo'nun Belçika tarafından sömürgeleştirilmesi ile ilgili bilgi verilirken,

1885 yılında Berlin'de Afrika'nın bölüşülmesi için uluslararası bir konferans toplandı. Alman Başbakanı Bismark, 'Fransızlar ya da İngilizler Afrika'da yeni sömürgeler elde edeceklerine bu toprakları II. Leopold'e bırakmak daha uygun olur.' dedi. Öteki devletler de olay çıkarmamak için Bismark'ı onayladılar ve böylece Belçika Kralı'na Kongo'yu başışladılar.³⁷³

denilerek, geriye dönülmektedir.

Lumumba'nın yaşamının anlatıldığı bölümde de doğduğu 1925 yılı anılarak geriye dönüş yapılmaktadır.

Geriye dönüşler, sadece bahsi geçen kişiyle ya da durumla ilgili bilgi vermek için kullanılmaktadır.

Sonuç olarak, geriye dönüşlerle zaman genişletilmekle beraber, romanda anlatılan olayların zaman dilimi 1957-1961 yılları arasındaki dört yıllık süreyi kapsamaktadır.

2.11.5. Tema

Romanın tarihi nitelikte olduğu görülmektedir. 1957 yılından 1961 yılına kadar geçen dört yıllık dönemdeki olayları kapsayan romanda, asıl amaç dönemi anlatmaktır. Bu dönemde, eş zamanlı iki tarihi olaydan söz edilmektedir: Türkiye'deki sivil baskı

³⁷³ Age, s. 61.

yönetimine son vererek özgürlük getiren askeri darbe ile Kongo'daki bağımsızlık savaşını kanla bastıran dış destekli ordu müdahalesi. Romanda Kongo'daki olayların Türkiye'dekilerden çok daha fazla ayrıntı verilerek anlatıldığı görülmektedir. Türkiye'de 1950'li yıllarda basına sansür ve otosansür uygulandığı, aydınların baskı altına alındığı hatta birçok gazeteci ve aydının tutuklandığı, dolayısıyla bir aydının Türkiye'de rahat yaşama ortamının bulunmadığı belirtildikten sonra Marsilya ve Paris üzerinden Afrika'ya giden gazeteci Vedat Sonçağ'ın özellikle Kongo'da karşılaştığı bağımsızlık mücadelesi ayrıntılarıyla anlatılarak tarihi bilgiler verilmektedir. Bu nedenle roman, tarihi olarak nitelendirilmelidir.

2.11.6. Anlatım

Romanda, *yazar anlatıcı* ve *ilahî (hâkim) bakış açısı* bulunmaktadır. Yazar anlatıcı, dönem ve olayları belli bir görüş açısından aktarmaya çalışmakta, bunun için yer yer taraflı davranmakta, olay akışını keserek bilgi vermekte ve yorumlar yapmaktadır. Romanda birçok kez olay akışı kesilerek bilgi verildiği görülmektedir. Afrikalı kölelerin toplandığı ve dünyanın değişik yerlerine gönderildiği köleler adası Gorée hakkında, herhangi bir tasvire yer verilmemesine rağmen, ilgili bölümde,

18 ve 19. yüzyıllarda Afrika'dan kaçırılan zenciler Gorée'de toplanıyor, oradan gemilerle Amerika'ya, Antil Adaları'na, Brezilya'ya, Küba'ya, Jamaika'ya gönderiliyordu.(...) Köle ticareti yasaklandıktan sonra da bu ada uzun yıllar ticaret limanı olarak kullanılmış ve İkinci Dünya Savaşından sonra da müze olmuştu.³⁷⁴

denilerek tarihi bilgi verildiği görülmektedir.

Romanda hâkim bakış açısının yer aldığını gösteren örneklerle de sıkça rastlanır. Vedat ve Yasmine'in aşklarının başlangıcını anlatıcı, "Vedat, yaşamında yeni bir dönemin başladığını düşündü. Bu herhalde birkaç aylık geçici bir heves olmayacak ve bu tutku onu

³⁷⁴ Age, s. 40.

yıllar boyu sürükleyecekti.”³⁷⁵ sözleriyle ortaya koymaktadır.

Yazar, romanını oluştururken dönemin tarihi olaylarının yanı sıra anılardan, meclis konuşmalarından, telgraflardan ve mektuplardan da yararlanmıştır. Vedat’tan Kumru’ya gönderilen telgraflardan birisi şöyledir: “Sevgilim,

Benimle ortak bir yaşama hazır ol. 2 Mart Pazartesi gecesi İstanbul’da olacağım. Seni yılların özlemiyle kucaklarım. Vedat”³⁷⁶

Romanda geriye dönüşlerden de yararlanıldığı görülmektedir. Kronolojik anlatım yer yer kesilerek geriye dönülme, kişilerin ya da olayların geçmişleri hakkında bilgiler verilmektedir.³⁷⁷

Romanda, tarihi anlatan önemli bir unsur olarak, 10 adet fotoğraf kullanılmıştır. Bunların dört tanesi harita altı tanesi romanda adı geçen kişilerin fotoğraflarıdır. Bu fotoğraflarla birlikte, fotoğrafla ilgili çeşitli bilgiler de verilmektedir.

Roman boyunca ağırlıklı olarak öyküleme anlatım türü kullanılır. Öyküleme içerisinde diyaloglardan da yer yer yararlanır. Bunun nedeni romanda olayların ön planda olmasıdır.

Eserde yazarın kendi görüşlerini yer yer yansıttığı görülmektedir. Örneğin eserin birkaç yerinde, evlenmeden birlikte yaşamının olumsuzlanmadığı görülür. Lumumba, Pauline Kie’yle birlikteliğini anlatırken, “Pauliştir Kie’yle ne geleneksel ne de resmi nikâhla evliyedik. Bizim beraberliğimiz özgür-birlik ilişkisiydi. Toplumumuzda bunun saygın bir yeri vardır. Herkes Pauline’e benim özgür eşim gözüyle bakıyor, kimse bunu yadırgamıyordu.”³⁷⁸ diyerek aynı görüşleri ifade eder. Yazar, bazen gelişmeleri değerlendirirken bazen de kişiler aracılığıyla fikirlerini ifade etmekten geri durmamaktadır.

³⁷⁵ Age, s. 93.

³⁷⁶ Age, s. 205.

³⁷⁷ Geriye dönüş örneklerine zaman bölümünde yer verilmiştir.

³⁷⁸ Age, s. 75.

Romanda, erkeklerin ve kadınların karşı cins ile ilişki durumları anlatılırken farklı bakış açılarıyla yaklaşıldığı görülmektedir. Örneğin başkışı olan Vedat ile ilgili anlatımda anlatıcının bu tutumu görülmektedir:

Vedat, kadınların ve genç kızların çok beğendiği uzun boylu, siyah saçlı, zarif, yakışıklı ve sevimli bir gençti. (...) Kendisini yakından tanıyanlar, onun kolay kolay bir kıza tutulup kalacağına ihtimal vermiyorlardı. (...) Kimler yoktu ki sevgilileri arasında... (...) Bu ilişkileri bazen birkaç ay, bazen de birkaç hafta sürüyordu.³⁷⁹

denilerek abartılı bir anlatım seçilmektedir. Oysa romandaki kadınların ilişki durumları anlatılırken, “Birçok gencin ilişki kurmak için peşinde koştuğu Kumru’nun, ufak tefek geçici flörtleri dışında sürekli hiçbir ilişkisi olmamıştı.”³⁸⁰ gibi ifadeler kullanılarak iki tarafın üstünlüklerinin birbirine zıt durumlarla sağlandığı görülmektedir. Yani erkekler yakışıklı, güçlü ve kadınlarca çok beğenilen çapkın kişiler iken kadınların eşlerine veya sevgililerine karşı sadık, karşı cins konusunda deneyimsiz kişiler oldukları görülmektedir.

Anlatımda dikkat çeken hususlardan biri, romanın dilidir. Yazar, gerekmedikçe yabancı sözcük kullanmaz. Alışılmış ve yerleşmiş kimi söyleyişlerin yerine bile Türkçe karşılıklarını kullandığı görülmektedir: örneğin, “ticarethane” yerine “*ticaret evi*”³⁸¹ diyerek bu yaklaşım vurgulanmaktadır. Kolay anlaşılabilir, güncel bir dil kullanmaya özen gösterilmekte, Osmanlıcadan uzak bir Türkçe, kısa cümleler ve akıcı bir anlatım oluşturmaya çalışıldığı görülmektedir.

2.11.7. Genel Değerlendirme

Roman, gazeteci Vedat Sonçağ’ın yaşamı ve ilişkilerinden hareketle, 1957-1961 yılları arasında Türkiye’de Demokrat Parti yönetiminin oluşturduğu baskı yönetiminin sonuçlarına dikkat çekmek, aynı yıllarda Kara Afrika’da, özellikle Kongo’da verilen

³⁷⁹ Age, s. 15.

³⁸⁰ Age, s. 15.

³⁸¹ Age, s. 149.

bağımsızlık mücadelesi hakkında bilgi vermek amacındadır. Bunlar romanın başkişisinin yaşamı ilişkileriyle ortaya konmaktadır.

Romanda, tarihi bir dönemin olay örgüsü içinde ele alındığı görülmektedir. 1957-1961 yılları arasındaki dönem, romanın zamanını oluşturmaktadır.

Mekân, olayların ağırlıklı olarak yaşandığı İstanbul ve Kongo'dur. Bunun yanında Marsilya, Paris, Dakar, Roma, Belçika, Berlin, New York, Gana, Londra, Tunus, Fas, Gine, Liberya, Togo romanda adı geçen başlıca mekân adlarıdır.

Romandaki kişiler, bütün yönleriyle ele alınmamakta, olay içindeki işlevleriyle öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak, eser, günümüz gençlerine tarihi bilgileri aktarmayı amaçladığından, roman türünün olanaklarından geniş ölçüde yararlanılmamış, bu türü geliştirmeye dönük teknikler de denenmemiştir.

2.12. Abdülmecit- İmparatorluk Çökerken Sarayda 22 Yıl³⁸²

2.12.1. Tanıtım

Hıfzı TOPUZ'un on ikinci romanı olarak Ağustos 2009'da yayımlan *Abdülmecit-İmparatorluk Çökerken Sarayda 22 Yıl*, Osmanlı Devleti'nin 1839-1861 yılları arasındaki dönemini konu almaktadır. Romanda başkişi Abdülmecit'in yaşamı çevresinde o dönemde gelişen olaylar ve olaylarda etkili olan başlıca kişiler tanıtılmaktadır.

Abdülmecit'in tahta çıkmasından itibaren ülkeyi kalkındırmak için verdiği mücadeleler, bu mücadelelere karşın ülkenin bu dönemde uçurumun eşiğine gelmesi romana konu edilmektedir. Romanda 1839-1861 yılları arasındaki önemli olaylar ve kişiler, I-On Altı Yaşında bir Padişah, II-Tanzimat, III-Harem Eğlenceleri... şeklinde on üç

³⁸² Topuz, *Abdülmecit*, Remzi Kitabevi, 3.b., İstanbul, 2008.

bölümde tanıtılmaktadır.

2.12.2. Hakkındaki Değerlendirmeler

Emre KONGAR, resmi internet sitesinde bu roman ve yazarı için, “Okuyucusuna tarih bilinci aşıl原因 yazarın okunması gereken eseri”³⁸³ diyerek, romanın tarih bilgilerini gerilim romanı havasında verdiğini anlatmaktadır.

Buket AŞÇI, kitapla ilgili,

Tarihi roman sevenler için iyi bir okuma. Bu romanda sadece Osmanlı’nın son dört padişahının babası olan 31. padişahın hikâyesini değil, aynı zamanda Tanzimat’ın ilanını da okuyacaklar. Bu toprakların Batılılaşma çabalarını, bunların insanların hayatlarında bıraktığı izleri de okuyacaklar.³⁸⁴

diyerek romanın belli bir dönemi anlatma amacı güttüğünü vurgulamaktadır.

Irmak ZİLELİ, tarihi bir roman olmasına rağmen eserde Abdülmecit’in iç dünyasının başarılı şekilde yansıtılabildiğini, romanın başkışisi Abdülmecit olsa da yakın çevresindeki kişilerin yok sayılmadan, hiçbirinin putlaştırılmadan ve yerden yere vurulmadan, hepsinin dönemin olaylarının ve koşullarının içinde gerçeğe uygun olarak anlatıldığını belirtmektedir.³⁸⁵

2.11.3. Özet

2 Temmuz 1839 sabahı, Padişah II. Mahmut öldüğünde, Meclisi Vala Reisi Koca Hüseyin Paşa, onun yanındadır. Bu haberi önce 16 yaşındaki veliaht Abdülmecit Efendi’ye bildirir. Onu uyandırarak babası II. Mahmut’un öldüğünü, tahta kendisinin oturacağını söyler. Sonra da Veliaht’ın annesi Bezmialem Sultan’a durumu bildirir. Verem olan babasının ölümü beklendiği halde, şaşırır, üzülen ve tedirgin olan Abdülmecit’i, Hüseyin

³⁸³ Kongar, *Hıfzı Topuz ve Abdülmecit*, kongar.org, Eylül 2009(Güncelleme 4 Mayıs 2015).

³⁸⁴ Aşçı, *Modern Türk’ün İmkânsız Tarihi*, Gazete Vatan, 22.08.2009.

³⁸⁵ Zileli, *Topuz: Abdülmecit fenomen bir padişah*, Radikal Kitap, 17.08.2009.

Paşa, tahta çıkma töreninde yani cülusun kurallarını uygulamada ve cenaze töreninin yapılmasında kendisine yardımcı olacağını söyleyerek biraz rahatlatır. Kocasının başucunda bir süre ağıt yaktıktan sonra oğlunun yanına giden Bezmialem Sultan'dan sonra Abdülmecit'in halası Esmâ Sultan da yeğenine destek olmak için onun dairesine gider. Abdülmecit, onlarla vedalaştıktan sonra cenaze ve cülus töreni yapılır. Tören biter bitmez, Meclisi Vâlâ Reisi Koca Hüsrev Paşa, yeni padişahı habersiz, onun acemiliğinden yararlanarak Sadrazam Mehmet Emin Rauf Paşa'dan mührü alır ve kendi kendini sadrazam ilan eder. Bezmialem Sultan, oğluna bu değişikliği neden yaptığını sorunca, o da bunu Hüsrev Paşa'nın kendi kendine yaptığını söyler ve içinde bulunduğu güçsüzlüğü belli eder.

Törenden sonra tahta oturan yeni padişaha devletin içinde bulunduğu durumu özetleyen Sadrazam Hüsrev Paşa, Mısır Hıdivi Kavalalı Mehmet Ali Paşa ile olan savaşı, Rusya'yla olan savaşı ve olumsuz ekonomik koşulları anlatarak oldukça karamsar bir tablo çizer. Üstelik Kaptanı Derya Ahmet Fevzi Paşa, hiç sevmediği Hüsrev Paşa'nın sadrazam olduğunu öğrenince donanmayı tüm subay ve askerlerle birlikte Mısırlılara teslim etmiştir. Bu sorunlara çözüm üretebilmek için çevresindeki birçok kişinin görüşünü alan Abdülmecit, köklü değişiklikler yapmaya karar verir. Batı'yı çok yakından tanıdığı söylenen ve birçok kişinin övdüğü İngiltere elçisi Mustafa Reşit Paşa'yı İstanbul'a çağırır. Mustafa Reşit Paşa, neden çağrıldığını bilmeden tedirginlik içinde dönerken, uğradığı Paris'te Kral Louis-Philippe'ten II. Mahmut'un öldüğünü öğrenir. İstanbul'a varınca protokol gereği önce Sadrazam Hüsrev Paşa'yı görür. Onun, eline tutuşturduğu bir zarfla Padişah'ın yanına gider. Padişah, Reşit Paşa'dan Osmanlı'nın dışarıdan nasıl görüldüğünü öğrenmek ister. Reşit Paşa da izlenimlerini aktarır. Bu sırada Abdülmecit, Sadrazam'ın gönderdiği zarfı açar; yüksek sesle okuduğu tezkerede, Reşit Paşa'nın II. Mahmut

tarafından idamı istenen, devlete zararlı bir kişi olduğu ve bu hükmün hemen gerçekleştirilmesinin uygun olacağı yazmaktadır. Padişah, devletin tepesindeki insanların ne denli ikiyüzlü ve cahil olduklarını anlar. Devletin büyük bir reforma ihtiyacı olduğunu, Hüsrev Paşa'yı da başına büyük bir bela açmadan, bir an önce görevden alması gerektiğini düşünür. Tezkereyi sinirle buruşturup atınca Reşit Paşa da rahatlar. Reşit Paşa'ya, Hariciye Nazırı olarak atandığını, asıl görevinin de bahsettiği ıslahat programını hazırlamak olduğunu, acele etmesini ister. Genç hükümdar, ortalığı telaşa vermeden, işlere ağır ağır el koyup gereken reformları Reşit Paşa gibi Avrupa uygarlığını yakından tanımış kişilerle yapmayı zorunluluk olarak görür.

Abdülmecit, annesinin isteği üzerine, Saray'da babasından kalma hünkâr dairesine taşınır. Kendi cariyeleri oraya taşınmış, babasıyla ilişki kurmamış genç cariyeler de yerinde kalmıştır. Kendi haremde de artık cariye, has odalık, ikbal, kadınefendi konumlarında yüzlerce kadın ve kız bulunacağı için haremde karmaşık işleyişi hakkında, annesinden ve halası Esmâ Sultan'dan bilgiler edinmektedir. Abdülmecit'e hediye gelen ilk cariyeler halasının gönderdiği Servetseza ve Şevkefza adlı Çerkez kızlarıdır. Abdülmecit, zaman zaman Reşit Paşa'yı mabeyne çağırarak yapılan hazırlıklar hakkında bilgi alır. Reşit Paşa, sağlam mantığı ve inandırıcı konuşmalarıyla, Avrupa'daki yönetim biçimleri, düşünce özgürlüğü, toplum yaşamı, uygarlık düzeyi konularında bilgi verir. Bazen de felsefe konularından, Auguste Comte'tan, ekonomi konularından söz eder. Gündüz devlet işlerinden bunalan genç Padişah, akşamları cariyelerle dinlenmektedir. Tahta geçtikten üç ay sonra, Ekim başlarında Reşit Paşa, "Tanzimatı Hayriye" diye adlandırdığı hattı hümayunu hazırladığını söyler ve bunun içeriği konusunda Padişah'a ayrıntılı bilgi sunar. Padişah da aynı görüşleri paylaştığını söyler. Hattı hümayun, 3 Kasım 1839 Pazar günü Gülhane Bahçesi'nde okunur. Reşit Paşa, ulemeden iki kişiyi fermanın

Rumeli ve Anadolu’da halka anlatılması için görevlendirir.

İngiltere’deki *Morning Herald* gazetesinin İstanbul muhabiri William Churchill, avlanırken yanlışlıkla bir çocuğu yaralayınca tutuklanır, İngiliz elçiliği tarafından serbest bırakılır ve kendisine tazminat olarak bir pırlantalı nişan, zeytinyağı ihracı ruhsatı ve gazete çıkarma izni verilir. William Churchill, Tanzimat’ın ilanından sonra gazetesini çıkartır.

1838’de İngiltere’yle imzalanan serbest ticaret antlaşması, rekabet edemeyen Türk sanayici ve tüccarını bitirir. Antlaşmayla İngiltere’ye tanınan ayrıcalıklar Osmanlı’nın çöküşünün ve sömürgecilerin Türkiye’ye egemen olmasının başlangıcı olur. 1838’de İngiltere’yle imzalanan antlaşmanın ardından birçok Avrupa ülkesiyle benzer antlaşmalar yapılır. Abdülmecit döneminde Avrupalıların kredi verdiği Hristiyan ve Yahudi tüccarlar piyasayı ele geçirmiş, Türkleri piyasadan silmişlerdir. Abdülmecit döneminde hazinenin açığını kapatmak için alınan borçlar yatırıma dönüşmediği için yeni borçlar alınır ve bu nedenle siyasal bağımlılık oluşur. Bu durum ileride İstanbul’da kurulacak yabancı sermayeli Osmanlı Emperyal Bankasının ve 1858’de İngiliz ve Fransızların kurduğu Hazine Yüksek Kurulunun temelini oluşturur. Giderek maliyenin denetimini de yabancılar alacaktır.

Abdülmecit, İngiltere’den yeni getirttiği Eseri Cedit vapuruyla 25 Haziran 1844’te İzmit’e gider. Şehirde, halkın arasında yürüyerek dolaşır. Oradaki Çuha fabrikasını dolaşır. İnsanların dertlerini dinler. Halkın ilgisi ve coşkusu çok hoşuna gider. Üç gün sonra oradan aynı gemiyle ayrılarak Mudanya’ya, oradan da Bursa’ya geçer. Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa da genç padişaha eşlik eder. Bursa’dan sonra, o zamanki adı Kal’ayı Sultaniye (Sultan Kalesi) olan Çanakkale’ye giden padişah, Ege Denizi’ne açılarak yanındakilerden kıyıları hakkında bilgi alır. İlk olarak Midilli adasına, sonra Sakız’a, daha sonra Sisam’a ve

Cezayiri Bahri Sefid (On İki Ada) denen diğer adalara gider.

Ege ve Akdeniz gezisinden çok hoşnut kalan ve çok şey öğrenen Abdülmecit, Rumeli'ye de bir gezi düzenler. Bu kez de Çorlu, Lüleburgaz, Edirne, Rusçuk, Tuna Nehri, Silistre, Dobruca, Razgrat ve Şumnu'yu kapsayan bir gezi düzenler. İkinci gezi de Abdülmecit için çok öğretici olur. Dönüşte hemen bir ferman yayımlayarak erzaktan ve hayvanlardan alınan vergiyi kaldırır, halkın cehaletten kurtulması için “Terbiyeyi amme” denen halk eğitiminin en kısa zamanda gerçekleştirilmesini ve yeni okullar açılmasını ister. Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa'yı da sadrazamlığa getirir.

Padişah'a, 1851 yılında annesi tarafından sunulan Serfiraz adlı Rus cariye, Saray'a geldikten sonra herkesin kışkıandığı, Padişah'ın da söz dinletemediği bir gözde olur. Sık sık Saray'da ve Saray dışında alışveriş yapar. II. Mahmut zamanında başlayan alışverişlere giderken örtünme geleneği de bu dönemde gelişir. Harem kadınları Serfiraz'ı örnek alırlar. Serfiraz'ın alışveriş ederken tanıdığı bir Ermeni kuyumcunun oğluyla aşk yaşaması büyük skandal olur. Fakat padişah buna ihtimal vermediği için çok da üzerinde durmaz. Saray'a sıkça gelip Serfiraz'ın dairesine gizlice giren bu ‘Küçük Fesli’ genci sonunda hafiyeler fark ederek öldürürler. Serfiraz'ın daha sonra Hasan Bey adlı başka biriyle de gönül eğlendirdiği anlaşılırsa da, Padişah Serfiraz'ı yine affeder.

Abdülmecit döneminin uluslararası düzeyde yaşanan en önemli olayı Kırım Savaşı'dır. 22 Haziran 1853'te General Gorçakof komutasındaki Rus kuvvetleri Eflak ve Boğdan'a girer. Bu ilan edilmese de bir savaştır. Seferberlik ilan edilir, on binlerce asker cephelere sürülür ve 29 Eylül'de bir fermanla Ruslara savaş ilan edilir. Karadeniz'deki Türk donanması Sinop'ta Ruslar tarafından yok edilir. Doğu Anadolu'da da Rusların ilerleyişi sürünce İngiltere ve Fransa 12 Mart 1854'te, Osmanlılardan altı ay sonra Ruslara savaş ilan eder. Karadeniz'deki Rus donanması yok edildikten sonra 20 Eylül'de, Kırım'a

asker çıkaran İngiltere, Fransa ve Osmanlı Devleti, yaklaşık bir yıl sonra 7 Eylül 1855'te Sivastopol'a girerek savaşı kazanır. Ruslar, Paris'te toplanacak bir barış konferansına razı olur. Osmanlılar da Paris Konferansı'na hazırlık amacıyla, Avrupalıların iç işlerimize karışmalarını engellemek için azınlıkların, kimi ayrıcalıklarının korunarak, Müslümanlarla eşit hale gelmesini sağlayan Islahat Fermanı'nı 28 Şubat 1856'da bütün vatandaşlara ve yabancı devletlere duyurur. İki yıl önce Reşit Paşa sadarettten ayrıldığı için, Ali Paşa Sadrazam, Keçecizade Fuat Paşa da hariciye nazırıdır. 30 Mart 1856'da imzalanan Paris Antlaşması, Osmanlı Devleti'ni Avrupa Devletleri Topluluğu'na katılmış sayar. Osmanlı'nın egemenliği ve toprak bütünlüğü kabul edilir. Fakat Paris Antlaşması'nı imzalayan İngiltere, Fransa, Avusturya ve Rusya Islahat Fermanı'nı gerekçe göstererek Osmanlı'nın içişlerine sık sık karışırlar.

Bir süre sonra Karadağlılar Islahat Fermanı'nı ve Paris Antlaşması'nı gerekçe göstererek ayaklanır. Ayaklanmayı bastırmak isteyen Osmanlı'yı Ruslar Paris Antlaşmasını imzalayan devletlere şikâyet eder. Ardından 1858'de başlayan Cidde ve Lübnan ayaklanmalarını bastırmak için İngiltere ve Fransa'dan borç alınır. Borçların faizlerini ödemek için yine borç alınır. Osmanlı borç batağına saplanır. Vatandaşlarını korumaya çalışan İngiltere ve Fransa konsolosları da öldürülünce bu ülkeler Cidde'yi topa tutar ve 10 kişiyi idam eder. Fransızlar 8 Ağustos 1860'ta Lübnan'a asker çıkarır. Fransızlar Süveyş Kanalı'nı açmak isteyince Osmanlı Devleti, İngiltere ile arasının bozulmasına rağmen Süveyş şirketine imtiyaz tanımak zorunda kalır. Osmanlı, tarihinin en bunalımlı dönemlerinden birini yaşamaktadır.

Osmanlı'da, o dönemin önemli toplumsal sorunlarından biri de kölelik kurumudur. Avrupa'da yasaklanan köleliğin Osmanlı'da da kaldırılması için özellikle İngiltere bir süredir baskı yapmaktadır. Padişah, değişik kesimlerden insanların görüşlerini alır. Buna

göre, Avrupa’da köleler bir mal gibi alınıp satılmakta, kölelik babadan oğula geçmektedir. Bizde ise köleler, evde ya da Saray’da oranın bir hane üyesi gibi görülmekte, eğitim görmekte, yetenekli olanlar devletin en üst kademelerine kadar yükselebilmektedir. Sonuçta bizdeki köleliğin Avrupa’dakinden farklı olduğunu anlar. Padişah, 1846 yılının sonlarında Sadrazam Mustafa Reşit Paşa’nın önerisiyle köle ticaretini yasaklar. Köle ticaretinin merkezi olan Nuruosmaniye’deki üç yüz odalı binayı da yıktırır. Fakat daha küçük yerlerde ve kaçak olarak köle alışverişi sürer. Kölelik, 1857 Ocak ayında tümüyle ortadan kalkar.

Tanzimat ve Islahat Fermanlarından, devletin Batı’ya açılmasından, saray kadınlarının açık saçık dolaşmasından rahatsız olan bir kısım askeri erkânla, mülkiye memurları ve ulemadan bazı kişiler Padişah’ın rahatsızlanarak yatağa düşmesini fırsat bilerek 1859 yılı başlarında bir araya gelip gizli bir örgüt kurarlar. Bu darbe örgütünün başında Hüseyin Daim Paşa ve ulemadan Şeyh Ahmet Efendi vardır. Abdülmecit’i öldürüp yerine Abdülaziz’i getirerek şeriata daha uygun, daha tutucu bir yönetim kurmayı hedefler. Örgüte katılanlardan biri ihbar edince örgüt üyelerinin hepsi yakalanıp Kuleli Kışlasına kapatılır. Yargılamaları da orada yapılır. Bu yüzden bu olaya Kuleli Vak’ası denir.

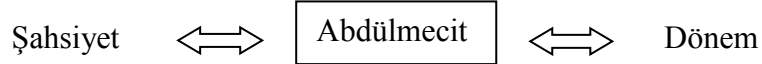
Abdülmecit’in son dönemindeki önemli olaylardan biri de 21 Ekim 1860’ta Şinasi ve Âgâh Efendi’nin çıkardığı *Tercümanı Ahval* gazetesinin yayınlanmaya başlamasıdır.

Padişah, 1859’da hastalanır. Önceleri hastalığını çok umursamaz. İki yıl sonra, hastalığı nedeniyle devlet işleriyle yeterince ilgilenemez hale gelince kardeşi Abdülaziz’e padişahlığı devretmek ister. O, istemeyince görevi devam ettirmek zorunda kalır. Abdülmecit 1861 Haziran’ında ölünce yerine Abdülaziz geçer.

2.12.4. Yapı

2.12.4.1. Olay Örgüsü

Tarihi bir dönemin anlatıldığı romandaki olayların büyük bölümü bu dönemin padişahı olan Abdülmecit’le ilgilidir. Bu bağlamda olay örgüsünü şöyle bir şema ile göstermek mümkündür:

Anlatılan olaylarla şahsiyeti ortaya konan Abdülmecit; yenilikçi, gelişmelerden yana fakat 16 yaşında padişah olmuş, tecrübesiz ve bilgisiz bir kişi olarak görülmektedir. Osmanlı saray geleneklerini yaşayan ve yansıtan bir kişi olmasının yanı sıra dönemin tarihsel olay ve kişileriyle güçlü bağlantıları olan en önemli kişisi olarak yansıtılmaktadır.

Anlatılan dönemde Osmanlı’da padişahların tahta çıkma törenleri, harem yaşantısı, Avrupa ülkeleriyle ekonomik ve siyasal ilişkiler, Tanzimat Fermanı’nın ilanı, Kırım Savaşı ve Islahat Fermanı, dünyada ve Osmanlı’da kölelik sisteminin işleyişi, Osmanlı Devleti’nin borç batağına sürüklenmesi ve iflası sonrasında Batılı devletlerin ekonomi yönetimine el koymaları gibi konular da Abdülmecit’in yaşamı ile ilişkilendirilerek anlatılmaktadır.

2.12.4.2. Kişiler

2.12.4.2.1. Aslî Kişi

Abdülmecit

Abdülmecit, anlatılan tarihi dönemin en önemli kişisidir. Aynı zamanda romanın başkişisidir. Bununla birlikte romanda, Zileli’nin söylediğinin aksine³⁸⁶, Abdülmecit’in fiziksel ve ruhsal portresine yer verilmemiştir.

Romanda Abdülmecit dışındaki kişiler, olayları çok etkileyen ya da belirleyen

³⁸⁶ Zileli, age.

kişiler değildir. Hatta olayların birçoğuyla doğrudan ilişkileri yoktur. Fakat bu şahıslar, dönemdeki olayların anlatımı sırasında gündeme gelmektedirler.

Abdülmecit, 1823'te doğmuş, on altı yaşında, babası II. Mahmut'un 1839'da ölümü üzerine tahta çıkmıştır. O da babasının yolundan giderek ülkeyi Batılılaştırmaya çalışır. Din, yazı ve askerlik dersleri alır, Fransızca öğrenir. Ünlü bestecilerden alaturka müzik ve ney dersleri alır, klasik Batı müziğini de öğrenir. Bunda, "Batı uygarlığına yaklaşımı yüzünden 'gâvur padişah' denilen" ve "eğitim işlerine büyük önem vererek sayısız okul açan"³⁸⁷ babası kadar, "Tek dileği oğlunun tahta çıkmadan önce zengin bir kültür edinmesi"³⁸⁸ olan, bunun için de eğitimine büyük özen gösteren annesi Bezmialem Sultan'ın payı büyüktür.

Abdülmecit, tahta çıktığında yaşı küçük, bilgisiz ve deneyimsiz olduğundan çevresine hâkim olamaz. İlk gün Meclisi Vâlâ Reisi Koca Hüsrev Paşa, sadaret mührünü Mehmet Emin Rauf Paşa'dan alarak kendi kendini sadrazamlığa atar. "Genç padişah bu değişikliği ancak o akşam öğrenebilir."³⁸⁹ Devlet işlerinde tecrübe kazandıkça hâkimiyeti artar, bu tür oldubittilere gelmez. Bir ay sonra, Hariciye Nazırı ve Londra Elçisi Reşit Paşa huzuruna, Hüsrev Paşanın mühürlü zarfıyla gelir. Zarfıdaki notta hemen idam edilmesinin uygun olacağı yazmaktadır. Bunun nedeni Hüsrev Paşa'nın koltuğunu koruma kaygısıdır. Bunu anlayan Abdülmecit, "tezkereyi buruşturup hiddetle yere atınca"³⁹⁰ Reşit Paşa'yı rahatlatır. Anlatıcıya göre bunun nedeni bu kadar kısa sürede Padişah'ın devletin doruğundaki kişilerin ne kadar ikiyüzlü ve cahil olduklarını anlamış olmasıdır.

Devlet işlerinde hâkimiyeti eline alacak tecrübeyi bir ölçüde gerçekleştiren Abdülmecit, özel yaşamında, kadınlara karşı bu kadar bile başarılı değildir. "Saray

³⁸⁷ Age, s. 9.

³⁸⁸ Age, s. 13.

³⁸⁹ Age, s. 16.

³⁹⁰ Age, s. 31.

kadınlarının başlarına buyruk gezip tozmalarından ve sınırsız para harcamalarından çok rahatsız oluyor ama kimseye söz geçiremiyordu.”³⁹¹ Saray, özellikle Padişah’ın gözdelerinin yaptıkları harcamalar yüzünden, “sınırsız borçlara gömülür.”³⁹² Saray kadınları, en çok kuyumculardan alışveriş eder. “Abdülmecit, bu kadar takıyı bir arada görünce biraz şaşırdı ama belli etmemeye çalışarak, ‘Bunlar sana az bile, hepsi sana feda olsun,’ dedi.”³⁹³ Kadınlarından Serfiraz’ın kendini aldattığını öğrendiğinde de, “Abdülmecit deliye döndü. Başka bir padişah olsa ikisini bir çuvala koydurup denize atardı. Hünkâr böyle bir şey yapamadı ve Serfiraz’ı yine affetti, Hasan Bey’i de Bursa’ya sürdü. Serfiraz ile Hünkâr yine tatlı geceler geçirmeye başladılar.”³⁹⁴

Anlatıcıya göre,

Kadınlar karşısında zayıf olduğunu biliyordu, hiçbirini incitmemeye özen gösterdi. Ama onun bu zayıf yanını sezen bazı kadınlar onu hiç acımadan sömürdüler, duygusallığından yararlandılar. Ne yazık ki buna engel olamadı. Kadınların savurganlığını önleyemedi. Avrupa’dan ve sarraflardan borç alınmasına karşı çıkamadı. Bu yüzden devlet iflas etti.³⁹⁵

Abdülmecit, yaptığı değişikliklerle ülkeyi kalkındırmaya çalışır. Bu özelliği şöyle açıklanır:

Babası gibi o da sarayda Batı rüzgârları estirdi. Eğitimde Avrupa’ya yöneldi, bilimsel düşüncenin ve fennin ağırlıkta olacağı okullar açtı. Saraylarda, konaklarda alafranga müziğin gelişmesi için dışarıdan besteciler, sanatçılar, öğretmenler getirtti. Tiyatroyla ilgilendi, konser ve tiyatro salonları yaptırttı.³⁹⁶

Babası II. Mahmut zamanından beri çıkarılan *Takvimi Vekâyi*’den sonraki ikinci gazete olan *Cerideyi Havadis* ve daha sonra çıkarılan ilk özel Türkçe gazete olan *Tercümanı Ahval* onun döneminde çıkarılır. *Cerideyi Havadis*’in sahibi “İngiliz olduğu için resmi çevrelerde biraz yadırganır, Tercümanı Ahval ise bağımsız ilk Türk gazetesi

³⁹¹ Age, s. 152.

³⁹² Age, s. 145.

³⁹³ Age, s.147.

³⁹⁴ Age, s. 160.

³⁹⁵ Age, s. 199.

³⁹⁶ Age, s. 199.

olarak yayınlanır.”³⁹⁷

Abdülmecit, yasal düzenlemelere de ağırlık verir. Onun döneminde, “Önce Ceza Kanunu, ardından Fransızcadan çevrilen Ticaret Kanunu yayımlanır. Şariat ve cemaat mahkemelerinin yanında yeni ticaret ve asliye karma mahkemeleri kurulur. Vergi işleri de düzene girer.”³⁹⁸

Şariat ve cemaat mahkemelerinin yanında ticaret ve asliye karma mahkemeleri kurulur. Abdülmecit, II. Mahmut tarafından açılan Harbiye ve Tıbbiye okullarının dışında da pozitif bilimlerin okutulduğu okullar açılması için emir verir. Bu amaçla kurulan komisyon, eğitimin ulemanın elinden alınarak devletin yönetimine verilmesini, medreselerin dışında bir darülfünun (üniversite) kurulmasını, eğitim işlerini kontrol etmek için de bir genel eğitim meclisi kurulmasını kararlaştırır. Kurulan meclis, ilk, orta ve yükseköğretim kurumlarının medreselerin elinden kurtarılarak devletin otoritesi altına alınması için çalışır. Böylece eğitimde ikili bir sistem oluşur.

Abdülmecit, yurt gezilerine çıkarak halkın arasına karışır ve bu yolla çok şey öğrenir. “Dördüncü Murat’tan beri padişahlar İstanbul dışına çıkmamışlar, halka görünmekten çekinmişlerdi.”³⁹⁹ Halkın içinde bulunduğu yoksulluğu ve cehaleti gören Abdülmecit, “Hemen bir hattı hümayun yayımlayarak erzaktan ve hayvandan alınan vergiyi kaldırdı, halkın cehaletten kurtulması için ‘Terbiyeyi Amme’ denen halk eğitiminin en kısa zamanda gerçekleştirilmesi ve yeni okullar açılmasını istedi.”⁴⁰⁰

Abdülmecit daha önce 3. Selim ve 2. Mahmut zamanlarında Saray’a giren Batı müziğini destekler. Saray’da 2. Mahmut’un Donizetti’ye kurdurduğu Muzikayı Humayına ek olarak Muzika Meşkhanesi ve bir de orkestra kurdurur. Abdülmecit’in sarayı, Batı

³⁹⁷ Age, s. 177.

³⁹⁸ Age, s. 51.

³⁹⁹ Age, s. 69.

⁴⁰⁰ Age, s. 77.

müziğinin Türkiye’de tanınmasında ve Türk müziğinin gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

Abdülmecit, Tıbbiye’de ders veren Avusturyalı Doktor Spitzer’le hastalık dışında çeşitli konularda da görüşmektedir. Aslında Anatomi öğretmeni olan Spitzer, Abdülmecit’in hemen her konuda sohbet ettiği bir kişidir. Her hastalandığında onu çağırır. 1850’de Girit’e yaptığı gezide onu da yanına alan Abdülmecit, ona eğer Müslümanlığı seçerse daha mutlu olacağını söyler. O, bunu kabul etmeyince, herkesin özgür olduğunu söyler ve hiç ısrar etmez.

Abdülmecit’in sarayın iç işleyişini anlamak için annesi ve halasından yardım istediği, devlet işleyişini öğrenmek ve olaylara hâkim olabilmek için bilgisine güvendiği birçok kişiye danıştığı, Avrupa’daki gelişmeleri ve fikir akımlarını öğrenmek için yabancı gazete ve dergiler okuduğu, Reşit Paşa, Dr. Spitzer, Selami Efendi gibi Batı’yı tanıyan kişilere sorular sorduğu görülmekte, meraklı ve gelişmeye açık bir kişi olduğu anlaşılmaktadır. Yönetimin zorluklarını gördükten sonra kardeşi Abdülaziz’e, “Bak birader, ben bu işlerden yoruldum, saltanatı sana devredeyim, devleti gel sen idare et.”⁴⁰¹ diyerek makam hırsı içinde olmadığını, alçakgönüllü bir kişi olduğunu göstermektedir. 1861’de vefat eder.

2.12.4.2.2. Yardımcı Kişi

Romanda ne başkışının ne de diğer kişilerin fiziksel ve ruhsal portresine rastlanmaktadır. Kişilerin şahsiyetleri olaylar karşısındaki tavırlarıyla ortaya çıkmaktadır.

Mustafa Reşit Paşa

Romanda, Abdülmecit’ten sonra en önemli kişi Mustafa Reşit Paşa’dır. O,

⁴⁰¹ Age, s. 186.

“1800’de İstanbul’da doğan Reşit Paşa orta boylu, gösterişli, güler yüzlü, sevimli bir adamdı. Yoksul bir aileden geliyordu.”⁴⁰² cümleleriyle tanıtılır. Reşit Paşa, okuma yazmayı babasından öğrenir, bol bol okuyarak kendini yetiştirir. Eniştesi Seyit Ali Paşa’nın yardımıyla orduya katılır. Daha sonra Babıali Mektubi Kalemine girer. Burada kendini sevdirebilir. Sadrazam Selim Paşa zamanında yazdığı savaş tezkereleriyle II. Mahmut’un ilgisini çeker. Paris’e elçi olarak gönderilir. Orada Fransızca öğrenir. 1836’da Londra elçisi olur. Bir yıl sonra müşir rütbesiyle Hariciye Nazırı olur. Aynı görevi sürdürürken Paris’e yeniden atanır. Osmanlı’da dışa bağımlılık yaratan ilk ticaret antlaşması da onun tarafından hazırlanır. İki ülke arasında gümrüksüz ticaret yapılmasını sağlayan bu antlaşma, sanayisi olmayan Osmanlı’daki küçük işletmelerin İngiliz sanayisi karşısında hepten yok olmasına, dolayısıyla yerli ekonominin çökmesine yol açar.

Reşit Paşa, Abdülmecit’in tahta çıkar çıkmaz ülkede gerçekleştirmek istediği yeniliklerin başlangıcı olan Tanzimat Fermanı’nı yazan ve okuyan kişidir. Padişah, ülkeyi kurtaracak kişi olarak tavsiye edilen, Londra Elçisi Reşit Paşa’yı çağırarak, “Şimdilik Londra’ya dönmeyin, Hariciye Nazırı olarak görevinize devam edeceksiniz. Asıl göreviniz de bana önerdiğiniz ıslahat programını hazırlamak olacak. Acele edin.”⁴⁰³ diyerek onu yapılacak yeniliklerin başına getirir. Bu nedenle Abdülmecit’in en güvendiği devlet adamlarından birisi olur. Onu birçok kez sadrazamlığa getirir. Özellikle Abdülmecit’in Batı’yla ilişkilerinde akıl danıştığı kişidir.

Romanda Reşit Paşa’nın ölümünden doğrudan söz edilmemektedir. Oğlu Ali Galip Paşa’nın ölümü anlatılırken, “Babasının ölümünden yedi sekiz ay sonra bir eylül akşamı, dostu ünlü banker Kamando’nun Boğaziçi’ndeki evine gitti.”⁴⁰⁴ denilerek dolaylı olarak söz edilmektedir.

⁴⁰² Age, s.28.

⁴⁰³ Age, s. 31.

⁴⁰⁴ Age, s. 170.

2.12.4.2.3. Diğer Kişiler

Romanın asli kişisi olan Abdülmecit ile yardımcı kişi olan Mustafa Reşit Paşa'nın dışındaki kişiler ayrıntılı olarak ele alınmaz. Bu kişiler, olaylar içinde kısaca yer verilen veya sadece ismi geçen kişilerdir:

Abdülmecit'in babası II. Mahmut, annesi Bezmialem Valide Sultan, kardeşi Abdülaziz, ilk çocuğu Murat, oğlu Abdülhamit, halası Esmâ Sultan, kardeşi Adile Sultan, Koca Hüsrev Paşa, Sadrazam Mehmet Emin Rauf Paşa, Avusturyalı Dr. Spitzer, Selami Efendi, gazeteci William Churchill, General Gorçakof, Sadrazam Ali Paşa, Hariciye Nazırı Fuat Paşa, cariye Şevkefza, cariye Servetseza, cariye Tirimüjgan, cariye Perestu, cariye Gülcemal, cariye Bezmara, cariye Serfiraz, Hüseyin Daim Paşa, Şeyh Ahmet Efendi, Şinasi, Âgâh Efendi.

2.12.4.3. Mekân

Romandaki olayların büyük bölümü İstanbul'da geçer. Başkişi Abdülmecit'in doğduğu, 16 yaşında padişah olduğu, yaşamını sürdürdüğü yer İstanbul'dur. Mustafa Reşit Paşa'nın elçilik yaptığı yer olarak Londra ve Paris'ten söz edilmekte; Padişah Abdülmecit'in halkını tanımak için çıktığı yurt gezilerinde gittiği yer olarak da İzmit, Mudanya, Bursa, Çanakkale, Ege Denizi, Midilli, Sakız, Sisam, Cezayiri Bahri Sefid (On İki Ada), Çorlu, Lüleburgaz, Edirne, Rusçuk, Tuna Nehri, Silistre, Razgrat, Şumnu adları geçmekte; Kırım Savaşı sırasında Rusların saldırdığı yer olarak Eflak ve Boğdan, köle kızların en çok getirildikleri yer olarak da Çerkezistan adı geçmektedir.

Bu mekânlarla ilgili tasvirlerle yer verilmemektedir. Olayların gelişimine bağlı olarak değişen mekân, anlatılanların gerçekliğini gösteren yer adları olarak kullanılmaktadır. Anlatıcı, olayları ön plana çıkarmak amacıyla olduğu için bu yerleri

tasvir etmez. Tasvirlerde mekân–insan ilişkisi kurulmamakta, buralarda çeşitli olayların geçtiği görülmektedir. Mekân tasvirinin geri planda kalmasının nedeni, romanda tarihi olayların anlatımına ağırlık verilmesidir.

2.12.4.4. Zaman

Olaylar, 1839–1861 arasında geçmektedir. 1839’da Abdülmecit’in padişah oluşunun anlatımıyla başlayan roman, 1861’de onun ölümüyle sona ermektedir. Bunun yanında, Mustafa Reşit Paşa’yla ilgili bilgi verilirken 1800 yılındaki doğumundan itibaren yaşamının anlatımıyla, geriye dönülmektedir. Ayrıca Abdülmecit’in kadınlarından biri olan Şevkefza’nın yaşamından söz edilen bölümde, ileriye gidilerek onun “1889 Eylül’ünde öldüğü”⁴⁰⁵ anlatılmaktadır. Böylece olayların ağırlıklı olarak 1839–1861 arasındaki 22 yılda geçtiği, kimi ayrıntıların verilmesiyle bu zamanın geriye ve ileriye doğru genişletildiği söylenebilir.

2.12.5. Tema

Roman, tarihi niteliktedir. Romanda anlatılan 1839–1861 arasındaki dönemde, ölen II. Mahmut’un yerine oğlu Abdülmecit’in tahta çıkışı, bilgisiz ve deneyimsiz Padişah’ın Saray’a ve ülkeye egemen olma çabaları, yöneticilerin kurnaz ve ikiyüzlü tavırları nedeniyle karşılaştığı güçlükler, Tanzimat ve Islahat Fermanları, genç Padişahın sanat ve bilimsel eğitim konularındaki çabaları, Kırım Savaşı, o dönemde yapılan gereksiz harcamalar ve ülkeyi dışa bağımlı hale getiren antlaşmalar nedeniyle çöken ekonomi ve yabancıların işçilerimize karışır hale gelmeleri gibi durumlar ayrıntılarıyla anlatılmaktadır. Bir dönem romanı olması nedeniyle de belirgin bir temadan söz etmek mümkün değildir.

⁴⁰⁵ Age, s. 40.

2.12.6. Anlatım

Romanda, *yazar anlatıcı ve ilahî (hâkim) bakış açısının* bulunduğu görülmektedir. Örneğin, Abdülmecit-Abdülaziz ilişkisinden söz ederken, “Hırçın, dik başlı, afacan ve kavgacı bir çocuk olan Abdülaziz’i, annesi Pertevniyal Sultan çok şımartmıştı. (...) Ağabeyini oldum olası kıskanır ve ona hep kötü gözlerle bakardı. Abdülmecit, şimdi onunla ne konuşabilirdi ki?”⁴⁰⁶ denilerek belirtilen anlatıcı kullanılmaktadır.

Romanda, ilahi bakış açısını Abdülmecit’in haremle ilgili yaşantısından söz edilirken kullanılan şu cümlelerde görmek mümkündür: “Abdülmecit, haremdeki kadınlardan hangisini odasına alacağına karar verirken genelde güçlük çekerdi. Bu zarif cariyelerin hepsinden hoşlanıyor ve onlarla geceyi geçirmekten büyük zevk alıyordu. Ama onların da ne kadar kırılgan olduklarını biliyor ve kıskançlıkları önlemeye çalışıyordu.”⁴⁰⁷

Romanda anılardan, tezkerelerden ve mektuplardan da yararlanmıştır. Bunlara örnek olarak, Ağustos 1839’da Londra’dan çağrılan Mustafa Reşit Paşa’nın eline, Abdülmecit’in yanına girerken, ona verilmek üzere, Sadrazam Hüsrev Paşa’nın kıskançlık nedeniyle yazıp tutuşturduğu tezkere verilebilir: “İşbu arızamı efendimize takdim edecek olan Reşit Paşa, cennetmekân pederinizin idamına ferman buyurduğu zattır. Devleti âliyye zarar vermektedir. Pederinizin hükmünü hemen icraya koymanız uygun olur.”⁴⁰⁸

Ayrıca romanda Hıfzı Topuz’un büyük dedesi Kayseri ordu komutanı Hüseyin Şerif Paşa’ya ve Abdülmecit’in oğlunun torunu Fevziye Hayri-Osmanoğlu’na ait üç fotoğraf ve yirmi yedi adet resim yer almaktadır. Resimlerin dördü, dönemin İstanbul’undaki saraylara ve Boğaz’a, diğerleri Abdülmecit’e ve dönemin yaşantısını örnekleyen insanlara ait temsili resimlerdir.

Romanda dipnot kullanılarak kimi kişiler ve durumlar hakkında bilgiler de

⁴⁰⁶ Age, s. 17.

⁴⁰⁷ Age, s. 59.

⁴⁰⁸ Age, s. 31.

verilmektedir. Romandaki iki dipnottan biri İstanbul'a gelen bir besteci, diğeri ise Arap alfabesindeki kimi harfler hakkındadır.⁴⁰⁹

Romanda Osmanlı saray yaşamı, padişahların tahta çıkma törenleri, harem iç işleyişi, düğünler, bayramlaşma törenleri hakkında okuyucuya kısa ansiklopedik bilgiler aktarılmaktadır. Romanın tarihi özelliğini öne çıkaran bu ve benzeri kullanımların bilgi vermek için başvurulmuş açıklayıcı anlatımla yapıldığı görülmektedir.

Olaylar ön planda olduğu için, ağırlıklı olarak öyküleme biçimi kullanılmakta, öyküleme içerisinde diyaloglardan da yer yer yararlanılmaktadır.

Reşit Paşa, sadrazamın kendisine verdiği kırmızı mühürlü zarfı alıp doğru mabeyni hümayuna gitti. Padişah, kendisini hiç bekletmeden kabul etti. (...) Reşit Paşa, saygılarını sunduktan sonra hünkâr, 'Merhum pederimin sizi çok sevdiğini bilirdim. Size hep önemli görevler verirdi.' dedi.⁴¹⁰

cümleleri öyküleyici anlatıma örnek olacak verilebilir.

Öyküleyici anlatımın yanı sıra romanda, açıklayıcı anlatıma da yer verilmektedir. Anlatıcının Beşiktaş Sarayı hakkında bilgiler verirken söylediği şu sözler açıklayıcı anlatıma örnektir:

Çok eski bir tarihi olan bu sarayın yerinde bir zamanlar padişahlara mahsus bir hasbahçe bulunuyordu. Birinci Ahmet o bahçenin içine bir kasır yaptırdıktan sonra buraya Valide Sultan için bir harem dairesi ve bir çinili köşk eklendi. Üçüncü Selim sık sık burada kalırdı. İkinci Mahmut da eski kasırların yerine bir sahil sarayı yaptırarak yazları orada kalmaya başladı. Çevredeki yapıların birçoğu yıktırıldı. Abdülmecit çocukluğunu işte o sarayda geçirdi.⁴¹¹

Romanda geriye dönüş ve ileriye gidiş tekniklerinden de yararlanıldığı görülmektedir. 1839 yılında Abdülmecit'in, ölen babası II. Mahmut'un yerine tahta çıkmasıyla başlayan anlatımda, Mustafa Reşit Paşa'nın yaşamının anlatılması sırasında

⁴⁰⁹ Age, s. 19-99

⁴¹⁰ Age, s. 30.

⁴¹¹ Age, s. 16.

yeniden, 1800 yılına gidilerek geriye dönülmektedir.⁴¹² Abdülmecit'in kadınlarından biri olan Şevkefza'nın yaşamından söz edilirken de, ileriye gidilerek onun "*1889 Eylül'ünde öldüğü*"⁴¹³ anlatılmaktadır.

Yazar, Türkçe kullanımına da önem vermektedir. Kişilerin konuşmalarında, mektuplarında bunu vurgulamaktadır. Örneğin Abdülmecit'le özel doktoru Spitzer arasında geçen konuşma neredeyse günümüzde geçmekte izlenimi vermektedir: "Doktor, seni çok iyi anlıyorum. Her konuda anlaşıyoruz. Neden Müslüman olmuyorsun? Benim her dine saygım vardır, bilirsin. Sana Müslüman olmadığın için gücenmiyorum. Dinine, inançlarına hiç karışmam. Mühim olan birbirimizi anlamamız. Yanımdan ayrılmanı hiç istemiyorum."⁴¹⁴

Yazar, Fuat BEŞKARDEŞ ile yaptığı görüşmede, "Okuyucunun anlamayacağı sözcükler kullanmıyorum. Örneğin bu kitapta Valide Sultan'ın oğluna yazdığı mektuplar var. Bunları bugünkü dile çevirmeseydim anlaşılamazdı. Cevdet Paşa'nın yazılarını da bugünkü dile çevirdim."⁴¹⁵ diyen yazar, Abdülmecit'in annesine ait mektupları anlaşılması için kendisinin günümüz Türkçesine aktardığını belirtmektedir. Bu mektupların birisi şöyledir:

Gözümün nuru oğlum,

İzmit Valisi Osman Paşa dört çalgıcı ile dört oyuncu göndermiş. Ama sen olmadan hiçbir şey gözümde değil. Birkaç gün eğleneceğim, keşke haremi hümayunda bunları sen de seyretsen, çok haz ederdin efendim. İyilik haberlerini aldıkça çok mutlu oluyorum. Cenabı Allah'a emanet ol.⁴¹⁶

2.12.7. Genel Değerlendirme

Romanın amacı, Osmanlı Devleti'nin 1839-1861 yılları arasındaki durumunu ve

⁴¹² Age, s. 28.

⁴¹³ Age, s. 40.

⁴¹⁴ Age, s. 90.

⁴¹⁵ Beşkardeş, *Hıfzı Topuz-Abdülmecit*, fuat.beskardeş.com, 27.09.2009.

⁴¹⁶ Topuz, age, s. 79.

dışarıyla ilişkilerini anlatmaktır. Osmanlı'nın o döneminde devletin ve toplumun içinde bulunduğu sıkıntılar, Padişah Abdülmecit ve az sayıdaki ilerici yöneticinin devleti ve ülkeyi kalkındırma çabaları, buna karşılık halkın ve yöneticilerin büyük çoğunluğunun bilgisizlikleri nedeniyle bu çabalara direnç göstermeleri, hatta padişahı devirme girişimleri, rüşvet ve yolsuzluklar, özellikle saraydaki savurganlıklar yüzünden devletin iflasa sürüklenmesi gibi durumlar Abdülmecit'in yaşamı çevresinde anlatılmaktadır. Romanda, o dönemdeki saray ve harem yaşamı, Tanzimat Fermanı, Osmanlı'daki ilk gazeteler, Marks ve Lenin'in komünizm anlayışı, Batı müziğinin ve tiyatronun tanıtılması için yapılan çalışmalar, Kırım Savaşı ve Islahat Fermanı, Osmanlı'da vergi sistemi, Batı'da ve Osmanlı'da köle ticareti gibi konular hakkında da bilgi verilmektedir.

Romanın zamanı 1839-1861 arası dönem olmakla birlikte, geriye dönüşlerin ve ileriye gidişlerin de yapıldığı bir anlatımla 1800-1889 yılları arasındaki dönemdir.

Romanda, olayların geçtiği asıl mekân İstanbul'dur. Bunun yanında, romanda sadece adı geçen Londra, Paris, İzmit, Mudanya, Bursa, Çanakkale, Ege Denizi, Midilli, Sakız, Sisam, Cezayiri Bahri Sefid (On İki Ada), Çorlu, Lüleburgaz, Edirne, Rusçuk, Tuna Nehri, Silistre, Razgrat, Şumnu, Eflak ve Boğdan, Çerkezistan gibi yer adları da mekân olarak belirtilmektedir.

Romana adı verilen Abdülmecit dışında, o dönemde yaşamış çok sayıda kişiden söz edilmektedir. Kişilere olaylardaki etkileri ölçüsünde bir önem sırasına göre yer verildiği görülmektedir.

Sonuç olarak, romanın amacı, genç kuşaklara tarihi bilgiler vermektir. Yazarın, roman türünü geliştirme amacı olmadığı için, edebi değeri ön planda olan bir eser örneği veremediği söylenebilir.

2.13. Hava Kurşun Gibi Ağır⁴¹⁷

2.13.1. Tanıtım

Hıfzı TOPUZ'un 13. romanı olarak Mayıs 2011'de yayımlanan *Hava Kurşun Gibi Ağır*, adını Nâzım Hikmet'in *Kerem Gibi* şiirinin ilk dizesinden almaktadır. Öner CİRAVOĞLU'yla hazırladıkları *Ardından Yıllar Geçti* adlı kitapta yazar,

Nâzım'la 1960 sonrası Paris'te sıcak bir dostluğumuz oldu. Yıllarca onun etkisinde kaldım. Sonra onun en yakın arkadaşlarından Vâlâ Bey'i, eşi Müzehher Vâ-Nû'yu, Abidin Dino'yu yakından tanıdım. Arkadaşlarım sık sık, 'İşte Nâzım'ı tanıyan son dostlarından biri!' diyerek mikrofonu bana uzatıyorlardı. Ayrıca 'Neden Nâzım'ı yazmıyorsun?' diye bana sorular yöneltiliyorlardı. Sonunda yazmaya karar verdim. *Hava Kurşun Gibi Ağır* adlı romanda Nâzım'ın duygularını, mutsuzluklarını, çektiği acıları, sevinçlerini, biraz cezaevi yaşamını ve Sovyetler Birliği'ne sığındıktan sonra orada uğradığı düş kırıklıklarını anlatmaya çalıştım.⁴¹⁸

cümleleriyle bu romanı neden yazdığını, romanda neleri anlatmak istediğini ifade etmektedir.

Yazar, *Hava Kurşun Gibi Ağır* adlı biyografik romanında, 1920'lerden başlayarak Nâzım Hikmet'in yaşamını kronolojik olarak anlatmaktadır. Nâzım Hikmet'in çocukluğu ve daha öncesi romanda yer almamaktadır. Nâzım Hikmet, on sekiz yirmi yaşlarında, işgal altındaki İstanbul'dan kaçmak isteyen bir genç olarak romana girmekte, Galatasaray Lisesi'nden sınıf arkadaşı ve yakın dostu, kendisiyle aynı yaşlardaki Vâlâ Nureddin (Vâ-Nû) ile birlikte, yanlarına aldıkları birkaç parça giysiyle Anadolu'ya kaçmaya çalışmaktadır. Ankara'ya gitmek için çıktıkları yolculuk, onları Karadeniz'e, Tiflis'e, oradan da Moskova'ya sürükler. Moskova'da hem okur hem de çalışırlar. Yeniden Anadolu'ya geçerler. Daha sonra Nâzım'ın evlilikleri, çalışma ve sanat yaşamı, yeniden yurt dışına kaçmak zorunda kalışı, Türk vatandaşlığından çıkarılışı, Polonya ve Rus vatandaşı olması, şiirlerinin ve oyunlarının birçok dile çevrilmesi, dünya çapında bir Türk

⁴¹⁷ Topuz, *Hava Kurşun Gibi Ağır*, Remzi Kitabevi, 12. b., İstanbul, 2013.

⁴¹⁸ Ciravoglu, age, s. 164.

şairi olarak ünlenmesi, yurduna dönmek isteyip de dönememesi, hastalıkları, ölümü beklemesi ve 1963'te ansızın ölmesi anlatılmaktadır.

Romanda Nâzım Hikmet'in 1902-1963 arasındaki yaşamının son 40 yılı konu edilmekte, bu dönem, *I-İstanbul'dan Kaçış*, *II-Babıâli'de Bir Fırtına*, *III-13 Yıl Hapis*, *IV-Af Umutları*, *Piraye ve Münevver*, *V-Son Yıllar* şeklinde beş bölümde tanıtılmaktadır.

2.13.2. Hakkındaki Değerlendirmeler

Yazar, “*Nâzım Hikmet'in Romanı*” alt başlığını koyduğu kitabın başında yer alan ‘*Sunuş*’ bölümünde,

Uzun yıllar Nâzım hakkında kitap yazmayı düşünmemiştim. Nâzım'la ilgili yüzden fazla kitap yayımlandığını biliyordum. Bunlara ekleyecek bir şeyim olmadığı kanısındaydım. Birçok dostum bana, ‘Sen Nâzım'ı ve arkadaşlarını yakından tanıdın, birçoğu senin de dostun oldu, bunları neden yazmıyorsun?’ diye sorduğunda anılarımın bir kitaba konu olmayacağını söylüyordum. Dostlarım her fırsatta bana ‘Nâzım'ı tanıyan kaç kişi kaldı, onu yazsana,’ diyordu. Ben de kaleme sarıldım.⁴¹⁹

diyerek yazma gerekçesini belirtmektedir.

Ali SİRMEN, *Üç Yazar, Üç Kitap*⁴²⁰ adlı yazısında, eserin tarihi gerçeklerden kopmadığını, didaktik kuruluktan uzak olduğunu, Nâzım Hikmet'in “*fırtınalı ve meşakkatli*” yaşamını anlatan iyi bir roman olduğunu belirtmektedir.

Üstün AKMEN, roman için, “Hıfzı Topuz’un aşınmamış demokrasi tutkusu, okurunda bellek yaratma ısrarı açısından da fevkalade önemli bir eser.”⁴²¹ dediği yazısında; romanda Nâzım Hikmet'in ideolojisi, TKP içindeki sorunları ve kavgaları üzerinde pek durulmadığını ama çektiği acıların, yaşadığı mutlulukların, aile ilişkilerinin, insan sevgisinin, vatanına ve halkına olan bağlılığının, Atatürk’e olan saygısının, barışa ve toplumlar arasındaki dostluğa inancının, geleceğe olan güveninin hiç abartılmadan ele

⁴¹⁹ Age, s. 9.

⁴²⁰ Sirmen, *Üç Yazar, Üç Kitap*, asirmen@cumhuriyet.com.tr, 10. 02. 2015.

⁴²¹ Akmen, *Hıfzı Topuz'dan Nâzım Hikmet Romanı*, www.evrensel.net, 07.06. 2011.

alındığını belirtmektedir. Nâzım Hikmet'in Sovyetler Birliği'nde yaşadığı kimi sorunların, özellikle Nâzım'ın inanmış komünistliğinin, varlığını edebiyat alanında savaşıma adanmışlığının, kendisini güncel politikalardan nasıl uzak tuttuğunun, ideolojisi yüzünden çektiği çilelerin, başına gelen belaların *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da Hıfzı Topuz'un akıl süzgecinden geçerek anlatıldığını belirtmektedir.

Sennur SEZER, *Hıfzı Topuz'a Mektup*⁴²² adlı yazısında Nâzım Hikmet'le ilgili anlatılanların kendisi gibi pek çok edebiyat tutkununun bilgilerine önemli katkılarının olduğunu, romandaki canlandırmaların ustaca yapıldığını söylemektedir. Kitapta Nâzım Hikmet'in, insanlığın ortak hasreti olan hürriyeti en derinden duyan ve en güzel dile getiren usta olarak görüldüğünü belirtmektedir.

Sanem ALTAN, yazısında, kitapta Nâzım'la ilgili pek çok bilgi olduğunu ama en çok ilgisini çeken şeyin Nâzım Hikmet ve kadınları anlatan bölümler olduğunu belirtmektedir. Nâzım'ın, hayatı boyunca kadınlarla çok kolay ilişki kurmuş ve pek çoğuna da âşık olmuş birisi olduğunu, büyük bir şairin de zaafı olabileceğini, insanca eksikliklere sahip olduğundan bazen bencilce davranabildiğini anlattığı yazısında kitabın, bunları göstermekle Nâzım'a hayranlığını eksiltmediğini, o hayranlığa bir de şefkat kattığını söylemektedir.⁴²³

2.13.3. Özet

Nâzım Hikmet, 31 Aralık 1920'de, kendisi gibi 18-20 yaşlarında olan Vâlâ Nurettin'le, işgal altındaki İstanbul'dan Anadolu'ya kaçmak için Galata Köprüsü yakınlarında buluşur. Faruk Nafiz ve Yusuf Ziya da onlarla gelmektedir. Çok sevdiği

⁴²² Sezer, *Hıfzı Topuz'a Mektup*, www.evrensel.net, 01. 06. 2011.

⁴²³ Altan, *Aşk İnsana anlamayı öğretiyor Nâzım Münevver'i Ali Ayşe'yi seviyor*, www.gazetevatan.com, 02.07.2011.

annesinden izin almış ama onun kadar yakın olmadığı babasına gideceğini söylememiştir.

Bir buçuk yıl önce Samsun'a çıkan Mustafa Kemal'in önderliğinde Erzurum ve Sivas Kongreleri yapılmış, Ankara'da Büyük Millet Meclisi toplanmıştır. Yurdun her yanında işgale karşı mücadele gelişmektedir.

Ertesi sabah, 1 Ocak 1921'de, Yeni Dünya adlı eski bir yük gemisiyle yola çıkarlar. Gemi, bir gün sonra Zonguldak limanına girer. Oradan sonra aynı gemiyle öğleye doğru, İnebolu'ya varırlar. Burada karakola götürülüp sorgulandıktan sonra Ankara'ya gidebilmek için 15 gün izin beklerler. Faruk Nafiz, Damat Ferit'ten nişan aldığı, Yusuf Ziya da İngilizleri tutan Refi Cevat'ın *Alemdar* gazetesine edebiyat sayfası düzenlediği için geri çevrilir. Nâzım ve Vâlâ, Halide Edip ve eşi Dr. Adnan Bey'in gönderdiği yüzer lira yol parasıyla Ankara'ya çağırılırlar.

O güne kadar milliyetçi olan Nâzım ve Vâlâ, burada tanıştıkları Sadık Ahi, Nafi Atıf Kansu ve Prof. Vehbi Sarıdal'dan, hiç adını duymadıkları Marks, Engels, Kautski ve Alman Spartakistlerini öğrenirler.

Son üç dört gündür aç beklediklerinden parayı alır almaz önce karınlarını doyurur sonra yola çıkarlar. İnebolu ile Kastamonu arası yaklaşık 100 km, Kastamonu-Ankara arası da yaklaşık 250 km'dir. İnebolu'da tanıştıkları askeri okul öğrencilerinden 8-10 kişilik bir toplulukla yaya olarak yola çıkarlar. Üç günde Kastamonu'ya, orada birkaç gün dinlendikten sonra dört günde de Ankara'ya varırlar. Önce dayısı Ali Fuat Paşa'yla görüşüp cepheye gitmek isterler. Onun isteğiyle Dâhiliye Vekili Dr. Adnan Bey'i görürler. Sonunda Milli Eğitimde atama işlerine bakan Kazım Nami Duru, Şubat 1921'de onları Bolu'ya öğretmen olarak atar. Yola çıkmadan önce Ali Fuat'ın babası İsmail Fazıl Paşa, onları Gazi'yle tanıştırır. Ertesi gün bir günlük zorlu yolculuktan sonra Bolu'ya varırlar. Bolu'da 26 yaşındaki ağır ceza reisi Ziya Hilmi'yle dost olurlar. Üçü aynı evi paylaşırlar.

Ziya Hilmi'den sosyalizmi, komünizmi, Marks'ı Engels'i, Troçki'yi, Lenin'i ve Fransız İhtilali'nin ayrıntılarını öğrenirler. Öğrendikçe devrimci düşünceleri gelişir ve sonunda birlikte Rusya'daki devrime katılmaya karar verirler. Ağustos 1921'de Bakanlığa, Kars'ta Karabekir Paşa'nın açtığı yeni okulda görev almak için Batum üzerinden oraya gideceklerini bildirerek öğretmenlikten ayrılırlar. Ziya Hilmi de görevinden ayrılır. Üçü birlikte Bolu'dan yola çıkarlar. Önce Zonguldak'a, oradan Trabzon'a, Trabzon'dan gemiyle Batum, Tiflis ve Moskova'ya gideceklerdir. Nâzım, İstanbul'da bitişik apartmanda oturan komşularının kızı Nüzhet'in de babası ve annesiyle Tiflis'e gittiğini öğrenir. Nüzhet'i görme isteğiyle Tiflis yolculuğu onun için daha çekici olur. Ziya Hilmi, Trabzon'da ordu merkezinde hukuk müşaviri olarak iş bulup orada kalmaya karar verince Nâzım ve Vâlâ yola onsuz devam ederler. Trabzon'da bir terör havası estiğinden, oradan bir an önce ayrılmak isterler çünkü sekiz ay önce, 28 Ocak 1921 gecesı Türkiye Komünist Fırkası Merkez Komitesi Başkanı Mustafa Suphi ve 14 arkadaşı, Sürmene açıklarında, Enver Paşa'nın adamlarından Yahya Kâhya ve yardımcılarınca boğularak öldürölmüştür. Nâzım ve Vâlâ, Batum'a giden bir gemiyle yola çıkarlar. Batum'dan trenle Tiflis'e geçerler. Orada Nüzhet'in ve babası Muhittin Bey'in Moskova'ya gittiklerini öğrenirler. Parasız ve kalacak yer sıkıntısı içinde iken eski Ankara büyükelçisi olan Gürcistan Cumhurbaşkanı'nın onları konuk etmesiyle rahatlarlar. Tiflis'te, eski Jön Türk, yeni komünist Ahmet Cevat Emre'yle tanışırılar. Tiflis'te halı ticareti yaparak iyi para kazanan Ahmet Cevat, Nâzım ve Vâlâ'yı yanına alarak Batum'a getirir. Nâzım ve Vâlâ, orada çıkmakta olan *Yeni Dünya* gazetesine yazı verirler. Batum'da eski Türkçü, yeni komünist Şevket Süreyya ile tanışırılar. Bir süre sonra Nâzım ve Vâlâ, Moskova'ya gidip Şarkiyat Enstitüsünde okumaya karar verirler. Ahmet Cevat da orada hoca olmak için başvurur. Şevket Süreyya ve karısı Leman da onlara katılır ve hep birlikte 11 günlük uzun bir

yolculuğa çıkarlar. 1921 yılındaki büyük kuraklık yüzünden istasyonlar, açlıktan ölmek üzere olan dilencilerle doludur. Bütün yiyeceklerini dağıtmak zorunda kalırlar. Moskova'ya varınca Nâzım ve Vâlâ, KUTV denen Doğuluların eğitimine ayrılmış üniversiteye yazılırlar. Onların yazıldığı Fransızca bölümünde fizik, kimya ve biyoloji okunmaktadır. Nâzım bir yandan da üniversite tiyatro kulübünün gösterilerini düzenlemeyi ve dekorasyon işlerini üstlenir.

1922'de Moskova'da tanınmış bir şair olan Nâzım, Sovyetler Birliği Komünist Partisine başvurur ve üye olur.

1924 Temmuz'unda Nâzım, TKP eylemlerinde yer almak için Türkiye'ye dönmeye karar verir. Nâzım 1925 başlarında İstanbul'a döner. Annesinden ayrı oturan babası Hikmet Bey ve kardeşi Samiye'nin yanına yerleşir. Amacı, gazete ya da dergi çıkarmak, tiyatro açmak, film yapmak, halka sosyalizmi tanıtmaktır. Nâzım, İstanbul'a gelir gelmez, o yıl kapatılan Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkasının yerine kurulan Amele Teali Cemiyetinin yayın organı *Aydınlık*'ın kadrosunda yer alır. Ayrıca o günlerde çıkmaya başlayan *Orak –Çekiç* gazetesinde de yönetici olur.

Nâzım, İstanbul'a dönmeden önce, ülkenin hızla Batılılaşmasını hazmedemeyenler CHP'ye karşı 17 Kasım 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını kurarak örgütlenmeye başlamışlardır. Bu kişilerin önde gelenleri Kâzım Karabekir, Ali Fuat, Refet, Hüseyin Rauf ve Dr. Adnan Bey gibi ulusal mücadelenin kahramanlarıdır. Bu partinin milletvekilleri ile CHP milletvekilleri arasındaki sert tartışmalar sokağa, vatandaşların arasına da taşar. 1924'ün sonlarındaki Nasturi ve Şubat 1925'teki Şeyh Said ayaklanması sonrasında Takrirî Sükûn Kanunu çıkarılır. İstiklal Mahkemeleri kurulur. Birçok gazete ve derginin yanı sıra Terakkiperver Fırka da kapatılır. Nâzım da gıyabında yargılanarak 15 yıl ağır hapse çarptırılır. Nâzım, yeniden Moskova'ya kaçır. Bir yandan KUTV

Üniversitesinde ders verir diğer yandan Moskova'da bulunan Ertuğrul Muhsin'le birlikte tiyatrodaki gelişmeleri izler.

Nâzım, Nüzhet'in kendisini terk edip İstanbul'a gidişinden iki yıl sonra, 1926'da Yelena Yurçenko (Lena) adlı Rus kızıyla evlenir. Bu evlilik 1928'e kadar iki yıl sürer. 1927 sonbaharında 15 yıllık cezası affedildiği için eşiyle Türkiye'ye dönmeye karar verirler. Moskova'daki Türk Büyükelçiliği vize vermeyince eşini orada bırakarak Türkiye Komünist Partisi Başkanı Laz İsmail (Bilen)'le kaçak olarak Türk topraklarına girer. Temmuz'un sonunda geldikleri Hopa'da tutuklanırlar. Rize'ye gönderilen Nâzım, sınırı kaçak yolla geçmekten, çantasındaki bir şiir nedeniyle de azınlıkları kışkırtmak ve anayasayı değiştirmeye teşebbüsten idamla yargılanır. Mahkeme, sınırı pasaportsuz geçmekten üç gün hapsine, başka bir mahkûmiyetinin olup olmadığının araştırılması için de İstanbul'a gönderilmesine karar verir. 4 Ekim 1928 tarihinde elleri kelepçeli olarak İstanbul'a getirilir. Ertesi gün savcı tarafından sorgulanır. Bir hafta sonra yargılamanın Ankara'da yapılmasına karar verilir ve oraya gönderilir. Aralık sonunda yargılama biter ve tutukluluk sona erer.

Nâzım, aklandıktan sonra 1928'in son günlerinde İstanbul'a gelir.

1929 yılında Resimli Ay dergisinde çalışmaya başlar. 1930 yılından itibaren yayımladığı şiirleri ve kitapları nedeniyle birçok kez yargılanır ve birçoğundan beraat eder. 1934 yılında Cumhuriyet'in 10. Yılı nedeniyle çıkarılan afla cezası hafifletilir ve yattığı süre göz önünde bulundurularak salıverilir. 1936'da eski arkadaşı Şevket Süreyya, Nâzım'ı, Ankara'ya davet eder. Oraya gidince Vedat Nedim Tör ve İsmail Hüsrev Tökin ile tanışır. Üçü de komünizme tövbe ettiklerini ve iktidarın hizmetinde olduklarını, onun da kendilerine katılmasını isterler. Nâzım, çok sert tepki göstererek bu öneriyi asla kabul etmeyeceğini söyler. Yine de eski günlerin hatırına eski albay, Kurtuluş Savaşı'ndan

Atatürk'ün arkadaşı, Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer ile akşam yemeğine katılır. Yemekte Şükrü Bey, Nâzım'ın eleştirel yazılarından şikâyetçi olur ve İspanya'daki iç savaşı bile anlattığı halde Kurtuluş Savaşı'nı anlatmadığı için ona sitem eder. Nâzım da ondan çok daha iyi yazacağını söyler. Akşam eve Şükrü Bey'in arabasıyla dönmelerinden rahatsızlık duyar. Ertesi gün de yine Şevket Süreyya ve *Resimli Ay* döneminden arkadaşı Sadri Ertem'in ısrarıyla İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'yla makam odasında tanışır. Emniyet Genel Müdürü'nün de katıldığı toplantıda İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Nâzım'a devletle uğraşmak yerine irticayla uğraşmasını, gizli çalışmaları bir yana bırakmasını tavsiye eder. Ankara'da kalırsa kendisine kimsenin karışmayacağını, eserlerini rahatça yazabileceğini, İstanbul'a döner ve eskisi gibi yazarsa onu kendisinin dahi kurtaramayacağını söyleyerek adeta tehdit eder. Nâzım, bunlara karşılık ertesi gün İstanbul'a dönmek zorunda olduğunu söyleyince toplantı gergin bir havada sona erer. Ocak 1938'de İstanbul'a döndükten sonra başta Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak olmak üzere Nâzım'ın düşmanları ona savaş açarlar.

Bir gün İpek Film'de çalışırken yanına askeri okul giysili biri gelir ve adının Ömer Deniz olduğunu, Harp Okulunda okuduğunu söyler. Kuleli yıllarından beri arkadaşlarıyla kendisine hayran olduklarını ve destek istediklerini söyler. Nâzım, bu genci ve sözlerini kuşkuyla karşılar, hiçbir yakınlık göstermez. Bunun bir tuzak olduğunu düşünerek genci başından savar. Onu uzaklaştırır uzaklaştırmaz Emniyet Müdürlüğüne telefonla şikâyetle bulunur. Fakat iyi niyetli Ömer ve arkadaşları zaten takip edildikleri için bu şikâyet üzerine tutuklanırlar. Nâzım da iki hafta sonra bu gence direktifler vermek suçundan tutuklanarak 17 Ocak 1938'de Ankara'ya götürülür. Annesi Celile Hanım, Ali Fuat Paşa'dan bu haksız tutuklamayı durdurmasını, Atatürk'le konuşmasını ister. Ali Fuat önce Şükrü Kaya'yla konuşur. Şükrü Kaya, Nâzım'la uğraşan kişinin Fevzi Paşa olduğunu, Atatürk'ün de bu

nedenle karışmak istemeyeceğini söyleyerek onu bu görüşmeden vazgeçirir. Askeri Mahkeme, yöneticilerin direktifleri doğrultusunda hiçbir suçu olmayan Nâzım'ı 15 yıla mahkûm eder. Askeri Yargıtay kararı onaylayınca mahkûmiyet kesinleşir. Haziran 1938'de askeri cezaevinden Ankara Cezaevine alınır. Aynı ayın sonunda İstanbul'a gönderilir. Önce Yavuz zırhlısında tutulur. Bir süre sonra da eski bir taşıt gemisi olan Erkin'e alınır. Nâzım, bu gemilerde adeta azılı bir suçlu gibi çeşitli işkenceler görür. Nâzım'ın dışında Kemal Tahir ve Hikmet Kıvılcımlı'yla birlikte 30 kadar solcu da Erkin'e kapatılmıştır. Nâzım, bu gemide kurulan mahkemede de donanma personeli arasında muhtemel bir ayaklanmayı kışkırtmak için direktif vermekten yargılanır. Savcılar Haluk Şehsuvaroğlu ve Fahri Çoker, bu davada delil arayacak kadar saf olmadıklarını, bu kişilerin bugün bir şey yapmamışlarsa da yarın mutlaka yapacaklarını söyleyerek Nâzım'ın bu uydurma suçtan 20 yıla mahkûm edilmesini sağlarlar. Önceki 15 yıla birleştirilen cezası 35 yıldan 28 yıla indirilir ve İstanbul Tevkifhanesine gönderilir. Nâzım, temyizden de bir sonuç çıkmayacağını düşünerek 1938 Ağustos'unda Atatürk'e, suçsuz olduğunu ve adalet istediğini anlatan bir mektup yollar. Atatürk ağır hasta olduğundan Çankaya'daki görevliler mektubu vermeyi sakıncalı bulur ve Şükrü Kaya'ya iletirler. Bir süre sonra Nâzım'ın cezası Yargıtayca onanır. 1938 Kasım'ında Nâzım, İstanbul Tevkifhanesindeyken Atatürk'ün öldüğünü duyar ve çok üzülür. İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığına seçilmesi ve Ali Fuat Paşa'nın bayındırlık bakanı olması onu hiç etkilemez.

Nâzım, 1939 Nisan'ında veremli bir mahkûmun tükürüğüyle aldığı sahte sağlık raporuyla izinli olarak altı aylığına ev hapsine gönderilir. Ev sürekli polis gözetimindedir. Birkaç hafta evde kaldıktan sonra İstanbul'un bahar havasına dayanamaz ve Piraye'den gizli dışarıya çıkar. Birkaç kez daha evden gizlice dışarıya çıkınca artık hapishaneye

dönmek istemez. Yurt dışına kaçmaya karar verir. Gazeteci Nail Çakırhan aracılığıyla Komünist Partisiyle iletişim kurup o yolla kaçma girişimi başarısız olur. Bir akşam Piraye'yle Beyoğlu'nda gezerken kendisini tanıyan iki deniz subayı tarafından görülür ve iki gün sonra eve gelen inzibatlarca İstanbul Tevkifhanesine götürülür. Yeniden rapor istenince bu kez hasta olmadığı anlaşılır ve hastalık izni iptal edilerek cezaevine gönderilir.

Avrupa'da Almanların 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırmasıyla savaş başlamış, giderek yayılmaktadır. Bir süre sonra Nâzım, Çankırı hapishanesine gönderilir. Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Kemal Tahir'le Ankara garında karşılaşır. Onlar da Çankırı'ya gönderilmişlerdir. Piraye'nin de Çankırı'ya gelerek yerleşmesini ister. 1940 Nisan'ında bu isteği gerçekleşir. Piraye Temmuz başında çocuklarına dayanamadığı için İstanbul'a döner. Nâzım da 1940 Aralık'ında Bursa Cezaevine gönderilir.

1941'den itibaren Bursa Cezaevinde bir yandan kendi çalışmalarını yaparken aynı zamanda diğer mahkûmlar içinde bir şeyler yapar. Burada birçok kişiye iş imkânı sağlayacak dokuma tezgâhlarını kurar. Ayrıca Orhan Kemal ve İbrahim Balaban gibi sanatçıların yetişmesine katkı sağlar. Cemal Nadir'in eski karısı Müzehher'le evlenen Vâlâ, eşiyle birlikte Nâzım'ı en çok ziyaret eden dostlarından. Nâzım'ın en yakın dostlarından avukatı Mehmet Ali Cimcoz, karısı Adalet ve onun kardeşi Ferdi Tayfur da mektuplaştığı arkadaşlarındandır. Vatan gazetesinin sahibi Ahmet Emin Yalman, avukatı Mehmet Ali Sebük ve şair Behçet Kemal Çağlar da bu dostlarıyla birlikte onun kurtarılması için uğraşmaktadırlar.

Nâzım, 1950 Mart'ında af yasasının görüşüldüğü meclisten karar çıkmayınca açlık grevine karar verir ve bunu avukatları aracılığıyla duyurur. Ankara ve İstanbul'da gazeteler bu karara geniş yer ayırır. Aydınlar imza toplamaya başlar. Bursa Cezaevi'nde, ressam olarak yetiştirdiği İbrahim Balaban'la son gece karnını iyice doyurduktan sonra 10 Nisan

1950’de Nâzım, açlık grevine başlar. Orhan Veli, Oktay Rıfat ve Melih Cevdet Ankara’da bir bildiri yayımlayarak üç günlük açlık grevi yaparlar. 13 Mayıs’ta Cerrahpaşa Hastanesine kaldırarak zorla serum takarlar.

14 Mayıs’taki genel seçimlerde CHP sadece 69 milletvekili alabilirken DP 408 milletvekili ile tek başına iktidara gelir. Hukukçu dostları Nâzım’dan yeni hükümet göreve başlayana kadar açlık grevini durdurmasını isterler. Nâzım’ın kurtuluşu için Fransa başta olmak üzere birçok ülkede gösteriler, imza kampanyaları yapılır ve bildiriler yayımlanır. İstekler karşısında Nâzım, geçici olarak açlık grevine son verir.

Mayıs 1950’de İsmet İnönü cumhurbaşkanlığını Celal Bayar’a bırakır. Adnan Menderes de başbakan olur. İlk olarak Arapça ezan yasağı kaldırılır.

15 Temmuz 1950’de çıkarılan yasa ile Nâzım, özgürlüğüne kavuşur. Vâlâların evine gider. Bir ay Münevver’le birlikte onlarda kalır. Polis, evi sürekli gözetim altında tutmaktadır. Annesi Celile Hanım’ın evine taşınırlar. Polis gözetimi orada da sürer. Ressam İbrahim Balaban ise onlardan sonra gelip Celile Hanım’ın evine yerleşir. Birkaç ay sonra 1950 sonbaharında Münevver bir bebek beklemeye başlar. 1951 baharında tek çocuğu Memet dünyaya gelecektir. Nâzım’ın şiirlerini Fransızcaya çeviren Sabahattin Eyuboğlu, sanat tarihçisi Celal Esat Arseven, Orhan Ezine, Muhsin Ertuğrul, Bedri Rahmi, Mehmet Ali Cimcoz, Mehmet Ali Aybar, Oktay Rifat, Rasih Güran, Melih Cevdet sık sık ziyaretine gelen dostlarıdır.

Cezaevinden çıktıktan üç ay sonra Ekim 1950’de kapısına gelen bir polis Nâzım’ı askerlik şubesine götürür. İki yıl askerlik yapması istenmektedir. Nâzım’a bir hafta izin verilir ama uzun süre arayıp sormazlar. Haziran ayında bu kez inzibat eşliğinde askerlik şubesine götürülür. Sevk işlemleri tamamlandıktan sonra on gün izin verilir. Nâzım, bu on gün içinde yurt dışına kaçmaya karar verir. Küçük kardeşi Melda’nın nişanlısı yedek subay

Refik Erduran'la konuşur. O, Nâzım'ı motorla Bulgaristan'a bırakıp dönecektir. Münevver'i buna zorlukla da olsa razı eder. Nâzım, Refik Erduran'ın kullandığı hızlı motorla 17 Haziran 1951 sabahı İstanbul açıklarında bir Rumen yük gemisine çıkar ve Romanya'ya kaçar. 20 Haziran'da Bükreş Radyosu Nâzım'ın Romanya'ya sığındığını duyurur. Ertesi gün Türkiye'de gazeteler bu olayı haber yapar.

Nâzım'ı Bükreş'te rejimin ileri gelenleri ve halk büyük bir saygıyla karşılar. 29 Haziran'da uçakla Moskova'ya gider. 23 yıl sonra geldiği bu şehirde onu büyük bir kalabalık coşkuyla karşılar. Özgürlüğünün verdiği mutlulukla geride bıraktığı sevdiklerinin hüznü birbirine karışır.

Moskova'ya vardıktan bir buçuk ay sonra Berlin'de toplanan Dünya Gençlik Festivaline katılır. Büyük ilgiyle karşılanır. Ekim 1951'de Bulgar Komünist Partisinin davetlisi olarak Sofya'ya gider. Oradaki Türklere sosyalizmi anlatır. Kasım başlarında Viyana'da toplanan Dünya Barış Kongresi'ne katılır. Viyana'dan sonra Prag'a giderek orada Uluslararası Barış Ödülü'nü alır. Artık dünyada tanınan bir şair olur. Yoğun bir yazma dönemi içindedir. Bir yıl sonra Dünya Barış Konseyi'nin toplantısı için Pekin'e gider.

Nâzım'ın kaçmasından sonra Türkiye'de aleyhindeki kişiler ve yayınlar artar. 25 Temmuz 1951'de Bakanlar Kurulu kararıyla vatandaşlıktan çıkarılır.

1953'ün son ayında Roma'da bulunan Zekeriya Sertel'i Moskova'ya davet eder. Ona Leningrad, Stalingrad, Özbekistan ve Kazakistan'ı kapsayan 10 günlük bir gezi yaptırır.

1958'in kış aylarında Nâzım; Varşova, Prag ve Paris'i kapsayan uzun bir geziye çıkar. Paris'te Abidin Dino ve eşi Güzin, Pertev Boratav, Melih Cevdet, Tristan Tzara, besteci Philippe Gérard ve daha birçok kişiyle buluşur. Paris'te 23 gün kaldıktan sonra

Prag'a geçer. Oradan Galina'yla Doğu Almanya'nın başkenti Leipzig'e giderler. Leipzig'te Türkçe yayın yapan Bizim Radyo'yu ziyaret eder. Bu radyoyu Zekeriya ve Sabiha Sertel yönetmektedir. Yıldız Sertel, Aram Pehlivanyan, Dr. Hayk Açıkgöz, Necil Togay, Gün Togay ve Fahri Erdinç de yayın kurulunu oluşturur. Nâzım, radyoya konuk olur.

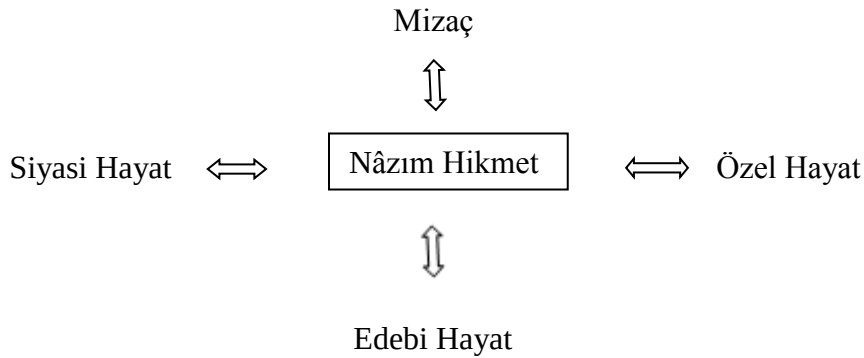
1961 Nisan'ında Vera'yla ilk kez Paris'e giderler. Orada eski dostlarının yanı sıra Abidin'in tanıştırdığı UNESCO'da çalışan tek Türk olan Hıfzı Topuz'la da tanışırlar. Kırk yıllık dost gibi günlerce sohbet ederler.

3 Haziran 1963 sabahı, yatağından kapıya bırakılan gazeteyi almak için kalkmış, kapının arkasında fenalaşarak sırtını yaslayıp bacağının üstüne oturur gibi çökmüştür. Yoğun çalışma ve gezileri nedeniyle yorgun kalbi aniden durmuş, Vera'yı çağırarak gücü dahi bulamamış, dünyadan ayrılmıştır.

2.13.4. Yapı

2.13.4.1. Olay Örgüsü

Romanın biyografik olmasına bağlı olarak anlatımın merkezinde Nâzım Hikmet vardır. Bu bağlamda olay örgüsü şu şemayla gösterilebilir:

Mizaçla ilgili onun muhalif yönü, dik başlılığı, iyilikseverliği, vatanseverliği başta olmak üzere çeşitli yönleri ele alınır.

Özel hayatı hem siyasi nedenlerle sık sık hakkında dava açılması ve hapse atılması

hem de evlilikleri nedeniyle zorluklar içinde geçmiştir. Romanda anlatılanların önemli bir kısmını Nâzım Hikmet'in aşkları ve hapishane hayatı oluşturmaktadır. Nâzım, sürekli âşık olmaktadır. Nüzhet, Galina ve Vera ile Moskova'da; Piraye ve Münevver ile İstanbul'da evlenir. Bunların dışında birçok kadınla da aşk yaşar.

Edebi hayatı ve siyasi yönü iç içedir. Yazdığı şiirler ve en çok da siyasi görüşü nedeniyle birçok kez tutuklanır. 1925, 1927, 1928, 1933 ve 1938 yıllarında çeşitli hapis cezaları alır. 1951'de hapisten afla çıktıktan sonra, bu kez de askere gitmesi istenince son kez Moskova'ya kaçmak zorunda kalır. Orada özgürlüğü bulur fakat yurduna duyduğu özlemi, 1963'teki ölümüne kadar hiçbir şey dindiremez.

2.13.4.2. Kişiler

2.13.4.2.1. Aslî Kişi

Nâzım Hikmet

Romanda Nâzım Hikmet'in yardımsever kişiliği, vatanseverliği, siyasi yönü, edebi hayatı ve kadınlarla olan ilişkileri başta olmak üzere çeşitli özellikleri üzerinde durulmaktadır. Nâzım, romana "18-20 yaşlarında bir genç olan Vâlâ ile aynı yaşlarda, onun en yakın arkadaşı"⁴²⁴ olarak girmektedir. 1920'li yıllardan başlanarak Nâzım'ın yaşam öyküsüne zaman sırasına göre yer verilen romanda Nâzım Hikmet'in çocukluğu ve daha öncesi yer almamaktadır. Nâzım Hikmet, genç yaşta Anadolu'daki mücadeleye destek olmak için yola çıkar. Bunun nedeni İstanbul'un işgal güçlerince ele geçirilmiş olmasıdır. Romanda,

İstanbul artık özgür düşünceli insanların yaşayabileceği bir kent olmaktan çıkmıştı. Başkent İngiliz, Fransız ve sömürge askerlerinin işgali altındaydı. Yabancıların baskılarına, ezici ve aşağılayıcı bakışlarına, küstah davranışlarına katlanmak insanlara çok ağır geliyordu. En iyisi Anadolu'ya kaçarak bu havadan kurtulmak, özgürlük ve bağımsızlık için savaşanlara,

⁴²⁴ Topuz, *Hava Kurşun Gibi Ağır*, s. 11.

yani milli mücadeleye katılmaktı.⁴²⁵
denilerek bu kaçışın gerekçesi açıklanmaktadır.

Nâzım Hikmet'in yardımseverliği, ön plana çıkarılan özelliklerindendir. Nâzım, hapishane yaşamı süresince birçok kişiye maddi ve manevi yönlerden yardımcı olmaya çalışır. Bu kişilerin birisi de 1934'te hapishanede karşılaştığı, kendi şiirlerini okuduğu için üç yıla mahkûm edilen, babası Lübnanlı annesi Türk, 18 yaşındaki Faik Bercavi'dir. Nâzım, 16 aylık hapisten Ağustos 1934'te çıkar. Hapisten çıktıktan sonra yanına gelen Faik Bercavi ile Piraye'nin yakın akrabası Leman'ı tanıştırır ve evlenmelerini sağlar.

1939'da Nâzım, Çankırı Hapishanesinde kısa zamanda kendine disiplinli bir yaşama düzeni kurarak diğer mahkûmlara da yararlı olacak faaliyetlere girişir. Hiçbir yerden geliri olmayan Nâzım'ın, Bursa Cezaevinde de ilk işi Çankırı deneyiminden dolayı iki el dokuma tezgâhı kurmak olur. Ali Fuat dayısı aracılığıyla İktisat Bakanlığından istediği iplikler gelince hem kendi evinin giderlerini karşılayacak hem de tezgâhlarda çalışacak mahkûmlara gelir kapısı aralayarak onları sevindirecektir.

Nâzım, Adana'da komünistlik suçundan mahkûm olmuş ve Bursa'ya gönderilmiş Raşit Kemali adında bir gençle tanışır. Sonradan Orhan Kemal takma adını kullanacak olan bu genç, Nâzım'a, yazdığı şiirleri okur. Nâzım, şiir yazmaktan vazgeçmesini söyleyince çok bozulur ama roman yazmaya başlar. İlk yazdığı roman girişini Nâzım övgüyle karşılayınca cesaretlenir, devam eder ve böylece hikâyeci olur. Orhan Kemal, Bursa Cezaevinde 3,5 yıl Nâzım'ın öğrencisi ve en yakın dostu olur. 1944'te Orhan Kemal'in cezasını tamamlayıp çıkmasından sonra Nâzım, Türk edebiyatının öykü ve romandaki tek bayrağı saydığı Sabahattin Ali'ye mektup yazarak ona sahip çıkmasını ister.

Romanda Nâzım'ın siyasi yönüne özellikle önem verilmekte, yer yer bu konuda uğradığı haksızlıklar dile getirilmektedir. Nâzım Hikmet, kişilerle değil ama yaşadığı

⁴²⁵ Age, s. 13.

ülkedeki ve dünyadaki kapitalist düzenle bilinçli olarak mücadele etmek istemektedir. Bu mücadelenin bir yanında kendisi gibi düşünen aydın dostları ve haklarını savunduğu halklar, öte yanda karşı çıktığı kapitalist ve emperyalist düzen vardır. Nâzım, 18-20 yaşlarında bir genç olarak Anadolu yolculuğuna çıktığında milliyetçi ve vatansever duygularla hareket etmektedir. Yolculuk sırasında karşılaştıkları kişilerden sosyalizm, komünizm ve Fransız İhtilali'nin ayrıntıları konusunda ilk kez bilgi edinir. Romanda Vâlâ Nurettin'in anılarından aktarılan bir bölümde, "İnebolu'da karşılaştığımız Spartakist ağabeylerden biri Nâzım'ı çok etkiledi. Onu şoven milliyetçilikten Blanqui üslubuna yani sosyalistliğe yöneltti. Sadık Ahi adlı bu kişi akıl almaz maceralar yaşamış önemli bir sosyalistti."⁴²⁶ denilerek 1921 Ocak ortalarına kadar koyu milliyetçi olan Nâzım Hikmet'e komünistlik fikirlerini ilk kez Sadık Ahi'nin aşıladığı anlatılmaktadır. Nâzım, Ankara'ya vardktan sonra öğretmen olarak gönderildiği Bolu'da arkadaş edindiği ağır ceza yargıcı Ziya Hilmi'den de sosyalizm ve komünizmin yanı sıra "Marks'ı, Engels'i, Troçki'yi, Lenin'i ilk kez"⁴²⁷ öğrenir.

Nâzım, yeni edindiği sosyalist ve komünist düşünceler ve içindeki gençlik ateşiyle, kurulmakta olan "Sovyetler Birliği'ne gidip devrime katılmak" ister.⁴²⁸

Nâzım, zorlu bir yolculukla vardığı Moskova'da KUTV'e yazılır. Bir yandan siyasi birikimini bu üniversitede artırırken, kısa zamanda tanınan bir şair olur.

Bu sırada Nâzım, Moskova'da tanıştığı Cemal Paşa aracılığıyla "Rusların İttihatçıları Mustafa Kemal'e alternatif olarak barındırdıklarını"⁴²⁹ ve eğer Kurtuluş Savaşı başarısız olursa Anadolu'ya göndereceklerini öğrenir.

Ocak 1925'te Vâlâ ile vedalaşarak "topluma karşı sorumluluğu gereği politikaya

⁴²⁶ Age, s. 26.

⁴²⁷ Age, s. 37.

⁴²⁸ Age, s. 39.

⁴²⁹ Age, s. 56.

atılmak, haksızlıklarla savaşmak, gazete ya da dergi çıkarmak, tiyatro açmak, filmler yapmak, halka sosyalizmi anlatmak”⁴³⁰ amacıyla İstanbul’a gelir. Yazı yazdığı gazetenin dağıttığı bir broşür yüzünden gıyabında 15 yıl hapse mahkûm edilince eylül ayında sekiz ay kaldığı Türkiye’den yeniden Moskova’ya kaçar.

1927’de Türkiye’deki 15 yıllık cezası affedilir. TKP yöneticisi İsmail Bilen (Laz İsmail)’le birlikte, “Komintern denen uluslararası komünist örgütünün çağrısına uyarak Türkiye’ye dönmek”⁴³¹ isterler. Moskova’daki Türk Büyükelçiliğinden vize alamayınca 1928 Eylül’ünde başka kimlikle Hopa üzerinden kaçak yolla giriş yaparken tutuklanırlar. Nâzım, çantasındaki “Heraklit’i Düşünüş” adlı şiiri nedeniyle, anayasayı değiştirmeye teşebbüs ve azınlıkları kışkırtma suçlarından idamla yargılanır. Aralık 1928’de dava sona erer ve tahliye edilir.

1930 Mart’ında Komintern kararıyla aykırı görüşleri yüzünden TKP’den ihraç edilir. Sonraki yıllarda partiyle ilişkisi olmadan siyasi mücadelesini artırarak sürdürecektir.

Romanda, Nâzım Hikmet’in haksız yere, hiçbir delile dayandırılmadan yıllarca hapis yatırılması en dikkat çeken bölümlerdendir. Bir savcı, “Biz bu davada delil arayacak kadar saf değiliz. Bunlar bugün bir şey yapmamışlarsa yarın yapacaklardır.”⁴³² diyerek iddianamesini hazırlar. “Ortada hiçbir şey yok. Bu çocuklara yazık ediyorsunuz.”⁴³³ diyen mahkeme başkanı da görevden alınarak yerine başkası atanır. Çünkü karar daha yukarılarda verilmiş ve resmileştirilmesi mahkeme heyetine bırakılmıştır. Romanda, “Nâzım’ın düşmanları kendisine büyük bir komplo düzenlemeye kalktı. Kimlerdi bunlar? En başta Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak geliyordu.”⁴³⁴ denilerek bu durum açıklanmaktadır.

⁴³⁰ Age, s. 58.

⁴³¹ Age, s. 66.

⁴³² Age, s. 141.

⁴³³ Age, s. 141.

⁴³⁴ Age, s. 130.

Romanda dönemin yöneticileri ve siyasi aktörleriyle, kendisine işbirlikçi denmesinden çekindiği için ilişki içine girmekten kaçınan, Nâzım'ın Atatürk'le olan ilişkisi de ele alınmaktadır. Bir firma Nâzım'ın *Bahri Hazer* ve *Salkım Söğüt* şiirlerini kendi sesinden plağa alınca her tarafta bu plak çalınmaya başlar. Mustafa Kemal, bir akşam bu şiirleri dinledikten sonra kendi sesinden de dinlemek istediğini söyler. Vali hemen Nâzım'ı buldurur. Fakat Nâzım, bu daveti, Atatürk'e ve devrimlerine büyük saygı duyduğu halde, "Reisicumhur hazretlerine benden selam söyleyin. Ben Deniz Kızı Eftelya değilim."⁴³⁵ diyerek kabul etmez. Oysa kıyasıyla eleştirdiği Abdülhak Hamit'in davetine bir şair olduğu için gitmekte sakınca görmez. İçişleri bakanı ve genelkurmay başkanının kendisine yardım önerilerini de tereddütsüz geri çevirir. Anlatıcıya göre, diktatör diye adlandırılan Mustafa Kemal, olumsuz tepki vermek yerine onu takdir ettiğini söyleyerek Nâzım'ın bu davranışını yanındakilere örnek gösterir.

Nâzım'ın edebi yeteneğinin aile büyüklerinden geldiği vurgulanmaktadır. Hayatında ilk etkilendiği ve örnek aldığı kişi olan dedesi eski Konya valisi Nâzım Paşa'dan dinlediği tasavvuf şiirlerinin etkisiyle 15 yaşında şiir yazmaya başlayan Nâzım Hikmet'in, gün geçtikçe şiirleriyle İstanbul'da ünlendiği belirtilmektedir.

1926 yılında Moskova'da Mayakovski'yle tanışan Nâzım, onun basamak biçimindeki şiirlerinden çok etkilenir. İkisinin şiirleri de lirik, eleştirel ve siyasal öğeler taşımaktadır. İkisi de kitlelere dönük şiir yazmaktadır. Mayakovski'den şiir konusunda pek çok şey öğrenir. Şiirine son şeklini Mayakovski'den öğrendikleriyle verir. Anlatıcı, "Nâzım, Mayakovski'den çok şey öğrendi ama onu asla taklit etmedi."⁴³⁶ diyerek bu etkilenmeyi özetlemektedir.

Başına gelen siyasi olaylar Nâzım Hikmet'in yaşama ve mücadele isteğini

⁴³⁵ Age, s. 87.

⁴³⁶ Age, s. 65.

azaltmaz. Eski arkadaşı Vâlâ aracılığıyla tanıştığı Zekeriya ve Sabiha Sertel'in çıkardığı *Resimli Ay* adlı dergide çalışmaya başlayınca edebiyat dünyasındaki etkinliği ve saygınlığı hızla artar. Düzeltmenlikle başladığı bu dergideki işi kısa süre sonra çeşitlenir. Her işe bakar, şiir ve yazılarını da orada yayımlar. Kendi ekibini kurar. Dergide Vâlâ, Nizamettin Nazif, Sadri Ertem, Emin Türk, Ziya Hilmi, Naci Sadullah, Peyami Safa, Mahmut Yesari, Sabahattin Ali gibi isimler vardır. Dönemin belli başlı yazar ve aydınlarıyla sıkı dostluklar kurar. 1929 Nisan'ında 835 *Satır* adlı ilk şiir kitabını yayımlamasının ardından Türkiye'nin en ünlü şairi olarak anılmaya başlar. Haziranda dönemin yaşlı ve ünlü yazar ve şairlerini "Putları Yıkıyoruz" kampanyasıyla kıyasıya eleştirir. Bu eleştirilerine Abdülhak Hamit dışındaki sanatçılar çok sert karşılık verir. Mehmet Emin, Ahmet Haşim, Yakup Kadri, Hamdullah Suphi gibi sanatçılar Nâzım Hikmet'e karşı siyasi bir linç kampanyası başlatırlar.

Sesini Kaybeden Şehir kitabının ardından *Jokond ile Si-Ya-U* adlı kitabını da yayımlar. Bu kitaplarda komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle açılan davada 10 Mayıs 1931'de aklanır.

1931 başlarında *Resimli Ay* yayınına son vermek zorunda kalınca Nâzım eserlerini *Hür Adam*'da yayımlar.

Nâzım, *Akşam* ve *Tan* gazetelerinde Orhan Selim adıyla yazılar yazar. Çoğunlukla siyasi değil duygusal içerikli bu yazılara Nihal Atsız ve 9. Hariciye Koğuşu romanını Nâzım'a ithaf eden Peyami Safa gibi eski solcu, yeni sağcılardan ağır eleştiriler alır.

1933 Mart'ında *Gece Gelen Telgraf* kitabı yasaklanır ve Nâzım, komünizm propagandası yapmaktan tutuklanarak idam istemiyle mahkemeye sevk edilir. Nâzım, İpek Film'in sahibi İhsan İpek'e *Bataklı Damın Kızı Aysel* oyununun senaryo biçimini gösterir. O da çok beğenince film, Muhsin Bey'in yönetmenliğinde çekilir.

Nâzım, 1936'da *Portreler*, *Taranta Babu* ve *Şeyh Bedrettin* adlı şiirlerini yazar. Zekeriya Sertel'in yönetimindeki *Son Posta* gazetesinde *Kan Konuşmaz* romanını tefrika eder. Aralık 1936'da, yine komünizm propagandası yapmaktan ve gizli örgüt kurmaktan tutuklanır. İki ay sonra serbest bırakılır ve Haziran 1937'de aklanır. Nâzım, bu sırada başrolünü Ferdi Tayfur'un oynadığı *Güneşe Doğru* filmini çeker.

1957 Şubat'ında Bakü'ye Fuzuli'yi anma toplantısına gider. Orada bütün katılımcılar onu ayakta alkışlarken Ankara Üniversitesi profesörlerinden Agâh Sırrı Levent görmezden gelir. Nâzım, Bakü'deyken, *İvan İvanoviç Var mıydı, Yok muydu?* adlı son oyunu Moskova Yergi Tiyatrosunda sahnelenir.

Romanda çok geniş yer verilen konuların başında Nâzım'ın kadınlarla ilişkisi gelmektedir. 1921'de Moskova'ya vardıklarında Nâzım ve Vâlâ bir kır gezisinde Sofia İshokovna adlı 45-50 yaşlarında bir kadınla tanışırlar. Bu kadınla Nâzım arkadaş olur. Vâlâ da Sofia'nın bir arkadaşıyla yakınlaşır. Çocukluk günlerinden tanıdığı komşu kızı Nüzhet Moskova'ya gelince Nâzım, Sofia'yı bırakarak onunla 1922 yılında ilk evliliğini yapar. Nâzım'ın siyasi görüşlerini ve düzensiz yaşamını bir türlü sevmeyen ailesinin, özellikle de babasının etkisiyle Nüzhet'in Nâzım'a karşı duyguları değişir. Bir yıl sonra 1923'te Nüzhet, Nâzım'ı terk ederek ailesinin yanına İstanbul'a döner. Nüzhet'le 1929'un ilk günlerinde İstanbul'da karşılaşırlar. Nâzım, yeniden birlikte olmayı önerdiyse de o, kabul etmez. Resmen boşanmalarının ardından Nüzhet başkasıyla evlenir.

Nâzım, 1926 yılında Moskova'da iki yıl sürecek olan ikinci evliliğini Yelena Yurçenko (Lena) ile yapar. 1928'in son günlerinde Lena salgın hastalıktan ölür. Kendini şiir ve yazılara daha çok vererek üzüntüsünü unutmaya çalışır. Bir süre sonra kardeşi Samiye'nin eve gelip giden arkadaşı Piraye'yle tanışırlar ve birbirlerini beğenirler. Resmen evli, Memet Fuat ve Suzan adlarında iki çocuklu bir kadın olan Piraye, kocası evi terk edip

Paris'e yerleştiği için kayınbabasının evinde oturmaktadır. Kocasından boşandıktan sonra, 31 Ocak 1935'te Piraye, 2. kocası Nâzım'la, Nâzım da, 3. karısı Piraye'yle evlenir.

1934 yılında film çekimi için Bursa'ya gelmiş olan Semiha'yla (Berksoy) tanışrlar. *Özsoy Operası*'nda başrolü oynayarak Atatürk'ün de dikkatini çekmiş olan Semiha, Nâzım'ın hapislane odasını gezerken birden ona sarılır, öpüşürler.

Nâzım hapisteyken Haziran 1934'te çıkan soyadı yasası gereği almaları gereken soyadı yüzünden karısı Piraye'yle bir türlü anlaşamazlar. Herkes, 'Öztürk, Yılmaz, Türksoy' gibi iddialı soyadları seçince Nâzım, kendisini soylu hayvanlar gibi görmediğini söyleyerek soyadı bulma işini Piraye'ye bırakır. Onun önerisiyle 'Ran' diye hiçbir anlamı olmayan bir soyadı seçerler. 1935 yılında ünü daha da artar. Piraye ve iki çocuğuyla mutlu ve düzenli bir aile yaşamı sürmektedirler.

1936 Mart'ında Semiha Berksoy'la yeniden karşılaşır ve bir ev kiralayarak orada gizlice buluşmaya başlarlar. Nâzım, Piraye'den vazgeçmeden Semiha'yla da ilişkisini sürdürme düşüncesindedir. Aynı günlerde Suat Derviş adlı çocukluktan tanıdığı kızla da gizlice buluşurlar. Nâzım'ın apkınlıklarının farkında olan Piraye bunu bir tehlike olarak görmez. Semiha, 1936'da opera eğitimi için kazandığı bursla Almanya'ya gider. Piraye, üçüncü çocuğuna Nâzım'dan gebe kalır. Fakat tehlikeli bir düşükle bebeğini kaybeder. Doktor bir daha ocuk doğuramayacağını söyleyince ikisi de çok üzölür.

1940'ta Ankara'ya yerleşen Semiha da zaman zaman Bursa'ya Nâzım'ı görmeye gelmekte, sık sık da mektuplaşmaktadırlar. Fakat 1943'te Semiha, Nâzım'a başka bir gençle evlenmek istediğini yazar. Nâzım bu evliliğe karşı çıkmaz. Semiha bir yıl sonra doğan kızına Nâzım adını verir.

Nâzım, 1948'de dayısının kızı Münevver'den duygusal bir mektup alır. Bir süre sonra da Münevver, halasının kızı Ayşe Başımar ve romancı Peride Celal'le ziyaretine

gelirler. Münevver'in sıcaklığı Nâzım'ı etkiler ve ona âşık olur. Piraye'nin uzakta oluşu, duygularını açıkça ifade etmeyişi karşısında Münevver sevgi gösterileri yapmaktan ve ona düşkünlüğünü dile getirmekten geri durmaz. Evlenmeye karar verirler. İkisi de evli olduğu için boşanmaları gerekir. Münevver, kocası Nurullah Berk'le konuşarak düşüncesini açıklar. O da saygıyla karşılar ve boşanırlar. Nâzım da 1948 Kasım ayında Piraye'ye, yakın akrabası Rasih Güran ile gönderdiği bir mektupla düşüncesini açıklar. Ondan hiçbir yanıt gelmez. Fakat Rasih Güran'a, Nâzım'ın kadınlarla ilişkisinden dolayı bunun kaçınılmaz son olduğunu söyler. Hem Piraye'nin hem de Münevver'in kendisiyle görüşmeye gelmemesi Nâzım'ın sinirlerini bozar. İkisinden de uzun süre hiçbir haber alamaz. Münevver, iki yıl kadar sonra 20 Şubat 1950'de ziyaretine gelir. 23 Mart 1951'de Piraye'yle boşanmalarından üç gün sonra Münevver bir oğlan doğurur. Nâzım'ın ilk ve tek çocuğunun adını "Memet" koyarlar.

1953 Nisan'ında, Moskova'da ilk kalp krizini geçirdiğinde yattığı hastanede üç ay boyunca onunla ilgilenen doktorlardan biri olan Galina Kolesnikova ile yakınlaşırlar. Galina Kolesnikova, onun evli ve bir çocuğu olduğunu bildiği için onunla evlenmeyi düşünmez. Yedi yıl birlikte yaşarlar. Bu süre içinde Nâzım'ı beş kez ölümden kurtarır. Bu durum Nâzım'ın moralini büsbütün bozar, oğlu Mehmet'i ve karısı Münevver'i bir daha göremeyecek olmanın üzüntüsünü yaşar.

1953'ün Aralık ayında bir film şirketinden Arnavut gelenekleri konusunda yardım istemek için arayan 21 yaşındaki Vera Tulyakova ile tanışan Nâzım, ona âşık olur ve onunla sıkça görüşmeye başlarlar. 1956 Kasım'ında Vera'ya aşkını ilan eder. Vera da evli olmasına karşın onu sevmektedir. 1957'nin son günü Vera'yı kocasıyla birlikte yılbaşı yemeğine çağırır. Vera'nın evli olması onu hiç etkilemez. Aşk oyunlarını sürdürür. Vera da ona giderek alıştır ve ondan ayrı kalamaz. 1958'in kış aylarında Nâzım, Vera'sız yaşamaya

alışmak ister. Galina'yla birlikte ama Vera bir türlü aklından gitmez. Münevver'i de unutmuş değildir. Bu açmaz içinde bocalamaktadır. O günlerde vasiyetini yazıp notere bırakır. Bu belgede telif ücretlerinden gelecek paranın dörtte üçünün karısı Münevver ve oğlu Mehmet'e, kalanının Türkiye Komünist Partisi'ne bırakılmasını ister.

1960 başlarında Vera'yla birlikte yaşamaya başlarlar. Galina'ya bir mektup yazarak ayrılmak istediğini belirtir. Vera da kızını kocasına bırakarak Nâzım'la yaşamaya başlar. 18 Kasım 1960 tarihinde törensiz bir nikâhla evlenirler. Nâzım, Münevver'den çoktan umudunu kesmiş ve yeni bir yaşam kurmuştur. Bu yeni yaşamından ona mektuplarında hiç söz etmemiştir. Nâzım'ın 1958'de Stockholm'de tanıştığı İtalyan Joyce Lussu adlı kadın aydın, Münevver, Münevver'in önceki evliliğinden kızı Renan ve Nâzım'dan olan oğlu Memet'i Yunanistan üzerinden Varşova'ya kaçıırır. Nâzım, onların Varşova'da kalmasını, Moskova'ya kesinlikle gelmemesini ister. Vera'yla Münevver'i karşılaştırmak istemez. Kendisi oraya giderek ona evli olduğunu anlatır. Oturacakları bir ev satın aldıktan sonra, Varşova'da Münevver'in geçimini sağlayacak bir iş bulmasını sağlar ve geri döner. Bir daha birbirlerini göremezler.

1940'lı yılların ortalarından itibaren karaciğer ve kalp rahatsızlıkları başlayan Nâzım, 1953'te ilk kalp krizini geçirir. Kaldırıldığı hastanede tanıştığı Galina Kolesnikova adlı doktorla yedi yıl birlikte yaşar. Bu sürede beş kez kalp krizi geçirir ve Galina tarafından kurtarılır. Galina'dan ayrıldıktan sonra sağlığı giderek bozulur. Kendisi da sağlığına çok dikkat etmez. 1951'de gittiği Sovyetler Birliği'nin vatandaşı olduktan sonra birçok yurt içi ve yurt dışı geziye, etkinliğe katılır. Kalbi bu etkinliklerle yorulur ve Moskova'da Vera ile yaşadıkları evde 3 Haziran 1963 tarihinde kalp durmasından ölür.

Nâzım, 20. yüzyıl Türkiye'sinin yetiştirdiği dünya çapında bir şairdir. Genç yaşından itibaren şiirleri ve yazılarıyla dikkat çekmiş, edebiyat dünyasında tartışmasız bir

yer edinmiştir. Siyasi fikirleri nedeniyle dönemin kimi yöneticilerinin gazabına uğramış, birçok kez haksız yere yıllarca hapis yatırılmıştır. Bunda kimi hukukçuların önyargılı, kasıtlı ve yasa tanımaz tutumlarının da etkili olduğu görülür. Ülkesinde ve dünyada insanların barış ve kardeşlik içinde yaşaması için sadece sanatını kullanan Nâzım, düşünce suçundan sürekli yargılanıp cezalandırılınca çareyi yurt dışına kaçmakta bulur. Ülkesinde anlaşılamayan, değeri bilinmeyen sanatçıya hem Polonya hem de Rusya pasaport verir. O ülkeleri yurt dışında birçok kez temsil eder. Ancak edebiyatına büyük katkı yaptığı ülkesini hiçbir zaman unutmaz.

2.13.4.2.2. Yardımcı Kişiler

Romanda olayların gelişimini etkileyen ya da bu olaylardan önemli ölçüde etkilenen kişi bulunmamaktadır. Başkişi Nâzım Hikmet dışındaki şahsiyetlerin ayrıntılı olarak ele alınmadığını görmekteyiz.

2.13.4.2.3. Diğer Kişiler

Nâzım Hikmet dışındaki kişilere ilişkiler çerçevesinde ya da olaylar içinde kısaca yer verildiği görülmekte, bazılarının ise sadece ismi geçmektedir. Bu kişilerin başlıcaları şunlardır:

Mustafa Kemal, İsmet İnönü, Vâlâ Nurettin, Faruk Nafiz, Yusuf Ziya, Nâzım'ın annesi Celile Hanım, babası Hikmet Bey, kardeşi Samiye, dedesi Konya Valisi Nâzım Paşa, dayısı Ali Fuat, yakın akrabası Oktay Rıfat, annesine âşık olan Yahya Kemal, Refi Cevat, Halide Edip, Dr. Adnan Bey, Sadık Ahi, Nafi Atıf Kansu, Prof. Vehbi Sarıdal, Ali Fuat'ın babası İsmail Fazıl Paşa, Ziya Hilmi, Nüzhet, Muhittin Bey, Nüzhet, Şevket Süreyya, Nâzım'ın Moskova'daki ilk sevgilisi Sofia İshokovna, Kâzım Karabekir, Refet,

Hüseyin Rauf ve Dr. Adnan Bey, Deli Halit Paşa, Kel Ali (Kılıç), Nizamettin Nazif, Sadri Ertem, Emin Türk, Ziya Hilmi, Naci Sadullah, Peyami Safa, Mahmut Yesari, Sabahattin Ali, Abdülhak Hamit, Mehmet Emin, Yakup Kadri, Ahmet Haşim, Hamdullah Suphi, Faik Bercavi, Semiha Berksoy, Suat Derviş, Nihal Atsız, Peyami Safa, Vedat Nedim Tör, İsmail Hüsrev Tökin, Şükrü Sökmensüer, Şükrü Kaya, Nail Çakırhan, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Kemal Tahir, Orhan Kemal, Sabahattin Ali, Cemal Nadir, Müzehher, Orhan Veli, Oktay Rifat, Melih Cevdet, Sabahattin Eyuboğlu, sanat tarihçisi Celal Esat Arseven, Orhan Ezine, Muhsin Ertuğrul, Bedri Rahmi, Mehmet Ali Cimcoz, Mehmet Ali Aybar, Rasih Güran, ressam İbrahim Balaban, Nâzım'ın küçük kardeşi Melda, eniştesi Refik Erduran. Yazar Hıfzı Topuz da romanda bir kişi olarak yer almaktadır.

2.13.4.3. Mekân

Anlatılan olayların büyük çoğunluğu İstanbul'da, Ankara, Bursa ve Moskova'da geçmektedir. Çünkü başkişi olan Nâzım Hikmet'in yaşamındaki olaylar önemli ölçüde buralarda geçmektedir. Buraların dışında hapis yattığı, yolculuk yaparken uğradığı ya da çeşitli etkinlikler için kısa süreliğine gittiği yerler de vardır. Adı geçen mekân adlarının başlıcaları Erzurum, Sivas, Samsun, Zonguldak, İnebolu, Kastamonu, Bolu, Zonguldak, Trabzon, Batum, Tiflis, Odesa, Hopa, Rize, Kırşehir, İzmit, Bükreş, Berlin, Sofya, Viyana, Prag, Pekin, Roma, Kazakistan, Leningrad, Stalingrad, Özbekistan ve Budapeşte'dir.

Romanda mekân, olayların gelişimine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Mekân olarak geçen yerlerin hiçbirisi, ayrıntılı betimlemeleri yapılan yerler değildir; olaylar anlatılırken adı geçen yerlerdir. Anlatıcı, olayları, kişileri ve özellikle başkişiyi ön plana çıkarmak amacıyla olduğu için mekânı derinlemesine irdilemez.

2.13.4.4. Zaman

Anlatılan zaman dilimi 31 Aralık 1920–3 Haziran 1963 arasındır. Nâzım Hikmet’in 1920 yılında İstanbul’daki işgal güçlerinin baskısından Anadolu’ya kaçışıyla başlayan romanda 1963’teki ölümüne kadar geçen 43 yıllık süre ön plana çıkartılır. Bu sürede Nâzım Hikmet’in kişisel hayatı çevresinde yaşanan önemli olaylardan ve dünyadaki başlıca gelişmelerden, söz edilmektedir. Ancak Mustafa Suphi ve arkadaşlarının öldürülmesi anlatılırken, onun 1882’de doğduğu, ailesi ve yaşamı kısa bir özet şeklinde geriye dönülerek anlatılmaktadır. Dolayısıyla ağırlıklı olarak 43 yıllık süreyi anlatan romanın geriye dönüşlerle genişletildiği, 81 yıla yayıldığı söylenebilir.

2.13.5. Tema

Tema, Nâzım Hikmet’tir. Romanda, arkadaşı Vâlâ ile “*Yıl 1920, Aralık ayının son günü*”⁴³⁷ İstanbul’dan Anadolu’ya kaçan Nâzım Hikmet’in Ankara’dan Bolu’ya, oradan Tiflis ve Moskova’ya uzanan zorlu yolculuğu, yeniden Türkiye’ye dönüşü ve bir yıl dolmadan yeniden kaçışı, iki yıl sonra bir kez daha yurda dönmesi, yaklaşık 13 yıl suçsuz yere cezaevinde yatması, 1951 yılında cezaevinden çıkar çıkmaz askerliğini yaptığı halde yeniden askere alınmak istenmesi, bu süre içinde beş kez evlenmesi ve birçok kadınla olan birliktelikleri gibi çeşitli olaylar ve bu olaylarda adı geçen kişiler anlatılmaktadır.⁴³⁸

2.13.6. Anlatım

Romanda, *yazar anlatıcı* ve *ilahî (hâkim) bakış açısı* vardır. Yazar anlatıcı, yer yer müdahale ve yorumlar yapmakta, taraf olmaktadır. Anlatıcının en ön plana çıkan yönü taraf oluşudur. O, olaylarda hep Nâzım’ın tarafında yer alır. Daha kitabın başında yer alan

⁴³⁷ Age, s. 11.

⁴³⁸ Nâzım Hikmet ile ilgili ayrıntılar “Kişiler” bölümünde verilmiştir.

‘Sunuş’ bölümünde,

Bu kitapta benim Nâzım’a yaklaşımım değişik oldu. Ne onun şiire getirdiği yenilikleri ele aldım ne ideolojisini ne TKP içindeki savaşlarını ne de duruşmalardaki ayrıntıları. Bunlar çok yazıldı. İsteyen oralarda bulabilir. Ben bu kitapta Nâzım’ın uğradığı haksızlıkları, cezaevlerinde çektiği acıları, yaşadığı mutlulukları, aşklarını, aile içindeki sıcak ilişkileri, insanlık sevgisini, Türk halkına ve vatanına olan tutkusunu ve özlemlerini, barışa ve kardeşliğe olan inancını, dostlarına bağlılığını, geleceğe umutla bakışını belirtmeye çalıştım.⁴³⁹

diyerek yazar taraf olduğunu en baştan belirtmektedir.

Yazar anlatıcının taraf olduğunu gösteren bir örnek de şöyledir: “Nâzım, büyük bir heyecanla durmadan yeni şiirler yazıyor ve Moskova’da çeşitli eylemlere katılıyordu. Ama yurdundan uzakta kalmanın da acısını duyuyordu. Hani bir fırsat çıksa kendini yine İstanbul’a atacak ve halkına ışık tutmaya çalışacaktı.”⁴⁴⁰

Romanda, ilahi bakış açısının yer aldığı görülmektedir. Buna örnek olan yerlerin birinde,

Meğer bizimkiler (Nâzım ve Vâlâ) Fransız İhtilali’ni hiç bilmezlermiş, Spartakistler haklıymış. İkisi de okudukça coştular, o günleri yaşamadıklarına üzüldüler. (...) Ağır ceza reisi 26 yaşında ateş gibi bir genç, Ziya Hilmi. Neler bilmiyordu neler? Komünizmi de biliyordu, sosyalizmi de, Marks’ı da Engels’i de, Troçki’yi de, Lenin’i de. Bizimkilerin onlardan da haberi yokmuş. Dinledikçe adama hayran kaldılar.⁴⁴¹

denilerek kişilerin iç dünyalarıyla ilgili yorum yapan anlatıcı görülmektedir. İlahi anlatıcıya örnek olan bir başka yerde, sekiz ay önceki Mustafa Suphi olayını düşünmekte olan Nâzım Hikmet için,

Nâzım yine kendi kendine, ‘Suphilerin yüzünü görebiliyorum ama ötekilerin yüzünü göremiyorum,’ diyordu. ‘Öldürülecek olanların göğüslerini, boyunlarını, sırtlarını görüyorum. Öldürecek olanların da ellerini, tüfeklerini, tabancalarını, bıçaklarını, organlarını hatta bıyıklarının altında çarpık ağızlarını görür gibiyim. Trabzon itlerinin tabancasını da görüyorum. Gaga burunlu, esmer bir adam Suphi’nin ensesine sıkıyor tabancayı.’ Bu karabasanların etkisiyle o gece bir şiir yazdı.⁴⁴²

diyerek tavrını belli etmektedir.

Yazar, romanını oluştururken anılardan, tarihi olaylardan, gazetelerdeki haber ve köşe yazılarından, Nâzım’ın vasiyetnamesinden, şiirlerinden ve mektuplardan da

⁴³⁹ Age, s. 10.

⁴⁴⁰ Age, s. 65.

⁴⁴¹ Age, s. 37.

⁴⁴² Age, s. 43.

yararlanmıştı. Yazar, bunun gerekçesini bir söyleşisinde, “Tarihi gerçeklere bağlı kalmak, kişilerin anılarına saygı duymak”⁴⁴³ olarak açıklamaktadır. Bunlara örnek olarak Şeyh Sait ayaklanması verilebilir:

Derken Doğu’da Nasturi ayaklanması çıktı. Onun ardından da 13 Şubat 1925’te Şeyh Sait İsyanı. Bu isyan Kürtçülük hareketinin devamı niteliğindeydi. Bağımsız bir Kürt devletinin kurulması isteniyordu. İngilizler de bunu destekliyordu. Şeyh Sait Nakşibendi şeyhi olduğu için isyan cumhuriyete karşı dinci bir eylem olarak yorumlanıyordu. Bu olay hükümet değişikliğine yol açtı. Başbakan Fethi Okyar görevden ayrılarak yerini İsmet İnönü’ye bıraktı. Bunun ardından da Takriri Sükûn Kanunu çıkarıldı. Biri isyan bölgesinde biri Ankara’da iki İstiklal Mahkemesi kuruldu. Kısa zamanda isyan bastırıldı. Asiler idam edildi. Ne var ki basın özgürlüğü de bu olayda büyük darbe yedi”⁴⁴⁴

Bu metin anlatıcının ağırlıklı olarak öykülemeyi kullanmasının yanında yer yer açıklamaya da başvurduğunun göstergesidir.

2.13.7. Genel Değerlendirme

Romanda, Nâzım Hikmet’in yaşamının 31 Aralık 1920 ile 3 Haziran 1963 arasındaki dönemi anlatılmaktadır. Anlatıcı, Nâzım Hikmet’in edebiyatçı ve siyasetçi kimliği, aşkları, evlilikleri, hapisane yılları, mahkûmiyetlerinde uğradığı haksızlıklar ve bu nedenle çok sevdiği ülkesinden kaçmak zorunda kalışı başta olmak üzere hayatının bütün yönlerini anlatmaktadır.

Türk edebiyat tarihi açısından önemli bir şahsiyetin yaşamıyla birlikte belirli bir dönemin ele alındığı eserde, 1920-1963 yılları arasındaki dönem, zamanı oluşturmaktadır.

Mekân, olayların ağırlıklı olarak yaşandığı İstanbul, Ankara, Bursa ve Moskova’dır. Bunun yanında Erzurum, Sivas, Samsun, Zonguldak, İnebolu, Kastamonu, Bolu, Zonguldak, Trabzon, Batum, Tiflis, Odesa, Hopa, Rize, Kırşehir, İzmit, Bükreş, Berlin, Sofya, Viyana, Prag, Pekin, Roma, Kazakistan, Leningrad, Stalingrad, Özbekistan

⁴⁴³Dünya TV, mülakat, 30.04.2012, saat:14.42.

⁴⁴⁴Topuz, *Hava Kurşun Gibi Ağır*, s. 60.

ve Budapeşte romanda adı geçen başlıca mekân adlarıdır.

Romanı okurken Nâzım Hikmet'in kişisel yaşamına, dostluklarına ve aşklarına, o dönemdeki kimi devlet yöneticilerinin art niyetli tavırlarına, bu kişilerin adaleti kullanarak insanların hayatlarını karartan oyunlarına tanık olunmaktadır. Romanda anlatılanlara göre, o dönemde kanunlar, herkese eşit ve tarafsız davranan yargıç ve savcılarının yorumuna bırakılmamakta, kimi zaman yargılanan kişilerin kimliğine göre çok farklı uygulanabilmektedir. Bu yüzden Nâzım Hikmet ve arkadaşları gibi rejime ters düşen insanlar, sebepsiz yere büyük acılar çekmek zorunda bırakılmaktadır.

Romandaki kişiler, başta Nâzım Hikmet olmak üzere, bir bütün olarak ele alınmamakta, iç dünyalarıyla tanıtılmamakta, olay içindeki rolleriyle öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak, *Hava Kurşun Gibi Ağır* adlı biyografik romanda Nâzım Hikmet'in yaşamından yola çıkılarak dönemin olaylarına da yer verilmektedir. Romanda ülkesini çok seven, idealist bir insanın, kendisine teklif edilen rahat yaşamı, idealleri ve kendi doğruları uğruna reddetmesi, fedakârca mücadelesi anlatılmakta; vatanseverliğin, millet sevgisinin herkes için aynı olmadığı, bu gibi kavramların zamana ve kişiye göre farklılık gösterebileceği vurgulanmaktadır.

2.14. Elbet Sabah Olacaktır⁴⁴⁵

2.14.1. Tanıtım

Hıfzı TOPUZ'un on dördüncü romanı olan bu eser, Nisan 2012'de yayımlanmıştır. Yazar, "*Elbet Sabah Olacaktır*" adını, Tevfik Fikret'in "*Sabah Olursa*" şiirinin ikinci bölümünün ilk dizesindeki "*Evet Sabah olacaktır*" sözünden esinlenerek vermiştir.

Elbet Sabah Olacaktır, Tevfik Fikret'in yaşam öyküsünün anlatıldığı biyografik bir

⁴⁴⁵ Topuz, *Elbet Sabah Olacaktır*, Remzi Kitabevi, 8.b., İstanbul, 2013.

romandır. Bu kitapta Fikret'in yaşadığı döneme ve bu dönemdeki olay ve kişilerle Fikret'in ilişkilerine ağırlıklı olarak yer verildiği görülmektedir. Romanda dönemin siyasal çalkantıları ve Tevfik Fikret'in bunlarla ilgileri, Galatasaray'daki öğretmenliği ve yöneticiliği de anlatılmaktadır.

Hıfzı TOPUZ, *Ardından Yıllar Geçti* adlı eserde, *Elbet Sabah Olacaktır* romanının yazılış öyküsünü şöyle anlatır:

Fikret'in haksızlıklara, zorbalıklara, baskıya, zulümlere, yolsuzluklara ve inanç sömürücülerine karşı haykırıları unutulur gibi değildi. Aradan yıllar geçti, o baskıları yeniden yaşar gibi olduk. Fikret gözümde birdenbire güncelleşti. Onun şiirleri sanki bugünkü koşullara karşı bir başkaldırıydı. Aydınlanma düşüncesini edebiyatımıza getirmesiyle Atatürk'ün hayranlığını kazanmıştı. Dili ne kadar eskimiş olursa olsun düşünceleri güncelliğini koruyor. *Elbet Sabah Olacaktır*'ı Fikret'e duyduğum hayranlık ve coşkuyla yazdım.⁴⁴⁶

Romandaki olaylar, Tevfik Fikret'in Rum kökenli anneannesi ve dedesinin 1822'deki Sakız ayaklanması sonrası İzmir'e getirilerek çocukları olmayan Hüseyin Bey ve Emine Hanım'a evlatlık verilmesiyle başlar. Tevfik Fikret'in 1915'teki ölümüne kadar onun yaşamı çevresinde gelişen olaylar beş bölüme ayrılarak anlatılır. Bu bölümler, I-Çocukluk ve Gençlik Yılları, II- Servetifünun Yılları, III-Sisli Yıllar, IV-Başkaldırı Yılları, V-Acılı Yıllar şeklinde sıralanmaktadır. Romanın beşinci bölümünden sonra gelen "Sonsöz" bölümünde yazar, Fikret'in kişiliği ve tarihi önemi hakkında genel bir değerlendirme yapmakta, daha sonra Fikret'in dünya görüşünü ortaya koyan şiirlerinden biri olan "Balıkçılar" şiiri ve yazarın kitabı yazarken yararlandığı kaynakların yazarlarına ve kitabın oluşmasında kendisine yardımcı olanlara ayırdığı "Teşekkür" kısmı gelmektedir. Kitabın sonunda da "Meraklısı İçin" başlığı altında kitaptaki yer ve kişi adlarının hangi sayfalarda geçtiğini belirten bir dizin yer almaktadır.

⁴⁴⁶ Ciravoğlu, age, s. 165.

2.14.2. Hakkındaki Değerlendirmeler

Faruk ŞÜYÜN'le görüşmesinde Hıfzı Topuz, Fikret hakkında yazılan 20 kadar kitap olduğunu, bunların şairin edebiyatçı yönüne ağırlık verdiğini, kendisinin ise bu kitapta şairin kişiliğini ve özel yaşamını öne çıkarmaya çalıştığını belirtmektedir.⁴⁴⁷

Ülkü BURHAN, kitapta, okurun tarihi bilgilerinin, Sakız Adası'nda 1822'de çıkan ayaklanmadan başlanarak yoklandığını, Fikret'in özgürlüğe, adalete, barışa, eşitliğe, insana yakışan ne varsa ona aşına ve âşık olduğunun görülebildiğini, dizelerinde bunlara duyduğu aşk ve hasretin dile getirildiğini belirtmektedir.⁴⁴⁸

Gökhan REYHANOĞULLARI, romanla ilgili yazdığı makalesinde,

Roman sanatı açısından eleştirilebilecek birçok yöne sahip olan bu eser, kurgu, olay örgüsü, karakterler, dil ve anlatım özellikleri bakımından doyurucu bir niteliğe ulaşamamıştır. ...Eser, her yönüyle söylenebilir ki Fikret'i, Servet-i Fünun sürecini ve sonrasını, çevresiyle olan ilişkilerini bilenler için oldukça eksik ve zayıf kalır. Fikret'in hayatını, tutumunu, edebi şahsiyetini, karakterini vermesi bakımından da tatmin edici değildir.... Kenan Akyüz'ün 1947 tarihli Ankara merkezli olan Sakarya Basımevinden yayınlanan Tevfik Fikret adlı eser ile ele aldığımız roman arasında sayısız benzerlikler mevcuttur. Romanda yer alan başlıklandırma düzeni ile Kenan Akyüz'ün sistemi neredeyse aynıdır. Bütün başlıkların sırası dahi neredeyse değişmemektir. Bazı başlıklar aynı adı taşımakla birlikte, kimileri günümüz Türkçesi ile kimisi de aynı içeriği verebilecek yakın isimlerle verilmiştir. Akyüz'ün bu başlıklar altında verdiği bilgiler, alıntılar, duygular dahi aynıdır. Hıfzı Topuz, Tevfik Fikret'in hayatına dair belgeleri üst üste yığarak bir alıntılar topluluğu oluşturmuştur. Kurmacanın dünyasına giremeyen yazar, hem şahsi dikkatsizlikler sonucu hem de roman sanatı açısından hatalar yapmıştır. Ayrıca başvurduğu kaynaklardan yaptığı alıntıları da olduğu gibi metne yedirememiş olması, olay akışının durmadan kesintiye uğramasına sebep olur. Roman estetik noktasında doyurucu bir niteliğe sahip olamamıştır.⁴⁴⁹

diyerek romanın birçok yönden eksikleri olduğunu, estetik ve özgünlük yönünden de önemli sıkıntıları olduğunu belirtmektedir.

⁴⁴⁷<http://www.dunyaekonomi.tv/sanat-molasi/hifzi-topuz-aydinlanmanin-cinari-tevfik-fikreti-anlatiyor/2020>.

⁴⁴⁸Burhan, <http://blog.milliyet.com.tr/06.05.2012>.

⁴⁴⁹Reyhanoğulları, *Elbet Sabah Olacaktır: Fikret'in Romanını Yaz(ama)mak*, <http://www.turkishstudies.net/Makaleler>.

2.14.3. Özet

Sakız Adası isyanı sonrası (1822) esir alınan kadın ve çocukların büyük bölümü İzmir ve Aydın'a getirilir ve çocuklar isteyen Müslüman ailelere verilir. Bu çocuklardan beş altı yaşlarındaki ikisini de İzmir'in İhtisap Ağası (Vergi Müdürü) Hüseyin Bey ve karısı Emine Hanım evlat edinir. Saliha ve Hüsrev adını verdikleri bu çocukları kendi çocukları gibi yetiştirirler. Birbirlerini severek büyüyen Hüsrev ve Saliha evlendirilir.

Savaşların yanı sıra Padişah Abdülmecit'in, Sadrazam Mustafa Reşit Paşa ile ülkeyi Batılılaştırma çabaları da sürmektedir. Padişah, Avrupalı kadınların kıyafetlerini ve toplumdaki yerlerini olumlu bulduğunu, terbiyeli kadınlarla erkeklerin görüşmelerinin erkeğin kaba yaratılışına bir soyluluk getireceğini düşünmekte ve söylemektedir.

Saliha ve Hüsrev'in ikinci çocukları olan Refia Hanım dindar birisi olarak yetiştirilir. Refia, Hüseyin Efendi'yle evlendirilir. Refia ve Hüseyin Efendi'nin ilk çocukları Şevki ve ikinci çocukları Sıdika'dan sonra 26 Aralık 1867'de üçüncü çocukları Mehmet Tevfik doğar. Tevfik doğmadan önce büyük dedesi Hüseyin Bey ölür.

Bu sırada, Abdülmecit'in ölümüyle yerine Abdülaziz geçmiş; Karadağ, Sırp, Mısır ve Girit sorunları başlamış, genç Osmanlılar Avrupa'ya kaçmaya başlamışlardır.

Tevfik'in 11 yaşında Galatasaray'a başladığı yıl dayısı Hasan Nuri, annesi Refia ve ablası Sıdika birlikte hacca giderler. Hicaz'a vardıklarında yakalandıkları kolera salgını nedeniyle, Medine'ye varmadan bir gün önce annesi sonra da dayısı ölür. Ablası bitkin bir halde İstanbul'a zor gelir.

II. Abdülhamit'in baskı yönetiminin olduğu o yıllarda, babası Hüseyin Efendi asılsız bir jurnalle Hama'ya sürgün edilir. Oradan da Nablus, Urfa, Halep ve Antep'e sürülür. Tevfik, sürgüne gidişinden ölümüne kadar 17 yıl babasını göremez.

Trabzon valisi olan Mustafa dayısının kızı Nazime'yle 1890 Ağustos'unda

evlenirler. Düğüne sürgündeki babası gelemaz.

Tevfik, 25 yaşındayken açılan sınavı kazanarak Galatasaray Lisesine öğretmen olur. İki yıl sonra bütçe sıkıntısı nedeniyle öğretmen aylıklarında kesintiye gidilmesi üzerine Sultaniden ayrılır.

1895'in ortalarında doğan Halûk, Fikret'in yaşamını çok etkiler. Onu geleceğin, umudun, kurtuluşun ve özgürlüğün simgesi olarak görür. Halûk, Fikret'in evliliğinin de tazelenmesini sağlar. *Tecdidi İzdivaç* şiirinde bu mutluluğunu dile getirir.

Fikret'i *Servetifünun* yöneticiliği döneminde en çok uğraştıran, sansür konusudur. Çünkü dergi sansür memurlarından onay almadan basılamaz. Yazılı kural olmamasına karşın *grev, suikast, ihtilal, sosyalizm, anarşi, dinamit, infilak, kanunu esasi, hürriyet, vatan, musaavvat, Bosna Hersek, Makedonya, Girit Kıbrıs, Yıldız, büyük burun, istibdat, veliaht, cumhuriyet, mebus, ayan, bomba, Mithat Paşa, Namık Kemal, inkılap, tahtakurusu, hasta adam* gibi birçok sözcük kullanılamamaktadır. Sansür edilen sözcük ya da cümlelerin birçoğunun nedeni bilinmez. Fikret, sansüre takılmaması için yazıları birkaç kez titizlikle okur, daha sonra gönderir.

Abdülhamit döneminin baskıcı ortamından bunalan herkes gibi *Servetifünun* çalışanları da çıkış yolu arar ve Yeni Zelanda'ya göç etmeye karar verirler. Mehmet Rauf, İngiltere'de bir derneğin oraya yerleşecekleri bedava toprak verdiğini duyunca bunu arkadaşlarına iletir. Cennet gibi güzel olduğu söylenen bu ülkeye hepsi gitmek ister. Aralarında en varlıklı görünen Esat Paşa'nın Ankara'daki çiftliğini satın topluluğun yol parasını denklemeği düşünürler. Fakat çiftlik satılmayınca parasızlıktan gidemezler. Bu kez de Hüseyin Kâzım'ın Manisa'nın Sarıçam köyündeki arazisine bir çiftlik kurup orada hep birlikte yaşamaya karar verirler. Hüseyin Cahit'i, arazinin böyle bir yaşam için uygun olup olmadığını incelemek için Manisa'ya gönderirler. İstanbul'dan çıkış izni alamadığı

için Hüseyin Kazım'ın çıkış kâğıdıyla Sarıçam'a giden Cahit, arazinin uygun olduğunu haber vermek için döndüğünde Fikret'in Manisa'dan vazgeçtiğini, Robert Kolejdeki Türkçe derslerine ağırlık verdiğini görür. Bu düş de böylece sona erer.

Ekim 1901'de *Servetifünun*, Hüseyin Cahit'in 'Edebiyat ve Hukuk' çevirisi bahane edilerek kapatılır. Ahmet İhsan'ın padişah aleyhine yayın yapılmayacağına dair senet imzalamasının ardından kırk gün sonra 22 Kasım 1901'de yeniden yayına başlar. Fikret, bu senetten dolayı Ahmet İhsan'a çok kızar ve bir daha dönmek üzere dergiden ayrılır. Bundan sonra bağımsız bir sanatçı olarak şiir yazmayı sürdürecektir. Dergiye dönmesi için yalvaran Hüseyin Cahit'e kendi yerine derginin yönetimine geçmesi için rica eder. Israrına dayanamayan Cahit dergi yönetimini kabul eder.

1902'de, ablasının ölümü, Fikret'i kadın hakları konusunda düşünmeye iter. Kadınlarla erkeklerin dinden kaynaklanan eşitsizliğinin ortadan kaldırılmasının birçok sorunu çözeceğini söyler. Türkiye'de kadına uygulanan şiddete karşı yükselen ilk ses olur.

Fikret, babasından kalan Aksaray'daki köşkü 1905'te satarak bir miktar da borçlanıp Aşîyan'ı yaptırmaya karar verir. Anlaştığı usta Fikret'i kandırmaya çalıştıysa da sonunda Aşîyan'ın yapımı tamamlanır ve oraya taşınır.

1889'da İttihat ve Terakki Cemiyetini kurarak örgütlenmiş olan Jön Türkler, 1902'de Paris'te ilk kongrelerini yaptıktan sonra Makedonya ve Selanik'te örgütlenirler. İttihatçıların istekleri, 1876'da kabul edilen Kanunu Esasi'nin yeniden yürürlüğe konması, seçimlerin yapılması ve padişahın yetkilerinin kısılmasıdır. Bu amaçla 23 Haziran 1908'de bir bildiri yayımlayarak tüm konsolosluklara gönderirler. Bir ay sonra Manastır meydanında Binbaşı Vehip Bey, meşrutiyeti öven bir konuşma yapar. Ertesi gün, 24 Temmuz 1908'de Padişah II. Abdülhamit, Sadrazam Kâmil Paşa'yı görevden alır, yerine Sait Paşa'yı getirir. Hünkârın en büyük korkusu, ülkede kan akması ve yabancı devletlerin

işe karışmasıdır. Kanunu Esasi'nin yeniden yürürlüğe konacağı, genel seçimlerin yapılacağı ve Meclisi Mebusanın yeniden açılacağı duyurulur. 24 Temmuz 1908, İkinci Meşrutiyet'in ilanı olarak tarihe geçer. Fikret, Meşrutiyet'in ilanını evinde öğrenince herkes gibi sokağa fırlar, olayı büyük bir sevinçle karşılar. Fikret, ölçsüz ve sonu gelmeyen sevinç gösterilerini Aşyan'dan izler. İttihatçıların arasına karışmaya eskiden beri çekinmiş, onlara güven duymamıştır.

İttihatçıların iktidar sarhoşluğu içinde, giderek baskıcı bir tutum takınmaları Fikret'i düş kırıklığına uğratar. Eski günlere döneleceğinden korkmaktadır. Giderek ülkede korku ve güvensizlik egemen olmaktadır.

1909 yılı başlarında Galatasaray Sultanisi sıkıntılı durumdadır. Bina üç yıl önce yanmış, okul başka yere taşınmıştır. Okulda eğitim ve disiplin kalmamıştır. Fikret'in öğrencilik yıllarından arkadaşı olan öğretmen Salih Keramet Bey, okulun eski müdürü Maarif Nazırı Abdurrahman Şeref Bey'e başvurarak Fikret'in okul müdürlüğüne getirilmesini önerir. Desteklenen önerisini Fikret'e götürür. Fikret de Salih Keramet Bey'e olumlu karşılık verir. Fikret'in okul müdürü olmasıyla Sultanide birçok şey değişir. İlk olarak yanan okul binasını yeniden yaptırır. Öğrencilerin dersane, yatakhane, yemekhane ve spor salonu ihtiyaçları karşılanır, her yer pırıl pırıl olur. Disiplinsizlik; saygı, nezaket ve ilgi gösterilerek kısa zamanda giderilir. Prof. Mazhar Osman, düzenli olarak öğrencilerin sağlık durumlarını denetler. Böylece okul hekimliği ilk kez başlatılır. Fikret, müdürlük görevinin yanı sıra edebiyat derslerini de üstlenir.

Meşrutiyetin ilanından 9 ay sonra, 13 Nisan 1909 (31 Mart 1325) tarihinde, Derviş Vahdeti öncülüğünde 5-6 bin asker ve sarıklı, meclisi basar ve buldukları milletvekillerini şeriatı uygulamadıkları için öldürmeye başlarlar. Hüseyin Cahit, Rus elçiliğine sığındıktan sonra bir gemiyle gizlice Odesa'ya kaçır. Fikret, ölümü göze alarak okulun kapısında

bekler ve kimseyi içeriye bırakmaz. 11 gün süren kargaşa sonunda şeriatçılar kente egemen olur. İttihatçılar, Selanik'te Mahmut Şevket Paşa başkanlığında bir ordu oluştururlar. Mustafa Kemal, Rauf (Orbay), Fethi (Okyar) ve İsmet (İnönü) Bey'in de görev aldığı bu ordu İstanbul'a girince şeriatçılar darmadağın olur. Divanı Harp kurulur. Derviş Vahdeti'nin de aralarında olduğu suçlular idam edilir. Bu kargaşa ve darbe ortamından rahatsızlık duyan Fikret, istifa etmek ister ama yeni bakan Nail Bey'in ısrarıyla istifasını geri alır. Okulda Türklere tepeden bakan Fransızları görevden alır.

Fikret, o günlerde oğlu Halûk'u eğitim için İskoçya'ya gönderir. Onun ayrılışı üzerine "Halûk'un Vedaı" şiirini yazar.

Yeni bakan, okulun bütçesinde kısıntıya gidince Fikret, 9 Nisan 1910'da bakana bir mektup yazarak istifasını verir. Fikret, geri dönmesi yönündeki çağrılara yanıt vermez ve Aşîyan'a çekilir.

Fikret, Halûk 1912 yılında İskoçya'dan döndüğünde Protestan olduğunu söyleyince çok üzülür ama belli etmez. Bir gün Protestanlıktan dönerek doğru yolu bulacağını düşünür. Onu eski okulu Robert Kolej'de kalorifer ve elektrik tesisatı yapan bir profesörün yanında işe yerleştirir. Bir yıl sonra o profesör, Halûk'u eğitim için Amerika'ya götürür. Halûk, orada büsbütün kendini dine verir ve Protestan rahibi olur. Orada evlenir ve bir daha yurda dönmez.

Son zamanlarda Aşîyan'a ilk Türk kadın ressam Mihri Müşfik Hanım gelmektedir. Tıbbiye Nazırı Dr. Rasim Paşa'nın kızı olan Mihri Hanım, şiirlerine hayran olduğu Fikret'i evinde ziyaret eder ve birçok resmini yapar. Fikret, şeker hastalığının yol açtığı böbrek yetmezliğinden 19 Ağustos 1915'te öldüğünde Mihri ve Nazime Hanımlar yanındadır. Mihri Hanım aileden izin alarak alçıyla Fikret'in yüzünün kalıbını çıkarır. Bu Türkiye'de ilktir. Fikret'in cenazesi Eyüp mezarlığında toprağa verilir. Yıllar sonra, 1961'de

vasiyetine uyularak cenazesi Aşiyân'a taşınır.

2.14.4. Yapı

2.14.4.1. Olay Örgüsü

Romanda anlatılan olayların tümü Tevfik Fikret ile ilgilidir. Romanın olay örgüsü şöyle şematize edilebilir:

Romanda, Tevfik Fikret'in şahsiyeti bağlamında edebi kişiliği, siyasi hayatı, aile hayatı, ölümü gibi konular ele alınmaktadır. Edebi kişiliği çevresinde Servetifünun edebiyatındaki yaşantısına yer verildiği görülür.

Dönemin en ünlü şairlerinden birisi olan Fikret, Galatasaray Sultanisindeki öğrencilik, öğretmenlik ve müdürlük yaşamı nedeniyle dönemin sanat ve siyaset dünyasındaki belli başlı kişilerle sıkı ilişkiler içindedir. Sosyal çevresi ise onun mesleki ve edebi yaşamından ayrı değildir.

Romanda, Fikret'in aile yaşamı, annesi, babası, kardeşleri, eşi ve oğlu hakkında çok sınırlı da olsa bilgi bulunmaktadır.

Romanda, Fikret'in 1909'dan sonra yavaş yavaş köşesine çekildiği, herkesten uzaklaştığı, 1915'te Aşiyân'da ülkedeki olumsuzluklardan ve oğlu Haluk'un ayrılığından duyduğu mutsuzluk içinde öldüğü anlatılmaktadır.

Romanda, Tevfik Fikret'in yaşadığı dönemdeki Osmanlı- Rus Savaşı (1876-77), II. Abdülhamit döneminin baskıcı ortamı, 2. Meşrutiyet'in ilanı, 31 Mart Olayı gibi gelişmelere de yer verilir. Olaylar ve bu olayların geçtiği dönem, Tevfik Fikret'in şahsiyeti etrafında anlatılır.

2.14.4.2. Kişiler

2.14.4.2.1. Aslı Kişi

Tevfik Fikret

Romanın ortaya çıkış nedeni Tevfik Fikret'tir. Dolayısıyla romanda Tevfik Fikret'in çeşitli yönleriyle tanıtıldığı görülmektedir. Tevfik Fikret'in özellikleri, şahsi yaşamı, mesleki ve edebi yaşamı, sosyal çevresi, yaşadığı dönemdeki önemli gelişmeler onun yaşamı çevresinde anlatılmaktadır.

Romanda, Fikret'in aile kökeninin, özellikle anne tarafının anlatımına, ailenin geri kalanından daha geniş yer verildiği görülmektedir. 1822'de kanlı bir şekilde bastırılan Sakız Adası isyanı sonrası İzmir'e getirilen, beş altı yaşlarında, biri kız biri erkek iki çocuk, İzmir'in İhtisap Ağası (Vergi Müdürü) Hüseyin Bey ve karısı Emine Hanım'a evlatlık verilir. Onlar da Saliha ve Hüsrev adını verdikleri bu Rum çocuklarını öz çocukları gibi yetiştirirler. Bu çocuklar büyüdüklerinde birbirlerini severek evlenecekler ve Tevfik Fikret'in anneannesi ve dedesi olacaklardır. 26 Aralık 1867 tarihinde ailesinin üçüncü çocuğu olarak dünyaya gelen Mehmet Tevfik doğmadan önce büyük dedesi Hüseyin Bey yaşamını yitirir. Tevfik, evin en küçüğü olduğundan annesi Refia Hanım, babası Hüseyin Efendi, anneannesi Saliha Hanım, yaşlı nine Emine Hanım, Sudanlı dadı Leyla Bacı ve Habeş lala İsmail Ağa tarafından şımartılarak büyütülür. Yedi yaşında Mahmudiye Valide Rüstiyesinde okula başlar. Okulunu ve öğretmenlerini çok sever ancak 1877'de Rus savaşı başlayınca okulu, Rumeli'den İstanbul'a gelen göçmenlere hizmet vermesi için kapatılır. Öğrenimini Galatasaray Sultanisinde sürdürür. Tevfik'in 11 yaşında Galatasaray'a başladığı yıl hacca giden dayısı Hasan Nuri ve annesi Refia, Hicaz'a vardıklarında kolera salgınından ölür. Ablası Sıdika, bu yolculuktan bitkin bir halde İstanbul'a zor gelir. Annesini ve dayısını küçük yaşta yitiren Tevfik, Tanrı'ya isyan eder. Aynı zamanda bu

insanların ölümünde ihmali olan kişilere de büyük öfke duyar. Annesini 11 yaşında kaybeden Fikret de öksüz kalır. Babası da sürgüne gönderilince öksüz ve yetim büyür.

II. Abdülhamit'in baskı yönetiminin olduğu o yıllarda, babası Hüseyin Efendi asılsız bir jurnalle Hama'ya sürgün edilir. Oradan da Nablus, Urfa, Halep ve Antep'e sürülür; sürgünde ölür. Tevfik, babasını sürgüne gidişinden ölümüne kadar 17 yıl göremez. Bu nedenle istibdattan ve Abdülhamit yönetiminden nefret eder.

Tevfik, 1888 Haziran'ında Galatasaray'ı birincilikle bitirir. 20 yıllık okulu o güne kadar böyle yüksek dereceyle bitiren olmamıştır. Üstün başarısından dolayı Hariciye Nezareti İstişare Kalemine atanır. Ancak orada sıkılır ve maaşlarını da gecikmeli almalarından dolayı birkaç ay sonra istifa eder. 1889 yılının sonuna doğru, Gedikpaşa Yüksek Ticaret Mektebinde Fransızca, Türkçe ve Güzel Yazı dersleri öğretmen olur.

1890'da dayısının kızı Nazime'yle evlenir. Tevfik, evlendikten bir süre sonra *Mirsad* ve *Malumat* gazetelerinde yazmaya başlar. Tevfik'in, *Mirsad*'ın 7. sayısında çıkan ilk şiiri '*Bahar*' çok beğenilir. *Mirsad*'ın açtığı iki edebiyat yarışmasını kazanınca yıldızı parlar. Ancak ülkede korkunç bir baskı yönetimi vardır ve bütün aydınları izleyerek türlü bahanelerle saraya jurnallemektedirler. *Mirsad*, sarayın baskılarına dayanamayarak kapanır. Böyle bir ortamda Tevfik'in çevresinde toplanan gençler yeni bir şeyler yapmak isterler. Aralarında Ali Ekrem'in de olduğu gençler Kadirbeyzade Hüseyin Kazım'ın evinde toplanarak başında Mehmet Tevfik'in olacağı *Malumat*'ı çıkarmaya karar verirler. Tevfik amatör yazarlardan kurduğu kadroyla *Malumat*'ı ancak 24 sayı çıkarabilir.

25 yaşındayken açılan sınavı kazanarak Galatasaray Lisesine öğretmen olur. İki yıl sonra bütçe sıkıntısı nedeniyle öğretmen aylıklarında kesintiye gidilmesi üzerine Sultaniden ayrılır. Okul yönetimi, hesabı kesildiği için birikmiş aylıklarını ödemek isteyince diğer arkadaşlarının aylıkları ödenmediği için bunu kabul etmez.

Ahmet İhsan'ın 1891'de çıkarmaya başladığı *Servetifünun* dergisi, 1895'te edebiyat dergisine dönüşür. Aynı yılın başlarında Recaizade Mahmut Ekrem'in önerisiyle Mehmet Tevfik bu derginin yönetimine gelir. Dergideki ilk yazılarını 'M. T. Fikret' adıyla yayımlar. Kısa süre sonra da 'Tevfik Fikret' adını seçer. Fikret'in ardından dergiye katılan Halit Ziya ve Cenap Şahabettin'le Edebiyatı Cedide topluluğunun temelleri atılmış olur. Şiir ve düzyazı alanlarında çekirdek kadro bu üçlüdür. Dönemin öncüleri olurlar. Fikret'in arkadaşları İsmail Safa, Cenap Şahabettin, Halit Ziya, Mehmet Rauf, Hüseyin Siret, Ali Ekrem, Süleyman Paşazade Sami, Ahmet Reşit, Süleyman Nazif, Hüseyin Cahit, Cavit Bey derginin yeni kadrosunu oluştururlar. Ahmet İhsan'la tanıştıklarında her ikisi de 27-28 yaşlarındadır. Ahmet İhsan, *Servetifünun*'un yönetimi konusunda Fikret'e müdahale etmez.

Servetifünun topluluğu içindeki sanatçılar Fikret'e büyük saygı duyarlar. Fikret, arkadaşlarının düşüncesine göre, Batılı anlayışta bir sanatçı olmakla birlikte, Batı'yı sürekli izlemeyen, daha çok kendi ruhundan, duygularından beslenen, özgün ve yaratıcı bir sanatçıdır. Kolay yazamaz ama kolaylıkla okunabilir. Arkadaşlarının yazdıklarını kolaylıkla takdir ederken kendi yazdıklarını asla beğenmez. Sanatı geniş anlamda bir aşk olarak gördüğünü belirtir.

Fikret'i *Servetifünun* yöneticiliği döneminde en çok uğraştıran konuların başında sansür konusu gelir. Dergi, sansür memurlarından onay almadan basılamayacağından Fikret, sansüre takılmaması için yazıları birkaç kez titizlikle okur, daha sonra gönderir. Yazılı kural olmamasına karşın birçok sözcük kullanılamamaktadır. Sansür edilen sözcük ya da cümlelerin birçoğunun nedeni bilinmez.

1895'in ortalarında doğan Halûk, Fikret'in yaşamını çok etkiler. Onu geleceğin, umudun, kurtuluşun ve özgürlüğün simgesi olarak görür. Halûk, Fikret'in *Tecdidi İzdivaç*, *Halûk İçin*, *Halûk'a*, *Halûk'un Bayramı*, *Halûk'un Sesi*, *Halûk'un Amentüsü*, *Halûk'un*

Defteri, Halûk'un Vedâi, Devenin Başı, Hasta Çocuk, Hayat, Ferda, Sabah Olursa gibi birçok şiirine esin kaynağı olur.

1900 yılının başlarında seçme şiirleriyle oluşturduğu ilk kitabı *Rubabı Şikeste*'yi yayımlar. Kitap çok beğenilir ve bir ayda tükenir.

Fikret, ülkedeki sürgünler, yolsuzluklar, yalanlar, jurnaller, döneklilikler, dalkavukluklar ve kanunsuzluklar yüzünden bunalır. 1901 Şubat'ının sisli bir akşamı evine gelirken kapıda bekleyen polisi görünce İstanbul'un sis altındaki halini düşünerek ünlü *Sis* şiirini yazar. *Servetifünun* o sıralar kapalıdır. Başka yerde bu şiiri yayımlaması da olanaksızdır. Yayımlamayacak olmanın rahatlığıyla, içinde biriktirdiği bütün duygularını bu şiirde dile getirir. Şiir elden ele dolaşarak bütün İstanbul'da okunur. Ekim 1901'de *Servetifünun*, Hüseyin Cahit'in '*Edebiyat ve Hukuk*' çevirisi bahane edilerek kapatılır. Ahmet İhsan'ın padişah aleyhine yayın yapılmayacağına dair senet imzalamasının ardından kırk gün sonra 22 Kasım 1901'de yeniden yayına başlar. Fikret, bu senetten dolayı Ahmet İhsan'a çok kızar. Ahmet İhsan'ın, *Musavver Malumat* dergisinde padişaha şükranlarını sunarak çalışanlarına madalya taktıran Baba Tahir'i örnek alarak aynı şeyi yapması da Fikret'i çok kızdırır ve bir daha dönmek üzere dergiden ayrılır. Dergiye dönmesi için yalvaran Hüseyin Cahit'e kendi yerine derginin yönetimine geçmesi için rica eder. Israrına dayanamayan Cahit, dergi yönetimini kabul eder. O günlerde Vefa Lisesinde bir göreve atanan Hüseyin Cahit'in bu göreve başlarken padişaha bağlılık yemini ettiğini duyan Fikret, en yakın arkadaşlarından olan Cahit'i ağır ve alaylı bir dille yazdığı mektupla eleştirir. Bunun üzerine Meşrutiyet'in ilk günlerine kadar küs kalırlar.

1902'de, kocasından sürekli şiddet gören ablası Sıdika'nın ölümü üzerine, "Elbet sefil olursa kadın, alçalır beşer" diye biten Türk edebiyatının kadın hakları konusundaki ilk şiirini yazar. Ablasının ölümünden kocasını ve onun ailesini sorumlu tutar. Bu yüzden

eniştesinin abisi olan, yakın arkadaşı Ahmet Hikmet’le de darırlar ve bir daha barışmazlar. Ablasının ölümünden üç yıl sonra 1905’te, 17 yıldır göremediği babasının da sürgünde ölmesi Fikret’i yönetime karşı çok daha tepkili biri yapar. II. Abdülhamit’e 21 Temmuz 1905’te yapılan bombalı suikast girişimini “*Bir Lahzai Teahhür*” şiiriyle över. Bu şiir Fikret’e karşı bir saldırı kampanyasına neden olur.

Fikret, 1905’te giderek yalnızlaşmakta, köşesine çekilmektedir. 1905’te Aşyan’ın yapımı tamamlanır ve oraya taşınır. Fikret, aynı yılın Kurban Bayramı arifesinde eşi ve oğluyla Boğaz’da sandal gezisindeyken yanlarından geçen kurbanlık koyun dolu sandaldaki hayvanlardan etkilenererek, “*Tarihi Kadim*” şiirini yazar. Bu şiirde her gün böyle binlerce canlının hükümdarlar uğruna, din uğruna, kara inançlar uğruna kurban edildiğini dile getirir. Şiir, Robert Kolej öğretmen ve öğrencileri tarafından el yazılarıyla çoğaltılarak dağıtılır ve büyük ses getirir. Fikret’in bu şiirdeki kimi sözleri sonraki yıllarda Mehmet Akif’in sataşmasına yol açacaktır. Aynı yıl, geleceğe umut ve güvenle bakmasını sağlayan Halûk’a seslendiği “*Sabah Olursa*” şiirini yazar. Bu şiirde bir gün bir kahramanın çıkacağını ve ülkeyi aydınlığa çıkaracağını anlatır.

Fikret, 24 Temmuz 1908’de, İkinci Meşrutiyet’in ilanını evinde öğrenince herkes gibi sokağa fırlar, olayı büyük bir sevinçle karşılar. Ölçsüz ve sonu gelmeyen sevinç gösterilerini Aşyan’dan izler. İttihatçıların arasına karışmaya eskiden beri çekinmiş, onlara güven duymamıştır. İttihatçıların önde gelen yöneticilerinden Fatin Bey (Prof. Fatin Gökmen)’in isteğiyle İkinci Meşrutiyet için bir devrim şarkısı olarak “*Millet Şarkısı*” adlı şiirini yazar. Bu şiir o dönemde bir istiklal marşı ya da özgürlük marşı olarak algılanır, her dizesi bir slogan gibi insanların kafasında yer eder. Meşrutiyet, mütareke ve cumhuriyetin ilk yıllarında güncelliğini korur.

Meşrutiyetin ilanından sonra İttihatçılar Fikret’e milletvekilliği önerirler, o,

bağımsızlığını yitireceğini düşünerek yanaşmaz. Onun önerisiyle Hüseyin Cahit milletvekili seçilir. Daha sonra Adliye Nazırı Refik Bey, İttihatçılar adına ona Maarif Nazırlığını önerir; onu da kabul etmez.

Fikret, İttihatçı dostları Selim Sırrı ve Rıza Tevfik'in önerisiyle, Hüseyin Kâzım ve Hüseyin Cahit'le birlikte devrimi öven ama tamamıyla bağımsız olan *Tanin* gazetesini çıkarır. *Tanin*, çok okunur ve iyi para kazandırır. Ortak olduğu gazeteye üç ay sonra, arkadaşlarının siyasi hırslarından dolayı uğramaz olur. Gazetedeği payını vermek istediklerinde nefretle iade eder.

İttihatçıların iktidar sarhoşluğu içinde, giderek baskıcı bir tutum takınmaları Fikret'i düş kırıklığına uğratar. Eski günlere dönüleceğinden korkmaktadır.

1909 yılı başlarında Galatasaray Sultanisini sıkıntılı durumundan kurtarmak için okul müdürlüğünü kabul eden Fikret, müdürlük görevinin yanı sıra edebiyat derslerini de üstlenir. Özverili ve titiz bir çalışmayla okulu eski günlerinden daha iyi bir hale getirir. Fikret hakkında bakanlığa yapılan şikâyetler ciddiye alınıp okula müfettiş gönderilince müdürlükten istifa eder. Ama bakanın araya girmesiyle istifasını geri alır.

Meşrutiyetin ilanından 9 ay sonra, 13 Nisan 1909 (31 Mart 1325) tarihinde başlayan ayaklanma sırasında Fikret, ölümü göze alarak okulun kapısında bekler ve kimseyi içeriye bırakmaz. 11 gün süren kargaşa sonunda şeriatçılar kente egemen olur. İttihatçıların, Hareket Orduları sayesinde düzeni sağlamasının ardından, bu kargaşa ve darbe ortamından rahatsızlık duyan Fikret, istifa etmek ister ama yeni bakan Nail Bey'in ısrarıyla istifasını geri alır. Okulda Türklere tepeden bakan Fransızları görevden alır.

Fikret, o günlerde 15-16 yaşlarındaki oğlu Halûk'u eğitim için İskoçya'ya gönderir. Onun ayrılışı üzerine duygularını "Halûk'un Vedai" şiirinde dile getirir.

Yeni bakan, okulun bütçesinde kısıntıya gidince Fikret, 9 Nisan 1910'da bakana bir

mektup yazarak istifasını verir. Fikret, geri dönmesi yönündeki çağrılara yanıt vermez ve Aşîyan’a çekilir. Tek geliri Robert Kolejden aldığı ders ücretidir. Gazeteciler Hasan Fehmi ve Ahmet Samim’in öldürülmeleri de Fikret’in İttihatçılara duyduğu öfkeyi nefrete çevirir. Artık topluma karışmamaya karar verir. Ülkedeki baskı ortamı Abdülhamit’in Meclisi Mebusan’ı kapattığı günleri anımsatmaktadır. Bu nedenle kızgınlığını “95’e Doğru” şiirinde dile getirir. Aynı yıl, 1912’de “*Halûk’un Amentüsü*” ve “*Hanî Yağma*” şiirlerini yazar. Fikret “*Hanî Yağma*” şiirini zarflara koyarak sadrazama, adliye nazırına, bahriye nazırına, şeyhülislama ve devletin bütün büyük yöneticilerine yollar. Hepsini yanıt göndererek suç işlemediklerini söyler.

Fikret, Halûk 1912’de İskoçya’dan dönünce Protestan olduğunu söylediğinde çok üzülür ama belli etmez. Bir gün Protestanlıktan dönerek doğru yolu bulacağına inanır.

Fikret, Aşîyan’da kendi halinde yaşarken Mehmet Akif, “*Süleymaniye Kürsüsünde*” başlıklı şiirinde ona hakaret eder. Buna karşılık Fikret de “*Tarihi Kadim’e Zeyl*” şiirini yazar.

Trablus ve Balkan Savaşlarıyla büyük sıkıntılara uğrayan ülkeyi siyasal hırslarıyla yeni bir savaşa götüren İttihatçılara karşı, “*Sancağı Şerif Huzurunda*” şiirini yazar. Savaşa karşı olduğunu dile getirir. Çanakkale Savaşı sırasında “*Harbi Mukaddes*” şiirini yazar. Savaşı başlatanlara lanetler okur.

Sağlığı giderek bozulur. Sinirli ve hırçın birisi olur. Şekeri yüzünden kolu şişer, elinde yaralar çıkar, yatağa düşer. Ülkenin içinde bulunduğu koşullar da moralini bozar. Umutsuzluğa kapıldığı zamanlarda ölmek ister. Son zamanlarında Aşîyan’a ilk Türk kadın ressam Mihri Müşfik Hanım gelmektedir. Tıbbiye Nazırı Dr. Rasim Paşa’nın kızı olan Mihri Hanım, şiirlerine hayran olduğu Fikret’i evinde ziyaret eder ve birçok resmini yapar. Fikret, şeker hastalığının yol açtığı böbrek yetmezliğinden 19 Ağustos 1915’te öldüğünde

Mihri ve Nazime Hanımlar yanındadır. Mihri Hanım aileden izin alarak alçıyla Fikret'in yüzünün kalıbını çıkarır. Bu Türkiye'de ilktir. Fikret'in cenazesi Eyüp mezarlığında toprağa verilir. Yıllar sonra, 1961'de vasiyetine uyularak cenazesi Aşiyân'a taşınır.

Tevfik Fikret'in çok parada, makam ve mevkide gözü yoktur. Her koşulda milletine faydalı olmak için uğraşır. Bunun anlatıldığı bölümlerin birinde,

Ticarete atılmaya hevesli değildi. En iyisi öğretmenlikti. Onu bulamadığı için de İstişare Kalemî'ne katlanıyordu. İşten ayrılmasından bir süre sonra maaşlar çıktı. Birikmiş maaşlarını evine gönderdiler. Memur, ne kadar directtiyse de (Ben bu parayı hak etmedim, diyerek) Tevfik almadı ve paralar bağış hesabına yatırıldı.⁴⁵⁰

denilerek tok gözlülüğü örneklenmektedir.

Fikret, çok çalışkan ve başarılıdır. "1888 Haziran'ında Galatasaray'ı birincilikle bitirdi. Galatasaray açılalı 20 yıl oluyordu. Ona gelene kadar hiçbir öğrenci bu kadar başarılı olmamıştı. Yalnız Galatasaray'dan değil hiçbir okuldan böyle olağanüstü bir öğrenci çıkmamıştı. O zamanın deyişle Tevfik bir mucize sayılıyordu."⁴⁵¹ denilerek başarısı ifade edilmektedir.

Diplomasını alır almaz Hariciye Nezareti İstişare Kalemine 500 kuruş maaşla atandı. Ama Tevfik burada sıkılıyordu. Babîâli efendisi olacak yaradılıştâ değildi. Her sabah işe ilk o geliyor, bir şeyler karalamaya çalışıyordu. Başmümeyyiz onun boş oturduğunu görünce bir gün, 'Tevfik Bey, şu evrakı inceler misiniz?' diye bir tomar kâğıt uzattı. Tevfik, onları bir çırpıda çözdü ve şefin masasının üzerine bıraktı. Bir gün de Tevfik'ten yazdığı yazıların müsveddelerini istediler; yoktu. Çünkü o, hiç müsvedde yapmadan her şeyi temize yazıyor ve herkesi şaşırtıyordu.⁴⁵²

cümleleriyle de Fikret'in çalışkanlığı ve titizliği dile getirilmektedir.

Fikret, gururlu bir insandır. Başkalarının karşısında zayıf durmayı, eğilmeyi asla kabullenmez. *Malumat*'ın kapandığı, işsiz kaldığı günlerde, öğretmeni Recaizade Ekrem, ona, *Servetifünun*'da çalışması önerisini götürdüğünde, "Hay hay hocam. Siz öyle uygun görüyorsanız hiç diyeceğim yok. Yalnız çok rica edeceğim, beni iş arayan bir yazar

⁴⁵⁰ Topuz, age, s. 48.

⁴⁵¹ Age, s. 47.

⁴⁵² Age, s. 47.

durumuna düşürmeyin. Öneri derginin sahibinden gelsin, ben de havayı koklar, kararımı veririm.”⁴⁵³ karşılığını vererek güçsüz pozisyonda kalmaktan kurtulmuştur.

1867’deki doğumundan 1915’teki ölümüne kadar geçen 48 yıllık yaşamının tümü İstanbul’da geçmesine karşın Batı’yı çok iyi kavrayan, bilgili ve soğukkanlı bir kişi olan Fikret’in özelliklerinden biri de otoriter ve karizmatik bir lider oluşudur. Romanda, “Ahmet İhsan Bey’in anlattığına göre, bütün yazarlar Tevfik Fikret’in kişiliği önünde kendilerini ufak görüyorlardı. Fikret onların karşısına çıkmış ilahi ve adaletli bir hâkim gibiydi. Hiç kimse onun en ufak bir eleştirisine uğramak istemezdi.”⁴⁵⁴ denilerek bu özellikleri anlatılmaktadır.

Tevfik Fikret’in edebi kişiliği ve dünya görüşü 11 yıl okuduğu Galatasaray’da şekillenmeye başlar. O yıllarda Galatasaray’daki öğretmenlerin çoğunluğu Fransız’dır. Onlardan Ronsard, Corneille, Racine, La Fontaine, Andre Chénier, Lamartine, Victor Hugo, Alfred de Musset gibi şairleri öğrenir ve yaşamı boyunca etkilendiği bu şairlere özenerek o yıllarda şiir yazmaya başlar. 14-15 yaşlarında yazdığı ilk şiirlerinde de buradaki öğretmenlerinin etkisi olur. Resme olan merakı da Galatasaray’da başlar. Orada çoğunluğu Fransız olan öğretmenlerin yanında Recaizade Mahmut Ekrem, Muallim Naci, Muallim Fevzi, Abdurrahman Şeref, Hacı Zihni gibi o yılların önemli edebiyatçılarından yanı sıra Şeker Ahmet Paşa gibi büyük ressamalarda vardır. Gazel tarzındaki ilk şiiri, 14 yaşındayken, öğretmeni Muallim Fevzi’nin teşvikiyle *Tercümanı Hakikat* gazetesinde yayımlanır. Bundan büyük cesaret alır. Sınıf arkadaşları arasında Rıza Tevfik (Bölükbaşı), Salih Keramet (Nigâr), Selim Sırrı (Tarcan) yer alır.

Babasının ve kız kardeşinin ölümü onun dünya görüşünün ve edebi şahsiyetinin değişmesinde son nokta olur. Bu bağlamda çocukluğundan itibaren devlet yöneticilerine

⁴⁵³ Age, s. 70.

⁴⁵⁴ Age, s. 74.

karşı duyduğu öfke *Sis* şiiriyle birlikte doruğa yükselen bir tepkiye dönüşür.

Duygusal konularda çok girişken olmayan Tevfik, kızlarla da çok fazla ilgilenme fırsatı bulamaz. Onun yaşamında kadınlara ve aşka fazla yer yoktur. O dönemin koşulları da buna engeldir. Anlatıcı, “Duygusal yaşamı ise tekdüzeydi. Kolay kolay kimseye tutulacak bir ruh yapısı yoktu. Kızları, kadınları beğenme konusunda çok titizdi. Zaten o dönemin koşulları altında çok az kadın tanıyordu.”⁴⁵⁵ diyerek Tevfik Fikret’in kadınlarla olan durumunu o günlerin koşullarıyla birlikte dile getirmektedir. İlkokul yıllarındaki oyun arkadaşı Naciye’nin ardından, Trabzon valisi olan Mustafa dayısının kızı Nazime ile tanışır. Babası sürgünde olduğundan, akrabası Bülbül Tevfik Paşa aracılığıyla Nazime’yi ister ve 1890 Ağustos’unda onunla evlenir. Düğüne sürgündeki babası gelemez. Anlatıcıya göre Fikret, yaşamı boyunca evliliği kutsal sayar ve aile düzenini bozacak davranışlardan kaçınır, çevresindeki kadınlara özel ilgi göstermez. Ölümüne kadar 25 yıl süren evliliğinde eşini üzmemeye çalışır. Bazen çok hoşlandığı kişiler olur. Bunların başında Halûk’un yirmili yaşlardaki mürebbiyesi Rita ve yaşamının son yıllarında Aşyan’a gelip giden kendisine âşık ressam Mihri Hanım vardır. Ancak onlarla özel ilişki kurmak için hiçbir girişimde bulunmaz. Yaşamı boyunca eşine sadık kalır. Aileye ve eşine büyük saygı duyar. Oğlunun öğretmeni Rita ve Mihri Hanım’la ilgili kalbinden geçenleri kimseye açmaz.

Romandaki tüm kişiler gibi Tevfik Fikret de daha çok anlatılan olaylar aracılığıyla tanınmaktadır. Tevfik Fikret; başarılı, çalışkan, görev bilinci yüksek, dürüst, onurlu, şerefli, çevresini etkileyen örnek bir insan olarak anlatılmaktadır. Aile ve arkadaşlık ilişkilerinde sevgi, bağlılık, şefkat gibi değerlere önem vermektedir. Böylelikle toplumsal değerlerin kişilerdeki yansıması olan sevgi, bağlılık, aile, anne-baba gibi sembollerin de temsilcisi olmaktadır. Sonuç olarak, romanda Tevfik Fikret’in insani değerler taşıyan

⁴⁵⁵ Age, s. 49.

olumlu bir karakter olarak sunulduğu görülmektedir.

2.14.4.2.2. Yardımcı Kişiler

Kitabın ‘*Sonsöz*’ bölümünde, “Fikret, ‘Elbet sefil olursa kadın, alçalır beşer’ diyerek kadınların uğradığı şiddete karşı Türk basınında ve edebiyatında sesini yükselten ilk şair olmuştu, aydınlığın ilk simgesiydi. Bugün de yüzyılın gerisinden tüm insanlığa ve Türk halkına sesleniyor. Sisler dağılmadıkça bu ses susmayacak!”⁴⁵⁶ diyerek romanın yazılma nedeninin Fikret’in düşüncelerini ve kişiliğini anlatmak olduğunu vurgulayan yazar, Fikret dışındaki kişileri ön çıkarmamaktadır. Tevfik Fikret’in yaşamını ve şahsiyetini ayrıntılarıyla anlatmanın yanında dönemin siyasal ve toplumsal olayları karşısında Fikret’in aldığı tutumu da ortaya koymayı amaçlamıştır.

2.14.4.2.3. Diğer Kişiler

Romanda, asli kişi dışındaki kişilerin ayrıntılı olarak ele alınmadığı görülmektedir. Bu kişilere, olaylar içinde kısaca yer verilmekte veya sadece isimleri geçen kişiler olarak rastlanmaktadır. Kişilerin büyük çoğunluğu romanın biyografik nitelikli olmasından dolayı yaşamış gerçek kişilerdir:

Dedesinin babalığı İzmir’in İhtisap Ağası (Vergi Müdürü) Hüseyin Bey, dedesinin analığı Emine Hanım, anneannesini Saliha, dedesi Hüsrev, dayısı Hasan Nuri, annesi Hatice Refia, dayısı Mustafa, babası Hüseyin Efendi, babasının babası Ahmet Ağa, Padişah Abdülmecit, Sadrazam Mustafa Reşit Paşa, Sudanlı dadı Leyla Bacı, Habeş lala İsmail Ağa, çocukluk aşkı Naciye, Recaizade Mahmut Ekrem, Muallim Naci, Muallim Feyzi, Abdurrahman Şeref, Hacı Zihni, Rıza Tevfik (Bölükbaşı), Salih Keramet (Nigâr), Selim

⁴⁵⁶ Age, s. 246.

Sırrı (Tarcın), *Mirsad*'ın yöneticisi İsmail Safa, Ali Ekrem, Kadirbeyzade Hüseyin Kazım, Ahmet İhsan, Cenap Şahabettin, Halit Ziya, Mehmet Rauf, Hüseyin Siret, Süleyman Paşazade Sami, Ahmet Reşit, Süleyman Nazif, Hüseyin Cahit, Cavit Bey, İlhami Safa, Selami Safa, Peyami Safa, Vezir Hasan Hilmi Paşa, Baba Tahir, II. Abdülhamit, Mehmet Akif, Binbaşı Vehip Bey, Fehim Paşa, Prof. Fatin (Gökmen) Bey, Adliye Nazırı Refik Bey, Mehmet Emin Yurdakul, Salih Keramet Bey, Maarif Nazırı Abdurrahman Şeref Bey, Dr. Mazhar Osman, Derviş Vahdeti, Mihri Müşfik Hanım, Tıbbiye Nazırı Dr. Rasim Paşa.

2.14.4.3. Mekân

Romadaki başlıca mekân İstanbul'dur. İstanbul, Tevfik Fikret'in doğumundan ölümüne kadar yaşamının geçtiği, ailesinin ve dostlarının büyük bölümünün yaşadığı yerdir. Romanda olayların gelişimine bağlı olarak ortaya çıkan, adı geçen bir mekân söz konusudur. İstanbul dışında Sakız Adası, İzmir, Aydın, Hicaz, Medine, Hama, Nablus, Urfa, Halep, Antep, Trabzon, Ankara, Yeni Zelanda, Manisa, Sivas, Makedonya, Selanik, Manastır, Bilecik, Odesa gibi adlar da romanda mekân olarak yer almaktadır. Bu yerlerin hiçbirisi, ayrıntılı betimlemeleri yapılan yerler değildir; olaylar anlatılırken adı geçen yerlerdir. Romanda mekân tasvirlerine rastlanmamaktadır. Anlatıcı, olayları ve kişileri ön plana çıkarmak amacıyla olduğu için mekânı derinlemesine irdelenmemiştir.

2.14.4.4. Zaman

Romanın olay zamanı, Tevfik Fikret'in anneanne ve dedesinin İzmir'e getirildiği 1822 yılı ile öldüğü 1915 yılı arasındır. Bunun yanında bazı bilgiler vermek için romanın 1949 yılına kadar uzandığı görülmektedir. Ancak anlatılan olayların çoğunluğu, Fikret'in doğduğu 1867 yılı ile öldüğü 1915 yılı arasında gerçekleşmektedir. Romana, "İzmir ve

Aydın ahalisi 1822 Nisan'ının son günlerinde Sakız'da (Kora) kazanılan zaferi kutluyordu.”⁴⁵⁷ cümlesiyle başlanarak, Fikret'in soyu hakkında bilgi verilmektedir.

Romanda, Tevfik Fikret'in yaşamı baştan sona anlatılırken yer yer zamanda atlama, geriye dönüş ve ileriye gidişler görülmektedir. İzmir'e yeni getirilen yetimlerle ilgili, “Böyle böyle çocuklar bir yılda Türkçeyi öğrendiler ama aralarında yine gizli gizli Rumca konuşuyorlardı.”⁴⁵⁸ cümlesinden hemen sonra, “Yıllar yılları kovaladı. Günün birinde Hüseyin Bey, İstanbul Baltalimanı'nda, (bugün İstanbul Üniversitesi Restoranı) Fatma Sultan yalısının kâhyalığına atandı. İzmir'e veda edip oraya taşındılar.”⁴⁵⁹ denilmekte, daha sonra da, “13-14 yaşlarına gelince içlerinde başka duygular belirdi. Birbirlerinden başka türlü hoşlandılar.”⁴⁶⁰ denilerek zaman atlamaları yapılmaktadır.

“Peki Rıza Tevfik kimdi?”⁴⁶¹ diye başlayan bölümde, *Servetifünun* sanatçılarından Dr. Rıza Tevfik anlatılırken, Cumhuriyet yıllarına gelinir ve 1949 yılının Aralık ayındaki ölümü anlatılarak zamanda ileriye gidiş örneklenir.

Böylece geriye dönüş ve ileriye gidişlerle zaman genişletilmektedir. Bu geriye dönüşler ve ileriye gidişler anlatılan olayla ilgili değildir. Sadece bahsi geçen kişi ya da durumla ilgili bilgi vermek için kullanılır. Sonuç olarak romanda 1822-1915 arasındaki 93 yıllık sürede ortaya çıkan gelişmelerin anlatıldığı; ayrıca yer yer bazı bilgiler vermek için zaman diliminin genişletildiği, 1949'a kadar gelinerek zamanın 127 yıla yayıldığı söylenebilir.

2.14.5. Tema

Tema, Tevfik Fikret'tir. 1867'de doğan ve 1915'te ölen Tevfik Fikret'in

⁴⁵⁷ Age, s. 13.

⁴⁵⁸ Age, s. 15.

⁴⁵⁹ Age, s. 15.

⁴⁶⁰ Age, s. 16.

⁴⁶¹ Age, s. 58.

doğumundan ölümüne yaşamı ayrıntılarıyla anlatılmakta; yaşadığı dönemdeki başlıca tarihi olaylara ve kişilere yer verilmektedir. Roman, bu nedenle biyografik niteliktedir. Aynı zamanda Tefvik Fikret'ten hareketle Osmanlı'nın son dönemindeki yönetim sisteminin sıkıntılı yanları, ülkenin ve ulusun içinde bulunduğu sıkıntılar ve bu sıkıntılardan kurtulma mücadeleleri anlatılmaktadır.⁴⁶²

2.14.6. Anlatım

Romanda, *yazar anlatıcı* ve *ilahî (hâkim) bakış açısı* bulunmaktadır. Yazar anlatıcı, yer yer müdahale ve yorumlar yapmakta, taraf olmaktadır. Özellikle Tefvik Fikret'le ilgili bölümlerde anlatıcının yorum yaptığı, taraf olduğu görölmektedir:

Rita'yı beğendiğinden hiç kuşkusuz yoktu. Ama bu ne çeşit bir duyguydu? Buna tutku denebilir miydi? Neden olmasın, elbette denirdi ama bunun sonu neye varırdı? Kafasından bunlar geçiyordu. Asla Nazime Hanım'ı üzecek bir şey yapamazdı. Eşine son derece bağlıydı. Onun için evlilik kutsaldı. Kendi mutluluğunu asla eşinin mutsuzluğu üzerine kuramazdı. Ne olursa olsun duygularını frenlemek zorundaydı. Eşine duyduğu sevginin azalması onu korkutuyordu.⁴⁶³

cümlelerinde ilahi bakış açısının da örneklendiği görölmektedir.

Yazar anlatıcı ve ilahi bakış açısının örneklendiği yerlere yukarıdaki alıntının yanı sıra, Ahmet İhsan'ın 1901'de kapatılan *Servetifünun*'u yeniden çıkarabilmek için imzaladığı senetle ilgili bölümdeki, "Fikret, bu senedi imzaladığı için İhsan Bey'i asla affetmiyordu. Ama Fikret hiç de boş yere gücenmiyordu, çoğu zaman haklıydı."⁴⁶⁴ cümlelerindeki yorum da örnek olabilir.

Yazar anlatıcının olayların dışına çıkarak dönemle ilgili de bilgi verdiği ve yorum yaptığı görölmektedir. II. Abdülhamit'e yapılan suikast onun kızı Ayşe'nin görgü tanığı

⁴⁶²Eser, biyografik roman olduğundan tema Tefvik Fikret'tir. Tefvik Fikret üzerinde, "Kişiler" bölümünde durulmuştur.

⁴⁶³Topuz, *Elbet Sabah Olacaktır*, s. 104.

⁴⁶⁴Age, s. 135.

olduğu belirtilerek kızın sözleriyle geniş olarak aktarıldıktan sonra, yazar anlatıcı, “Gerçekte olayın perde arkası şuydu.”⁴⁶⁵ diyerek didaktik bir yaklaşımla olay hakkında roman dışına çıkarak bilgi vermekte, yorum yapmaktadır.

Hıfzı Topuz, romanını oluştururken anılardan, şiir ve gazete yazılarından, mektuplardan da yararlanmışır. Ayrıca romanın ortasında, kişilere ve döneme ait 1 kartpostal, 2 fotoğraf ve 15 adet çeşitli resim bulunmaktadır. Bu durumun gerekçesini yazarın bir söyleşisinde, “Tarihi gerçeklere bağlı kalmak, kişilerin anılarına saygı duymak”⁴⁶⁶ diye açıkladığı amacıyla ilişkilendirmek gerekir. Romanda kullanılan bu ve benzeri örnekler yazarın eserini tarihi belgelere dayandırıldığını göstermektedir.

Yazar, kitabın başına Atatürk’ün Fikret’le ilgili bir konuşmasını almış, ardından “*Sunuş*” bölümünde kendisinin 1958’de Sakız Adası’na yaptığı ziyareti anlatmışır. Roman bittikten sonra da, kitabın sonuna “*Sonsöz*”, “*Teşekkür*” ve “*Meraklısına*” bölümlerini koyarak, romandaki olaylar ve kişilerle ilgili bilgi vermekte, değerlendirmeler yapmakta, böylece eseri roman olmaktan uzaklaştırmaktadır.

Romanda edebi üsluptan ziyade tarihçi üslubun dikkat çektiği görülmektedir. Yazarın kurgusal bir eser oluşturmaktan çok, genç kuşaklara tarihi bilgiler aktarma kaygısı taşıdığı söylenebilir. Bununla birlikte, kitabın yayımlanmadan önce dikkatlice incelenmemesinden kaynaklanan kimi eksiklikler de görülmektedir. Anlatımdaki özensizlik yer yer çelişki ve tutarsızlıklara yol açmaktadır. Bunlara örnek olarak, kitabın 27. sayfasında Tevfik Fikret’in ‘anneanesi’ yerine ‘babaanesi’ yazılmışır. Tevfik Fikret’in ilkokulu 32. sayfada ‘Mahmudiye’, 34. sayfada ise ‘Maksudiye’ olarak yazılmışır. Kitabın 70-71. sayfalarında olduğu gibi dönemin dergileri için kimi yerde ‘dergi’ kimi yerde ‘gazete’ denmektedir. Ayrıca ‘Rubabı Şikeste’ kitabının yayımlanma

⁴⁶⁵Age, s.146.

⁴⁶⁶Dünya TV, mülakat, 30.04.2012.

tarihi 110. sayfada 1911 olarak belirtilirken 124. sayfada 1900 olarak belirtilmektedir. Bunlar kitapta düzeltilmesi gereken önemli yanlışlıklar olarak dikkati çekmektedir.

Yazarın anlatımında en dikkat çekici hususlardan biri, dilidir. Romanda, günlük dile yerleşmiş olanların dışında yabancı sözcük kullanılmaz. Özellikle gençlerin kolay anlayabileceği, güncel bir dil kullanmaya özen gösterilmektedir. Anlaşılmayı kolaylaştırmak için Tevfik Fikret'in romana alınan kimi şiirlerinin yazar tarafından günümüz Türkçesine çevrildiği görülmektedir. Şiirlerin özgün biçimlerine yer verilmemiştir. Örnek olarak, *Tecdid-i İzdivaç* şiirinden bir bölüm verilebilir:

“Mezara dönüyordu evin her yanı
Ama bir süre sonra kadın gebe kaldı
Ve günün birinde bir çocuk doğurdu
Mutluluğa kavuşan kadın
Yaşlı gözlerle eşine
Bak yavrumuz oldu diye çocuğu gösterdi
Sevinç içinde kucaklaştılar
Evlilik yenilenmiş gibi oldu.”⁴⁶⁷

Şiirlerin bu şekilde günümüz Türkçesiyle verilmesi onları orijinalinden uzaklaştırmaktadır. Bunun dışında Sis şiiri ise düzyazıya çevrilerek aktarılmıştır.⁴⁶⁸ Bu şekilde, şiirin özgün biçiminin bozulması, belki anlaşılmasını sağlamaktadır fakat onu şiir olmaktan da uzaklaştırmaktadır.

2.14.7. Genel Değerlendirme

Romanda, Tevfik Fikret'in yaşamı ve ilişkilerinden hareketle, ağırlıklı olarak 1867-1915 yılları arasındaki dönemin anlatılmasının amaçlandığı görülmektedir. Anlatıcı, Tevfik Fikret'in düşüncelerine ve kişiliğine dikkat çekerken, aynı zamanda bu dönemdeki Osmanlı'nın Batı'ya göre geri kalmışlığını, baskı yönetiminin yaptığı yanlışları, bu

⁴⁶⁷ Topuz, age, s. 80.

⁴⁶⁸ Age, s. 132.

dönemde ortaya çıkan tarihi ve siyasi olayları Tevfik Fikret'in yaşamı ekseninde anlatmaktadır.

Romanda edebiyat tarihimizdeki önemli bir şahsiyetin yaşamıyla birlikte belirli bir dönem ele alınmaktadır. Fikret'in anneannesi ve dedesinin İzmir'e getirildikleri 1822 yılı ile Fikret'in öldüğü 1915 yılı arasındaki dönem, romanın zamanını oluşturmaktadır.

Mekân, olayların ağırlıklı olarak yaşandığı İstanbul'dur. Bunun yanında Sakız Adası, İzmir, Aydın, Hicaz, Medine, Hama, Nablus, Urfa, Halep, Antep, Trabzon, Ankara, Yeni Zelanda, Manisa, Sivas, Makedonya, Selanik, Manastır, Bilecik, Odesa romanda adı geçen başlıca mekân adlarıdır.

Romandaki kişiler, bir bütün olarak ele alınmamakta, iç dünyalarıyla tanıtılmamakta, olay içindeki rolleriyle öne çıkmaktadır.

Romanda Tevfik Fikret'in kişiliği çeşitli yönleriyle tanıtılır. Romanın amacı Türk tarihi ve edebiyatında önemli bir yeri olan Tevfik Fikret'i roman türü içinde ele almaktır. Dolayısıyla roman edebi olmaktan çok bir tarihi belge özelliği göstermektedir.

2.15. Vatanı Sattık Bir Pula⁴⁶⁹

2.15.1. Tanıtım

Ekim 2013'te yayımlanan bu eser, Hıfzı TOPUZ'un on beşinci romanıdır. Romanın adı, Namık Kemal'in, 93 Harbi (1877-78) günlerinde 8'li hece ölçüsüyle altı dörtlük olarak yazdığı bir taşlamanın dördüncü dörtlüğünün üçüncü dizesindeki "*Vatanı sattık bir pula*"⁴⁷⁰ dizesinden gelmektedir.

Romanda, devletin üst düzey yöneticilerinin hatta padişahların sık sık ve birilerinin isteği üzerine değiştirilmesinin, yönetimdeki işleyişin sürekliliğini ortadan kaldırdığı,

⁴⁶⁹ Topuz, *Vatanı Sattık Bir Pula*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2013.

⁴⁷⁰ Age, s. 188.

devlet çarkını işlemez hale getirdiği anlatılmakta, basiretsiz yöneticilerin adaleti değil de asayiş sağlama çabasıyla baskı ve şiddete yöneldikleri vurgulanmaktadır. Ülke elden giderken yöneticilerde kişisel çıkar ve kaygıların öne çıktığı, kargaşanın ve karamsarlığın yoğunlaştığı bu ortamda Namık Kemal ve arkadaşlarının kurduğu Yeni (Genç) Osmanlıların, Osmanlı aydınları arasında olduğu kadar Batı’da da umut ışığı olduğu belirtilmektedir. Daha sonra bu aydınların da kendi aralarındaki anlaşmazlıklar nedeniyle dağıldıkları, örgütlü mücadeleyi terk ettikleri, kendi kişisel geleceklerinin kaygısıyla devlet yönetiminde çeşitli görevler üstlendikleri anlatılmaktadır.

Vatanı Sattık Bir Pula, Namık Kemal’in yaşam öyküsünün anlatıldığı biyografik bir romandır. Ancak bu kitapta Namık Kemal’in edebi kişiliğine ve verdiği edebi ürünlere fazla değinilmemektedir. Çocukluk yıllarındaki aile yaşamı gibi, evlendikten sonraki aile yaşamı da ayrıntılı verilmemiş, annesi, babası, eşi ve çocukları çok fazla tanıtılmamıştır. Çocukluğundan itibaren ailesi, devlet memurluğu, Şinasi, Ziya Paşa gibi arkadaşları aracılığıyla tanıştığı gazetecilik ve Batılı fikirler, siyasal mücadelesi yüzünden yaşadığı sürgünler ve uğradığı haksızlıklar anlatılmıştır. Yazar bu yapıtında, gerçeklere bağlı olarak, olaylara, mektuplara, anılara ve konuşmalara ağırlık vererek, konuya kendince gerekli ayrıntıları ekleyerek yaptığı “kurmaca” ile romanlaştırdığı bir yaşamöyküsü sunmaktadır.

Namık Kemal’in 1840’taki doğumundan 1888’deki ölümüne kadar geçen yaşamı çevresinde gelişen olayların anlatıldığı romanda sekiz bölüm bulunmaktadır. Bu bölümler, I-Çocukluk, İlk Gençlik, Evlilik, II-Başkaldırı ve Yeni Osmanlılar, III-Avrupa’da Jön Türkler, IV- Vatan Yahut Silistre, V-Magosa’da Üç Yıl, VI- Midilli Sürgünü, VII-Bağımlılık: Sürgünden Mutasarrıflığa, VIII-Elveda şeklinde sıralanmaktadır. Yazar, roman bittikten sonra, kitabın sonuna “*Teşekkür*” ve “*Meraklısı İçin Dizin*” diye bölümler

koyarak, romanı yazarken yararlandığı eserlerin yazarlarına ve kendisine çeşitli kaynakları ulaştıranlara ve yardım edenlere teşekkür etmekte, romandaki isimlerin hangi sayfalarda olduklarını bildirmektedir. Bu bölümler, yazarın bir roman oluşturmaktan çok tarihi bilgi verme çabası içinde olduğunun göstergelerindendir.

2.15.2. Hakkındaki Değerlendirmeler

Mine G. KIRIKKANAT, kitapta anlatılan Namık Kemal'in yönetime eleştirilerinin o dönemden bugüne geçerliliğini koruduğunu, yöneticilerde aranan en önemli özelliğin siyasi çizgi farkı olmaksızın, günümüzde de dürüstlük olduğunu belirtmektedir.⁴⁷¹

Süha DEMİREL,

Yılların okuyucusuyum ama bu kadar narin, sıkmadan, su gibi bir anlatıcı sadece Yaşar Kemal'i bilirdim. Bu bir belgesel roman ama Topuz, iyi bir hikâye anlatıcısı olma sıfatıyla, son derece nesnel, üzerine ekleyip yorum katarak tarihi bozma gibi bir niyeti olmadan, başarılı bir kurguyla Namık Kemal'in hayatını ete kemiğe büründürmüş.⁴⁷²

diyerek Topuz'un, Namık Kemal'i tarihi bilgileri yansız bir yaklaşımla ve başarılı bir kurguyla birleştirerek somut bir ifadeyle anlattığını belirtmektedir. Ayrıca, aynı yazıda Osmanlıca sözcüklerin hepsinin güncel karşılıklarının verilmiş olmasını ve şiirlerin günümüz Türkçesine çevrilmiş olmasını büyük kibarlık saydığını söylemektedir.

Yalçın DOĞAN, bu kitapta, Namık Kemal'in hayatı çevresinde yaşanan olayların ibret verici ve sürükleyici bir dille yazıldığını belirtmektedir. Yolsuzluklar, kalleşlikler, gazete kapatmalar, gazetecilere sürgünler ve hapisler, jurnalcılık, hafiyelik, hırsızlık gibi bugün de geçerli olan suçların hepsinin kitapta anlatıldığını söyleyerek tarihten hiçbir şey saklanmadığını ve suçluların cezalarını bulduğunu kitabın bol bol örneklediğini söylemektedir.⁴⁷³

⁴⁷¹ www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/15581, 04.12.2013.

⁴⁷² Demirel, *Hıfzı Topuz: Vatani Sattık Bir Pula, Namık Kemal'in Romanı*, Aydınlik, 20. 12. 2013.

⁴⁷³ www.hurriyet.com.tr/yazarlar/25479792, 01.01.2014.

2.15.3. Özet

Mustafa Asım Bey'le Fatma Zehra Hanım'ın 21 Aralık 1840'ta Mehemmed Kemal adlı bir çocukları olur. Kemal'in anne ve babası, dedesi (annesinin babası) Tekirdağ Muhassılı (vergi toplayıcısı) Abdüllatif Bey'le aynı evde yaşamaktadır. 1845 Mart'ında Abdüllatif Paşa, Afyon'a atanır. Bektaşî olan Paşa, beş yaşındaki torununu önce Mevlevî dergâhına götürür. Kemal, sekiz yaşındayken annesi veremden ölür. Dedesi de İstanbul'a döner. Babası onu dedesine bırakarak başkasıyla evlenir. O günlerde eve gelip giden ve Kemal'in eğitimiyle de ilgilenen şair Eşref Paşa onun Mehemmed olan ilk adını Namık olarak değiştirir. Kemal'in eğitimiyle doğrudan dedesi ilgilenir. Onun okula gitmesini bir zorunluluk olarak görmez. Yine de üç ay kadar Beyazıt Rüştîyesine, bir yıl kadar da Valide Mektebine yollar. Bunun dışında okula gitmeyen Kemal, eline ne geçerse okuyarak kendi eğitimine katkı sağlar. Kemal 13 yaşına geldiğinde dedesi Kars mutasarrıflığına atanır. Orada Jandarma Kumandanı Karaveli Ağa, Kemal'e ata binmeyi ve avlanmayı öğretir. Orada konağa gelip giden kişilerden Vaizzade Seyit Mehmet Hamit Efendi'den ilk edebiyat bilgilerini alır. 1854'teki Kırım Savaşı yenilgisi nedeniyle azledilen yöneticilerden biri olan dedesi Abdüllatif Bey, İstanbul'a döner. 1855 Mayıs'ında Sofya kaymakamlığına atanan dedesiyle İstanbul'dan ayrılır. Dedesinin yardımıyla babası da Filibe mal müdürlüğüne atanır. Sofya'da Arapça ve Farsçasını güçlendiren Kemal, Fransızca öğrenmeye başlar. Dedesi, 15 yaşındaki Kemal'i Niş Kadısı Mustafa Ragıp Efendi'nin 12 yaşındaki Nesime adlı kızıyla evlendirir. Feride, Ulviye ve Ali Ekrem adlı üç çocukları olur. Ulviye çok geçmeden ölür. 1861'de İstanbul'a dönen Abdüllatif Paşa, Kemal'in Tercüme Odasında işe girmesini sağlar. Kemal, orada İskender Beyzade Reşat, Menapirzade Nuri, Sağır Ahmet Beyzade Mehmet ve Suphi Paşazade Ayetullah gibi yakın arkadaşlar edinir. Onlarla konuşarak ve bolca okuyarak kültürünü artıran Kemal,

Fransızcasını da geliştirir. Sahaflardan sıkça kitap alarak okur. El yazması bir kâğıtta okuduğu beyit sayesinde 1863'te *Tasviri Efkâr*'ı çıkaran Şinasi ile tanışır. İşini aksatarak Şinasi'nin yanında gazeteciliğe başlar. Ondan hem gazeteciliği hem de Batılı fikirleri öğrenir. Yavaş yavaş İstanbul'un en ünlü gazetecilerinden biri olur. 1865'te Abdülaziz'e yapılan suikastın faillerinden biri olarak suçlanan Şinasi, Paris'e kaçınca gazeteyi Namık Kemal'e bırakır. Tercüme Odasındaki arkadaşlarıyla, ülkenin geleceğiyle ilgili saatler hatta günler süren tartışmalar yaparlar. 1865 Haziran'ında bir hafta sonu "Yeni Osmanlılar" adlı gizli örgütü kurarlar. Amaçları meşrutiyeti getirmektir. Kısa sürede üst düzeydeki paşalara ve görevlilere de örgütte yer verince büyük bir güç kazanırlar. Batıcı aydın çevrelerde ilgiyle karşılanırlar. Mısırlı Prens Mustafa Fazıl Paşa da örgütü destekleyenlerden biridir. Fazıl Paşa, 1866'da ülkeden kovulunca Paris'e yerleşir. Oradan Abdülaziz'e eleştiri mektupları yollar. Sadrazam olduktan sonra giderek basına karşı sert önlemler alan Âli Paşa, 28 Şubat 1867'de çıkardığı bir kararname ile basın özgürlüğüne son verir. Buna göre yargı kararı olmadan gazeteler kapatılabilecektir. Ali Suavi ve Ziya Bey'in *Muhbir*'inin ardından Namık Kemal'in *Tasviri Efkâr*'ı da kapatılır. Namık Kemal Erzurum'a, Ali Suavi Kastamonu'ya, Ziya Paşa da Kıbrıs'a sürülür. Aynı gün üçü de *Courrier d'Orient*'in patronu Jean Pietri aracılığıyla Fazıl Paşa'nın yardımcısı Sakakini ile görüşerek Fransız konsolosluğuna giderler ve İtalya'nın Mesina (Messina) ve Fransa'nın Marsilya şehirleri üzerinden onları çağıran Mustafa Fazıl Paşa'nın yanına Paris'e kaçarlara. Gazeteci Agâh Efendi, Mehmet, Nuri ve Reşat Beyler de daha sonra aynı yoldan Fazıl Paşa'nın desteğiyle Paris'e kaçarlara.

Namık Kemal, kaçarken babasına bir veda mektubu göndermek dışında, ailesine haber verme fırsatı bulamaz. Daha sonraları da karısına hiç mektup yazmaz ama babasına sürekli yazar.

Genç Osmanlılar, Paris'e varır varmaz Fazıl Paşa'yı bulurlar. Ali Suavi, Ziya Bey, Namık Kemal ve Agâh Efendi, Fazıl Paşa'ya teşekkür ederek gazete çalışmalarına başlarlar. Mehmet, Nuri ve Reşat Beyler ise prensin hiçbir yardımını kabul etmezler. Onunla vedalaşarak bağımsız çalışacaklarını söyleyip ayrılırlar. Prens, Fransa'daki dostlarına ve gazetelere haber verdiği için Genç Osmanlıların Paris'e gelişi, birçok gazetenin yanı sıra *Liberte* gazetesinde de '*Türkiye'nin kurtarıcıları ve ilerleme ordusunun öncüleri*' gibi haberlerle duyurulur. Paris'e geleli on gün bile olmadan Sultan Aziz'in III. Napolyon'un davetlisi olarak Paris'e gelecek olması Genç Osmanlıların rahatını kaçıır. Abdülaziz Paris'e gelmeden Namık Kemal ve Ziya Bey'le birlikte Agâh ve Suavi efendiler de Londra'ya giderler. Mehmet, Nuri ve Reşat Beyler de İngiltere'nin Jersey Adası'na giderler. Dil konusunda başta zorlansalar da hızla uyum sağlarlar. Mustafa Fazıl Paşa ise Abdülaziz'i Paris yolunda Toulon'da karşılar, ayaklarına kapanıp af dileyerek onun gözünde eski saygınlığını kazanır. Her yere onun yanında gider. Sonunda İstanbul'a dönme izni de alır.

Londra'da, Ali Suavi *Muhbir* gazetesini çıkarmak ister. Namık Kemal ve Ziya Bey ilk sayıda ona destek olduktan sonra *Hürriyet* adında yeni bir gazete çıkarmaya karar verirler. Ali Suavi, Ağustos 1867'de çıkardığı *Muhbir*'in ilk sayısında Hindistan ve Tunus Müslümanlarını da birleştirerek büyük bir İslam imparatorluğu kurmayı amaçladığını açıklar. Böylece Yeni Osmanlıların ilkelerine ters düşerek Namık Kemal ve Ziya Bey'in yanı sıra Fazıl Paşa'nın da desteğini yitiren Ali Suavi, yoluna yalnız devam eder. Namık Kemal ve Ziya Bey, 1867 Eylül'ünde Paris'e dönerler. *Hürriyet*, 1868 Haziran'ında Londra'da Agâh Efendi'nin yönetiminde yayınlanmaya başlar. *Hürriyet* ve *Muhbir*, gizlice getirilerek dağıtıldığı İstanbul'da büyük heyecan yaratır. 1868 Mart'ında Namık Kemal, Ziya, Nuri ve Reşat Beyler Londra'ya dönüp aynı kata yerleşirler. Namık Kemal,

Londra’da olduğu günlerde babasına yazdığı bir mektupta Kuran’ın çevirisiyle uğraştığını yazar.

İstanbul’a döndükten sonra Maliye Nazırlığına getirilen Mustafa Fazıl Paşa’nın 1869 ortalarında, desteğini çekerek *Hürriyet*’in yayınıni durdurmaları için mektup göndermesi Genç Osmanlılarla yollarının ayrılmasına neden olur. Fazıl Paşa’nın amacı Mısır Hıdivi’ni devirerek yerine geçebilmektir. Mısır Hıdivi İsmail Paşa da Genç Osmanlıların desteğini alabilmek için sıkışık durumdaki Namık Kemal, Ziya Bey ve Agâh Efendi’ye para desteğinde bulunmak ister. Namık Kemal bu desteği reddederek 6 Eylül 1869’da son yazısını verip gazeteyle ilişkisini keser. Ziya Bey, aldığı yeni ve büyük destekle gazeteyi Cenevre’de çıkarmaya karar verir. Namık Kemal’le de araları bozulur. Namık Kemal, gazeteden ayrıldığını 40-50 bin basılıp dağıtılan bir açık mektupla halka duyurur. Ziya Bey; Mehmet, Nuri ve Reşat Beylerden de bu kararı nedeniyle ağır eleştiri alır. Böylece Genç Osmanlılar dağılma sürecine girer.

Yeni Osmanlıların Paris ve Londra’da bulundukları dönemde, dünyada büyük halk hareketleri ve işçi eylemleri olmaktadır. 1864 Eylül’ünde Londra’da tüm Avrupa işçi temsilcilerinin katılımı ile Uluslararası İşçi Derneği (Enternasyonal) kurulur. Derneğin tüzüğünü Karl Marks hazırlar. Kendi iç sorunlarıyla boğuşan Yeni Osmanlıların bu gelişmelerden haberleri bile olmaz. Halk, Ziya Bey’e Hıdiv İsmail Paşa’nın güdümünde yayınlar yapmasından dolayı tepki duyar ve *Hürriyet*, yüzüncü sayısından sonra kapanmak zorunda kalır. Namık Kemal ise bunaldığı Londra’dan, Zaptiye Nazırı Hüsnü Paşa’nın davet mektubunu fırsat bilerek 1870 Ekim’inde İstanbul’a döner.

Paris dönüşü Yeni Osmanlılar birbirinden kopmuş, ülkenin değişik yerlerine dağılmışlardır. Birbirleriyle arkadaş olarak mektuplaşmaktadırlar. Namık Kemal, dönüşünün bir yenilgi olarak düşünüleceğinden dolayı kimseyle görüşmek istemez. Ters

düştüğü için kaçtığı Abdülaziz ve Âli Paşa yönetimi yine işbaşındadır. Bu durum çok ağırına gider.

Âli Paşa'nın 1871 Eylül'ünde ölmesi üzerine sadrazam olan Mahmut Nedim Paşa'nın isteğiyle affedilen Ziya Bey de yurda döner. Namık Kemal, Ebüzziya Tevfik'le anlaşarak 1872'de *İbret* gazetesini çıkartır. Bir süre sonra Hıdiv İsmail Paşa, gazeteye yardım önerisi yapar. *İbret* yazarları bu yardımı reddedince Hıdiv bunu kendine hakaret sayar ve *İbret*'in kapatılmasını, Namık Kemal'in Gelibolu mutasarrıflığına, Menapirzade Nuri Bey'in Ankara mektupçuluğuna, Ebüzziya Tevfik'in İzmir'de Mahkeme Başkâtipliğine, Kayazade Reşat Bey'in de Bilecik kaymakamlığına sürgün edilmelerini sağlar. Bu görevlere itiraz etmek ve kavga etmek için sadrazamın yanına giden yazarları, baba şefkatiyle karşılayan Mahmut Nedim Paşa, memurluk konusunda hepsini ikna ederek gönderir. Namık Kemal dışında hepsi ertesi gün görev yerlerine hareket ederler. Namık Kemal, bir süre gitmemek için bahaneler üretir. Bu sırada Mithat Paşa sadrazam olur. Onun ısrarıyla 1872 Eylül'ünün sonlarında Gelibolu'ya gider ve orayı çok sever. Öldüğünde oraya gömülmeyi vasiyet eder.

Aydınları koruyan ve Namık Kemal'e mutasarrıflık yapabilmesi için tanışır tanışmaz kefil olan Mithat Paşa, devletteki yolsuzlukları araştırınca seksen gün bile kalamadan sadrazamlıktan alınır. Namık Kemal de göreve başladıktan üç ay sonra, 23 Aralık 1872'de azledilir ve İstanbul'a döner. *İbret*'in başyazarı olarak gazeteciliğe döner. 20 Mart 1873'te Gedikpaşa Tiyatrosunda sahnelenen *Vatan Yahut Silistre* oyunu, seyirciden alışılmadık düzeyde olumlu tepki görür. Hükümete ya da devlete doğrudan bir eleştiri olmasa da yöneticiler bu ilgiden tedirgin olur. 25 Mart'ta önce *İbret* kapatılır. Kapatılma nedeni, Divanı Hümayun Tercümanı Sadullah Bey'in, gazetenin yasaları eleştirerek milletin kafasını karıştırması iddiasıdır. Gazete yazarları Namık Kemal, Nuri

Bey, Ahmet Mithat Efendi, Ebüzziya Tevfik ve Hakkı Efendi tutuklanırlar ve sürgüne gönderilirler. Bu sırada Mithat Paşa da Adliye Nazırıdır. 10 Nisan 1873'te yayınlanan fermanla Namık Kemal, Kıbrıs'a, Ebüzziya Tevfik ile Ahmet Mithat Efendi Rodos'a, Menapirzade Nuri Bey ile Namık Kemal'in hayranı, medrese öğrencisi Hakkı Efendi Akka'ya gönderilirler. Namık Kemal, birkaç günlük yolculuktan sonra Magosa'ya varır. İki gün Magosa Kalesi'nin bodrumuna kapatıldıktan sonra onu yazılarından takip eden Kıbrıs Mutasarrıfı Veysi Paşa'nın izniyle üst katta bir odaya çıkartılır. Veysi Paşa'nın oğlu Zeynel Abidin Bey de Namık Kemal'in hayranıdır. Onun aracılığıyla Namık Kemal, her istediğini getirterek orada rahat eder. Tutuklu gibi değil de misafir gibi ağırlanır. Giderek içkiye ve yemeğe düşkünlüğü artar. İstanbul'dan ve Kıbrıs'tan her çeşit meze ve içki, özellikle rakı ister. Oğlu Ali Ekrem, kızı Feride, babası Mustafa Asım Bey ve birçok arkadaşına yazdığı mektuplarda bu isteklerini dile getirir. Bir süre sonra içki yüzünden ağzından kan gelmeye başlar.

Namık Kemal'in Magosa Kalesi'ndeki odası rahattır ama yine de bir eve çıkmak ister. Zaten her istediğinde kente inip dolaşabilmektedir. Bu isteğine, Kıbrıs mutasarrıflığına atanan Nazif Paşa'nın izniyle kavuşur. Babasının ve eşinin af çabaları boşa çıkar. Af umudu kalmadığından Anadolu'da bir kente ufak bir görevle atanmayı ister. Bir süre sonra Mithat Paşa'nın sadrazam olduğunu öğrenince bu isteğini bir mektupla ona bildirir. Ondan da hiçbir yanıt alamaz. Bu arada yaklaşık üç yıl süren Magosa sürgününde zamanını bol bol okuyarak ve yazarak geçirir.

Eski öğrencisi Şehzade Murat'ın 30 Mayıs 1876'da tahta çıkması üzerine affedilir ve İstanbul'a döner. Bir süre sonra görüştüğü V. Murat'ın akli dengesinin yerinde olmadığını görür. Ağustos'un son günü, Murat tahttan indirilir ve yerine yenilikleri destekleyeceğini söyleyen Abdülhamit tahta çıkartılır. Namık Kemal de Şurayı Devlet

(Danıştay) Üyeliği'ne atanır. Bir ay sonra da Ziya Paşa'yla birlikte Sadrazam Mithat Paşa'nın başkanlığında ilk anayasayı hazırlayan komisyonun üyeliğine atanır. Yeni anayasanın padişaha tanıyacağı yetki konusunda Mithat Paşa'yla anlaşamazlar. Padişahı ikna edemeyen sadrazam, arkadaşlarına güvence verir ve padişaha hükümeti ve meclisi fesih yetkisi veren 113. madde ile birlikte anayasa 24 Aralık 1876'da onaylanır. Bu maddenin ilk kurbanlarından biri de Mithat Paşa olur. 1877 Şubat'ının ilk haftasında sadrazamlıktan uzaklaştırılır. 1877'nin ilk günlerinde bu maddeye muhalefet eden Ziya Paşa, Suriye Valiliğine atanır. Namık Kemal de Temmuz 1877'de Girit'e (daha sonra Midilli olarak değiştirilir) sürülür. Midilli'de en çok Mülazım Turgut Bey'i beğenir ve onunla vakit geçirir. Onunla hemen her konuda uzun sohbetler eder.

Namık Kemal, Midilli'deyken Abdülhamit'i devirmek için bir plan yapar. Veliaht Kemalettin Efendi'ye arkadaşı şair Rıfat'la bir mektup göndererek bu düşüncesini anlatır. Fakat Kemalettin Efendi, darbeye kesinlikle karşı çıkınca düşüncesi gerçekleşmez. Şair Rıfat, Namık Kemal'in yanından Kemalettin Efendi'nin yanına gidince jurnallenir ve beş ay tutuklu kaldıktan sonra kanıt bulunamadığı için serbest bırakılır.

Eski sadrazamlardan Mahmut Nedim Paşa, gözden düşünce 1879 yılı sonlarında Midilli'ye mutasarrıf olarak atanır. Orada ev bulup yerleşmesinde Namık Kemal yardımcı olunca aralarındaki olumlu ilişki daha da sıcak bir hal alır. Üç dört ay sonra İstanbul'a dâhiliye nazırı olarak dönen Mahmut Nedim Paşa, Abdülhamit'e, Namık Kemal'in devlet işlerinde başarılı olacağına inandığını, kendisine kefil olduğunu belirterek boşalan Midilli mutasarrıflığına atanmasının uygun olacağını belirtir. Abdülhamit, bu söz üzerine 21 Aralık 1879'da Namık Kemal'i hemen Midilli mutasarrıflığına atar. Atamayı öğrenir öğrenmez 27 Aralık'ta Abdülhamit'e bir teşekkür mektubu yazan Namık Kemal'in yaşamında yeni bir dönem başlar. Artık eskisi gibi başkaldıran değil Abdülhamit'e

bağlanmış, iktidarın güvenini kazanmış bir devlet adamı olmuştur. Adada okul yapımı, su yollarının yapımı, yeni yollar açılması, memurların çalışmalarının düzenlenmesi, adalet, huzur ve güvenin sağlanması gibi birçok işle uğraşır.

Bu çalışmalarıyla sıradan halkın takdirini kazanırken çıkarı bozulanların sürekli jurnalleriyle karşılaşır. Bir yandan da eski arkadaşları ve okuyucuları onun devlete sırtını yaslamasını eleştirirler. Yaklaşık 5 yıl süren Midilli kaymakamlığı sırasında padişahın iki nişan alan ve ona on kez bağlılık mektubu yazan Namık Kemal, bu söylentiler yüzünden günden güne gözden düşer. 1880 yılında eski arkadaşlarından Adana Mutasarrıfı Ziya Paşa'nın ölümü onu çok üzer. Devlet işlerine daha çok yönelerek teselli olmaya çalışır.

Namık Kemal, Midilli mutasarrıflığına atandıktan kısa bir süre sonra adaya zengin bir İngiliz soylusu olan Madam Carrot gelir. Her konuda çok bilgili olan Bayan Carrot'la kısa zamanda yakın dost olurlar. Şair arkadaşı Menemenli Rıfat'la evlendirdiği kızı Feride'nin düğün masraflarını da Madam Carrot üstlenir.

Midilli'de işi bozulan kaçakçılar ve bağımsızlık yanlısı Rumlar, Namık Kemal aleyhine saraya yüzlerce mektup gönderirler. Bunun sonucunda, yaşamının son yedi yılını geçirdiği ve bunun son beş yılında mutasarrıf olduğu Midilli'ye veda ederek Rodos Mutasarrıfı Agâh Bey'le yer değiştirir. 1884 yılının Ekim ayında Rodos'ta göreve başlar.

1887 Aralık ayının ilk günlerinde Sakız'daki Cezayiri Bahri Sefid valilik merkezi Rodos'a taşınınca Namık Kemal de Sakız mutasarrıflığına atanır. Eşini ve çocuklarını İstanbul'a gönderir. Sakız'a vardıktan kısa süre sonra 1888 Kasım sonlarında hastalanır. Mide, bronşit ve basur rahatsızlıkları birbirine karışır. Bedeni güçsüz kalınca zatürree olur. İyileşemez ve 2 Aralık 1888'de ölür. Cenazesi oradaki caminin mezarlığına birkaç kişi tarafından defnedilir. İki gün sonra Sakız'a gelen oğlu Ali Ekrem tarafından alınan cenaze, Abdülhamit'in onayıyla Gelibolu'ya götürülür ve vasiyeti üzerine Bolayır'da defnedilir.

2.15.4. Yapı

2.15.4.1. Olay Örgüsü

Romanda anlatılan olayların tamamı Namık Kemal ile ilgilidir. Romanın olay örgüsü şöyle şematize edilebilir:

Tabloda belirtildiği gibi romanda anlatılan olaylar ve bu olaylarla ilişkisi olan kişiler Namık Kemal'in yaşamı çevresinde ele alınmaktadır.

Romanda Namık Kemal'in yaşamının; çocukluk yılları, gençlik yıllarından itibaren yönetimle mücadele ettiği dönem, bu siyasi tavrı yüzünden cezalandırıldığı ve sürgünde yaşadığı dönem, mücadeleden vazgeçerek devletle uzlaştığı ve devlet için çalıştığı dönem olmak üzere dört döneme ayrıldığı görülmektedir.

Namık Kemal aracılığıyla yaşadığı dönem hakkında da bilgi verilmektedir. 1840-1888 yılları arasında meydana gelen belli başlı olaylar, bu dönemdeki Osmanlı Devleti'nin yönetiminde olan kişiler ve devletle aydınlar, özellikle de gazeteciler arasındaki ilişkiler, çatışmalar anlatılmaktadır. Dönemle ilgili anlatılanların başında Yeni Osmanlılar Cemiyeti ve bu cemiyetin faaliyetleri gelmektedir. Abdülmecit, Abdülaziz, Murat ve Abdülhamit adlı padişahların uygulamaları, özellikle halka ve aydınlara dönük baskıları Namık Kemal'in zamanla değişen dünya görüşü ve yaşamı çevresinde anlatılmaktadır.

2.15.4.2. Kişiler

Romanda, tarihi bir şahsiyet olarak Namık Kemal'in edebi kişiliği, sosyal çevresi ve siyasi kimliği başta olmak üzere çeşitli özellikleri ele alınmaktadır. Eserde, Namık Kemal dışındaki kişilere, anlatılan olaylardaki etkileri ölçüsünde yer verilmiştir.

2.15.4.2.1. Aslı Kişi

Namık Kemal

Romanın başkışısı olan Namık Kemal'in yaşamı, çocukluk yılları, gençlik yıllarından itibaren yönetimle mücadele ettiği dönem, bu siyasi tavrı yüzünden cezalandırıldığı ve sürgünde yaşadığı dönem, mücadeleden vazgeçerek devletle uzlaştığı ve devlet için çalıştığı dönem olmak üzere dörde ayrılabilir. Buna bağlı olarak Namık Kemal'in gazeteci, yazar ve şair; mücadeleci, savaşçı; vatansever, devletine bağlı ve hizmet aşkıyla dolu; rahat yaşama alışarak ideallerinden vazgeçen kişi özellikleriyle öne çıktığı görülmektedir.

Namık Kemal'in edebi kişiliğini belirleyen gazeteci, yazar ve şair kimliğinin ortaya çıkmasında ilk etki, 1840'ta Tekirdağ'da doğduktan, on beş yaşında Sofya'da evleninceye kadar yanında kaldığı, "Arnavut kökenli bir Bektaşî"⁴⁷⁴ olan ve Namık Kemal'i gittiği yerlerdeki Mevlevi dergâhlarına götürerek onda bir eğilim oluşturan dedesi (annesinin babası) Abdülatif Paşa'dır. Bu etki "İstanbul'da dedesinin çevresi Mevlevi şairler ve düşünürlerle doluydu. Kemal de çocuk yaşlarda onlardan esinlenerek şiirler uydurmaya çalışıyordu."⁴⁷⁵ denilerek ortaya konmaktadır. İkinci etki, Sofya yıllarında evlerine sık sık gelip giden şair Eşref Paşa'dır. 'Mehemmed' adını beğenmediği için ona 'Namık' adını veren de bu kişidir.

Bu dönemde dedesi ve dedesinin çevresindeki aydın kişilerden aldığı özel dersler onun kişiliğini etkiler. Kültürlü bir genç olarak yetişir. Arapça, Farsça ve Fransızca öğrenir. Dedesinin yardımıyla girdiği Tercüme Odasında edindiği dostlarıyla ülke geleceğini tartışmaya başlar. 1861'de tanıştığı Şinasi Efendi, onun gazeteci olmasını sağlayarak yaşamına bambaşka bir yön verir. Şinasi *Tasviri Efkâr*'ı, "öz kardeşi gibi

⁴⁷⁴ Age, s. 8.

⁴⁷⁵ Age, s. 10.

sevdiği ve güvendiği Namık Kemal’e bırakarak 1865 yazında Paris’e kaçar.”⁴⁷⁶ Böylece Namık Kemal, bir kalem efendisi iken giderek sertleşen muhalif bir yazar olur. Gazetede, halkın gözünü açmayı, baskı yönetimini yıkmayı amaçlayan yazılar yazar. Hükümet, muhalif gazeteleri kapatabilmek için “28 Şubat 1867’de Âli Kararname adı verilen bir genelge yayımlar.”⁴⁷⁷ Bu genelge ile gazeteler kapatılmaya başlar. *Tasviri Efkar* ile ilk kez gazete yönetmeye başlayan Namık Kemal’in asıl mesleği gazetecilik ve edebiyatçılık olur ve yaşamıyla iç içe girer. Yazı, şiir, oyun ve romanlarını gazetelerde yayımlar. Avrupa’ya kaçtıktan kısa süre sonra Ağustos 1867’de, Ali Suavi’nin yönetiminde *Muhbir*’i çıkarırlar.⁴⁷⁸ Fakat onunla anlaşamayınca yaklaşık bir yıl sonra Namık Kemal, Haziran 1868’de Londra’da Ziya Bey’le *Hürriyet*’i çıkarır. *Hürriyet* ve *Muhbir*, gizlice getirilerek dağıtıldığı İstanbul’da büyük heyecan yaratır. Ziya Bey’le anlaşmazlıkları yüzünden Eylül 1869’da *Hürriyet*’ten ayrılır. Nuri, Reşat ve Ebuzziya Tevfik’le *İbret*’i kiralararak Haziran 1872’de çıkarmaya başlar. 1872 Eylül’ünün sonlarında mutasarrıf olarak sürüldüğü ve çok sevdiği, öldüğünde gömülmeyi vasiyet ettiği Gelibolu’da mutasarrıflığın yanında yazarlığı da ihmal etmez. Abdülaziz’in yeniden çıkarılmasına izin verdiği *İbret*’e ‘B.M.’ (Baş Muharrir) ve Ebuzziya Tevfik’in çıkardığı *Hadika* gazetesine ‘N.K.’(Namık Kemal) imzasıyla Gelibolu’dan yazı yollar. Ayrıca Osmanlı Tarihi’ni ve Vatan Yahut Silistre’yi yazmaya başlar. 23 Aralık 1872’de azledilir ve İstanbul’a döner. *İbret*’in başyazarı olarak gazeteciliğe döner. Vatanla ilgili şiirlerini bu dönemde yazmaya başlar. *Vatan Mersiyesi*, *Vatan Şarkısı*, *Hürriyet Kasidesi*, *Vaveyla*, *Vatan Türküsü (Arş Yiğitler)* şiirleri bunların başlıcalarıdır. 20 Mart 1873’te Gedikpaşa Tiyatrosunda sahnelenen *Vatan Yahut Silistre* oyunu, seyirciden alışılmadık düzeyde olumlu tepki görür. On beş gün aralıksız sahnelenir. Hükümete ya da devlete doğrudan bir eleştiri olmasa da yöneticiler bu ilgiden tedirgin olur.

⁴⁷⁶ Topuz, *Vatanı Sattık Bir Pula*, s. 18.

⁴⁷⁷ Age, s. 28.

⁴⁷⁸ Age, s. 51.

25 Mart'ta önce *İbret* kapatılır. 10 Nisan 1873'te Namık Kemal Magosa'ya sürülür. 1873-1876 arasında geçen üç yıllık sürgün zamanını bol bol okuyarak ve yazarak geçirir. Yaklaşık üç yıl süren Magosa sürgününde *Zavallı Çocuk*, *Akif Bey*, *Gülnehal*, *Karabela*, *Baharı Danış Önsözü*, *İntibah Yahut Ali Bey'in Sergüzeşti*, *Kanije*, *Tercüme-yi Hali Emir Nevruz*, *Mes Prisons Muahezenamesi (Hapishane Eleştirisi)*, *Tahribi Harabat*, *Takip ve İrfan Paşa'ya Mektup* adlı eserlerini verir.

Namık Kemal, Midilli sürgünü sırasında da şarkı, taşlama, Ramazan türküsü, hicviye, mersiye türlerinde şiirler yazar. Namık Kemal'in Midilli'deki içkili, eğlenceli akşamlarında söylenen bestelenmiş birkaç şarkısı vardır. Bu şarkıların dışında 93 Harbi sırasında yazdığı koşma tarzı bir taşlama, yine koşma tarzı Ramazan türküleri, Abdülhamit için yazdığı hicviye gibi birçok şiiri vardır.

Namık Kemal'in mesleki yaşamı evlendikten bir süre sonra girdiği Tercüme Odasında başlar. *Tasviri Efkar*'ın yönetimini aldıktan sonra bu işten ayrılır, yaşamını uzun yıllar gazeteci ve yazar olarak sıkıntılar içinde geçirir. 1879'da yeniden devlet memurluğuna geçinceye kadar bu sıkıntılar içindeki mücadeleci yaşamı sürer. Gazeteci, yazar ve şair kimliği üzerindeki asıl büyük etkiyi ise Şinasi yapmıştır. Namık Kemal'in olaylara Batılı bir aydın gibi yaklaşmasını sağlamaya çalışan Şinasi'dir. Romanda, "Şinasi'yi tanıdıktan sonra Namık Kemal Tercüme Dairesindeki işini askıya aldı ve bütün gücünü gazeteciliğe yöneltti. Şinasi bu yetenekli gencin eğitime, aydınlanmasına özen gösteriyor ve her alanda onu yetiştiriyordu."⁴⁷⁹ denilerek bu durum dile getirilmektedir.

Siyasi kişiliği edebi kişiliğinden ayrı düşünülemez. 1861'de girdiği Tercüme Odasındaki arkadaşlarıyla, ülkenin geleceğiyle ilgili saatler hatta günler süren tartışmalar yaparlar. 1865 Haziran'ında bir hafta sonu "Yeni Osmanlılar" adlı gizli örgütü kurarlar.

⁴⁷⁹ Age, s. 17.

Amaçları meşrutiyeti getirmektir. Kısa sürede üst düzeydeki paşalara ve görevlilere de örgütte yer verince büyük bir güç kazanırlar. Batıcı aydın çevrelerde ilgiyle karşılanırlar. Mısırlı Prens Mustafa Fazıl Paşa da örgütü destekleyenlerden biridir. Bu örgüt tarafından Abdülhamit tahta çıkartılır. Namık Kemal de Şurayı Devlet (Danıştay) Üyeliği'ne atanır. Bir ay sonra da Ziya Paşa'yla birlikte Sadrazam Mithat Paşa'nın başkanlığında ilk anayasayı hazırlayan komisyonun üyeliğine atanır. Yeni anayasanın padişaha tanıyacağı yetki konusunda Mithat Paşa'yla anlaşamazlar. Mithat Paşa 1877 Şubat'ında sadrazamlıktan uzaklaştırılır. Namık Kemal de Temmuz 1877'de Girit'e (daha sonra Midilli olarak değiştirilir) sürülür. Midilli'deki iki yıllık sürgün yaşamı sonunda aynı yere mutasarrıf olur. Onun Midilli'de muhalif kimliğinden uzaklaşıp yasalara bağlı bir devlet adamına dönüştüğü,

Namık Kemal'in yaşamında yeni bir dönem başlıyordu: Özgürlük değil, bağımlılık dönemi. Kemal artık eskisi gibi başkaldıran, saltanata meydan okuyan bir şair değil, durulmuş, Abdülhamit'e bağlanmış, iktidarın güvenini kazanmış, sorumlu bir devlet adamı olmuştu. Oysa onun mutasarrıflığa getirilmesi belki de Avrupa'ya kaçmasını önlemek içindi.⁴⁸⁰

cümleleriyle anlatılır.

İlk işi padişaha teşekkür mektubu yazmak olur. Şiiri, yazıyı bırakıp devlet işleriyle uğraşır ve yol, su, okul gibi başarılı işler yapar. Anlatıcıya göre, “Namık Kemal tövbekâr olmuştur. Padişahın hoşuna gitmeyecek söz söylemekten çekinmektedir”⁴⁸¹ artık. Midilli'de içkiye ve yemeğe düşkün, ehlikeyif bir yönetici olur. Midilli'deki arkadaşı Turgut Bey'le yaptığı konuşmalar onun bazı düşüncelerini ön plana çıkarır. Onunla bir sohbetinde ülkede okuryazar sayısının artırılması için Latin harflerinin alınması gerektiği görüşüne karşı çıkar. Bu alfabenin Türkçedeki sesleri karşılamaya yetmeyeceğini savunur. Turgut Bey ise Latin alfabesine birkaç harf ekleyerek bu sorunun kolayca çözülebileceğini, üstelik bu alfabeyi yazmanın daha kolay olduğunu söyler.

⁴⁸⁰ Age, s. 201.

⁴⁸¹ Age, s. 204.

Namık Kemal, ilk kez Şemsettin Sami'nin *Tercümanı Şark* gazetesindeki bir yazısında okuduğu sosyalizme de karşı olduğunu söyleyerek Turgut Bey'le ters düşer. Turgut Bey, Namık Kemal'e 1864 yılında Paris'te ve Londra'da bulunduğu sırada sosyalizmle ilgilenmemesinin nedenini sorar. O da, o yıllarda bir yandan eğitimleriyle, bir yandan da ülkenin iç sorunlarıyla ilgilendikleri için işçi sorunlarıyla doğrudan ilgilenemediklerini belirtir.

Midilli'de işi bozulan kaçakçılar ve bağımsızlık yanlısı Rumlar, Namık Kemal aleyhine saraya yüzlerce mektup gönderir. Bunun sonucunda, yaşamının son yedi yılını geçirdiği ve bunun son beş yılında mutasarrıf olduğu Midilli'ye veda ederek Rodos Mutasarrıfı Agâh Bey'le yer değiştirir. 1884 yılının Ekim ayında Rodos'ta göreve başlar. 1887 Aralık ayının ilk günlerinde Sakız'daki Cezayiri Bahri Sefid valilik merkezi Rodos'a taşınınca Namık Kemal de Sakız mutasarrıflığına atanır. Oralarda da aynı yaşam biçimini sürdürür. Maaşı yeme içmesine yetmeyince çevresine borçlanır. Buralardan padişaha birçok kez teşekkür mektupları yazar. Ondan da nişanlar, ödül aylıklar alır. Eşini ve çocuklarını İstanbul'a gönderir. Sakız'a vardıktan kısa süre sonra 1888 Kasım sonlarında hastalanır. 2 Aralık 1888'de Sakız'da ölür.

Namık Kemal'in sosyal çevresi yaşamı boyunca pek değişmez. Babası Mustafa Asım Bey ve dedesi (annesinin babası) Abdüllatif Paşa yaşamındaki en önemli kişilerdir. Dedesi yetişmesinde büyük pay sahibidir. Babası da ona her zaman koşulsuz destek olmuştur. Annesini sekiz yaşındayken yitirir. Karısı Nesime'yle çok yakın değildir. Ona dördüncü çocuklarını bilerek düşürdüğü için darılır ve o günden sonra aynı odada yatmaz. İlk göreve başladığı yıllarda edindiği arkadaşları Ziya Bey (Paşa), Mehmet, Nuri ve Reşat Beyler ona ailesinden sonraki en yakın kişilerdir. Romanda bu kişilerle birbirlerine yazdıkları birçok mektup örneği vardır. Babası ve çocuklarına yazdığı mektuplar da vardır.

Fakat karısına yazdığı mektup yoktur.

Namık Kemal, yaşamının iki farklı döneminde iki farklı kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Gençlik yıllarında muhalif bir kişidir. Batı yanlısı siyasi fikirleri olan, Genç Osmanlıların kurucuları arasında yer alan lider bir kişidir. Ülke yönetiminde değişiklik yapmak için uğraşırken siyasi ve sanatsal kimliği iç içe geçer. Siyasi fikirlerini gazetelerdeki yazılarıyla ve şiirleriyle haykıran bir sanatçıdır. İdealleri uğruna yaşamının üçte biri yurt içinde ve dışında sürgünde geçer. Ölümünden dokuz yıl önce, 1879'da devlet memuru olarak ilk kez Sakız mutasarrıflığına atanır. Bu tarihten sonra ideallerinden, sanatçı ve muhalif kimliğinden hızla uzaklaşan, kendini yemeye içmeye ve sohbetlere veren, devlet işleriyle ilgilenen bir kişi çıkar karşımıza. Padişaha övgü dolu mektuplar ve şiirler yazar. 1888'de ideallerinden uzaklaşmış bir kişi olarak ölür.

2.15.4.2.2. Yardımcı Kişiler

Romanda başkişi Namık Kemal'in yaşamı çevresinde gerçekleşen olayların verilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu nedenle Namık Kemal dışındaki kişilere sadece olaylar anlatılırken değinildiği, bu kişilerin fiziksel ve ruhsal yönlerinin tanıtılmadığı görülmektedir.

2.15.4.2.3. Diğer Kişiler

Romanda, asli kişi dışındaki kişilerin ayrıntılı olarak ele alınmadığını görmekteyiz. Bu kişiler, olaylar içinde kısaca yer verilen veya sadece ismi geçen kişilerdir:

Namık Kemal'in babası Mustafa Asım Bey, annesi Fatma Zehra Hanım, dedesi (annesinin babası) Abdülatif Paşa, şair Eşref Paşa, Jandarma Kumandanı Karaveli Ağa, kayınbabası Niş Kadısı Mustafa Ragıp Efendi, karısı Nesime, Oğlu Ali Ekrem, kızı Feride,

İskender Beyzade Reşat, Menapirzade Nuri, Sağır Ahmet Beyzade Mehmet, Şinasi, Sultan Abdülmecit, Veliaht (Sultan) Abdülaziz, Veliaht (Sultan) Murat, Sadrazam Âli Paşa, Mısır Hıdivi Mehmet Ali Paşa'nın kardeşi Prens Mustafa Fazıl Paşa, Ali Suavi, Ziya Bey (Paşa), Suphi Paşazade Ayetullah, Jean Pietri, Fazıl Paşa'nın İtalyan yardımcısı Sakakini, Agâh Efendi, III. Napolyon, Fransız İçişleri Bakanı de la Valette, Hüseyin Vasfî Paşa, Mısır Hıdivi İsmail Paşa, Zaptiye Nazırı Hüsnü Paşa, Mahmut Nedim Paşa, Mithat Paşa, Sadullah Bey (Paşa), Hakkı Efendi, Ahmet Mithat Efendi, İdare Meclisi üyesi Mustafa Bey, Ziraat Komisyonu Başkanı Kulaksızzade Halim Bey, Mülazım (Teğmen) Turgut Bey.

2.15.4.3. Mekân

Romanda, olayların anlatımı ön planda olduğundan mekân tasviri geri plandadır. Olaylar çoğunlukla İstanbul'da geçmektedir. Tüm mekânlar gelişme ve olaylardan söz edilirken sadece isim olarak belirtilen yerlerdir. İstanbul dışında Namık Kemal'in doğduğu Tekirdağ, dedesinin görevi nedeniyle çocukluğunun ve ilk gençliğinin geçtiği Afyon, Kars, Sofya, Filibe ve Niş; İstanbul'daki baskıdan kurtulmak için bir grup Yeni Osmanlı arkadaşıyla kaçmak ve yaşamak zorunda kaldığı, arkadaşlarıyla İbret ve Hürriyet gazetelerini çıkardığı Paris, Londra, Toulon ve Cenevre; sürgüne gönderildiği ve yaşamının son yıllarının büyük bölümünü geçirdiği Gelibolu, Magosa, Midilli, Rodos ve Sakız; arkadaşlarının sürgüne gönderildikleri Erzurum, Kastamonu, Mersin, Adana ve Akka romanda bahsi geçen diğer mekânlardır.

2.15.4.4. Zaman

“19. yüzyılda Osmanlı topraklarında efsane bir şair yaşadı.”⁴⁸² diye başlayan *Vatanı Sattık Bir Pula* adlı romanda 1840’tan 1888’e kadar Osmanlı’da gerçekleşmiş tarihsel olaylar ve bu olayların oluşmasında etkili olmuş tarihsel kişiler Namık Kemal’in yaşamı çevresinde anlatılmaktadır. Romanın ikinci sayfasında, “21 Aralık 1840’ta Zehra Hanım nur topu gibi sevimli bir oğlan doğurdu.”⁴⁸³ denilerek anlatılan zamanın başlangıcı belirtilmektedir. Romanın sonunda, Namık Kemal’in ölmeden birkaç gün önce oğluna, sağlığının çok kötü olduğunu yazdığı mektuptan bahsedilirken, “Ali Ekrem babasının mektubunu alır almaz hemen Sakız’a gitmeye karar verdi. Sakız’a vardığı zaman acı haberle karşılaştı. Babası bir gün önce (2 Aralık 1888’de) hayata gözlerini yummuş ve cenazesi oradaki caminin haziresine gömülmüştü.”⁴⁸⁴ denilerek anlatılan zamanın sonu belirtilmektedir. Namık Kemal’in mektuplaşmalarında ya da söyleşilerinde yer yer hatırlama biçiminde zamanda geriye dönüşlere rastlanmaktadır.

2.15.5. Tema

Tema, Namık Kemal’dir. 1840’ta doğan ve 1888’de ölen Namık Kemal’in çocukluğu, gençliği, evliliği, göreve başladıktan kısa süre sonra arkadaşlarıyla kurduğu Yeni Osmanlılar Cemiyetindeki faaliyetleri, sürgün yılları ve sürgündeyken muhaliflikten padişaha ve devlete bağlı bir yönetici oluşu, sürgünde ve görevde olduğu Sakız Adası’nda ailesinden uzak tek başına ölümü ayrıntılarıyla anlatılmakta; yaşadığı dönemdeki başlıca tarihi olaylara ve kişilere yer verilmektedir. Roman, bu nedenle biyografik niteliktedir. Aynı zamanda Namık Kemal’den hareketle Osmanlı’nın son yıllarındaki yönetim

⁴⁸² Age, s. 7.

⁴⁸³ Age, s. 8.

⁴⁸⁴ Age, s. 246.

sisteminin iç işleyişi, ülkenin ve ulusun içinde bulunduğu sıkıntılar anlatılmaktadır.⁴⁸⁵

2.15.6. Anlatım

Romanda kronolojik bir anlatım vardır. Namık Kemal'in doğumundan ölümüne kadarki süreç anlatılmaktadır. Romanda, *yazar anlatıcı ve ilahî (hâkim) bakış açısı* bulunmaktadır. Yazar anlatıcı, yer yer müdahale ve yorumlar yapmakta, taraf olmaktadır. Özellikle Namık Kemal'le ilgili bölümlerde anlatıcının yorum yaptığı, taraf olduğu görülmektedir:

Romanın ilk sayfasında,

19. yüzyılda Osmanlı topraklarında efsane bir şair yaşadı. Vatan sevgisinin ne olduğunu anlatabilmek için yıllar boyu belleklerden silinmeyen hamasi şiirler yazdı. Avrupa'ya kaçtı. İngiliz ve Fransız yazarlarının düşüncelerinden yararlanarak bilgisine hazineler kattı. Yazdığı Vatan Yahut Silistre oyunu İstanbul halkını ayağa kaldırdı. Sultan'ın ve sadrazamların baskısına, keyfi yönetime ve zorbalığa karşı direndi. Vatan aşkının ve özgürlüğün simgesi oldu. Adını altın harflerle Osmanlı tarihine yazdırdı.⁴⁸⁶

cümlelerinde anlatıcının taraf olduğu, başkişi hakkında yorum yaptığı görülmektedir.

Yazar anlatıcının yorum yaptığı yerlerden birinde de Sultan Abdülaziz ve Sadrazam Âli Paşa'nın basınla ilgili uygulamaları hakkında,

Yanlış yolda olan bütün güçsüz yönetimlerin yaptığı gibi olayı örtbas etmek için gazeteleri susturmak gerekiyordu. Yargı yoluyla gazete kapatmak uzun zaman alıyordu. Hükümetlerin bu durumlarda istedikleri şey, sınırsız yetkiler elde edip adalete başvurmadan gazeteleri kapatmak olacaktı. Babîâli (hükümet) bu amaçla 28 Şubat 1867'de Âli Kararname adı verilen bir belge yayımladı. Bununla gazetelerin çanına ot tıkanıyordu.⁴⁸⁷

denilerek olay akışının dışına çıkılmış, yorum yapılmış ve dönemle ilgili bilgi verilmiştir.

İlahi bakış açısı, “Mustafa Asım Bey, bu notu alınca buz gibi oldu. Demek ki sevgili oğlu artık Paris yolundaydı. Bir yandan başına bir iş gelmeden İstanbul'dan kaçtığı

⁴⁸⁵ Eser, biyografik roman olduğundan tema Namık Kemal'dir. Namık Kemal üzerinde, “Kişiler” bölümünde durulmuştur.

⁴⁸⁶ Age, s. 7.

⁴⁸⁷ Age, s. 29.

için seviniyor, öte yandan da yabancı diyarlarda başına türlü belalar gelmesinden korkuyordu.”⁴⁸⁸ cümlelerindeki anlatımlarla örneklenebilir.

Kitapta Namık Kemal ve yakın çevresindeki kişilerin yazdıkları mektup, telgraf ve şiirlerden çeşitli örneklere yer verilmektedir. Bu şiir örneklerinden biri Namık Kemal’in ’93 Harbi (1877-78) sırasında yazdığı bir taşlamadır. O şiirin kitabın adına ilham kaynağı olan bir dörtlüğü şöyledir: “Biz bakmadan sağ ü sola/ Düşman girdi İstanbul’a/ Vatani sattık bir pula/ Ne utanmaz köpekleriz”⁴⁸⁹ Ayrıca romanın ortasında kişilere ve döneme ait 30 adet fotoğraf bulunmaktadır. Romanda kullanılan bu ve benzeri örnekler yazarın eserini tarihi belgelere dayandırdığını gösterir niteliktedir.

Romanda olayların ön planda olmasından dolayı, roman boyunca ağırlıklı olarak öyküleme tekniği kullanılır. Öyküleme içerisinde diyaloglardan da yer yer yararlanılır.

Romanda mektup da bir teknik olarak kullanılır. Namık Kemal’e gelen ya da onun ailesine ve dostlarına yazdığı çeşitli mektuplara yer verilmektedir. 30 Mayıs 1867 Cuma günü İstanbul’dan gizlice ayrılırken vedalaşamadığı babasına, tam yola çıkacağı sırada bir gönderdiği mektup şöyledir: “Velinimetim, bendeniz bu kez gerekli gördüğüm için Paris’e hareket ettim. Bu geçici bir şeydir. Hiç üzülmeyin. Ben gelinceye kadar eve bakarsınız. Pek aceleye geldiğinden bu kadar yazabildim. Dualarımı eksik etmiyorum. Namık Kemal”⁴⁹⁰

Romanda 1840 yılından 1888 yılına kadar geçen dönemdeki olaylar kronolojik olarak anlatılmaktadır. Ancak yer yer kişiler, durumlar ya da olaylarla ilgili bilgi verilirken geriye dönüşler ve ileriye gidişler görülmektedir. Bunlar anlatının kronolojik yapısını zedeleyen unsurlar değildir. Örneğin, 1867’nin ortalarında Fransa’ya kaçan Namık Kemal ve arkadaşları için, bilgi verme amaçlı, “Yeni Osmanlıları Paris’te ilk şaşırtan şey

⁴⁸⁸ Age, s. 11-26.

⁴⁸⁹ Topuz, *Vatani Sattık Bir Pula*, s. 188.

⁴⁹⁰ Age, s. 41.

bugünkü otobüslerin büyüklüğünde omnibüs denen atlı arabalar oldu.”⁴⁹¹ denildikten sonra, bir Parislinin ağzından “İlk omnibüsler 1828’de çıktı. İlk önceleri yüz kadar araba vardı, bunların sayısı şimdi yedi yüzü buldu.”⁴⁹² denilerek geriye dönülmüştür. 1877’de Namık Kemal’in Midilli’ye sürgün edilişi sırasında yanındaki tek dostu olan Mehmet Nâzım Bey’den söz edilirken,

Mehmet Nâzım Bey, Namık Kemal’i yolcu ettiği dönemde birkaç yıllık evliydi. Bir oğlu olmuş, çocuğa Hikmet adını koymuştu. Sonraki yıllarda Hikmet Bey Galatasaray Lisesini bitirecek ve babasının paşa rütbesiyle Selanik’te bulunduğu dönemde İstanbul’un en zarif kızlarından biri olan Celile Hanım’la evlenecektir. Hikmet Bey’le Celile Hanım’ın 1902 yılında Selanik’te bir oğulları olacak ve çocuğa Nâzım adını vereceklerdir. Ya Nâzım Hikmet, Namık Kemal hakkında ne düşünecektir. Nâzım 1935’te, yani dedesinin Kemal’i Midilli’ye yolcu etmesinden 58 yıl sonra yazdığı bir şiirinde Namık Kemal’e değinecektir.⁴⁹³

denilerek zamanda ileriye gidiş görülmektedir.

Yazarın amacı, kişi ve dönemi anlatmak olduğundan, başta kişileri, olayları olmak üzere tahlil yapmadan, özetleyerek aktarmaktadır. Bu nedenle romanda edebi üsluptan ziyade tarihçi üslubun dikkat çektiği söylenebilir.

2.15.7. Genel Değerlendirme

Romanda, Namık Kemal’in yaşamı ve ilişkilerinden hareketle, 1840-1888 yılları arasındaki dönemin anlatılmasının amaçlandığı görülmektedir. Anlatıcı, Namık Kemal’in yaşamına, kişiliğine ve görüşlerine dikkatleri çekerken, aynı zamanda yaşadığı yıllardaki padişahlar Abdülaziz ve Abdülhamit dönemlerindeki yöneticilerin gazeteci ve aydınlara dönük baskıcı uygulamaları, bu dönemde ortaya çıkan Yeni Osmanlılar Cemiyetinin faaliyetleri Namık Kemal’in yaşamı ekseninde anlatılmaktadır.

Romanda tarihi bir kişinin yaşamıyla birlikte belirli bir dönem ele alınmaktadır.

⁴⁹¹ Age, s. 54.

⁴⁹² Age, s. 54.

⁴⁹³ Age, s. 156.

1840-1888 yılları arasındaki dönem, romanın zamanını oluşturmaktadır.

Mekân, Namık Kemal'in bulunduğu yerlerdir. Bunların başında İstanbul vardır. Tekirdağ, Afyon, Kars, Sofya, Filibe ve Niş, Paris, Londra, Toulon, Cenevre, Gelibolu, Magosa, Midilli, Rodos, Sakız, Erzurum, Kastamonu, Mersin, Adana ve Akka adı geçen diğer yerlerdir.

Romandaki kişiler, bir bütün olarak ele alınmamakta, iç dünyalarıyla tanıtılmamakta, olay içindeki rolleriyle öne çıkmaktadır. Sonuç olarak, bu romanda roman türü dâhilinde genç kuşaklara Namık Kemal ve yaşadığı dönemle ilgili bilgi verilmeye çalışıldığı söylenebilir.

2.16. Çılgın Ve Özgür⁴⁹⁴

2.16.1. Tanıtım

Hıfzı TOPUZ'un on altıncı romanı olan bu eser, Haziran 2014'te yayımlanmıştır. Bu romanda yazar, Neyzen Tevfik'in 1879'daki doğumundan 1953'deki ölümüne kadar geçen 74 yıllık yaşamından yola çıkarak dönemin çeşitli olaylarını, bu olaylarda etkili olan kişileri ve yöneticileri anlatmaktadır.

Çılgın ve Özgür, Neyzen Tevfik'in yaşam öyküsünün anlatıldığı biyografik bir romandır. Neyzen Tevfik'in, hiçbir iş yapmadan, para kazanacak bir işte düzenli çalışmadan, kimseye de yük olmamak için neyiyle kazandığı parayı çevresindekilerle paylaşarak başıboş ama çılgın ve özgür geçen yaşamı anlatılmaktadır.

Yazarın bu kitaptaki amaçlarından birinin de, Neyzen Tevfik'in yaşadığı dönemde, yurt içinde ve yurt dışında ortaya çıkan gelişmeleri anlatmak olduğu görülmektedir.

Romanda beş bölüm bulunmaktadır. Bu bölümler, I-Gençlik Yılları, II-Mısır ve

⁴⁹⁴ Topuz, *Çılgın ve Özgür*, Remzi Kitabevi, 3. b., İstanbul, 2014.

Avare Yıllar, III-Milli Mücadele ve Atatürk Dönemi, IV-Savaş Yılları, V- Sona Doğru şeklinde isimlendirilerek ve numaralandırılarak oluşturulmuştur.

2.16.2. Hakkındaki Değerlendirmeler

Gamze AKDEMİR, Hıfzı Topuz’la kitap hakkındaki görüşmenin başında, “Feriştahına eyvallahsız, ölümüne ayrık, hırsızın, arsızın belas, en sıkı devrimci, en baba sanatçı Neyzen Tevfik’in yaşamı, bir usta kalemin, Hıfzı Topuz’un elinde romanlaştı. Neyzen Tevfik, isyanın ve barışın, öfkenin ve huzurun da çözüldüğü adeta... Roman türüne de çok müsait bir yaşam.”⁴⁹⁵ demektedir. Aynı görüşmede Hıfzı Topuz’un söylediklerinin, daha çok kitapla ilgili değil de kitabın başkışisi Neyzen Tevfik’le ilgili olduğu görülmektedir.

Özge KARA, daha önce de Türk edebiyatının önde gelen isimleri hakkında biyografik roman yazan Hıfzı Topuz’un, bu kez de Neyzen Tevfik’in yaşamına ışık tuttuğunu, kitapta, kişisel bir öykünün yanı sıra Abdülhamit’in baskıcı rejiminden, Meşrutiyet’in getirdiği hayal kırıklıklarına; Milli Mücadele’den, yeni Türkiye’nin yapılandırılmasındaki sancılı süreçlere kadar Neyzen’in yaşamı boyunca tanık olduğu pek çok siyasi ve kültürel gelişmeye de ışık tuttuğunu belirtmektedir.⁴⁹⁶

Turgay OLCAYTO,

Uluslararası alana taşımış kültür emekçilerimize devletin oldum olası boş verici tutumu eğitim kurumlarımıza da yansıyor. Abidin Dino, Azra Erhat, Sabahattin Eyüboğlu, Fikret Mualla, Ruhi Su, Tevfik Fikret, Sabahattin Eyüboğlu gibi sanatçılarımızın adları unutturuluyor. Muhafazakâr bir yapı oluşturalım derken dış sermaye dayatmalı popüler kültürün kucağına düşüyoruz. Bu açıdan bakınca Hıfzı Topuz’un çalışmalarını şükranla karşılamalı. Okurlarına, özelde de gençlere gerçek kültür değerlerimizi bir bir tanıtıyor. Yapıtlarından örnekler veriyor. Emeğine sağlık Hıfzı Topuz.⁴⁹⁷

⁴⁹⁵ Akdemir, *Çilgin ve Özgür* üstüne, Cumhuriyet Kitap Eki, 9. 9. 2014.

⁴⁹⁶ Kara, <http://www.milliyetsanat.com/kitap/kitap-tanitimi/her-donemin-cilgini-neyzen-tevfik/440>.

⁴⁹⁷ <http://www.evrensel.net/yazi/71876/cilgin-ve-ozgur>, 22. 07. 2014.

dediği yazısında, Hıfzı Topuz'un her zamanki kolay okunan akıcı üslubuyla "Çılgın ve Özgür'de Neyzen Tevfik'in yaşamını romanlaştırarak sunduğunu, bu kitapta bir halk filozofunun bir solukta okunabilecek yaşamının yakından tanınabileceğini söylemektedir.

Süleyman ERHARAT ise, kitabın başında "Roman" yazmasına rağmen bu esere asla bir roman denilemeyeceğini, birçoğu yazılı olmak üzere çeşitli kaynaklardan derlenen bilgilerin, kâh anı, kâh belgesel şeklinde art arda sıralanmış olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle bu esere roman değil, derleme denmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Eserin yaratıcılıktan yoksun, elde edilen bilgilerin belirli bir üsluba bağlı kalmadan kâh anı, kâh didaktik anlatımla, kâh aktüel anlatımla verilmesini doğru bulmadığını ifade etmektedir.⁴⁹⁸

2.16.3. Özet

Bodrum'da 1879'da doğan Neyzen Tevfik'in babası aslen Bafralı, Öğretmen Hasan Fehmi Efendi, annesi Emine, ağabeyi Şefik'tir. Adı belirtilmeyen bir de kız kardeşi vardır. Tevfik, ilkokul yıllarında Bodrum'a gelen saz şairlerini dinleyerek onlardan etkilenir. İlk yaz tatilinde bir kahvede iki Mevlevi dervişinden dinlediği ney sesi onun yaşamına yön verir. Ney sevdasına düşünce okuldan soğur. Babası da ondaki yeteneği anlayınca okuldan alarak eğitimini evde vermeye karar verir ve kendi eğilimleri doğrultusunda davranmasına razı olur.

Bir gün yolda davul zurna sesinin arkasındaki kalabalığı ilgiyle izlerken boyunlarından kesilerek sırtlara asılmış beş altı kanlı insan kafasının "Allahu ekber" nidaları eşliğinde gezdirildiğini görür ve bu olay ruh sağlığını etkiler. Bazı günler birdenbire heyecanlanmaya, korkuyla bağırıp çağırmaya bazen de sara nöbetine tutularak baygınlık geçirmeye başlar.

⁴⁹⁸ <http://arakolpa.blogspot.com/2014/07/clgn-ve-ozgur-hfz-topuzun-neyzen-tevfik.html>.

1895'te babasının görevi nedeniyle Urla'ya taşınırlar. Zamanının çoğunu yine kaval çalarak geçirir. Orada berber Kazım Efendi'den ilk ney derslerini alır. Rahatsızlığı giderek artınca babası Urla ve İzmir'deki doktorlardan umudu keser ve onu annesiyle İstanbul'a gönderir. Orada hacı, hoca ve üfürükçülerden sonra gittikleri bir doktor çocuğun kendi haline bırakılırsa zamanla iyileşeceğini söyleyince Urla'ya dönerler. Rahatsızlığının geçici olduğuna bütün aile sevinir. Babası büyük boy bir ney alarak onu kendi haline bırakır. Neyin yanı sıra bütün telli çalgıları ustalıkla çalmayı öğrenir.

Tevfik'in başıboş bir genç olarak yetişmesine razı olmayan babası İzmir'den zorluklarla bir ev alarak ailesini oraya götürür. Tevfik'i de son bir umutla yatılı okula verir. Fakat sara nöbetleri yeniden başlayınca onu okuldan alır. Yaşı yirmiye geldiği halde akşamlara kadar başıboş dolaşan Tevfik, bir gün İzmir Mevlevihane'sine gider. Adını duyduğu dergâh şeyhi Nurullah Efendi'yle tanışır. Birinci Neyzen Cemal Efendi'den ney dersleri alır. Birkaç ay sonra onu Neyzen Tevfik diye çağırmaya başlarlar. Bir yıl geçmeden dergâhın en ünlü ney ustalarından biri olur. Hocası Cemal Efendi'yle katıldığı toplantılarda Şair Eşref, Abdülhalim Memduh gibi İzmir'in yazar, aydın ve düşünce adamlarından oluşan geniş bir çevre edinir. Özellikle Şair Eşref, örnek aldığı bir yergi sanatçısı olur. Bir yandan da Hasan Rüştü Hoca'dan Arapça, Farsça ve Türkçe dersleri alır. Eline geçen tüm kitapları okur. Katıldığı meclislerde "büyüklerin küçük dostu" diye anılmaya başlar. Babası dergâhın şeyhi Nurettin Efendi'ye oğluna verdikleri eğitim için teşekkür eder. Fehmi Efendi, Tevfik'teki ilerlemeyi görünce onu medrese eğitimi için İstanbul'a göndermeye karar verir. Kendisi istemese de babasına karşı gelemeyen Tevfik, 1900 yılında, 21 yaşında İstanbul'a gider. Yerleştiği medreseden birkaç gün sonra disipline uyamadığı için ayrılmak zorunda bırakılır. Galata Mevlevihane'sinde yatıp kalkar. Fakat oraya dört yıl boyunca dersleri izlemeye gelir. Dergâhta, Bursalı Hafız Emin Efendi'yle

yakın dost olurlar. Onun aracılığıyla Ziraat Nezareti Umuru Baytariye Başkâtibi Mehmet Akif Bey’le tanışır. Akif onu İstanbul’un kalburüstü yazar ve şairleriyle, sultanlarla ve saray damatlarıyla tanıştırır. Onunla ölene kadar sürecektir bir dostluk kurarlar.

Hakkındaki dini yakıştırma ve söylentiler nedeniyle dergâhtan ayrılır ve bir han odasında kalır. Katıldığı toplantılarda ney çalarak kazandığı parayla geçinir. Onun için aynı zamanda bir eğitim ortamı olan bu toplantılarda içkiye de alışır. O dönemde Mehmet Akif en önemli öğretmenidir. Ona da ney dersleri verir ama Akif ney çalmayı başaramaz. O günlerde katıldığı bir yemekli eğlencede Ahmet Rasim ve Hacı Arif Bey’le tanışır ve yakın dost olur. O sırada bir saz ve söz ekibi ile birlikte ilk plağını doldurur.

1900’lü yılların başında artık boynunda rakı matarası ile gezen Tefik’in umursamaz tavırları ve başıboş yaşam biçimi polisi rahatsız eder. Bu yüzden defalarca jurnal edildikten sonra tutuklanır ve 15 gün sorgulanır. Polis, gizli amaçlarını bir türlü öğrenemeyince onu serbest bırakır ama peşine de adam takar. Han odasında kendisi gibi başıboş insanları topladığı, her gün başka türlü insanlarla eğlencelere katıldığı için sık sık tutuklanır. Bu baskılardan kaçmak, özgür olmak ister. Aklına Mısır gelir. Çok sevdiği İstanbul’u, orada tanıdığı sevgili dostlarını, Abdülhamit’in yarattığı baskı ortamından ve yalancı jurnalciler, zaptiyeler yüzünden terk etmek zorunda kalır. 31 Ocak 1902’de bindiği vapurla 2 Şubat’ta Larnaka’ya varır. Arkadaşının önerisiyle yaklaşık bir ay Kıbrıs’ta kalır, İngiliz valinin konuğu olur. 3 Mart’ta İskenderiye’ye, oradan da Kahire’ye gider. Orada eskiden öğrendiği Arapçayla kendine dostlar edinir. Türkçe bilen insanlarla kaynaşır. Neyiyle kazandığı parayla yetinir. Meşrutiyet ilan edilince herkeste büyük bir coşku oluşur ve Neyzen hemen İskenderiye’den bir vapura binerek orada edindiği dostlarından ayrılmanın üzüntüsüyle 8 Ağustos 1908’de İstanbul’a gelir. O günlerde eski dostu Mehmet Akif’le karşılaşır. Kendisine çok şeyler katmış olan Akif’i içkiyi bırakmış, sakal uzatmış,

ağırbaşlı bir kişi olarak görünce şaşırır. Ama dostlukları eskisi gibi sürer. Akif, Neyzen'den içkiyi bırakmasını ister ama o söz verdiği halde bırakamaz. Akif'in arkadaşı, İttihatçıların ileri gelenlerinden Kara Kemal'le tanışır. Bu sıralarda babası, annesi, ağabeyi ve kız kardeşi İstanbul'a gelip yerleşirler.

İttihatçılar işbaşındadır. Fakat özgürlük ve adalet ortamı kısa sürede kaybolmuş, yolsuzlukların, vurgunların önü alınamaz olmuştur. Neyzen yine düş kırıklığı, karamsarlık ve başkaldırı havası içindedir. Yergi şiirlerinin dozu giderek artar. 1914'te Enver Paşa ülkeyi Almanların yanında savaşa sokmak için gizli bir çaba içindedir. Kendini Fatih, Yavuz Selim, Kanuni gibi görmekte, eleştirilere kulak tıkamaktadır. En yakın arkadaşları Talat ve Cemal paşaların bile onayını almadan iki Alman zırhlısının Osmanlı bayrağı altında Rus limanlarını bombalamasını sağlayarak ülkeyi savaşın içine atar. Bir süre sonra Neyzen'i de askere alırlar. Önce bir müzede sonra da mehter takımında görev alır. Askerlikten sonra zamanını yine başıboş dolaşmakla geçirir. Bazı günler rakıyla yetinmez, esrar da çeker.

Almanya'nın yenilgisiyle sonuçlanan I. Dünya Savaşı, Osmanlı'nın da çöküşünü getirir. Ülkenin dörtte üçü işgal altındadır. Devleti savaşa sürükleyen İttihatçılar da yurt dışına kaçmışlardır. Neyzen de İstanbul'dan uzaklaşmak ister. Eskişehir'de Veteriner Serum Enstitüsünde görevli ağabeyi Şefik'in o günlerde salgın olan İspanyol gribinden öldüğüne ilişkin gazete haberini okuyunca şaşkına döner ve oraya gider. Haberin asılsız olduğunu, ağabeyinin ölmediğini öğrenir. 1919'un Eskişehir'i, İstanbul'dan daha rahat gelir. Orada İstanbul'u ve hükümeti eleştiren şiirler yazmayı sürdürür. Birkaç ay sonra özlem duyduğu İstanbul'a döner. Samsun'a çıkan Mustafa Kemal ve Kuvayı Milliyecilere övgü dolu şiirler yazar.

1920'de İstanbul'da sıkıntılı günler yaşanmaktadır. 1921'in işgal altındaki

İstanbul’unda aydınların büyük bir kesimi Ankara odaklı Kurtuluş Savaşı’na her türlü desteği verirken, Ali Kemal gibi kimi işbirlikçi gazeteciler de Kuvayı Milliye’nin saygınlığını azaltmak için haince yayınlar yapar. Anadolu’da da hükümetin ve İngilizlerin kışkırtmasıyla Çerkez Ethem olayı gibi çeşitli hainlikler olmaktadır. Gelişmeleri yakından izleyen Neyzen, ağabeyi Şefik’in de oraya gittiğini duyunca 1922 ortalarında Ankara’ya gider ve çabucak alışır. Gazi ve Kuvayı Milliye hakkında yine övgü dolu şiirler yazar. Ülkenin kurtuluşuna ve Cumhuriyet’in kuruluşuna coşkuyla tanık olduktan sonra 1924’ün ilk aylarında İstanbul’a döner. O günlerde Hilafet de kaldırılır. 1925’te Balıkesir’de Gazi’nin olduğu bir toplantıya davet edilir ve orada bir ney konseri verir.

1927 ve 1928’de Türkiye Cumhuriyeti hızla kalkınmakta, Batı demokrasilerini yakalama çabası sürmektedir. Neyzen bu gelişmeleri hayranlıkla izlemekte ve devrimleri savunmaktadır. Onun aklı, Tanrı, dünya ve ahiret konularına kafa yorduğu için karışıktır. Çok da içmektedir. Bu yüzden dostları onu Zeynep Kamil Hastanesine yatırır. Oradaki doktorlar da Topbaşı Bimarhanesine gönderirler. Bir süre dinlendikten sonra oradan çıkar ve eski yaşamına döner. Bir sohbet gecesinde 72 duble rakı içer, sonra Bakırköy Akıl Hastanesine çekilir ve huzur içinde şiirlerini yazar.

1928’in ilk aylarında bir gün Hıdiv Abbas Hilmi Paşa’nın annesi onu, isterse yine Mısır’a götürebileceğini söyleyince hemen kabul eder ve Kahire’ye gider. Orada Akif’i bulur. Sevgiyle kucaklaşırlar. Akif, sabah erkenden başladığı Kuran çevirisini uygun olduğu tüm zamanlarda yapmaktadır. Çevirdiği sayfaları Neyzen’e de okur ve onun da onayını alır. Neyzen, Akif’e konuk olduğu dönemde hiç içki içmez. Mısır’da bir yıla yakın kaldıktan sonra İstanbul’a dönen Neyzen, Akif’i dönmeye ikna edemez. Bazen günlerce durmadan içer bazen de haftalarca ağzına içki koymaz. İstanbul’da mutludur. Bunalıma düştüğünde Bakırköy’de kendisine ayrılmış bir oda olduğunu bilir ve ne zaman istese

gider; Başhekim Dr. Mazhar Osman'ı, Dr. Fahrettin Kerim Gökay'ı veya Dr. Rahmi Duran'ı görür. İsteddiği kadar kaldıktan sonra kendini iyi hissettiğinde hastaneden ayrılır.

Neyzen, 1937'de Florya köşkünde Gazi ile ikinci ve son kez görüşür. Bütün içkileri bir kaptan karıştırıp aynı kaptan tıksindirici biçimde içtiği için Ata'yı kızdırır ve Ata onu bir daha görmek istemez. Bundan dolayı Ata'ya darılmaz.

1938'de Avrupa'dan savaş sesleri yükselmektedir. Hitler ve Mussolini dünyayı savaşa doğru sürüklemektedir. Bu koşullarda Atatürk Türkiye'nin Hatay sorununun çözülmesi için büyük bir çaba harcar ve bu sorun onun ölümünden sonra çözülür. Ama Gazi hastadır. Halk onun ölebileceğine inanmaz. 16 Ekim'deki ilk ağır komayı atlatan Gazi, 9 Kasım'da girdiği komadan çıkamaz. Ertesi gün saat 09.05'te öldüğü haberi bütün ülkeyi yasa boğar. Anne ve babasına bile ağlamayan, ölümü doğal gören Neyzen, ilk defa birinin ardından böylesine ağlar. “*O Ölmedi!*” başlığıyla Atatürk'e bir ağıt yazar. Günlerce karabasanlar görür.

Atatürk'ün ardından İsmet Paşa Cumhurbaşkanı seçilir. Avrupa'da yükselen savaş çığlıkları karşısında Türkiye sessiz ve kararsız durmaktadır. Herkeste Atatürksüz olmanın öksüzlüğü vardır. İnönü yurt dışında denge, yurt içinde bütün taraflarla barış politikası izlemektedir. Bu amaçla eski küskünleri ve Atatürk düşmanlarını 1939 Mart'ında Dolmabahçe Sarayı'na çağırır ve hepsiyle kucaklaşır. O günlerde yaşanan Erzincan depreminde 33 bin kişinin ölmesi de ülkede büyük üzüntü yaratır. Almanya ve Rusya'nın kendine çekmeye çalışmasına karşılık Türkiye, bu gergin ortamda 1940'ta İngiltere'yle bir dostluk antlaşması imzalar. Savaş yıllarında ekmek, şeker, kömür ve yağ karneye bağlanır. Her şeye her gün zam gelir. Türkiye savaşta gibidir. Neyzen yine başkaldırır. Acımasız eleştirilerinde sınır tanımaz.

Neyzen, 1948'de yaşlı, yorgun ve yoksuldur. Gittikçe karamsarlaşır. Eski dostları

da teker teker ölmektedir. Siyasi baskılar gittikçe artmaktadır. Gazeteciler yazılarından dolayı tutuklanmakta, mahkûm edilmektedir. O, bunlara aldırmadan yergilerini sürdürmektedir. Karamsarlıkları yanında yobazlara ve din sömürücülerine saldırmaktan hiç vazgeçmez. Atatürk devrimlerinden ödün verildiği için din cambazlarının cesaretlendiklerini, ellerine fırsat verilirse kıştır kıştır insan keseceklerini söyler. Samimi Müslümanların sömürüden kurtarılmasını ister.

1950 genel seçimlerinde CHP, 450 milletvekilinin sadece 49'unu alabilir. Cumhurbaşkanlığına İnönü'nün yerine Celal Bayar gelir. DP hükümetinin ilk yasa önerisi Arapça ezan yasağının kaldırılması olur. Neyzen, gerici çevrelere verilen ödünleri kuşku ve tedirginlikle izler. Buna karşın DP iktidarından umutludur. Menderes'e öteden beri sempatiyle bakmaktadır.

1951'de Türkiye, Kore savaşına katılır ve yüzlerce askerimizin şehit olması karşılığında NATO'ya girer. Amaç Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikasından korunmaktır. Ayrıca Türkiye, Amerika'nın Marşal yardımından da yararlanır. Bu yıllarda Atatürk'ün heykel ve büstleri her yerde saldırıya uğrar. Neyzen tek başına yaşadığı evinde bunlardan tedirginlik duyarak şiir yazmayı sürdürür. Toplumdan kopmuş, biraz da unutulmuştur. Karamsarlık içindedir. 1952'de *Vatan* gazetesi yazarı İhsan Ada'nın Gazeteciler Cemiyetine önerisiyle Neyzen'e 73. yaşında bir jübile yapılır. Hasta olan Neyzen, bu jübile nedeniyle son günlerini mutlu geçirir. 28 Ocak 1953'te yaşamı sona erer.

2.16.4. Yapı

2.16.4.1. Olay Örgüsü

Romanda anlatılan olayların büyük bir bölümü Neyzen Tevfik'le doğrudan ilgilidir. Bir kısım tarihi olaylar ise onun yaşadığı dönemle ilgilidir. Romanın olay örgüsü şöyle bir

şema ile gösterilebilir:

Tabloda belirtildiği gibi romanda anlatılan olaylar ve bu olaylarla ilişkisi olan kişiler Neyzen Tevfik'in yaşamı çevresinde ele alınmaktadır.

Romanda Neyzen Tevfik'in, küçük yaşta sara hastalığına tutulmasıyla başlayan, okuldan uzakta, düzensiz, disiplinsiz yaşamı, hiçbir mesleği olmayan, başıboş birisi olarak yetişmesi, kadınlarla olan ilişkisi, neyzenliği, içkiye düşkünlüğü, sanatçı yanı, Atatürk haricindeki tüm yöneticilere karşı muhalif olan kişiliği başta olmak üzere çeşitli özellikleri anlatılmaktadır.

Neyzen Tevfik aracılığıyla yaşadığı dönem hakkında da bilgi verilmektedir. 1925'te Mehmet Akif'in şapka devriminden sonra ülkeyi terk etmesi, 1927 ve 1928 yıllarındaki laiklik ve yazı devrimleri, 1932'de ezan ve Kuran'ın Türkçe okunması, 1934'te kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi, 1935'te cuma tatillerinin pazara çevrilmesi, 1938'de Atatürk'ün ölümü ve sonrasındaki siyasal gelişmeler, o yıllarda Avrupa'yı saran II. Dünya Savaşı, 1940'lı yılların sonunda aydınların büyük umutlar beslediği Demokrat Parti'nin yarattığı düş kırıklığı, Nâzım Hikmet'in ülkeden kaçmak zorunda kalışı gibi döneme ilişkin gelişmelerden söz edilmektedir.

2.16.4.2. Kişiler

Biyografik bir eser olan bu romanda Neyzen Tevfik'in yaşamına ve yaşadığı dönemdeki olaylara dikkat çekilmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle Neyzen Tevfik'in yaşamında önemli yeri olan ailesi ve yakın dostları gibi kişilere fazla yer verilmediği görülmektedir.

2.16.4.2.1. Aslı Kişi

Neyzen Tefvik

Romanda, başkışı Neyzen Tefvik Kolaylı'nın ney ile bütünleşen sanatçı kişiliği, eğitimi, mesleği, dönemin önemli kişileri ve Mustafa Kemal'le ilişkisi, sosyal çevresi, aşkları ve yaşam biçimi gibi çeşitli yönleri ele alınmaktadır. Bunlarla birlikte, çocukluktan itibaren özgürlüğüne düşkün, sorumsuz, çekingen, oldukça zeki, alkolik ve uyuşturucu bağımlısı bir insan olarak dikkat çekmektedir.

Diğer kişiler gibi başkışının de fiziksel ve ruhsal portresine geniş olarak yer verilmeyen romanda, olaylar anlatılırken yer yer kısa da olsa onun bu özellikleriyle ilgili bilgiler verilmektedir: “Neyzen, başında siyah bir fes, sırtında cübbe, koltuğunda ney ile salona daldı. İri parlak gözleri, yağız yüzü, hurma gibi burnu, karanfil bıyıkları ve uzun boyuyla dikkat çekiyor, sivri konuşmaları ve esprileriyle bütün bakışları üzerinde topluyordu.”⁴⁹⁹

Neyzen Tefvik'in, anlatılan olaylarla ortaya çıkan şahsiyet özelliklerinin başında neyi ile bütünleşmiş başıboş yaşamı gelmektedir. Ney, onun yaşamındaki en önemli unsurdur. Çocukluğundan itibaren en büyük tutkusudur. Ney sesini ilk kez 9 yaşındayken ilkokulun ilk yaz tatilinde babasıyla gittiği bir kahvede dinler ve neyin sesi onu adeta büyüler. O anı yaşamı boyunca unutmaz. Sonraki yaşamında en önemli şey ney olur. Ailesinden, karısından, ülkesinden ayrılır ama gittiği her yere neyiyle gider. O andan sonra hayatta istediği en önemli şey ney üflemek olur. Evde bulduğu bütün borulardan ney sesi çıkarmak için uğraşır. Sonra bir kamışı yontarak istediğine yakın bir ses çıkarmayı başarır. Babasının aldığı kavalı akşamlara kadar çalarak vakit geçirir. Bu olay, “Küçük Tefvik ilk

⁴⁹⁹ Age, s. 34.

yaz tatilinde kendisini yaşam boyu etkileyecek bir olaya tanık oldu.”⁵⁰⁰ denilerek anlatılırken, başkişinin ruhsal portresi hakkında ipuçları da veren cümlelerden birinde, “İşte o gece Ege kıyılarının koyu renkleri içinde dinlediğim bu ses beni bugünkü derbeder, ne istediğini bilmez, bazen Eflatun kadar akıllı, bazen de tımarhaneye düşecek kadar bahtsız Neyzen Tefvik yaptı.”⁵⁰¹ denilerek neyin onun yaşamındaki önemi kendi sözleriyle vurgulanır.

Ney tutkusu, Neyzen’in kişiliğini çocukluğundan ölümüne kadar etkileyen, ona yön veren iki olaydan biridir. Ney, onun sanatçı kişiliğini besleyen en önemli unsurdur. 1895 yılında, Urla’da berber Kazım Efendi’den ilk ney derslerini alır. Neyin yanı sıra bütün telli çalgıları ustalıkla çalmayı öğrenir. Sonraki yıllarda, İzmir Mevlevihanesinde Birinci Neyzen Cemal Efendi’den ney dersleri almaya başladıktan birkaç ay sonra onu Neyzen Tefvik diye çağırmaya başlarlar. Bir yıl geçmeden dergâhın en ünlü ney ustalarından biri olur.

Onu çocukluğundan itibaren ney ile birlikte etkileyen ikinci önemli olay ise yine aynı yıl, 9 yaşındayken gördüğü ve onu hasta eden, akli dengesini yitirmesine yol açan bir halk hareketidir. Urla’da gördüğü, bir kalabalığın gezdirdiği sırığa geçirilmiş kanlı kesik kafalar psikolojisini alt üst eder. O günden sonra sara nöbetleri geçirmeye başlar. Bu nedenle İstanbul’da bir doktorun önerisiyle ailesi onu başıboş bırakır. Bu olayın onun üzerindeki etkisi,

İşte, o anda Tefvik korkunç bir manzara karşısında dehşete düştü. Arkadan gelenlerin ellerinde sııklar vardı. Sırıklardan altısının üzerine ise insan kafaları geçirilmişti. Boyunlarından kesilmiş kanlı kafalar, yuvalarından fırlamış gözler, kana bulanmış saçlar. (...)

Çocuğun bütün dünyası o anda başına yıkıldı. Yüzü gözü kıpkırmızı oldu.⁵⁰²

cümleleriyle anlatılmaktadır. Romandaki, “Çocuk ruhumda müthiş bir kasırğa kopmuştu.

⁵⁰⁰ Age, s. 16.

⁵⁰¹ Age, s. 17.

⁵⁰² Age, s. 18.

Dinmeyen titremeler içinde eve geldim. Annem türlü ilaçlar verdi ama olan olmuştu. Bilincimin bir burcu göçmüş, akıl tahtalarımın biri o gün yerinden fırlamıştı. Ben o tahtayı bir daha yerine oturtamadım.”⁵⁰³ ve “Yıllar yılları kovaladı. Tevfik’e ne babası söz geçirebiliyordu ne de anası. Çocuk tam bir özgürlük içinde başıboş geliyordu.”⁵⁰⁴ cümleleri bu olayın çocukluk yıllarından itibaren onun üzerindeki etkisini özetlemektedir.

Neyzen’in yaşamını derinden etkileyen iki olayın birincisi olan neyle tanışması, onda bir bağımlılığa; ikincisi olan vahşet görüntüsü ise tam bir sosyal sorumluluklarından kopuşa ve başıboşluğa neden olur. Giderek artan şekilde akli dengesi bozulur. Kedi ve köpeklerle, elbiselerle, çiçeklerle konuşmaya başlar. En çok zaman ayırdığı ve kendini en yakın hissettiği arkadaşları sokakta yaşayan evsiz insanlar, kediler, köpekler olur.

Neyzen Tevfik’in sanatçı kişiliği, sosyal çevresinden ayrı düşünülemez. İzmir’deyken, Hocası Cemal Efendi’yle katıldığı toplantılarda Şair Eşref, Abdülhalim Memduh gibi İzmir’in yazar, aydın ve düşünce adamlarından oluşan geniş bir çevre edinir. Neyzen Tevfik, İstanbul’a geldikten sonra Mevlevi ve Bektaşî dergâhlarında tanıştığı kişiler aracılığıyla dönemin önde gelen sanatçı, aydın ve devlet adamlarıyla, Mehmet Akif, Ahmet Rasim ve Hacı Arif Bey’le tanışır ve yakın dost olur. Dostları arasında, Sadrazam Talat Paşa gibi İttihatçıların önde gelenleri de vardır. Kendisine övgüler düzer ve devlet memurluğu önerirler. Özgürlüğünden olmamak için memurluğu kabul etmez. Yaşamı boyunca geçimini, katıldığı toplantılarda ney çalarak kazandığı parayla sağlar.

Babası tarafından 1900 yılında, 21 yaşındayken medrese eğitimi için gönderildiği İstanbul’da edindiği ilk arkadaşlarından biri, ölümüne kadar dost kalacağı Mehmet Akif’tir. Onun sayesinde Hersekli Ahmet Hikmet, İbnülemin Mahmut Kemal, Tevfik Fikret, Halit Ziya, Ahmet Rasim, Besteci Hacı Arif, Tamburi Cemil, Şeyh Vasfî, Ürgüplü

⁵⁰³ Age, s. 19.

⁵⁰⁴ Age, s. 19.

Mustafa Hayri, Yunus Nadi gibi İstanbul'un kalburüstü yazar ve şairleriyle tanışır ve geniş bir çevre edinir. Düzenli ve sürekli olmasa da dönemin belli başlı yazar ve aydınlarıyla kurduğu sıkı dostluklar onun yaşamına ve dünya görüşüne şekil verir. Katıldığı toplantılarda dönemin valisiyle, belediye başkanıyla hatta sadrazamıyla tanışır, ahbap olur. Fakat Mehmet Akif'in yeri farklıdır. O, hem en önemli öğretmeni hem de en yakın arkadaşlarından biridir.

İzmir'deki Mevlevi dergâhında yaşamının ilk yoğun eğitimini alır. Hasan Rüştü Hoca'dan Türkçe, Farsça ve Arapça dersleri alır. Buradaki ney hocası Cemal Efendi aracılığıyla genç yaşında tanıştığı Şair Eşref'ten de şiir konusunda ilham alır. Ney çalmasının yanı sıra Şair Eşref'ten etkilenecek söylemeye başladığı yergi şiirleri çok dikkat çeker. Giderek şiirlerindeki yerginin dozu artar. O günlerin yobazlarına, savaş çığırtkanlarına, ona göre kötü olan tüm kalburüstü insanlarına veryansın eder. Fakat coşku içinde söylediği bu şiirlerin çoğu ya sigara kâğıdına ya da bir kâğıt parçasına yazıldığı için unutulur gider. II. Meşrutiyet'in kısa zamanda onda ve arkadaşlarında yarattığı düş kırıklığına çoğu zaman küfürlü yergi şiirleriyle karşılık verir. Elden ele dolaşan '*Zafernamei Meşrutiyet*' şiiri oldukça ses getirir. Yöneticilerin tavırlarını "Aldıkça al, daldıkça dal, çaldıkça çal/ İstersen ver yüz arzuhal, ne sorgu var ne sual"⁵⁰⁵ gibi şiirlerle acımasızca eleştirir. Neyzen, dönemin yöneticileriyle ve yaşam koşullarıyla düştüğü çelişkilerden kurtulamayınca sık sık içkiye ve yergilere sığınır. Küfürlü konuşmaları ve argo sözcüklerin çok olduğu şiirleri sempatiden çok tepkiyle karşılanır. Huzurlu ve özgür yaşamayı başaramayınca akıl hastanelerinde çare arar. Bulamayınca da İstanbul'dan kaçır. Larnaka'da, Mısır'da, Ankara'da, Eskişehir'de aradığı mutluluğu bulamayınca yine İstanbul'a döner.

⁵⁰⁵ Topuz, s. 83.

Başıkişinin siyasi fikirleri hakkında bilgi veren bir cümlede, “Neyzen’in aklı yine Tanrı, dünya ve ahiret konularındaydı. Kafasındaki sorulara bir türlü çözüm bulamıyordu.”⁵⁰⁶ denilmektedir.

Karamsarlık bir yana Neyzen yine de dini sömürenlere, yobazlara, koyu softalara saldırmaktan hiç vazgeçmiyordu. (...) ölümünden üç ay önce de gazeteci Necdet Selçuker’e bu konuda, ‘Atatürk devrimleri sıkı tutulsaydı böyle olmazdı. Bir taassuptur gidiyor. Din cambazlarının ipini kesip ellerine vermek lazım. O yobazlar yok mu insanı kıştır kıştır keser.’ der.⁵⁰⁷

cümlelerinde onun din ve laiklik konusundaki görüşleri dile getirilmektedir.

Romanda, Neyzen Tefvik’in yaşadığı dönemin gelişmelerine de yer verilmektedir. Bu gelişmeler Neyzen’i otuzlu yaşlardan itibaren giderek daha sert bir muhalif yapar. Enver, Talat ve Cemal paşaların liderliğindeki İttihat ve Terakki hükümeti, giderek artan baskı uygulamalarıyla eski günleri aratmaktadır. Hükümet üyeleri, ülkeyi kendi çıkarları, hayalleri ve hırsları yüzünden Almanya’nın yanında savaşa sürüklerler. “I. Dünya Savaşı Almanya’nın yenilgisiyle sona ererken Osmanlı Devleti de çöker.”⁵⁰⁸ Ülke işgale uğrar ve yok olmanın eşiğine gelir. Neyzen, her türlü sıkıntıya rağmen hem işgalcilerle savaşan hem de içerideki hainlerle baş etmeye çalışan Mustafa Kemal’i, İstanbul’daki meyhanelerde ona kahramanlık şiirleri söyleyerek desteklemektedir. Neyzen, bu durumda yalnızca Mustafa Kemal ve Kuvayı Milliyeye güven duyar. Bir arkadaşına, “Bak, şimdi Anadolu’da yeni bir güneş doğuyor. Anafartalar kahramanı Mustafa Kemal Paşa Başarıdan başarıya koşuyor. Ben ona güveniyorum. Devleti o kurtaracak. Yaşasın Kemal Paşa!”⁵⁰⁹ diyen Neyzen, bu hayranlığını hep sürdürür. 1922 yılında Ankara’ya giden Neyzen, ağabeyi Şefik aracılığıyla gelişmeleri yakından izler. 1924’te düşman işgalinden kurtulmuş olan İstanbul’a döner. 1925’te Gazi’nin çağrısıyla Balıkesir’de görüşürler ve ona, artan

⁵⁰⁶ Age, s. 138.

⁵⁰⁷ Age, s. 217.

⁵⁰⁸ Age, s. 99.

⁵⁰⁹ Age, s. 103.

hayranlığıyla yeni övgü şiirleri yazar. Neyzen, anne ve babası ölünce bile ağlamazken, ilk olarak Atatürk'ün ardından ağlar. “*O Ölmedi!*” başlığıyla Atatürk’e bir ağıt yazar.

1900’lü yılların başlarında ilk kez plağa kaydı yapılır. Fakat kaydı sarhoşken yapıldığından iyi olmaz ve satılmaz. Sonraki yıllarda birkaç kez saz ve söz ekipleri ile birlikte plak da doldurur. Neyzen’in yaşamının en üretken dönemi Ekim 1920 ile Şubat 1921 arasında Haydarpaşa Tıp Fakültesinde geçirdiği dönemdir. Bu sürede hepsi yergi içerikli 28 şiir yazar. 1930’lu yılların sonunda zamanını çoğunlukla İstanbul Beyoğlu’ndaki meyhanelerde Orhan Veli, Asaf Halet, Cahit Irgat ve Fikret Mualla ile sohbet ederek geçirir. 1937’de Nâzım Hikmet’le tanışır ve onun yönettiği *Güneşe Doğru* adlı filmde oynar. Bu ilk filmidir. 1949’da *Vatan* gazetesi yazı işleri müdürü İhsan Ada’nın çabalarıyla ilk kitabı *Azabı Mukaddes* yayımlanır. Neyzen, 1951’de ikinci filmi *Onu Affetmem*’de rol alır.

Onun yaşamında aşkın ve kadınların yeri sınırlıdır. Abdülhamit’in baskıcı yönetiminden kurtulmak ve daha özgür bir ortamda yaşamak için 1902’de gittiği Mısır’da yirmili yaşlarında olduğu halde yaşam koşulları nedeniyle henüz bir sevgilisi olmayan Neyzen, bir çalgılı meyhanede tanıdığı şarkıcı kıza âşık olur. İlk aşkı olan 20’li yaşlardaki Lübnanlı şarkıcı Feride ile bir ay geceli gündüzlü aşk yaşar. Sonra Feride, saz takımıyla birlikte aniden Beyrut’a dönünce aşkları da sona erer. Neyzen, kendini terk eden Feride’yi anlayamaz ve kadınlara güvenini yitirir.

1908’de II. Meşrutiyet’in ilanıyla ülkeye gelen özgürlük onu çeker ve İstanbul’a gelir. 1910 yılının bahar aylarında bir arkadaşının evinde birkaç ailenin katıldığı dost meclisinde, 18 yaşındaki Cemile’ye âşık olur. Arkadaşlarının ve ailesinin karşı çıkmasına rağmen tutucu bir babanın kızı olan ikinci aşkı Cemile’yle 1910’da evlenir. Birkaç ay sonra kayınbabası Neyzen’in içki düşkünlüğü yüzünden onları ayırmak ister. Fakat üç

aylık gebe olan Cemile babasına direnir, gitmez. Neyzen de evlerine sık sık gelen kayınbabasından rahatsız olduğundan eve doğru dürüst uğramaz olur. Bir yıl sonra kızları Leman doğduktan bir süre sonra Cemile'yi babası zorla kendi evine götürür. Yalancı tanıklarla şeriye mahkemelerinde onları boşatır. Neyzen, babasını bırakıp kocasına koşmadığı için Cemile'yi affetmez ve kadınlara olan güveni kökünden yıkılır.

Yaşamının son yıllarında, mahallede gördüğü Canan adlı kıza uzaktan tutulur. Fakat bir türlü yaklaşılamaz. Son umutsuz aşkını da bir süre sonra görmez olur, unuttur ve meyhane köşelerinde teselli arar.

Romanda anlatılan Neyzen Tevfik'in yaşam biçimi, onun kişiliğini ele vermektedir. 1900'lü yılların başında artık boynunda rakı matarası ile gezen Tevfik'in umursamaz tavırları ve başıboş yaşam biçiminden rahatsız olan polis, bu yüzden defalarca jurnal edildikten sonra onu tutuklar ve sorgular. Yaşamı boyunca hiçbir hedefi olmayan Neyzen, zamanını başıboş dolaşmakla geçirir. Bazı günler rakıyla yetinmez, esrar da çeker. Buna rağmen bilincini nadiren yitirir.

Zeki, nüktedan ve hazırcevap bir kişi olan Neyzen Tevfik'in bu özelliğini yansıtan olaylardan biri şöyledir:

Bir gün Köprü'de karşılaştılar. Mazhar Osman sordu:

-Hayrola Tevfik, hani vazgeçmiştin? Nedir o elindeki şişe?

-Rakı ama hepsi benim değil. Çallı İbrahim'le buluşacağız. Şişenin yarısı onun.

-Öyleyse sen kendi payını dök bakalım.

-Dökemem, benim payım şişenin altında.⁵¹⁰

Neyzen Tevfik, yaşamı boyunca, gönlünün sesini dillendiren ney ve sorunlarından kaçmak için içtiği rakı dışında hiçbir şeyi önemsemekten yaşar. Hoşgörüyü, barışı ve huzuru bozanlar dışında hiç kimseye düşmanlık beslemez. Düşman bildiklerine en ağır küfürleri içeren sözlerini ve yergi şiirlerini çekinmeden ulu orta söyler. Parayı, malı,

⁵¹⁰ Age, s. 184.

mülkü, makamı ve mevkiyi hiç önemsemeden yaşar ve 1953'te yoksulluk içinde ölür.

2.16.4.2.2. Yardımcı Kişiler

Romanda, Neyzen Tevfik dışındaki kişilerin ayrıntılı olarak ele alınmadığı görülmektedir. Olayların gelişimini etkileyen ya da bu olaylardan önemli ölçüde etkilenen kişi olarak başkişi görülmektedir.

2.16.4.2.3. Diğer Kişiler

Neyzen Tevfik dışındaki kişilere ilişkiler çerçevesinde ya da olaylar içinde kısaca yer verildiği görülmekte, bazılarının ise sadece ismi geçmektedir. Bu kişilerin başlıcaları şunlardır:

Gazi Mustafa Kemal, babası Öğretmen Hasan Fehmi, annesi Emine, ağabeyi Şefik, Nurettin Efendi, hocası Neyzen Cemal Efendi, sevgilisi Feride, karısı Cemile, kızı Leman, sevgilisi Canan, Şair Eşref, Abdülhalim Memduh, Hasan Rüştü Hoca, Mehmet Akif, Hıdiv Abbas Hilmi Paşa'nın annesi Büyükhâtun, Başhekim Dr. Mazhar Osman, Dr. Fahrettin Kerim Gökay, Dr. Rahmi Duran, İhsan Ada, Hersekli Ahmet Hikmet, İbnülemin Mahmut Kemal, Tevfik Fikret, Halit Ziya, Ahmet Rasim, Besteci Hacı Arif, Tamburi Cemil, Şeyh Vasfi, Ürgüplü Mustafa Hayri, Yunus Nadi, Nâzım Hikmet.

2.16.4.3. Mekân

Anlatılan olayların büyük çoğunluğu İstanbul'da geçmektedir. Çünkü başkişi olan Neyzen Tevfik'in yaşamındaki olayların büyük bölümü orada geçmektedir. İstanbul'un dışında, doğduğu Bodrum, çocukluğunun bir bölümünün geçtiği Urla, babasının memleketi Bafra, Mevlevi dergâhına devam ettiği İzmir, Abdülhamit'in baskısından kaçmak için

gittiği Kahire, Kahire'ye giderken uğradığı Larnaka ve İskenderiye, ilk sevgilisi Feride'nin memleketi Beyrut adı geçen mekân adlarıdır.

Romanda mekân, olayların gelişimine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Mekân olarak geçen yerlerin hiçbiri, ayrıntılı betimlemeleri yapılan yerler değildir; olaylar anlatılırken adı geçen yerlerdir. Anlatıcı, dönemin olaylarını ve kişilerini ve özellikle de başkışiyi ön plana çıkarmak amacıyla olduğu için mekânı derinlemesine irdelemez.

2.16.4.4. Zaman

Anlatılan zaman dilimi, 1879 – 1953 arasındır. “Neyzen, 1879'da Bodrum'da doğdu.”⁵¹¹ cümlesiyle başlayan romanın zamanı, “28 Ocak (1953) Çarşamba günü, ...akşam 6.00'da yatağından doğrulmaya çalıştı, beceremedi. Başını kaldırarak, ‘Artık gidiyorum, elveda!’ diye mırıldandı. Sonra başı bir yana düştü. 74 yıllık yaşamını noktalamıştı.”⁵¹² cümlesinde belirtilen zamanla sonlanmakta, onun doğumundan ölümüne kadar geçen 74 yıllık süreyi kapsamaktadır. Bu sürede Neyzen Tevfik'in kişisel yaşamı çevresinde, o dönemde ülkede ve dünyada yaşanan önemli olaylardan ve başlıca gelişmelerden söz edilmekte, bu nedenle yer yer geriye dönüşler göze çarpmaktadır.

2.16.5. Tema

Tema, Neyzen Tevfik'tir. Romanda, 1879 yılında Bodrum'da doğan Neyzen Tevfik'in Bodrum'dan Urla'ya, oradan İzmir ve İstanbul'a gidişi, Mevlevi dergâhında başlayan eğitimi, neyiyle ve şiiriyle edindiği geniş sosyal çevresi, Abdülhamit döneminde bunalarak Mısır'a gidişi, yurda dönmesi, evsizlerle, berduşlarla, hırsızlarla arkadaşlıkları

⁵¹¹ Age, s. 14.

⁵¹² Age, s. 242.

gibi çeşitli olaylar ve bu olaylarda adı geçen kişiler anlatılmaktadır.⁵¹³

2.16.6. Anlatım

Romanda, *yazar anlatıcı ve ilahî (hâkim) bakış açısı* vardır. Yazar anlatıcı, yer yer müdahale ve yorumlar yapmakta, taraf olmaktadır. Anlatıcının ön plana çıkan yönü taraf oluşudur. O, olaylarda hep Neyzen’in tarafında yer alır. Romanın ilk sayfalarından birinde, “İstanbul artık Neyzen’e kâbus gibi geliyordu. Oysa nasıl sevmişti bu kenti.(...) Ama ciğeri beş para etmez hafiyeler, zaptiyeler, yalancılar, sahtekârlar, ahlaksızlar onu yaşamdan bezdiriyordu. Abdülhamit’in yarattığı baskıya karşı içinde duyduğu nefret onda bunalımlar yaratıyordu.”⁵¹⁴ cümleleriyle başlayan bölümde anlatıcının yorum yaptığı ve taraf tuttuğu, tavrını belli ettiği görülmektedir.

Romanda, ilahi bakış açısının yer aldığı görülmektedir. Buna örnek olan yerlerin birinde, “Kaçacaktı ama nereye? İlk aklına gelen yer Mısır oldu. Orada yalnızlık çekmeyeceğine ve neyi ile karnını doyuracağına inanıyordu. Polis takibinden kurtulmuş olacaktı.”⁵¹⁵ denilerek başkişinin iç dünyasıyla ilgili yorum yapıldığı görülmektedir.

Yazar, romanını oluştururken anılardan, tarihi olaylardan, gazetelerdeki haber ve köşe yazılarından, askeri raporlardan, şiirlerden, telgraf ve mektuplardan da yararlanmıştır. Bunlara örnek olarak 1921’de Irak’ta esir alınan İngiliz generali Townshend’le görüşen Mustafa Kemal’in onun ülkesine göndermesine izin verdiği askeri rapor verilebilir: “Türk milli ordusu güçlü ve etkindir. Ama İngiliz hükümeti bunu hâlâ kavrayabilmiş değildir. Yepyeni bir Türkiye doğmuştur. Türkleri Avrupa’nın ve Anadolu’nun dışına itmeye çalışmak çılgınlıktır.”⁵¹⁶

⁵¹³ Neyzen Tefik’le ilgili ayrıntılar “Kişiler” bölümünde verilmiştir.

⁵¹⁴ Age, s. 46.

⁵¹⁵ Age, s. 46.

⁵¹⁶ Age, s.129.

Romanda genel olarak kronolojik bir anlatım bulunmasına karşın yer yer tarihi olaylar ve kişiler hakkında bilgi vermek için geriye dönüş tekniğinin kullanıldığı görülmektedir. Bu bölümlerin birinde, 1928 yılında Neyzen Tevfik'in ikinci Mısır gezisi anlatılırken “Neyzen ile Akif'in dostlukları 1902 yılına dayanıyordu.”⁵¹⁷ diye başlayan “*Mehmet Akif’le*” başlıklı bölümde geriye dönüldüğü görülmektedir.

Romanda genel olarak öyküleyici anlatım kullanılmakla birlikte tarihi olaylar ve kişiler hakkında bilgi verilirken sık sık açıklayıcı anlatıma da başvurulduğu görülmektedir. “*1927’de Türkiye*”⁵¹⁸ başlıklı bölümde 150’likler olayı, Anayasa’dan “Türkiye devletinin dini İslam’dır.” ifadesinin çıkarılması, tekke ve zaviyelerin kapatılması gibi konularda açıklayıcı anlatım kullanılarak bilgi verilmekte, açıklamalar yapılmaktadır.

Kitaptaki kimi bölümlerin Neyzen Tevfik’le doğrudan ilgisi yoktur. Neyzen Tevfik’in yaşadığı önemin tarihi olaylarının anlatıldığı bu bölümlerin birinin başlığı “Milli Mücadele Yılları ve Atatürk Dönemi”⁵¹⁹ adını taşımaktadır.

En önemli kaygılarından biri anlaşılacak olan yazarın dil konusundaki tavrını gösteren birçok örnek bulunmaktadır. Bu bölümlerin birinde, “Neyzen devrimlerin coşkusuyla ‘Türk’e İkinci Öğüt’ başlıklı şiirini yazdı. Günümüzün diliyle şöyle diyordu şiirinde:”⁵²⁰ diyen yazar, şiiri günümüz Türkçesiyle ve nesir biçiminde vererek dil konusundaki tavrını belli etmektedir.

2.16.7. Genel Değerlendirme

Romanda, Neyzen Tevfik’in doğumundan ölümüne kadar geçen 1879 – 1953 yılları arasındaki 74 yıllık yaşamı çevresinde gelişen dönemin olayları anlatılmaktadır. Bu dönem

⁵¹⁷ Age, s. 155.

⁵¹⁸ Age, s. 140.

⁵¹⁹ Age, s. 126.

⁵²⁰ Age, s. 160.

romanın zamanını oluşturmaktadır. Anlatıcı, Neyzen Tevfik'in edebiyatçı kimliğine fazla değinmeden onun çocukluğunu, eğitimi, aşklarını, evliliğini, derbederliğini, arkadaşlıklarını ve o dönemde içeride ve dışarıda gelişen başlıca olayları anlatmaktadır.

Türk edebiyat tarihindeki az sayıda yergi sanatçısından biri olan Neyzen Tevfik'in yaşamıyla birlikte belirli bir dönemin ele alındığı eserde mekân, olayların ağırlıklı olarak yaşandığı İstanbul ve ayrıca çeşitli nedenlerle adı geçen Bafra, Bodrum, Urla, İzmir, Larnaka, İskenderiye, Kahire, Beyrut'tur.

Romandaki kişiler, başta Neyzen Tevfik olmak üzere, bir bütün olarak ele alınmamakta, iç dünyalarıyla tanıtılmamakta, olay içindeki rolleriyle öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak, *Çılgın ve Özgür* adlı biyografik romanda belirli bir döneme ait olaylar, bir kişinin yaşamından yola çıkılarak anlatılmaktadır. Romanda, küçük yaştan itibaren belli bir amaç için yaşamayan, gelecekle ilgili hiçbir plan yapmayan fakat ülkesini ve sıradan insanları çok seven, hayalperest bir insanın, gerçekten de çılgın ve özgür yaşamı roman türü dâhilinde, ancak kurmacanın zayıflığı, kişilerin tahlilindeki yüzeysellik başta olmak üzere çeşitli sebeplere bağlı olarak nitelikli bir roman örneği verilmeden anlatılmaktadır.

SONUÇ

Türk edebiyatının Tanzimat döneminde Batı edebiyatından aldığı bir tür olarak roman, bugüne kadar olan süreçte çeşitlilik kazanmış ve örneklenmiştir. Türk romanına katkı sağlayan isimlerden biri de Cumhuriyet dönemi Türk romanı içerisinde yer alan günümüz yazarlarından Hıfzı Topuz'dur. Hıfzı Topuz, 1998'de başladığı romancılık serüvenini 2015 itibarıyla 16 eserle sürdürmektedir.

Hıfzı Topuz'un romanlarının 10'u tarihi, 6'sı biyografiktir: *Onun Meyyale* (1998), *Paris'te Son Osmanlılar* (1999), *Hatice Sultan* (2000), *Gazi ve Fikriye* (2001), *Çamlıca'nın Üç Gülü* (2002), *Devrim Yılları* (2004), *Tavcan* (2005), *Özgürlüğe Kurşun* (2007), *Kara Çılgılık* (2008), *Abdülmecit* (2009) adlı eserleri tarihi romandır. *Taif'te Ölüm* (1999), *Başın Öne Eğilmesin* (2006), *Hava Kurşun Gibi Ağır* (2011), *Elbet Sabah Olacaktır* (2012), *Vatanı Sattık Bir Pula* (2013), *Çılgın ve Özgür* (2014) adlı eserleri ise biyografik romandır.

Tarihi romanlarında yakın tarihten belli bir dönemi ele alan yazar, *Meyyale* 'de 1857 yılından 1918 yılına kadar geçen sürede Osmanlı'da gerçekleşen kimi iç ve dış gelişmelere yer vermektedir. Romanın adı, yazarın anneannesinin annesi olan Meyyale adlı roman kişinin adından gelmektedir. Bu kişi, o yıllarda Rus saldırılarından kaçarak Osmanlı'ya sığınan bir Kafkas göçmeni ailenin kızıdır. *Paris'te Son Osmanlılar* adlı romanda, 1856-1929 yılları arasında gerçekleşen ve Osmanlı'nın gerileme, çöküş yıllarına denk gelen dönemde Mediha Sultan'dan ve özellikle ilk kocası Necip Bey ve ikinci kocası Damat Ferit Paşa'dan hareket edilerek Avrupa toplumlarının çağdaşlık düzeyi ile Osmanlı toplumunun geri kalmışlığının karşılaştırılması, Osmanlı yönetim sisteminin iç işleyişindeki kargaşa, padişahların tahta çıkışları ve tahttan indirilişleri, Birinci ve İkinci Meşrutiyet'in ilanı, ilk meclisin açılması, sonra kapatılması, Damat Ferit Paşa dönemindeki Mondros Mütarekesi ve Sevr Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin çeşitli

bölgelerinin Batılı devletler ve Rusya tarafından işgal edilmesi ve ülkenin fiilen parçalanması, Damat Ferit Paşa'nın Kuvayı Milliye'ye karşı tutumu gibi durumlar ve tarihi olaylar ele alınmaktadır. *Hatice Sultan* adlı romanda, 1768-1822 arasında Osmanlı saraylarındaki yaşam ağırlıklı olmak üzere, Hatice Sultan'ın sevgilisi Melling, ağabeyi III. Selim ve amcasının oğlu II. Mahmut'tan hareket edilerek o dönemin Osmanlı devlet yapısı ve yaşanan geri kalmışlığın nedenleri, III. Selim ve II. Mahmut'un Batılılaşma çabaları, Kabakçı Mustafa İsyanı ve Vakayı Hayriye olayı, Yeniçeri Ocağının kaldırılması gibi durumlar ele alınmaktadır. *Gazi ve Fikriye*, 1881–1924 arasında gerçekleşen tarihi olayları, özellikle Kurtuluş Savaşı'nı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemindeki gelişmeleri anlatmaktadır. *Çamlıca'nın Üç Gülü*, 1918–1923 arasında gerçekleşen İstanbul'un, ardından İzmir'in işgali, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet'in kuruluşu gibi tarihi olayları anlatmaktadır. *Devrim Yılları*'nda, 1913 yılından 1932 yılına kadar geçen 19 yıllık dönemdeki olaylar, özellikle Gazi Mustafa Kemal Atatürk dönemdeki çok partili yaşama geçiş denemeleri, kadın hakları, eğitim, din, kılık kıyafet, hukuk gibi çeşitli alanlarda yapılan çalışmalar hakkında tarihi bilgiler verilmektedir. *Tavcan*, Türkiye Cumhuriyeti'nin 1934–1946 yılları arasındaki dönemini anlatmaktadır. Bu dönemdeki kültür devrimi, özellikle Köy Enstitüleri anlatılmaktadır. *Özgürlüğe Kurşun*'da, 1909–1926 arasındaki gelişmeler, başta faili meçhul ve çoğunlukla da devlet görevlilerinin desteğiyle işlenen gazeteci cinayetleri, o dönemde gazetecilere uygulanan baskılar ve onların yaşamının ne denli tehdit altında olduğu, Osmanlı Sosyalist Fırkasının kuruluşu, Teşkilatı Mahsusanın kuruluşu, Çanakkale deniz ve kara zaferleri, Mondros Mütarekesi'nin imzalanması, vatanın işgali karşısında Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçerek Kurtuluş Savaşı'nı başlatması, gerici faaliyetleri bastırmak için İstiklâl Mahkemelerinin kurulması ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının Şeyh Said Ayaklanması ile ilişkisinden dolayı kapatılması, Gazi

Mustafa Kemal'e suikast girişimi suçlularının cezalandırılmaları gibi döneme ilişkin belli başlı gelişme ve olaylar romanda ayrıntılarıyla anlatılmaktadır. *Kara Çılgılık*'ta, 1957–1961 arasında Türkiye'deki DP iktidarının baskıcı uygulamaları ve Kara Afrika'daki özgürlük mücadeleleri anlatılmaktadır. *Abdülmecit* adlı romanda ise olaylar, 1839–1861 arasında geçmektedir. Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile başlayan dönemdeki tarihi gelişmeler ele alınmaktadır.

Burada dikkati çeken temel husus, *Kara Çılgılık* dışında Osmanlı Devleti ya da Türkiye Cumhuriyeti ile ilgili tarihi dönemlerin üzerinde durulmasıdır. *Kara Çılgılık* ise Kara Afrika'daki Gana, Senegal ve Kongo'nun değişik kentlerinde 1950'li ve 60'lı yılları içine alan dönemi irdelemektedir.

Okurlarını yakın tarihle ilgili bilgilendirmeyi amaçladığını söyleyen Hıfzı Topuz'un, tarihi romanlarında 18. yüzyılın ilk yarısından (1760'lardan) 20. yüzyılın ikinci yarısına (1960'lara) kadar olan dönemin ele alındığı görülmektedir. Bundan anlaşıldığı üzere, Hıfzı Topuz'un romanlarında yaklaşık iki yüz yıllık bir süreç ele alınmaktadır. Tarihi-biyografik ayrımını yaparken, dönemin mi kişinin mi ön plana çıkarıldığına dikkat edilmiştir. Çünkü *Meyyale*, *Hatice Sultan*, *Gazi ve Fikriye*, *Tavcan*, *Abdülmecit* gibi romanlar, adını romandaki kişilerden aldığı için biyografik romanı çağırırsa da bu romanlarda kişi, dönemi anlatmak için bir araç olarak kullanılmıştır. Bir başka ifadeyle bu romanlarda yazarın amacı belli bir tarihi dönemi vermektir.

Yazarın tarihi romanlar yazmasının temel nedeni yakın tarih içinde ortaya çıkan gelişmeleri tarih kitaplarından farklı olarak roman türü içinde ele almaktır. Nitekim kendisi de 1 Mayıs 2006 tarihli söyleşisinde:

Gençler okullarda tarih diye hep resmi tarih okudular. Birçok şey tarih kitabına geçmedi. Çoğu zaman da yanlış yansıtıldı. Resmi tarih savaş tarihiyle yetindi. İnsanları, toplumları tanıtmadılar. Resmi tarih cansız, zevksiz, gerçek dışı bir tarih oldu. Bugün tarihsel konulara eğilen yazarların başka bir sorumluluğu var. Tarihi bütün çıplaklığıyla, gerektiğinde

bütün çirkinliğiyle anlatmak ve sevdirmek. Ben okurlarımdan iyi tepkiler alıyorum. Bize tarihi sevdirdiyorsunuz, diyorlar.⁵²¹

demektedir.

Hıfzı Topuz'un biyografik romanlarına bakıldığında ise ilk dikkati çeken husus romanda anlatılan kişinin seçimidir. Topuz, kendi hayat görüşüne yakın bulduğu kişilerin yaşamını romanlaştırmaktadır. Bir başka ifadeyle Topuz'un biyografik romanlarda konu edindiği kişilerle bir gönül bağı olduğu söylenebilir. Mithat Paşa, Namık Kemal, Tevfik Fikret, Sabahattin Ali, Nâzım Hikmet, Neyzen Tevfik gibi isimlerin seçilme sebebi budur. Bununla birlikte, biyografik romanlarda kişilerin ön planda olmasının yanında dönemin de yer yer yansıtıldığı görülür.

Hıfzı Topuz'un tarihi ve biyografik romanlarının temel amacı bilgi vermektir. Yazar ya dönem ya da belli bir kişi hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Ancak bunu yaparken roman türünde olması gereken özelliklere çok da dikkat etmediği görülmektedir. Bu bağlamda eserlerdeki kurgunun nitelik açısından ileri düzeyde olmadığı görülür. Bunun sebebi, eserlerde kişi ve dönemle ilgili bilgilerin peşi sıra verilmesi ve bunun sonucunda eserlerin bir bilgi yığınının dönüşmesidir. Bu yönüyle Hıfzı Topuz'un romanları tarihi, ansiklopedik bilgiler vermenin ötesine geçememiştir. Hiç şüphesiz bir romanda bilginin olması son derece doğaldır. Ama Hıfzı Topuz bilgiyi verirken bir sanat eserinin yapması gerektiği gibi değil, tarihi kitabın, ansiklopedinin yapması gerektiği gibi vermiştir. Murat Belge'nin belirttiği gibi, "Sanatın verdiği bilgi, tarih ya da toplumbilim kitabının verdiği bilgiye benzemez; ansiklopedik değil yaşantısaldır (experiential). Duygunun içinde erimiş olarak iletilir. Sanatın bize öğrettikleri, bilgi hazinemizi değil, yaşantımızı zenginleştirir. İnsanlar üzerine, hayat üzerine, başka hiçbir şeyden edinemeyeceğimiz bilgiler ediniriz,

⁵²¹ www.yenişafak.com. adresinden 6 Şubat 2014'te alınmıştır.

hayat karşısında daha bir olgunlaşırız.”⁵²² Oysa Hıfzı Topuz, bunu gerçekleştirememiştir. O, okuyucuya genelde tarih kitabında bulabileceği bilgileri aktarmaktadır.

Romanlarındaki kişiler, istisnalar olmakla birlikte, tümü gerçek hayatta karşılığı olan kişilerdir. Bunun sebebi romanların tarihi ve biyografik olmasıdır. Bununla birlikte bu romanlarda bireyin anlatılmadığı görülür. Yazar, ister tarihi ister biyografik roman olsun, genellikle bir kişi ekseninde anlatısını sunmaktadır. Ancak anlatıcı, anlattığı bu kişiyi derinlemesine ele almamakta, fiziksel ve ruhsal portresine ayrıntılı yer vermemektedir. Kişileri yaşadıkları dönemde içinde bulundukları olaylar içerisinde vermekte, yüzeysel bir şekilde anlatmaktadır. Zaten onun da bireyi anlatmak gibi bir kaygısı yoktur. Örneğin, *Abdülmecit* adlı romanda, romana adını veren kişinin dahi ruhsal ve fiziksel portresine rastlanmazken, romanda dönemin anlatıldığı görülmektedir. Bir başka örnek olan *Taif'te Ölüm*'de başkişi olan Mithat Paşa'nın başından geçen birçok olay anlatılırken bu olayların onun iç dünyasındaki yansımalarına çok fazla yer verilmediği görülmektedir.

Yardımcı kişiler, başkişi(ler) ve olaylarla bağlantıları kadar eserlerde yer almakta, yüzeysel olarak sunulmaktadır. Örneğin, *Kara Çılgılık* adlı romanın başkişisi olan Vedat Sonçağ'ın sevgilileri Kumru, Luisa ve Yasmine romandaki birçok olayda etkili olmalarına karşın kişisel özelliklerinin belirginleştirilmediği görülmektedir. *Vatanı Sattık Bir Pula* adlı romanda başkişi Namık Kemal'in dedesi (annesinin babası) Abdüllatif Paşa ve İbrahim Şinasi onun yetişmesine büyük katkı sağlamış olmalarına karşın onların da ruhsal ve fiziksel portrelerine rastlanmamaktadır. Diğer kişiler ise olaylara bağlı olarak adı geçen kişi olmanın ötesine geçememektedir.

Kişilerin bu özellikleri, modern romanın bireyi anlatma esasına uymamaktadır. Romanlarda acı çeken, karamsarlığa düşen, sevinen vb. bütün özellikleriyle irdelenen

⁵²² Belge, *Edebiyat Üstüne Yazılar*, İletişim Yayınları, 4.b., 2012, İstanbul, s.179

bireyler yerine belli bir tarihi dönemde yaşamış, belli olayların içinde yer almış kişiler anlatılmaktadır. Hıfzı Topuz'un romanlarında ele alınan kişilerin gerçek yaşamına bağlı kalınmış, onların yaşadıkları bireyselliklerine girilmeden anlatılmıştır. Bu yönüyle Topuz'un romanlarında, söz konusu edilen kişilerin gerçek yaşamını bulmak mümkündür. Yazarın amacı da budur. Ancak kişilerin bireyselliklerinin, iç dünyalarının ele alınmaması roman sanatı açısından bir kusur olarak değerlendirilebilir.

Romanlara mekân açısından bakıldığında, olay gelişimine bağlı olarak yurt içi ve yurt dışı çeşitli mekânların varlığı söz konusudur. Örneğin, *Tavcan* adlı romanda İstanbul, Burdur, Eskişehir, İzmir, Trabzon, Kars, Malatya, Isparta, Samsun, Hiroşima, Nagazaki gibi yer adları mekân olarak belirtilmektedir. Bu yerler, olaylar anlatılırken adı geçen ya da kişilerin doğdukları, görev için gittikleri yerlerdir. Bu yerlerin hiçbiri, ayrıntılı betimlemeleri yapılan yerler değildir. *Çılgın ve Özgür* adlı romanda İstanbul, Bodrum, Urla, Bafra, İzmir, Kahire, Larnaka, İskenderiye ve Beyrut adı geçen mekânlardır. Bu mekânların da olayların gelişimine bağlı olarak ortaya çıkan ve adı geçen yerler olduğu görülmektedir. Romanlarda, olay anlatımları ön planda tutulduğundan, kişilerin ruhsal ve fiziksel portreleri gibi, mekân tasvirleri de geri plana itilmektedir. Ayrıntılı çevre tasvirlerine rastlanmayan romanlarda kişilerle mekân arasında bağ kurulmamakta, hemen hemen bütün mekânlardan sadece olayların geçtiği yerlerin adı olarak söz edilmektedir. Bunların tek istisnası *Çamlıca'nın Üç Gülü* adlı romandır. Buradaki Hulusi Bey'in köşkü ile kendisi arasında mekân-insan ilişkisi kurulmaktadır.

Zaman, Hıfzı Topuz'un romanlarında belirgin bir şekilde verilmektedir. İster tarihi ister biyografik roman olsun, genellikle sınırları çizilmiş belirli bir zaman diliminin ele alındığı eserlerde belirlenmiş olan bu dönem içindeki olaylara ve kişilere yer verilir. Tarihi romanlarda, yukarıda belirtilen belirli olayların yer aldığı dönemler anlatılır. Biyografik

romanlarda ise, genellikle gerçek hayattaki bir kişinin doğum ve ölüm tarihleri arasındaki süre romanların zamanını oluşturmaktadır. *Taif'te Ölüm* adlı romanda zaman, 1858-1884 yılları arasındaki dönemdir. *Başın Öne Eğilmesin*'de 1907-1948 arasındır. *Hava Kurşun Gibi Ağır*'da 1920-1963 arasındır. *Elbet Sabah Olacaktır*'da 1822-1915 arasındır. *Vatanı Sattık Bir Pula*'da zaman, 1840-1888 arasındır. *Çılgın ve Özgür*'de ise zaman, 1879-1953 arası dönemdir.

Görüldüğü üzere, ister tarihi ister biyografik olsun, Hıfzı Topuz'un romanlarında zaman, anlatılanların yaşandığı anı aktarabilmek için net bir şekilde verilmiştir. Bunun dışında şunu da belirtmek gerekir ki zaman kurgusu romanların çoğunda kronolojik ilerlemekle birlikte *Taif'te Ölüm*, *Paris'te Son Osmanlılar*, *Hatice Sultan* ve *Başın Öne Eğilmesin* adlı romanlarda son başta verilmekte daha sonra başa dönülerek o sona kadarki gelişmeler aktarılmaktadır.

Hıfzı Topuz'un tüm romanlarında genel olarak yazar anlatıcı ve ilahi bakış açısı bulunmaktadır. Bu romanlarda yazar anlatıcının, okuyucu önünde didaktik yaklaşım sergilemesi, taraflı, varlığını hissettiren tavır içinde olması anlatım tekniği açısından bir kusur oluşturmaktadır. Gürsel AYTAÇ, "Edebiyat biliminde 'nesnel anlatım' terimiyle adlandırılan anlatım tutumu, romanda karşıt görüşleri, kişileri eşit yoğunlukta işlemek şeklinde gerçekleşir. Nesnel anlatım tutumu, yazarın figürlerine karşı yansızlığını koruyabildiğini göstermekle onların görüşlerine nüfuz edebilme gücünü, başka deyişle romancılık gücünü kanıtlar."⁵²³ demektedir. Oysa Topuz'un romanlarında yazar anlatıcı, bazen olaylara müdahale edip gelişmeleri değerlendirirken bazen de kişiler aracılığıyla fikirlerini ifade etmekten geri durmamaktadır. Bunun nedeninin okuyucuyu bilgilendirmekten çok yönlendirmek olduğu düşünülmelidir. Yazar, bu konuyla ilgili

⁵²³ Aytaç, *Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler*, Doğu Batı Yayınları, 3.b., 2012, Ankara, s.465.

olarak, başkişilerin sözlerine ve düşüncelerine müdahale etmediğini, ancak romanlarda ikinci derecede kişiler yaratarak bu düşünce ve sözlerin ortaya çıkmasını sağladığını belirtmektedir.⁵²⁴

Hıfzı Topuz, eserlerinde ele aldığı dönem ya da kişilerle ilgili tarihi bilgilerin yanı sıra fotoğraf, mektup, telgraf, anı gibi belgelere yer verir. Anlatının gerçekliğini ispatlamak isteğinden dolayı bu yola başvuran Topuz'un birçok eserinde kaynakça da verilerek anlatılanlar delillendirme yoluna gidilir. Örneğin, *Devrim Yılları* adlı romanın üç ayrı bölümünde dönemle ilgili verilen 43 adet çeşitli fotoğrafın altında bunlarla ilgili bilgiler de yer alır. Aynı romanda, 7 Haziran 1920'de kurulan TKP başkanı Mustafa Suphi ile Meclis Başkanı Mustafa Kemal Paşa arasındaki mektuplar da bulunur. Diğer romanların da hemen hemen tamamında benzer bir durum söz konusudur.

Hıfzı Topuz'un romanları dil ve üslup bakımından değerlendirildiğinde, romanlarda genel olarak öyküleyici anlatımın kullanıldığı ve buna bağlı olarak diyaloglara yer verildiği görülmektedir. Bilgi verilirken yer yer açıklayıcı anlatımdan da yararlanır. Betimlemelere çok az yer verilir.

Hıfzı Topuz'un eserlerindeki önemli özelliklerden biri de anlaşılma kaygısıdır. Yazar, romanlarında kullandığı dil konusundaki tavrını 9 Ağustos 2006 tarihindeki söyleşisinde şöyle açıklar: “Ben bütün romanlarımda tarihi herkesin anlayacağı sade ve sürükleyici bir dille yazmaya çalışıyorum.”⁵²⁵ Eserlerinde gençlerin anlamayacağı sözcükleri kullanmaktan kaçınan yazar, metinde geçen mektup ve şiirleri çoğu zaman günümüz Türkçesine çevirmekte, böylece anlaşılmayı sağlarken metinler orijinalliğini yitirdiği için, dil ve anlatımda duyarlılık olmasına karşın üslubun kuruluşu ve anlatımın tekdüzeliği dikkat çekmektedir.

⁵²⁴ Sarıkaya, *Hıfzı Topuz'la Görüşme*, İstanbul, 26 Ocak 2015.

⁵²⁵ www.sanathaber.net adresinden 6 Ocak 2015'te alınmıştır.

Sonuç olarak, Hıfzı Topuz'un eserleri, roman sanatı açısından değerlendirildiğinde, bu eserlerin kurgu, olay örgüsü, kişiler vb. açılardan kusurları barındırdığı söylenebilir. Topuz, bu kusurları içeren romanlarında belli tarihi dönem ve şahsiyetleri günümüze taşıyarak okurlarının tarih bilgisi kazanmasına vesile olmaya çalışmaktadır.

KAYNAKÇA

- Apaydın, M. (2001) Biyografik romanlar ve Türk edebiyatında biyografik romanın gelişimi üzerine bazı gözlemler, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/165-176. 15 Kasım 2014 tarihinde <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/cusosbil/article/view> adresinden alınmıştır.
- Aktaş, Ş. (2000), *Roman sanatı ve roman incelemesine giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Akyüz, K. (1984), *Modern Türk edebiyatının ana çizgileri*. Ankara: Mas Matbaacılık.
- Aşçı, B. (2009, 22 Ağustos). Modern Türk'ün imkânsız tarifi. www.gazetevatan.com.tr
- Ayral, C. (2002, 24 Aralık). Çamlıca'nın üç gülü. <http://www.sanathaber.net>
- Aytaç, G. (2012), *Çağdaş Türk romanı üzerine incelemeler*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Belge, M. (2012), *Edebiyat üstüne yazılar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ciravoğlu, Ö. (2013), *Ardından yıllar geçti*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dino, G. (2008), *Türk romanının doğuşu*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Dirican, G. (1999, 2 Mart). *Yine Osmanlı bu kez Mithat Paşa*. www.milliyet.com.tr
- Durbaş, R. (1998, Haziran 9) Tarih romana sığmıyor, *Yeni Yüzyıl*, ss. 6.
- Kabaklı, A. (1983). *Türk edebiyatı*. İstanbul: Türk Edebiyatı Yayınları.
- Kalyoncu, C.A. (2000, Aralık). Şeyh edebalı'nın torunu. 7 Kasım 2014 tarihinde www.aksiyon.com.tr adresinden alınmıştır.
- Kaplan, M. (1985). *Türk edebiyatı üzerine araştırmalar-3, tip tahlilleri*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kavcar, C. (1982). *Edebiyat ve eğitim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Korkmaz, R. (Ed.). (2004). *Yeni Türk edebiyatı el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.

- Kongar, E. (2009). *Hıfzı Topuz ve Abdülmecit*. 23 Ekim 2014 tarihinde www.aksiyon.com.tr adresinden alınmıştır.
- Solok, C.K. (1985) *Örnekle Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kurtcebe, İ. (2005). *Bilim dışı tarihçilik: popüler tarihçilik*. V. Türk Kültürü Kongresi (17-21 Aralık 2002) Bildirileri, Cilt III. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Moran, B. (2012). *Türk romanına eleştirel bir bakış-I*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moran, B. (2012). *Türk romanına eleştirel bir bakış-3*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moran, B. (2012). *Edebiyat kuramları ve eleştiri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Apaydın, M. (2007) *Biyografiyle tarihin sınırlarında Hıfzı Topuz'un romanları*. II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni (10-12 Nisan 2006), Bildiriler, 437-447, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Özdemir, Ö. (2013). *Hıfzı Topuz ve Öner Ciravoğlu ile söyleşi*, www.blogger.com/profile adresinden 20 Mart 2013 tarihinde alınmıştır.
- Pulur, H. (2007, Ocak 18). *Olaylar ve insanlar*. www.milliyet.com.tr
- Parla, J. (2013). *Don Kişot'tan bugüne roman*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sazyek, H. (2013). *Roman terimleri sözlüğü*. Ankara: Hece Yayınları.
- Şaylan, G. (2009). *Postmodernizm*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Taştan, Z. (2003). *Hıfzı Topuz'un romanlarında kişilerle ilgili bazı tutarsızlıklar*. *Türkoloji Dergisi*, 16,130-131.
- Tekin, M. (2012). *Roman sanatı-romanın unsurları-1*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Topuz, H. İstanbul (Kişisel görüşme, 26 Ocak 2015).
- Topuz, H. (2013). *Abdülmecit*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Topuz, H. (2013). *Başın öne eğilmesin*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Topuz, H. (2005). *Elveda afrika hoşça kal Paris*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Topuz, H. (2000). *Eski dostlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Topuz, H. (2011). *Hatice sultan*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Topuz, H. (2002). Hıfzı Topuz'un romanlarında tarih. *Toplumsal Tarih*, 108, 66-69.
- Topuz, H. (2011). *Gazi ve Fikriye*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Topuz, H. (2013). *Çamlıca'nın üç gülü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Topuz, H. (2011). *Devrim yılları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Topuz, H. (2005). *Tavcan*, Remzi Kitabevi. İstanbul: İstanbul.
- Topuz, H. (2013). *Başın öne eğilmesin*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Topuz, H. (2007). *Özgürlüğe kurşun*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Topuz, H. (2013). *Kara çılgılık*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 3. b., İstanbul, 2013.
- Topuz, H. (2013). *Hava kurşun gibi ağır*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Topuz, H. (2013). *Elbet sabah olacaktır*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Topuz, H. (2013). *Vatanı sattık bir pula*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Topuz, H. (2014). *Çılgın ve özgür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Topuz, H. (2012). *Meyyale*. İstanbul: Remzi Kitabevi, İstanbul, 2012.
- Topuz, H. (2010). *Nişantaşı anıları*. İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Topuz, H. (2012). *Paris'te son osmanlılar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Topuz, H. (2012). *Taif'te ölüm*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Türkeş, A.Ö. (2013). Romana yazılan tarih. 22 Kasım 2014 tarihinde www.notosoloji.com.tr adresinden alınmıştır.
- Uludağ, S. (2002, 10 Kasım). *Tarihe yazılmış bir roman*. www.radikal.com.tr
- Ünlüevcek, T. (2002, 14 Aralık). *Çamlıca'nın üç gülü*. 20 Kasım 2014 tarihinde www.odtumd.org.tr/bulten/114/kultur_sanat.pdf adresinden alınmıştır.

Üstündağ, E. (2007, 20 Ekim). *Öldürülen gazeteciler: insanlık tarihinde kalan izler*. 9 Ekim 2014 tarihinde <http://bianet.org> adresinden alınmıştır.

EKLER: HIFZI TOPUZ'LA GÖRÜŞME METNİ VE FOTOĞRAF

Hasan SARIKAYA-- Sayın Hocam, öncelikle bu nazik karşılamanız için çok teşekkür ederim. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisans öğrencisiyim. Sizin romanlarınızın Türk romancılığı içindeki yerini belirlemeye çalışıyorum. Aynı zamanda MEB'de 26 yıllık Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeniyim. Yazdıklarınızdan çok şey öğrendim. Özellikle Tanzimat dönemiyle ilgili, yakın tarihle ilgili bilgileri öğrencilerimize aktarırken sizin yazdıklarınızdan çokça yararlandığımı belirtir, size teşekkür ederim. Kitaplarınızı hem lise ve üniversite çağındaki öğrencilerime hem de özellikle tarih ve edebiyat öğretmeni arkadaşlarıma öneriyorum.

Şimdi sorularıma geçmek istiyorum müsaadenizle.

Hıfzı TOPUZ-- Siz geçmeden hemen şunu söyleyeyim. Sizi tanıdığımı çok memnunum. Telefonda üç beş kere konuştuk ama yüz yüze gelmek başka. Sizi görünce ben bir meslektaş, arkadaş, kırk yıllık dost gibi karşıladım yani öyle hissediyorum. Böyle, insana bir rahatlık veriyorsunuz. Aydın bir edebiyat öğretmenisiniz, belli oluyor. Yani insana huzur veren bir görünüşünüz var. Şu beş dakika içerisinde konuştuklarımızdan da sizin geniş bir kültür sahibi olduğunuzu anlıyorum, bu da çok hoşuma gidiyor. Onun için ben bunu bir sohbet, bir dost sohbeti olarak kabul ediyorum. Onun için rahat rahat konuşacağız.

HS--Çok teşekkür ederim, çok nazıksınız.

HT--Çok mutlu oldum. Beni çok abarttınız yani ben çok onur duydum ama ben bunlara layık değilim. Kendimi o kadar yukarılarda görmüyorum, kendimi sıradan bir yazar, sıradan bir gazeteci olarak görüyorum. Hiçbir iddiam yok, çok teşekkür ederim.

HS-- 1. Aile kökeniniz ve aile kökeninizin size katkılarından söz edebilir misiniz?

HT-- Teşekkür ederim, öncelikle şunu söyleyeyim: Ben aile olarak İstanbulluyum, Nişantaşı'nda doğdum, hep bu taraflarda büyüdüm. Yazları Kartal'a gidiyorduk falan. Ailemde Atatürk'ün sofrasında bulunan insanlar; dayılarım, eniştelерim vardı. İbrahim Süreyya Yiğit bir eniştemdi ve Atatürk'ün ta Trablus'tan, Çanakkale'den arkadaşıydı. Ölümüne kadar milletvekili idi. Oğlu Nüyan benim kuzenim, gazetecilikten, gazeteci olarak yetişti. Sonra başka bir eniştem Vasfi Raşit Sevik idi, profesördü, o da devrim profesörü idi. Sonra Doktor Fikret Bey vardı, o da dayımdı, Atatürk'ün doktoruydu. Atatürk'ün sofrasında bulunan bir insandı. Atatürk'ün çevresinden çok muntazam haberler alıyorduk küçükken. Haber derken, onlar anlatırdı biz de ağızlarına bakıyorduk. Babam Milli mücadelede Atatürk'le beraber çalışmıştı. Babamı öldürmeye kalkmışlardı. Babamın evini Yunan çeteleri basmıştı, bir çarpışma olmuş ve babam çete reisini öldürmüştü, tesadüfen kurtulmuştu falan. Babamla Atatürk arasında telgraflar var. Ben onları saklıyorum hala. “Zafer”, takma adıydı babamın. Milli mücadeleye Karakol Cemiyetinde katılmış. İşte bunlar benim ailem ama benim yetişmemde etkisi olan asıl bunların etkisi ve Atatürk'ün çevresi, oralardan muntazam haber almam, o yerlerde büyümüş olmam. Sonra ailemin hepsi ilerici, Batılıydı. Annem daha ben okuma yazma bilmezken bana Tefvik Fikret'in şiirlerini okurdu. Ben o zaman bile Fikret'in şiirlerini ezbere bilirdim. Ama tabii ki bazı şiirlerini, çocuk şiirlerini, Şermin'deki şiirlerini falan. Annemin odasında Fikret'in resmi vardı ve ölünceye kadar da o resim odasında asılı idi, hala bende durur. Annem Atatürkçüydü, onun annesi anneannem yani daha böyle aristokrattı diyebilirim. Meyyale diye bir romanım var benim, Meyyale Hanımın kızıdır benim anneannem. Onlar da sarayda falan yetişmişlerdi ve okula gitmeden matmazellerle fana Fransızca öğrenmişti, Fransızca romanlar okurdu. Ve anneannemin benim üzerimde çok etkisi oldu. Benim mutlaka Fransızca öğrenmemi, okumamı, yazar olmamı, aydın olmamı isterdi. Yani ticaret

falan maazallah nefret ederdi öyle şeylerden. Hakikaten onun istediği yolda geliştirdim. Beni kendi üç aylıklarıyla Galatasaray'da iki sene okuttu, sonra da yatısız, ücretsiz gündüzlü öğrenci oldum ama okuldaki velim hep anneannem idi, okula o gelirdi, öğretmenlerle hep o konuşurdu. Yani büyük etkisi oldu anneannemin. Ailemin hepsi Atatürkçüydü, Atatürk'ü biz kendi ailemizden gibi görürdük çocukluğumuzda. Ve devrimlerin bir gün sarsılabileceği aklımızın ucundan geçmezdi. O zaman Galatasaraydaki sınıf arkadaşlarımdan yedisinin babası milletvekiliydi, Atatürk'ün arkadaşlarıydı.

Gelelim aileye, ailemde çok aydın bir ortamda yetiştim, anneannem benim kitaplarımı görse çok mutlu olurdu herhalde. Onun çok etkisi oldu yaşamımda, babam o kadar çok uğraşmazdı, onun pek umurunda değildim, ben dördüncü çocuktum zaten, ayakaltında dolaşıyordum artık abilerim vardı. Ama ben biraz da kendi kendimi yetiştirdim galiba hiç şımarık, arsız çocuk olmadım. Hiç anlatılmadı bana yani, hep aklı başında bir çocuk olarak büyüdüm.

Ve Galatasaray'a gelelim. İlkokul öğretmenlerimi saymazsam, altıncı sınıfta yani orta birde Türkçeye Esat Mahmut Karakurt geldi. Çok şey öğrendim ondan. Sonraki yıllarda arkadaş olduk onunla. Bize Türkçe grameri o öğretti. Çok sevdiğimiz bir hocaydı, iyi bir Türkçe hocasıydı. Ve sonra da arkadaş olduk büyüdükten sonra ben gazeteci oldum, o da çok sevdiğim bir dostum oldu. Ondan sonraki senelerde Halit Fahri Ozansoy oldu. O da şairdi ama ondan bir şeyler öğrendiğimizi söyleyemem. Ama vaktiyle Baykuş diye bir oyun yazmıştı. Ertuğrul Muhsin oynamıştı vaktiyle, sınıfta onu bir senede birkaç defa anlattırırdık

HS-- 2. Özellikle çocukluk ve gençlik yıllarınızda kişiliğinizin, dünyaya bakışınızın oluşmasında aileniz dışındaki etkenlerin başlıcaları nelerdir?

HT—Galatasaray ve aileyle ilgiliydi büyük ölçüde. Ailede yobaz kimseler yoktu, inançları vardı ama dini hiçbir zaman suistimal etmediler, bizi hiçbir zaman zorlamadılar. Ben ve abilerim de onlara bakarak bir şeyler öğrendik. Beni abilerim de çok etkiledi, benden üç sene beş sene büyük oldukları için onlardan da çok şeyler öğrendim. Sınıfımda, kardeş sahibi olduğum için onlardan öğrendiklerim dolayısıyla daha ileri düşünceliydim.

HS-- 3. Çok yönlü, üretken bir aydınısınız. Kendinizi gazeteci mi, iletişim uzmanı mı yoksa roman yazarı olarak mı görüyorsunuz?

HT—Çok güzel bir soru. Şöyle diyeyim, ben kendimi yıllar boyu gazeteci saydım hala kendime gazeteci yazar diyorum. Gazetecilikten kurtulamadım, gazetecilikten kurtulmak istemediğim için. Gazeteciliğe 1947 de başladım. Altmış yetmiş sene oluyor nerdeyse. Ve gazetecilikten ayrıldığım birkaç senelik işsizlik dönemimde de Vatan’a röportajlar yazıyordum zaman zaman. Daha sonra Paris’e gittim, doktora yapmaya başladım. Strazburg’a gittim. UNESCO’da münhal olduğunu öğrendim, hiç umudum yoktu ama seksen adayın arasından ben kazandım. Sonraları Paris’ten, Avrupa’dan muntazam şekilde gazetelere röportajlar gönderdim. Her hafta en az beş yazı gönderirdim. Birkaç röportaj ödülü de aldım. Kendimi hep gazeteci saydım.

HS-- 4. Sizi yazı yazmaya, özellikle roman yazmaya yönelten etkenler nelerdir?

HT— Ben gazetecilikten geldim. Roman yazmayı düşünmüyordum. Çünkü roman yazar çok arkadaşım vardı. Necati Cumalı, Orhan Kemal, Çetin Altan, Melih Cevdet falan yakın arkadaşlarımdı. Onlar bu alanda uzmandı. Ben kendimi onlarla boy ölçüşecek düzeyde asla görmüyordum. Ama yıllar geçti aradan, bazı şeyler anlatıyorum çevremdekilere. Bunları roman olarak yazsana dediler. İşte Meyyale böyle çıktı ortaya. Ben düşünmüyorum dedim. Emre Kongar, ben bunları Remzi Kitabevinde bastırırım, dedi. O götürdü bastırdı Remzi’de. O zaman dört baskı yapar dediler. 35. baskı oldu, hala okunuyor. Şimdi

gölüşüyoruz. Ondan sonra baktım ki tutuyor. Ben kendimi romana verdim. Ben romanda bir şey öğretmeliyim. Bir fonksiyonu olmalı. Ben gönül eğlendirmek için, hoşça vakit geçirtmek için roman yazmıyorum. Mutlaka sosyal, kültürel bir yararı olmalı. İnsanlar bir şey almalı. Benim bir mesajım olmalı. O mesajım olmazsa romanın kıymeti yok.

HS --5. Sanırım son yıllarda daha çok romana yoğunlaştınız. Roman dışında başka türlerde yapıt vermeyi sürdürüyor musunuz?

HT—Biyografi dediniz, ben pek de biyografi yazmıyorum. O sıkıcı bir şey, ben ondan seçmeler yapıyorum ve ondan sonra bazı kurmaca kişiler yaratıyorum, işte ben buna roman diyorum. Kendim romana girmeden soracağım soruları karakterlerle soruyorum. Ama bunlarda bir kişi bir şey söylediye kesinlikle söylemiştir. Belgelerde geçer bu konuşmalar. Gerçek insanların üzerinde bu kurmacayı fazla kullanmam, onlara büyük saygım var. Ama fiksiyonun yani kurgunun yeri azdır. Asıl kahramanların karşısına çıkardığım ikincil kahramanlar kurgudur. Ama gerçek kişilerde kurmaca yapmam. Ne söyledilerse onu yazarım. Mesela Nazım'da yok. Namık Kemal'de yok. Bunlar bir şey söylüyorsa gerçekten söylemiştir. Nerede söylemiştir? Belgesi vardır. Anılarda vardır. Bu gerçek insanlara çok dikkat ederim. Onlara çok büyük saygım var. Ama oradaki bilmem ne efendinin konuşmaları benim düşüncelerimdir. Fiksiyon bu uydurma kişilerde vardır. Yani roman diyorum ama aslında böyle bir biyografi havası içinde. Son kitabım Fikret Mualla, daha değişik. Ben ona geniş röportaj diyorum. Benim uzun yıllar dostumdu Mualla. Onun içinde uydurma bir şey yok. Bazı kişileri yok etmişimdir, bazı müstehcen şeyleri çıkarmışım, o kadar.

HS --6. Romanlarınızda kullandığınız dil, zaman, kişi ve mekân betimlemeleri konusundaki görüşlerinizi öğrenebilir miyim?

HT—Dil konusunda, öncelikle Türkçeciyim ama okuyucunun anlayamayacağı sözcükleri kullanmaktan çekinirim. Farsça, Arapça sözcükleri kullanmıyorum. Bir de tutmamış sözcükleri kullanmıyorum. Genç kuşağı; liselileri, üniversitelileri ve öğretmenleri ölçü alıyorum. Gittiğim söyleşilerde para teklif edilirse reddederim katiyen, bu işi zevk için, düşüncelerimi yaymak için yapıyorum. Benim ele aldığım zaman bellidir. 3. Selim'den başladım. İşte Meyyale'nin dönemi var. Mithat Paşa'nın dönemi var. Nazım'da, Sabahattin'de, Atatürk döneminde çoğu zaten tanıdığım insanlardı. Fikret Mualla'da hepsi tanıdığım insanlardı.

HS --7. Romanlarınızda olayın akışına, kahramanların aralarındaki ilişkilere müdahale eden bir anlatıcı görülüyor. Bu bilinçli bir tavır mıdır?

HT—O, benim elbette, bazı yerleri yönlendiriyorum, kendime göre bir seçim yapıyorum. Seçmeler yapıyorum sonuçta. Bazı ikincil kişiler yaratıyorum. Bunlar bazen gerçek, bazen de esinlenilerek yaratılıyorlar. Ama kahramanlar olduğu gibi kalıyor.

HS --8. Romanlarınızı biçim, içerik ve tür bakımından nasıl adlandırıyorsunuz? Bu konuda seçici bir tavrınız var mı?

HT—Biyografi diyor okuyanlar, onu ben de kabul ediyorum. Kurgunun çok az olduğu biyografik roman. Bir kişiyi ele almıyorum, sadece onun çevresini, koşulları, o dönemde olan olaylarıyla birlikte o çevre içinde yaşıyorum insanı. Kişileri seçerken de tabi seçici davranıyorum. İlerici bir insan olmasını her zaman tercih ediyorum. Yazdığım kişileri kuru bir kişi olarak tek başına ele alamam tabi. Dönem romanı olacaksa bu kişilerin çevreleriyle birlikte yaşadıkları dönemi de ele alıyorum.

HS --9. Romanlarınızda neyi ya da kimi yazacağınıza nasıl karar veriyorsunuz? Bu olaylar ve kişilerle ilgili bilgilere, kaynaklara nasıl ulaşabiliyorsunuz?

HT-- Kişileri seçerken de tabi seçici davranıyorum. İlerici bir insan olmasını her zaman tercih ediyorum. Bana yakın olması gerekir. Mehmet Akif'i yazmaya kalkmadım hiç, mesela. Topal Osman'ı yaz dediler, bütün belgeleri topladım. Sonra ben bu kişiyi yazmam dedim. Ben kahramanlarımla ilgili böyle bir seçim yapıyorum. Kaynaklara gelirse, bazen çok kapalı kutu insanlar olabiliyor, onlarla ilgili kendi oğul ve kızları bile bir şeyler öğrenemiyor, bazı kişilerin ise arkadaşlarının anılarından çıkarıyorum. Çoğu benim çevremde olan insanlar olduğu için kimine doğrudan kimine dolaylı ulaşabiliyorum. Çocuklarından, torunlarından mektuplarını, anılarını derliyorum. Böylece kafamda bir taslak oluşuyor. Bir de ben çok belge saklarım. Kendi anılarım, kendi topladığım belgeler ve o adam hakkında yazılmış yazılar benim için büyük kaynak.

HS --10. Yeni roman çalışmalarınız var mı? Varsa ne zaman okuyabileceğiz yeni yapıtınızı?

HT—Şimdi Sabahattin Eyüboğlu ve Bedri Rahmi hakkında tasarılarım var. Bunlar genişletilmiş biyografi şeklinde olacak, az miktarda kurgu eklenebilir ama zannetmiyorum gerek olacağına. Geniş biyografi şeklinde olacak diye düşünüyorum.

HS – 11. Mediha Sultan ve Damat Ferit'i anlattığınız kitabınızın adını “Paris'te Son Osmanlılar” olarak belirlemenizin nedeni nedir? Murat Bardakçı, bu kitabın adının kendisinin 1991'de yazdığı “Son Osmanlılar” adlı kitabının adından esinlenilerek Remzi Kitabevi tarafından kullanıldığını söylemektedir. Bu soruyu size, bu konudaki görüşünüzü açıklama fırsatı vermek açısından gerekli görüyorum.

HT – Remzi Kitabevinden galiba 27 tane kitabım çıktı. Bir tek bu kitabımın adını ben koymadım. Yayınevi koymuş. Daha doğrusu, Emre Kongar koymuş. Ben de itiraz etmedim. Ben kitabın adını ‘Mediha Sultan ve Damat Ferit’ koymuştum. Onlar da bu ismi altta bırakıp üstüne o ismi yazmışlar. Murat Bardakçı'nın kitabından sonradan haberim

oldu. O da “Son Osmanlılar” adlı bir kitap çıkartmış yıllar önce, kimsenin okumadığı, bilmediği. Ben daha sonra telefon ettim, görüştüm kendisiyle. Bunları anlattım ona da. İlgisi yok yani.

HS--12. Gazi ve Fikriye’yi yazma nedeninizi ve amacınızı anlatabilir misiniz?

HT-- *Gazi ve Fikriye*’de Fikriye’nin mutsuzluğundan yola çıktım. Kitabı yazmadan önce çok araştırma yaptım. Fikriye hakkındaki söylentilerin doğru olmadığını yansıtmaya çalıştım. Birçok delil topladım, bu deliller çerçevesinde yazdım. Ağırlıklı olarak Gazi’nin insani yönlerini yansıtmaya çalıştım. Çünkü Gazi, çok harika bir insandı, yaşasaydı benim dostum olurdu, birlikte içki içerdik. Müthiş Gazi hayranıyım, onu örnek alıyorum.

15. Bu güzel söyleşi için çok teşekkür ediyorum. Sağlıklı ve verimli uzun bir yaşam diliyorum.

